МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Андрій Крисоватий, Надія Рязанова, Віктор Федосов

ІНФОРМАЦІЯ – ФІНАНСИ – ЕКАУНТИНГ

Монографія

За загальною редакцією д. е. н., професора,
Заслуженого діяча науки і техніки України Віктора Федосова

Тернопіль
ЗУНУ
2022

Інформація – це кисень сучасності.

(Рональд Рейган)

Інформація – це джерело знань. Але якщо він не організований, не оброблений і не доступний потрібним людям у форматі для прийняття рішень, це тягар, а не вигода.

(Уільям Поллард)

Як правило, найбільшого успіху досягає той, хто розпоряджається найкращою інформацією.

(Бенджамін Дізраелі)

ІНФОРМАЦІЯ – ФІНАНСИ – ЕКАУНТИНГ

Андрій Крисоватий

Надія Рязанова

Віктор Федосов

Тернопіль
ТНЕУ
2022

УДК 336.01/.02: 330.3: 004.77 (043.3)

Автори:
Андрій Ігорович Крисоватий, доктор економічних наук, професор
Надія Сергіївна Рязанова, доктор економічних наук, професор
Віктор Михайлович Федосов, доктор економічних наук, професор

Рецензенти:

В. В. Зимовець, *доктор економічних наук, старший науковий співробітник ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України», завідувач відділу фінансів реального сектору.*

Ц. Г. Огонь, *доктор економічних наук, професор, член рахункової палати України.*

Є. Г. Панченко, *доктор економічних наук, професор кафедри міжнародного менеджменту КНЕУ імені Вадима Гетьмана.*

К-82 Крисоватий А., Рязанова Н., Федосов В. Інформація–фінанси–екаунтинг. Монографія / за заг. ред. проф., Заслуж. діяча науки і техніки України В. Федосова. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 472 с.

ISBN 978-966-654-660-2

У книзі досліджено теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язків фінансів (сфери економіки, де функціонує мінова (грошова) вартість і грошовий капітал) з інформацією (як одним з найбільш фундаментальних феноменів та важливим економічним ресурсом) та екаунтингом (інформаційною підсистемою економіки та фінансів, зокрема). Ключем до розуміння тріади «інформація-фінанси-еккаунтинг» є представлена у монографії інституціональна концепція фінансів. У роботі вперше у фінансовій науці сформульована енергоінформаційна концепція вартості, досліджено відповідні властивості та закони вартості, показана практична цінність такого підходу та роль фінансів у реалізації енергоінформаційної сутності вартості. Розкрито об'єктивну взаємодію руху вартості та інформації як змісту фінансових відносин (вартісно-інформаційну взаємодію). Сформульовано поняття первинної та вторинної фінансової інформації, розбіжність між якими є інформаційною невизначеністю та основою ризиків; розглянуто їх взаємозв'язки. Досліджено процес інформаційного наближення як противагу інформаційній асиметрії. Вперше в українській фінансовій науці доведена відмінність екаунтингу від бухгалтерського обліку; останній є лише складовою інфраструктурної підсистеми екаунтингу. Досліджена роль фінансового екаунтингу у забезпечені відкритості та стійкого розвитку економіки. Викладені у монографії теоретичні положення є важливим підґрунтям для розвитку практики фінансів інформаційного суспільства.

Ця книга призначена для науковців, викладачів, студентів, аспірантів, усіх, хто цікавиться проблемами фінансів інформаційного суспільства та їх інформаційної підсистеми, екаунтингу.

Звертаємо увагу, що поняття «екаунтинг» є транслітерацією англійського «accounting». В українській фінансовій літературі зустрічається також його правопис як «еккаунтинг».

УДК 336.01/.02: 330.3: 004.77 (043.3)

ISBN 978-966-654-660-2

© Андрій Крисоватий, Надія Рязанова, Віктор Федосов, 2022
© ЗУНУ, 2022

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
WEST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

Andriy Krysovatyy, Nadiya Ryazanova, Victor Fedosov

INFORMATION – FINANCE – ACCOUNTING

Monograph

Ternopil
2022

Authors:
Andriy Krysovatyy, *Doctor of Science (Economics), Professor*
Nadiya Ryazanova, *Doctor of Science (Economics), Professor*
Victor Fedosov, *Doctor of Science (Economics), Professor*

Reviewers:

Zymovets V. V., *Doctor of Economics, Senior Researcher (Institute of Economics and Forecasting of National Academy of Science f Ukraine)*

Ogon Ts. G., *Doctor of Science (Economics), Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Member of the Chamber of Accounts*

Panchenko E.G., *Doctor of Science (Economics), Professor (Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman)*

K-82 Krysovatyy A., Ryazanova N., Fedosov V. Information – Finance – Accounting. Monograph / A. Krysovatyy, N. Ryazanova, V. Fedosov. Ternopil : WUNU, 2022. 472 c.

ISBN 978-966-654-660-2

The book explores the theoretical and practical aspects of the relationship between finance as an economic sphere, where exchange (monetary) value and monetary capital function, with information (as one of the most fundamental phenomena and an important economic resource) and accounting (an information subsystem of economics and finance, in particular). The key to understanding the information-finance-accounting triad is the institutional concept of finance presented in the monograph. For the first time in financial science, the energy-information concept of value is formulated, and the arising from this properties and laws of value are investigated, the practical value of this approach and the role of finance in realizing the energy information essence of value are shown. The objective interaction of value and information (value-information interaction) as the content of financial relations is revealed. The concept of primary and secondary financial information is formulated, the differences between which are information uncertainty and the basis of risks; their relationship is examined. The process of information approximation as a counterweight to information asymmetry is investigated. For the first time in Ukrainian financial science the difference between accounting and book-keeping is proved; the last one is only a component of the infrastructure subsystem of accounting. The role of financial accounting in ensuring openness and sustainable development of economy is investigated. The theoretical provisions outlined in the monograph are an important basis for the development of information society finance practices.

This book is meant for the scientists, teachers, students, post-graduates, all those interested in the problems of the information society finance and its information subsystem, accounting.

ЗМІСТ

Вступ **19**
ПЕРЕДМОВА **23**

1. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РЕСУРС

1.1 Інформація як фундаментальна категорія: найсуттєвіші засадничі положення **31**
Коротко про атрибутивну концепцію інформації та інші сучасні уявлення про феномен інформації 31
Поняття «первинна інформація» та «вторинна інформація», їх закономірності і зв'язки у фінансах 32
Генеза інформаційної підсистеми фінансів 37
Інформаційна асиметрія versus інформаційне наближення у сучасних фінансах 39
Реалізація атрибутивності інформації фінансів 41

1.2 Інформація як економічний ресурс: його сутність, елементи та види **47**
Чому інформація є економічним ресурсом. Його призначення 47
Інформація як економічний ресурс – економічна категорія 49
Елементи інформаційного ресурсу. Поняття «інформаційна інфраструктура» 50
Види інформації як економічного ресурсу. Розрізняємо фінансову інформацію та нефінансову інформацію 52

1.3 Роль інформації як економічного ресурсу у розвитку суспільства: досвід України **56**
Інформаційний сегмент економіки України: динаміка зайнятості та створення ВВП 56
Прогноз динаміки інформаційної діяльності в економіці України 62

1.4 Фінансова інформація як економічний ресурс: її властивості та унікальність **64**
Елвін Тоффлер та Анатолій Чухно про властивості інформації 64
Актуальність розкриття властивостей фінансової інформації як економічного ресурсу 65
Здатність представляти навколишній світ у вартісному (грошовому) вимірі – унікальна властивість фінансової інформації 68
Властивість інформації як економічного ресурсу зберігати зміст у разі зміни форм 68
Неможливість інформації як економічного ресурсу бути прихованою назавжди 71
Своєрідність виникнення, відтворення і старіння інформації як економічного ресурсу 74

1.5 Інституціональна концепція фінансів – ключ до розуміння тріади «інформація – фінанси – екаунтинг» **80**
Інформаційний фактор у розвитку соціуму, його суспільних інститутів 80
Поняття «інституціоналізація», її особливості в інформаційному суспільстві 82
Поняття «інститут суспільства» («суспільний інститут») 84
Тема інституціоналізму в українській економічній науці 84
Перші дослідження інституту фінансів українською фінансовою наукою 85

Поняття «інститут фінансів» («інститут фінансової інфраструктури економіки») та його особливості ... 86
Особливості інформаційного суспільства, їх роль у розвитку його інститутів ... 88
Особливості розвитку інституту фінансів в інформаційному суспільстві ... 95
Інституціоналізація екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів ... 96
Інститут фінансів як складна динамічна структура, функціонуюча за принципом фракталу ... 97
Принципова схема інституційної матриці фінансів – зв'язок фінансових та відповідних їм інформаційних потоків ... 100

2. ФІНАНСИ ТА ГРОШОВА ВАРТІСТЬ І ГРОШОВИЙ КАПІТАЛ

2.1 Енерго-інформаційна концепція вартості ... 103
Основне про трудову та маржиналістську теорії вартості ... 103
Актуальність пошуку у XXI столітті нових підходів до розкриття природи вартості ... 104
Ключове у методології розкриття енерго-інформаційної природи вартості ... 106
Енерго-інформаційна природа вартості ... 115
2.2 Властивості споживної та мінової вартості, їх реалізація у грошовій вартості та грошовому капіталі ... 117
Грошова вартість: її сутність та особливості у сучасній економіці ... 117
Грошовий капітал: його сутність та особливості у сучасній економіці ... 120
Основні властивості вартості ... 125
Вартісно-інформаційний взаємозв'язок як спосіб функціонування вартості ... 126
Джерела вартості відповідно до закону збереження енергії ... 130
Відносність величини вартості ... 133
2.3 Вартість інформаційного ресурсу в сучасній економіці ... 134
Проблеми оцінки вартості інформаційного ресурсу ... 134
Вартість інформаційного ресурсу з позицій теорії граничної корисності ... 136
Особливість утворення ціни інформації ... 137
Тайічі Сакайя про вартість інформаційного ресурсу ... 138
Анатолій Чухно про вартість інтелектуального капіталу ... 139
Критерії корисності інформації як основа її вартості ... 140
Вартість інформаційного ресурсу – функція суми вартості інформації, інтелекту та матеріальної складової ... 143
2.4 Роль фінансів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу ... 147
Об'єктивне призначення фінансів: актуальність його наукового розкриття ... 147
Сучасні фінанси рівнів макро- та мікроекономіки ... 152
Сутність вартісної функції фінансів ... 156
Сутність інформаційної функції фінансів ... 159
2.5 Особливості фінансів XXI століття ... 162
Зв'язок особливостей фінансів з розвитком суспільства та його економіки і довкіллям ... 162
«Цифрова» економіка ... 164
«Зелена» економіка (економіка замкненого циклу) ... 167
Цифровізація (диджиталізація) фінансів ... 174
Вбудовування системи управління екологічними і соціальними ризиками у фінанси ... 181
Розвиток фінансових механізмів зменшення викидів парникових газів ... 184

3. ЕКАУНТИНГ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ПІДСИСТЕМА СУЧАСНИХ ФІНАНСІВ
3.1 Інформаційна підсистема сучасних фінансів: її формування, особливості та призначення ... 189
Екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів і бухгалтерський облік: їх відмінності та зв'язок ... 189
Становлення екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів з кінця 1880-х до початку 2020-х років ... 193
Складові екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, їх особливості ... 199
3.2 Фінансовий екаунтинг ... 208
Інституціоналізація фінансового екаунтингу ... 208
Роль фінансового екаунтингу у розкритті інформації та транспарентності діяльності ... 213
Роль фінансового екаунтингу в мінімізації невизначеності та ризиків ... 216
Інформаційно-освітня роль фінансового екаунтингу ... 218
Продукти та послуги фінансового екаунтингу ... 221
3.3 Податковий еккаунтинг ... 231
Зв'язок податкового екаунтингу з екаунтингом фінансовим і управлінським та його особливості ... 231
Податковий екаунтинг та податковий облік ... 233
Інституції та продукти податкового екаунтингу ... 234
Роль податкового екаунтингу в економіці ... 237
Податковий екаунтинг рівня макро- та мікроекономіки ... 241
4. ВІДКРИТІСТЬ ТА ДИНАМІЧНА РІВНОВАГА ЕКОНОМІКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ЕКАУНТИНГУ ТА ЙОГО ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ
4.1 Концептуальні засади відкритості та динамічної рівноваги економіки інформаційного суспільства ... 243
Що розуміємо під «відкритою системою» та її «динамічною рівновагою» ... 243
Сутність поняття «динамічна рівновага економіки як відкритої системи» ... 246
Зв'язок динамічної рівноваги та сталого розвитку економіки ... 250
Критерії та параметри відкритості та динамічної рівноваги сучасної економіки ... 252
Фінансовий екаунтинг у забезпечені відкритості та динамічної рівноваги економіки ... 256
4.2 Закріплення нормативно-правовими актами інформаційної відкритості фінансів ... 261
Законодавче закріплення відкритості інформації – основа розвитку та інституціоналізації фінансового екаунтингу ... 261
Інформаційна політика провідних міжнародних інституцій ... 262
Принципи інформаційного обміну за законодавством України ... 265
Визначення понять «відкрита інформація» та «інформація з обмеженим доступом» законодавством України ... 266
Законодавство України щодо публічної інформації ... 269
Законодавство України щодо відкритості податкової інформації ... 271
Два підходи у регулюванні інформаційної відкритості ринку капіталів: світова практика ... 272
Регулювання розкриття інформації на ринку капіталів: досвід інших країн ... 273
Регулювання розкриття інформації на ринку капіталів України ... 277

4.3 Слідування принципам корпоративного керування – запорука транспарентності системи для зацікавлених осіб 280
Коротко про передумови виникнення та сутність моделі корпоративного керування 280
Стандартизація моделі корпоративного керування 284
Принципи корпоративного керування G20/OECD 2015: аспект інформаційної відкритості 287
Імплементація принципів корпоративного управління в Україні 291
4.4 Міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності як забезпечення відкритості фінансів 292
Необхідність міжнародної стандартизації підготовки фінансової звітності 292
Історичні віхи міжнародної стандартизації підготовки фінансової звітності 296
Сучасні тенденції та перспективи міжнародної стандартизації фінансової звітності 298
Імплементація в Україні міжнародних стандартів підготовки фінансової звітності 302
4.5 Фінансовий еккаунтинг як бізнес 305
Привабливість фінансового екаунтингу як бізнесу 305
Інституції, що реалізують фінансовий екаунтинг як бізнес 308
Визнання екаунтингу як самостійного виду економічної діяльності: реалії України 312
4.6 Фінансовий екаунтинг в діяльності корпорацій 313
Фінансовий екаунтинг у контексті моделей контролінгу, вартісно-орієнтованого менеджменту та ланцюжків створення вартості 313
Фінансовий екаунтинг як джерело інформації в діяльності корпорацій 314
Фінансовий екаунтинг як інструмент інформаційного обміну в діяльності корпорацій 316
Фінансовий екаунтинг та оптимізація структури витрат корпорації 319
Кейс фінансового екаунтингу Української асоціації інвестиційного бізнесу 321
4.7 Фінансовий екаунтинг в діяльності державних і місцевих органів влади 325
Актуальність фінансового еккаунтингу державних і місцевих органів влади 325
Забезпечення відкритості публічних фінансів: політика провідних міжнародних організацій 329
Практика фінансового еккаунтингу публічних фінансів України 332
Кейс фінансового еккаунтингу публічних фінансів України: аналіз динаміки ВВП та Зведеного бюджету 338
ПРЕДМЕТНО-ІМЕННИЙ ПОКАЗЧИК 343
ГЛОСАРІЙ 363
ЛІТЕРАТУРА 389
ДОДАТКИ
Додаток А. Кількість зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2018 роки, тис. осіб 414
Додаток Б. Структура зайнятості населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2018 роки, % 415
Додаток В. Створенні ВВП та валова додана вартість в Україні за видами економічної діяльності, 2000–2018 роки, млн грн 416

Додаток Г. Частка окремих видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості та ВВП України, 2000–2018 роки, %..... 419
Додаток Д. Частка окремих видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості, 2000–2018 роки, % 422
Додаток Е. Річні темпи приросту ВВП і валової доданої вартості в Україні у розрізі видів економічної діяльності, 2000 рік – 100% 425
Додаток Ж. ВВП і валова додана вартість у розрахунку на одного зайнятого у розрізі видів економічної діяльності, Україна 2012–2018 роки, грн 428
Додаток З. Перелік програм (документів) України, що станом на 2019 рік є найбільш узгодженими з цілями сталого розвитку, визначеними ООН 429
Додаток И. Перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних..... 430
Додаток К. Інформація, що підлягає розкриттю згідно з Директивою 2003/71 /ЄС від 4.11.2003. (Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж) 452
Додапток Л. Суттєві події, інформація про які має розкриватися згідно вимог Комісії з цінних паперів та бірж США..... 454
Дододаток М. Суттєві події, інформація про які має розкриватися на фондовому ринку Японії 455
Додаток Н. Суттєві події, інформація по які має розкриватися на фондовому ринку Бразилії 457
Додаток О. Перелік Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS), на 1.01.2022 458
Додаток П. Перелік Міжнародних стандартів еккаунтингу (International Accounting Standards, IAS), на 1.01.2022..... 459
Додаток Р. Перелік Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні (НП(С)БО), на 1.01.2022 460
Додаток С. Перелік Національних положень (стандартів) для суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі, на 1.01.2022 461
Додаток Т. Показники розвитку компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні, 2002–2020 роки..... 462
Додаток У. Розрахунок плинних (ковзних) середніх показника усередненої суми активів одного сформованого ІСІ в Україні, середньої абсолютної величини їх зміни, 2004–2019 роки, млн грн..... 464
Додаток Ф. Динаміка ВВП, доходів і видатків Зведеного бюджету, а також кількості населення України, 1992–2019 роки 466
Додаток Х. Розрахунок плинного (ковзного) середнього обсягу ВВП України (скорегованого на дефлятор) на душу населення, середньої абсолютної величини його зміни 1996–2019 роки, тис. грн 469

CONTENT

PREFACE **19**
FOREWORD **23**
1. INFORMATION AS THE FUNDAMENTAL CATEGORY AND ECONOMIC RESOURCE
1.1. Information as the fundamental category: the most basic principles **31**
Briefly about the attributive concept of information and other contemporary ideas about the phenomenon of information 31
The notion of «primary information» and «secondary information», their regularities and connections in finances 32
The genesis of the information subsystem of finance 37
Information asymmetry versus information approximation in modern finances 39
Realization of the attributability of information in finance 41
1.2. Information as an economic resource: its essence, elements and types **47**
Why information is the economic resource. Its appointment 47
Information as the economic resource – the economic category 49
Elements of the information resource. The notion of «information infrastructure» 50
Types of information as the economic resource. Distinguish of financial and nonfinancial information 52
1.3. The role of information as the economic resource in the development of society: the experience of Ukraine **56**
Information segment of Ukrainian economy: dynamics of employment and creation of GDP 56
Forecast of the dynamics of information activity in the economy of Ukraine 62
1.4. Financial information as the economic resource: its properties and uniqueness **64**
Elvin Toffler and Anatoly Chukhno on the properties of information 64
Importance of disclosure of the properties of financial information as the economic resource 65
Ability to represent the world in value (monetary) dimension – the unique property of financial information 68
The property of information as the economic resource to maintain the content in case of changes in forms 68
The impossibility of information as the economic resource to be hidden forever 71
The peculiarity of the emergence, reproduction and aging of information as the economic resource 74
1.5. The institutional concept of finance – the key to understanding the triad «information – finance – accounting» **80**
Information factor in the development of society and its social institutions 80
The notion of «institutionalization», its features in the information society 82
The notion «institute of society» 84
The theme of institutionalism in Ukrainian economic science 84
The first study of the institute of finance by the Ukrainian financial science 85

The notion «institute of finance» («institute of the financial infrastructure of the economic») and its features ... 86
Features of the information society, their role in the development of its institutions ... 88
Features of the development of the institute of finance in the information society ... 95
Institutionalization of accountancy as the information subsystem of finance ... 96
Institute of finance as a complex dynamic structure, functioning on the principle of fractal ... 97
The principal scheme of the institutional matrix of finance – the relationship of financial and relevant information flows ... 100

2. FINANCES, MONETARY VALUE AND CAPITAL

2.1. Energy-information concept of value ... 103
The core of the labor and marginalist theory of value ... 103
Importance of the search in the XXI century for new approaches to the disclosure of the nature of value ... 104
Key in the methodology of disclosing the energy-information nature of value ... 106
Energy-informational nature of value ... 115

2.2. Properties of consumer and exchange value, their realization in monetary value and capital ... 117
Monetary value: its essence and features in the modern economy ... 117
Capital: its essence and features in the modern economy ... 120
Basic properties of value ... 125
Value-information interrelation as the way of functioning of value ... 126
Sources of value in accordance with the law of conservation of energy ... 130
Relativity of value ... 133

2.3. The cost/value of information resources in the modern economy ... 134
Problems of estimating the cost of information resource ... 134
The cost of information as the resource from the point of view of the theory of marginal utility ... 136
Feature of pricing of information ... 137
Tayichi Sakayya on the cost of information resources ... 138
Anatoly Chukhno on the value of intellectual capital ... 139
Criteria for the usefulness of information as the basis of its cost ... 140
The cost of information resource – the function of the amount of information, intelligence and material components ... 143

2.4. The role of finance in the functioning of monetary value and capital ... 147
Objective purpose of finance: the importance of its scientific disclosure ... 147
Modern finance of macroeconomics and microeconomics levels ... 152
The essence of the cost (value) function of finance ... 156
The essence of the information function of finance ... 159

2.5. Features of finance of the XXI century ... 162
Relationship of the peculiarities of finance with the development of society, its economy, and the environment ... 162

«Digital» economy 164
«Green» economy (closed-loop economy) 167
Digitization of finance 174
Integration of the environmental and social risk management system into finance 181
Development of financial mechanisms for reducing greenhouse gas emissions 184

3. ACCOUNTING AS THE INFORMATION SUBSYSTEM OF MODERN FINANCE

3.1. Information subsystem of modern finance: its formation, features, and purpose 189
Accountancy as an informational subsystem of finance and bookkeeping: their differences and connection 189
Becoming of accounting as the information subsystem of finance from the late 1880s to early 2020s 193
Components of the accounting as the information subsystem of finance, its features 199

3.2. Financial accounting 208
Institutionalization of financial accounting 208
The role of financial accounting in disclosure of information and transparency of activities 213
The role of financial accounting in minimizing uncertainty and risks 216
Informational and educational role of financial accounting 218
Products of financial accountancy 221

3.3. Tax accounting 231
Relationship of tax accounting with financial and managerial accounting, and its features 231
Tax accounting and tax bookkeeping 233
Institutions and products of tax accounting 234
The role of tax accountancy in the economy 237
Tax accounting of the macro and microeconomics levels 241

4. OPENNESS AND DYNAMIC EQUILIBRIUM OF THE ECONOMY OF INFORMATIONAL SOCIETY: THE ROLE OF FINANCIAL ACCOUNTING AND ITS INSTITUTIONAL BASES

4.1. Conceptual principles of openness and dynamic equilibrium of the economy of the information society 243
What we mean by «open system» and its «dynamic equilibrium» 243
The essence of the notion «dynamic equilibrium of the economy as an open system» 246
Connection of dynamic equilibrium and sustainable development of economic 250
Criteria and parameters of openness and dynamic equilibrium of the modern economy 252
Financial accounting in providing openness and a dynamic equilibrium of the economy 256

4.2. Fixing in normative-legal acts of informational openness of finance 261
Legislative fixation of openness of information – the basis for the development and institutionalization of financial accounting 261
Information policy of leading international institutions..... 262
Principles of information exchange in accordance with the legislation of Ukraine 265
Definition of the notions «open information» and «information with restricted access» by the legislation of Ukraine 266
Legislation of Ukraine on public information 269
Legislation of Ukraine on the openness of tax information..... 271
Two approaches to regulating the information openness of the stock market: world practice..... 272
Regulation of disclosure on the stock market: experience of other countries 273
Regulation of disclosure on the stock market of Ukraine 277
4.3. Following the principles of corporate governance is a guarantee of transparency for stakeholders 280
Briefly about the prerequisites and the essence of the corporate governance model 280
Standardization of the corporate governance model..... 284
Principles of Corporate Governance G20 / OECD 2015: an aspect of information openness 287
Implementation of corporate governance principles in Ukraine..... 291
4.4. International standardization of preparation of financial statements as a guarantee of openness of finances 292
The need for international standardization of financial reporting preparation..... 292
Historical milestones in the international standardization of financial reporting preparation 296
Current trends and perspectives of international standardization of financial reporting 298
Implementation of International Financial Reporting Standards in Ukraine 302
4.5. Financial accounting as a business 305
The attractiveness of financial accounting as a business..... 305
Institutions that implement financial accounting as a business 308
Recognizing of accounting as an independent type of economic activity: the realities of Ukraine 312
4.6. Financial accounting in the activities of corporations..... 313
Financial accounting in the context of controlling models, value-based management, and value chains 313
Financial accounting as the source of information in the activities of corporations 314
Financial accounting as the tool for information exchange in the activities of corporations 316

Financial accounting and optimization of a structure of expenses of a corporation 319
Case of financial accounting of the Ukrainian Association of Investment Business 321
4.7. Financial accounting in the activity of state and local authorities 325
Importance of financial accountancy of state and local authorities 325
Ensuring openness of public finances: policy of leading international organizations 329
Practice of financial accounting in public finances of Ukraine 332
Case study of financial accounting in public finances in Ukraine: analysis of the dynamics of GDP and the Consolidated Budget 338

SUBJECT INDICATOR 343
GLOSSARY 363
BIBLIOGRAPHY 389
APPENDICES
Annex A. Number of the employed population in Ukraine by types of economic activity, 2012–2018 414
Annex Б. The structure of employment in Ukraine by types of economic activity, 2012–2018, % 415
Annex В. GDP and gross value added in Ukraine by types of economic activity, 2000–2018, million UAH 416
Annex Г. Share of certain types of economic activity in the creation of gross value added and GDP of Ukraine, 2000–2018 years, % 419
Annex Д. Share of certain types of economic activity in creating gross value added in Ukraine, 2000–2018, % 422
Annex Е. Annual GDP growth rates and gross value added in Ukraine in terms of economic activity, 2000 – 100% 425
Annex Ж. GDP and gross value added per one employed by the types of economic activity, Ukraine 2012–2018, UAH 428
Annex З. The list of programs (documents) of Ukraine, which, as of 2019, are most consistent with the goals of sustainable development, as defined by the United Nations 429
Annex И. List of data sets to be made public in the form of open data 430
Annex К. Information to be disclosed in accordance with Directive 2003/71 / EC of 4 November 2003. (About prospectuses that are to be published at the open offer of securities or placing them for sale) 452
Annex Л. Significant events, information about which should be disclosed in accordance with the requirements of the US Securities and Exchange Commission 454
Annex M. Significant events that should be disclosed on the stock market in Japan 455
Annex Н. Significant events that should be disclosed on the Brazilian stock market 457

Annex O. List of International Financial Reporting Standards (IFRS), at 1.01.2022 458

Annex П. List of International Accounting Standards (IAS), at 1.01.2022 459

Annex P. List of National Accounting Standards in Ukraine, at 1.01.2022 460

Annex C. List of National Regulations (Standards) for Public Sector Accounting Officers, at 1.01. 2022 461

Annex T. Indicators of the development of asset management companies (AMC) and collective investment institutions (CII) in Ukraine, 2002–2020 462

Annex У. Calculation of rolling (moving) average averages of the assets of one developed CII in Ukraine, the average absolute magnitude of their change, 2004–2019, UAH million 464

Annex Ф. Dynamics of GDP, revenues and expenditures of the Consolidated Budget, as well as the population of Ukraine, 1992–2019 466

Annex X. Calculation of the rolling (moving) average GDP of Ukraine (corrected for deflator) per capita, the average absolute magnitude of its change 1996–2019, ths. UAH 469

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – Валовий внутрішній продукт
НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
НСБО – Національні стандарти бухгалтерського обліку
ООН – Організація об'єднаних націй, United Nations, UN
СНР – Система національних рахунків
ТНК – Транснаціональна корпорація, Transnational Corporation
EBRD – European Bank of Reconstruction and Development, Європейський банк реконструкції та розвиткуа, ЄБРР
ESRM – Ecological and social risk management, управління екологічними та соціальними ризиками
G20 – The Group of Twenty, major advanced and emerging economies, Група двадцяти
IBRD – International Bank of Reconstruction and Development, Міжнародний банк реконструкції та розвитку
IFC – International Finance Corporation, Міжнародна фінансова корпорація
IMF – International Monetary Fund, Міжнародний валютний фонд
IFRS – International Financial Reporting Standards, Міжнародні стандарти фінансової звітності
IOSCO – International Organization of Securities Commissions, Міжнародна організація комісій з цінних паперів
IPO – Initial Public Offering, первинне публічне розміщення
OECD – Organization of Economic Cooperation and Development, Організація економічного співробітництва і розвитку
FASB – Financial Accounting Standards Board, Рада зі стандартів фінансового екаунтингу
SDDS – Special Data Dissemination Standard, Спеціальний стандарт поширення даних
UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development, Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку
WB – World Bank, Світовий банк
WBG –World Bank Group, Група Світового банку

ВСТУП

Це перша фундаментальна праця представників фінансової науки України, в якій комплексно досліджено важливі питання теорії та практики економіки та фінансів інформаційної доби.

У XXI ст. ключовим економічним ресурсом і визначальним фактором створення вартості стає інформація. При цьому з розвитком інформаційної техніки та технологій відбувається глобальна трансформація економіки у бік її диджиталізації; паралельно з тим, під впливом екологічних і соціальних викликів, формується економіка замкненого циклу, розвивається екаунтинг як сучасна інформаційна підсистема економіки та фінансів, зокрема. Всі ці процеси супроводжуються змінами у бізнес моделях і ланцюжках створення вартості, кардинальними структурними зрушеннями у національних, регіональних і світовій економіці, а отже і суспільстві в цілому. На думку авторів, дослідження особливостей сучасних фінансів (а вони є інфраструктурною складовою економіки) з нових (актуальних в інформаційну епоху) позицій, дозволяють розкрити та зрозуміти такі визначальні явища економіки як вартість та інформація. Саме цьому колу питань присвячена дана монографія. На думку авторів, лише навчившись правильно розуміти та управляти такими явищами і процесами, суспільство зможе забезпечити ефективний стійкий розвиток фінансів та економіки в цілому.

Тематична структура монографії відображає об'єктивний зв'язок фінансів з інформацією як фундаментальним явищем нашого буття та ключовим ресурсом сучасної економіки, а також з екаунтингом, який є інформаційною підсистемою економіки та фінансів, зокрема. У першому розділі інформація досліджується як фундаментальна категорія та як економічний ресурс. Другий розділ присвячено обґрунтуванню енергоінформаційної концепції вартості, дослідженню питань вартості інформаційного ресурсу, особливостям сучасних фінансів. У третьому розділі аналізується історія формування екаунтингу як інформаційної підсистеми сучасних фінансів, його особливості та відмінність від бухгалтерського обліку. У завершальному розділі монографії досліджуються питання відкритості та динамічної рівноваги економіки інформаційного суспільства, роль фінансового екаунтингу у забезпеченні цих процесів.

Важливо відмітити, що всі, на перший погляд суто наукові, теоретичні питання, які піднімаються авторами у ході проведеного дослідження, мають важливе практичне значення, допомагаючи вибудувати цілісну картину, так би мовити, фізики фінансів, про яку теж йдеться у даній книзі.

У ході написання монографії було проаналізовано чимало інформаційних джерел, зокрема фундаментальні праці західних економістів, які вивчали тему інформації, а також фінанси та екаунтинг. Серед них: Ross Ashby, Daniel Bell, Stewart Bennet, Manuel Castells, Barry Elliott, Irving Fisher, Ralph Hartley, Belverd Needles, Michael Porter, Ilya Prigogine, Alfred Rappaport, Dennis Robertson, Herbert Simon, Taichi Sakaiya, Claude Shannon, William Sharpe, George Soros, George Stigler, Tom Stonier, David Teece, Alvin Toffler та багато інших. З числа наукових праць українських вчених, які відіграли роль при формуванні авторами їх теоретичних поглядів щодо природи вартості та ролі екаунтингу, особливо слід відмітити новаторські роботи таких історичних постатей як Сергій Подолинський, Михайло Туган-Барановський та Микола Бунге.

З повагою, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри «Фінанси» Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор Віктор Федосов

PREFACE

This is the first fundamental work of the representatives of the financial science of Ukraine, which comprehensively examines important questions of the theory and practice of economics and finance of the information age.

In the XXI century, information has become a key economic resource and determinant of value creation. With the development of information technology, there is a global transformation of the economy toward its digitization. At the same time, under the influence of environmental and social challenges, a circular economy is formed, and modern accounting – an information subsystem of economics and finance – is developing. All these processes are accompanied by changes in business models and value chains, with fundamental structural shifts in the national, regional, and global economies and, therefore, in society as a whole. The study of modern finance, which is the infrastructure of the economy, from new – relevant in the information age – positions, allow us to discover and understand such defining phenomena of the economy as value and information. This is the range of issues that this monograph addresses. Only by learning to understand and manage such phenomena and processes properly, society will be able to ensure effective sustainable development of finances and the economy as a whole.

The thematic structure of the monograph reflects the objective connection of finance with information (as a fundamental phenomenon of our existence and a key resource of the modern economy), as well as with accounting (which is the information subsystem of economy and finance, in particular). In the first section, information is explored as the fundamental category and the economic resource. The second section is devoted to the substantiation of the energy information concept of value, the study of issues of information resource value, and the peculiarities of modern finance. The third section analyzes the history of the formation of accounting as an information subsystem of modern finance, its features, and the difference from accounting. The final section of the monograph examines the issues of openness and dynamic balance of the economy of the information society, the role of financial accounting in insuring these processes.

It is important to note that all, at first glance purely scientific, theoretical questions raised by the authors in the study have great practical significance, helping to build a coherent picture, so to speak, of the physics of finance, which is also discussed in this book.

When writing the monograph, many sources of information were analyzed, in particular, the fundamental works of Western economists who studied the subject of information, finance and accounting. Including Ross Ashby, Daniel

Bell, Stewart Bennet, Manuel Castells, Barry Elliott, Irving Fisher, Ralph Hartley, Belverd Needles, Michael Porter, Ilya Prigogine, Alfred Rappaport, Dennis Robertson, Herbert Simon, Taichi Sakaiya, Claude Shannon, William Sharpe, George Soros, George Stigler, Tom Stonier, David Teece, Alvin Toffler, and many others. Among the scientific works of Ukrainian economists, who played a role in the formation of the authors' theoretical views on the nature of value and the role of accounting, innovative works of such historical figures as Sergei Podolynsky, Mikhail Tugan-Baranovsky and Mykola Bunge should be noted.

Sincerely, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the «Finance» Department of the Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman, Doctor of Economic Sciences, Professor Victor Fedosov

ПЕРЕДМОВА: ПРО НОВИЙ ПОГЛЯД НА СУЧАСНІ ФІНАНСИ ТА ЇХ ВІДКРИТУ ІНФОРМАЦІЙНУ ПІДСИСТЕМУ – ФІНАНСОВИЙ ЕКАУНТИНГ

Доки ми не вивчимо світ, що існує навколо нас,
і не навчимося сприймати та відчувати його правильно,
доти будемо неочікувано стикатися з викликами,
болюче переживати кризи.

Суспільство XXI ст. живе в інформаційну епоху, коли об'єктивно ключовим економічним ресурсом і визначальним фактором створення нової вартості стає інформація. При цьому з розвитком інформаційної техніки й технологій відбувається глобальна трансформація традиційних господарських відносин у бік їх цифровізації (диджиталізації)[1] та переведення інформаційного поля з аналогового у цифровий формат для подальшого легшого використання на сучасних електронних пристроях (девайсах)[2]. Паралельно з такими процесами під впливом екологічних і соціальних викликів формується економіка замкненого циклу[3], а також розвивається екаунтинг[4] – сучасна інформаційна підсистема економіки та фінансів зокрема. Такі процеси супроводжуються змінами у бізнес-моделях і ланцюжках створення вартості[5], кардинальними структурними зрушеннями у світовій, регіональних та національних економіках й суспільстві загалом.

Сфера фінансів є забезпечувальною інфраструктурною складовою економіки[6]. Тому дослідження особливостей сучасних фінансів з нових – актуальних в інформаційну епоху – позицій дає змогу по-новому розкрити і зрозуміти функціонування таких визначальних явищ економіки, як вартість та інформація. Навчившись сприймати й відчувати ці феномени правильно, людство зможе не лише належним чином розвивати відкриту інформаційну підсистему (фінансовий екаунтинг[7]), мінімізуючи інформаційну асиметрію як фінансів, так і всієї економіки, а й насамперед уможливити ефективне функціонування фінансів як сфери, саме в якій в економіці існують

[1] Поняття «диджиталізація» є транслітерацією англійського «digitalization», тобто «цифровізація», «оцифрування».

[2] Поняття «девайс» є транслітерацією англійського «device», тобто «облаштування», «пристрій».

[3] «Економіка замкненого циклу» від англійського «closed-loop economy», «circular economy». В 2017 р. Британський інститут стандартів (British Standards Institution, BSI) розробив і затвердив перший стандарт циркулярної економіки «BS 8001: 2017 Основа для реалізації принципів циркулярної економіки в організаціях. Рекомендації», в якому міститься повний перелік термінів та визначень циркулярної економки, опис її основних принципів і гнучкої структури управління для реалізації стратегій циркулярної економіки в компаніях. (BS 8001:2017 Framework for implementing the principles of the circular economy in organizations. Guide. URL : https://www.bsigroup.com/en-GB/standards/benefits-of-using-standards/becoming-more-sustainable-with-standards/BS8001-Circular-Economy/).

[4] Поняття «екаунтинг» є транслітерацією англійського «accounting», яке в українській мові відоме ще як «рахівництво», а в російській – «счетоводство».

[5] Поняття «ланцюжок створення вартості» англійською відоме як «value chain».

[6] Перше системне дослідження фінансів як забезпечувальної інфраструктури економіки представлено статтями: *Федосов В. М., Опарін В. М., Льовочкін С. В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Фінанси України.* 2008. №12, 3. 21 с.; *Льовочкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. Економіка України. 2008. № 11. 57, 72 с.

[7] Фінансовий екаунтинг (від англійського «financial accounting») є відкритою інформаційною системою, оскільки його інформаційні продути не містять конфіденційної, таємної або службової інформації; крім цього, інформація фінансового екаунтингу має подаватися таким чином, щоб бути максимально зрозумілою потенційному користувачу і зручною у користуванні.

(формуються, розподіляються, використовуються, рухаються) грошова вартість та грошовий капітал. Тільки тоді, коли людство навчиться правильно сприймати і відчувати ці інфраструктурні аспекти економіки, воно реально зможе мінімізувати неочікуваність економічних викликів і руйнівні наслідки фінансових криз.

Невипадково саме фінансовий сектор нині є лідером у цифровізації економіки, а відкрита інформаційна підсистема (фінансовий екаунтинг) розвивається насамперед на фондовому ринку та у сфері банківських послуг. До того ж наявність фінансових ресурсів – це обов'язкова умова реалізації проектів економіки замкненого циклу, які в сучасній економіці реалізуються на основі програм «зеленого» фінансування, екобанкінгу[1] й ін.

Наприкінці другого десятиріччя XXI ст. розвиток «зеленого» фінансування і формування та інституціоналізація сучасної відкритої, тобто не обмеженої у доступі інформаційної підсистеми фінансів належать до ключових у стратегіях розвитку на міжнародному рівні й в окремих юрисдикціях. Підтвердженням цього є імплементація на міжнародному фінансовому ринку і деяких національних фінансових ринках Принципів «зелених» боргових цінних паперів (Green Bond Principles, GBP)[2], розроблених Міжнародною асоціацією ринку цінних паперів (International Securities Market Association, ISMA). GBP спрямовані на підвищення прозорості фінансових ринків та розкриття інформації про екопроекти, їх реальний вплив на довкілля, а також про суб'єкт (суб'єктів), які планують або вже реалізують той чи інший екопроект.

Інформаційна відкритість, сприяючи залученню інвестицій в екопроекти, необхідна для розбудови національних економік, забезпечення зростання конкурентоспроможності їх продукції, розвитку малого і середнього бізнесу й боротьби з бідністю. Для України, економіка якої за станом на кінець 2010-х рр. характеризується високими питомими енерговитратами при створенні ВВП[3], недостатнім рівнем продуктивності праці[4], сировинним характером експорту[5] та іншими параметрами, що стримують її розвиток, тема залучення іноземних інвестицій, з якими в країну надходить не лише грошовий капітал, а й нові технології, є надзвичайно актуальною. Слід визнати, що експерти України плідно працюють над питаннями долучення країни до міжнародного ринку «зеленого» фінансування, створення умов, зрозумілих для міжнародних інвесторів, учасників «зеленого» фінансування. За станом на 2022 р. в Україні по суті імплементовано GBP у національне правове поле, оскільки НКЦПФР затвердила Рекомендації по зелених облігаціях.

З метою забезпечення подальшого ефективного розвитку суспільства, динамічної рівноваги та сталого прогресу його економіки і фінансів зокрема існує необхідність глибшого пізнання феномену «інформація», розкриття його сутності й ролі у контексті сучасних фінансів та їх інформаційної підсистеми – екаунтингу. Йдеться про актуальність: подальшого вивчення сутності інформації як фундаментальної категорії й еко-

---

[1] Наприклад, у 2016 р. першим в Україні стратегію екобанкінгу обрав АТ «Укргазбанк». За станом на 2022 р. він є єдиним у країні банком з офіційним брендом «Еко-банк». Пропонуючи фінансування для проектів, пов'язаних з ефективним використанням ресурсів та зменшенням шкідливого впливу на довкілля, цей банк використовує унікальну методику, розроблену ним у співпраці з IFC. Методика допомагає оцінити очікувані результати екопроекту на етапі його попереднього розгляду, а у разі необхідності – коригувати проект для досягнення оптимальних показників окупності та економії енерговитрат. URL : http://www.ukrgasbank.com/eco.

[2] Green Bond Principles (GBP). URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/.

[3] Enerdata. URL : https://estore.enerdata.net/ukraine-energy.html.

[4] За даними професора кафедри економіки Університету Каліфорнії Берклі (The University of California, Berkeley), українця за походженням Юрія Городніченка, Україна дуже відстає за показником продуктивності праці від інших країн. Якщо порівняти продуктивність робітника у США та Україні, то відношення буде приблизно п'ять, а в деяких галузях – десять до одного. При цьому «…капітал має використовуватися для виробництва конкурентної продукції, і необхідно конкурувати не лише на внутрішньому, але й зовнішньому ринках». (Ліга.Фінанси. URL : https://finance.liga.net/ekonomika/interview/odin-iz-luchshih-ekonomistov-vvp-ukrainy-na-10-bolshe-minimum).

[5] Економічна статистика / Зовнішньоеконом. діяльність. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm.

номічного ресурсу сучасності; переосмислення таких ключових економічних понять, як «вартість», «грошова вартість» і «грошовий капітал», з позицій теорії енергоінформаційної взаємодії та розкриття енергоінформаційної природи вартості; дослідження об'єктивного призначення фінансів як сфери економіки, саме в якій і функціонують грошова вартість та грошовий капітал; розкриття сутності фінансового екаунтингу як необмеженої у доступі інформаційної підсистеми фінансів і унікальності її ролі у забезпеченні відкритості й динамітної рівноваги економіки. Представлена Вашій увазі, шановний читачу, наукова праця детально розглядає це коло питань.

Викладений у цій книзі матеріал вводить читача у надзвичайно цікавий світ сучасної економіки та її фінансів на рівні, так би мовити, інформаційної моделі. Це модель, яка, абстрактно-логічно розкриваючи енергоінформаційну природу вартості й об'єктивну унікальну роль фінансів у забезпеченні функціонування грошової вартості та грошового капіталу, показує роль інформаційної підсистеми фінансів в уможливленні відкритості й динамічної рівноваги, а отже – сталого розвитку економіки.

Ця книга тематично структурується за чотирма розділами, показуючи нерозривність і системну ієрархічну логічність взаємозв'язку такої тріади:

► інформація як одне з найбільш фундаментальних феноменів нашого буття та нині ключовий економічний ресурс;

► фінанси як сфера господарських відносин, саме в якій в економіці функціонують грошова вартість і грошовий капітал;

► екаунтинг як інформаційна підсистема економіки та фінансів зокрема; при цьому така інформаційна підсистема поділяється на управлінський екаунтинг (managerial accounting) із закритою, призначеною лише для обмеженого кола осіб інформацією, і фінансовий екаунтинг (financial accounting) з відкритою, призначеною для всіх інформацією.

Перший розділ «Інформація як фундаментальна категорія та економічний ресурс» присвячений розгляду: найсуттєвіших, засадничих положень щодо інформації як фундаментальної категорії; сутності, елементів та видів інформації як економічного ресурсу; ролі інформації як економічного ресурсу в розвитку суспільства на прикладі досвіду України; властивостей і унікальності фінансової інформації як економічного ресурсу; інституціональної концепції фінансів як ключа до розуміння тріади «інформація – фінанси – екаунтинг».

У другому розділі «Фінанси та грошова вартість і грошовий капітал» здійснено спробу вперше у фінансовій науці сформулювати енергоінформаційну концепцію вартості; з позицій цього розглянуто властивості споживної й мінової вартості, їх реалізацію у грошовій вартості та грошовому капіталі; досліджено питання вартості інформаційного ресурсу в сучасній економіці; визначено роль фінансів у функціонуванні грошової вартості й грошового капіталу; встановлено особливості фінансів XXI ст.

Третій розділ «Екаунтинг як інформаційна підсистема сучасних фінансів» розкриває історію формування, особливості та призначення екаунтингу як інформаційної підсистеми сучасних фінансів, показуючи його відмінність від бухгалтерського обліку, який є важливою і неодмінною інфраструктурною підсистемою екаунтингу; детально проаналізовано сутнісні найважливіші аспекти фінансового екаунтингу та розкрито ключові положення податкового екаунтингу, який є підсистемою управлінського і фінансового екаунтингу.

У завершальному четвертому розділі «Відкритість та динамічна рівновага економіки інформаційного суспільства: роль фінансового екаунтингу і його інституційні засади» розглянуто: концептуальні засади відкритості та динамічної рівноваги економіки інформаційного суспільства; закріплення нормативно-правовими актами інформаційної відкритості фінансів; дотримання принципів корпоративного керування як запоруки транспарентності системи для зацікавлених осіб; міжнародну стандартиза-

цію підготовки фінансової звітності як забезпечення відкритості фінансів; фінансовий екаунтинг як бізнес; фінансововий екаунтинг в діяльності корпорацій; фінансовий екаунтинг у діяльності державних і місцевих органів влади.

З дотриманням ключового принципу фінансового екаунтингу, який полягає у тому, що його інформаційні продукти мають бути максимально зрозумілими та зручними у користуванні, у цій праці також втілено прагнення досягти максимальної читабельності й зрозумілості матеріалу. Це особливо важливо з огляду на те, що чимала частина матеріалу книги присвячена актуальним, але ще недостатньо розробленим питанням фінансів, інформаційного суспільства економіки, а також їх відкритої інформаційної підсистеми – фінансового екаунтингу. Для цього поряд з тим, що книга, звичайно ж, має такий інструментарій, як предметний покажчик, глосарій і деталізований матеріал у додатках, а окремі положення ілюструються відповідними структурно-логічними схемами та діаграмами й табличним матеріалом, кожен із розділів книги поділяється ще на тематичні частини. Таке детальне структурування має полегшити сприйняття викладеного матеріалу і користування текстом та дає змогу навіть на початковому етапі ознайомлення з книгою при розгляді розділу «Зміст» відразу детально осягнути все коло висвітлених питань і акцентувати увагу не головному. Такий підхід при викладенні матеріалу, на жаль, поки ще не характерний для сучасної української фінансової наукової літератури.

Інформаційна ера є результатом проривного розвитку інформаційної техніки й технологій та знаменується не лише набуттям інформацією статусу ключового економічного ресурсу і відповідними трансформаціями в економіці, а й науковим переосмисленням сутнісних аспектів, здавалося би, вже звичних сфер економіки, у цьому разі – фінансів. Особливістю представленої Вашій увазі книги є те, що в ній відображено саме такий погляд на сучасні фінанси, а також роль їх інформаційної підсистеми у процесах відкритості та динамічної рівноваги економіки.

Звертаємо увагу читача на інноваційний підхід у цій книзі придослідженні явища вартості й ролі фінансів у функціонуванні в економіці грошової вартості та грошового капіталу. Наведено цікавий відмінним від існуючого на сьогодні у фінансовій і загальноекономічній літературі матеріал, який стосується: розкриття енергоінформаційної природи вартості; дослідження вартісно-інформаційного взаємозв'язку як способу функціонування вартості; вивчення джерел та відносності вартості; оцінки вартості інформаційного ресурсу в сучасній економіці. По-новому розкрито об'єктивне призначення фінансів в економіці: детально описано вартісну функцію фінансів й особливості її прояву в різних сферах фінансових відносин[1].

Інформація – це ключовий ресурс економіки XXI ст., і свого часу фундамент дослідження інформації як унікального ресурсу інформаційної доби було закладено працями провідних західних економістів, серед яких: Деніел Белл (Daniel Bell), Стюарт Бенетт (Stewart Bennet), Росс Ешбі (Ross Ashby), Мануель Кастельс (Manuel Castells), Белверд Нідлз (Belverd Needles), Міхаел Портер (Michael Porter), Ілля Пригожин (Ilya Prigogine), Альфред Раппапорт (Alfred Rappaport), Денніс Робертсон (Dennis Robertson), Герберт Саймон (Herbert Simon), Таїчі Сакайя (Taichi Sakaiya), Джордж Сорос (George Soros), Джордж Стіглер (George Stigler), Том Стоуньєр (Tom Stonier), Девід Тіс (David Teece), Елвін Тоффлер (Alvin Toffler), Ірвінг Фішер (Irving Fisher), Ральф Хартлі (Ralph Hartley), Вільям Шарп (William Sharpe), Клод Шеннон (Claude Shannon), Беррі Елліот (Barry Elliott), Росс Ешбі (Ross Ashby) та багато інших. Нині особливо актуальним є вивчення інформаційного аспекту фінансів, їх інформації як економічного ресурсу.

[1] Вперше ідею існування вартісної функції фінансів було сформульовано у статті «Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів» (2013) (*Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 3–4. С. 39–55).

З огляду на актуальність інформаційного аспекту фінансів у цій праці їх досліджено з позиції атрибутивної концепції інформації. Фактично вдалося сформулювати інформаційну концепцію фінансів, яка базується на розумінні інформації як невід'ємного атрибуту, внутрішньої об'єктивної властивості фінансових відносин.

Виокремлено поняття первинної (повної) й вторинної (не тотожної первинній) інформації фінансів[1], показано їх відмінності та характер взаємодії і встановлено, що розбіжність між ними є інформаційною невизначеністю, основою вірогідності та ризиків. У сучасних фінансах виділено процес інформаційного наближення, який слугує противагою інформаційній асиметрії й може бути означений як закон інформаційного наближення. З огляду на особливу роль в економіці інформації про грошову вартість і грошовий капітал розвинуто поняття «інформація сфери фінансів» («інформація у фінансових відносинах»), розглянуто поняття «фінансова інформація» й «нефінансова інформація»[2]. Класифіковано та описано у застосуванні до фінансів вже виділені наукою властивості інформації.

Роль фінансової інформації як економічного ресурсу унікальна, оскільки, на відмінну від будь-якої іншої інформації, що використовується в економічних відносинах, лише ця інформація представляє навколишній світ в універсальному – зіставному в часі й просторі – вартісному (грошовому, ціннісному) вимірі. Фінансова інформація представляє стан грошової вартості та грошового капіталу, їх обсяги і рух через грошові параметри. На основі цієї унікальної риси фінансової інформації можна здійснювати аналіз, планування та контроль потоків грошового капіталу в економіці, дослідження всієї гами вартісних відносин. На відміну від фінансової інформації, поняття економічної інформації ширше: крім фінансової інформації, воно охоплює все коло інформації про процеси й явища, що супроводжують грошову вартість і грошовий капітал, обумовлюють їх чи обумовлені ними.

У цій книзі розглядаються також питання інституціоналізації сучасних фінансів[3]. Заслуговує на увагу дослідження інформаційного фактора у розвитку соціуму, його суспільних інститутів, особливостей інституціоналізації в інформаційному суспільстві та, зокрема, особливості розвитку інституту фінансів і його інформаційної підсистеми – фінансового екаунтингу. Інститут фінансів розглянуто як складну динамічну структуру, яка функціонує за принципом фракталу. Запропоновано принципову схему інституційної матриці фінансів як зв'язок фінансових та відповідних їм інформаційних потоків.

Зауважимо, що всі ці на перший погляд суто наукові питання мають також важливе практичне значення, допомагаючи вибудувати цілісну картину, так би мовити, фізики фінансів, про яку теж йдеться у книзі. Правильне розуміння фізики сучасних фінансів є важливим у розбудові актуальної нині цифрової економіки. Слід зазначити, що початку кожного з таких інноваційних досліджень у цій книзі завжди передує розгляд їх актуальності й доцільності, матеріал викладається аргументовано і логічно, а отже, переконливо.

---

[1] Ibidem: вперше ідея дослідження сучасних фінансів з позицій атрибутивної концепції інформації була запропонована у цій же статті.

[2] Такий підхід до поділу інформації, яка міститься у фінансових відносинах, вперше в українській фінансовій науці був сформульований у статті «Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки» (2013) (*Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки / А. І. Крисоватий, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 7–27).

[3] Вперше тема інституціоналізму українською фінансовою наукою була висвітлена у статтях «Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку» (2008) (*Федосов В. М., Опарін В. М., Льовочкін С. В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку. *Фінанси України*. 2008. № 12, 3, 21 с. і «Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи» (2008) (*Льовочкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. *Економіка України*, 2008. № 11. 57, 72 с.).

Значна увага у книзі присвячена такому прагматичному аспекту сучасних фінансів, як інформаційна діяльність, зокрема фінансовий екаунтинг.

Відомо, що екаунтинг у широкому розумінні є інформаційною підсистемою всієї економіки, але у цій праці увага зосереджена на екаунтингу як інформаційній підсистемі саме фінансів. При цьому екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів поділяється на дві: та, користувачами якої мають право бути всі без винятку учасники економіки, й та, яка призначена лише для обмеженого кола осіб. Історично склалося так, що перша з них називається «фінансовий екаунтинг» (financial accounting), і вона є діяльністю з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання всім бажаючим необхідної їм інформації щодо фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних продуктах. Інформація фінансового екаунтингу є відкритою, тобто не обмеженою у доступі, оскільки вона не належить до конфіденційної, таємної або службової. Друга ж має назву «управлінський екаунтинг» (managerial accounting), її інформація призначена лише для обмеженого кола осіб. Такими особами можуть бути: у разі, коли йдеться про екаунтинг у корпоративних фінансах, це власники корпорації (при чому, як правило, мажоритарні), топменеджери, аудитори й кредитори (у разі прийняття відповідного рішення керівництвом корпорації) або ж правоохоронні органи (у разі необхідності); коли ж йдеться про екаунтинг у державних та місцевих фінансах, то користувачами управлінського екаунтингу мають право бути лише певні посадові особи, яким надано право працювати зі службовою, таємною або конфіденційною інформацією.

Крім описаних фінансового й управлінського екаунтингу, сучасна практика виділяє також податковий, бюджетний, митний та ін. екаунтинг, кожен з яких має елементи як фінансового, так і управлінського екаунтингу, є, так би мовити, їх похідною.

Наголосимо, що екаунтинг та фінансовий екаунтинг, зокрема ні в якому разі не можна плутати з бухгалтерським обліком («book keeping»), який є важливою і неодмінною, але лише частиною сучасного екаунтингу. На відміну від екаунтингу й фінансового екаунтингу зокрема, у бухгалтерському обліку не може йтися про наукове дослідження чи довільний аналіз, інтерпретацію даних та їх різну подачу користувачам у зрозумілих і зручних форматах.

Дефініція поняття «бухгалтерський облік», яка зафіксована Законом України[1] й відповідає міжнародній практиці, фіксує, що бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання і передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Інакше кажучи, бухгалтерський облік має суворо відповідати стандартам ведення обліку, не допускати вільних трактувань і припущень, а фіксувати реальний рух грошової вартості та грошового капіталу. При цьому стандартами ведення бухгалтерського обліку визначено перелік обов'язкової звітності й порядок її складання і подання. Ніяких наукових опусів, аналізу та інтерпретації діяльність бухгалтерського обліку не допускає.

На жаль, нерідко у працях сучасних українських науковців і практиків ці поняття ще сплутуються та сприймаються як синоніми, тотожні. Певною мірою така ситуація пояснюється тим, що історично, сотні років тому, на етапі зародження інформаційної підсистеми фінансів ці поняття, звичайно ж, були близькі. Проте ретроспективний аналіз інформаційної підсистеми фінансів (він, до речі, детально поданий у цьому дослідженні) показує диференціацію таких понять відповідно до потреб економіки нового, інформаційного суспільства. Розвиток економіки супроводжувався еволюцією семантики поняття екаунтингу: змінювався його зміст, цей термін набував іншого значення.

[1] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р., № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

Ігнорування таких процесів є деструктивним чинником, стримує цілеспрямоване ефективне формування як інформаційної підсистеми фінансів, так і фінансів загалом.

Ефективна інформаційна підсистема фінансів XXI ст. має: належним чином фіксувати (оцифровувати) абсолютно всі економічні процеси, тобто не обмежуватися лише тими, які класифікуються як господарська операція, що властиве бухгалтерському обліку; аналізувати та прогнозувати розвиток з урахуванням змін довкілля; надавати різноманітну корисну й зрозумілу інформацію всім учасникам економіки.

Сучасні менеджери, інвестори, фіскальні органи та інші учасники економіки хочуть бачити не лише масив даних бухгалтерського обліку, а й інформацію не облікового, а розрахункового, аналітичного, оцінного характеру з урахуванням ризиків, змін довкілля, цифровізації економіки та інших обставин, в яких працює підприємство, регіон чи держава загалом. Такі дані потрібні користувачам в аудіоформатах і зручних для зорового спостереження й аналізу формах подання числової інформації або фізичних явищ (тобто у різноманітних формах візуалізації). Таку інформацію у зрозумілій та зручній для користувачів формі здатний надавати саме екаунтинг, оскільки бухгалтерський облік цього не передбачає.

Виділяючи відмінності екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів від бухгалтерського обліку, також зазначимо, що об'єктом екаунтингу є інформація щодо фінансів абсолютно всіх учасників економіки, а не лише тих, хто надає обов'язкову фінансову звітність; екаунтинг опікується фінансами на рівні не лише окремих суб'єктів господарювання, а й галузей економіки, ринків, країн, регіонів і світу загалом.

На основі ретроспективного аналізу в цій праці простежено поступове становлення екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, передумови та особливості різних етапів його розвитку. Показано, що стрімке формування інституту фінансового екаунтингу є відповіддю на посилення у суспільстві запиту на транспарентність: фінансів державної й місцевої влади, через які в різних країнах перерозподіляється щонайменше третина ВВП; ринку цінних паперів, потенційні та діючі інвестори яких бажають знати реальний стан руху грошової вартості й грошового капіталу, що «стоїть» за цими фінансовими інструментами; інших сфер фінансів. Крім цього, розвиток фінансового екаунтингу уможливився в результаті прогресу в інформаційній техніці та технологіях.

Досліджено особливості його інформаційних продуктів тобто товарів і послуг, призначених для відкритого користування. При цьому інформаційну продукцію фінансового екаунтингу поділено на чотири групи. Першою є інформація, яка обов'язково, тобто згідно з вимогами законодавства, має бути оприлюднена. До неї зараховано, наприклад, обов'язкову фінансову звітність загального призначення, інтегровану фінансову звітність, всю інформацію, що має розкриватися емітентами цінних паперів, та ін. По-друге, є різні первинні дані, що не класифікуються як інформація з обмеженим доступом. Сюди належать матеріали статистики, різні довідкові матеріали, зокрема open data, бенчмарки, результати опитувань й ін. До третьої групи належать різні дослідницькі та аналітичні матеріали, серед яких наукові праці, різні аналітичні записки, есе, реферати, доповіді, презентації, дью-дилидженс, журналістські розслідування й ін. У четверту групу ввійшли різні матеріали, спрямовані на інформування та освіту суспільства, боротьбу з тінізацією економіки і корупційними схемами.

Приділено увагу також питанню якості продукції фінансового екаунтингу. Щонайменше вона має відповідати критеріям корисності, визначеним Концептуальною основою IFRS[1], тобто бути: доречною та суттєвою, правдиво поданою і повною, нейтральною та без помилок; зіставною, своєчасною, зрозумілою й придатною для перевірки. Зазначено, що якість інформаційної продукції безпосередньо залежить від того, хто її надає, коли, де і як вона готується та надається користувачу, які технічні засоби й технології, насамперед інформаційні, використовуються при цьому. Водно-

[1] Conceptional Framawork for Financial Repporting. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework.

час якість інформації завжди оцінюється користувачем, а отже, важливими є рівень його підготовки до сприйняття інформації та інтереси.

Детально досліджено інституційні засади фінансового екаунтингу, а також його роль у розкритті інформації й транспарентності діяльності, у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги сучасної економіки, у мінімізації невизначеності й ризиків; розглянуто інформаційно-освітню роль цієї інформаційної підсистеми фінансів в економіці. Показано, що ті країни, в яких держава і все суспільство, усвідомлюючи важливість інформації, зокрема відкритої інформації фінансів як ресурсу створення вартості, реалізують політику розвитку науки, професійного зростання, формування належної інформаційної інфраструктури та підвищення фінансової й загальноекономічної грамотності, досягли значних економічних переваг. В Україні без належного розвитку фінансового екаунтингу неможливо сформувати інвестиційно привабливу і конкурентну економіку, реалізувати концепцію сталого розвитку та політику євроінтеграції, вирішити завдання Стратегії національної безпеки країни.

Важливо наголосити, шо дослідження інформаційної підсистеми фінансів і фінансового екаунтингу зокрема сучасною фінансовою наукою України – це логічне продовження наукових розробок української фінансової й загальноекономічної науки, закладених ще майже півтора століття тому.

У вітчизняну фінансову науку поняття екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів ввів ще наприкінці XIX ст. вчений зі світовим ім'ям Микола Бунге у праці «Державний екаунтинг та фінансова звітність Англії» (1890)[1]. Це був період розквіту класичної економічної науки публічних фінансів, і тоді М. Бунге став фундатором Київської політекономічної школи, багато років очолюючи Імператорський університет Святого Володимира (нині – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка). Він був як видатним вченим, так і державним діячем, тривалий час очолюючи Міністерство фінансів та уряд Російської імперії, яка тоді простиралася також на терени України. Свою працю з питань екаунтингу цей вчений писав саме у той період, тому поняття «екаунтинг» він переклав російською мовою як «счетоводство». М. Бунге зазначав, що актуальність теми екаунтингу та необхідність вивчення зарубіжного досвіду його ведення виникли у країні з кінця 1850-х рр. після проведення підготовчих робіт до здійснення кардинальних реформ у державному контролі[2]. Можна беззаперечно стверджувати, що в українській науці саме М. Бунге заклав теоретико-методологічні основи дослідження екаунтингу. Вивчаючи фінансовий досвід Англії, він вніс в українську фінансову науку поняття екаунтингу, зробивши цим вагомий внесок у побудову її лексикону в українській мові й розширивши її категоріально-понятійний апарат, що є однією з необхідних обставин появи і втілення національно оформлених ідей у фінансовій науці.

У XXI ст. вітчизняна фінансова наука відроджує несправедливо забуті напрацювання цього виданого українського вченого. Досліджуючи у сучасному контексті поняття, введене в науку майже півтора століття тому, вітчизняні вчені нині розкривають сутнісні основи екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, напрями його розвитку та ефективного використання у сучасній Україні.

З повагою, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри «Фінанси» Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор Віктор Федосов

[1] *Бунге М. Х.* Государственное счетоводство и финансовая отчетность в Англии. Санкт-Петербург : тип-фия «Имперская акад. наук», 1890. 28 с.

[2] Ibidem, С. 1–2.

1. ІНФОРМАЦІЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РЕСУРС

1.1. Інформація як фундаментальна категорія: найбільш суттєві засадничі положення

Коротко про атрибутивну концепцію інформації та інші сучасні уявлення про феномен інформації

Інформація як категорія є унікальним явищем, феноменом, який людина поки не здатна осягнути. Наука визнає, що «інформація», будучи фундаментальною філософською категорією – подібною до категорій «речовина» та «енергія», належить до найзагальніших і найважливіших у сутності світу і не може бути зведена до жодного з визначених донині понять. Людський розум поки не сформулював єдиної загальновживаної дефініції поняття «інформація», оскільки рівень людського світогляду та знань ще не дають змогу вичерпно дати визначення інформації через наявні простіші поняття. Аналогічними «невизначуваними» поняттями є «точка» та «пряма», котрі, незважаючи на те, що широко використовуються у математиці, самі ще не описані за допомогою більш елементарних понять.

Сучасна філософська думка, що представлена науковими досягненнями філософії як такої, а також фундаментальними світоглядними розробками інших галузей знань, демонструє широкий спектр підходів до розкриття і розуміння феномену інформації[1]. Вони загалом сформували сучасну інформаційну парадигму, яка представлена науковим обґрунтуванням та логічним зв'язком понять, що підтверджуються формами і зв'язками їх вияву в реальному інформаційному обміні соціуму. Водночас поняття «інформація» та «інформаційний обмін» нерідко зливаються, вживаються як тотожні.

[1] *Демин, А. И.* Информационная теория экономики: Макромодель. – Москва : Палев, 1996. 347 с. *Киселев А. С.* Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации (монография). Москва : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. 164 с. С. 9–10. *Робертсон Д. С.* Информационная революция. *Информационная революция: наука, экономика, технология:* Реферативный сб./ ИНИОН РАН. Москва, 1993 С. 17–26. Webster Frank. Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995. Information Research. – An international electronic journal. – URL : http://www.informationr.net/ir/.

Серед наявних концепцій інформації найбільш визнаною є атрибутивна (від attribute – властивість, ознака, невід'ємність). Свого часу атрибутивна концепція інформації була сформульована під час дослідження фундаментального філософського питання: що первинне – ідея чи матерія? На сьогодні вона є ключовою інформаційною концепцією, і сучасні фізика та філософія слідують їй. За цією концепцією, інформація є атрибутом матерії, всього, що нас оточує, вона іманентна (властива, внутрішньо притаманна) всьому. «Разом з енергією вона визначає параметри руху матеріального світу, проявляючись у його спрямованості та створенні упорядкованих форм існування матерії як результату інформаційної взаємодії. На ній будуються всі взаємодії у природі та суспільстві»[1]. Згідно з цією концепцією, інформація поділяється на первинну і вторинну, між якими є закономірні зв'язки та залежності.

Сучасна фізика, досліджуючи загальні властивості матерії і явищ на планеті Земля та загалом у Всесвіті і виявляючи властивості та закони, що керують ними, визнає інформацію як фундаментальне іманентне всьому явище. Зокрема, така галузь теоретичної фізики, як цифрова фізика (digital physics) – відома ще як інформаційна фізика (information physics) – вважає інформацію фундаментальною величиною фізичної реальності. При цьому Всесвіт розглядається як мережа обчислювальних процесів (своєрідний універсальний комп'ютер), яка згідно з фундаментальними фізичними законами обчислює (а точніше – динамічно розвиває від поточного) свій власний наступний стан. Про це йдеться, зокрема, у праці піонера цифрової фізики, професора Університету Карнегі-Меллона (США) – Едварда Фредкіна *(Edward Fredkin)* «Введення в цифрову філософію» (2003)[2]. Цифрова філософія Е. Фредкіна містить і такі два фундаментальні положення: (1) все у фізичній реальності має інформаційне цифрове представлення та (2) всі зміни у фізичній природі є результатом інформаційних цифрових процесів.

У XXI інформаційному столітті логічним і об'єктивним є процес переосмислення з позицій сучасної інформаційної парадигми вже здавалося б добре відомих економічних відносин, зокрема фінансів. Вважаємо, що, спираючись на розуміння того, що інформація – це невід'ємний атрибут, іманентна характеристика будь-якої матерії, явищ і процесів, а також те, що всі зміни у фізичній природі є результатом інформаційних процесів, є можливість по-новому переосмислити важливу в економіці інформаційного суспільства категорію «фінанси», а також розкрити особливості та призначення її інформаційної підсистеми.

Поняття «первинна інформація» та «вторинна інформація», їх закономірності і зв'язки у фінансах

Згідно з атрибутивною концепцією інформації розрізняються поняття «первинна інформація» та «вторинна інформація». Первинна – це інформація, що незалежно від волі та свідомості людини об'єктивно існує в на-

[1] *Демин А. И.* Информационная теория экономики: Макромодель. Москва : Палев, 1996. 347 с. С. 66.

[2] *Edward Fredkin.* «An Introduction to Digital Philosophy». *International Journal of Theoretical Physics.* 2003. № 42 (2). 189–247 p.

вколишньому світі. Сприймаючись людиною, технічними засобами та будь-якою живою істотою, яка здатна бачити та декодувати цю інформацію, вона подається у вигляді вторинної інформації.

Первинну інформацію неможливо виміряти, всі вимірювання та розрахунки здійснюються над вторинною інформацією, дії над якою не означають, що вимірюється первинна інформація. Людина оперує завжди вторинною інформацією, котра, характеризуючи властивості первинної, залежить від неї, але не є нею. Первинна і вторинна інформація існують у таких залежностях:

- вторинна інформація, характеризуючи властивості первинної, її структуру та форму, залежить від неї;
- маючи властивість без втрати змісту багаторазово перекодовуватися, переноситися на інші носії та розмножуватися, вторинна інформація не залежить від первинної;
- поява нової первинної інформації відбувається під впливом вторинної та іншої первинної інформації, й у цьому контексті вторинна та первинна інформації – взаємозалежні[1].

Людський розум і технічні засоби, сприймаючи та фіксуючи первинну інформацію, формують інформацію вторинну. Для людини інформацією про предмети та процеси є їхнє віддзеркалення (відображення) у вигляді чисел, формул, описів, креслень, символів, образів[2].

Цілісну картину описаних зв'язків доволі нелегко уявити. Певною мірою формуванню такої цілісної картини може сприяти структурно-логічна схема фрагменту послідовності таких зв'язків, що зображена на рис. 1.1.1. Тут показано послідовність виникнення вторинної інформації з первинної, а далі – на основі цієї вторинної та іншої первинної – появи нової первинної інформації, яка, продовжуючи цей ланцюжок зв'язків, стає джерелом для нової вторинної інформації і так триває далі. Водночас потрібно розуміти, що такі послідовності розвиваються не лише як один ланцюжок: з кожної первинної інформації може породжуватися безліч вторинних інформацій, які, маючи одне інформаційне джерело, є результатом різного сприйняття первинної інформації людьми, технічними засобами, наслідком розбіжностей їх можливостей, цілей та завдань.

Базуючись на сформульованих атрибутивною концепцією інформації положеннях щодо первинної і вторинної інформації, можна стверджувати, що у фінансах інформація також поділяється на первинну і вторинну. Розум людини сприймає та фіксує первинну інформацію відповідно до рівня розвитку конкретної людини, її знань та можливостей (фізичних та технічних) сприймати інформацію. І технічні засоби сприймають та фіксують первинну інформацію відповідно до закладеної в них програми та їх справності. Саме вторинна інформація подається нам даними статистики, облікових документів, фінансових звітів, аналітичних матеріалів тощо.

---

[1] *Демин А. И.* Информационная теория экономики: Макромодель. – Москва : Палев, 1996. – 347 с. С. 62–64.

[2] *Антонюк А. О.* Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації : монографія. Ірпінь : НУДПС України, 2010. 309 с. С. 53–55.

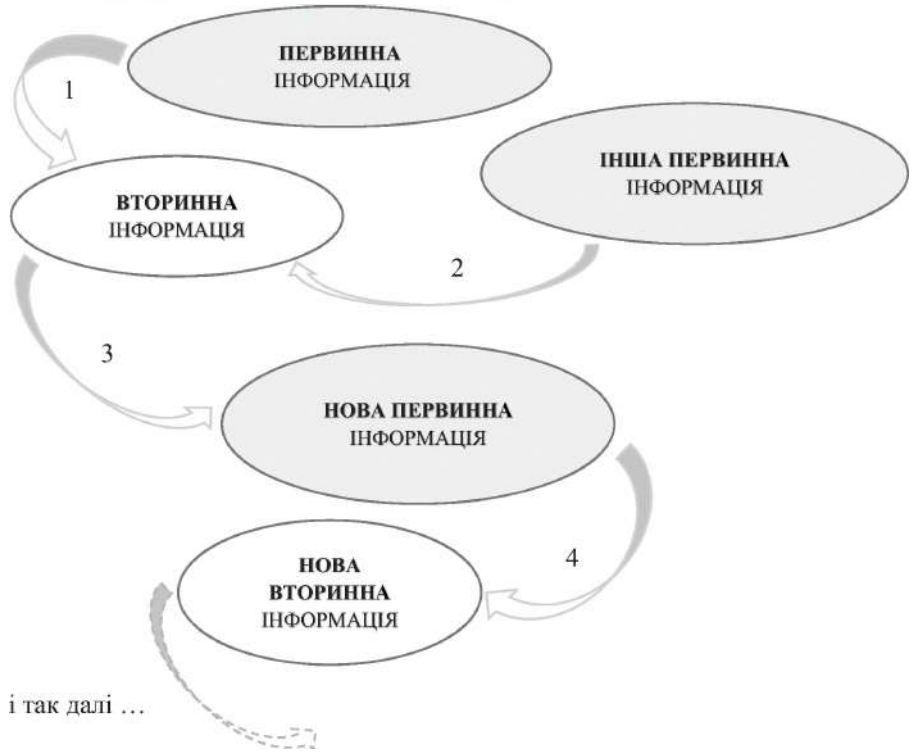

Рис. 1.1.1. Структурно-логічна схема взаємозалежностей первинної та вторинної інформації

У фінансах залежність між первинною інформацією, носіями якої є фінансові відносини, та вторинною інформацією, яка є результатом фіксації первинної інформації на різноманітних носіях (людський розум, людська пам'ять, папір, пам'ять комп'ютера та ін.), є аналогічною тій, що сформульована атрибутивною концепцією інформації. Тому у фінансах зв'язки між первинною і вторинною інформацією також мають такі особливості:

- вторинна інформація у фінансових відносинах характеризує первинну інформацію, її властивості, структуру, форми і залежить від неї;
- вторинна інформація у фінансових відносинах може без втрати змісту багаторазово переноситися на інші носії, розмножуватися, а тому вона певною мірою не залежить від первинної;
- нова первинна інформація у фінансових відносинах з'являється під впливом як вторинної, так і іншої первинної інформації, і в цьому вторинна та первинна інформації фінансів взаємозалежні.

У будь-якій ланці сучасних фінансів можна знайти приклади вияву взаємозалежностей первинної і вторинної інформації. Зокрема, нові фінансові відносини учасника економіки (а отже, і нова первинна інформація, яку містять ці відносин) можуть виникати у разі залучення ним необхідного грошового капіталу. Це можуть бути відносини із залучення капіталу шляхом

емісії цінних паперів або запозичення коштів на ринку банківських кредитів, і виникають вони під впливом наявної вторинної інформації, зокрема даних консультантів, аналізу кон'юнктури фінансового ринку щодо потенційних кредиторів, інвесторів та інших актуальних питань. Водночас, на відносини цього учасника економіки впливає інша первинна інформація, що міститься, наприклад, у його нових фінансових відносинах з клієнтами і постачальниками. Ймовірно, що саме відносини з цими клієнтами та постачальниками і спонукали його до пошуку грошового капіталу.

Важливо усвідомлювати, що всі вимірювання і розрахунки щодо фінансів здійснюються саме над вторинною інформацією, яка, характеризуючи властивості первинної, залежить від неї, але не є нею. Незважаючи на те, що на практиці всі учасники економіки звичайно, вважають, що оперують повною інформацією, проте у різноманітних облікових документах, формах звітності та аналітичних матеріалах представлена лише та інформація фінансів, яку людський розум та різноманітні технічні засоби були здатні, захотіли та мали можливість зафіксувати (тобто інформація вторинна), а не та, що реально існувала у навколишньому економічному середовищі, у його фінансових відносинах, тобто не первинна інформація.

Існує безліч доказів, що, по-перше, суб'єкти господарювання використовують у своїй діяльності вторинну інформацію, яка не тотожна первинній, відповідним чином вибудовуючи свої фінансові відносини. По-друге, що рівень адекватності вторинної інформації первинній безпосередньо залежить від людських знань та можливостей сприймати первинну інформацію людським розумом та створеними людиною носіями пам'яті. Розглянемо деякі з них.

У корпоративних фінансах яскравим прикладом такого є обов'язкова фінансова звітність, яка не лише за формою, але й за змістом періодично змінювалася і безперечно буде ще удосконалюватися. Незважаючи на те, що на всіх етапах розвитку фінансові відносини корпорацій за наповненням є однаковими, охоплюючи грошові відносини будь-якої корпорації з іншими суб'єктами господарювання у процесі формування, розподілу та використання її ресурсів, облік інформації по корпоративних фінансах та звітність корпорацій змінювалися. Наприклад, Звіт про грошові потоки (Cash Flow Statement, відомий в Україні як Звіт про рух грошових коштів) розпочав застосовуватися в країнах з розвиненою ринковою економікою лише у 1950-х роках, а в Україні він з'явився тільки наприкінці 1990-х років. Іншими словами, незважаючи на те, що інформація про грошові потоки була складовою економічних відносин корпорацій завжди, лише в середині XX ст. суспільство усвідомило важливість оцінювання фінансового стану підприємства саме на основі руху його грошових ресурсів і почало відповідним чином фіксувати та відображати у звітності таку інформацію, будуючи подальші фінансові відносини вже з урахуванням даних цієї звітності.

Іншим прикладом служить історія розвитку платіжного балансу як документа, що відображає вартісний аспект міжнародних відносин країни. Такі відносини, а відповідно, й пов'язані з цим потоки грошової вартості та грошового капіталу, існують з давніх-давен, і сутність їхня не змінюється,

зростають лише обсяги та з'являються нові форми та потоки грошового капіталу. Водночас інформація про міжнародний рух товарів і послуг та грошового капіталу стала доступна суспільству лише наприкінці XI ст., коли в Англії були здійснені перші спроби обліку міжнародних розрахунків. Саме поняття «платіжний баланс» введено в лексикон тільки у 1767 р. шотландським економістом, послідовником меркантилізму Джеймсом Стюартом (James Denham-Steuart). Отже, незважаючи на те, що міжнародним економічним відносинам завжди була іманентна вартісна складова, інформація про їх грошову вартість тривалий час суспільством не використовувалась. І лише з розвитком знань та технічних можливостей суспільство почало її так би мовити «вилучати» з економічних відносин та використовувати завдяки налагодженню відповідної інформаційної системи.

Поступово система складання платіжного балансу удосконалювалася, що супроводжувалося розвитком практики обліку міжнародних операцій та формуванням системи державних органів, які фіксують, збирають та аналізують інформацію щодо руху товарів і послуг у міжнародному обміні, руху їх грошової вартості, а також руху грошового капіталу. Серед таких держаних органів – казначейство, митниця, бюджетні та кредитні установи.

Минав час, і розуміння учасниками економіки сутності платіжних балансів змінювалося. Виникла потреба у зіставленні міжнародних показників та уніфікації методів їх складання різними країнами. До середини XX ст. була сформована схема платіжного балансу, котру ООН у 1947 р. запропонувала країнам-членам для використання. Ця схема стала основою для подальшої розробки Міжнародним валютним фондом (International Monetary Fund, IMF) форм і принципів складання платіжних балансів. Процес розвитку платіжних балансів та більш повного відображення в них інформації про міжнародний рух товарів і послуг триває у XXI ст., і IMF пропонує країнам-членам нові удосконалені схеми, що містять глибшу інформацію – дані щодо міжнародної інвестиційної позиції[1]. Таким чином, удосконалюючи методики складання платіжних балансів, учасники економіки наближують інформацію, якою вони оперують, до тієї, яку фактично містять міжнародні фінансові відносини. Такий підхід сприяє ефективності міжнародних фінансів, міжнародної торгівлі, та інших видів зовнішньоекономічної діяльності країн.

У сфері публічних (держаних і місцевих) фінансів, зокрема у бюджетній практиці, також існують докази розриву між вторинною і первинною інформацією. Наприклад, в Україні вже традиційною стала практика постійних переглядів та уточнень державного і місцевих бюджетів після їх офіційного затвердження законом. Це зумовлено не лише непередбаченістю динаміки національної та міжнародної економіки і політики, а й значною мірою тим, що вихідні фінансові дані для розробки цих бюджетів з самого початку не відповідали реальному стану речей. Наприклад, інформація, яка фіксується податковим обліком платників податків і відповідними системами обліку

[1] Balance of payments and international investment position manual. – Washington, D. C.: International Monetary Fund, 2009. 351 p.; 6th ed. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf.

державних податкових органів та використовується для формування дохідної частини бюджету, не повністю відображає інформацію, яку насправді містять фінансові відносини платників та держави. Перевірки, уточнення та інші дії щодо зібраної податкової інформації – все це кроки, які відображають спроби наблизити податкову інформацію, якою оперують (вторинну), до інформації, яка реально існує у фінансових відносинах платників (первинна інформація).

Учасники економіки формують свої судження про фінанси на основі тієї інформації, що мають у своєму розпорядженні. Водночас їхній економічний розвиток і розвиток економіки загалом безпосередньо визначаються тим, наскільки інформація, якою вони оперують (вторинна інформація), адекватна тій, що реально несуть у собі фінансові відносини (інформація первинна). Вважаємо, що підтвердженням цьому слугує той факт, що у більш розвинених економіках розрив між інформацією, яка міститься у фінансових відносинах, та тією, що сприйнята людиною і технічними засобами, є меншим порівняно з рештою країн. Наприклад, інформаційна база з питань фінансів, фінансова статистика у США, Великій Британії, Німеччині та інших економічно розвинених країнах набагато повніша порівняно з багатьма іншими менш розвиненими країнами. Це служить як передумовою соціально-економічного прогресу розвинених економік, так і результатом високого рівня їхнього розвитку. Адекватність вторинної інформації у фінансах первинній, а також рівень людського сприйняття і розуміння обох рівнів інформації є основними питаннями у забезпеченні якості та ефективності інформаційного обміну у фінансах.

Генеза інформаційної підсистеми фінансів

Базуючись на фундаментальних уявленнях сучасної науки про інформацію як атрибут всього у Всесвіті, на розумінні того, що разом з енергією інформація визначає параметри руху матеріального світу, автори вважають логічним стверджувати, що інформація як категорія іманентна також і фінансам, всій системі фінансових відносин, є їхнім атрибутом. Такий підхід визначальний у розумінні як витоків (генези) інформаційної підсистеми фінансів, так і особливостей сучасних фінансів, тобто фінансів інформаційної доби.

Отже, інформація є невід'ємним атрибутом фінансів, об'єктивно притаманна їм у всіх їх виявах. Саме це і детермінує об'єктивність наявності у фінансах інформаційної підсистеми. Тобто факт іманентності інформації фінансам є ґенезою інформаційної підсистеми фінансів, визначає її природу. З огляду на це важливо зауважити таке:

По-перше, у створюваній людиною інформаційній системі формалізується лише частина того, що насправді існує в інформаційному полі. Це пояснюється об'єктивністю наявність інформації первинної та вторинної, а також явищем інформаційної асиметрії.

По-друге, створювана людиною інформаційна підсистема фінансів не обмежується лише предметом фінансових відносин – тобто рухом грошової

вартості та грошового капіталу, а охоплює ширше коло інформації – всі економічні відносини. Об'єктивно це обумовлено як єдністю інформаційного поля як такого, так і взаємо-інтегрованістю фінансових та економічних відносин. Інформаційна підсистема фінансів – це, так би мовити, «заточена» під завдання фінансів інформаційна система економіки. Завдяки тому, що створювана людиною інформаційна система фінансів не обмежується суто питаннями руху грошової вартості та грошового капіталу, це дає змогу враховувати у фінансах реалії всієї економіки. Водночас суто фінансова інформація (тобто інформація про рух грошової вартості та грошового капіталу) необхідна всій економіці і впливає на неї.

У сучасній економіці для позначення створюваної людиною інформаційної системи використовують поняття «екаунтинг», що є транслітерацією з англійського «accounting». В українській мові воно відоме ще як «рахівництво», а в російській – «счетоводство». Це поняття важливо відрізняти від поняття «бухгалтерський облік» («book keeping»), який є лише неодмінною і важливою, але частиною загальної інформаційної системи, тобто екаунтингу. Детальніше про це йтиметься у підрозділі 4.4.

Схематично структурно-логічний зв'язок екаунтингу із загальним інформаційним полем, а також фінансами та економікою загалом представлено на рис. 1.1.2. Тут умовно зображено, так би мовити, загальне інформаційне поле, яке містить всю первинну і вторинну інформацію, що прямо або опосередковано стосується фінансових відноси, а також екаунтинг – створювану у суспільстві інформаційну систему, в якій фактично формалізується лише частина наявної в інформаційному полі інформації. З розвитком суспільства обсяг інформації, що формалізується в екаунтингу, зростає, а також збільшується і частка зосереджуваної в ньому інформації загального інформаційного поля. Це супроводжується розвитком економіки та її фінансів, котрі, з одного боку, як об'єктивні категорії безпосередньо пов'язані з інформаційним полем, а з іншого, як реальні економічні відносини – створюють свою інформаційну підсистему (екаунтинг) та користуються нею. Всі ці елементи існують у постійному нерозривному динамічному зв'язку.

Стрімке становлення інформаційної підсистеми фінансів простежується з другої половини XX ст. в міру відкриття і поширення новітніх інформаційних технологій та відповідного інформаційного розвитку суспільства. Становлення інформаційної підсистеми фінансів сприяє цивілізованому розвитку фінансів, посилює їх вплив на решту відносин у суспільстві. Це відбувається на фоні світових та регіональних фінансових криз, що в останні десятиліття стали причиною загальноекономічних спадів, а відтак – стимулювали процеси розвитку ресурсо- та енергоефективності, зеленої економіки та біотехнологій.

На думку авторів, розуміння інформації як фундаментального, невід'ємного атрибуту фінансів є основним не лише для розкриття особливостей та призначення інформаційної підсистеми фінансів, а й фінансів інформаційної економіки. Такий підхід актуальний для забезпечення розвитку

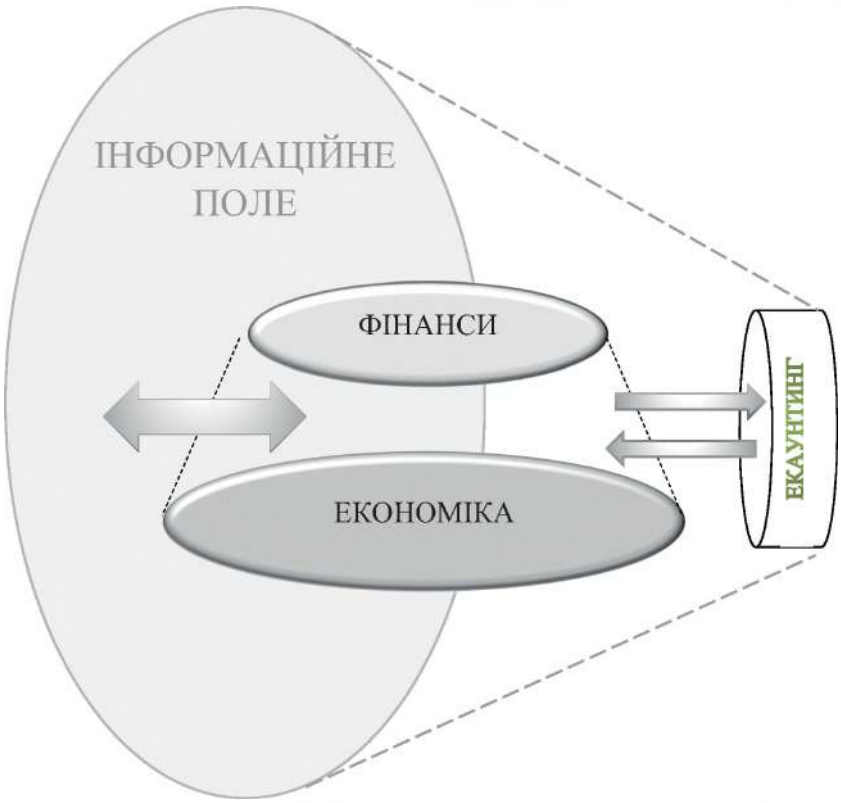

Рис. 1.1.2. Структурно-логічна схема зв'язку екаунтингу з фінансами, економікою загалом та загальним інформаційним полем

фінансів адекватно викликам інформаційного суспільства та його економіки. Також, усвідомлення іманентності фінансам інформаційної складової принципово важливе для цілеспрямованого пошуку шляхів максимально повного, так би мовити, «вилучення» інформації з фінансових відносин.

Інформаційна асиметрія versus інформаційне наближення у сучасних фінансах

Сучасне суспільство стикається з недосконалістю фінансових відносин: вони характеризуються інформаційною асиметрією; значною мірою є нетранспарентними (непрозорими); глобальні фінансові кризи все частіше стрясають економіку, а на фінансових ринках часто простежуються ситуації, які не завжди зрозумілі навіть фахівцям. Шукаючи відповіді на такі виклики, представники фінансової науки і практики резонно ставлять питання щодо генези інформаційної асиметрії фінансів. Знаково, що автори концепції інформаційної асиметрії – американські економісти Джордж Акерлоф (George Akerlof), Майкл Спенс (Michael Spence) та Джозеф Юджин Стігліц (Joseph Eugene Stiglitz) стали лауреатами Нобелівської премії з еко-

номіки (2001) на початку інформаційного XXI ст. Дослідники заклали основи принципово нового розуміння й аналізу ринків, а також управління фінансами в умовах асиметричної інформації.

Вважаємо, що з інформаційною асиметрією фінансів безпосередньо пов'язані явища первинної та вторинної інформації, і основою інформаційної асиметрії насамперед є те, що вторинна інформація не тотожна первинній. Крім того, наявна вторинна інформація може сприйматися користувачами по-різному. І нарешті, розбіжності в інтересах та людський фактор нерідко стають причиною викривлення інформації окремими учасниками фінансових відносин. Невідповідність вторинної інформації первинній призводить до того, що генерована з урахуванням такої неадекватної вторинної інформації нова інформація фінансів містить нові хибні дані.

Незважаючи на те, що в сучасному суспільстві існують чинники асиметрії інформації фінансових відносин, розвиток знань та інформаційних технологій формують основи протилежного процесу – процесу інформаційного наближення у фінансах. Таке стає можливим завдяки розвитку та глобальному поширенню новітніх інформаційних технологій, становлення громадянського суспільства, основою вимогою якого є транспарентність державних і місцевих фінансів, а також формування все більшого кола законодавчих норм, що закріплюють обов'язковість розкриття інформації та прозорості як публічних, так і бізнес-фінансів.

Факт розвитку в інформаційному суспільстві інформаційного наближення учасників економіки як закономірності вперше був досліджений у праці «Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку» (2017)[1].

Наявність інформаційної асиметрії одночасно з інформаційним наближенням у фінансах – це своєрідний вияв фундаментального закону єдності та боротьби протилежностей. Інформаційна асиметрія та інформаційне наближення у фінансах існують одночасно, але перше зазвичай випереджає друге. Водночас слід очікувати, що з подальшим розвитком інформаційного суспільства – його передових інформаційних технологій і людських знань – розрив між первинною і вторинною інформацією у фінансових відносинах зменшуватиметься, а рівень сприйняття та розуміння людиною і створеними нею технічними засобами інформації – зростатиме.

Розвиток інформаційної економіки та її фінансів об'єктивно супроводжуються процесом зростання рівня адекватності вторинної інформації у фінансових відносинах первинній. Тобто на противагу явищу асиметрії інформації посилюватиметься процес інформаційного наближення. Це логічний, причинно-наслідковий, а отже, закономірний процес, який можна означити, як закон інформаційного наближення. На думку авторів, він має асимптотичний характер. Таке бачення базується на постулаті атрибутивної концепції інформації, суть якого у тому, що первинну інформацію неможливо виміряти. Іншими словами, з

[1] *Рязанова Н. С.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія. – Київ : КНЕУ, 2017. 337 с. С. 95–96.

розвитком інформаційного суспільства відбувається процес максимального наближення вторинної інформації у фінансах до первинної, однак повної відповідності вторинної інформації первинній не відбувається. Навіть в інформаційну добу, коли розвиток інформаційного обміну стає глобальним і одночасно може спілкуватися будь-яка кількість учасників економіки, все більші обсяги та деталізація залучених у цей обмін даних все одно не забезпечують повної відповідності вторинної інформації первинній, оскільки описані процеси інформаційного обміну – це результат роботи створених людиною технологій, програм, які, як будь-яка технологія, характеризуються певною обмеженістю, вибірковістю, оскільки налаштовані людиною лише на відповідні параметри та критерії.

Реалізація атрибутивності інформації у фінансах

Категорія «фінанси» визначена сучасною українською фінансовою наукою як система економічних відносин соціуму, у ході яких і завдяки яким в економіці (1) реалізується грошова вартість як така і забезпечується її рух (тобто формування, розподіл, накопичення і використання), а також (2) реалізується і забезпечується рух грошового капіталу. Детальніше про це йтиметься у розд. 2. Вивчати всю цю гаму економічних відносин, аналізувати їх, реалізовувати на практиці та удосконалювати можна лише на основі наявної інформації, у ході і завдяки відповідного інформаційного обміну. Щоб все це мало належну ефективність, необхідна така інформація та інформаційний обмін, що надають максимально повне уявлення про досліджувані економічні відносини. Тобто інформація як явище, що іманентне, атрибутивне економічним відносинам, зокрема фінансам, має максимально повно формалізуватися (реалізуватися) у створюваній людиною інформаційній системі.

Явище інформації (інформаційного обміну) невіддільне від фінансів (фінансових відносин) – інформація як атрибут всього є наповненням і фінансів, і фінансових відносини. Саме інформація формує наше уявлення про фінанси: їхню природу, мету, учасників, особливості руху грошової вартості та грошового капіталу, їх структуру, ризики та інші аспекти. Вони стають відомими лише завдяки інформації, що «містять у собі» економічні відносини. За всіх часів існування фінансів їхні учасники формують свої взаємини через інформаційну взаємодію. Завдяки їй відносини в економіці та її фінансах вибудовуються у відповідну правову сферу, упорядковуються адекватно вимогам суспільства.

Інформаційна система фінансів почала функціонувати вже з початку зародження фінансових відносин, що є логічним і підтверджується дослідженнями сучасної фінансової науки[1]. І хоча з висоти сучасних людських знань про фінанси тодішня інформаційна система може виглядати як дуже проста і часом примітивна, це не зменшує її основну роль у тодішніх фінансах.

Сучасний екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів є розвиненою системою, доказом чому є такі факти: сформовано й удосконалюється відпо-

[1] *Андрущенко В. Л., Тучак Т. В.* Податкова держава : монографія. Київ : Алерта, 2016. 304 с. *Андрущенко В. Л., Федосов В. М.* Запорізька Січ як український феномен. Київ : Знання, 1995. 173 с. *Малькова Т. Н.* Древняя бухгалтерия: какой она біла? Москва : Финансы и статистика, 1995. 304 с.

відна правова сфера, в якій нормами законів та підзаконних актів визначені поняття «відкрита інформація» та «інформація з обмеженим доступом», «службова інформація» та «таємна інформація», «комерційна таємниця» та ін., а також окреслені права та обов'язки учасників інформаційного обміну у фінансах; у практиці екаунтингу чітко структуруються такі його складові, як фінансовий та управлінський екаунтинг, що різняться рівнем доступності інформації для користувачів, а також виокремлюються такі галузі екаунтингу, як податковий, митний, бюджетний та інші; крім того, наука структурує екаунтинг у фінансах на такий, що забезпечує користувачів рівня макро- та мікроекономіки; чітко виокремлюється інфраструктурна (забезпечувальна) складова екаунтингу, до якої належать насамперед бухгалтерський облік і статистика; екаунтинг став бізес-діяльністю, і в економіці функціонує низка інституцій, що спеціалізуються саме в цьому; розроблено та удосконалюється інформаційний інструментарій екаунтингу; фінансова наука уділяє все більше уваги тематиці екаунтингу. Про все це детальніше йтиметься далі у розд. 3. У нинішню інформаційну добу прогрес екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів визначається новітніми інформаційними технологіями, розвитком фінансової грамотності часників економіки, політичною волею керівництва держав фінансувати і розбудовувати належну, адекватну потребам суспільства інформаційну систему, а також реальною наявністю коштів та інвестицій для цього.

Як зазначалося, інформація є невід'ємним атрибутом фінансів, але в інформаційній економіці факт її атрибутивності фінансам стає якісно іншим, оскільки інформація набуває статусу економічного ресурсу, фактору створення вартості, товару. Крім того, з кінця XX ст. простежується трансформація характерних для ринкової економіки цінностей грошової вартості та грошового капіталу на всі сфери людського життя, навіть ті, що зазвичай не належали до товарно-грошових. У результаті з огляду на те, що роль інформаційної складової у фінансах завжди була визначальною, у XXI ст. фінансова інформація стає основною не лише у господарських відносинах, але й все більш вагомою в інших сферах людського життя. Ці процеси супроводжуються і посилюються стрімким розвитком та глобальним поширенням новітніх інформаційних технологій, серед яких насамперед Internet та Blockchain.

Характерно, що сфера фінансів, об'єктом діяльності якої є унікальні за своєю універсальністю[1] та мобільністю – грошова вартість та грошовий капітал, стала лідером глобалізації інформаційного обміну. З огляду на те, що предметом її діяльності є забезпечення реалізації та руху грошової вартості і грошового капіталу, сфера фінансів, зокрема сегмент, що представлений фінансами транснаціональних корпорацій (ТНК), широко запроваджує новітні інформаційні технології. Результатом цього фінансові ТНК нині домінують у глобальній економіці, а фінансовий сектор економіки став керманичем процесу стандартизації інформаційного обміну у формі обов'язкової фінансової звітності. Цей процес, розпочавшись у розвинених економіках, нині стрімко поширюється на решту країн світу.

[1] Універсальність грошової вартості та грошового капіталу полягає у тому, що, представляючи такий особливий товар як гроші, вони «пронизують» всі економічні відносини.

Економічні відносини суспільства вибудовуються на основі інформації, що є в його розпорядженні, зокрема завдяки реалізації атрибутивності інформації фінансів, а реальний рівень та якість інформаційного насичення фінансів залежить від розвиненості їх інформаційної підсистеми. Прогрес в інформаційному обміні у фінансових відносинах веде до позитивних змін як в економічних, так і в суспільних відносинах.

Наприклад, в Україні на початку 2000-х – у 2010-х роках процес розвитку публічних фінансів виявлявся, зокрема, у поступовому підвищенні транспарентності завдяки розвитку їх системи інформаційного обміну. Детальніше про це йтиметься у підрозділі 4.5. Почала формуватися інформаційна політика прозорості публічних фінансів, відповідне фінансове та інформаційне право, стартував перехід державних і місцевих фінансів слідом за корпораціями на міжнародні стандарти обов'язкової фінансової звітності. На офіційних сайтах органів державного і місцевого управління та в соціальній мережі Facebook було започатковано різноманітні корисні учасникам економіки інформаційні рубрики з публічних фінансів.

Також виявом атрибутивності інформації у фінансах є процеси, характерні для розвитку «зеленої» економіки. Потужнім трендом сучасності є рух суспільства передових країн у напрямку дбайливого ставлення до питань екології. Спонукають до цього не лише виклики можливих і вже частково виявлених екологічних катаклізмів, а й здоровий глузд значної частини прогресивно мислячих людей (вимоги громадянського суспільства), чітка позиція провідних міжнародних організацій та політика керівництва багатьох країн.

На сьогодні повсюди є приклади зростання негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище, життя і здоров'я людей. Зокрема за даними «Звіту про живу планету 2018», підготовленого Всесвітнім фондом дикої природи (World Wildlife Fund, WWF)[1], за останні 50 років було знищено 60% диких тварин. Це пов'язано із зростанням споживання людством ресурсів, безконтрольним полюванням та знищенням середовища проживання диких тварин. У зв'язку з цим фінанси надзвичайно важливі у вирішенні актуальних для суспільства питань впливу економіки на довкілля[2]. По-перше, екологічні та соціальні ризики економіки стають все більшими, безпосередньо впливаючи на процеси реалізації та руху як грошової вартості, так і грошового капіталу. По-друге, інформаційний обмін у фінансах не лише констатує таку небезпеку, а й містить її аналіз, пошук, планування та реалізацію заходів її можливого попередження, мінімізації та ліквідації. По-третє, як і будь-яка система управління ризиками, система управління екологічними та соціальними ризиками не лише сама фінансується, а й передбачає заходи, що потребують фінансування.

[1] Living Planet Report 2018: Aiming higher. – Grooten M. and Almond R.E.A.(Eds). WWF, Gland, Switzerland. URL : https://www.worldwildlife.org/pages/living-planet-report-2018.

[2] Поняття «довкілля» є широким і охоплює: життєдіяльність людей та їх здоров'я, флору, фауну, біорізноманіття, грунт, повітря, воду, клімат, ландшафт, природні території та об'єкти, історичні пам'ятки та інші матеріальні об'єкти чи сукупність цих факторів, а також об'єкти культурної спадщини чи соціально-економічні умови, які є результатом зміни цих факторів. (Про оцінку впливу на довкілля. Закон України від 23.05.2017. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19).

Ініціатором запровадження обов'язковості оцінювання системи управління екологічними та соціальними ризиками (ecological and social risk management, ESRM) при розгляді проектів на предмет їх можливого фінансування була найбільша у світі інвестиційна компанія, міжнародний інститут розвитку, член Групи Світового Банку (World Bank Group, WBG) – Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation, IFC). Належна система управління екологічними та соціальними ризиками є невід'ємним елементом забезпечення стійкого розвитку (sustainable development) як самого проекта, що фінансується, так і галузі, регіону, країни, де він реалізується. Знаково, що у своїй Рамковій програмі стійкості (IFC Sustainability Framework)[1] виокремлено такі три взаємопов'язані складові: (1) Політика з екологічної та соціальної стійкості (Ecological and Social Sustainability Policy). (2) Стандарти діяльності (Performance Standards, PS), яких налічується вісім, і в них йдеться про відповідні екологічні та соціальні стандарти, яких необхідно дотримуватися у господарській діяльності. На сьогодні ці Стандарти вже стали міжнародним еталоном для побудови корпораціями системи ESRM та оцінювання проєктів, які подаються на фінансування, щодо їх екологічної та соціальної ризикованості. (3) Політика щодо доступу до інформації (Access to Information Policy)[2], в якій висловлюється прихильність IFC інформаційній прозорості. У найближчій перспективі на всіх фінансових ринках позичальникам без наявності належної системи ESRM буде неможливо отримати необхідний грошовий капітал.

Коло інформації, з якою «працюють» фінанси і яка «наповнює» фінансові відносини, постійно розширюється. Зокрема, інформація щодо системи управління екологічними та соціальними ризиками, як визначальних у сучасній системі стійкого розвитку, стає невід'ємною від фінансових відносин для всіх суб'єктів господарювання. Ігнорування ESRM веде до негативного впливу на довкілля та фінанси. Знаковим у цьому плані є рішення міжнародної спільноти про запровадження обов'язкової інтегрованої звітності.

У 2010 р. XVIII Міжнародний конгрес представників інформаційної підсистеми фінансів[3] у своїй резолюції зафіксував, що інтегрована звітність, охоплюючи економічні, соціальні та екологічні аспекти діяльності суб'єктів господарювання, має стати нормою сучасних економіки та фінансів. Обов'язкова інтегрована звітність інтегрує в собі фінансові та нефінансові (екологічні та соціальні) показники діяльності, засвідчуючи – як ці чинники впливають на формування за звітний період вартості. Інтегрований звіт має допомагати у виявленні того, як у контексті впливу на довкілля допомагають створювати вартість у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі такі аспекти діяльності корпорації, як її корпоративне управління, стратегія і планування, оперативний менеджмент та господарська діяльність.

[1] IFC Sustainability Framework. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/sustainability+framework.

[2] IFC. Access to Information Policy (AIP). URL : https://disclosures.ifc.org/#/accessInfoPolicy.

[3] IFAC. World Congress of Accountants: Accountants in the Next Decade. URL : https://www.ifac.org/news-events/2010-11/world-congress-accountants-accountants-next-decade.

Відомо, що нині вже традиційна обов'язкова фінансова звітність розроблялася для потреб індустріальної економіки і в інформаційній економіці втрачає актуальність, оскільки на основі її даних неможливо виявити та оцінити нефінансові, але зростаючі та безпосередньо пов'язані з фінансами, екологічні та соціальні ризики. Зокрема, у процесі фінансування проєкту, в якому екологічні та (або) соціальні ризики таки були реалізовані, у банку, котрий кредитує цей проєкт, виникають такі фінансові або тісно пов'язані з його фінансами проблеми: насамперед репутаційний ризик (ризик негативного іміджу) зі всіма фінансовими наслідками; ризик дефолту позичальника та переносу строків погашення кредиту; ризик знецінення майна, що знаходиться у заставі; ризик зростання безнадійної заборгованості; втрата можливості одержання фінансування від міжнародних фінансових інституцій; ризик фінансової відповідальності за ліквідацію наслідків негативного впливу на довкілля та відшкодування завданого збитку; ризик зменшення доступу до капіталу приватних фінансових інституцій та міжнародного ринку капіталів; ризик цивільної та кримінальної відповідальності за халатність; ризик втрати або зменшення припливу депозитів і роздрібних клієнтів; інші ризики. Одночасно з ризиками у фінансуючому банку, у разі реалізації екологічних і соціальних ризиків, негативні наслідки можуть бути також у компанії, яка безпосередньо здійснює такий проєкт. Серед таких її ризиків можуть бути: припинення діяльності зі всіма фінансовими наслідками; ризик безпеки і здоров'я працівників, що також позначається на результатах виробничої діяльності та фінансах суб'єкта господарювання; ризик необхідності відшкодування збитку третім особам, згідно з їх судовими позовами та претензіями; ризик падіння ринкової вартості компанії; ризик втрати частки на ринку продукції; інші ризики. Отже, розвиток реалізації атрибутивності інформації фінансів є процесом, важливим для мінімізації негативного впливу економіки на довкілля.

Реалізація атрибутивності інформації у фінансах виявляється у функціонуванні такого сегмента фінансового ринку, як ринок цінних паперів. Зокрема, одним із фундаментальних положень сучасної теорії ринку цінних паперів є сформульована наприкінці 1970-х років гіпотеза ефективного ринку. Вона повністю базується на розумінні того, що інформація є атрибутом фінансів. Її автор – американський економіст Юджин Фама (Eugene F. Fama)[1] є лауреатом Нобелівської премії у галузі економіки (2013). Згідно з цією теорією на ефективному ринку вся суттєва інформація відразу та повністю відображується в цінах його фінансових інструментів. Залежно від доступності інформації учасникам ринку і її відображення у його цінах ринок цінних паперів класифікується на три рівні ефективності.

1. Ринок слабкої ефективності (weak-form efficiency), коли поточні ціни ринку будуються тільки на історичній, тобто минулій інформації про його ціни.

[1] *Fama E. F.* Efficient capital markets: A review of theory and empirical work. *The Journal of Finance.* 1970, 25. P. 383–417.

2. Ринок напівсильної ефективності (semi-strong efficiency) – формування поточних цін відбувається відповідно до історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації, яка стосується і може стосуватися цін ринку.
3. Ринок сильної ефективності (strong-form efficiency), на якому ціни є результатом рішень учасників ринку, що приймаються під впливом не лише історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації, а й на основі інформації з обмеженим доступом – інформації інсайдерської.

За основу гіпотези Ю. Фами взято визнання того, що об'єктивно фінансовим відносинам притаманна інформаційна складова, але проблемою є те, що інформація не повністю фіксується і використовується учасниками ринку.

Досліджуючи фінанси інформаційної доби, автори вважають, що фінанси як об'єктивний інститут суспільства покликані органічно функціонувати в економіці, не породжувати деструктивні явища, а забезпечувати стійкий розвиток. Такий підхід дає підстави до висновку, що катаклізми ринків цінних паперів та руйнівні наслідки фінансових криз є результатом того, що наукою і практикою ще не до кінця вивчена та усвідомлена фізика (природа) фінансів у контексті їх зв'язку з фундаментальним феноменом інформації, зокрема атрибутивність інформації фінансам, особливості ролі їх інформаційного обміну в економіці. В результаті дійсність фінансових відносин поки не повною мірою адекватна їх об'єктивному суспільно-економічному призначенню. Підхід до практики сучасних фінансів з позицій розуміння визначальної ролі в них феномена інформації (інформаційного обміну) дає змогу наблизитися до відповідей на такі питання.

Дослідження особливостей та тенденцій фінансів інформаційної економіки стало одним із напрямків сучасної української фінансової науки. Відповідно до чіткої позиції, сформульованої у передмові до колективної праці «Теорія фінансів» (2010)[1], яка полягає у тому, що повноцінне функціонування фінансового ринку та фінансової системи у цілому можливе лише за умови наявності повної й достовірної інформації, автори предметно досліджували іманентність інформації фінансам макро- та мікроекономіки[2], сформулювали основні положення інформаційної концепції фінансів, що відмінна від наявних до того наукових поглядів на систему фінансових відносин[3].

---

[1] Теорія фінансів : підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 574 с. С. 19–27.

[2] *Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. *Фінанси України.* 2013. № 9. С. 7–27. *Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. *Ринок цінних паперів України.* 2013. № 3–4. С. 39–55. Рязанова Н.С., Федосов В.М. Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки. *Фінанси України.* 2016. № 3. С. 55–85. *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки. *Фінанси України.* 2016. № 10. С. 39–64. *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки. *Фінанси України.* 2017. № 1, С. 26–52.

[3] *Рязанова Н. С.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 337 с. С. 87–107.

1.2. Інформація як економічний ресурс: його сутність, елементи та види

Чому інформація є економічним ресурсом. Його призначення

Інформація – це не лише фундаментальна категорія, яка є результатом іманентності інформації всьому, що оточує людину: у взаємодії з енергією інформація визначає параметри руху та форми існування всього у матеріальному світі. У господарських відносинах суспільства інформація є також економічним ресурсом (інформаційний ресурс економіки), вирішальна роль якого стає очевидною наприкінці XX – початку XXI століть, зі стрімким розвитком і поширенням інформаційних технологій.

Нагадаємо, що економічним ресурсом є те, чим, за допомогою чого та з чого виробляються різноманітні блага, тобто отримується економічна та / або інша вигода учасників економіки, створюється нова вартість. На сучасному етапі розрізняють такі види економічних ресурсів: машини та обладнання, будівлі та споруди, земельні ділянки, природні ресурси, рукотворні сировину, матеріали і енергоресурси, людський капітал, інформаційний ресурс, а також капітал грошовий.

Сучасні наука і практика констатують, що ми живемо в інформаційній економіці, вирішальним економічним ресурсом якої є інформація, що виявляється в основних для економіки процесах:

- без інформації (інформаційного обміну) неможливо створити (підготувати) жоден з економічних ресурсів, факторів виробництва: вона необхідна для розвитку людського капіталу, розробки та виготовлення машин, обладнання та інструментів, підготовки до виробничого процесу земельних ділянок, сировини та матеріалів, а також грошового капіталу.
- вартість та ціни як всього переліченого, так і результатів виробництва (товарів і послуг) формуються за безпосередньої участі інформації, у ході відповідного інформаційного обміну. Інформація як чинник створення вартості та формування цін також має вартість і ціну, про що детальніше йтиметься у розд. 2.
- завдяки інформації (інформаційному обміну) в економіці забезпечується виробничий процес та наступні розподіл, обмін і споживання (використання), а також їх моніторинг, контроль і управління на рівні корпорацій та державного регулювання.
- інформація (завдяки глобальному поширенню новітніх інформаційних технологій та зростання ролі інновацій) у сучасній економіці виокремлюється у самостійний фактор виробництва, виявом чого є розвиток інформаційної підсистеми економіки та її фінансів – екаунтингу.

Вважається, що теоретичні основи використання інформації як економічного ресурсу були закладені на початку XX ст. австрійським економістом Йозефом Шумпетером (Joseph Schumpeter) у праці «Теорія економічного розвитку» (1911). Задовго до початку інформаційної епохи вчений передбачив

перспективи її економіки, розглядаючи інновації – а вони є результатом інтелектуальної, тобто інформаційної людської діяльності – як підприємницький засіб отримання прибутку[1].

Наприкінці XX ст. англійський біолог, філософ, один із фундаторів теорії інформаційного суспільства Том Стоун'єр (Tom Stonier) у праці «Інформаційне багатство: Профіль постіндустріальної економіки» (1983)[2] писав, що в інформаційну епоху інформація стає основною економічною цінністю, найбільшим джерелом створення багатства, додаючи вартості не лише до праці та капіталу, а й до самої себе. Вчений наводив прості, але переконливі приклади: якщо до пустелі застосувати інформацію про методи господарювання в умовах засушливих земель, вона може дати високі врожаї; надання необхідної інформації невмілим працівникам може підвищити їхню кваліфікацію. Висновок Т. Стоун'єра – капітал стає вигідною інвестицією тоді, коли до нього своєчасно прикладається потрібна інформація.

Інший вчений – Тайічі Сакайя, професор з економіки Токійського університету (Японія), у книзі «Вартість, що створюється знанням, або історія майбутнього» (1985)[3] як найсуттєвішу виокремлює в інформаційній економіці таку відмінність: цінність продуктів у цій економіці визначається не традиційними факторами виробництва, а інформацією, яка стає особливим ресурсом. Простежуючи послідовність руху інформації, науковець відмічав, що, усвідомлюючись, вона трансформується у знання, стає товаром і відіграє зростаючу роль у виробництві, розподілі, обміні та споживанні створюваних суспільством благ, збільшуючи ціну інших товарів і послуг.

Сучасний бізнес та бізнес-освіта надають інформаційному ресурсу в економіці особливе значення. Школа бізнесу імені Хааса (Haas School of Business) входить до складу Каліфорнійського університету Берклі (Berkley University of California, США), одного з найвідоміших у світі університетів з підготовки спеціалістів з комп'ютерних і інформаційних технологій, економіки та фізики. Її директор Девід Тііса (David J. Teece) наголошує, що в сучасну епоху роль джерела конкурентних переваг переходить до такого нематеріального активу, як інформація та знання (усвідомлена інформація – *автори*), і менеджери, розуміючи, що основою конкурентної переваги стає саме інформаційний актив, думають про його створення і те, як вилучати з нього дохід[4].

Надзвичайність ролі інформації як економічного ресурсу фіксується документами авторитетних міжнародних організацій, зокрема Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР, Organization of Economic

---

[1] *Schumpeter J.* Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Berlin, 1911.

[2] *Stonier T.* The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy. Thames Methuen. London. 1983. 224 p.; *Стоуньер Т.* Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики. Новая технократическая волна на Западе. Москва. 1986. С. 392–409.

[3] *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего. *Новая постиндустриальная волна на Западе* : Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : 1999. 468с.

[4] *Тис Д.* Получение экономической выгоды от знаний как активов: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы. *Российский журнал менеджмента.* 2004. Т. 2. № 1. С. 95 – 120. URL : http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/.

Cooperation and Development, OECD). Констатується, що особливість економіки інформаційного суспільства не лише у зростанні обсягів і глобалізації інформаційного обміну, а й у тому, що інформація, яка представлена у наукових знаннях, професійних навичках і розвиненій інформаційній інфраструктурі, є обов'язковою умовою стійкого економічного зростання, основним джерелом і чинником створення вартості[1].

Інформація як економічний ресурс – економічна категорія

Досліджуючи ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків фундаментального явища інформації з економікою, її фінансами та їх інформаційною підсистемою – екаунтингом, автори дійшли висновку, що поняття «інформація як економічний ресурс» («інформаційний ресурс економіки») належить до економічних категорій. Базується ця категоріальність на такому:

- по-перше, інформація як економічний ресурс має у господарських відносинах суспільства об'єктивне призначення;
- по-друге, наявні ознаки (властивості), що вирізняють її серед інших економічних ресурсів, таких як машини та обладнання, земельні ділянки, сировина, матеріали та енергоресурси, грошовий капітал та капітал людський.

Основне призначення інформації як економічного ресурсу – інформувати учасників господарських відносин з усіх питань, необхідних їм для створення благ, для створення вартості (споживчої та мінової). Виявляється це у тому, що інформація як економічний ресурс уможливлює: а) процеси господарської діяльності, тобто їх організацію, реалізацію та розвиток; б) підготовку (виробництво) та використання всіх інших економічних ресурсів, в) функціонування, навчання та розвиток учасників економіки; г) управління ризиками; д) регулювання економіки.

Властивості (характерні ознаки) інформації як економічного ресурсу багатогранні та ще не повністю розкриті наукою і практикою. Крім того, є різні види інформації, що мають відмінності. Зокрема, кардинально відрізняється від решти інформації фінансова інформація (рис. 1.2.3) – тільки вона висвітлює (представляє) всі явища, речі та процеси економіки у вартісних (ціннісних, грошових) параметрах. У результаті фінанси – це система економічних відносин соціуму, в яких (у ході яких і завдяки яким) в економіці реалізується грошова вартість (цінність) та рух грошового капіталу.

Детальніше дослідження видів та властивостей інформації (насамперед фінансової) як економічного ресурсу буде представлено далі. Зараз лише зазначимо, що характерні ознаки інформації як економічного ресурсу пов'язані з трьома основними властивостями будь-якої інформації, а саме: здатністю інформації зберігати зміст у разі зміни форми; невідворотною тенденцією інформації до, так би мовити, «витікання» (просочування), вна-

[1] Creating Value from Intellectual Assets, Policy Brief. – February, 2007, OECD. Going for Growth. – 2007, OECD. Main Science and Technology Indicators (MSTI) – 2006, OECD. Innovation in Energy Technology: Comparing National Innovation. – 2006, OECD. Innovation and Growth. – 2007, OECD.

слідок чого її неможливо приховати назавжди; своєрідністю методів виникнення, відтворення та старіння інформації. Водночас фінансова інформація має ще одну унікальну властивість – представляти економіку в універсальному зіставному у часі та просторі вартісному вимірі.

Сутність категорії «інформація як економічний ресурс» полягає у тому, щоб висвітлювати учасникам економіки все необхідне їм для створення благ, споживчої та мінової вартості.

Зауважимо, що інформація як економічний ресурс реалізується лише в процесі інформаційного обміну. Тому поняття «інформація» та «інформаційний обмін» у цьому контексті є тотожними.

Елементи інформаційного ресурсу. Поняття «інформаційна інфраструктура»

Поняття «інформація як економічний ресурс» є комплексним і охоплює ряд взаємопов'язаних елементів. Насамперед, це знання та професійні навички людей, задіяних у господарських відносинах. За ними йдуть інформаційні продукти та послуги, що використовуються в економіці. Неодмінною є й інформаційна інфраструктура, яка як результат людської розумової та фізичної діяльності забезпечує функціонування інформаційних потоків, інформаційного обміну (фактично – існування інформації). До інформаційної інфраструктури належать засоби пошуку та відбору інформації, її фіксації та обробки (в т. ч. сортування та механічний аналіз), накопичення, зберігання та передачі, а також будівлі та споруди, що уможливлюють, функціонування й реалізацію перелічених вище елементів інформаційного ресурсу в економіці. Інформаційний обмін охоплює процеси збору та відбору інформації, її накопичення, обробку наявної та генерування нової інформації, а також її передачу. Всі елементи інформації як економічного ресурсу (інформаційного компонента економіки) функціонують у певних структурно-логічних зв'язках, вибудовуються у систему, архітектура якої може бути представлена схемою, як на рис. 1.2.1.

Зауважимо, що поняття «інформаційна інфраструктура» може розглядатися щонайменше у двох аспектах – «широкому» і «вузькому». У широкому, коли йдеться про інформаційну інфраструктуру економіки загалом, чи якоїсь її галузі, або економіки того чи іншого рівня (макро-, мікроекономіки). А вузькому – якщо розглядається інфраструктурний елемент самої інформаційної інфраструктури.

Розглянемо сутність широкого та вузького аспектів інформаційної інфраструктури на прикладі екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, який детально буде досліджено у розд. 3–7.

Екаунтинг як інформаційна підсистема економіки чи її фінансів є інформаційною інфраструктурою у широкому розумінні і має такі елементи: по-перше, знання та професійні навички її учасників; по-друге, створювані ними інформаційні продукти та послуги; по-третє, інформаційну інфраструктуру, що забезпечує функціонування екаунтингу. До третьої складової нале-

Рис. 1.2.1. Елементи інформації як економічного ресурсу

жать, зокрема, бухгалтерський облік, система статистики й інші системи відбору (збору) та накопичення даних (про них детальніше йтиметься у розд. 4). Саме цей третій елемент класифікується як інформаційна інфраструктура у вузькому значенні. Зауважимо, що в реальних господарських відносинах обидва аспекти інформаційної інфраструктури (широкий та вузький) тісно взаємопов'язані. Схематично ці залежності представлені на рис. 1.2.2.

Зауважимо, що схема на рис. 1.2.2. для наочності дуже спрощено зображує складні і багатогранні економічні процеси та зв'язки. Зокрема, елементи інформаційної інфраструктури екаунтингу не обмежуються бухгалтерським обліком, статистикою та іншими системами збору, накопичення і передачі інформації; в ній обов'язково містяться такі елементи, як знання та професійні навички учасників, а також їх інформаційні продукти та послуги.

На перший погляд, детальний розгляд елементів інформації як економічного ресурсу, зокрема інформаційної інфраструктури, може здаватися не важливим. Але, на думку авторів, в інформаційній економіці, з розвитком інформації як економічного ресурсу та розбудовою інформаційної інфраструктури актуальність саме такої диференціації ставатиме більш очевидною. Це обумовлюватиметься, з одного боку, розвитком екаунтингу як самостійної господарської діяльності зі структуруванням у ньому його підгалузей, зокрема екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, а з іншого – необхідністю адекватно формувати вартості та ціни інформаційних

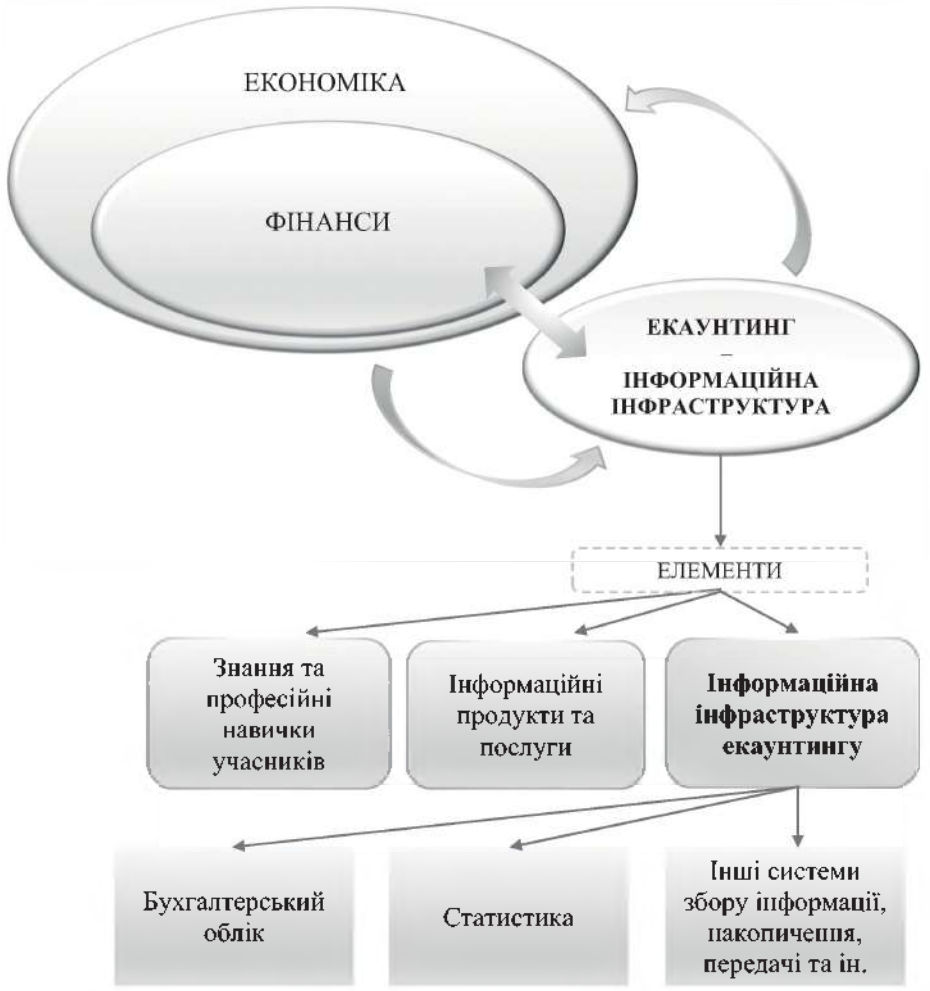

Рис. 1.2.2. Інформаційна інфраструктура різних рівнів та її елементи

продуктів і послуг (продуктів та послуг екаунтингу), що можливо лише на основі деталізованого розгляду елементів самого екаунтингу, виокремлення в ньому інфраструктури та її елементів.

Види інформації як економічного ресурсу. Розрізняємо фінансову інформацію та нефінансову інформацію

Інформація як економічний ресурс за своїм змістом різноманітна і може бути поділена на види, що обумовлено багатогранністю людської господарської діяльності, функціонуванням в ній різних учасників, неоднорідністю економіки окремих країн та ін. Наприклад, економіка охоплює такі несхожі етапи, як виробництво, розподіл, обмін і використання (споживання) ресурсів (товарів і послуг); вона є багатогалузевою; має фінансовий, юридичний,

управлінський, інженерно-технічний та інші аспекти; є локальною (національною) та міжнародною; може бути структурована на рівень макро- та мікроекономіки; в ній діють різні учасники, суб'єкти господарювання; на сучасному етапі формується принципово нова – так звана «зелена» економіка.

Кожне з вищепереліченого потребує спеціальної інформації, яка зазвичай пов'язана з рештою інформації. Оскільки це дослідження націлене на фінанси, детальніше зупинимося на інформації щодо фінансового аспекту економіки – тобто яка пов'язана (а) з реалізацією грошової вартості того чи іншого ресурсу, продукту та послуги, рухом цієї вартості, а також (б) з реалізацією та рухом грошового капіталу. На рис. 1.2.3. схематично представлено різновиди інформації як економічного ресурсу, а також їх зв'язок з інформацією сфери фінансів.

Інформація сучасних фінансів є важливим економічним ресурсом, що представлений різноманітною, неоднорідною інформацією. Вважаємо логічним та актуальним розвинути поняття «інформація сфери фінансових відносин» («інформація у фінансах») та виокремлення в ньому понять «фінансової інформації» та «нефінансової інформації».

Поняття «економічна інформація» є ширшим, ніж «фінансова інформація». Такий підхід вперше в українській фінансовій науці автори сформулювали у статті «Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інновацій-

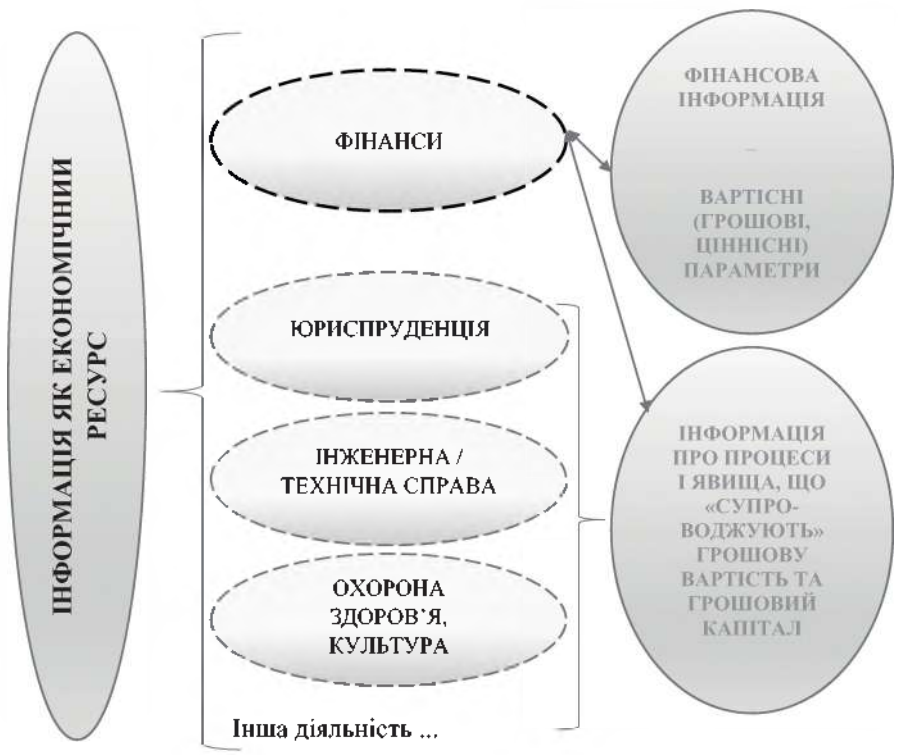

Рис. 1.2.3. Види інформації як економічного ресурсу

ної економіки» (2013)[1]. Переконані, що з розвитком інформаційної економіки та ролі інформації, зокрема інформації фінансових відносин, як фактора виробництва актуальність такого структурування інформації зростатиме.

Фінансова інформація – це така, яка через грошові параметри представляє стан грошової вартості та грошового капіталу, їх обсяги та рух. Прикладом фінансової інформації є такі дані щодо грошової вартості та грошового капіталу, як: абсолютні суми або відносні величини грошової вартості активів, зобов'язань і власного капіталу, накопичень, податкових надходжень і заробітної плати, інвестицій, платежів і відрахувань та ін. Така інформація представляє грошовий еквівалент різного роду капіталу (будівель та споруд, землі, обладнання, сировини, людського капіталу, продуктів праці, а також грошового капіталу), ресурсів суб'єктів господарювання. В інформаційних товарах і послугах екаунтингу характерним прикладом фінансової інформації можуть служити фінансові моделі, що є обов'язковими для оцінювання інвестиційних проектів та бізнесу. Вони дають змогу наочно представити економіку проекту й оцінити ефективність вкладень у той чи інший актив. Основою цих моделей є методи математичного, економетричного і статистичного моделювання. Традиційними є фінансові моделі в програмі Excel.

Виокремлення фінансової інформації як самостійної дає можливість виявити унікальну, притаманну лише фінансовій інформації властивість. На відміну від будь-якої іншої інформації, лише фінансова інформація має здатність представляти все в універсальному співставному у часі та просторі вартісному (ціннісному, грошовому) вимірі. Ця властивість є основою аналізу, планування і контролю потоків грошової вартості та грошового капіталу, дослідження всієї гами вартісних відносин в економіці. Окрім цієї властивості, фінансовій інформації характерні й інші притаманні будь-якій інформації характеристики.

Економічна інформація – це фінансова інформація та нефінансова інформація, тобто інформація про процеси і явища, що супроводжують грошову вартість та грошовий капітал, тобто обумовлюють їх чи обумовлені ними. Такою супроводжуючою інформацією є дані про інвестора, об'єкт, час і тривалість інвестування, причини і можливі наслідки інвестування, платника податку, податкового агента, кількість працівників, що отримують заробітну плату, причини збільшення та зменшення накопичень, об'єкт предмет і час відрахувань. Такі відомості є інформацією, що супроводжує рух грошової вартості та грошового капіталу, опис обставин, що обумовлюють чи обумовлені цим рухом. Отже, така інформація належить до фінансової сфери, але не є фінансовою інформацією. На рис. 1.2.3 показано, що ця інформація значною мірою релевантна до інших – нефінансових – галузей економіки. На рис. 1.2.4 схематично представлено структурно-логічний зв'язок фінансової інформації, нефінансової інформації та економічної інформації.

[1] *Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. *Фінанси України.* 2013. № 9. С. 7–27.

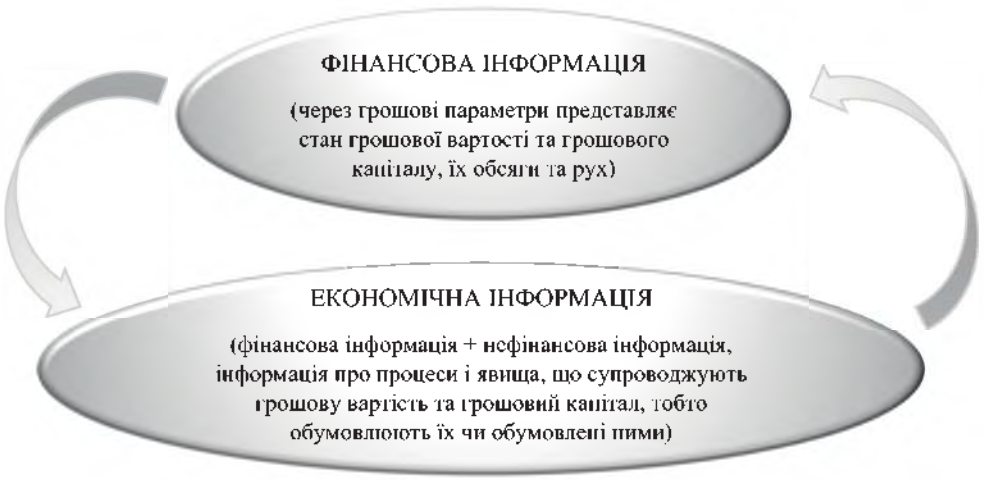

Рис. 1.2.4. Структурно-логічний зв'язок економічної інформації, нефінансової інформації та фінансової інформації

Фінансова інформація може формалізуватися в абсолютних сумах певних грошових одиниць, в індексах, коефіцієнтах, відсотках, рейтингах, ренкінгах (ранжуванні), формулах, фінансових моделях, таблицях, діаграмах та графіках, включаючи сучасну інфографіку (тобто графічний візуальний спосіб подання інформації, що дає змогу швидко і чітко візуалізувати складну інформацію), текстовому описі та інших формах. Завдяки сучасним інформаційним технологіям, в т. ч. комп'ютерам, Інтернету, всесвітній мережі (world wide web, www) і стільниковому зв'язку, такі матеріали без будь-яких перешкод викладаються у візуальній та звуковій формах.

Зростання інтересу до інформації з питань фінансів супроводжується процесами формалізації вимог до збору, накопичення, обробки, підготовки та подання такої інформації користувачам. Стандартизуються вимоги до охоплення, періодичності та своєчасності подання даних, достовірності та якості поширюваної інформації, можливості доступу до неї всіх користувачів. Прикладів тому чимало, зокрема: прийняття міжнародних норм складання обов'язкової зовнішньої фінансової звітності корпорацій, процес приєднання до яких в Україні розпочався наприкінці 1990-х років; поширення урядовими структурами фінансово-економічної інформації за стандартами, розробленими IMF для забезпечення прозорості діяльності таких структур (Special Data Dissemination Standards, SDDS)[1], до яких на початку 2003 р. також офіційно приєдналася й Україна.

Усвідомлення ролі фінансової інформації зростає, підтвердженням чого є, зокрема, результати досліджень з оцінювання потенційного рівня виробництва, презентовані на відкритому дослідницькому семінарі в Києві на по-

[1] The Special Data Dissemination Standard: Guide for Subscribers and Users. – Washington D.C.: International Monetary Fund, 2013. – 113 p.

чатку 2019 року[1]. Одне з досліджень – «A Century of Gaps» – присвячено вивченню ролі фінансової інформації в оцінюванні розриву виробництва у США за період понад століття (1870–2013 рр.). Інше – «Unemployment or Credit» – важливості фінансової інформації в малій відкритій економіці. Серед висновків семінару: показник зростання рівня кредитування реального сектору економіки є фінансовою змінною, яка є необхідною інформацією для оцінювання потенційного рівня виробництва; ігнорування фінансової інформації дуже спотворює оцінку рівня потенційного виробництва у післякризовий період після 2007 р.

1.3. Роль інформації як економічного ресурсу у розвитку суспільства: досвід України

Інформаційний сегмент економіки України: динаміка зайнятості та створення ВВП

Незважаючи на поки що неповне відображення офіційною статистикою результатів діяльності інформаційної галузі, навіть наявні офіційні статистичні дані дають змогу виявити тенденцію зростання ролі інформаційного сегменту у розвитку економіки.

В Україні, згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010)[2], виділено секцію «Інформація та телекомунікації» (секція J)[3], яка має відображати результати інформаційної діяльності, тобто роль інформації як економічного ресурсу в загальному господарстві країни. До секції «Інформація та телекомунікація» віднесено діяльність з виробництва і поширення інформації, забезпечення способу передавання та поширення інформаційних продуктів і послуг.

Основними складовими секції J «Інформація та телекомунікації» є такі:

- видавнича діяльність;
- виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів;
- діяльність у сфері радіо- та телевізійного мовлення;
- телекомунікації (електрозв'язок);
- комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність;
- надання інших інформаційних послуг.

На основі матеріалів секції J «Інформація та телекомунікації» було досліджено динаміку (1) зайнятості в інформаційному сегменті економіки України, (2) створеного у цьому сегменті валового внутрішнього продуту (ВВП) і

[1] Фінансова інформація відіграє важливу роль в оцінці потенційного рівня виробництва – відкритий дослідницький семінар. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=89172282&cat_id=55838.

[2] Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL : http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html.

[3] Секція J «Інформація та телекомунікації» в Україні була введена у КВЕД у 2010 р., а дані по цій секції Державний комітет статистики України розпочав регулярно накопичувати з 2012 року.

доданої вартості, а також (3) обсягу ВВП і доданої вартості у розрахунку на одного зайнятого (табл. 1.3.1 і дод. А).

Таблиця 1.3.1

Динаміка зайнятості в інформаційній сфері порівняно з іншими видами економічної діяльності в Україні (тис. осіб)[1]

Види економічної діяльності[2]	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Усього зайнято	**19261**	**18073**	**16277**	**16361**	**16578**	**15915**	**15610**
Сільське господарство	3308	3091	2866	2938	3010	2721	2693
Промисловість	3237	2898	2495	2426	2461	2359	2313
Будівництво	836	746	644	665	699	644	691
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160	3966	3516	3655	3801	3649	3605
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1151	1113	997	995	999	975	961
Готельний бізнес і організація харчування	327	309	277	283	304	285	285
Інформація та телекомунікації	***298***	***285***	***275***	***280***	***289***	***284***	***289***
Фінансова та страхова діяльність	316	287	226	214	212	212	211
Професійна, наукова та технічна діяльність	504	456	428	438	422	418	422
Інші види економічної діяльності	5124	4921	4552	4467	3510	3445	4141

Дані з табл. 1.3.1 свідчать, що з 2012 р. інформаційна сфера діяльності в економіці України забезпечувала зайнятість близько 300 тис. осіб щорічно. Варто зауважити, що це відомості лише офіційної статистики. Зважаючи на те, що в Україні значна частина економіки перебуває на сьогодні у тіні, реальна кількість зайнятих саме в інформаційній сфері набагато вища. Схожий інформаційній сфері рівень зайнятості є у фінансовій і страховій діяльності, а також готельному бізнесі та організації харчування. Однак якщо в інформаційній сфері простежується чітка тенденція до зростання кількості зайнятих, то в інших перелічених вище сферах навпаки – стійкий тренд скорочення.

Показовою є також динаміка частки зайнятого в інформаційній сфері населення у загальній кількості зайнятих в Україні (табл. 1.3.2 і дод. Б).

У сфері інформації і телекомунікації в Україні працює майже 2% від загальної кількості зайнятого в країні населення. Цей показник підвищувався в умовах, коли лише у кількох сегментах економіки збільшувалася чисельність осіб, які працюють. До сфер діяльності в економіці країни, що зростають належать сільське господарство, а також складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність.

[1] Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальні відомості про кількість зайнятих в Україні за видами економічної діяльності подано у дод. А.

Іншими словами, інформаційна діяльність в Україні стабільно зростає. Водночас розвиток інформаційного бізнесу супроводжується створенням нових робочих місць, а отже, збільшення доходів зайнятих у ньому юридичних і фізичних осіб. Результатом підвищення платоспроможності і доходів є нові податкові надходження до державного та місцевих бюджетів країни.

Таблиця 1.3.2

Частка інформаційної сфери та інших видів економічної діяльності у загальній зайнятості населення України (%)[1]

Вид економічної діяльності[2]	2012	2014	2016	2018	2019	2020	2021
Усього зайнято	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
Сільське господарство	17,2	17,1	17,6	18,0	18,2	17,1	17,2
Промисловість	16,8	16,0	15,3	14,8	15,3	15,1	14,8
Будівництво	4,3	4,1	4,0	4,1	4,2	4,2	4,4
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	21,6	21,9	21,6	22,3	22,9	23,9	23,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,0	6,2	6,1	6,1	6,0	6,1	6,2
Готельний бізнес і організація харчування	1,7	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
Інформація та телекомунікації	***1,5***	***1,6***	***1,7***	***1,7***	***1,7***	***1,8***	***1,9***
Фінансова та страхова діяльність	1,6	1,6	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,6	2,5	2,6	2,7	2,5	2,6	2,7
Інші види економічної діяльності	26,6	27,2	28,0	27,3	26,4	27,3	26,5

Крім того, інформаційна діяльність є важливою у створенні ВВП і валової доданої вартості. Ці показники належать до головних у статистиці, що ведеться в режимі Системи національних рахунків (СНР). У 2013 р. в Україні на виконання Стратегії розвитку державної статистики[3] було запроваджено міжнародний стандарт системи національних рахунків 2008 р. (СНР-2008). У результаті цього Держкомстат України розпочав на регулярній основі накопичувати дані від підприємств зі створення валової доданої вартості за видами економічної діяльності за цим стандартом.

На сьогодні Держкомстатом проведено відповідні перерахунки з урахуванням методологічних змін СНР-2008, а також із використанням вимог КВЕД ДК 009:2010 за період з 2000 року. Завдяки цьому нині є можливість аналізувати деякі порівнювані дані за цей період.

Динаміка ролі всіх видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості за період 2000–2018 рр. наведена у дод. В. У табл. 1.3.3 по-

[1] Розраховано за даними: Ukrstat.org - публікація документів Державної Служби Статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальні дані щодо питомої ваги окремих видів економічної діяльності у загальній зайнятості населення України див. дод. Б.

[3] Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року. Розпорядження КМУ від 20.03.2013 р., № 1345-р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2013-%D1%80.

дано узагальнені відомості щодо динаміки ВВП та валової доданої вартості як у розрізі різних видів економічної діяльності, так і загалом по країні.

Практика свідчить, що роль інформаційної діяльності у створенні доданої вартості, а отже, і ВВП, в Україні постійно зростає. За офіційними даними, у 2018 році в ній було зосереджено майже 140 млрд грн нової валової доданої вартості, що становило майже 4 % ВВП і 4,6% валової доданої вартості, при цьому у 2000 році тут створювалося лише 0,46 % ВВП.

У 2018 р. інформаційну діяльність за показником створення ВВП випередили: торгівля і ремонт автотранспортних засобів (13%); переробна промисловість (12%); сільське господарство (10%); транспорт, складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність (6%); добувна промисловість і розроблення кар'єрів (6%); державне управління, оборона, обов'язкове соціальне страхування (6%); операції з нерухомим майном (6%); освіта (понад 4%) (дод. Г).

Таблиця 1.3.3

Обсяг ВВП та валової доданої вартості, створених в інформаційній та інших видах економічної діяльності в Україні (млрд грн)[1]

Види економічної діяльності[2]	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство	80	106	110	129	161	240	280	304	361
Промисловість	244	287	306	295	325	393	505	633	749
Будівництво	35	40	39	37	37	39	47	64	81
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	155	193	201	212	234	274	318	191	472
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	830	103	99	104	101	135	157	191	227
Готельний бізнес і організація харчування	9	10	10	10	10	12	16	19	25
Інформація та телекомунікації	***33***	***38***	***43***	***48***	***53***	***73***	***89***	***110***	***139***
Фінансова та страхова діяльність	61	58	61	66	71	67	65	81	98
Професійна, наукова та технічна діяльність	27	30	42	48	47	56	68	86	113
Інші види економічної діяльності	226	256	302	334	345	401	4771	6202	753
Валова додана вартість (в основних цінах)	**954**	**1122**	**1213**	**1284**	**1383**	**1689**	**2023**	**2520**	**3018**
Податки на продукти за мінусом субсидій	125	177	192	181	204	299	362	464	542
ВВП	**1079**	**1300**	**1405**	**1465**	**1587**	**1988**	**2385**	**2984**	**3561**

Оцінити роль інформаційної діяльності у створенні валової доданої вар-тості протягом 2000–2018 рр. можна за даними табл. 1.3.4.

У XXI ст. в Україні стійко зростає частка інформаційної діяльності в створенні валової доданої вартості, і в 2018 р. показник досяг майже 5%. Це відбулось у результаті того, що темпи річного приросту створюваної цією діяльністю доданої вартості є одними з найбільш сталих (табл. 1.3.5 і дод. Е).

[1] За даними: Україна у цифрах 2007. – Держкомстат, С.31; Україна у цифрах 20012. – Держкомстат, С.38; Державна Служба Статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальні дані щодо валової доданої вартості та ВВП України у розрізі видів економічної діяльності див. у дод. В).

Таблиця 1.3.4

Частка інформаційної сфери та інших видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості (%)[1]

Види економічної діяльності[2]	Середньо-річна		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	2000–2004	2001–2009									
Сільське господарство	13,9	8,6	8,4	9,5	9,1	10,0	11,7	14,2	13,8	12,1	12,0
Промисловість	29,8	30,7	25,6	25,6	25,2	23,0	23,5	23,3	25,0	25,1	24,8
Будівництво	4,3	4,5	3,7	3,5	3,2	2,9	2,7	2,3	2,3	2,6	2,7
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	11,8	15,4	16,2	17,2	16,6	16,5	16,9	16,2	15,7	16,3	15,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,6	9,3	8,7	9,2	8,1	8,1	7,3	8,0	7,7	7,6	7,5
Готельний бізнес і організація харчування	0,6	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8
Інформація та телекомунікації	***3,5***	***3,6***	***3,5***	***3,4***	***3,6***	***3,8***	***3,8***	***4,3***	***4,4***	***4,4***	***4,6***
Фінансова та страхова діяльність	3,8	6,6	6,4	5,2	5,0	5,2	5,1	4,0	3,2	3,2	3,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,9	2,8	2,9	2,7	3,5	3,7	3,4	3,3	3,4	3,4	3,8
Інші види економічної діяльності	19,8	24,3	23,7	22,8	24,9	26,0	24,9	23,7	23,6	24,6	24,9
Валова додана вартість	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Тільки у кризовий 2009 р. в інформаційній діяльності відбулося суттєве зменшення цього показника, і річний приріст становив лише 0,06%. Після цього щорічні темпи приросту створеної інформаційною діяльністю валової доданої вартості стабільно зростали і в 2018 р. були одними з найбільших (+0,26 %), перші позиції посів готельний бізнес і організація харчування (+0,34 %).

[1] За даними: Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальні дані щодо частки окремих видів діяльності у створенні валової доданої вартості України див. дод. Д.

Таблиця 1.3.5

Динаміка темпів річного приросту валової доданої вартості, створених різними видами економічної діяльності в Україні (%)[1]

Види економічної діяльності[2]	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство	0,23	0,32	0,03	0,17	0,25	0,49	0,17	0,09	0,19
Промисловість	0,16	0,17	0,07	–0,03	0,10	0,21	0,29	0,25	0,18
Будівництво	0,43	0,12	–0,02	–0,05	0,00	0,05	0,22	0,36	0,26
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,21	0,25	0,04	0,06	0,10	0,17	0,16	0,29	0,15
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,08	0,24	–0,04	0,06	–0,03	0,34	0,16	0,22	0,19
Готельний бізнес і організація харчування	0,13	0,15	–0,01	0,00	–0,02	0,20	0,31	0,20	0,34
Інформація та телекомунікації	***0,11***	***0,16***	***0,13***	***0,12***	***0,09***	***0,38***	***0,23***	***0,24***	***0,26***
Фінансова та страхова діяльність	0,20	–0,05	0,05	0,09	0,07	–0,04	-0,03	0,24	0,20
Професійна, наукова та технічна діяльність	–0,03	0,12	0,38	0,14	–0,01	0,18	0,23	0,26	0,31
Інші види економічної діяльності	0,09	0,13	0,18	0,10	0,03	0,16	0,19	0,30	0,21
Валова додана вартість (в основних цінах)	**0,15**	**0,18**	**0,08**	**0,06**	**0,08**	**0,22**	**0,20**	**0,25**	**0,20**

Хорошим індикатором ролі інформаційної діяльності (інформаційного ресурсу) в економіці є обсяг створюваного ВВП і/або валової доданої вартості у розрахунку на одного зайнятого цією діяльністю (табл. 1.3.6 і дод. Ж).

Характерно, що у 2018 р. в Україні за показником генерованого ВВП та валової доданої вартості інформаційна діяльність значно випередила інші види діяльності відставали лише від фінансової та страхової. Цей показник слугує своєрідним лакмусовим папірцем, що характеризує особливість інформаційної економіки: в ній інформація стає фактором виробництва й основним економічним ресурсом.

[1] За даними: Україна у цифрах 2007. Держкомстат, С.31; Україна у цифрах 20012. Держкомстат, С.38; Державна Служба Статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальні дані щодо темпів річного приросту ВВП України у розрізі видів економічної діяльності див. у дод. Е.

Таблиця 1.3.6

ВВП і валова додана вартість у розрахунку на одного зайнятого у різних видах економічної діяльності України (тис. грн)[1]

Види економічної діяльності[2]	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство	33,2	38,0	52,1	83,5	97,6	106,2	122,9
Промисловість	94,4	93,1	112,2	152,7	202,6	259,3	255,0
Будівництво	46,7	43,9	49,4	60,6	73,6	100,0	122,1
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48,2	49,7	58,9	78,0	90,5	116,3	129,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	85,9	89,8	90,6	135,2	157,2	192,8	228,4
Готельний бізнес і організація харчування	31,0	30,9	32,1	43,1	56,2	67,8	88,7
Інформація та телекомунікації	***145,6***	***161,3***	***185,1***	***266,0***	***324,4***	***402,4***	***495,3***
Фінансова та страхова діяльність	193,3	216,3	246,2	277,1	215,1	376,9	457,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	83,2	96,7	103,4	131,9	208,5	680,4	794,5
Інші види економічної діяльності	59,0	66.1	70,0	86,5	104,8	208,1	258,8
Валова додана вартість	**63,0**	**66,5**	**76,5**	**102,7**	**124,3**	**119,1**	**159,6**
ВВП	**72,9**	**75,9**	**87,8**	**120,9**	**146,5**	**167,2**	**226,5**

Якщо в цілому на одного зайнятого у 2018 р. в Україні припадало 156 тис. грн валової доданої вартості та 226 тис. грн ВВП, то на одного зайнятого в інформаційний сфері – 495 тис. грн. Таким чином, кожен зайнятий інформаційною діяльністю генерував понад як втричі більше нової доданої вартості, ніж в середньому один зайнятий в економіці.

Прогнозування динаміки ролі інформаційної діяльності в економіці України

Аналіз динаміки минулих подій і виявлення відповідних трендів дає можливість прогнозувати подальші процеси. За допомогою методу екстраполяції тренду можна сформувати прогнозовані дані на середньострокову перспективу щодо обсягу виробництва в Україні доданої вартості у розрахунку на одного зайнятого інформаційною діяльністю. Передумовою використання методу екстраполяції у такому разі є сталість розвитку причинного комплексу, що формує тенденцію[3], тобто сталість розвитку інформаційної діяльності в Україні, що було доведено попереднім матеріалом. Для згладжування коливань наданих статистикою даних щодо виробленої у розрахунку на одного зайнятого в інформаційні сфері України валової доданої вартості, виявлення основної тенденції динаміки цього показника і

[1] Розраховано за даними: Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[2] Детальніші дані див. у дод. Ж.

[3] *Єріна А. М., Пальян З. О.* Статистика : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 351 с. С. 272–274. *Моторин Р. М., Чекотовский Е.В.* Статистика для економістів : навч. посібник. Київ : Знання, 2009. 430 с. С. 383–386.

розрахунку середньої абсолютної величини його зміни скористаємося методом плинних, або ковзних, середніх. Результати подано у табл. 1.3.7.

Таблиця 1.3.7

Розрахунок плинних (ковзних) середніх та середньої абсолютної величини їх зміни (тис. грн)

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Базові дані – генерована у розрахунку на одного зайнятого в інформаційній сфері додана вартість[1]	145,6	161,3	185,1	266,0	324,4	402,4	495,3
Плинні (ковзні) середні	*(145,6+161,3)/2=153,5*						
		(161,3+185,1)/2=173,2					
			(185,1+266,0)/2=225,6				
				(225,6+324,4)/2=275,0			
					(324,4+402,4)/2=363,4		
						(402,4+495,3)/2=448,8	
Усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	*[(173,2–153,5)+(225,6–173,2)+(275,0–225,6)+(363,4–275,0)+(448,8–363,4)]/5=59,1*						

Для прогнозування обсягу валової доданої вартості, який в Україні може згенерувати один зайнятий в інформаційній діяльності Y_t, можна скористатися лінійною функцією $Y_t = a + b \times t$, де a – теоретичний базовий рівень часового ряду, у нашому випадку він дорівнює *448,8 тис. грн*; b – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх, що дорівнює *59,3 тис. грн*; t – період, на який здійснюється прогноз (1-й, 2-й, 3-й, 4-й рік відповідно). Отже, Y_0 = *448,8 тис. грн*. Розрахунок прогнозованих даних на період до 2025 р. наведено у табл. 1.3.8.

Таблиця 1.3.8

Розрахунок прогнозованих даних обсягу валової доданої вартості, який в Україні може згенерувати один зайнятий в інформаційній діяльності

Рік	t	$Y_t = a + b \times t$	Y_t, тис. грн
2018	0	Теоретичний базовий рівень	448,8
2019	1	448,8 + 59,1 × 1	507,9
2020	2	448,8 + 59,1 × 2	567,0
2021	3	448,8 + 59,1 × 3	626,1
2022	4	448,8 + 59,1 × 4	685,2
2023	5	448,8 + 59,1 × 5	744,3
2024	6	448,8 + 59,1 × 6	803,0
2025	7	448,8 + 59,1 × 7	862,5

Отже, можна очікувати, що протягом 2019–2025 рр. річний обсяг валової доданої вартості, згенерованої одним середньостатистичним зайнятим, в інформаційній діяльності зросте в Україні майже у 2 рази порівняно з фактичним рівнем 2018 р., досягнувши 862,5 тис. грн на рік (або 32 тис. дол США при курсі 1 дол США = 27 грн).

[1] За даними табл. 1.3.6 та дод. У.

1.4. Фінансова інформація як економічний ресурс: її властивості та унікальність

Елвін Тоффлер та Анатолій Чухно про властивості інформації

Інформація (інформаційний обмін) набуває у сучасному суспільстві дедалі більшого значення, і представники різних напрямків науки, досліджуючи це явище, розкривають властивості інформації та виявляють особливості, що роблять її таким унікальним явищем. Зокрема, на початку XXI ст. побачила світ книга «Революційне багатство. Як воно буде створене та як воно змінить наше життя» (2006)[1], підготовлена американськими вченими – філософом, соціологом і футурологом, членом Міжнародного інституту стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies, IISS) і Американської асоціації розвитку науки (American Association for the Advancement of Science, AAAC) Елвіном Тоффлером (Alvin Toffler) та його дружиною Хейді Тоффлер (Heidi Toffler).

Елвін та Хейді Тоффлери визначили феномен інформації як категорію, що виходить за межі інших відомих людству економічних категорій, і виокремили десять характерних ознак інформації:

- по-перше, інформація не зменшується ні за яких обставин, навіть якщо нею одночасно користуються мільйони людей;
- по-друге, вона нематеріальна і водночас нею можна маніпулювати;
- по-третє, інформація нелінійна;
- по-четверте, вона відносна;
- по-п'яте, вона здатна поєднуватися з іншою інформацією, породжуючи нову інформацію;
- по-шосте, інформація мобільна;
- по-сьоме, вона здатна стискатися до символів та абстракцій;
- по-восьме, вона може зберігатися у все менших за обсягом носіях інформації;
- по-дев'яте, інформація за доступом може бути закритою та відкритою;
- по-десяте, вона постійно витікає (просочується) та її складно приховати назавжди[2].

Особливості інформації як економічного ресурсу вивчав також відомий український дослідник Анатолій Чухно. Науковець писав, що інформація є феноменом, який може споживатися у процесі виробництва в необмеженій кількості відтворюваних циклів. Вона не відчужувана, існує незалежно від простору, може одночасно перебувати і споживатися у багатьох місцях. Якщо матеріальні блага можна купувати, повертати, передавати іншим, то

[1] *Alvin Toffler and Heidi Toffler.* Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. Clutis Brown Ltd., 2006. 576 p.

[2] Ibidem. P. 131–150.

інформацію не можна повернути назад. Інформація чутлива до фактора часу, і знецінюється з часом до повної втрати вартості[1].

Далі у цій роботі перелічені вище загальні властивості інформації будуть взяті за основу дослідження властивостей фінансової інформації як економічного ресурсу.

Актуальність розкриття властивостей фінансової інформації як економічного ресурсу

Як вже зазначалося, фінансова інформація – це економічна інформація, яка висвітлює (представляє) вартісні (ціннісні, грошові) параметри явищ, речей та процесів. Завдяки їй в економіці фіксується вартість (цінність, грошовий параметр, капітал), її стан, обсяги та рух.

Фінансова інформація є економічним ресурсом, необхідним щонайменше у таких принципово важливих для прогресу суспільства процесах, як:

- забезпечення розвитку фінансів адекватно потребам інформаційного суспільства та його економіки;
- ефективний розвиток та інституціоналізація екаунтингу як інформаційної підсистеми економіки та фінансів, зокрема;
- формування грошової вартості та ціни інформації адекватно особливостям цього економічного ресурсу;
- забезпечення динамічної рівноваги сучасної економіки як відкритої системи, в якій роль фінансів, їх інформаційної підсистеми та інформаційного обміну є однією з основних;

Ефективність реалізації вищеперелічених процесів та використання в них фінансової інформації як економічного ресурсу значною мірою залежить від рівня знань властивостей цієї інформації. Це й обумовлює актуальність вивчення властивостей фінансової інформації як економічного ресурсу.

Зауважимо, що на сучасному етапі фінансова інформація поряд з використанням її як ресурсу економіки набуває все більшого значення у далеких від економіки сферах: грошові відносин все частіше виходять за межі традиційних господарських відносин, у результаті чого фінансова інформація стає детермінантою і в традиційно позаекономічних стосунках людей, визначаючи їхні параметри і розвиток. Наприклад, у сімейних відносинах та дружніх стосунках характер взаємодій нерідко визначає саме фінансова інформація, що є виявом тенденції пріоритезації грошового аспекту предметів і явищ і відходу духовних та моральних цінностей на другий план. З такого приводу відомий фінансист, філантроп та прихильник теорії відкритого суспільства – Джордж Сорос – у книзі «Криза світового капіталізму. Відкрите суспільство у небезпеці» (1998) пише, що чинником, який відрізняє сучасність від минулого, є поширення і проникнення ринкових цінностей та мотиву отримання прибутку у сфери, які раніше керувалися неринковими

[1] *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М.* Сучасні економічні теорії : підручник / за ред. А. А.Чухно. Київ : Знання, 2007. 878 с. С. 455–456.

міркуваннями. На його думку, це один з найбільших недоліків сучасності, внаслідок якого руйнується та деморалізується суспільство: перетворення користі та егоїзму у моральні принципи корумпувало політику, і суспільство, відмовляючись від віри у фундаментальні принципи та намагаючись керуватися лише фінансовими результатами своїх дій, стає нестабільним[1].

Специфіка властивостей фінансової інформації як економічного ресурсу обумовлена приналежністю цієї інформації, з одного боку, до категорії «фінанси», а з іншого, до категорії «інформація як економічний ресурс». Всі властивості фінансової інформації завжди існують одночасно, у, так би мовити, «симбіозі» – тобто їх тісна взаємодія та взаємозв'язок дають особливо корисний вияв тієї чи іншої властивості або їх сукупності у відповідному економічному процесі чи ситуації.

Вперше властивості інформації сфери фінансів були системно досліджені в сучасній українській фінансовій науці у монографії «Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку» (2017)[2].

З приналежності фінансової інформації до категорії фінансів випливає така її властивість як економічної категорії – здатність подавати дані в універсальному зіставному у часі і просторі вартісному (ціннісному, грошовому) вимірі. Щодо приналежності фінансової інформації до категорії інформації як економічного ресурсу, то автори вважають логічним та доцільним виокремити з переліку розкритих сучасною наукою властивостей інформації три основні: по-перше, здатність інформації зберігати зміст у разі зміни форми; по-друге, невідворотна тенденція інформації до витікання» (просочування), внаслідок чого її неможливо приховати назавжди; по-третє, своєрідність методів виникнення, відтворення та старіння інформації. Кожна з цих основних властивостей трансформується в низку похідних властивостей, що детально будуть розглянуті далі.

Таким чином, можна констатувати, що фінансовій інформації як економічному ресурсу притаманно чотири основні властивості, що існують одночасно і реалізуються у взаємодії. На рис. 1.4.1 їх спрощено представлено у структурно-логічній схемі.

Унікальна властивість фінансової інформації як економічного ресурсу подавати дані в універсальному зіставному у часі та просторі вартісному (грошовому) вимірі забезпечується, зокрема, тим, що грошову вартість та грошовий капітал в економічних відносинах представляють відповідні числа та символи. Тобто параметри грошової вартості (цінності) явищ, процесів та речей, їх обсяги та етапи руху в економіці висвітлюються (фіксуються) у вигляді відповідних чисел та символів. Завдяки цьому грошова вартість та грошовий капітал є величинами, що завжди можуть бути математично обраховані, виміряні та описані. Крім того, унікальність властивості фінансової інформації подавати дані

[1] *Soros G.* The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. – Public Affairs, New York, 1998. 241 p. P. 13, 15–16, 76–77, 81.

[2] *Рязанова Н.С.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 337 с.

Рис. 1.4.1. Властивості фінансової інформації як економічного ресурсу

в універсальному вартісному (грошовому) вимірі обумовлюється безпосереднім зв'язком явища (феномена) «вартість» з явищем «енергія». Далі у розд. 2 у процесі дослідження природи грошової вартості буде показано її зв'язок з фундаментальним явищем «енергія» та енерго-інформаційною взаємодією, яка в економіці та її фінансах трансформується у вартісно-інформаційну взаємодію.

Розвиток інформаційного обміну пов'язаний з розвитком інформаційних технологій. У другій половині XX ст. в результаті розвитку інформаційних технологій стало можливим оцифрувати будь-яку інформацію. На початку XXI ст. ізраїльський вчений, лауреат Премії Вольфа у галузі фізики[1] Яаков Бекенштейн (Jacob Bekenstein)[2] сформулював концепцію цифрової фізики (digital physics). Згідно з нею інформація описує все у світі і все піддається обчисленню, а тому Всесвіт можна розглядати як єдине інформаційне поле, результат комп'ютерної програми, величезний цифровий обчислювальний пристрій[3]. У житті суспільства яскравим підтвердженням цієї концепції слугує економічна інформація, зокрема та, що представлена в екаунтингу як інформаційній підсистемі фінансів.

[1] Премія Вольфа відома як передвісник Нобелівської премії у галузі фізики. 16 лауреатів Нобелівської премії з фізики були відзначені премією Вольфа.

[2] *Я. Д. Бекенштейн* перший у світі сформулював ідею застосування термодинаміки до опису чорних дірок, відомий дослідженням зв'язків між інформацією та гравітацією.

[3] *Bekenstein J. D.* Information in the Holographic Universe. *Scientific American,* Vol. 289, N. 2, Aug. 2003. P. 61.

Здатність представляти навколишній світ у вартісному (грошовому) вимірі – унікальна властивість фінансової інформації

Фінансовій інформації як економічному ресурсу властива унікальна особливість, що відрізняє її від решти інформації. Тільки вона здатна відобразити (представити) навколишній світ в універсальному – зіставному у часі та просторі – вартісному (грошовому, ціннісному) вимірі. Фінансовою інформацією як економічного ресурсу є, наприклад, дані про обсяг активів, зобов'язань і власного капіталу, накопичень, податкових надходжень і заробітної плати, інвестицій, платежів і відрахувань, бюджетних надходжень, боргу, витрат та ін.

У зв'язку з цією унікальною властивістю фінансової інформації в економіці можливі:

- фіксація, аналіз, порівняння, планування і контроль формування та руху (у ході виробництва, розподілу, обміну та використання) грошової вартості (цінностей) абсолютно всіх економічних ресурсів (машин і обладнання, земельних ділянок, сировини, матеріалів і енергоресурсів, грошового капіталу та капіталу людського);
- фіксація, аналіз, порівняння, планування і контроль реалізації грошового капіталу та його руху;
- вивчення та реалізація всіх вартісних (ціннісних, грошових) відносин в економіці.

Фінансова інформація представляє в економіці результат вартісно-інформаційної взаємодії (про це більш детально йтиметься у розд. 2) та відображається саме у цифровому вигляді. У фінансовій інформації закладена здатність представляти все, що залучається до сфери економічних відносин, зокрема економічні ресурси, учасники економіки, процеси формування, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту, накопичення та інвестування – у цифровому – у вартісному (грошовому) вимірі. Фінансова інформація здатна, повністю зберігаючи інформативність, багаторазово переноситися на інші носії, оброблятися та піддаватися математичній обробці. Оцифрована фінансова інформація потрібна всім учасникам економіки, які на її основі аналізують, планують, приймають рішення та контролюють господарські процеси на макро- і мікроекономічному рівнях.

Властивість інформації як економічного ресурсу зберігати зміст у разі зміни форм

Властивість інформації як економічного ресурсу зберігати зміст у разі зміни форм виявляється у тому, що інформація, яка подана у текстовому форматі, графічно, або закодована у вигляді символів, чи утримується в людській пам'яті, завжди зберігає свій зміст. Результатом цієї властивості інформації, тобто похідними від неї, є ще інші її властивостей. Структурно-логічний зв'язок цього процесу схематично зображено на рис. 1.4.2.

Рис. 1.4.2. Структурно-логічний зв'язок, що відображає здатність інформації фінансів зберігати зміст у разі зміни форми

Серед похідних властивостей інформації як економічного ресурсу, обумовлених її здатністю зберігати зміст у разі зміни форм, є такі:

По-перше, через те, що інформація може подаватися у символах і абстракціях (тобто кодуватися), її можна стискати та зберігати на все менших носіях. На сучасному етапі вона кодується (подається) у символах найпростішої знакової (двійкової) системи чисел – цифри «1» та «0». Кожен знак чи символ такої системи числення містить 1 біт інформації, а вимірюється обсяг символьної інформації у байтах: 1 байт = 8 бітів, що відповідає восьми розрядам двійкового числа.

Здатність інформації стискатися і кодуватися обумовлює її особливість зберігатися на все менших носіях, що веде до збільшення обсягів збереженої інформації за одночасного зменшення на це витрат. На сьогодні існують наукові розробки, що дають змогу у недалекому майбутньому зберігати інформацію на носіях нанорівня[1].

[1] Нано- – префікс, що у системі одиниць СІ означає множник 10^{-9}.

По-друге, у результаті здатності до кодування інформація є надзвичайно мобільним економічним ресурсом і може одночасно, миттєво, у величезних обсягах транспортуватися до сотень і більше мільйонів користувачів. У науці існує навіть думка, що інформацію можна прирівняти до поняття руху. Сучасні інформаційні технології зробили можливим фізично відчути безмежності швидкості руху інформаційних потоків. Зокрема, у 2019 р. Південна Корея запустила мобільну мережу 5G, що забезпечує передачу даних зі швидкістю до 20 гігабіт на секунду[1].

Здатність інформації до мобільності відповідає особливостям та потребам розвинених фінансових ринків, оскільки фінансовий ринок може бути ефективним, лише охоплюючи одночасно якомога більшу кількість учасників, що формують попит і пропозицію на грошовий капітал. У XXI ст. цей ринок оснащений новітніми інформаційними технологіями, результатом яких є майже миттєве переведення грошового капіталу, залучення максимально широкого кола учасників ринку і одночасно зменшення трансакційних витрат.

Властивість інформації багаторазово перекодовуватися без втрати змісту дає змогу її користувачам переходити, наприклад, від текстового відображення до графічного, а далі – до її зорового та мисленого представлення[2].

Зауважимо, що в реальному житті властивість інформації зберігати зміст у разі зміни форм не завжди реалізується, оскільки в інформаційному обміні можуть виникати проблеми, обумовлені людським фактором і/або технічними збоями. Наприклад, під час створення інформаційних продуктів та послуг є вірогідність пошкодження інформації, її неправильного розуміння, свідомого викривлення тощо. Це має враховуватися під час використання інформації як економічного ресурсу, для організації розвитку інформаційної підсистеми фінансів.

Таким чином, властивість інформації як економічного ресурсу зберігати зміст у разі зміни форм розвивається у таких її властивостях:

- здатність кодуватися без втрати змісту;
- можливість стискатися та зберігатися на все менших носіях;
- надзвичайна мобільність;
- зростання швидкості інформації (інформаційного обміну);
- можливість одночасно, миттєво, у величезних обсягах транспортуватися до сотень і більше мільйонів користувачів;
- збільшення кількостей та обсягів транзакцій з інформацією;
- здатність багаторазово перекодовуватися без втрати змісту, що дає змогу користувачам переходити, наприклад, від текстового відображення до графічного, а далі – до її зорового та мисленого представлення;
- зниження витрат на зберігання і передання інформації з наближенням їх до нуля.

[1] Интернету 30 лет. Самые удивительные факты о Всемирной паутине. – BBC. URL : https://www.bbc.com/russian/features-47567262.

[2] Демин, А. И. Информационная теория экономики: Макромодель. – Москва : Палев, 1996. – 347 с. С. 62.

Неможливість інформації як економічного ресурсу бути прихованою назавжди

Ще однією основною властивістю інформації як економічного ресурсу є її невідворотна тенденція до «витікання» («просочування»), тобто інформація не може бути прихована назавжди. Ця властивість трансформується у похідні властивості інформаційного ресурсу, структурно логічний зв'язок чого схематично представлено на рис. 1.4.3.

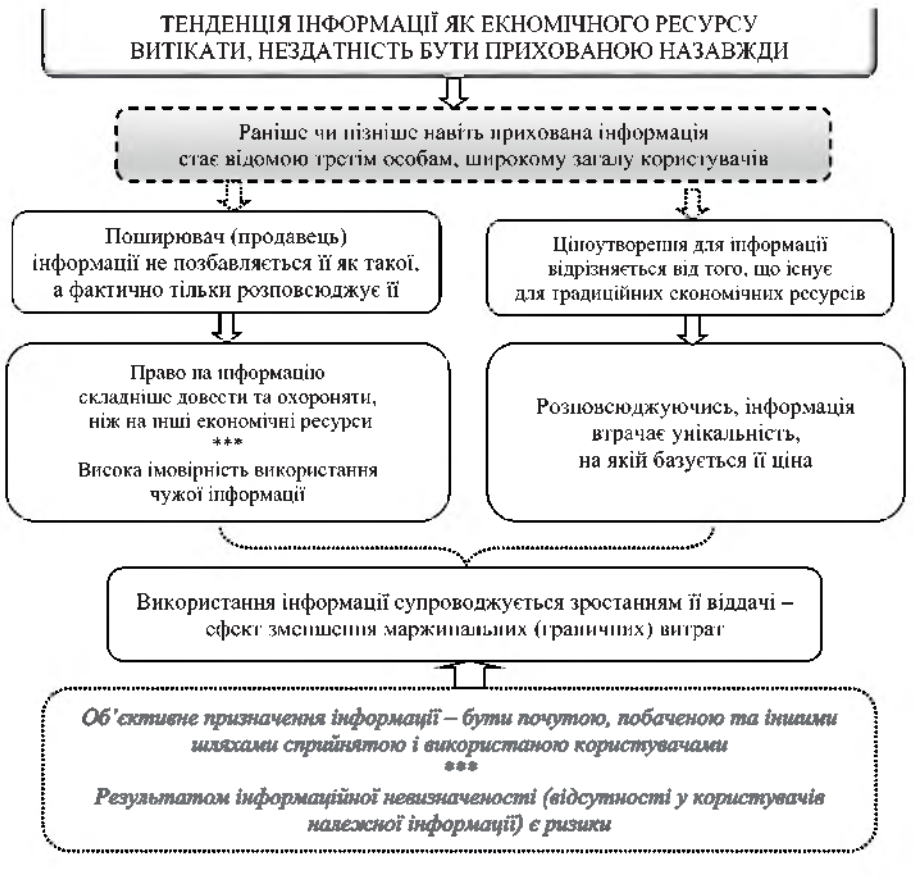

Рис. 1.4.3. Структурно-логічна схема властивості інформації як економічного ресурсу «витікати», нездатною бути прихованою назавжди

Автори вважають, що невідворотна тенденція інформації до витікання (просочування), швидкого розповсюдження та її неможливість бути прихованою назавжди є виявом об'єктивного призначення інформації ставати відомою користувачеві. У реальному житті рано чи пізно навіть таємна інформація стає відомою третім особам, а згодом – і широкому загалу.

Властивість інформації витікати і бути нездатною приховатися назавжди в економічних відносинах суспільства має різноманітні форми вияву. Наприклад, через її властивість витікати та легко поширюватися виникає чимало проблем із визначенням прав власності на інформацію, а у виробництві існує висока ймовірність використання чужої інформації. Реальністю є те, що поширювач (продавець) інформації у разі її поширення (продажу) не позбавляється її як такої, а фактично тільки розповсюджує її. В результаті цього в юридичній та економічній практиках право на інформацію довести та охороняти набагато складніше, ніж на інші види економічних ресурсів.

У сучасній економіці вияв цієї властивості інформації як економічного ресурсу часом набуває своєрідних викривлених форм. Зокрема, з розвитком інформаційних технологій з'являються висококваліфіковані IT-спеціалісти – хакери (англ. hacker, to hack – рубати, кромсати), що стають комп'ютерними зламувачами та добувають будь-яку приховану інформацію.

Всупереч природній властивості інформації витікати і бути нездатною приховуватися назавжди, сучасне суспільство нерідко слідує політиці обмеження інформаційного обміну, обмеження доступу до інформації. Результатом такого є невизначеність, ризики, можливість маніпулювання інформацією для отримання вигоди. Вважаємо, що політика обмеження доступу до інформації – це наслідок поки що недосконалості економіки та нерозвиненості суспільства загалом, оскільки економіка в житті суспільства за суттю є єдиною формою, в якій можуть об'єднатися в один механізм (господарські відносини) абсолютно всі члени суспільства – тобто бути як єдиний організм. На сьогодні поки що панують інтереси окремих осіб, корпорацій та країн, а обмеження доступу до інформації стоїть на сторожі переважно їхніх інтересів. Відсутність належної інформації, що значною мірою є результатом обмеження доступу до інформації, породжує нову невизначеність, а отже, ризики. Фактично всупереч тому, що ризики за природою є результатом інформаційної невизначеності (недостатності інформації), суспільство все ще вибудовує механізм їх мінімізації (управління ризиками) саме на обмеженні доступу до інформації.

Відкритість інформації – це шлях до зменшення невизначеності, а отже, ризиків. Доказом цього є, наприклад, світова фінансова криза початку XXI ст. Вона розпочалася на ринку іпотеки й споживчого кредитування США і стала результатом нехтування учасниками ринку необхідністю мати належну інформацію про позичальників, а далі – й нехтуванням обов'язково мати якісну інформацію щодо всього руху фінансових інструментів, навіть тих, що, на перший погляд, здаються надійними.

Незважаючи на політику обмеження доступу до інформації та свідоме маніпулювання нею, інформація має невідворотну тенденцію до витікання. Наприклад, на сучасних фондових ринках: у більшості країн на рівні закону встановлена заборона використовувати на фондових ринках інсайдерську

(приховану) інформацію[1], однак вона нерідко таки просочується на ринок, стає відомою іншим особам, які з вигодою використовують її.

Тема відкритості інформації надзвичайно актуальна для фондових ринків, про що йдеться у документах Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO)[2]. За рівнем доступності інформації учасникам фондового ринку сучасна фінансова наука виокремлює в ньому три рівні ефективності: ринок слабкої, напівсильної та сильної ефективності. Недостатня відкритість і доступність інформації створює можливість маніпулювання нею. Це підтверджує фондовий ринок, коли його учасники навмисно поширюють неправдиві відомості. Внаслідок цього ціна, попит і/або обсяг торгів на ринку відхиляються від рівня (чи підтримувалися на рівні), який суттєво відрізняється від того, що сформувався б без поширення таких відомостей. Скориставшись такими відхиленнями, ці учасники можуть отримати вигоду. Маніпулювання інформацією порушує принципи вільної торгівлі та механізм справедливого ціноутворення, не дає змогу добросовісним інвесторам кваліфіковано приймати рішення.

З невідворотною властивістю інформації як економічного ресурсу витікати (просочуватися) безпосередньо пов'язана тема ризиків в економіці та управління ними. Ризик є результатом неповної інформації і дозволяє з певною мірою достовірності передбачати яку б то не було подію, при цьому, чим більше інформації, тим менше ступінь ризику. Мірою невизначеності інформації є інформаційна ентропія – той мінімум інформації, що необхідний для ліквідації невизначеності випадкової величини[3]. При цьому в основі ризиків, як зазначалося, може бути як недостатність інформації та обмеження доступу до неї, так і поширення та використання інформації особами, що налаштовані використати її у своїх інтересах, всупереч інтересам інших.

Перші спроби оцінити у фінансах зв'язок інформації та ризику були ще на початку XX ст. у роботі «Ризик, невизначеність та прибуток» (1921) американського економіста Френка Найта (Frank Knight). Досліджуючи стратегію поведінки корпорації, вчений визначив інформацію як поняття, що протилежне невизначеності та обернено пропорційне ризику. Водночас ри-

[1] Поняття «інсайдер» (англ., inside – всередині) вперше з'явилося на фондовому ринку США у 1930-х і спочатку стосувалося лише тих осіб, що мали службовий доступ до конфіденційної інформації. З розвитком інформаційних технологій коло інсайдерів стало набагато ширшим. До інсайдерської інформації належать дані про можливі зміни у керівництві корпорації, її стратегії, ймовірність випуску нового продукту, впровадження нової технології, результати переговорів щодо злиття компаній, скупку контрольного пакета акцій, можливі фінансові труднощі та багато іншої суттєвої службової інформації, що не розкривається, оскільки у разі оприлюднення може вплинути на ринкову ціну цінних паперів корпорації.

[2] Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. URL : http://www.finrep.kiev.ua/download/ioscopd132_ua.pdf.

[3] Поняття інформаційної ентропії введено американськими науковцями-практиками Клодом Шенноном (Claude Elwood Shannon) і Уорреном Уівером (Warren Weaver) у праці «Математична теорія зв'язку» (1949) (*Shannon Claude E., Weaver Warren.* The Mathematical Theory of Communication. Univ of Illinois Press, 125 p.). Узагальнюючи положення, сформульовані американським ученим у галузі електроніки Ральфом Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley) у роботі «Передача інформації» (1928) (*Hartley, R.V.L.* «Transmission of Information», Bell System Technical Journal, Volume 7, Number 3, P. 535–563, July 1928), де вводилася логарифмічна міра інформації, відома нині як «хартлієвська кількість інформації», К. Шеннон та У. Уівер запропонували поняття інформаційної ентропії як рівень невизначеності інформації.

зик – це оцінена будь-яким чином вірогідність події, а невизначеність – те, що не піддається оцінюванню[1].

Для управління ризиками суспільство має вибудовувати таку систему доступу до інформації, за якої зменшуватиметься інформаційна ентропія (невизначеність). Розвиток екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів повністю відповідає цьому завданню.

Автори вважають, що розвиток інформаційного суспільства супроводжуватиметься переходом до механізмів мінімізації ризиків, які лежать у площині ширшого інформування громадянського суспільства, підняття рівня фінансово-економічної грамотності та соціально-економічної відповідальності його членів. Інформація існує, щоб бути сприйнятою та використаною, і цьому сприяє мобільність, доступність та глобальність сучасного інформаційного зв'язку.

Результатом невідворотної властивості інформації як економічного ресурсу витікати (просочуватися) – тобто її неможливість бути прихованою назавжди – є такі похідні властивості цього економічного ресурсу:

- поширювач (продавець) інформації як економічного ресурсу не позбавляється її як такої, а фактично тільки розповсюджує її;
- право на інформацію як економічний ресурс довести та охороняти складніше, ніж на інші економічні ресурси;
- в економіці наявна висока імовірність використання чужої інформації, інформаційного ресурсу;
- розповсюджуючись, інформація втрачає унікальність як економічний ресурс;
- ціноутворення для інформації як економічного ресурсу відрізняється від того, що існує для традиційних економічних ресурсів: при формуванні ціни традиційних товарів покупець має ознайомитися з ним, але у випадку з інформаційним товаром знайомство з ним сприяє зменшенню його унікальності, а отже, й ціни;
- інформація як економічний ресурс служить не лише для мінімізації ризиків, а й може використовуватися для розвитку.

Своєрідність виникнення, відтворення і старіння інформації як економічного ресурсу

До основних властивостей інформації як економічного ресурсу належать також своєрідність її виникнення, відтворення і старіння. Ця властивість трансформується в інші властивості інформації як ресурсу економіки, що схематично представлено у структурно-логічній схемі на рис. 1.4.4.

[1] *Knight F. H.* Risk, Uncertainty, and Profit. Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co. – 2000, 375 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.htm.l *Brooke Geoffrey T. F.* Uncertainty, Profit and Entrepreneurial Action: Frank Knight's Contribution Reconsidered. URL : https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=NZAE2007&paper_id=17.

Рис. 1.4.4. Структурно-логічна схема своєрідності виникнення, відтворення та старіння інформації як економічного ресурсу

По-перше, на відміну від інших економічних ресурсів, інформація не зношується від частого користування, а навпаки – чим інтенсивніше нею користуються, тим більше нової інформації створюється[1].

Наприклад, будь-яка фінансова звітність, статистичні та аналітичні матеріали не зменшуються від того, що їх продивляються та досліджують численні користувачі. Крім того, дані щодо фінансового ринку, корпоративних фінансів, державних і місцевих фінансів, а також фінансів домогосподарств і міжнародних фінансів є предметом постійного вивчення все більшої кількості користувачів. На основі отриманої інформації вони генерують нову ін-

[1] *Могилёв, А. В.* Информатика : Учеб.пособие для вузов. Москва : Академия, 1999. 816 с.

формацію, в результаті інформаційний обмін стає більш повним, вичерпним і корисним, зменшується інформаційна асиметрія фінансів, мінімізується можливість маніпулювання інформацією і фінансові ризики.

Мільйони учасників економіки можуть користуватися однаковою інформацією, не зменшуючи, а навпаки, примножуючи її та підвищуючи вартість створюваних за її участі продуктів. Ця особливість інформації є основою розвитку фінансового екаунтингу як частини інформаційної підсистеми фінансів, що призначена для вільного доступу користувачів.

По-друге, інформація здатна поєднуватися з іншою інформацією, в результаті того створюються різноманітні та корисні інформаційні комбінації, збільшення яких – за інших рівних умов – веде до зменшення ступеня невизначеності (ентропії), а отже, й ризику. Наприклад, визначаючи ціну грошового капіталу, поєднують багато різноманітної інформації про чинники, які прямо і/або опосередковано впливають на неї. Відповідно, алгоритм розрахунку номінальної ціни (відсотка) грошового капіталу (stated, or nominal rate, k) (формула 1.4.1) обіймає дані щонайменше щодо п'ятьох параметрів, серед яких: реальна мінімальна відсоткова ставка, рівень інфляції, дані про можливості неповернення грошового капіталу, відомості про рівень його ліквідності, а також час можливого повернення.

$$k = k' + IP + DRP + LP + MRP, \qquad (1.4.1)$$

де k' – реальна, бездомішкова відсоткова ставка (pure rate of interest); IP – інфляційна надбавка (inflation premium); DRP – надбавка за ризик несплати (default risk premium); LP – надбавка за ліквідність, ринковість фінансового активу (liquidity, or marketability premium); MRP – надбавка за ризик, зумовлений терміном повернення грошей (maturity risk premium). Зауважимо, що величини цих компонентів на практиці доволі важко точно виміряти, оскільки для цього потрібно ще чимало іншої інформації.

Обіймаючи практично всі аспекти суспільного буття і представляючи їх у вартісному (грошовому) вимірі, фінансова інформація завжди органічно поєднується із загальноекономічною та іншою описовою інформацією: відбувається інформаційне взаємне доповнення, формування різноманітної необхідної для користувачів інформації. Поєднання фінансової інформації із загальноекономічною, галузевою, технічною, політичною і соціальною інформацією в процесі підготовки різноманітних аналітичних матеріалів екаунтингу є основою забезпечення корисності даних для інвесторів та емітентів, регуляторів і фінансових посередників, а також широкого загалу громадськості.

По-третє, інформація відносна. Кожен її фрагмент набуває значення тільки у системі інших фрагментів, що створюють контекст. З огляду на це під час вивчення, наприклад, обов'язкової фінансової звітності слід зважати на примітки і пояснення до неї, які допомагають користувачу звітів розкрити контекст поданих даних, краще зрозуміти значимість і причинно-наслідкові зв'язки вартісно-інформаційних взаємодій того, чия звітність досліджуєтеся. Саме тому неодмінність приміток і пояснень до обов'язкової

фінансових звітів закріплена міжнародними стандартами. У звітах корпорацій обсяги приміток та пояснень у десятки разів перевищують обсяг форм звітності.

По-четверте, незважаючи на те, що кожна нова інформація генерується з використанням інформації попередньої, а також у ході поєднання різних видів інформації, інформація як економічний ресурс водночас є величиною нелінійною. Іншими словами, грандіозні за суттю інформаційні результати можна отримати у результаті поодиноких інформаційних сплесків – відкриттів, винаходів, просвітлень. Це підтверджує чимала кількість фактів в історії фінансів.

Наприклад, одним із фундаментальних положень фінансів є поняття часової вартості грошового капіталу (time value of money), без якого неможливо уявити функціонування сучасних фінансів. Це золоте правило бізнесу, яке полягає у тому, що цінність грошей сьогодні вища, ніж цінність тих самих грошей, отриманих у майбутньому. На цій концепції базується теорія того, що з часом грошовий капітал має приносити відсотки. Достеменно не відомо, хто автор поняття часової вартості грошей, лише загальновідомо, що математик середньовіччя Фабіначчі, він же Леонардо Пізанський (Leonardo Pisano, бл. 1170 – бл. 1250) вже писав про це явище у своїх працях. Можливо, Фабіначчі отримав ці знання від арабських вчителів, коли навчався в Алжирі, або згодом, коли подорожував по Єгипту, Сирії, Візантії та Сицилії.

Наприкінці XIX ст. австрійський економіст Ойген фон Бьом-Баверк (Eugen Böhm Ritter von Bawerk), взявши за основу інформацію щодо часової вартості грошового капіталу, досліджував у праці «Капітал та відсоток» (1884–1889) теорію капіталу та відсотка на капітал. У XX ст. професор Єльського університету (США) Ірвінг Фішер (Irving Fisher) у роботі «Теорія відсотка» (1930), вивчаючи на основі напрацювань з питань часової вартості капіталу зв'язок між темпами інфляції та номінальною і реальною відсотковими ставками, сформулював відоме нині «рівняння Фішера». Він також аналізував співвідношення грошової маси, швидкості обігу грошової одиниці, рівня цін та обсягів виробництва продукції, сформулювавши рівняння обміну[1].

По-п'яте, інформація як економічний ресурс не зношується, але морально старіє – це невпинний процес, швидкість якого з розвитком інформаційного суспільства зростає. При цьому інформацію робить старішою не час, а виникнення нової, більш актуальної інформації, яка уточнює, доповнює або відхиляє повністю чи частково попередні дані, і старіння інформації супроводжується зменшенням її цінності, а отже, грошової вартості й ціни.

Філософські основи взаємодії явищ часу та інформації досліджувалися бельгійським фізиком і хіміком, лауреатом Нобелівської премії з хімії (1977) Іллею Пригожиним (Ilya Prigogine) у праці «Кінець визначеності. Час, хаос, та

[1] *Fisher I.* The Theory of Interest. New York : The Mscmillian Company, 1930. P. 14.

нові закони природи» (1997)[1]. Він визначав час як фундаментальний вимір нашого існування, що передує буттю.

Інформація як економічний ресурс певним чином розподілена у часі. З часом поява нової інформації веде до старіння попередньої. Проте це не означає, що змінюється зміст інформації попередньої. Часовий аспект інформації є результатом нашого об'єктивного чотиривимірного просторово-часового існування, тобто такого, в якому, крім тривимірного, існує ще вимір часу. З огляду на це явище старіння інформації доцільно розглядати з позицій теорії, відповідно до якої усі форми існування матерії визначаються, окрім дуалізму «інформація – енергія», також дуалізмом «простір – час»[2]. Схематично появу фінансових подій у часі, а отже, і виникнення відповідної фінансової інформації можна зобразити так, як це показано на рис. 1.4.5.

Рис. 1.4.5 Вигляд розподілу фінансових подій у часі з відстороненого (зовнішнього) погляду (з «висоти» чотиримірного простору)[3]

На кожен момент існує фінансова інформація, щодо певної події. Питання полягає у тому, яку саме інформацію використовувати, як обробляти та як трактувати. Інформація як економічний ресурс існує у часі, у вартісно-інформаційній взаємодії і впливає на економіку та її фінанси. Більш детально про це йтиметься у розд. 2.

Для аналізу розкиданих у часі та просторі фінансових подій використовують різноманітні прийоми, інструментарій. Наприклад, в інвестиційному аналізі завжди існує поле інформації, і постає питання про відбір корисної інформації, приведення її до зіставного вигляду та подальшого аналізу. Аналізуючи вартість інвестованого капіталу з позицій далекої перспективи

[1] *Пригожин И.* Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. Ижевск : ЦИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. 208 с. С. 143. Див.: Сутормінa В.М. Фінанси зарубіжних корпорацій : підруч. Київ : КНЕУ, 2004. 566 с. С.168–169.

[2] *Арутюнов В.Х., Мішин В.М., Свінціцький В.М.* Філософія : навч. посіб. для аспірантів і здобувачів ученого ступня екон. спец. Київ : КНЕУ, 2008. 528 с. С. 192–193.

[3] Складено на основі: Павлова С.Н. В измененном состоянии сознания. URL : http://naturalworld.ru/kniga_rabota-v-izmenennom-sostoyanii-soznaniya.htm.

(наче відсторонений погляд на події, погляд ззовні), аналітики за допомогою спеціального фінансового інструментарію оцінюють майбутні грошові потоки та можливі фінансові результати різних інвестиційних проектів. Серед такого інструментарію коефіцієнт дисконтування, алгоритм розрахунку приведеної (теперішньої) вартості грошового капіталу[1], чистої приведеної вартості[2] та інше. В інформаційній підсистемі фінансів застосовується увесь цей арсенал фінансового інструментарію.

Суспільство у господарській діяльності традиційно використовує річний відлік часу та його частини; така ж періодичність є основою збору й обробки фінансової інформації, планування й управління. Старіння фінансової інформації рухається одночасно з регулярністю цих подій. В інформаційну епоху швидкість старіння інформації має невпинну тенденцію до зростання, що базується на таких об'єктивних процесах:

1) вартість – дуже мінлива величина, а тому фінансова інформація як похідна від неї також надзвичайно волатильна, мінлива;
2) з розвитком інформаційних технологій момент виникнення інформації все більше збігається з моментом її фіксації та сприйняття користувачами, інформаційні технології ніби підштовхують час, інформація оновлюється, а отже, і швидше морально старіє;
3) невпинний розвиток суспільства, його науково-технічний прогрес генерують нову інформацію;
4) у суспільстві зростає рівень знань, і все більше нових аспектів фінансових відносин, які раніше не розглядалися, стають об'єктом поглибленого дослідження, що зумовлює виникнення нової інформації.

Отже, результатом своєрідності виникнення, відтворення і старіння інформації як економічного ресурсу є такі похідні властивості цього економічного ресурсу:

- інформація не зношується від частого користування, а навпаки – чим інтенсивніше нею користуються, тим більше нової інформації створюється;
- інформація здатна поєднуватися з іншою інформацією, створюючи різноманітні та корисні інформаційні комбінації;
- інформація відносна, і кожен її фрагмент набуває значення тільки у системі інших фрагментів, що створюють контекст;

[1] Грошовий капітал у часі оцінюється за допомогою інструментарію, що пов'язує його майбутню вартість (future velue, *FV*) з сьогоденням шляхом її приведення до теперішнього часу (*PV* – теперішня, приведена вартість, present value). Майбутня вартість досліджуваного грошового капіталу з позицій поточного моменту показує його ймовірну вартість на певний момент у майбутньому. На поточний момент грошовий капітал цінується вище, ніж у майбутньому, а отже, щоб величини були зіставні, майбутню (очікувану) вартість приводять (конвертують) за допомогою відповідного дисконту (тобто дисконтують) до поточного моменту (розраховують приведену вартість такого капіталу). Алгоритм розрахунку приведеної грошової вартості капіталу такий: $PV = FV \times 1/(1 + r)^t$, де $1/(1+r)$ – коефіцієнт дисконтування; r –відсоткова ставка; t – порядковий номер періоду настання події.

[2] Рух грошового капіталу у часі необхідно оцінювати з позицій доцільності інвестування коштів, фінансової ефективності проекту. Для цього використовують алгоритм чистої приведеної вартості капіталу (net present value, *NPV*): $NPV = PV - \Sigma FV \times 1/(1+r)^t$. Таким чином, загальний обсяг інвестицій (їх теперішня, приведена вартість) прирівнюється до приведеної вартості очікуваних у майбутньому надходжень від цих інвестицій.

- інформація як економічний ресурс є величиною нелінійною, і грандіозні за суттю інформаційні результати можуть бути отримані в результаті поодиноких інформаційних сплесків (відкриттів, винаходів, просвітлень);
- інформація як економічний ресурс не зношується, але морально старіє:
  - це невпинний процес, і швидкість старіння інформації має тенденцію до зростання, яка пришвидшується з розвитком інформаційних технологій;
  - старішою інформацію робить не час, а нова, більш актуальна інформація, яка уточнює, доповнює або відхиляє повністю чи частково попередні дані;
  - старіння інформації супроводжується зменшенням її цінності, а отже, грошової вартості й ціни;
- інформація як економічний ресурс певним чином розподілена у часі – виникнення нової інформації не означає, що змінюється зміст інформації попередньої.

1.5. Інституціональна концепція фінансів – ключ до розуміння тріади «інформація – фінанси – екаунтинг»

Інформаційний фактор у розвитку соціуму, його суспільних інститутів

У попередньому підрозділі йшлося про інформацію як фундаментальну категорію, унікальний феномен, явище, що належить до найбільш загальних і важливих у сутності світу. Вона іманентна всьому і разом з енергією визначає параметри руху матеріального світу.

«Інформаційний фактор» як поняття, що узагальнює обсяги інформації, рівень її доступності активній частині населення, засоби передачі та зберігання, є визначальним у розвитку суспільства. Як зазначав професор Кембриджського університету Денніс Робертсон (Dennis Robertson)[1], інформація є визначальною в економіці, технології, мистецтві, філософії та інших сферах людської діяльності. Вчений сформулював алгоритм «цивілізація – це інформація» і виокремив в історії суспільства п'ять інформаційних революцій, що характеризуються радикальними змінами засобів передачі та збері-

[1] *Робертсон Д. С.* Информационная революция // Информационная революция: наука, экономика, технология : реферативный сб./ ИНИОН РАН. Москва, 1993. С. 17–26.

гання інформації[1]. Наука і практика підтверджують, що обмін інформацією нині є основою розвитку економіки і всього суспільства, охоплюючи процеси збору, реєстрації, накопичення, обробки, передачі та використання різноманітних даних. Залежно від типу (технології) обробки інформації та обсягу оброблюваної суспільством інформації наука класифікує людські цивілізації на п'ять рівнів (етапів)[2]. Показником нинішнього етапу є електронна обробка інформації[3].

Новітні інформаційно-комунікаційні технології – це не лише технічна інфраструктура, пов'язана, наприклад, з комп'ютеризацією чи телефонізацією. Насамперед, це інструмент глобального перерозподілу ідей, капіталів та праці, який визначає парадигму розвитку глобалізованого світу[4]. В останні десятиліття вони обумовлюють кардинальні зміни у розвитку інституту фінансів та його інформаційної підсистеми.

Майже два століття тому Карл Маркс писав, що економічні епохи розрізняються не за тим, що виробляється, а за тим, як виробляється, за допомогою яких засобів праці[5]. Особливістю сучасного етапу розвитку суспільства є поява принципово нового економічного ресурсу, який став фактором виробництва, – інформації (інформаційного обміну). На сьогодні людство є свідком того, що інформація є фактором виробництва, визначаючи особливості розвитку соціуму та його суспільних інститутів. І як буде розглянуто далі, таким суспільним інститутом є не лише інститут фінансів, а й екаунтинг – інформаційна підсистема, який проходить етапи становлення, формуючись у розвинений інформаційний інститут.

На початку XXI ст. відомий український вчений-економіст Анатолій Чухно, досліджуючи методологію сучасного інституціоналізму, зазначав, що вона ґрунтується на об'єктивному процесі зростання науково-технологічного чинника в

[1] І-а інформаційна революція відбулася 32 тис. років тому, розпочавши процес розвитку людини та удосконалення умов її життя. Вона полягала у появі людської мови як основи інтелектуальної діяльності людини, розповсюдження знань та навичок у вигляді легенд, міфів, малюнків, ієрогліфів та ін. ІІ-а інформаційна революція відбулася близько 5 тис. років тому з появою системи писемності. Про неї свідчать знайдені глиняні таблички. Ця інформаційна революція докорінно змінила інформаційне середовище, у людей з'явилися нові види інформаційних комунікацій. Наприклад, для контролю товару, який перевозився через пустелю чи іншу місцевість, супроводжувачу давали глиняний конверт, що виконував роль рахунка-накладної, таким чином вівся бухгалтерський облік. Виникнення писемності була потужним поштовхом для поширення знань. ІІІ-я інформаційна революція – поява друкарського станка (1450 р., винахід І. Гуттенберга). Це ознаменувало значне зростання кількості інформаційних документів, розповсюдження знань та інформаційної культури: поява бібліотек, наповнених друкарськими виданнями, стимулювання розвитку грамотності, самоосвіти, науки та технологій. Промисловість удосконалювала технології друкарства, типографія стала найрозповсюдженим видом промислових підприємств. IV-а інформаційна революція відбулася на початку XX ст. – винахід нових засобів інформаційної комунікації: радіо, телефон, телебачення. V-а інформаційна революція розпочалася у 1950-і роки: винахід транзистора та перших комерційних комп'ютерів, які ознаменували зародження цифрової обчислювальної техніки для отримання, створення, зберігання, передачі інформації.

[2] Рівень «0» – інформаційна ємність людського мозку – 107 біт; рівень «1» – усне спілкування в общині або племені – 109 біт; рівень «2» – письмова культура, мірилом якої є Олександрійська бібліотека, що містила 532 800 сувоїв – 1011 біт; рівень «3» – книжкова культура, що характеризується існуванням сотень бібліотек та десятків тисяч друкованих видань – 1017 біт; рівень «4» – Електронна обробка інформації – 1025 біт.

[3] *Киселев А. С.* Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации : монография. Москва : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. 164 с. С. 9–10.

[4] Інформаційне Суспільство. Шлях України. – Бібліотека інформаційного суспільства. Київ : 2004. 309 с. URL : http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf.

[5] *Маркс К.* Сочинения : в 50 т. Т. 25, ч. 2. 2-е изд. Москва : Политиздат, 1962. С. 191.

розвитку економіки і суспільства: саме технічні та технологічні зміни визначають зміни й розвиток інститутів, місце і роль людини у виробництві та суспільстві. З позицій інституціоналізму розкрита динаміка суспільно-економічного прогресу, послідовний рух його закономірних ступенів: доіндустріальне, індустріальне й інформаційне (постіндустріальне) суспільства[1]. Розглядаючи етапи суспільно-економічного розвитку, вчений наголошував, що категорія «фактор виробництва» настільки важлива, що визначає не лише спосіб виробництва, а й назву соціуму. Коли поряд із такими факторами виробництва, як земля і праця з'явився капітал, що став вирішальним, то і суспільство назвали капіталістичним. Нині інформація та знання є сутнісною характеристикою нового суспільства і його економіки, тому їх називають інформаційними, або знаннєвими (досліджуючи інституціоналізм, вчений ототожнював поняття інформація» та «знання». – автори)[2].

Суспільство формується відповідно до загальної тенденції розвитку, проте, еволюціонує нерівномірно. В результаті на початок XXI ст. на планеті Земля існує неоднорідна за розвитком структура світу, а отже, й інформація як фактор виробництва домінує не скрізь:

- майже 15% населення («золотий мільярд») Землі живе в розвинених країнах, в яких відбувається становлення інформаційного технологічного способу виробництва й інформаційного суспільства;
- друга частина (приблизно ½ населення) живе за індустріального способу виробництва та індустріального суспільства;
- решта населення (майже 1/3) знаходиться в країнах і відсталих районах окремих країн, що перебувають на доіндустріальному етапі суспільно-економічного розвитку[3].

Незважаючи на таку неоднорідність, процес інституціоналізації саме фінансів, які в сучасному світі є певною мірою рушієм прогресу, розвивається під впливом ТНК та процесів глобальної інформатизації більш менш рівномірно по всій нашій планеті, за винятком тих її куточків, де все ще є острівки цивілізацій ранніх етапів розвитку.

Поняття «інституціоналізація», її особливості в інформаційному суспільстві

Поняття «інституціоналізація»[4] означає динамічний і багатоаспектний процес, що охоплює зародження, упорядкування та формалізацію необхідних суспільству діяльностей, зв'язків та відносин у відповідні суспільні інститути. Досліджуючи це поняття, сучасна наука вкладає у його зміст процеси розвитку суспільних інститутів і системи їхніх взаємозв'язків, розбудову інституційної структури (архітектури інститутів суспільства) та відповідних інституцій.

[1] *Чухно А. А.* Вибрані праці : у 2-х т. / передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. Київ: ДННУ «Академія фінінсового управління». 2012. Т.1. 557 с. С. 211–215.

[2] Ibidem, С. 211–217.

[3] *Киселев А. С.* Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации : монография. Москва : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех». 2005. 164 с. С. 9–10.

[4] Інституціоналізація – від латинського institutum, що перекладається як встановлення, звичай, заснування.

У ході інституціоналізації вибудовується соціальний порядок: тобто те, яким чином форми виявляються у суспільних відносинах; як взаємопов'язані соціальні системи та їхні елементи; які структури, процеси та зміни властиві соціуму; як вони відображаються на поведінці та взаємодії індивідуумів, а також функціонуванні соціальної системи загалом. Саме тому аналіз походження соціального порядку, форм його підтримання та відтворення має базуватися на концепції інституціоналізації[1].

Австрійсько-американські соціологи Пітер Людвіг Бергер (Peter Ludwig Berger) і Томас Лукман (Thomas Luckmann) досліджували інституціоналізацію як динамічний процес виникнення, становлення та закріплення соціального порядку. У праці «Соціальне конструювання реальності. Трактат з соціології знання» (1966) вони розглядали поняття «інститут» в історичному контексті й виокремили такі три стадії (етапи) інституціоналізації (розвитку інститутів суспільства) – типізація, об'єктивація та легітимація[2].

Першим етапом розвитку будь-якого інституту в суспільстві є типізація діяльності, яка стає змістом цього інституту. Водночас первісні форми інституціоналізації виявляються у кожній соціальній ситуації, що триває деякий час. Діяльність, яка типізована, через певний час позначається поняттям «інститут» і відбувається прийняття інституту членами соціуму.

На другому етапі простежується становлення інституту, його об'єктивація (опредмечення, або англ. objectivation), коли інститут історично закріплюється через здатність відтворюватися у поколіннях. На цій стадії інститут перетворюється на об'єктивну соціальну реальність, що обумовлена його відтворюваністю у поколіннях та історичністю.

Третій етап інституціоналізації – закріплення. На цій стадії відбувається узаконення (тобто легітимація, від англійської legitimation) соціального порядку, його пояснення й обґрунтування. Це простежується тоді, коли інституціональний порядок розширюється за межі життя одного покоління. Отже, з'являється необхідність узаконення інституту, оскільки історична реальність відтворюється новим поколінням як традиція. На третьому етапі викристалізовується знання про той чи той інститут і його місце у суспільстві, закріплюється розуміння соціальної реальності.

У часовому вимірі всі три етапи інституціоналізації необов'язково реалізуються послідовно один за одним, а можуть частково збігатися у часі або відбуватися паралельно.

Інституціоналізація фінансів, а нині й інституціоналізація їх інформаційної підсистеми (екаунтингу), безпосередньо взаємопов'язана із загальним соціально-економічним розвитком суспільства і під впливом його історичних особливостей.

---

[1] Див.: *Е. А. Островская-младшая.* Концепции институциализации в германской теоретической социологии второй половины XX века. Вестник РУДН. Сер. Социологмия. 2003. № 1(4). С. 96–113. *Пахомов Ю. М.* Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста. *Глобальний конкурентний простір* : монографія. / О. І. Білорус та ін. ; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2007. С. 281–334.

[2] *Berger Peter, Luckmann Thomas.* The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. – Penguin Books. 1966; 1967; 1971; 1979; 1984; 1991. *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструрование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. С. 80–120.

Поняття «інститут суспільства» («суспільний інститут»)

Засновником інституціонального напряму в економічній науці вважається американський економіст Торстейн Веблен (Thorstein Veblen), який у праці «Теорія марнотратного класу. Економічне дослідження в еволюції інститутів» (1899)[1] вперше в економічній теорії проаналізував поняття «інститут». Т. Веблен визначав суспільні інститути (інститути соціуму) як стійкі звичаї мислення, що характерні для великої спільноти людей.

Поняття «суспільний інститут» належить до абстрактної лексики та є науковий термін, який відображає об'єктивні реальні зв'язки і взаємовідносини у соціумі, що організовуються у порівняно стійкі форми (структури). Хоча суспільні інститути не виражені в окремих фізичних об'єктах, їх виникнення та функціонування можливі лише тому, що така реальність існує. Крім того, наукове осмислення сутності, характерних особливостей та призначення інститутів суспільства дає змогу свідомо впливати на їх розвиток.

На початку XXI ст. у матеріалах «Енциклопедії з філософії», яку підготовив Стенфордський університет (США), один з найбільш авторитетних і рейтингових у світі університетів, визначено, що суспільний інститут (інститут соціуму) є формою організації сумісної життєдіяльності людей, яка складається історично і/або в результаті цілеспрямованих людських зусиль й існування якої обумовлено необхідністю задовольняти соціальні, економічні, політичні, культурні або інші потреби суспільства загалом чи в його частині[2].

У практиці сучасної економіки інституціональний підхід відображений, зокрема, у Системі національних рахунків (СНР), в якій економіка – з метою відображення поведінки і функцій окремих типів учасників економіки – поділяється на інституційні сектори. Інституційним сектором економіки вважається сукупність інституційних одиниць, що мають схожі інтереси, функції та джерела фінансування, що обумовлює подібність їхньої економічної поведінки[3].

Тема інституціоналізму в українській економічній науці

В українській економічній науці тему інституціоналізму ґрунтовно досліджував А. Чухно. Він писав, що інституціоналізм – це складне утворення як за напрямами досліджень, так і за досягненнями у пізнанні економіки і суспільства. Він є одним із поширених напрямів сучасної економічної теорії. Водночас термін «інститут» використовують для позначення комплексних соціальних форм, що здатні відтворюватися у поколіннях, і значущість трактування інститутів виявляється, зокрема, в тому, що вони формують один з основних напрямів сучасної економічної теорії[4].

---

[1] *Veblen T.* The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions. 2005, Adamant Media Corporation.

[2] Social Institutions. – Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL : https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/.

[3] Система национальных счетов 2008. Нью-Йорк : Европейская комиссия, МВФ, ОЕСР, ООН, Всемирный банк. 2012. 827 с.

[4] *Чухно А.А.* Вибрані праці : у 2 т. / передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. Т.1. С. 205–224.

А. Чухно характеризував інститути як властивість економіки, особливі складні соціальні форми чи структури, які пов'язані із системою виробничих і суспільних відносин. За його визначенням, інститути є відносно стійкими зразками системної людської діяльності, вони стосуються фундаментальних питань виробництва, забезпечення ресурсів, відтворення людей, життєздатності суспільних структур.

Вчений зазначав, що у сукупності інститути утворюють інституційну структуру економіки, для якої характерна певна самостійність і яка адекватна структурі економіки та суспільства, відображає систему виробничих та суспільних відносин, є їх реалізацією. Підкреслював, що поєднання виробничих відносин та інститутів збагачує і конкретизує уявлення про суспільну структуру, розширює можливості подолання спрощених підходів до трактування складних соціально-економічних проблем і розкриття глибини й багатогранності зв'язків та залежностей, які дають змогу виявляти механізми реалізації системи виробничих відносин, функціонування і розвитку економіки й суспільства. На його думку, зосередження уваги лише на ринкових аспектах реформ та недооцінювання інституційних перетворень спричиняє низку негативних явищ і процесів, тому послідовне здійснення ринкових трансформацій потребує поєднання соціально-економічних та інституційних перетворень.

Інший український вчений Ю. Пахомов, характеризуючи поняття «суспільний інститут», писав, що воно є багатокомпонентним і містким. І «хоча інституційно-інфраструктурне оснащення ринку та держави існувало завжди, не лише забезпечуючи, але й оптимізуючи взаємодію ринку та держави, нині, особливо у зв'язку з фактором технологічного динамізму і глобальної невизначеності, вирішальним чинником успішного розвитку країни є якість, повноцінність та системність формування інститутів. При цьому потреба у такому тим вища, чим демократичнішим є суспільство»[1].

Перші дослідження інституту фінансів українською фінансовою наукою

В українській фінансовій науці тему інституціоналізму вперше почали предметно досліджувати представниками фінансової наукової школи публічних фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Це були статті професорів В. Федосова, В. Опаріна та С. Льовочкіна – «Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку» (2008)[2] та «Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи» (2008)[3]. У цих публікаціях фінанси роз-

[1] *Пахомов Ю. М.* Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста. *Глобальний конкурентний простір* : монографія / О. І. Білорус та ін. ; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2007. 680 с. С. 281–334.

[2] *Федосов В. М., Опарін В. М., Льовочкін С. В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку. *Фінанси України.* 2008. № 12. 3–21 с.

[3] *Льовочкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. *Економіка України.* 2008. № 11. 57–72 с.

глянуто з позицій інституціоналізму і визначено їх як фінансову інфраструктуру, економіки, як самостійне явище економіки. Вчені запропонували два тісно взаємопов'язані виміри підходів до характеристики поняття «фінансова інфраструктура економіки». Перший вимір – з позицій розуміння фінансів як однієї з важливих складових економічної інфраструктури, що випливає з сутності та об'єктивних функцій фінансів; другий – з позицій формування сукупності різних елементів (складових), що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту в різних зрізах: інституційному, управлінському та інструментальному.

Вчені констатували, що фінанси відіграють щодо економіки забезпечувальну роль і є окремою важливою складовою економічної інфраструктури. Наголошувалося, що фінансова інфраструктура економіки – це надзвичайно складне, багатопланове й одночасно цілісне явище. Головне її призначення полягає насамперед у створенні спільно з іншими складовими економічної інфраструктури належних передумов для відтворювального процесу, який є основою життєдіяльності суспільства. Наголошуючи, що складність, багатоплановість та динамічність розвитку фінансової інфраструктури економіки обумовлює потребу в додаткових глибоких і всебічних дослідженнях, вчені показали, що цю інфраструктура економіки можна розглядати у двох зрізах – організаційному та інструментальному, у кожному з яких наявні інформаційні продукти та послуги.

Актуальність дослідження аспекту інституціоналізації здавалося вже добре знайомих і звичних фінансів обумовлена стрімким розвитком інформаційного суспільства, формуванням нових, характерних для інформаційної економіки підсистем фінансів, розвитком і урізноманітненням фінансових відносин, появою нових фінансових інституцій. Згодом побачила світ колективна монографія українських вчених-фінансистів – «Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку» (2016)[1].

Поняття «інститут фінансів» («інститут фінансової інфраструктури економіки») та його особливості

Насамперед зауважимо, що автори вважають, що поняття «фінанси» тотожне поняттю «фінансова інфраструктура економіки», а поняття «інститут фінансів» – поняттю «інститут фінансової інфраструктури економіки». Фінанси – це добре відома у сучасній науці та практиці категорія, яка у контексті інституціоналізму є фінансовою інфраструктурою економіки. Вивчення фінансів з позицій інституціоналізму як фінансової інфраструктури економіки відкриває нові грані в цій економічній категорії та сприяє адекватному і свідомому розвитку фінансів інформаційної економіки.

З огляду на сформовані сучасною наукою дефініції інституту суспільства та фінансової інфраструктури економіки сутність сучасного поняття

[1] Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку: монографія/ Опарін В. та ін. ; за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. Київ: КНЕУ, 2016. 695 с.

«інститут фінансів» може бути визначена так: інститут фінансів – це відносно стійка, сформована адекватно структурі інформаційної економіки та інформаційного суспільства форма організації системи функціонування вартісних відносин, що обумовлена необхідністю задоволення відповідних потреб соціуму. Такими потребами є функціонування в економіці грошової вартості та грошового капіталу, тобто реалізація грошової вартості та забезпечення її руху, а також реалізація та рух грошового капіталу. Тобто інститут фінансів (інститут фінансової інфраструктури економіки) – це система, в якій реалізується вартісний зріз (аспект, план, вимір) суспільних відносин.

Інститут фінансів (фінансової інфраструктури) інформаційної економіки є структурою, якій властива певна самостійність і яка вибудовується й постійно розвивається під впливом та адекватно особливостям економіки й суспільства, у яких функціонує. Інститут фінансів є категорією історичною, розвиток якої об'єктивно характеризується особливостями (характерними рисами).

По-перше, процес еволюції фінансової інфраструктури економіки перманентний, тобто, незважаючи на розвиненість фінансових відносин сучасного суспільства, процес їх розвитку триває. В інформаційну добу фінанси розвиваються в унісон прогресу інформаційних технологій, зростанню ролі інформації як економічного ресурсу і, звичайно ж, згідно з рівнем розвитку людського світогляду.

По-друге, інституціоналізація фінансової інфраструктури економіки (розвиток інституту фінансів) є комплексним, багатоаспектним, трансгалузевим (трандисциплінарним) процесом. В інформаційному суспільстві це виявляється у тому, що розвиток цього інституту не обмежується традиційним для фінансів суто вартісним аспектом: наприклад, розвитком наукових уявлень про категорію «грошова вартість» або появою у практиці фінансових відносин нових фінансових інструментів, цінних паперів, що представляють грошовий капітал, або ж заснуванням нових фінансових інституцій, виникненням нових фінансових посередників.

Крім цього, в інформаційну добу в умовах очевидності атрибутивності фінансам інформації, фінансові відносини розвиваються через новітні інформаційні технології. Наприклад, використовуються різноманітні автоматизовані системи розрахунків та оброблення фінансової інформації, міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications), а також Internet та Blockchain.

Властивості інформації як економічного ресурсу (про них детальніше йдеться у підрозділі 2.2) впливають на інституціоналізацію фінансів, а закони інформаційного обміну – на фінансові відносини загалом.

Відбувається розвиток (інституціоналізація) інформаційної підсистеми фінансів, тобто екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів.

По-третє, інститут фінансів як цілісна система, яка розвивається як єдина структура, має підсистеми (складові), що різняться за рівнем (етапом) розвитку і не збігаються із рівнем розвитку загальної системи фінансової

інфраструктури. Це обумовлено тим, що, еволюціонуючи адекватно розвитку суспільства та його економіки, у фінансах стрімко розвиваються насамперед ті підсистеми, що відповідають за забезпечення такої адекватності. Наприклад, в економіці інформаційного суспільства відповідальною за таку адекватність буде інформаційна підсистема в особі інституту відкритої інформації, тобто фінансового екаунтингу. Більш детально про цей сегмент екаунтингу йтиметься у розд. 3).

В інформаційній економіці призначення інституту фінансів (фінансової інфраструктури) у тому, щоб відповідно до потреб учасників економіки забезпечувати реалізацію грошової вартості та її рух, а також реалізацію та рух грошового капіталу. А це можливо лише за наявності у фінансових відносинах належного інформаційного обміну, належної інформаційної підсистеми, тобто екаунтингу.

Особливості інформаційного суспільства, їх роль у розвитку його інститутів

Вважається, що термін «інформаційне суспільство» спершу з'явився у дослідженнях японських вчених на початку 1960-х років. Тоді перед Японією постав вибір: як спрямувати подальший розвиток – шляхом розбудови традиційних галузей економіки, чи інформаційно-інтелектуального розвитку. Японці віддали перевагу першому, завдяки чому за короткий проміжок часу країна вийшла на друге місце у світі після США за показником ВВП на душу населення та на перші місця за багатьма іншими показниками економіки, науки і техніки.

Авторство терміна «інформаційне суспільство» приписують професору Токійського технологічного інституту (Японія) Ю. Хаяши (Hayashi) та засновнику і тодішньому президенту Інституту інформаційного суспільства в Токіо, професору кількох японських і зарубіжних (переважно американських) університетів, раднику багатьох провідних інформаційних корпорацій і державних структур Йонедзі Масуді (Y. Masuda). У праці «Комп'ютопія» (1966)[1] Й. Масуда вперше описав основні характеристики інформаційного суспільства: глобалізм, вихід людства на космічний рівень свідомості; світовий симбіоз людства і природи; перехід до існування людства у глобальному інформаційному просторі. Згодом він розвинув концепцію інформаційного суспільства у фундаментальній праці «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» (1981)[2].

Наприкінці 1960-х – початку 1970-х за дорученням уряду Японії вчені країни підготували план розвитку держави відповідно до концепції ін-

[1] Masuda Y. Computopia. The Information Technology Revolution. Tokyo, 1966.

[2] Masuda Y. The Information Society as Post:Industrial Society. Washington, 1981.

формаційного суспільства[1]. Поняття «Інформаційне суспільство» набуло глобального поширення після доповіді «Технологія для економічного зростання Америки, новий напрям для побудови економічної могутності», зробленої 1993 р. керівництвом США на одній з конференцій[2]. Трохи згодом один із провідних спеціалістів у питаннях теорії інформаційного суспільства американський соціолог Мануель Кастельс (Manuel Castells) у праці «Інформаційна епоха: Економіка, суспільство та культура» (1996–1998) констатував, що інформаційна епоха знаменує появу нового суспільства, яке формується шляхом розгортання мережі інформаційних та комунікаційних технологій і пріоритетом в якому стають інформаційні потоки[3].

У 2000 р. у м. Окінава (Японія) на зустрічі представників різних держав була прийнята Хартія глобального інформаційного суспільства[4], що зафіксувала основні принципи входження країн в інформаційне суспільство. Трохи згодом під егідою ООН у Женеві (Швейцарія) відбулася Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, головним результатом якої стало прийняття Декларації принципів побудови інформаційного суспільства[5]. У цьому документі побудова інформаційного суспільства була визнана глобальним завданням нового тисячоліття. У науці та практиці поступово утвердився цивілізаційний підхід у пізнанні суспільства, який, на відміну від класового підходу, характерного для минулих десятиліть, випливає із загальнолюдських цінностей[6].

На початку XXI ст. тема інформаційного суспільства та його економіки представлена дослідженнями всесвітньо відомих економістів, соціологів, філософів та футурологів, серед яких Деніел Белл (Daniel Bell), Уільям Брайан Артур (William Brian Arthur), Джон Нейсбітт (John Naisbitt), Елвін Тоффлер (Alvin Toffler), Йошихіро Френсіс Фукуяма (Yoshihiro Francis Fukuyama)[7]. Сучасна наука виділяє низку характерних ознак інформаційного суспільства

[1] За дорученням уряду Японії вчені країни наприкінці 1960-х – початку 1970-х років аналізували вплив комп`ютеризації на економіку. Одночасно такі самі процеси досліджувалися професором Гарвардського університету (США) соціологом Деніелом Беллом (Daniel Bell) у роботі «Прихід постіндустріального суспільства» (1974, «The Coming of the Post-Industrial Society»). З часом відбулась конвергенція цих двох напрямків, і поняття «інформаційне» та «постіндустріальне» суспільство ототожнюються.

[2] *W. J. Clinton, A. Gore.* Technology for America›s Economic Growth, a New Direction to Build: Executive Office of the President, Washington D.C., 1993. 36 p. URL : http://ntl.bts.gov/lib/jpodocs/briefing/7423.pdf.

[3] *Manuel C.* (1996–1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 130–164.

[4] Okinawa Charter on Global Information Society. URL : http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html.

[5] Декларация принципов Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии. 12.12. 2003 г. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

[6] *Чухно А. А.* Вибрані праці : у 2 т. / передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2012, Т.1. 557 с. С. 211–215.

[7] *Bell D.* The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. New York : Basic Books, 1973. *Brian W.* Arthur. Increasing Returns and Path Dependence in the Economy. University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994. *Naisbitt, J.* Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives. Warner Books, 1982. *Toffler A. and Toffler H.* Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century. Bantam Books, 1990. *Fukuyama Y. F.* Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. Farrar, Straus and Giroux, 2002.

та його економіки[1]. Вони безпосередньо впливають на процеси інституціоналізації фінансів, їх інформаційної підсистеми і важливі для їх розуміння. Такими характерними ознаками є:

По-перше, набуття інформацією статусу особливого роду економічного ресурсу, фактора виробництва, товару. В інституті фінансів це реалізується через розвиток та інституціоналізацію його інформаційної підсистеми – екаунтингу.

Статус рушійної сили розвитку суспільства поступово переходить від виробництва матеріальних продуктів до створення інформаційних продуктів та послуг. Крім того, зростає інформаційна місткість матеріальних продуктів: наприклад, добування сировини, виробництво машин і обладнання, а також будівництво на сучасному етапі супроводжують бізнес-плани, численна технічна і фінансова документація, інформаційний обмін, якість, підготовка і реалізація яких формують вартість цих товарів. Частка інформаційної складової у вартості деяких товарів може складати десятки відсотків[2].

По-друге, можливість майже миттєвої комунікації, обміну інформацією і зростання обсягів інформаційного обміну завдяки транскордонній інформаційній мережі та підготовленості людей до роботи в ній. Якщо з початку літочислення нашої ери і до 1750 р. обсяги інформаційного обміну зросли лише вдвічі, то подальше подвоєння зайняло 150 років (1750–1900), а наступне за ним – лише 50 років (1900–1950). У третьому тисячолітті цей процес став ще стрімкішим, і лише протягом 2006–2010 рр. інформаційний обмін збільшився вшестеро[3]. Ці дані підтверджують процес постійного удосконалення інформаційного обміну, у тому числі інфор-

---

[1] Див.: *Карминский А. М.* Информатизация бизнеса. – Москва : Финансы и статистика, 1997. 415 с. С. 2–4. *Копылов В. А.* Информационное право : учебник. 2-е изд., перераб и доп. Москва : Юристъ, 2002. 512 с. С. 20–22. *Bell Daniel* (1973). The Coming of Post'Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1976. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 55–57, 130–164. *Webster Frank.* Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : 1999. 468 с. С. 347. *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2000. 304 с. С. 46–47. *Manuel C.* (1996–1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell.

[2] Це досліджується, зокрема, у таких роботах: *Карминский, А. М.* Информатизация бизнеса. Москва : Финансы и статистика, 1997. 415 с. С. 2–4. *Копылов В. А.* Информационное право : учебник. 2-е изд., перераб и доп. Москва : Юристъ, 2002. 512 с. С. 20–22. *Bell Daniel* (1973). The Coming of Post'Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1976. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 55–57. *Webster Frank.* Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : 1999. 468 с. С. 347. *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2000. 304 с. С. 46–47. *Manuel C.* (1996 –1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной ; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 130–164.

[3] *Сазонець, О. М.* Інформатизація світогосподарського розвитку : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 224 с.

мацією фінансів, і свідчать про беззаперечність існування його зв'язку з еволюцією суспільства[1].

По-третє, глобалізація інформаційного обміну – це результат бурхливого розвитку у суспільстві інформаційної інфраструктури, і сфера фінансів є лідером цього процесу. Завдяки новітнім інформаційним технологіям реальністю став глобальний інформаційний обмін і глобалізація потоків електронного грошового капіталу та відповідних фінансових відносин. Іншими словами, глобалізація економіки і фінансів стали проявом властивостей і закономірностей функціонування інформаційного ресурсу у світогосподарських відносинах[2].

Відомий американський учений з питань міжнародної економічної історії Рондо Камерон (Rondo E. Cameron) у роботі «Короткий виклад економічної історії світу. Від палеоліту до наших днів» (1989), аналізуючи роль фінансового сегмента економіки, писав, що розвиток суспільства супроводжується зростанням саме банків та інших фінансових інституцій, які необхідні для забезпечення економічного механізму суспільства, що постійно збільшується та ускладнюється[3]. За даними Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD), на початку 2000-х років з 500 найбільших у світі ТНК майже 23% займалося наданням саме фінансових послуг (табл. 1.5.1). При цьому ТНК, що представляли банківську справу, налічували 12,4% – це найбільший показник серед усіх ТНК світу.

Таблиця 1.5.1

Галузевий розподіл ТНК, що надають фінансові послуги[4]

Галузь	Кількість ТНК	Питома вага, %
Найбільші у світі ТНК, всього	500	100
з них Фінансові ТНК, всього у т. ч. за видами діяльності:	113	22,6
Банківська справа	62	12,4
Страхова справа	37	7,4
Торгівля цінними паперами	9	1,8
Інші фінансові послуги	5	1,0

Інститут ринку є своєрідною інформаційною структурою, і в сучасній економіці очевидним стає превалювання фінансових ринків та їх інформації. Обся-

[1] Глобальные трансформации и стратегии развития / Ин-т мировой экономики и международных отношений НАНУ. Київ : Орияни, 2000. 424 с. С. 66.

[2] *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2000. 304 с. С. 46–47.

[3] *Камерон Рондо.* Краткая экономическая история мира. От палеолита до наших дней / пер. с англ. Москва : «Российская политехническая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. 544 с. С. 383–395.

[4] Складено за даними: Fortune Magazine, July 20, 2009.

ги угод на міжнародних ринках капіталів, валютних обмінних (foreign exchange, FOREX) та строкових (форвардних та ф'ючерсних) у рази перевищують обсяги товарно-закупівельної діяльності на ринках реальних товарів. Водночас наднаціональний характер фінансових операцій, їхній інтенсивний розвиток, а також інформаційний обмін, що супроводжує ці процеси, стали головними факторами транснаціоналізації економічної діяльності та розвитку процесів глобалізації. Інформатизація перетворюється на один із найважливіших аспектів гігантського процесу: інтеграція – транснаціоналізація – глобалізація[1].

Процес набуття фінансами та фінансовою інформацією вирішальної ролі у розвитку сучасної економіки характеризується такими тенденціями[2]:

1) стрімка експансія послуг банківських, страхових та інших фінансових інституцій, а також реклами: вони охоплюють інформацію за всіма сегментами ринку, податками, виробниками і споживачами, ризиками, моделями інвестування та іншими фінансовими питаннями. Відтак зростає вага аналітичної роботи з інформацією, вимог до її своєчасності та якості.
2) удосконалення інформаційних технологій, у застосуванні яких фінансовий сектор є одним із лідерів, що дає змогу йому швидко зростати. Цей процес є неодмінною умовою координації глобальних підприємницьких структур. Банки, інститути спільного інвестування, біржі та інші фінансові інституції стають інформаційними центрами, акумулюють дані про економічний стан, плани та можливості широкого кола учасників економіки.

Британський соціолог Френк Уебстер (Frank Webster) з приводу процесів глобалізації інформаційного обміну пише, що головним аспектом глобалізації є:

- розповсюдження інформаційних послуг банківських та страхових корпорацій у світі;
- глобалізація фінансових ринків і постійне зростання інтегрованого глобального фінансового ринку;
- можливість постійного отримання учасниками економіки інформації фінансів у режимі реального часу для цілодобової участі у торгах фінансовими інструментами;
- стрімке збільшення обсягів та швидкостей міжнародних фінансових трансакцій і одночасна залежність будь-якої національної економіки від грошових глобальних ринків;
- вражаючі масштаби та швидкості інформаційних потоків. В інформаційній економіці інституціоналізація фінансів та їх інформаційної підсистеми – екаунтингу – також має глобальний транскордонний характер.

---

[1] *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика : в 2 т. Т. 1. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. 598 с. С. 112–115.

[2] Див.: *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 92–99. *Webster Frank.* Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995. *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика : в 2 т. Т. 1. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. 598 с. С. 112–115.

По-четверте, принципово важливою ознакою інформаційного суспільства є підвищення вимог користувачів до якості і корисності інформації. Це характеризує формування по-справжньому громадянського суспільства. Розвиток екаунтингу в тому його сегменті, що представлений фінансовим екаунтингом (він надає лише інформацію, що дозволена для відкритого доступу) є безпосередньою відповіддю на виклики громадянського суспільства і вимоги учасників економіки щодо необхідності забезпечення їх відкритою якісною і зрозумілою інформацією з питань фінансів.

По-п'яте, становлення належного національного та міжнародного інформаційного права. Закріплення у нормах законів та підзаконних актів тієї чи іншої системи фінансових відносин є важливою ознакою вищого етапу інституціоналізації таких відносин. Фінансова інфраструктура сучасної економіки значною мірою вже закріплена у численних законах та підзаконних нормативно-правових актах. Незважаючи на це, процес розвитку інституту фінансів триває, а отже переглядаються старі нормативні положення щодо фінансів і розробляються нові. Адекватно вимогам інформаційної економіки та інформаційного суспільства змінюються фінансова політика і фінансове право.

Окрім перелічених п'яти груп ознак інформаційного суспільства, вважаємо також вартими уваги сімнадцять особливостей інформаційного суспільства, розкриті Йонедзі Масудою у праці «Комп'ютопія» (1966),[1] де він порівнював його з попереднім (індустріальним) суспільством (табл. 1.5.2).

Вважаємо, що серед відмінностей інформаційного суспільства, перелічених Й. Масудою ще у 1960-х роках, найбільш показовими у контексті нашого дослідження є перші шість. Вони характеризують економіку цього суспільства і полягають у тому, що:

1) провідні інновації в економіці нерозривно пов'язані з розвитком інформаційних (комп'ютерно-комунікаційних) технологій з функцією заміщувати або підсилювати розумову працю людини;
2) простежується масове генерування пізнавальної (когнітивної) і систематизованої інформації, технологій та знань;
3) для відкриття та розвитку нових ринків використовується насамперед інформація, її поширення та інформаційний обмін;
4) Internet став інформаційною мережею, банком даних, своєрідним осередком генерування та розподілу інформаційних благ;
5) провідними галузями економічного розвитку є ті, що мають значну частку інтелектуального виробництва, і найбільші економічні здобутки є лише в країнах, де велике значення надається науці та генеруванню і розвитку знань; когнітивний капітал має перевагу над матеріальним у структурі економіки;
6) використання в економіці інформації супроводжується її поєднанням з інформацією з інших галузей та продукуванням нової інформації, і результат їх синергії (взаємодії) суттєво перевищує просту суму результатів кожної з інформації.

[1] *Masuda Y.* Computopia // The Information Technology Revolution. Tokyo, 1966.

Таблиця 1.5.2

Особливості інформаційного суспільства порівняно з індустріальним[1]

№	Критерії	Інформаційне суспільство	Індустріальне суспільство
1	Технологічні новації	Комп'ютерно-комунікаційні технології з функцією заміщувати або підсилювати розумову працю людини	Винайдення машин і механізмів, що заміщують / підсилюють фізичну працю людини
2	Виробництво	Комп'ютерно-комунікаційні технології стають продуктивною силою. Масове генерування когнітивної, систематизованої інформації, технологій та знань	Масове виробництво товарів і послуг, що задовольняють фізичні та фізіологічні потреби людини
3	Соцієтальний[2] символ	Суспільна комп'ютерна структура, що складається з інформаційних мереж і банків даних – як центру виробництва і розподілу інформаційних благ	Завод у складі машин та обладнання – як центр виробництва традиційних для індустріального суспільства благ
4	Поява нових ринків	Межа пізнаного – стає потенційним ринком; зростання можливостей вирішення проблем і розвитку співробітництва – стає найпершим фактором процесу експансії інформаційного ринку	Відкриття нових континентів і здобуття нових колоній. Головний фактор експансії ринку – зростання споживчої, купівельної спроможності
5	Провідні галузі економіки	Інтелектуальне виробництво. Його центр – виробництво знань.	Галузі, що забезпечують машинне обладнання і хімічні препарати
6	Характер економіки	Синергетична економіка. Самогенерація інформації у процесі її використання; зростає виробництво інформації її споживачами: вона акумулюється; ця акумульована інформація поширюється через синергетичне виробництво і сумісне (пайове) використання	Економіка обміну, орієнтована на збут товарів. Спеціалізація виробництва з поділом праці
7	Фундаментальний принцип	Принцип мети і засобу, що підтримується синергетичним прямим зв'язком	Закон ціни – рівновага попиту та пропозицій
8	Найважливіший суб'єкт соціальної активності	Вільна спільнота, соціоекономічна група, що складається з різних – локальних об'єднань та інформаційних товариств	Підприємство, економічна група і три сфери: приватне; суспільне підприємство; сектор державної власності
9	Панують	Вільне громадянське суспільство	Власність на капітал, вільна конкуренція та максимізація прибутку
10	Соціальний устрій	Вільне суспільство, багатоцентрове з взаємодоповнюваними функціями. Воно горизонтально функціональне, підтримує соціальний лад шляхом автономії та обопільно-доповнюваних функцій вільного громадянського суспільства	Централізована влада та ієрархія класів
11	Мета суспільства	Реалізація цінності часу (цінності, що позначає і актуалізує майбутній час) для кожної людини. Мета всіх і кожного – досягнення повноцінного життя в процесі пошуку великих майбутніх можливостей	Досягнення національного добробуту, суспільства процвітання
12	Політична система	Демократія участі: політика участі громадян; політика автономного управління громадянами, що ґрунтується на договорі про участь і синергізмі, який бере до уваги думку меншості	Парламентська система і мажоритарне правління

[1] Складено за матеріалами *Masuda Y.* Computopia // The Information Technology Revolution. Tokyo, 1966.

[2] Соцієтальний (від англ. societal) – одне з базових понять сучасної соціології для відображення макрорівневих процесів на відміну від терміна «соціальний», що використовується емпіричною соціологією. Цей термін вперше був використаний американським філософом і економістом Вільям Самнером (William Sumner), який з його допомогою виокремлював закономірності певної колективної або групової організації діяльності індивіда. На початку XXI ст. поняття «соцієтальний» закріпилося у науковому тезаурусі в широкому загальносистемному значенні, характеризуючи суспільство як цілісну систему.

Продовження табл. 1.5.2

№	Критерії	Інформаційне суспільство	Індустріальне суспільство
13	Рухи громадськості	Громадські рухи посилюються внаслідок соціальних зрушень; їх зброєю стають суперечливі і залучені рухи.	Трудові спілки як сила, що завдає соціальних змін, а робітничі рухи розвиваються з використанням трудових конфліктів і зброї
14	Головні соціальні проблеми	Футурошоки[1], зумовлені неспроможністю людей адекватно відповідати на швидкі соціальні трансформації; дії індивідуальних і групових терористів; зазіхання на індивідуальну самотність та криза підконтрольності	Безробіття, спричинюване падінням виробництва; війни, що випливають з міжнародних конфліктів; диктатура фашизму
15	Ознака найвищого розвитку	Високий рівень масової когнітивної творчості, за якого комп'ютеризація надасть можливість кожній особистості творити знання і просуватися до самореалізації	Високе масове споживання особливо товарів тривалого користування, наприклад автомобілів
16	Універсальні стандарти соціальних цінностей	Прагнення до задоволення досягнених цілей	Матеріальні цінності для задоволення фізіологічних і фізичних потреб людини
17	Дух суспільства	Дух глобалізму, тобто симбіозу, в якому людина і природа зможуть жити разом у гармонії, етично погоджуючи сувору самодисципліну та суспільний внесок	Відродження людської свободи, що етично означає поважання фундаментальних прав і надання значущості людини; поширення духу братерської любові для виправлення нерівності

Особливості розвитку інституту фінансів в інформаційному суспільстві

Свого часу К. Маркс зазначав, що суспільні інститути є продуктами історичного розвитку[2]. Будучи особливими формами (структурами) вияву відносин у суспільстві, соціальні інститути розвиваються адекватно економіці та суспільству, їхній розвиток безпосередньо залежить від прогресу суспільства у відповідних технологіях і техніці.

Базуючись на положеннях, сформованих наукою щодо трьох етапів інституціоналізації інститутів суспільства[3], та викладеному вище матеріалі щодо інституту фінансів, можна стверджувати, що сучасна фінансова інфраструктура економіки загалом є розвиненим інститутом суспільства, на що вказують такі ознаки:

по-перше, повністю сприймається суспільством як об'єктивна соціальна реальність;

по-друге, історично закріплений і здатен відтворюватися у поколіннях;

[1] Футурошок (англ. future shock) – шок майбутнього, тобто психологічна реакція людини або суспільства на стрімкі та радикальні зміни в його оточенні, викликані прискоренням темпів технологічного і соціального прогресу. Цей термін ввів Е.Тоффлер в однойменній книзі «Шок майбутнього» *(Toffler A., Toffler H. A Future Shock. 1970)*, де він визначений як руйнівний стрес та дезорієнтація, що виникають у людей в результаті дуже великих змін за дуже короткий проміжок часу.

[2] *К. Маркс і Ф. Енгельс.* Вибрані листи / уклав В. В. Адоратський; переклав О. Соболів. Державне вид-во «Пролетар», Харків-Київ, 1931. С. 4–14.

[3] *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. 323 с. С. 80–120.

по-третє, у суспільстві накопичено вже багато знань про фінанси, їхнє місце і роль в економіці;

по-четверте, фінансові відносини закріплені у численних законах і підзаконних нормативних актах, в яких пояснено та визначено фінанси як відповідний соціальний порядок.

Як цілісний інститут суспільства фінанси розвиваються відповідно до структури сучасної економіки і суспільства, відображають та реалізують систему сучасних виробничих і суспільних відносин. Особливістю сучасного етапу розвитку інституту фінансової інфраструктури економіки є те, що у його структурі дедалі більше особливу роль відіграє підсистема інформаційна і насамперед та, що представлена фінансовим екаунтингом. Рівень відповідності фінансової інфраструктури інформаційній економіці визначається рівнем інституціоналізації саме цієї складової екаунтингу.

Інституціоналізація екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів

Щодо інституціоналізації фінансового екаунтингу, то дослідження передумов його розвитку, характерних особливостей та суспільного призначення дають змогу зробити висновок, що ця підсистема фінансів нині перебуває одночасно на початку другого і третього етапів інституціоналізації. Об'єктивні зв'язки і взаємовідносини, що наявні у ході діяльності фінансового екаунтингу в інформаційній економіці поступово організовуються у цілісний самостійний інститут суспільства. Де-факто фінансовий екаунтинг існує вже давно, але розвиненим інформаційним інститутом суспільства стає лише у XXI ст. На другому і третьому етапах інституціоналізації відбувається становлення інституту фінансового екаунтингу, його опредметнення (він перетворюється на об'єктивну реальність, історично закріплюється і здатен відтворюватися у поколіннях). Водночас у суспільстві викристалізовуються знання про інститут фінансового екаунтингу, його місце і роль в економіці, відбувається його узаконення, пояснення та закріплення як відповідного соціального порядку, закріплення розуміння цього інституту як соціальної реальності. Важливою складовою кожного етапу інституціоналізації фінансового екаунтингу є дослідження, розвиток та наукове збагачення теоретико-методологічних основ становлення цього соціального інституту.

В Україні важливим виявом інституціоналізації фінансового екаунтингу є законодавче закріплення процедур інформаційного обміну та формування його понятійного апарату. За станом на початок 2022 р. низкою норматив-них документів, серед яких насамперед слід згадати Закони «Про інформа-цію» (1992) і «Про публічну інформацію» (2011)[1], зафіксовано ряд дефініцій щодо інформації та порядок доступу до неї. Вони відповідають практиці країн з розвиненою економікою.

[1] Про інформацію. Закон України від 2.10.1992. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

Виявом інституціоналізації фінансового єкаунтингу в Україні є також запровадження міжнародних стандартів звітності, що повністю відповідає трендам інформаційної економіки. Протягом останніх двадцяти років Україна пройшла надзвичайно важливий для її економіки та кожної конкретного учасника економіки шлях транспарентності, розкриття інформації. Спочатку в країні панувала концепція складання обов'язкової фінансової звітності суб'єктами господарювання на основі Національних стандартів бухгалтерського обліку, які були наближені до міжнародних вимог, однак не відповідали їм повною мірою. Нині фінансова політика країни передбачає повний перехід на міжнародні стандарти. Починаючи з 2012 р. обов'язковому застосуванню Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS) в Україні підлягають публічні акціонерні товариства, банки та страхові компанії. З 2013 р. це стало обов'язковим для решти підприємств, що надають фінансові послуги (крім страхування та недержавного пенсійного забезпечення). З 2014 р. IFRS мають застосовувати і підприємства, які провадять допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг та страхування. Решта суб'єктів господарювання мають право добровільно переходити на IFRS.

Для реалізації політики стандартизації фінансової звітності за міжнародними принципами в Україні у вебмережі створено спеціальні інформаційні ресурси. Так, за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) у межах його Програми розвитку фінансового сектору в нашій державі (FINancial REPorting Standards, FINREP) на офіційному сайті Міністерства фінансів України було сформовано інформаційний ресурс для допомоги у застосуванні IFRS[1]. Мовою оригіналу (англійська) та українською на ньому передбачено подавати зміни та коментарі до стандартів, надавати інформацію про їхнє використання у різних країнах світу.

Інститут фінансів як складна динамічна структура, що функціонує за принципом фракталу

В інституційній концепції фінансів важливі особливості їх інституціоналізації, а саме: по-перше, інститут фінансів функціонує як цілісна структура; по-друге, інститут фінансів займає відповідне місце і відіграє відповідну роль у загальній архітектурі інституту економіки; по-третє, існує певна взаємодія підсистем інституту фінансів з його цілісною структурою. Всі ці аспекти взаємопов'язані і їх доцільно розглянути з використанням підходів та методів, які добре відомі в інших галузях сучасної науки і які широко використовуються у дослідженні складних системних структур (утворень, інститутів).

Сучасна фізика, хімія, цифрова техніка, прикладна математика, теорія вірогідності та інші науки успішно досліджують складні динамічні струк-

[1] The Ministry of Finance of Ukraine. IFRS. URL : http://195.78.68.18/minfin/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=408095&cat_id=408093&ctime=1423500775962.

тури, використовуючи, зокрема, поняття фракталу. Фрактали[1] – це частини цільної системи, що схожі за формою і структурою на всю систему. Яскравими прикладами є у фізиці та хімії – кристали, які подрібнюються на менші частинки, кристалічна структура яких схожа на великий кристал; у цифровій техніці – голографічна (тримірна) фотографія, при її подрібненні утворюються меншого розміру голографічні «малюночки», що містять повне зображення цілої голограми, але з меншою кількістю пікселів[2], з меншою цифровою резолюцією. На сьогодні встановлено, що фрактали та загальна динамічна система взаємопов'язані і взаємодіють не хаотично, а за певними закономірностями. Кожен фрактал (тобто підсистема, складова), незалежно від того, в якій би частині загальної інституційної структури (або її підсистеми) він виділений: (а) містить інформацію (мікро-картину) про всю систему і (б) впливає абсолютно на всю інституційну структуру (систему) через численні різноманітні зв'язки.

Економічні відносини суспільства є динамічною системою, тобто структурою, що постійно змінюється у часі та просторі. Водночас архітектура інститутів, що представляють господарську діяльність суспільства, і структура кожного з них вибудовуються за фрактальним принципом.

З огляду на особливості фракталів вважаємо можливим стверджувати таке:

По-перше, дослідження окремої підсистеми цілісного інституту фінансів, зокрема фінансового екаунтингу, дає уявлення як про весь цілісний інститут фінансів, так і про загальний інститут економіки інформаційного суспільства.

По-друге, результатом неналежного функціонування і/або недостатнього розвитку будь-якої підсистеми фінансів (зокрема, нерозвиненість фінансового екаунтингу) є зменшення ефективності функціонування фінансів та економіки суспільства як цільних інституційних структур.

По-третє, свідомий комплексний відповідно до стратегічних потреб виробництва розвиток в країні окремих підсистем фінансів (зокрема, системної діяльності з фінансового екаунтингу) сприяє стрімкому прогресу всієї економіки суспільства. Показниками цього є насамперед радикальне скорочення тінізації та корупційної складової в економіці.

Крім того, в архітектурі сучасної економіки як інституту суспільства можна виокремити дві важливі принципово різні складові – основну складову економіки та інфраструктуру (забезпечувальну підсистему) економіки. До основної підсистеми належать соціальні інститути, що представляють, наприклад, такі виробничі види діяльності, як сільське господарство, промисловість, будівництво. До інфраструктурної (забезпечувальної) входять ті

[1] Поняття «фрактал» (з лат. *fractus* – дроблений, розламаний, розбитий) у 1975 р. ввів у науку Бенуа Мандельброт (Benoît Mandelbrot) – французько-американський математик, засновник фрактальної геометрії (*Кроновер Р. М.* Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. Москва : Постмаркет, 2000. 352 с. С. 16–21). Однак об'єкти й явища, які сьогодні визначаються як фрактали, досліджувалися задовго до того. Зокрема, ідея «рекурсивної самоподібності» була висунута ще німецьким філософом Готфрідом Вільгельм Лейбніцом (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716).

[2] Піксель (pixel, pix) походить від англ. *picture's elements, picture cell*, що буквально перекладається як елемент зображення.

інститути, що є компонентами основи інституційної архітектури економіки, забезпечують її внутрішню будову та цілісність, формують особливості різних етапів розвитку економіки та всього суспільства. До них належать: а) інститут фінансів; б) інститути, що представляють енергетичну і транспортну інфраструктур економіки; а також, інститути, що в) уможливлюють організаційно-правове оформлення економічних відносин, г) забезпечують здоров'я, освіту, культуру, науковий розвиток соціуму.

Виокремлення двох принципово різних складових – основної та інфраструктурної – у соціальних інститутах визнано сучасною вітчизняною економічною і фінансовою наукою. Наприклад, досліджуючи глобальний економічний простір[1], вчені пишуть, що ринок і держава є стержневими соціальними інститутами (за змістом – основними. – автори), і їхня успішність визначається «свого роду інституційною ринково-державною інфраструктурою». Такий самий підхід існує і в фінансовій науці[2]. Оцінюючи значимість інформаційної інфраструктури у функціонуванні загальної архітектури економіки, вчені зазначають, що на сучасному етапі «дієвість інститутів оцінюється з позицій швидкості донесення інформації про сигнали ринку»[3].

Вважаємо, що у фінансах (фінансовій інфраструктурі економіки) інформаційного суспільства, базуючись на принципі фрактальності, також можна виокремити основну та інфраструктурну (забезпечувальну) складові.

До основних інститутів належать: інститут державних і місцевих фінансів, інститут корпоративних фінансів, інститут фінансів домогосподарств, інститут фінансового ринку та інститут міжнародних фінансів. Історично першим серед інститутів фінансів у суспільстві сформувався інститут фінансів держави, який у всіх країнах на сьогодні є найбільш розвиненим. Водночас з розвитком ринкової економіки стрімко формуються інститут корпоративних фінансів та інститут фінансового ринку, які йдуть в ногу з розширенням міжнародної торгівлі, економічної інтеграції і зростанням обсягів міжнародного руху грошового капіталу. Інститут фінансів домогосподарств як особлива сфера економічних грошових відносин також поступово викристалізовується в окрему значиму складову фінансової інфраструктури інформаційної економіки. На глобальному, транскордонному рівні всі ці процеси втілюються у розвитку інституту міжнародних фінансів.

Щодо інфраструктурної складової фінансової інфраструктури економіки, то в інформаційному суспільстві вона представлена насамперед інформаційною складовою в особі інституту фінансового екаунтингу та інституту управлінського екаунтингу, а також екаунтингу у розрізі галузей, наприклад податкового, митного, бюджетного.

---

[1] Глобальний конкурентний простір : монографія / О. Г. Білоус та ін., кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білоус. Київ : КНЕУ, 2007. 677с. С. 282–283.

[2] Див.: *Федосов В. М., Опарин В. М., Львовчкін С. В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку. *Фінанси України.* 2008. № 12. С. 3–21. *Львовчкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. *Економіка України*, 2008. № 11. С. 57–72.

[3] Інституційно-інноваційний базис фіскальної моделі мобілізаційно-інноваційного розвитку України : монографія / В. В. Токар, Є. С. Хорошаєв. Київ : НАУ, 2010. 386 с. С. 56.

Продовжуючи на основі фрактального підходу поглиблювати розгляд інституційної архітектури фінансів інформаційної економіки, можна в інституті екаунтингу також виокремити дві підсистеми.

Його основна підсистема представлена, по-перше, інститутами фінансового екаунтингу та управлінського екаунтингу, а в галузевому розрізі, наприклад, інститутами податкового екаунтингу, митного екаунтингу та бюджетного екаунтингу. Якщо розглядати у розрізі макро- та мікроекономіки, то до основних підсистем належать такі: інститут екаунтингу макроекономіки, який охоплює діяльність з інформацією сфери державних і місцевих фінансів, міждержавних об'єднань, ринків і галузей, а також інститут екаунтингу мікроекономіки, який охоплює діяльність з роботи з інформацією сфери фінансів домогосподарств і корпорацій.

Інфраструктурна складова екаунтингу представлена інститутом обліку (бухгалтерського обліку, bookkeeping), тобто діяльністю зі збору, нагромадження, обробки, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) інформації про фінансові відносини учасників економіки.

Принципова схема інституційної матриці фінансів – зв'язок фінансових та відповідних їм інформаційних потоків

Використання інституційної концепції фінансів дає змогу структурувати фінансові відносини країни і пов'язані з ними інформаційні підсистеми в єдину архітектуру інститутів суспільства. Кожен з цих інститутів має свої місце і роль в національній економіці, взаємодіє з усіма іншими інститутами та всією системою. Загалом вони утворюють систему, яка може бути представлена у вигляді інституційної матриці[1]. Така матриця є системою рівнянь, в яких кожен з елементів уособлює той чи інший інститут: його фінансові та відповідні інформаційні потоки, а також місце і роль в економіці.

Вважаємо, що реальна побудова і дослідження фінансів (фінансової інфраструктури економіки) на основі їх інституційної матриці є справою недалекого майбутнього. На сучасному етапі українській фінансовій науці та практиці доцільно звернути увагу на необхідність системного якісного формування бази емпіричної даних, на основі яких можна буде розрахувати параметри системи рівнянь, що представлятимуть цю інституційну матрицю. Водночас вже зараз можна сформувати концептуальні положення її побудови, тобто її принципову схему.

Вважаємо, що інституційна матриця фінансової інфраструктури економіки країни має відображати залежності, що можуть бути представлені такими лінійними рівняннями.

По-перше, два рівняння, одне з яких представляє інституційну структуру фінансів макроекономіки країни, інше – фінансів її мікроекономіки. Елементи кожного з цих рівнянь мають відображати взаємодію основної та

[1] Вперше поняття «інституційна матриця» ввів у науку американський і канадійський економіст угорського походження Карл Пауль Поланьї у роботі «Життєзабезпечення людини», що побачила світ в 1977 р. вже після його смерті.

інфраструктурної підсистем фінансів, тобто взаємодію: а) потоків грошового капіталу (руху вартостей) у межах відповідного фінансового інституту (позначається через X); і б) інформаційних потоків (обсягів інформаційного обміну, тобто кількості інформації), що стосуються руху грошового капіталу цього інституту (позначається через Z)[1]. Взаємодія даних двох видів інститутів (основного фінансового та інфраструктурного інформаційного) алгебраїчно уособлюється в їх добутку, тобто $Z \times X$.

Крім того, мають враховуватися місце і роль, тобто вага (питома вага), кожного з інститутів фінансової інфраструктури економіки країни в цій економіці як цілісній системі, а саме: питома вага державних і місцевих фінансів, фінансів міждержавних об'єднань, фінансів ринків і галузей, а також домогосподарств і корпорацій в економіці країни. Величина ваги кожного фінансового інституту в національній економіці позначається відповідним коефіцієнтом a.

Взаємодія основного фінансового та інфраструктурного інформаційного інститутів, яка зважена на відповідний коефіцієнт a_n, алгебраїчно представляється добутком $a_n \times Z_n \times X_n$. Цей добуток є вартість-інформаційним компонентом, що відображає місце і роль відповідних вартісних (грошових) відносин та їх інформаційного наповнення в економіці.

Щорічні (або будь-якого іншого коротшого періоду) потоки грошового капіталу інституту державних та місцевих фінансів позначимо через X_1, міждержавних об'єднань – X_2, ринків і галузей – X_3, домогосподарств – X_4, а корпорацій – X_5. Відповідні їм інформаційні потоки позначимо як Z_1, Z_2, Z_3, Z_4 та Z_5, і відповідні коефіцієнти, що відображають вагу кожного з компонентів як a_1, a_2, a_3, a_4, a_5. У сумі ці коефіцієнти мають дорівнювати 100%, тобто $a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5 = 100\%$. Коефіцієнти a_n відображають пропорції (питому вагу) окремих сфер фінансових відносин в економіці країни на різних етапах її розвитку і визначаються у такий спосіб: емпірично на основі тривалих, багаторічних досліджень; за експертними оцінками; за допомогою бенчмарків, що слугують орієнтирами, є прикладами найкращих практик. Взяті узагальнено фінанси макроекономічного рівня позначаються як (Y_1), а мікроекономічного рівня – (Y_2).

Сума взаємодій потоків грошового капіталу та інформаційного обміну макроекономічного рівня, зважених на їхню вагу в економіці, тотожна фінансам макроекономіки. Алгебраїчно це виглядатиме так (рівняння 1.5.1):

$$a_1 Z_1 X_1 + a_2 Z_2 X_2 + a_3 Z_3 X_3 = Y_1 \qquad (1.5.1)$$

[1] Перші спроби кількісно оцінити інформацію зробив американський учений-електронщик Ральф Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley), ввівши у 1928 р. логарифмічну міру інформації. У 1948 р. американський інженер, математик Клод Шеннон (Claude Elwood Shannon) у статті «Математична теорія зв'язку» запропонував кількість інформації визначати з використанням імовірнісних методів. Шеннон ввів поняття інформаційної ентропії, основною функцією якої є зменшення чи повне усунення невизначеності. За найменшу одиницю інформації нині прийнято вважати «біт», що є абревіатурою англійського BInary digiT, тобто бінарна (двійкова) цифра. У 1946 р. американський вчений-статистик Джон Тьюк (John Wilder Tukey) використовувати запропонував поняття «біт» для позначення одного двійкового розряду, здатного набувати значення «0» або «1». Вважається, що біт є одним із знакових понять XX ст.

Подібним способом формується лінійне рівняння, яке є сукупністю взаємодій фінансових інститутів мікроекономіки та їхніх інформаційних підсистем, зважених на відповідні коефіцієнти. Ця сукупність тотожна фінансам мікроекономіки і математично формує таке лінійне рівняння (див. 1.5.2):

$$a_4 Z_4 X_4 + a_5 Z_5 X_5 = Y_2 \qquad (1.5.2)$$

Далі рівняння, яке показує взаємозв'язок фінансів макроекономіки (Y_1) і фінансів мікроекономіки (Y_2). При цьому коефіцієнти b_1 і b_2 показують, відповідно, вагу макроекономіки та мікроекономіки у загальному господарстві країни і в сумі вони складають 100%, тобто $b_1 + b_2 = 100\,\%$. Вони визначаються аналогічно до описаних вище коефіцієнтів a_n, тобто емпірично – на основі даних за багато років; як бенчмарки; за експертними оцінками. Зважені на відповідні коефіцієнти у сумі фінанси макро- та мікрорівнів формують цілісну систему фінансових відносин країни, становлять вартісний зріз її господарських відносин як єдиного цілісного інституту економіки, тобто дорівнюють 1. Математично це формалізується у такому лінійному рівнянні (див.1.5.3):

$$b_1 Y_1 + b_2 Y_2 = 1 \qquad (1.5.3)$$

Загальну картину інституту фінансів інформаційного суспільства може представляти інституційна матриця (див. 1.5.4.), яка є системою таких трьох лінійних рівнянь:

$$\begin{cases} a_1 Z_1 X_1 + a_2 Z_2 X_2 + a_3 Z_3 X_3 = Y_1 \\ a_4 Z_4 X_4 + a_5 Z_5 X_5 = Y_2 \\ b_1 Y_1 + b_2 Y_2 = 1 \end{cases} \qquad (1.5.4)$$

При побудові цієї матриці слід враховувати, що з подальшим розвитком інформаційної економіки і поширенням у фінансах інформаційних технологій: 1) потоки грошового капіталу все більше переходитимуть у безготівковий, електронний формат; 2) інформаційний обмін щодо фінансових відносин також формалізуватиметься переважно в електронному форматі, і його обсяги можна буде оцифровувати, наприклад у відповідній кількості бітів; 3) широке використання інформаційних технологій дасть змогу оперативно збирати та оброблювати необхідну інформацію, уточнювати дані.

Ця система загалом, відображаючи в алгебраїчній формі взаємозв'язок, роль і місце елементів основної та інфраструктурної складових фінансів, дозволяє моделювати фінансові відносини країни. Іншими словами, оцінювати рух грошового капіталу у межах кожного з інститутів фінансової інфраструктури економіки, вагу кожного з компонентів у загальній структурі фінансових відносин країни на різних етапах її економічного розвитку, оцінювати можливі слабкі місця та виклики, що постають перед учасниками економіки, та відшукувати для них ефективні рішення.

2. ФІНАНСИ ТА ГРОШОВА ВАРТІСТЬ І ГРОШОВИЙ КАПІТАЛ

2.1. Енерго-інформаційна концепція вартості

Основне про трудову та маржиналістську теорії вартості

Вартість є ключовим, проте ще не повністю вивченим явищем економіки. Розкриття природи та особливостей вартості був і є одним із пріоритетних напрямів фінансової науки. Прагнення зрозуміти механізми руху та збільшення вартості простежуються протягом всієї історії розвитку економічної думки.

Представники класичної політичної економії вибудували широко відому нині трудову теорію вартості. Вілям Петті (William Petty) ще наприкінці XVII ст. сформулював її основні поняття у роботі «Трактат по податках» (1692)[1]. Згодом Адам Сміт (Adam Smith) у праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776)[2] і Давід Рікардо (David Ricardo) у праці «Про принципи політичної економії та оподаткування» (1817)[3] розвинули основи трудової теорії вартості.

Розрізняючи споживну вартість як корисність, здатність продукту задовольняти людські потреби, а мінову (грошову) вартість – як здатність товару обмінюватися на інші товари, А. Сміт і Д. Рікардо особливу увагу приділяли аналізу природи саме мінової вартості. Трудова теорія вартості набула завершеності у другій половині XIX ст. у фундаментальній праці Карла Маркса (Karl Marx) та Фрідріха Енгельса (Friedrich Engels) «Капітал. Критика політичної економії» (1867)[4]. Згідно з цією теорією кожен товар обмінюється на інший залежно від кількості суспільної праці, затраченої на його виробництво.

Альтернативною трудовій теорії вартості стала маржиналістська теорія граничної корисності, що з'явилася у другій половині XIX ст. Її ключові положення були сформульовані у працях австрійських економістів – Карла Менгера

[1] William Petty. Treatise of Taxes, 1692.

[2] Adam Smith. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. 1776.

[3] David Ricardo. On the Principles of Political Economy and Taxation. London. 1817.

[4] Karl Heinrich Marx. Das Kapital. Band 1, 1867.

(Karl Menger) «Основи політичної економії» (1871)[1], Ойґена Бем-Баверка (Eugen Bohm-Bawerk) «Теорії історії та критики інтересів» (1884)[2], Фрідріха фон Візера (Friedrich von Wieser) «Природа вартості» (1889)[3], а також французького економіста Леона Вальраса (Leon Walras) «Елементи чистої економіки» (1874)[4].

Згідно з маржиналістською теорією, основою вартості (цінності) товару є не праця, а суб'єктивно-психологічна думка споживача щодо його корисності, і два фактори – рідкісність блага (його наявний запас) та ступінь насиченості потреби в ньому – визначають цінність товару. Водночас цінність товару визначається корисністю його граничного (останнього) екземпляра, яка задовольняє найменшу потребу суб'єкта. Маржиналісти визначили цей зв'язок як закон спадної граничної корисності, де граничною корисністю є додаткова корисність, яку отримує споживач від додаткової одиниці товару чи послуги. Маржиналісти вважали, що аналіз економічних процесів слід розпочинати не з виробництва, а з вивчення потреб людей, з пошуку критерію оцінювання ступеня корисності благ. Тим самим економічні дослідження були повернені обличчям до окремої людини, її потреб, попиту, мотивів господарської поведінки.

Трудова теорія вартості та теорія граничної корисності наче заперечують одна одну – перша визначає вартість товару лише затратами праці, друга – лише за ступенем його корисності для споживача. Наприкінці XIX – початку XX ст. економічна наука спробувала їх поєднати. Першим це зробив відомий англійський економіст, фундатор неокласичного напрямку економічної науки – Альфред Маршал (Alfred Marshall) у праці «Принципи економіки» (1890)[5]. Вважаючи, що ринкова вартість товару визначається рівновагою його корисності та витрат на виробництво, він поєднав теорію витрат з теорією граничної корисності на основі попиту та пропозиції. У той же історичний період в українській економічній науці на подібній позиції стояв Михайло Туган-Барановський. У статті «Вчення про граничну корисність господарських благ як причина їхньої цінності» (1890)[6] він розглядав теорії трудової вартості і граничної корисності як такі, що доповнюють одна одну, вбачаючи у праці та граничній корисності, відповідно, об'єктивний і суб'єктивний фактори, що формують вартість.

Актуальність у XXI ст. пошуку нових підходів до розкриття природи вартості

Розпочинаючи дослідження нових підходів до розкриття природи вартості, необхідно насамперед відповісти щонайменше на два прагматичні питання: Чим теорія вартості корисна для практики господарських відносин? Чому вже наявні теорії не задовольняють практику?

---

[1] Karl Menger. Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. 1871.

[2] Eugen von Böhm-Bawerk. History and Critique of Interest Theories. 1884.

[3] Friedrich von Wieser. Der Natürliche Wert. 1889.

[4] Leon Walras. Elements d'economie politique pure. 1899, 4th ed.

[5] Alfred Marshall. Principles of Economics, Macmillan, London 1890

[6] Туган-Барановский М. И. Учение о предельной полезности хозяйственных благ как причина их ценности. *Юридический Вестник*, 1890.

Відповіддю на перше є те, що всі процеси в сучасній економіці певною мірою базуються на міновій (грошовій) вартості: економічні відносини, пропорції та масштаби економіки прямо або опосередковано визначаються через параметри грошової вартості залучених економічних ресурсів та вироблених ними благ (продуктів). Грошова вартість «проходить крізь» всі речі, процеси, явища та учасників економіки, вибудовуючи відповідні ланцюжки вартості (value chains)[1]. З огляду на це належне знання природи вартості та її особливостей – це запорука успішної економіки, її стійкого розвиту.

Щодо другого запитання, то, незважаючи на те, що наявні на сьогодні теорії вартості суттєво збагатили економічну теорію та сприяли розвитку практики господарської діяльності, їх не можна вважати універсальними, оскільки вони не відображають аналіз всіх сторін товарно-ринкового господарства. Зокрема, трудова теорія характеризує процеси формування вартості лише з позицій виробника продукції, а теорія граничної корисності – з позицій споживача товарів та послуг.

Крім того, навіть у своїх сферах ці теорії не завжди спрацьовують, на що вказують багато доказів. (а) Трудова теорія вартості не релевантна для оцінювання вартості активів, до яких не застосовувалась людська праця, зокрема: земельні ділянки, ґрунт, природні копалини, водні ресурси, енергія довкілля, сонячна енергія тощо. Водночас, у сучасній економіці такі активи все більше цінуються, і, наприклад, на хвилі політики ресурсоефективності (вона містить і енергоефективність) для генерації енергії низькопотенціальна енергія довкілля (води, ґрунту, повітря) все більше використовується як джерело. За допомогою теплових насосів її можна перетворювати у теплову енергію потрібного потенціалу[2]. (б) Маржиналістська теорія не спрацьовує, зокрема, для товарів і послуг, грошова вартість яких та ціни регулюються державою. Таких на ринку чимало – наприклад, соціально захищені товари.

Наявні теорії вартості більшою чи меншою мірою розкривають практичні механізми формування та визначення цін товарів і послуг, але не дають вичерпної відповіді на запитання щодо генези вартості, її властивостей (закономірностей функціонування) та об'єктивного призначення у господарських відносинах. Стає очевидним, що процеси формування та руху грошової вартості в економіці XXI ст. виходять далеко за межі теорій вартості. З огляду на це актуальним є пошук нових підходів до розкриття природи, особливостей та закономірностей явища вартості.

На фоні небувалого до того розвитку інформаційного обміну та людського світогляду, глобальної економічної взаємозалежності країн і очевидності зв'язку їх економік із загальними законами довкілля, доцільним є вивчення природи вартості, а також ролі фінансів у реалізації грошової вартості, на

[1] Вперше концепція ланцюжка вартості була описана американським вченим, який відомий своїми розробками з питань теорії бізнес-стратегій, – Майклом Портером (Michael Porter) у книзі «Конкурентна перевага: створення і підтримка найвищої продуктивності» (1985). *(Porter, Michael (1985).* Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York).

[2] Так само можуть використовуватися теплові відходи промислових підприємств та комунального господарства.

основі фундаментальних положень філософії, фізики та інших природничих наук. Вищевказаний підхід дає змогу наблизитися до розуміння генези, особливостей та закономірностей руху вартості відповідно до потреб сучасної практики господарювання.

Ключове у методології розкриття енерго-інформаційної природи вартості

Розвиток суспільства у першу чверть XXI ст. характеризується появою та глобальним поширенням новітніх інформаційних технологій, у результаті чого суттєво зросли обсяги та швидкості інформаційного обміну, який охоплює і нові сфери. Очевидним стає взаємозв'язок та єдність всього, що відбувається в навколишньому середовищі. Ці особливості суспільного буття та обумовлені ними соціальні умови суттєво розширюють людський світогляд, і очевидною стає залежність та підпорядкованість всього, у тому числі господарського життя соціуму, загальним закономірностям розвитку Всесвіту.

Такі процеси, розкриваючи актуальність переосмислення вже звичних і одночасно визначальних для економіки та її фінансів понять, спонукають переосмислювати природу вартості з нових світоглядних позицій.

Визначальним поняттям є, зокрема, термін «вартість» (value). Воно стрижневе, оскільки вартість присутня у всіх речах, явищах та процесах, що потрапляють у коло економічних відносин. Їх вартість значною мірою визначає мету та завдання, напрямок та характер, особливості та результати як фінансових відносин, так і економіки загалом. Вартість має дві основні форми – споживну та мінову, з яких остання трансформується у вартість грошову, котра, залежно від методології розрахунку, має різні форми вияву (вартість ринкову, оціночну, початкову, залишкову, планову, фактичну та ін.).

Сучасні дослідники та перекладачі праць, присвячених тематиці вартості зазначають, що звичний нині у слов'янському економічному лексиконі термін «вартість» є результатом некоректного перекладу німецького слова «wert» або англійського «value», тобто «цінність». У результаті такого перекладу, прийняте у західній економічній науці поняття «теорія цінності» помилково ототожнюється у слов'янському економічному лексиконі з поняттям «теорія вартості»[1].

Ця незначна, на перший погляд, розбіжність у перекладі зміщує акценти у розумінні поняття, яке досліджується, оскільки термін «цінність» більшою мірою, ніж поняття «вартість», асоціюється з людським (суб'єктивним) оцінюванням того чи іншого товару на основі певної інформації, у ході інформаційного обміну. Це важливо відмітити, оскільки досліджуючи далі природу вартості та трансформацію споживної вартості у грошову вартість і ціну, автори виходитимуть з єдності явищ енергії та інформації. Енергія та інформація, наче "вплітаючись" один в одного, реалізуються

[1] Курц Х. Д. Капитал, распределение, эффективный спрос / пер. с англ. под ред. член-корр. РАН И.И. Елисеевой. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1998. 294 с. С. 6.

лише у єдності, нерозривному взаємозв'язку: інформація висвітлює дані про енергію, факт її існування, параметри, рух та інше; одночасно, енергія є своєрідною формою існування інформації.

У методології цього розкриття енерго-інформаційної природи вартості основним є таке:

По-перше, економіка суспільства як відкрита система підпорядкована загальним об'єктивним закономірностям матеріального світу, існування та розвиток якого визначаються і фундаментальним дуалізмом «енергія-інформація». Сучасна теоретична фізика та філософія цей дуалізм вважає постулатом. Об'єктивність його існування визнана наукою та підтверджується практикою, і він неодмінний у дослідницькому інструментарії філософії, теоретичної та прикладної фізики, а також інших природничих наук.

Економіка – це суспільний інститут, діяльність, яка організовується та управляється для використання існуючих ресурсів (машин і обладнання, будівель і споруд, земельних ділянок, природних ресурсів, рукотворних сировини, матеріалів і енергоресурсів, людського капіталу, інформації, а також капіталу грошового) з метою виробництва необхідних суспільству благ, їх розподілу, обміну, збуту та споживання (використання). Все перелічене у визначенні поняття «економіка» також об'єктивно підпорядковано дуалізму «енергія-інформація». З огляду на це його залучення до методологічного арсеналу фінансової науки є логічним та актуальним в сучасній інформаційній економіці. Крім того, в економіці та її фінансах цей дуалізм трансформується у дуалізм «вартість-інформація», а енерго-інформаційний обмін – у вартісно-інформаційний обмін. На рис. 2.1.1 схематично представлені перелічені вище економічні ресурси.

По-друге, інформація – як це вже розглядалося у розд. I – є атрибутом матерії, всього, що нас оточує. Всі взаємодії будуються на інформації. Разом з енергією інформація визначає параметри руху матеріального світу, виявляється у його спрямованості та створенні упорядкованих форм існування матерії як результату інформаційної взаємодії.

Таким чином, інформація іманентна (властива) фінансам та економіці загалом. Все в економіці та її фінансах, у тому числі вартість, будується на інформаційному обміні, інформаційній взаємодії. Разом з енергією інформація визначає параметри руху всього в економіці та її фінансах, проявляючись в їх спрямованості, а також у створенні упорядкованих форм існування речей, процесів та явищ як результату інформаційної взаємодії.

По-третє, категорія «енергія»[1] визначена сучасною фізикою як єдина міра різних форм руху та взаємодії матерії, рівень переходу руху матерії з одних форм в інші. Людство живе у світі різних форм вияву, так би мовити, «основної» енергії, яка є джерелом створення Всесвіту, у тому числі нашої

[1] Поняття «енергія» введено древньогрецьким філософом Аристотелем (IV ст. до н.е.) у трактаті «Фізика», де фізика вперше розглядалася не як вчення про природу, а як наука про рух. У стародавній Греції це поняття означало дію, діяльність, силу та міць. Поняття енергії формувалося протягом багатьох століть, і його розуміння змінювалося. Уперше термін «енергія» у сучасному фізичному розумінні застосував у 1808 р. англійський учений широкого профілю Томас Янг (Thomas Young). До того вживався термін «життєва сила» (лат. vis viva), який ще в XVII ст. ввів у обіг німецький вчений Готфрід Лейбніц (Gottfried Leibniz), визначивши його як добуток маси на квадрат швидкості.

планети, всього неживого та живого на ній. На сьогодні в науці розкрито лише невелику частину форм вияву цієї «основної» енергії.

Рис. 2.1.1 Основні види економічних ресурсів

Вартість – це тип енергії в економіці. Вартість, «пронизуючи» всі господарські відносини (виробничі, товарообмінні та інші), формує відповідні ланцюжки вартості (velue chains)[1], поєднує їх в єдину економіку. Водночас вартість функціонує у нерозривному вартісно-інформаційному взаємозв'язку, котрий в економіці є аналогом енерго-інформаційної взаємодії. Вартість як тип енергії є, так би мовити, внутрішньою енергією економіки, необхідною для динамічної рівноваги та розвитку економіки.

По-четверте, розуміння логічності та гармонії всього, що об'єктивно створено та існує у цьому світі, спонукає до висновку, що світові фінансові кризи – це результат відсутності належних знань та нехтування закономірностями зв'язків у природі та економці.

[1] Концепція ланцюжків створення вартості вперше була представлена професором Гарвардської бізнес школи Михаелом Портером (Michael Porter) у книзі «Конкуренція у відкритій економіці» (1990). (*Porter M.* Competition in the Open Economy. New York, 1990).

Фінансові кризи, руйнуючи економічні здобутки суспільства, примушують учасників економіки зрозуміти механізм чутливої динамічної рівноваги економіки як відкритої системи. Недостатність розуміння природи та властивостей вартості, свідоме нехтування ними призводять до неадекватного формування грошової вартості, а далі – цін як форм її вияву у товарообмінних процесах. У сучасній економіці є випадки свідомого викривлення грошової вартості та цін, а саме: у гонитві за прибутками грошова вартість (ціни) товарів та послуг нерідко є значно вищими, ніж їх реальна мінова та споживна вартість. Такі ситуації є джерелом фінансових ризиків і наслідком фінансового егоїзму учасників економіки, бажаючих отримати вигоди, нехтуючи інтересами інших та у збиток для них. Щоб мінімізувати такі ризики важливо знати природу, особливості та властивості вартості. Це необхідно для оцінювання фінансових ризиків, забезпечення розвитку та динамічної рівноваги економіки як відкритої системи.

Автори стоять на позиції того, що у XXI ст. фінансова наука має базуватися не лише на сформульованих економічною наукою положеннях, а й на фундаментальних здобутках філософії та релевантних фінансам висновках інших наук і практик. Це положення ключове у підході авторів даної праці до розуміння як процесу реалізації вартості в економічних відносинах, так і закономірностей її руху в економіці, а також ролі фінансів у реалізації вартості у грошовій вартості, а далі – в ціні.

У контексті такого підходу розкривається, що вартість в економіці є аналогом енергії у фізиці, точніше – вартість є типом енергії в економічних відносинах. Реалізується вартість у всіх своїх формах завдяки нерозривному вартісно-інформаційному взаємозв'язку, з'єднуючи в економіці всі процеси, явища та речі в ланцюжки вартості.

Історія економічної думки свідчить, що вивчення феномена вартості – нелегке й амбітне завдання, проте, як відомо, «дорогу подужає той, хто йде» (лат. viam supervadet vadens). Сучасна українська фінансова наука, вважаючи важливим напрямком своєї роботи дослідження теорії фінансів, зокрема їх ролі у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу, прагне глибше осягнути природу вартості, її властивості та призначення в економіці. Це має сприяти пошуку відповідей на виклики, що постають перед фінансами інформаційної економіки.

У наукових напрацюваннях сучасної української фінансової науки вже є праці, де предметно розглядаються питання фінансів інформаційної економіки саме у цьому контексті[1]. Тотожність понять «енергія» та «вартість» (у деяких контекстах і поняття «капітал») певною мірою вже визнається сучасною економічною наукою. Наприклад, у книзі українського економіста

[1] *Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. *Ринок цінних паперів України.* 2013. № 3–4. С. 39–55. *Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. *Фінанси України.* 2013. № 9. С. 7–27. *Рязанова Н. С.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 337 с. С. 87–106.

Олександра Пасхавера «Ким бути» (2014) використовується поняття «енергія капіталу»[1].

Отже, досліджуючи явище вартості, його особливості та роль в економіці, автори вважають логічним і доцільним розглядати його через призму загальновідомих положень теоретичної фізики – науки, що вивчає загальні властивості матерії та явищ у ній, а також виявляє загальні закони, які керують цими явищами. Такий підхід дає результати, які дають змогу стверджувати, що вартість як економічна категорія має енерго-інформаційну природу (генезу), якою обумовлені характеристики та властивості вартості, а також її призначення та закономірності руху в економіці.

Сучасна теоретична фізика доводить, що людство живе у світі різних форм вияву, так би мовити, «основної» енергії, яка є джерелом створення Всесвіту, у тому числі нашої планети, всього неживого та живого на ній. На сьогодні розкрито лише невелику частину форм прояву цієї «основної» енергії. Крім цього, під «енергією» розуміють єдину міру різних форм руху та взаємодії матерії, рівень переходу руху матерії з одних форм в інші[2]. Досліджуючи явище енергії, фізика виокремлює такі її характеристики[3]:

1. Різним формам руху матерії відповідають і різні типи (форми) енергії: механічна, теплова, електрична, магнітна, електромагнітна, хімічна,

[1] *Пасхавер А. И.* Кем быть / предисловие П. Порошенко. Сер. : Жити по-новому. Александр Пасхавер. Київ : Фонд Порошенка, 2014. 112 с.

[2] *Федорченко А. М.* Теоретична фізика. Квантова механіка, термодинаміка і статистична фізика. Т. 2. Київ : Вища школа, 1998. 415 с.

[3] Знання про енергію постійно збагачуються. До сьогодні важливими віхами розвитку теоретичної фізики та знань про енергію були такі:

- У середині XIX ст. німецький фізик і фізіолог Герман Людвіґ-Фердинанд фон Гельмгольц (Hermann Ludwig Ferdinand von Helmholtz) у праці «Про збереження сили» (1847), дотримуючись ідеї єдності природи, математично обґрунтував і сформулював «принцип збереження сили» і неможливість вічного двигуна (perpetuum mobile), тобто ідеального рушія, який, будучи запущеним один раз, працює постійно і не вимагає додаткового надходження енергії. Ці відкриття дали змогу сформулювати перший закон термодинаміки (закон збереження енергії). Поняття енергії стало центральним у розумінні фізичних процесів.
- На початку XX ст. була побудована теорія відносності, що збагатило знання про енергію. Ця теорія складається з двох частин: (1) спеціальної теорії відносності та (2) загальної теорії відносності (теорія гравітації). Вони опубліковані Альбертом Ейнштейном (Albert Einstein), відповідно, у 1905 та 1916 роках. Перша теорія стверджує, що всі фізичні закони мають однакове формулювання у всіх інерційних системах відліку. Друга – придатна для опису гравітаційної взаємодії тіл, що рухаються зі швидкостями близькими до швидкості світла. Якщо раніше потенційна енергія визначалася з точністю до довільної сталої, то теорія відносності встановила зв'язок енергії з масою, а також її залежність від системи відліку (тобто вона неоднакова для різних спостерігачів). Якщо тіло рухається з певною швидкістю відносно якогось спостерігача, то для іншого спостерігача, який рухається з тою ж швидкістю, воно здаватиметься нерухомим.
- Квантова механіка (термін «квант» – від лат. Quantum «скільки» – пов'язаний з дискретними порціями, що присвоюються певним фізичним величинам, наприклад енергії електромагнітної хвилі), також збагатила поняття «енергія». Було визначено, що для певних фізичних систем енергія може приймати лише дискретні значення.
- Теорема Нетер (сформульована й доведена 1918 року німецьким математиком Еммі Нетер (Amalie Emmy Noether) продемонструвала, що закон збереження енергії випливає з принципу однорідності часу, за яким фізичні процеси в однакових системах протікають однаково, навіть якщо вони починаються в різні моменти часу. Згідно з цією теоремою кожній диференційованій симетрії відповідає інтеграл руху (у фізиці «інтеграл руху» – будь-яка функція змінних фізичної системи, що зберігається при її еволюції з часом).

ядерна, гравітаційна, енергія вакууму, енергія вибуху[1], осмотична енергія[2] та інші.

2. Поділ енергії на типи (форми) є умовним. У різноманітних фізичних процесах різні типи енергії можуть перетворюватися один в інший. Перелік переходів однієї енергії в іншу, їх взаємозв'язків і складових є нескінченно довгим. Наприклад, ядерна енергія в атомних електростанціях перетворюється спочатку в теплову енергію пари, яка обертає турбіни (механічна енергія), що індукують електричний струм в генераторах (електрична енергія), який використовується для освітлення (енергія електромагнітного поля) і так далі. Хімічна енергія складається з кінетичної енергії руху електронів, їхньої взаємодії та взаємодії з атомами; внутрішня енергія тіла – з кінетичної енергії хаотичного руху молекул, потенціальної енергії взаємодії між ними і внутрішньомолекулярної енергії.

3. Енергія є також здатністю фізичного тіла чи системи виконувати роботу. Водночас тіло чи система частково витрачає енергію на зміни в навколишніх тілах.

4. Енергія не виникає з нічого і нікуди не зникає, вона може тільки переходити з одного стану в інший, не може бути ні створена, ні зруйнована – це перший закон термодинаміки (закон збереження енергії). Внаслідок існування закону збереження енергії, поняття «енергія» поєднує всі явища природи.

5. Згідно з другим законом термодинаміки – тепло не може перетікати від холоднішого об'єкта до теплішого. В результаті всім реальним двигунам потрібне постійне постачання енергії, і жодна теплова машина не може перетворювати все тепло у корисну роботу[3].

6. Згідно з теорією відносності, існує зв'язок енергії з масою, а також її залежність від системи відліку. Енергія будь-якої системи однозначно залежить від параметрів, що характеризують її стан. Вона неоднакова для різних спостерігачів.

7. Внутрішня енергія є однозначною функцією рівноважного стану[4] системи. Тобто, коли система опиняється в рівноважному стані, її внутрішня енергія приймає властиве цьому стану значення незалежно від передісторії системи. Отже, зміна внутрішньої енергії у процесі переходу з одного стану в інший завжди дорівнюватиме різниці значень у цих станах, незалежно від шляху, по якому здійснювався перехід. Внутрішню енергію тіла не можна виміряти прямо, а можна визначити тільки зміну внутрішньої енергії.

8. Енергія є скалярною[5] фізичною величиною, тобто її кожне значення може бути представлене одним дійсним числом. Скалярними є й такі вели-

[1] Енергія вибуху є різною: супроводжуватися вибуховими процесами може (а) виділення хімічної, (б) електричної, (в) ядерної, (г) термоядерної, (д) теплової, (ж) кінетичної енергій та (з) енергії пружного стиснення.

[2] Осмотична енергія має важливу роль у біофізиці, є складовою електрохімічного потенціалу, забезпечує транспортування різних сполук через мембрани клітин живих організмів, представляє роботу, яку необхідно виконати, щоб підвищити концентрацію молекул або іонів у розчині.

[3] Це доводить неможливість існування вічного двигуна.

[4] Рівновага системи – стан, при якому параметри усіх тіл, що входять у систему тривалий час не змінюються. Якщо в системі, що не має ізоляційних й абсолютно жорстких перегородок, тіла або їх частини перебувають не в однаковому стані, то за відсутності нових зовнішніх впливів через певний час у системі настане рівновага.

[5] Скалярний – від лат. scalaris, тобто ступінчатий.

чини, як довжина, площина, час, температура. Для виміру енергії у фізиці – залежно від типу енергії – використовують різні одиниці вимірювання. Наприклад, у кіловат-годинах *(кВт*год; kW*h)* вимірюється електроенергія; у джоулях *(Дж; J)* та калоріях *(кал; cal)* – енергія теплова.

Вищеперелічене щодо енергії повністю релевантне явищу вартості та її функціонуванню в економічних відносинах. Сформульовані теоретичною фізикою положення щодо енергії логічно трансформуються у добре відомі в економічній науці та практиці характеристики вартості, які полягають у такому:

По-перше, вартість, як і енергія, перебуває у постійному русі. Вона формується, переноситься (передається) в інші об'єкти, розподіляється, накопичується, інвестується, використовується. Рух вартості відбувається у ході виробництва необхідних людині благ, їх розподілу, обміну, збуту та споживання: у процесі використання економічних ресурсів та створення ними (з них, за їх допомогою) продуктів, частина з яких далі стає товарами та послугами; а далі продукти та товари і послуги також можуть ставати економічними ресурсами – одночасно з ними рухається і вартість.

По-друге, вартість є типом (формою) енергії, що відповідає руху матерії в економічних відносинах. Водночас, вартість має два основні типи (форми) вияву – споживну та мінову вартості[1].

Існування споживної та мінової вартості – як двох основних типів вияву енергії в економічних відносинах – це результат того, що в економіці всі речі, процеси та явища мають дві форми вияву: натуральну та абстрактну.

Абстрактну форму представляють фінанси як система економічних відносин соціуму, в яких (у ході яких і завдяки яким) в економіці реалізується рух вартості (її формування, розподіл, обмін, накопичення і використання) насамперед у її міновій формі. У сфері фінансів мінова вартість завдяки особливому товару-еквіваленту – грошам – набуває форму грошової вартості.

Натуральна форма представлена іншими сферами економіки, в яких з використанням конкретних (реальних) економічних ресурсів виготовляються продукти, розподіляються, обмінюються та споживаються (використовуються). Тут вартість є споживною вартістю, цінністю задіяних у господарських відносинах економічних ресурсів, продуктів, товарів і послуг, їх виробничої енергії, сукупності корисних властивостей, завдяки яким вони можуть задовольняти потреби учасників економіки.

Підтвердження того, що в економіці всі речі, процеси та явища існують і проявляються у натуральній та абстрактній (фінансовій) формах можна знайти у сучасній інвестиційній справі та корпоративних фінансах.

Так, у процесі формування інвестиційних портфелів активи класифікуються на реальні та фінансові. До реальних (real assets) належать фізичні активи, що мають цінність завдяки своєму внутрішньому змісту: дорого-

[1] Відомо, що поняття споживної та мінової вартості аналізувалися ще у IV ст. до н. е. давньогрецьким філософом Аристотелем, а значно пізніше – представниками класичної політичній економії – А. Смітом та Д. Рікардо. Детально обидві форми вартості були досліджені К. Марксом та Ф. Енгельсом у межах трудової теорії вартості (*Карл Маркс.* Капітал. Критика політичної економії. Т. 1. Книга 1. Процес продукції капіталу. Харків, 1933 р.)

цінні метали, товари, нерухомість, сільськогосподарські угіддя, машини та обладнання, сировинні ресурси. Такі активи підходять для включення до більшості диверсифікованих портфелів, оскільки мають порівняно низьку кореляцію з фінансовими активами, такими як акції та облігації[1]. Характеризуючи ринки реальних та фінансових активів, американські економісти Алан Шапіро (Alan Shapiro) та Белбрайрер Шелдон (Balbrirer Sheldon) у своїй праці «Сучасні корпоративні фінанси: Багатодисциплінарний підхід до створення вартості» (2000)[2] зазначають, що на противагу реальним активам, вимоги по яких пов'язані з їх фізичними характеристиками, фінансові активи (financial assets) мають вартість через їх вимоги на той чи інший майбутній грошовий потік або емісію.

Споживна вартість – це сукупність корисних властивостей економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів), завдяки яким вони можуть задовольняти ту чи іншу економічну потребу учасників економіки[3]. Зі споживною формою вартості пов'язане поняття якості економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів).

Мінова вартість є видимим кількісним співвідношенням, за яким споживні вартості обмінюються між собою. Оскільки кожен окремий товар потенційно може обмінюватися на інші у різних кількісних пропорціях, тобто мати мінові вартості, в економіці поступово було виокремлено гроші як універсальний товар-еквівалент. Виникнення такого товару-еквівалента була об'єктивним процесом, необхідним для забезпечення розвитку та ефективності товарообмінних операцій. У результаті мінова вартість трансформувалася у форму вартості грошової, і відтоді енергія економіки представлена «на поверхні» (в економічних відносинах) у формі грошової вартості. Сферою економічних відносин, в яких функціонує в економіці грошова вартість, є фінанси.

Зауважимо, що у наведеному вище визначенні мінової вартості особливе смислове навантаження містять слова «видиме кількісне співвідношення»: вони підкреслюють обов'язковість наявності в учасників економіки інформації, яка й уможливлює видимість цього кількісного співвідношення. Відповідно вартість як форма вияву енергії функціонує в економіці та фіксується її учасниками лише завдяки інформації щодо цієї енергії, тобто відбувається процес енерго-інформаційної взаємодії.

По-третє, грошова вартість як енергія є універсальною мірою різних форм руху та взаємодії матерії в економіці. У грошовій вартості можна виміряти та порівняти всі економічні ресурси, створювані ними блага, а також оцінити та прогнозувати процеси виробництва, розподілу, обміну, накопичення, інвестування і використання на макро- та мікрорівнях.

---

[1] INVESTOPEDIA. URL : https://www.investopedia.com/terms/r/realasset.asp.

[2] Shapiro Alan C., Balbirer Sheldon D. Modern Corporate Finance: A Multidisciplinary Approach to Value Creation. Prentice-Hall, Inc. 2000. 545 p. P. 394.

[3] Українське «споживна вартість» – від англійсько «use value» або «value in use», німецького «Gebrauchswer», що дослівно перекладається, як «використовувана цінність» або «цінність у використанні».

З розвитком фінансів грошова вартість набуває всіляких форм. Вони різняться методологією розрахунку, наприклад користуються: початковою вартістю; залишковою (балансовою); відновною; плановою; фактичною; оціночною; ринковою; справедливою (market fair value). Питанням методології оцінювання грошової вартості велика увага надається у стандартах обов'язкової фінансової звітності.

По-четверте, споживна та мінова вартості пов'язані між собою і як енергія, так би мовити, переходять одна в іншу. Завдяки такому «перетіканню» вартості відбувається взаємодія і своєрідний рух матерії в економічних відносинах з однієї форми в іншу: з матеріальної форми в абстрактну (фінансову) і навпаки.

Яскравим прикладом взаємодії споживної та мінової вартості та забезпечення через їх взаємодію руху матерії в економіці служить обов'язкова фінансова звітність, в якій відповідним чином відображені різні економічні ресурси, товари та послуги. Зокрема, елементи звіту про фінансовий стан учасника економіки (балансова форма звітності, balance sheet) вказують конкретні статті його активів, зобов'язань і власного капіталу – тобто характеристики економічних ресурсів, що відповідають критеріям їх споживної вартості. Водночас на початок та кінець звітного періоду фіксується грошова (мінова) вартість кожного з цих ресурсів, а також простежується перетікання одних статей балансу в інші – їх споживних та грошових вартостей – упродовж звітного періоду.

По-п'яте, вартість економічних ресурсів, як і енергія, переходить у створювані за їх участі продукти. Перенесення вартості супроводжується процесами списань і нарахувань грошової вартості, зносом та амортизацією.

Деякі економічні ресурси – машини та обладнання, будівлі та споруди – можуть періодично повністю або частково відновлювати, а іноді навіть збільшувати свою споживну вартість (виробничу енергію), використовуючи (споживаючи) інші економічні ресурси. Це відбувається в процесі їх обслуговування та поточного і капітального ремонту: в результаті цього відповідно відновлюється, підвищується грошова вартість таких економічних ресурсів.

Якщо не відбувається поповнення (відновлення) споживної вартості того чи іншого економічного ресурсу, він вибуває з цього виробничого циклу. Це типово для таких економічних ресурсів, як сировина, матеріали та енергоносії, споживна вартість яких повністю передається у процесі одного виробничого циклу, а їх грошова вартість також повністю трансформується у створювані за їх участі продукти.

Економічні ресурси, які втрачають свою споживну вартість, вважаються фізично та (або) морально зношеними, непридатним для виробничого використання у нинішній своїй формі, а тому продають за залишковою грошовою вартістю, або ж списують, відправляють у відходи.

Людський капітал як економічний ресурс є унікальним, оскільки здатен не лише поповнювати, а й нарощувати свою фізичну енергію та знання і професійні навички, збільшуючи споживну вартість (виробничу енергію) та

грошову. Збільшення корисних виробничих властивостей людини (її знань, професійних навичок, здоров'я, фізичної сили) є процесом капіталізації людського економічного ресурсу. Як правило це є основою для підвищення оплати праці такої людини (тобто грошової вартості людського економічного ресурсу), переведення її на іншу роботу, де потрібна вища кваліфікація.

З людським капіталом як економічним ресурсом безпосередньо пов'язаний інформаційний капітал, насамперед знання та професійні навички людей – це одна із складових інформаційного ресурсу (інформаційного капіталу) (про це йшлося у підрозділі 1.2). Решта складових інформаційного капіталу – інформаційні товари і послуги, інформаційний обмін, інформаційна інфраструктура – також створюються за безпосередньої участі людського капіталу.

По-шосте, вартість економічного ресурсу та вироблених ними благ (продуктів), а далі товарів та послуг, як і енергія, залежить від кількісних та якісних параметрів відповідного економічного ресурсу, продукту, товару та послуги.

Це виявляється у ціні (грошовій вартості) товарів і послуг: одного типу товари і послуги можуть мати різну ціну; вона залежить від якості та кількості цих товарів і послуг, тобто від цінності і здатності бути корисними.

По-сьоме, вартість – як і енергія – в економічних відносинах є мірилом здатності економічних ресурсів виконувати роботу.

Мінова вартість того чи іншого товару зазвичай вказує на його якість, здатність задовольняти відповідні потреби учасників економіки. У такому разі спрацьовує теорія відносності, тобто цінність товару залежить, так би мовити, «від системи відліку», вона неоднакова для різних учасників економіки.

По-восьме, вартість, як і будь-яка енергія, є скалярною фізичною величиною, і кожне її значення представляє одне дійсне число. Для виміру мінової вартості використовують грошові одиниці, відповідно до купівельної спроможності яких встановлюється числове значення мінової вартості того чи іншого економічного ресурсу, продукту, товару, послуги, тобто визначається його грошова вартість, ціна.

Енерго-інформаційна природа вартості

Вищевикладене логічно підводить до висновку, що вартість як фундаментальна економічна категорія є одним із типів (форм) енергії. Тієї «основної» енергії, яка згідно з твердженнями сучасної фізики, є не лише джерелом створення всього неживого та живого на планеті Земля, а й Всесвіту.

Як тип енергії вартість є мірою різних форм руху та взаємодії матерії в економічних відносинах. Пронизуючи всі процеси, явища та речі у господарській діяльності, вартість поєднує їх через відповідні ланцюжки вартості.

Вартість як тип енергії функціонує (існує, виявляється) лише у взаємодії з явищем інформації. Без інформації для учасників економіки немає і вартості.

Автори вважають цілком логічним і обґрунтованим стверджувати, що вартість має енерго-інформаційну природу (генезу), яка виявляється у такому:

По-перше, споживна та мінова форми вартості формуються, існують та виявляться в результаті процесів, що уможливлюються нерозривним взаємозв'язком енергії та інформації, а саме:

- поєднання і синергія споживних вартостей економічних ресурсів, що прямо або опосередковано беруть участь у створенні благ (продуктів), можливі лише за умов наявності інформації про них, тобто за умов відповідного інформаційного обміну;
- перенесення у створювані блага (продукти) відповідних споживних та мінових вартостей економічних ресурсів також можливе лише за наявності відповідної інформації, інформаційного обміну.

По-друге, інформація як економічний ресурс також є носієм енергії. Вона має споживну та мінову вартості, якими наділяються[1] й продукти, що виготовляються за участі цієї інформації.

По-третє, на поверхні економічних відносин відбувається фіксація (вияв) споживної та мінової вартості, тобто інформування, інформаційний обмін. Учасники економіки співставляють дані щодо споживних та мінових вартостей економічних ресурсів і створюваних ними благ (продуктів), на основі чого визначають їх грошові вартості та ціни. Це уможливлюється завдяки та на основі наявної інформації шляхом відповідному інформаційному обміну щодо:

- кількісних та якісних характеристик конкретного економічного ресурсу чи створеного блага, а також інших подібних або пов'язаних з ним економічних ресурсів чи створених благ, для порівняння;
- попиту та пропозиції на цей економічний ресурс чи створене благо та подібні економічні ресурси чи створені блага;
- грошей як універсального еквіваленту, а саме – даних щодо їх поточної та очікуваної купівельної спроможності;
- поточного та перспективного стану економіки у даній країні, на конкретному ринку та загалом у регіоні та світі;
- державної цінової політики щодо конкретного економічного ресурсу чи продукту та пов'язаних з ними ресурсів чи продуктів;
- ризиків, які можуть супроводжувати конкретний економічний ресурс чи продукт;
- будь-якої іншої інформації, необхідної для укладання фінансових та інших економічних угод.

У практиці економічних відносин енерго-інформаційна природа мінової (грошової) вартості реалізується саме у сфері фінансів. У цьому процесі важлива та відповідальна роль відведена грошам як універсальному еквіва-

[1] Зауважимо, що для інформації як економічного ресурсу коректним є саме вираз «наділяти вартістю», а не «переносити (передавати)». Це обумовлено особливостями інформації як економічного ресурсу (про це йшлося у підрозділі 1.3): у процесі її використання інформація не втрачає свій інформаційний зміст; поєднуючись з іншою інформацією, вона зростає; інформаційний ресурс може збільшуватись, наприклад, коли накопичується досвід, зростають знання та професійні навички.

ленту. Водночас, стан грошей та грошового обігу як похідні від стану економіки та її державного регулювання впливає на процес реалізації та рух грошової вартості.

З огляду на вищевказане на стан грошей і грошового обігу впливає суб'єктивний чинник, який є джерелом ризику. Ризик полягає у тому, що в економіці може генеруватися інформація, яка «сприяє відриву» грошової вартості від реальної мінової (та споживної) вартості, значно перевищуючи їх. У результаті цього в економіці обсяг грошових зобов'язань (номінальних грошових вартостей) може значно перевищувати реальний обсяг мінових вартостей. Якщо це перевищення досягає критичного рівня[1], сформована таким чином фінансова бульбашка переходить у фінансову кризу.

2.2. Властивості споживної та мінової вартості, їх реалізація у грошовій вартості та грошовому капіталі

Грошова вартість: її сутність та особливості у сучасній економіці

Грошова вартість є типом (формою) вартості, що відповідає руху матерії у фінансових відносинах.

Характеризуючи сутність грошової вартості, слід зазначити, що в економічних відносинах вона є формою саме мінової вартості, тобто представляє мінову вартість, котра разом зі споживною вартістю є типом вияву енергії в економічних відносинах (про це детально у підпозділі 2.1); є міновою вартістю, представленою у грошовому вимірі.

Важливо зауважити, що грошова вартість є формою руху в економічних (точніше фінансових) відносинах будь-яких економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів). Інакше кажучи, грошова вартість є параметром вартості, який кількісно вимірює та характеризує мінову вартість будь-якого економічного ресурсу або створюваного ними блага (продукту).

Отже, в економічних (точніше – фінансових) відносинах грошова вартість – це форма руху економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів) і водночас, їх кількісний параметр.

На певному історичному етапі розвитку товарообмінних відносин в економіці було виокремлено товар-еквівалент (гроші), і учасники економіки по-

[1] Поняття «критичний рівень» визначено однією з Директив ЄС як рівень, при перевищенні якого можуть виникати прямі несприятливі впливи на об'єкти (Директива 2008/50/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2008 р. про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/term/35998). Фінансовою теорією та практикою поки не встановлено для економіки конкретні показники критичного рівня перевищення обсягу грошових зобов'язань (номінальних грошових вартостей) над реальним обсягом мінових вартостей, або перевищення ринкових цін цінних паперів над їх реальною міновою вартість.

чали вимірювати грошима мінову вартість різноманітних економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів). Це стало можливим, оскільки однією з функцій грошей[1] є функція міри вартості, яка полягає у тому, що гроші є засобом вимірювання мінової вартості всіх економічних ресурсів та створюваних ними благ, надаючи їй форму ціни. Таким чином мінова вартість трансформувалася у грошову вартість.

Отже, грошовою вартістю є мінова вартість будь-якого економічного ресурсу та створюваного ними блага (продукту).

На перших етапах історичного розвитку грошей в обігу були повноцінні гроші[2], номінальна вартість яких, тобто вартість, що декларується як купівельна спроможність, відповідала їх реальній міновій вартості.

З часом повноцінні гроші були замінені грошима неповноцінними, які є лише символами повноцінних грошей, тобто грошовими знаками, що не мають власної субстанціональної мінової вартості, оскільки наділені «примусовою» купівельною спроможністю (ціною, курсом)[3]. Неповноцінними грошима є кредитні гроші та білонні монети[4]. Крім того, держава як емітент грошей іноді вдається до використання, так званих, «паперових» грошей[5].

Порівняно з вартістю міновою особливості грошової вартості обумовлені на сучасному етапі тим, що на грошову вартість суттєво впливає суб'єктивний чинник. В основі суб'єктивізму грошової вартості є те, що ця вартість залежить від (а) купівельної спроможності кредитних грошей, яка спочатку наділяється державою-емітентом примусово, та (б) встановленого державою масштабу цін. У ринковій економці на масштаб цін значно впливає і ринок.

---

[1] Гроші виконують п'ять функцій: (1) міра вартості, коли гроші забезпечують вираження та вимірювання мінової вартості, надають їй форму ціни; (2) засіб обігу, тобто роль посередника в обміні товарів; (3) засіб платежу, шляхом обслуговування погашення різноманітних зобов'язань між учасниками економіки; (4) засіб нагромадження шляхом забезпечення накопичень, акумулювання грошової вартості та абстрактного представлення форми багатства; (5) деякі національні гроші виконують також функцію світових грошей, обслуговуючи рух вартості в міжнародному економічному обороті.

[2] Повноцінними грошима є (а) металеві гроші, номінальна вартість яких відповідає вартості благородного металу, що міститься в них, та (б) історично більш ранні товарні гроші (худоба, зерно, хутра та інше).

[3] Купівельна спроможність грошей – це кількість товарів і послуг, що може бути придбана за одну грошову одиницю; вона представляє споживну вартість грошей, яка відображає здатність грошей виконувати їх функції. Купівельна спроможність грошей залежить від (а) їх реальної вартості – наприклад, вартості золота, з якого гроші виготовлені або на яке вони легко і гарантовано можуть бути обмінені (золотий запас); або (б) довіри до їх емітента – тобто центрального банку країни, який у законодавчому порядку встановлює національну грошову одиницю (національну валюту) та масштаб цін.

[4] Білонна монета – від фр. Billon, тобто низькопробний сплав. Б. м. є розмінною і випускається поряд з банківськими та казначейськими білетами для здійснення торгово-платіжного обороту. Як гроші Б. м. не служить мірилом вартості, а лише відіграє роль засобу обігу і засобу платежу. Карбування Б. м. є державною монополією. Вартість металу, що йде на виготовлення білонних монет, і витрати на її карбування менші за їх номінал, і різниця йде до доходів державного бюджету.

[5] Паперові гроші випускаються в обіг державою для покриття видатків її бюджету, і сучасною економічною наукою і практикою розглядаються як негативне для економіки явище. Випуск П. г. веде до зростання цін (інфляція) і відповідного зростання суми податкових надходжень. Уперше П. г. з'явилися в Китаї у XII ст. Бюджетним кодексом України заборонено використовувати емісійні кошти Національного банку (тобто П. г.) для фінансування бюджету. (Бюджетний кодекс України. Закон України від 08.07.2010. Ст. 15. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17).

У сучасному товарообміні панують кредитні гроші[1]. Закон, за яким має відбуватися обіг кредитних грошей, був описаний ще в середині XIX ст. англійським філософом і політекономом Джоном Міллем (John Mill) у праці «Основи політичної економії і деякі аспекти їх застосування до соціальної філософії» (1848)[2]. Згідно з цим законом, умови емісії кредитних грошей повинні містити у собі й умови їх зворотного притоку[3], тобто передбачається обов'язковість забезпеченості емісії грошей і дотримання такої системи кредитування, яка гарантує видачу позик лише в міру зростання потреб товарообігу в грошах. Строк перебування кредитних грошей в обігу визначається їх забезпеченням[4].

Незважаючи на те, що законом обігу кредитних грошей їх кількість повинна визначатися реальним обсягом товарообігу[5], відповідно формуючи їх купівельну спроможність, насправді в реальній економіці простежуються значні «відриви» кількості грошей від обсягу їх забезпечення. Ці відриви є результатом дії суб'єктивного чинника: державне регулювання фінансового ринку та діяльність його професійних учасників не позбавлені суб'єктивізму. Коріння такого суб'єктивізму криються в тому, що держава як інститут та учасники економіки підпорядковані політичним і приватним егоїстичним

[1] Кредитні гроші виникли на основі кредитних відносин, коли кредит став іманентною складовою товарно-грошових відносин. Нині кредитні гроші прирівняні до повноцінних національними законодавствами. Наприклад, Законом України «Про валюту і валютні операції» (2018) (Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19) зафіксовано, що валютними цінностями є національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. Так, іноземною валютою визнаються: (а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; (б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема, у спеціальних правах запозичення, що емітуються IMF – Special Drawing Rights, SDR), що належать до виплати в іноземній валюті; (в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах. Національною валютою є: (а) грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; (б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; (в) електронні гроші, номіновані у гривні.

[2] *Mill J.S.* Principals of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy. London, John W. Parker, West strand, 1848.

[3] Згідно з першим законом обігу кредитних грошей, їх випуск здійснюється шляхом видачі кредиту учасникам економіки на умовах їх повернення у визначений строк. Таким чином, грошова маса (кількість грошей в обігу) – це результат взаємодії двох грошових потоків: один потік – це емісія (випуск) грошей через банки, де проходить розподіл платіжних засобів між учасниками економіки, що мають потребу в грошах; другий потік – повернення грошей в банки внаслідок погашення боргових зобов'язань.

[4] З точки зору заставного права банку, забезпеченням є матеріальна гарантія повернення кредиту.

[5] Об'єктивно необхідна кількість грошей в обігу на період (наприклад, рік) $(M) = (\Sigma PQ - \Sigma C + \Sigma P - \Sigma MR) / V$, де:
ΣPQ – сума цін товарів і послуг, що реалізуються за певний період;
ΣC – сума цін товарів і послуг, проданих у кредит, і термін сплати по яких ще не настав;
ΣP – сума платежів щодо боргових зобов'язань, строк оплати яких настав (payments);
ΣMR – сума взаємно погашених платежів;
V – швидкість оберту грошової одиниці, тобто середнє число оберту грошової одиниці за рік.

інтересам[1], мають різний (часто недостатній) рівень фінансово-економічної грамотності та на сучасному етапі ще не оснащені належними інформаційними технологіями.

Отже, грошова вартість перебуває під значним впливом суб'єктивного чинника, і кредитні гроші однакової номінальної вартості у даний момент і через певний проміжок часу можуть мати різну купівельну спроможність[2]. Якщо за інших незмінних умов кількість кредитних грошей в обігу збільшена, то на відповідну величину зменшується мінова вартість грошової одиниці (вона девальвує), і паралельно з цим зростають ціни на товари та послуги (відбувається інфляція). Таким чином, в економіці зростає загальний обсяг грошової вартості (суми цін економічних ресурсів та вироблених ними благ) порівняно з їх реальною споживною вартістю. Якщо перевищення обсягу грошової вартості над реальним обсягом споживних вартостей досягає певного критичного рівня, є ризик формування «фінансової бульбашки», яка може знайти вихід лише через настання фінансової кризи. В результаті цього у фінансах як сфері, в якій відбувається рух грошової вартості, виникає своєрідний розлад, що є викликом для всієї економіки.

Грошовий капітал: його сутність та особливості у сучасній економіці

На відміну від грошової вартості, яка у фінансових відносинах та економіці загалом є формою руху будь-якого економічного ресурсу та створюваного ними блага (продукту), а також, їх кількісним параметром, грошовий капітал є ще більш комплексним поняттям.

По-перше, грошовий капітал – це специфічний товар, один з видів економічних ресурсів. У сучасній економіці він фізично представлений не лише грошима – особливим товаром-еквівалентом, а й квазігрошима[3], до яких належать ліквідні цінні папери[4].

По-друге, грошовий капітал – це вартість, яка має властивість збільшуватися. Можна сказати, що споживною вартістю грошового капіталу є його здатність зростати у вартості. Від інших видів капіталу, наприклад капіталу земельного, людського чи інформаційного, грошовий капітал відрізняється

[1] Сучасна держава, яка представлена відповідними керівниками та установами, виконує свої функції, керуючись тими чи іншими політичними програмами. Кожен з учасників економіки – фізичні та юридичні особи – має свої фінансові інтереси, якими і керується у своїй економічній діяльності. Нерідко ці інтереси суперечать інтересам суспільства: такий фінансовий егоїзм реалізується за рахунок інших та у збиток для них, і на сучасному фінансовому ринку є чимало тому підтверджень.

[2] Купівельна спроможність кредитних грошей обернено пропорційна рівню (індексу) цін товарів та послуг: ця залежність має таку алгебраїчну форму: купівельна спроможність грошей = 1/індекс інфляції.

[3] *Арбузов С.* Банківська. Київ : Центр наук. досліджень НБУ : Знання, 2011. 504 с. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1. / відпов. ред. Мочерний С. Київ : Видавн. центр «Академія», 2000. 864 с.

[4] Цінний папір – встановленої форми документ, котрий має відповідні реквізити і який посвідчує грошові або інші майнові права, визначає взаємовідносини емітента цінного паперу (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має право на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав за цінним папером іншим особам. Класифікуються цінні папери залежно від: (а) порядку розміщення (емісійні та неемісійні); (б) за формою існування (документарні та бездокументарні); (в) за формою випуску (на пред'явника, іменні, ордерні).

тим, що асоціюється зі збільшенням мінової вартості саме грошей як економічного ресурсу.

По-третє, грошовий капітал, як і будь-який економічний ресурс та продукт, також має не лише споживну, а й мінову вартість, тобто відповідну грошову вартість.

Ще наприкінці XIX ст. грошовий капітал як форму промислового капіталу ґрунтовно дослідили К. Маркс та Ф. Енгельс, що відображено у їхній праці «Капітал. Критика політичної економії» (1867–1894).

В економіці XXI ст. в результаті розвитку фінансового ринку та його фінансових інструментів[1] як активів-посередників в обмінно-розподільчих операціях грошовий капітал фізично набував нових форм вияву. Для сучасної економіки характерно те, що поряд з традиційними грошима функціонують квазігроші, до яких належать ліквідні цінні папери[2], а також те, що обсяг цінних паперів у грошовій масі зростає[3]. На відміну від звичайних грошей, цінні папери не можуть виконувати функцію міри вартості, але використовуються як засоби платежу, обміну та накопичення. Крім того, в умовах глобальної інтеграції ринку цінних паперів деякі з них вільно обертаються на закордонних ринках, виконуючи зазначені три функції на міжнародному рівні.

Як зазначалося, грошовий капітал має властивість збільшуватися, тому учасники економіки саме його використовують як засіб накопичень. Типовим прикладом такого є міжнародні валютні резерви країн. На сучасному

[1] Фінансові інструменти є юридично оформленими фінансовими документами (угодами, контрактами), де йдеться про мінову вартість капіталу та операції, що здійснюють з цим капіталом учасники фінансового ринку. Існують фінансові інструменти як персоніфіковані (не підлягають подальшій передачі, купівлі-продажу, прикладом чого слугують банківські кредитні угоди та депозитні договори, страхові поліси, договори фінансового лізингу та факторингу), так і стандартизовані, що обертаються на фінансовому ринку (купуються, продаються) і мають свою мінову (грошову) вартість (ціну). Згідно з IFRS інструментом фінансового ринку (фінансовим інструментом) є будь-який контракт між суб'єктами господарювання, результатом дії якого в однієї із сторін відбуваються зміни у статтях активів, а в іншої – в статтях фінансових зобов'язань або власного капіталу (International Accounting Standard 32 Financial Instruments: Presentation. URL : http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/consolidated/ias32_en.pdf). У IFRS фінансовими активами (financial asset) є такі: гроші; інструменти власного капіталу іншого економічного агента; угоди, що надають право емітенту отримувати фінансові активи від інших учасників ринку (дебіторська заборгованість клієнтів, векселі одержані, позики видані, фінансові інвестиції та ін.), або обмінюватися з ними фінансовими інструментами. До фінансових зобов'язань (financial liabilities) належать: (1) угоди, за якими емітент цінного паперу має передати якісь із своїх фінансових активів іншому економічному агенту, або ж обмінятися фінансовими активами чи зобов'язаннями з іншим економічним агентом (кредиторська заборгованість за розрахунками з постачальниками та замовниками, розрахунки за векселями виданими, отримані позики, зобов'язання за облігаціями); (2) угоди, розрахунки за якими здійснюються інструментами його власного капіталу (сюди належать як непохідні, так і похідні фінансові інструменти). До фінансових інструментів власного капіталу (equity instruments) належать емітовані економічним агентом-власником такого капіталу контракти, що підтверджують право на частину в його активах, яка залишається після вирахування всіх його зобов'язань (наприклад, пайові цінні папери, серед яких, зокрема, прості та привілейовані акції). Деякі зі стандартизованих фінансових інструментів є високоліквідними цінними паперами.

[2] Ліквідні цінні папери – такі, які можуть бути швидко і без втрат продані, конвертувати у гроші.

[3] Грошовою масою є сукупність залишків грошей у всіх їх формах, які є в розпорядженні учасників економіки у відповідний момент. Починаючи з 2003 р. Національний банк України визначає грошову масу у складі таких агрегатів:

- *M0* = готівка в обігу (банківські білети та розмінна монета, що перебувають поза банківською системою);
- *M1* = *M0* + переказні кошти у національній валюті (складова грошового агрегату *M1* «Переказні кошти в національній валюті» включає кошти в національній валюті, які за першою вимогою можуть бути обмінені на готівкові);
- *M2* = *M1* + переказні кошти в іноземній валюті та інші кошти (складова грошового агрегату *M2* «Переказні кошти в іноземній валюті» включає кошти в іноземній валюті, що за першою вимогою можуть бути обмінені на готівкові. До складової грошового агрегату *M2* «Інші кошти» віднесено непереказні кошти до запитання, строкові кошти та кошти за іменними ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банками);
- *M3* = *M2* + цінні папери власного боргу банків.

етапі розвитку фінансів вони формуються за рахунок: банківських металів; високоліквідних цінних паперів; іноземної валюти; резервної позиції у Міжнародному валютному фонді (Stand-by Position with IMF); та SDR, тобто спеціальних прав запозичень (Special Drawing Rights). Зокрема, за даними IMF структура золотовалютних резервів Національного банку України є такою (табл. 2.2.1).

Таблиця 2.2.1

Золотовалютні резерви НБУ (на 30 листопада 2022 р)[1]

№	Компонент МВР	Млн дол. США	%
1	Активи в іноземній валюті	25 167,60	90,04
2	Резервна позиція у IMF	0,32	0,00
3	SDR	1263,53	4,52
4	Монетарне золото	1519,95	5,44
5	РАЗОМ	27 951,40	100,0

У сучасній економіці грошовий капітал має такі особливості:

По-перше, грошовий капітал у фізичній формі неоднорідний, оскільки гроші в сучасних фінансах представлені кількома формами. Компонентами сучасного грошового капіталу є такі:

а) Гроші повноцінні (банківські метали)[2]; законодавство України до банківських металів відносить: золото, срібло, платину та метали платинової групи, що доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів. Ці метали можуть бути у формі зливків та порошків, що мають сертифікат якості, а також монет, вироблених з дорогоцінних металів.

б) Гроші кредитні (національна валюта та іноземна валюта), у тому числі:
- готівка;
- безготівкові гроші на строкових депозитах і ощадних банківських рахунках[3];
- резервна позиція у IMF, що представляє собою вимоги держави-члена до IMF, які визначаються як різниця між квотою та авуарами IMF в її (держави-члена) валюті за мінусом грошових авуарів IMF, отриманих державою-членом у вигляді кредитів IMF та залишків на рахунку IMF[4];

[1] Мінфін. Офіційний сайт. URL : https://index.minfin.com.ua/finance/assets/.

[2] Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» (21.06.2018) (URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19) термін «банківські метали» вживається у значенні, визначеному Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» (18.11.1997) ((URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80).

[3] Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19//index.

[4] Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/ru/25456:11293/sp?sp=:max20&lang=uk.

- SDR, які є безготівковим резервним і платіжним засобом, що випускається IMF у вигляді кредитових записів на його спеціальних рахунках[1].

в) Квазігроші, що представлені ліквідними цінними паперами.

По-друге, механізми збільшення вартості грошового капіталу різні, оскільки його компоненти є неоднорідними. В сучасній економіці ці механізми такі:

а) Вартість грошового капіталу, представленого повноцінними грошима (банківськими металами) має тенденцію зростати з часом. Тобто грошовий капітал в частині банківських металів капіталізується шляхом збільшення їх ринкової ціни (ринкової грошової вартості)[2].

б) Вартість грошового капіталу, представленого кредитними грошима, може збільшуватися:

- В результаті інвестування у придбання інших економічних ресурсів та організації виробничого процесу, що створює нову (додану) вартість продуктів. Їх продаж дає власнику або користувачу грошового капіталу прибуток, тобто приріст його грошової вартості. Так, інвестування кредитних грошей може здійснюватися:
  - шляхом безпосереднього придбання машин, обладнання тощо, необхідних для реалізації проектів, що принесуть інвестору дохід;
  - через вкладання коштів на банківські рахунки;
  - шляхом придбання пайових або боргових цінних паперів.
- Крім того, ринкова вартість (курс) кредитних грошей з часом може зростати. Це характерно для валют, які не лише є вільноконвертованими, але й, так би мовити, ринковими (marketable), тобто користуються високим попитом. Це валюти країн, емітентами яких є розвинені економіки, в цих валютах укладаються більшість міжнародних договорів, вони приймаються для розрахунків та обміну фінансовими установами всіх країн. На сьогодні такими є, наприклад, долар США, євро та фунт стерлінгів. В останні роки простежується зростання ролі національної валюти і КНР. Зростання ринкової вартості таких валют не є догмою: за несприятливих для країни-емітента умов та інших

[1] SDR запроваджено з 1.01.1970 р. як можливу основу валютної системи нарівні із золотом. На початок 2019 р. існує 217 372,7 млн SDR. Розподіляються випущені SDR між державами-членами автоматично, пропорційно їх квоті у статутному капіталі IMF. SDR можуть знаходитися на зберіганні держав-членів як частина їхніх валютних запасів та використовуватися замість національних валют в операціях з іншими державами-членами та самим IMF. Наявність у країни ліміту SDR дає їй право придбавати в його межах у інших країн в обмін на SDR конвертовану валюту. SDR можуть слугувати базою для вимірювання вартості національних валют. Утримувати та використовувати SDR можуть: держави-члени IMF; безпосередньо сам IMF; за рішенням ради керуючих IMF держави, що не є його членами; регіональні міжнародні банки; регіональні валютні та інші фонди; національні банки. IMF надає фінансову допомогу державі-члену, продаючи SDR або валюту інших держав-членів в обмін на національну валюту даної держави-члена. Як і будь-яка валюта, SDR має ціну (курс), що розраховується щоденно (окрім вихідних) на основі механізму валютного кошика, який переглядається кожні п`ять років. З 1.10.2016 р. у валютному кошику наявні п`ять валют (долар США, євро, фунт стерлінгів, японська єна та китайський юань). IMF надає кредити державам-членам в SDR, тому наприкінці кожного тижня IMF розраховує за спеціальним механізмом величину відсотка по SDR, що має діяти увесь наступний тиждень (International Monetary Fund. Special Drawing Right (SDR) URL : https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/14/51/Special-Drawing-Right-SDR).

[2] Мінфін. Ціни на дорогоцінні метали. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/markets/bullion/.

чинників кон'юнктури валютних ринків вона може падати[1].

- Кредитні гроші можуть приносити дохід у вигляді відсотка. У сучасній економічній теорії і практиці вважається, що ціною кредитних грошей є відсоток (процент, interest). Він розглядається як ціна, що виплачується за те, щоб одержати грошові ресурси зараз, а не чекати нагромадження власних грошей. На фінансовому ринку добре відомою є відсоткова ставка – LIBOR (London Interbank Offered Rate)[2]. Донедавна її використовували банки та інші фінансові інституції як базову (орієнтовну). Підвищення чи пониження LIBOR мало наслідки для відсоткових ставок за всіма видами банківських продуктів, зокрема депозитними рахунками, іпотекою та кредитами.

в) Вартість грошового капіталу, представленого цінними паперами, може зростати таким чином:

- Цінні папери можуть приносити їх власнику дохід у вигляді дивідендів або відсотків.
- Крім того, ринкова вартість цінних паперів може зростати, приносячи їх власникам прибуток у вигляді приросту ринкової ціни таких цінних паперів (приросту капіталу).

Отже, зростання вартості грошового капіталу (точніше – грошової вартості грошового капіталу) має кілька форм:

1. Зростання ринкової вартості повноцінних грошей (банківських металів), ринкового курсу кредитних грошей (ринкової валюти), ринкової вартості цінних паперів – з плином часу та в результаті сприятливої ринкової кон'юнктури.
2. Приріст вартості завдяки створенню нових продуктів та послуг (створенню нової, доданої вартості) – мається на увазі грошова форма промислового капіталу.
3. Приріст вартості за рахунок нарахованих відсотків, дивідендів, комісійних тощо.

Зазвичай збільшення вартості грошового капіталу передбачає, що цей економічний ресурс перебуває, так би мовити, у русі, тобто активно використовується: інвестується у щось, або торгується (купується-продається) на фінансовому ринку. Але це не обов'язково. Наприклад, вартість повноцінних грошей (банківських металів) може зростати, навіть коли вони знерухомлені, зберігаються в учасників економіки. Те саме може відбуватися з ринковою конвертованою валютою та цінними паперами.

У процесі дослідження питань грошової вартості вже було розглянуто ризики, в ході зростання ринкової вартості грошового капіталу в частині кредитних грошей. Що ж до зростання ринкової вартості грошового капіталу

[1] Мінфін. Валютний курс. URL : https://minfin.com.ua/ua/currency/.
[2] Global Rates.com: URL : https://www.global-rates.com/interest-rates/libor/libor.aspx.

в частині цінних паперів, тут також можуть бути небезпечні для економіки ризики. Під дією суб'єктивного чинника ринкова ціна (грошова вартість) цінних паперів може значно відриватися (в сторону перевищення) від споживної вартості, яку такі фінансові інструменти представляють. Це є типовим для спекулятивних ринків та характерно для ринків похідних (деривативів). Нерідкими такі ситуації є й на звичайних ринках цінних паперів. Тому питання державного та недержавного регулювання і нагляду за фінансовим ринком мають бути серед пріоритетних в управлінні сучасною економікою.

Зауважимо, що на сучасних фінансових ринках обертається чимало нових фінансових інструментів, які за суттю є ще недостатньо вивченим грошовим феноменом. Вони є джерелом ризику виникнення фінансових бульбашок. А на глобально інтегрованому ринку цінних паперів навіть незначні відхилення ринкових цін від реальних мінових/споживних вартостей містять загрозу майбутнього масштабованого відриву та формування фінансової бульбашки. Така залежність описана теорією детермінованого хаосу, згідно з якою система має надзвичайно високу чутливість до початкових умов[1].

Основні властивості вартості

Дослідження енерго-інформаційної генези вартості дає змогу розкрити ряд властивостей вартості, які виявляються у грошовій вартості та грошовому капіталі, визначають закономірності функціонування (існування) вартості у фінансах. Знання та свідоме і цілеспрямоване використання властивостей вартості має сприяти стійкому економічному розвитку суспільства.

Як вже зазначалося, у сфері фінансів функціонує насамперед грошова (мінова) вартість. Мінова і споживна вартості як два аспекти (форми) вартості існують в одних і тих самих речах, процесах і явищах. Тому логічно, що досліджуючи прояв характерної для фінансів грошової вартості, тим не менш, розглядатимуться і питання вартості мінової та споживної.

З огляду на викладену у підрозділі 2.1. матеріалі щодо енерго-інформаційної генези вартості можна виокремити такі три властивості вартості, що реалізуються у сучасних фінансах:

- по-перше, вартість функціонує лише у системі вартісно-інформаційному взаємозв'язку;
- по-друге, вартість не виникає ні з чого і нікуди не зникає, вона переходить з одного стану в інший, поєднуючи в економіці всі процеси, явища та речі;
- по-третє, величина вартості відносна.

Перелічені вище властивості вартості стосуються:

- механізму (способу) функціонування вартості;
- джерел вартості;
- так би мовити, «систем координат» і «систем відліку», в яких функціонує вартість і щодо яких визначається величина вартості.

[1] Першими дослідниками хаосу були французькі математики Анрі Пуанкаре (Henri Poincare) (1854–1912) та Жак Адамар (Hadamard Jacques) (1865–1963). Термін «хаос» увів в обіг американський математик Джеймс Йорк (James Yorke) у 1975 р.

Можливо, що з подальшим розвитком досліджень природи, характеристик та прояву вартості у фінансах наведений перелік властивостей вартості буде подовжено. До такого висновку спонукає досвід розвитку досліджень явища енергії теоретичною фізикою.

Вартісно-інформаційний взаємозв'язок як спосіб функціонування вартості

У підрозділі 2.1. вже йшлося про те, що в економіці всі речі, процеси та явища мають дві форми прояву – натуральну та абстрактну (фінансову). Саме тому вартість представлена в економічних відносинах двома формами: споживною та міновою вартістю.

Абстрактна форма прояву економіки – це фінанси як система економічних відносин соціуму, в яких в економіці функціонує мінова вартість, яка через механізм грошей трансформується у вартість грошову. У фінансах відбувається формування, розподіл, обмін, накопичення і використання саме грошової вартості.

В економіці вартісно-інформаційний взаємозв'язок є тим механізмом, завдяки якому (в результаті дії якого) існує та проявляться мінова та споживна вартості. Така властивість вартості є результатом як енерго-інформаційної природи вартості (див. підпозділ 2.1), так і фундаментального постулату, згідно з яким все у світі перебуває в енерго-інформаційній взаємодії та визначається нею.

У фінансах функціонує грошова вартість, що зумовлено вартісно-інформаційним взаємозв'язком і відбувається у процесі відповідного інформаційного обміну. Інакше кажучи, без інформації (інформаційного обміну) грошова вартість функціонувати не може: грошова вартість економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів) формується, розподіляється, обмінюється, накопичується та використовується (споживається) завдяки інформації, під час інформаційного обміну.

Процес функціонування вартості у вартісно-інформаційній взаємодії та реалізацію вартості у фінансах можна описати таким чином:

1) спочатку кожна річ, процес і явище потенційно мають свою споживну вартість (споживну цінність), яка оцінюється (визначається) учасниками економіки у ході інформаційного обміну при її залученні в економічні відносини;
2) ця річ, процес або явище, які є учасниками економічних відносин, паралельно належать і до сфери фінансів, де завдяки інформації оцінюються на предмет грошової (мінової) вартості;
3) далі грошова вартість товарообмінний процес (він теж супроводжується інформаційним обміном), і відібрані економічні ресурси поєднуються у виробничому процесі для одержання продуктів (благ) з необхідними учасникам економіки споживними вартостями. Одночасно з виробничим процесом формується грошова вартість про-

дуктів (благ) на основі інформації про перенесення на них вартості економічних ресурсів, які задіяні у виробничому процесі;

4) для тих продуктів, що призначені для подальшого товарообміну (продажу), учасники економіки визначають їх ціну на основі широкого кола інформації, у ході інформаційного обміну. Коло такої інформації охоплює дані щодо: (а) споживної та грошової вартості таких продуктів, (б) поточного стану та перспектив економіки, галузі тощо, (в) поточного стану та кон'юнктури ринку, (г) державної політики та (д) потреб конкретних учасників економіки.
5) реалізується ціна (грошова вартість) товару через ринковий механізм, або під безпосереднім тиском державної цінової політики (наприклад, політика щодо соціально захищених товарів, щодо стимулювання окремих видів діяльності), або за домовленістю між конкретним покупцем та продавцем товару чи послуги. Все це відбувається завдяки інформації, інформаційному обміну.

Властивість вартості функціонувати лише у системі нерозривного взаємозв'язку з інформацією дає змогу зробити два важливі для практичної економіки та її фінансів висновки:

- Відхилення у вартісно-інформаційному взаємозв'язку як способі функціонування вартості може призводити у фінансах до значного перевищення обсягу грошових зобов'язань (номінальних грошових вартостей) над реальним обсягом мінових та споживних вартостей. Цей дисбаланс, досягаючи критичного рівня, породжує фінансову бульбашку, що може спричинити фінансову кризу.
- Розвиненість сучасних фінансів визначається їх відповідністю запитам інформаційної економіки, яка залежить від ефективності інформаційної підсистеми фінансів; саме інформаційна підсистема фінансів уможливлює вартість-інформаційний взаємозв'язок та належне функціонування у ньому грошової вартості та грошового капіталу.

Розкриваючи зміст першого з перелічених вище висновків вартості, зауважимо, що грошова (мінова) вартість функціонує у сфері фінансів як інформація, у ході інформаційного обміну. Водночас мінова вартість, яка природньо є об'єктивною, зазнає, як вже розглядалося вище, значного суб'єктивного впливу у ході функціонування вартості грошової.

Під впливом суб'єктивного чинника можливі ситуації, коли рух грошової вартості суперечить об'єктивному механізму вартісно-інформаційного взаємозв'язку: інформація про грошову вартість того чи іншого економічного ресурсу та (або) створюваних благ «починає жити окремо» від їх реальної мінової та споживної вартості, внаслідок чого обсяг грошових зобов'язань (номінальних грошових вартостей) стає більший за реальний обсяг мінових та споживних вартостей в економіці.

Обіг кредитних грошей повинен функціонувати у вартісно-інформаційному взаємозв'язку. Це означає, що задекларована державою інформація про їх купівельну спроможність має реально забезпечуватися відповідною

кількістю (обсягом) мінової (споживної) вартості. Держава має жорстко регулювати ці процеси, не допускаючи виникнення розривів між ними. На жаль, на практиці такі розриви трапляються, доказом чого є незабезпечене іпотечне та споживче кредитування у США на початку 2000-х років, яке започаткувало утворення фінансової бульбашки. У практиці багатьох країн часто простежується, що банківські кредити не підкріпляються належним реальним товарним забезпеченням.

На сучасному етапі в економічній та фінансовій теорії роль ринку як механізму забезпечення об'єктивності економічних процесів нерідко абсолютизується[1], але суб'єктивні інтереси учасників ринку, зокрема ринку цінних паперів, мають значний вплив. Можливі ситуації, коли під впливом поширення суб'єктивної, викривленої інформації та PR-активності («піару»)[2] зростає ринкова ціна (грошова вартість) цінних паперів, перевищуючи реальні мінові та споживні вартості, які має представляти. Коли обсяг таких перевищень досягає критичного рівня, настає фінансова криза, яка «змушує» учасників економіки повернутися у процесах руху грошових вартостей цінних паперів до обов'язковості дотримання нерозривності вартісно-інформаційного взаємозв'язку.

Прикладом перевищення ринкової вартості цінних паперів над їх реальною міновою вартістю є ситуація на фондовому ринку США, що завершилася світовою фінансовою кризою 2007–2008 рр. Її причиною були іпотечні облігації, випущені на початку 2000-х років під насправді незабезпечені іпотечні кредити банків, кредитних спілок та іпотечних компаній у США. Тобто інформація про начебто надійність таких кредитів не підтверджувалася реальною вартістю. Покупцями цих облігацій були Урядова національна іпотечна асоціація «Ginnie Mae», Федеральна національна іпотечна асоціація «Fannie Mae» та Федеральна корпорація з іпотечного житлового кредитування «Freddie Mac». В умовах глобально інтегрованого фінансового ринку проблема фінансового ринку США швидко стала проблемою фінансового ринку Європи та інших частин світу.

У сучасній економіці нерідко державна соціальна політика та політика стимулювання тієї чи іншої діяльності, базуються на відриві грошової вартості від реальної мінової та споживної вартості. Тобто держава свідомо і цілеспрямовано розриває вартісно-інформаційний взаємозв'язок як спосіб існування вартості. Це негативне для економіки явище, але, якщо загальний обсяг «розривів» не перевищує критичний рівень і вони нетривалі, така по-

---

[1] Концепцію вільного ринку та невтручання держави в економіку відстоював Лауреат Нобелівської премії з економіки (1974) австрійський економіст Фрідріх Хайек (Friedrich Hayek). Він стверджував, що монополізація емісії грошей урядом країни не заперечує можливості існування інших видів грошових знаків, які обмінюються між собою за певним курсом. Засоби обміну можуть відрізнятися назвами, взаємним коливанням цінності, рівнем ліквідності, складом групи користувачів та ін. Ф. Хайек називав реальними грошима лише ті, що випущені урядом (так звані законні засоби платежу, legal tender), що, тим не менш, не означає обов'язковість законних засобів платежу бути грошима.

[2] PR-активність («піар») від англійського public relations – зв'язки з громадськістю. Це діяльність, що формує репутацію, підтримку, розуміння, точку зору та поведінку, які впливають на оточуючих. Це плановані та тривалі зусилля, спрямовані на підтримку та забезпечення лояльності, у даному випадку до тієї чи іншої компанії та (або) її товарів і послуг, а отже, і до емітованих нею цінних паперів.

літика може мати і позитивний ефект. Наприклад, ціни по соціально захищених товарах: вони жорстко регулюються державою, в результаті ринкова ціна таких товарів нижча, ніж їх реальна мінова та споживна вартості. Іншим, протилежним прикладом можуть служити товари, які держава намагається стимулювати та розвивати. Зокрема, відома в країнах Заходу система «feed in tariff», а в Україні відома як «зелений» тариф[1], за якою електроенергія, що вироблена з альтернативних джерел енергії, оплачується виробнику за підвищеним тарифом, що перевищує реальну мінову вартість цієї енергії.

Другий з перелічених вище висновків констатує, що розвиненість фінансів та їх відповідність запитам економіки XXI ст. визначається тим, наскільки ефективною буде інформаційна підсистема фінансів. Ця інформаційна підсистема уможливлює вартісно-інформаційний взаємозв'язок, а отже, й функціонування у ньому грошової вартості та грошового капіталу. Такою інформаційною підсистемою є екаунтинг, який детально розглядатиметься у розд. 3–4.

Як інформаційна підсистема фінансів екаунтинг – це діяльність, що охоплює систему збору, аналітичної обробки та підготовки для різних користувачів необхідної та зрозумілої їм інформації щодо фінансів: насамперед інформації з питань грошової вартості та грошового капіталу. Ознаками розвиненості в національній економіці екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів є наявність:

- фінансового та управлінського екаунтингу, а також їх підсистем – насамперед екаунтингу податкового, митного та бюджетного;
- інфраструктури екаунтингу в особі бухгалтерського обліку та статистики, правового забезпечення та корпоративного управління;
- розвиненої наукової, теоретичної та освітньої бази екаунтингу;
- конкурентної та диверсифікованої мережі інституцій, що займаються екаунтингом, оснащені найновішими інформаційними технологіями, працюють на рівні макро- та мікроекономіки, представлені приватними та державними інституціями, що залучають найкращих аналітиків.

Екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів дає змогу забезпечувати:

- реалізацію механізму вартість-інформаційного взаємозв'язку та належне функціонування в економіці грошової вартості та грошового капіталу;
- інформування учасників економіки з усіх питань, щодо грошової вартості та грошового капіталу, поточного стану економіки та її прогнозів, огляду національних та міжнародних ринків тощо;
- раннє виявлення можливих фінансових ризиків та загроз для економіки на макро- та мікрорівнях;
- ефективну система фінансової та загально-економічної грамотності учасників економіки.

[1] Про альтернативні джерела енергії. Закон України від 20.02.2003 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15.

Джерела вартості відповідно до закону збереження енергії

Друга властивість вартості констатує, що вартість в економіці, як і будь-який інший тип енергії, не виникає ні з чого і нікуди не зникає, вона може тільки переходити з одного стану в інший, що дає змогу поєднувати в економіці всі процеси, явища та речі. Ця властивість вартості базується на законі збереження енергії. Крім того, вона є логічним продовженням твердження теоретичної фізики про те, що першоджерелом створення всього неживого та живого на нашій планеті є «основна» енергія, яка є початком створення і Всесвіту; що енергія не може бути ні створена, ні зруйнована.

З цієї властивості вартості випливають важливі для практичної економіки та її фінансів висновки щодо можливих джерел генерування вартості. Об'єктивно в економіці наявні такі три джерела створення (збільшення і покращення) вартості:

По-перше, вилучення з наявних економічних ресурсів більшої і якісно іншої (кращої) споживної (а отже, й створення мінової) вартості завдяки їх:

- більш ефективній експлуатації;
- глибшій переробці, у тому числі шляхом зменшення відходів;
- використання відходів як економічного ресурсу, тобто вторсировини (вторресурсу) та як джерела енергії (енергетичне використання).

По-друге, залучення у виробничий процес раніше невикористовуваних ресурсів.

По-третє, людський ресурс, тобто розвиток людського капіталу – виховання учасників економіки, розширення їхніх знань та удосконалення професійних навичок, розвиток науки, інформаційного обміну. Цей ресурс є невичерпним.

Отже, першим джерелом збільшення та покращення вартості є більш ефективна експлуатація наявних економічних ресурсів, їх глибша переробка та використання відходів як економічного ресурсу. У сучасній економіці це реалізується під гаслом політики ресурсоефективності (у тому числі енергоефективності) та безвідходної економіки, відомої ще як економіка замкненого циклу (closed-loop economy, circular economy). Така економіка дотримується принципу раціонального споживання ресурсів, передбачає мінімізацію негативного людського впливу на довкілля і сприяє стійкості економічного розвитку.

Наприклад, у Європейському союзі рамковою Директивою з питань відходів (2008)[1] намічено принципово новий підхід до розуміння відходів не як таких, що підлягають знищенню, а як побічного продукту, сировини, що ще може використовуватися. Цією Директивою запроваджена п'ятиступінчата ієрархія поводження з відходами, а саме: (1) запобігання утворенню відходів, їх мінімізація; (2) підготовка відходів до повторного використання; (3) переробка відходів / їх рециклінг; (4) інше використання відходів, наприклад енергетичне; (5) ліквідація відходів. Структурно-логічну схему такої ієрархії поводження з відходами представлено на рис. 2.2.1.

[1] Директива Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування деяких Директив. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_45875.

Рис. 2.2.1. Схема п'ятиступінчатої ієрархії поводження з відходами[1]

Україна, підписавши Угоду про асоціацію з Євросоюзом, взяла зобов'язання дотримуватись вимог його Директив у сфері поводження з відходами. Для України слідування п'ятиступінчатій ієрархії поводження з відходами – це шлях до додаткового джерела економічних ресурсів, створення вартості, можливість розвитку перспективного сегмента економіки[2].

У фінансах така концепція відходів реалізується, зокрема, у запровадженні нового фінансового інструмента – «зелених» облігацій (Green Bonds, «зелені» бонди). П'ятиступінчата ієрархія поводження з відходами є основою

[1] Директива Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування деяких Директив. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_45875.

[2] Наприклад, вилучені з ТПВ компоненти є важливим сировинним ресурсом (Клинков А.С., Беляев П.С. и др. Утилизация и переработка твёрдых бытовых отходов. Тамбов. 2015) :

- з 540 000 м3 ТПВ можна отримати:
  - 50 000 – 60 000 т компосту (екологічно чисте органічне природне добриво);
  - 10 000 – 12 000 т виробів зі скла;
  - 10 000 – 11 000 т виробів із заліза;
  - 7000 т – виробів з пластмаси, виготовлених екструзією або під тиском.
- Відсортовані за кольором відходи скла переробляються шляхом подрібнення і переплавки. Скляні відходи низької якості після подрібнення можуть служити як наповнювач у будівельних матеріалах. Відходи скла можуть бути предметом експорту.
- Відходи паперу використовують разом із звичайною целюлозою для виробництва пульпи (сировина для паперу). З низькоякісних і змішаних відходів паперу виробляють картон, гуалетний і обгортковий папір. З високоякісних відходів (папір для лазерних принтерів і ксероксів, обрізки з типографій тощо) – високоякісний папір. Також відходи паперу можна широко використовувати у процесі виробництва теплоізоляції.
- Використання відходів полімерів суттєво економить первинну сировину (насамперед нафту) і електроенергію. З окремих видів відходів пластику виготовляють високоякісні вироби з тими самими властивостями, що і первинні; інші відходи пластику (наприклад, полівінілхлорид) після переробки використовуються як добавка у будівельні матеріали.
- Металобрухт зменшує потребу у виплавці нових металів. Наприклад, у США він забезпечує національні потреби у залізі на 7%, алюмінію – на 8%, олова – на 19%.
- Використання металобрухту замість виплавки металу з руди дає значну економію енергії (див. табл.):

Метал	Економія енергії
Алюміній	95%
Мідь	83%
Сталь	74%
Свинець	64%
Цинк	60%

відбору та оцінювання проєктів, що фінансуються за рахунок коштів, акумульованих через Green Bonds[1] – цільові позикові фінансові інструменти.

Ключовим в економіці XXI ст. стає запровадження концепції безстрокового життєвого циклу продукту. Ця концепція базується на принципово новому підході до розуміння відходів – вони мають розглядатися насамперед як побічний продукт, сировина, а не як такі, що підлягають знищенню. Сучасне поводження з відходами передбачає їх повне залучення у виробничий процес.

Наприклад, формула використання твердих побутових відходів (ТПВ) у країнах Євросоюзу передбачає їх 100% застосування, а саме:

- ~ 35% відходів переробляється завдяки роздільному збиранню та сортуванню;
- 15% переробляється в компост (добрива) та біогаз;
- ~ 50% спалюється для вироблення теплової та електричної енергії.

Другим джерелом збільшення та покращення вартості в економіці є залучення у виробничий процес раніше невикористовуваних ресурсів.

На початку XXI ст. прикладом широкого залучення у виробничий процес нових ресурсів є використання таких альтернативних джерел енергії, як: енергія сонячна, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна, енергія хвиль та припливів, енергія газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, а також такі вторинні енергетичні ресурси, як доменний та коксівний гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, скидний енергопотенціал технологічних процесів[2].

Третім джерелом збільшення та покращення вартості в економіці є людський ресурс. Це невичерпний людський капітал, що формується завдяки вихованню учасників економіки, розширення їхніх знань та удосконалення професійних навичок, розвитку науки та інформаційного обміну.

Це джерело збільшення та покращення споживної вартості є вирішальним, оскільки без нього неможлива реалізація перелічених вище двох джерел. Лише за наявності належних знань, професійних навичок та відповідної

[1] «Зелені» облігації – це боргові фінансові інструменти, цінні папери для залучення коштів на проєкти розвитку відновлювальної енергетики, ресурсоефективності, екологічно чистого транспорту тощо. Процес емісії та розміщення «зелених» облігацій має відповідати правилам, висвітленим у «Принципах зелених облігацій» (Green Bond Principals, GBP), що подаються Міжнародною Асоціацією Ринків Капіталу (International Capital Market Association, ICMA. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/). Історія «зелених» облігацій почалася 2007 року з випуску перших бондів Всесвітнім банком (World Bank, WB), Міжнародною фінансовою корпорацією (International Finance Corporation, IFC) та Європейським інвестиційним банком (European Investment Bank, EIB). Такі облігації розміщуються банками та небанківськими корпораціями, урядами та місцевою владою. Перші регіональні облігації були емітовані у штаті Массачусетс (США), а муніципальні – у м. Гетеборг (Швеція). Дохід по облігація виплачується з грошового потоку, що генерується в результаті реалізації проєкту, який фінансується за рахунок зібраних від емісії облігацій коштів. У 2017 р. IFC та європейська компанія з управління активами – Amundi, оголосили створення фонду «зелених» облігацій (Green Cornerstone Bond Fund) розміром 2 млрд дол. США, кошти якого вкладаються у зелені бонди, емітовані банками на ринках, що розвиваються (Африка, Азія, Латинська Америка, Східна Європа, Центральна Азія, Близький Схід). За станом на березень 2018 р. Фонд акумулював 1,42 млрд дол. США (Ecodevelop. URL : https://ecodevelop.ua/zeleni-obligatsiyi-120918/). На початок 2019 р. емітовано кілька типів зелених облігацій: вони передбачають отримання облігаційного доходу як з правом регресу до емітента, так і без нього.

[2] Про альтернативні джерела енергії. – Закон України від 20.02.2003. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15.

техніки і технологій можна забезпечити вилучення з традиційних економічних ресурсів більшої та якісно іншої споживної вартості, а також залучати у виробничий процес раніше невикористовувані ресурси, що генеруватимуть споживну вартість.

Національні економіки, в яких вихованню людини, розвитку її знань та професійних навичок, а також техніки і всьому, що з цим пов'язано, надається належна увага – «приречені» бути передовими. На сьогодні до них належать країни, що за рівнем економічного розвитку класифікуються як розвинені, або такі, що демонструють високі та сталі темпи економічного зростання.

Відносність величини вартості

На сьогодні теоретичною фізикою, котра у даному випадку базується на сформульованій Альбертом Енштейном теорії відносності, розкрито, що величина енергії є відносною. Про це вже йшлося у підрозділі 2.1. Положення теоретичної фізики щодо відносності величини енергії релевантні також для економіки та функціонуючої в ній вартості. Такий підхід дає змогу стверджувати, що величина вартості відносна, і це – одна з основних властивостей вартості.

Відносність величини вартості виявляється так:

По-перше, величина вартості безпосередньо пов'язана з масою економіки, яку репрезентує, а тому однозначно залежить від параметрів, що характеризують стан цієї економіки.

У результаті цього, величина вартості є однозначною функцією рівноважного стану економіки. Це означає, що коли економіка опиняється в рівноважному стані, тобто параметри її сегментів тривалий час не змінюються, то вартість як внутрішня енергія економіки набуває властивого цьому стану значення незалежно від передісторії економіки. Водночас, зміна величини вартості при переході з одного стану економіки в інший завжди дорівнює різниці значень у цих станах, незалежно від шляху, по якому здійснюється перехід. Вартість як внутрішню енергію економіки не можна виміряти прямо, можна лише визначити її зміну.

По-друге, величина вартості залежить від системи відліку, тобто для різних учасників економіки реальна вартість (цінність) того чи іншого економічного ресурсу та створюваного блага (продукту) є різною.

Перелічені вище положення показують, що в економіці одночасно існують, так би мовити, різні системи координат, в яких функціонує вартість, різні системи відліку, щодо яких визначається величина вартості. Підтвердженням відносності величини вартості (цінності) служать процеси руху грошової вартості у сучасних фінансах.

Щодо твердження, згідно з яким величина вартості однозначно залежить від параметрів конкретного стану економіки, то відомо, що національні економіки різняться своїми параметрами, оскільки обсяги валового внутрішнього продукту (ВВП), національного доходу, зовнішньоторговельної діяльності тощо у кожній національній економіці різні. Відповідно різняться

й обсяги (величини) вартостей, що є основою купівельної спроможності національних валют (кредитних грошей) таких країн.

У результаті цього країни, які схожі за величиною територій та кількістю населення, але відрізняються параметрами економік, мають і різні величини вартостей, а отже, й різну реальну купівельну спроможність національних грошей. Крім того, однакові, але вироблені в різних країнах (економіках) продукти, представляють різну величину вартості, якщо параметри цих економік – різні. Відповідно й мінові вартості таких продуктів різняться.

Підтвердженням того, що величина вартості є однозначною функцією рівноважного стану економіки, служить зміна величини вартості в економіці до та після фінансової кризи. Економіка однієї і тієї самою країни до та після такої кризи, звичайно, має різні параметри, різні рівноважні стани. В результаті цього, величина вартості, представляючи економіку, набуде властивого її стану значення незалежно від передісторії економіки. Наприклад, величина вартості, що представляє економіку у період напередодні кризи зазвичай вища, ніж у період після кризи.

Щодо залежності величини вартості від системи відліку, то яскравим прикладом такого є ситуація, коли один і той самий продукт цінується порізному різними учасниками економіки, на різних ринках.

2.3. Вартість інформаційного ресурсу в сучасній економіці

Проблеми оцінювання вартості інформаційного ресурсу

В інформаційній економіці очевидною стає вирішальна роль інформаційного ресурсу, і він є об'єктом купівлі-продажу. В економіці постійно відбуваються процеси придбання і надання інформаційного ресурсу, що вимагає адекватного оцінювання його вартості. Зокрема, інформаційна підсистема фінансів залучає все ширше коло вхідних даних і генерує багато різноманітних інформаційних продуктів і послуг, попит на які зростає. Тобто належне оцінювання грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу – оцінювання, яке спряє як його розвитку, так і прогресу всієї економіки, – надзвичайно актуальне.

Водночас, незважаючи на широке коло досліджень, пов'язаних з інформаційною економікою та її ключовим ресурсом – інформацією[1], сучасна фінансова та загальноекономічна теорія і практика, ще не мають вичерпної

[1] *Alvin Toffler and Heidi Toffler.* Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. – Clutis Brown Ltd., 2006. 576 p. *Stonier T.* The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy. Thames Methuen: London, 1983. 224 p. *Годин, В. В.* Управление информационными ресурсами. Москва : ИНФРА-М, 2000. 352 с. С. 17. *Демин А. И.* Информационная теория экономики: Макромодель. Москва : Палев, 1996. 347 с. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего. *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология* / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : 1999. 468 с. С. 347. *Тис Д.* Получение экономической выгоды от знаний как активов: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы. *Российский журнал менеджмента.* 2004. Т. 2. № 1. С. 95–120. URL : http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/. *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М.* Сучасні економічні теорії : підручник / за ред. А. А. Чухно. Київ : Знання, 2007. 878 с.

відповіді – як достеменно оцінити вартість самого інформаційного ресурсу? Проблема невідповідності наявної методики оцінювання грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу залишається. Серед причин відставання в оцінюванні вартості інформаційного ресурсу від запитів економіки можна виокремити щонайменше такі:

По-перше, різноманіття елементів, що входять до складу інформаційного ресурсу, та суттєві особливості кожного з елементів. Це принципово відрізняє інформаційний ресурс від решти факторів виробництва. У сучасній економіці цей ресурс містить такі елементи (про це детально йшлося у підрозділі 1.2):

- знання та професійні навички людей, задіяних у господарських відносинах;
- інформаційні продукти та послуги, які є результатом людської розумової та фізичної діяльності та використовуються в економіці;
- інформаційна інфраструктура, яка також є результатом людської розумової і фізичної діяльності та забезпечує функціонування інформаційних потоків, інформаційного обміну (фактично – існування інформації); при цьому інформаційний обмін охоплює процеси пошуку та відбору інформації, її накопичення, обробку наявної та генерування нової інформації, а також передачу інформації;
- засоби пошуку та відбору інформації, її фіксації та обробки (в т. ч. сортування та механічний аналіз), накопичення, зберігання та передачі;
- будівлі та споруди, що уможливлюють, функціонування та реалізацію перелічених вище елементів інформаційного ресурсу в економіці.

Підходи до оцінювання вартості перелічених вище елементів, враховуючи специфіку кожного з них, різні. Наприклад, оцінювання грошової вартості людських знань та професійних навичок, звичайно, відрізняється від тих, що застосовуються до будівель та споруд, або машин та обладнання як складових інформаційної техніки та технологій.

Крім того, в кожному з елементів інформаційного ресурсу присутня інформація (про особливості інформації детально йшлося у підрозділі 1.4), і для оцінювання її вартості потрібен особливий підхід, оскільки феномен інформації зумовлює принципову відмінність інформації як товару від решти товарів, і питання формування вартості (ціни) інформації на сьогодні все ще не розкрито.

По-друге, пройшов ще порівняно невеликий в історичному плані період, коли впливовість інформаційного ресурсу в економіці стала відчутною. Тема вартості (ціни) інформації як економічного ресурсу ще «молода», вона увійшла в поле досліджень економічні науки лише з другої половини 1950-х років. Саме ці роки знаменували початок нового етапу цивілізаційного розвитку, що характеризувався появою і бурхливим поширенням новітніх інформаційних технологій, зростанням обсягу, швидкості та глобалізацією інформаційного обміну. Поки що слушною вважаємо констатацію, що, хоча інформація та знання вже заявили про себе як новий та ефективний фактор

виробництва, проте «спроби прикласти традиційні вартісні категорії пізнання до якісно нових процесів виявляються неспроможними і незграбними»[1].

За таких умов, як зазначає американський футуролог Елвін Тоффлер[2], у суспільстві, в економіці якого інформація все більше відіграє не допоміжну, а ключову роль «невизначеність у питаннях ціни інформації породжує гостру проблему». Очевидно, що тема формування вартісної (цінової) концепції інформаційного ресурсу у перспективі стане однією з пріоритетних у дослідженнях фінансової науки, у тому числі фінансової науки в Україні.

Вартість інформаційного ресурсу з позицій теорії граничної корисності

У праці американського вченого-соціолога, економіста і політолога Герберта Саймона (Herbert Simon) «Теорія прийняття рішень в економічній теорії та науці про поведінку» (1959)[3] розгляд різноманітних теорій фірм супроводжувався дослідженням питань ціни та оптимального обсягу інформації, відносних переваг альтернативної схеми її пошуку та оцінювання[4]. Вчений вважав, що інформацію економічно доцільно збирати до моменту, поки граничні (маржинальні) витрати на збір її додаткової порції не зрівняються з граничним (маржинальним) прибутком, який отримується внаслідок володіння такою додатковою порцією інформації[5]. Іншими словами, інформаційний ресурс економічно вигідно придбавати за ціною, за якої витрати на її придбання не перевищують дохід, що виникає в результаті використання придбаної за такою ціною інформації.

На початку 1960-х років питання грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу були досліджені на прикладі рекламної інформації лауреатом Нобелівської премії з економіки (1982) американським економістом Джорджем Стіглером (George Stigler) у праці «Економічна теорія інформації» (1961)[6]. Вчений доводив необхідність встановлення ціни інформаційного товару залежно від його якості, але дійшов висновку, що це проблематично, оскільки в економічній теорії була відсутня належна дефініція поняття якості інформації[7]. Отже, визначення ціни інформаційного ресурсу на основі якісних характеристик все ще було проблематичним.

---

[1] *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М.* Сучасні економічні теорії / за ред. А. А. Чухно. Київ : Знання, 2007. 878 с. С. 461–466.

[2] *Alvin Toffler and Heidi Toffler.* Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. – Clutis Brown Ltd., 2006. 576 p. P. 150–154.

[3] *Simon H. A.* Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science. –"Microeconomics: Selected Readings", Edited by E. Mansfield. New York, 1971.

[4] *Саймон Г. А.* Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении. – в кн. *Вехи экономической мысли. Теория фирмы.* Т. 2 / под ред. В. М. Гальперина. Санкт-Петербург : Экономическая школа, 2000. 534 с. С. 54–72.

[5] Граничними або маржинальними (від англ., marginal) витратами є ті, що йдуть на виготовлення кожної наступної одиниці продукції. Граничним (маржинальним) прибутком є приріст доходу, що пов'язаний з випуском і реалізацією кожної додаткової одиниці продукції.

[6] *Stigler G.J.* The Economics of Information. *Journal pf Political Economy.* 1961. Vol. 69. № 3. June.

[7] Критерії якості інформації і дефініція якості інформації відсутні понині, хоча на початку XXI ст. у Концептуальній основі до фінансової звітності, підготовленою Радою з розробки Міжнародних стандартів фінансової звітності (Concertional Framawork for Financial Repporting. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework) формалізовано підходи до визначення критеріїв корисності інформації, тобто якість інформації розглянута у площині її корисності.

Не обмежуючись дослідженням залежності цінності інформації від її якості, Дж. Стіглер пропонував визначати ціну інформаційного ресурсу величиною, на яку нова інформація знижує очікувані (релевантні) витрати її покупця. Так, релевантними вважаються витрати, які можна змінити в результаті управлінських рішень. Такі витрати, відрізняючи одну альтернативу управлінських рішень від іншої, належать до категорії майбутніх, очікуваних витрат. На противагу їм нерелевантні (безповоротні) витрати не можна змінити в результаті управлінських рішень, оскільки показують витрати минулих періодів.

Такий підхід означає, що грошова вартість (ціна) інформаційного ресурсу має вимірюватися величиною, на яку користувач зможе знизити свої очікувані (релевантні, майбутні) витрати завдяки використанню такого ресурсу. Такий підхід певною мірою схожий на згаданий раніше підхід на основі маржинальних (граничних) витрат. Іншими словами, учасник економіки як потенційний покупець інформаційного товару визначає максимально допустиму для себе його ціну на основі оцінювання змін релевантних витрат, що будуть внаслідок застосування придбаної інформації. Відповідно чим більша величина зменшення цих витрат, тим вищу ціну він буде готовий заплатити за інформацію.

Особливість утворення ціни інформації

На початку XXI ст. у праці «Революційне багатство» (2006)[1] питання ціни інформаційного ресурсу досліджував Елвін Тоффлер. Аналізуючи особливості сучасного інформаційного суспільства та оцінюючи тенденції його подальшого розвитку, він зробив висновки, що логіка, яка регулює виробництво та обмін звичайних (неінформаційних) товарів у сучасній економіці, для інформаційних товарів не діє. Е. Тоффлер констатував, що на сьогодні в теорії вартості (ціни) інформаційного ресурсу існує невизначеність, і перед суспільством стоїть важливе завдання її глибокого політекономічного дослідження[2].

Процес ціноутворення інформаційного ресурсу відрізняється від інших традиційних товарів: ціна на інформаційний ресурс за інших рівних умов і на відміну від інших товарів буде тим вищою, чим менше суспільству відомий інформаційний його зміст. Втрачання тією чи іншою інформацією статусу новизни (секретності) впливає на її ціну, понижує її. Водночас, для звичайних товарів традиційно ціна встановлюється у ході їхнього зіставлення між собою і детального інформування потенційних покупців про особливості цих товарів, тобто формування відповідного попиту і пропозиції на них. На відміну від інших товарів, інформація не може розповсюджуватися, не втрачаючи своєї новизни та унікальності, на якій значною мірою базується у сучасному суспільстві її ціна. Наприклад, корпорація, плануючи придбати

[1] Alvin Toffler and Heidi Toffler. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. – Clutis Brown Ltd., 2006. 576 p.

[2] Ibidem, P. 150–154.

якийсь інформаційний продукт, намагається оцінити його прийнятну для себе ціну, а тому прагне дізнатися детальніше про зміст цього продукту. Але як тільки корпорації стає відомо, які саме дані містяться у ньому, цей інформаційний продукт щонайменше трохи втрачає для неї в ціні, оскільки вже не здається їй настільки новим (не знайомим, унікальним, особливим), як до того.

Тайічі Сакайя про вартість інформаційного ресурсу

Особливою віхою у розвитку вартісної (цінової) концепцій інформаційного ресурсу стала робота японського економіста, одного з розробників стратегії проникнення японських компаній на зовнішні ринки – Тайїчі Сакайя (Taichi Sakaiya) «Вартість створювана знанням, або історія майбутнього» (1985). Англійською мовою ця книга вперше була видана в 1991 р. в США[1]. Дослідники робіт Т. Сакайя підкреслюють, що навіть найточніший переклад на англійську окремих введених ним термінів не може повністю передати їхній зміст. Зокрема, англійське «knowledge-value revolution», яке перекладається як «революція, породжена знанням», в оригіналі означає таке: «саме інформація, а не традиційні фактори виробництва визначають цінність, яку користувачі визнають за тим чи іншим продуктом, і саме ця обставина є одним з найбільш фундаментальних зрушень сучасної економіки»[2].

У сформульованих Т. Сакайя підходах є, зокрема, такі висновки щодо вартості (ціни) інформаційного ресурсу:

По-перше, будь-який інформаційний продукт чи послуга мають елементи створеної знанням вартості. Тобто інформаційні товари містять вартість, яка генерована інтелектом людини, її розумовою діяльністю, мудрістю, і становить той компонент кожного інформаційного товару, що відрізняє його від інших подібних. З подальшим розвитком суспільства ця частка у вартості інформаційних товарів зростатиме. З розвитком інформаційного суспільства створюватиметься все більше унікальних інформаційних продуктів і послуг, що відрізняються не лише за змістом, а й за формою подання даних.

По-друге, ціна інформаційного ресурсу має часові особливості, що є результатом далеко ще не пізнаного зв'язку інформації з часом. Т. Сакайя робить такі висновки у цьому зв'язку:

- ціни на створювану знаннями продукцію схильні до різких коливань;
- кожна конкретна ціна тримається короткий період;
- тривалість таких періодів має неухильну тенденцію до скорочення;
- з падінням цін на інформацію мала вірогідність їх підвищення у майбутньому, ні у кого не виникає бажання купити застарілу інформацію за низькою ціною; ціна на інформацію ніколи не повертається до попереднього рівня, а лише наближається до знецінення.

[1] *Sakaiya Taichi* (1991) "The Knowledge-Value Revolution" (1991), New York, P. 157.

[2] Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под редакцией В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. 640 с. С. 337–338.

Вважаємо, що перелічені вченим часові особливості грошової вартості (ціни) інформації обумовлені (а) властивістю інформації до неухильного і швидкого старіння[1] та (б) особливостями процесу розумової діяльності творців інформаційної продукції. З приводу особливостей творчої розумової діяльності Т.Сакайя дуже образно пише: «Тимчасовий характер створюваної знанням вартості пов'язаний із тимчасовим характером самого творчого процесу. Створювана знанням вартість подібна до падаючої зірки, яка світить яскраво лише у ту мить, коли проходить через простір соціальних обставин і суб'єктивних факторів, що дозволяють їй світити яскравіше за інших»[2].

По-третє, ціна створюваної знанням продукції формується не на основі її собівартості, а залежно від того, яке в її користувачів складається уявлення про належну ціну для кожного конкретного інформаційного товару. Таке уявлення може формуватися, наприклад, під впливом цін на альтернативну продукцію.

По-четверте, цінність інформаційного продукту не має жодного прямого чи непрямого стосунку до видатків, пов'язаних з його створенням. Ціни на такі товари мало залежать від витрат на базові матеріальні ресурси – основні засоби, матеріали, заробітну плату та різноманітні поточні витрати[3].

Анатолій Чухно про вартість інтелектуального капіталу

Дослідженням теми вартості інтелектуальної праці та її продуктів ґрунтовно займався відомий український учений Анатолій Чухно. У праці «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України» (2003)[4] він писав, що в інформаційному суспільстві відбуваються суттєві зміни у дії закону вартості, в ціноутворенні. Ціни на інформаційні (інтелектуальні) продукти визначаються не витратами праці, а корисністю цих продуктів. Ринкова ціна створеного знаннями товару значно перевищує його собівартість. Виникає нова категорія – вартість, створена знаннями, в якій, крім назви, нічого немає від вартості.

А. Чухно вважав, що для інформаційного суспільства характерне послаблення ринкових відносин, насамперед їх основного закону – закону вартості, еквівалентних відносин, і в майбутньому суспільстві з утвердженням творчого характеру праці товарне господарство буде змінене.

Розглядаючи у фундаментальному дослідженні «Економічна теорія» (2010) критерії оцінювання інтелектуальної праці та її продукту, А. Чухно наголошував, що вироблення критеріїв оцінювання вартості інтелектуального капіталу може виявитися епохальною подією, оскільки, замінюючи попередні цінності новими, людина змінює свою мету і методи її досягнення. Вчений вважав, що концепція оцінювання вартості інтелектуального капі-

[1] Детально про властивості інформації як економічного ресурсу див. підрозділ 1.4.

[2] Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под редакцией В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. 640 с. С. 337–338.

[3] Ibidem. С. 337–371.

[4] Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с. С. 19; 311.

талу (те саме, що й інформаційний капітал. – *автори*) подолає традиційне уявлення про докорінну відмінність комерційних підприємств від некомерційних, і такий зовсім новий погляд на речі дасть можливість вперше в історії порівняти цінність усіх організацій та установ, що існують у суспільстві. На його думку[1], інтелектуальний капітал може стати новою мірою вартості, і методи його оцінювання можуть спричинити виникнення нової форми обміну, в якій ця міра вартості використовуватиметься з метою торгівлі.

Критерії корисності інформації як основа її вартості

Дослідження і практика показують, що в основі грошової вартості інформаційного ресурсу має бути його корисність, тобто споживна вартість. Так, споживну вартість інформаційного ресурсу можна визначити як сукупність корисних властивостей цього ресурсу та створених благ (продуктів), завдяки яким задовольняються відповідні інформаційні потреби учасників економіки.

Зі споживною вартістю пов'язане поняття якості. Наука і практика поки ще не сформулювали достатнє визначення поняття якості інформації. Водночас, на початку XXI ст. були сформульовані підходи до оцінювання критеріїв корисності тієї інформації, що міститься в обов'язковій фінансовій звітності. Ці критерії корисності інформації були зафіксовані Радою з розробки Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS) у нормативному документі «Концептуальна основа до фінансової звітності» (Conceptional Framawork for Financial Reporting)[2]. Відповідно якість інформації обов'язкової фінансової звітності – а в ній міститься як фінансова інформація, так і нефінансова інформація – почала розглядатися у площині корисності. Детально про поняття фінансової інформації та нефінансової інформації йшлося у підрозділі 1.2.

Нагадаємо, що фінансовою є інформація, яка через вартісні (грошові, ціннісні) параметри висвітлює (представляє) всі явища, речі та процеси в економіці. Завдяки їй в економіці фіксується вартість (цінність, грошовий параметр, капітал), її стан, обсяги та рух. Інформацією нефінансовою є інформація про процеси і явища, що супроводжують грошову вартість та грошовий капітал, тобто обумовлюють їх чи обумовлені ними. Такою «супроводжуючою» інформацією фактично може бути будь-яка інформація, що потрапляє у коло економічних відносин. Тому вважаємо, що сформульовані Концептуальною основою до фінансової звітності критерії корисності інформації є релевантними для будь-якої інформації.

Важливо, що для визначення критеріїв корисності інформації зафіксовано наявність:

- двох груп характеристик корисності інформації, а саме – основоположні та посилюючі характеристики;
- між цими характеристиками встановлено залежності певної ієрархічності.

[1] *Чухно А. А.* Економічна теорія : у 2-х т. Київ : ДННУ АФУ, 2010. Т. 2. 628 с. С. 155–156.

[2] Conceptional Framawork for Financial Reporting. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework.

Структурно-логічну схему загальної архітектури цих характеристик автори представили у такий спосіб, як це показано на рис. 2.3.1.

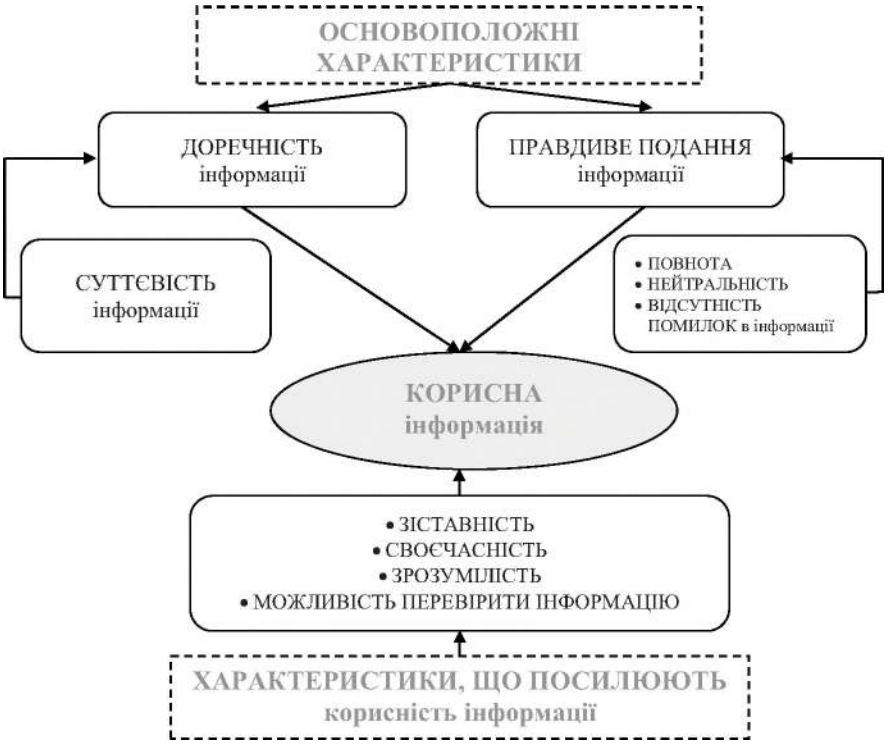

Рис. 2.3.1. Взаємозв'язок характеристик корисності інформації

Основоположними характеристиками корисності інформації є її доречність та правдиве подання. Корисною визнається тільки така інформація, в якій обидві характеристики присутні одночасно. Наприклад, результатом тільки правдивого подання не обов'язково буде корисна інформація. Інформація виявиться некорисною, і користувач не зможе прийняти ефективні рішення у разі правдивого подання недоречного явища чи неправдивого подання доречного явища.

Для забезпечення належної корисності інформації має дотримуватися певна послідовність застосування основоположних характеристик. Найбільш ефективним та результативним цей процес буде у такій послідовності:

1) спочатку ідентифікується економічне явище, яке потенційно може бути корисним для користувачів інформації;
2) потім – вирізняється тип інформації про це явище, тобто визначається, яка інформація буде найбільш доречною, якщо вона доступна і якщо її можна правдиво подати;
3) встановлюється, чи доступна така інформація та чи можна її правдиво подати.

Якщо вдається ідентифікувати найбільш доречний тип інформації і вона є доступною та може бути правдиво подана, то процес забезпечення основоположних якісних характеристик на цьому закінчується; якщо ні, такий процес має повторюватися для наступного найбільш доречного типу інформації.

Кожна з основоположних характеристик корисності інформації має певні ознаки. Зокрема, важливим аспектом доречності інформації є її суттєвість. Однак Концептуальні основи констатують, що встановити граничну якісну величину суттєвості чи наперед визначити, що саме може бути суттєвим у конкретній ситуації, неможливо. Щодо характеристик, які визнають правдиве подання інформації фінансових звітів, то їх дані описують економічні явища у словах та числах, і досконало правдиве подання інформації характеризується:

- повнотою;
- нейтральністю;
- відсутністю помилок.

Повною вважається така подача даних, яка охоплює всю інформацію, необхідну користувачеві для розуміння описуваного явища, у т. ч. всі потрібні описи та пояснення. Це можуть бути опис походження (природи) та числова характеристика активів суб'єкта господарювання, їхня первісна, скоригована або справедлива вартість, пояснення важливих фактів про якість та природу статей фінансової звітності, чинники та обставини, що вплинули на їхню якість та природу, а також процеси, використані для формування числового опису.

Нейтральною визнається інформація, у відборі та поданні якої відсутня будь-яка упередженість. Нейтральна інформація має бути не однобокою, вільною від маніпуляцій, спрямованих на формування в її користувача схвального чи несхвального сприйняття.

Поняття «вільна від помилок» інформація не тотожне поняттю «ідеально точна в усіх відношеннях інформація», оскільки під ним розуміють відсутність помилок або пропусків в (а) описі явища, (б) відборі та (в) застосуванні відповідного процесу формування його оцінки.

Корисність інформації може посилюватися. Так, виокремлено чотири посилюючі характеристики, які полягають у тому, що інформація має бути:

- зіставною;
- своєчасною;
- зрозумілою;
- такою, що може бути перевіреною.

Щодо зіставності, то важливо, щоб користувачі могли порівнювати дані одного чи кількох учасників економіки за різні проміжки часу. Варто розрізняти поняття узгодженості та зіставності інформації, оскільки їхня суть різна. Узгодженою є інформація, для реєстрації, накопичення та обробки якої застосовано однакові методи. Якщо зіставність розглядати як мету, то узгодженість допомагає досягти такої мети.

Щодо своєчасності, то чим давніша інформація, тим менша її користь. Водночас і давніша інформація може бути корисною, наприклад, у разі необхідності оцінювання тенденцій розвитку фінансових процесів. Практика та дослідження свідчать, що інформація старіє не тому, що проходить певний період часу, а тому, що з'являється нова й актуальна інформація, яка уточнює, доповнює або відхиляє повністю чи частково попередні дані. Крім цього, старіння інформації зазвичай супроводжується зменшенням її цінності (ціни).

Щодо зрозумілості, то критерії корисності інформації корелюють з рівнем фінансової та загальноекономічної грамотності користувачів. Важливо, щоб вони мали бажання, можливість та здатність старанно вивчати цю інформацію. Щоб така інформація стала зрозумілою користувачам, необхідно, щоб їхня фінансова та загальноекономічна грамотність була вже на певному рівні. Наприклад, вони мають володіти достатніми знаннями про економіку та бізнес, фінанси та екаунтинг. Незважаючи на те, що для деяких з них та чи інша інформація може виявитися складною для розуміння, її не слід вилучати, оскільки інші користувачі можуть нею ефективно скористатись.

Щодо можливості перевіряти інформацію, то така перевірка може бути прямою та непрямою. Прикладом цього є перевірка різної фінансової суми безпосереднім перерахунком її складових. У другому випадку перевіряються вхідні та вихідні дані: наприклад, перевірка балансової вартості запасів корпорацій за даними вхідних запасів та їхніх залишків.

На сьогодні теорія ціноутворення ще не дала вичерпної відповіді на питання ціни інформаційного ресурсу. Водночас, у міжнародних стандартах фінансової звітності (IFRS) зафіксовано підхід, за яким вигода від інформації має бути більше, ніж її ціна, в яку можуть входити витрати на збір, обробку, перевірку та розповсюдження інформації, а також на її аналіз і тлумачення.

Вартість інформаційного ресурсу – функція суми вартості інформації, інтелекту та матеріальної складової

Автори цього дослідження вважають, що концепція грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу має насамперед враховувати властивості (характерні особливості) складових інформаційного ресурсу. За такого підходу в структурі грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу (інформаційного товару) доцільно виокремлювати три органічно поєднані складові (компоненти), які на практиці сприймаються набувачами інформаційного товару як єдине ціле.

Першою складовою інформаційного товару є його змістовна складова, тобто сама інформація: мається на увазі інформація, яка є змістом того чи іншого інформаційного продукту або послуги та подається користувачам у різноманітних формах (форматах, виглядах, конфігураціях, методах тощо).

Друга складова – це інтелект виконавців відповідних інформаційних послуг і тих, хто готує інформаційні продукти, тобто розумова діяльність,

знання людини, її мудрість[1], завдяки яким користувач отримує необхідну для нього інформацію у належній формі. Вияви людського інтелекту можна простежувати, наприклад, у ході збору даних, перевірки їхньої достовірності, подальшої обробки та аналізу відібраного матеріалу, формування узагальнень, представлення інформації у зрозумілих та зручних для користування форматах, а також у процесі подання результатів (готових інформаційних продуктів і послуг) користувачам.

Третьою складовою є різний інструментарій, обладнання, інформаційні технології та інші компоненти, витрати на які класифікуються у фінансах як витрати на основні засоби, матеріали тощо.

Зауважимо, що на сьогодні фінансова та економічна наука і практика традиційно виокремлюють в інформаційному ресурсі лише два компоненти: інтелект виконавців (тобто людський чинник) та вартість машин, обладнання, різноманітного інструментарію (так би мовити, матчастину). Зокрема, А. Чухно зазначав, що у структурі сучасного інформаційного товару 70% – це витрати інтелектуальної праці, а до 30% – вартість використаного устаткування (комп'ютерів та ін.), електроенергії, будівель і комунікацій[2].

Крім того, у сучасній економці на законодавчому рівні зафіксовані визначення поняття «інформації», які суттєво звужують його, що протирічить запитам інформаційної економіки. Наприклад, Цивільний кодекс України (ЦКУ), визначаючи поняття інформації у розділі «Нематеріальні блага», трактує його як «відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»[3]. Відомо, що інформаційні продукти та послуги (частина з них дійсно зберігається на матеріальних носіях, в електронному вигляді) належить до категорії інтелектуальних. Тобто це товари і послуги, що створюються розумовою діяльністю людини, але не вся інформація, яка вже є знанням (певним рівнем інтелекту), може бути збережена на матеріальних носіях, в електронному вигляді. Крім того, знання є усвідомленою інформацією, і на кожен конкретний момент ще не вся інформація вже є усвідомленою, тобто перетвореною у знання. Відповідно знання відображають не всю інформацію, яка потенційно може бути у розпорядженні людини. Таким чином, можна стверджувати, що наведене у ЦКУ визначення інформації є обмеженим, оскільки не відображає величезний пласт інформації, який (а) вже міститься у людському розумі, але не формалізований на матеріальних носіях та (б) існує у потенціалі, представлений у роздумах людини, на інтуїтивному рівні.

Щодо виокремлених вище трьох складових інформаційного ресурсу, зазначимо, що яскравим прикладом органічного поєднання всіх цих складо-

[1] Тайічі Сакайя вживає у цьому контексті поняття «мудрість». (Sakaiya Taichi. The Knowledge-Value Revolution, Or, a History of the Future Hardcover (1991).

[2] *Чухно А. А.* Економічна теорія : у 2 т. Київ : ДННУ АФУ, 2010. Т.2. 628 с. С. 293–302.

[3] Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Гл. 15, Ст. 200. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1475401928236872.

вих є інформаційні продукти, які є типовими для інформаційної підсистеми фінансів (екаунтингу):

- Їхньою змістовною інформаційною складовою є дані, що містяться у фінансових показниках, які характеризують динаміку діяльності учасників економіки, їхній фінансовий стан, позицію на ринку та інше.
- Щодо людського фактора (інтелект, розумова діяльність), завдяки якому різний інформаційний продукт чи послуга з'являються на світ, то до нього належить, зокрема, таке: роботи у ході відбору даних для аналітичних звітів; їхня обробка та аналіз; візуалізація і/або озвучення отриманих результатів у зручних для сприйняття користувачами формах (наприклад, таблиці, графіки, діаграми, структурно-логічні схеми, інфографіка, відеоінформація, аудіоінформація та ін.); передача (продаж) інформації користувачам (наприклад, презентації, консультації, відповіді та роз'яснення). Такі роботи виконуються професійними працівниками з належним рівнем кваліфікації.
- Щодо третьої складової, то інформаційні огляди та інша продукція екаунтингу з'являються на світ завдяки використанню певних матеріальних ресурсів. Наприклад, для запису, зберігання, обробки та розповсюдження інформації потрібні відповідні носії (паперові, електронні тощо) та енергія (наприклад, для приводу в дію цих носіїв).

Незважаючи на органічну єдність цих складових інформаційного товару, у процесі дослідження його цінового аспекту їх доцільно розглядати окремо, оскільки ціна (вартість) кожної з них має особливості, тобто вартість (ціна) інформаційного ресурсу може бути представлена як математична залежність, функція (2.3.1). В ній вартість (ціна) інформаційного ресурсу *(Y)* є результатом суми таких трьох складових, як вартість (ціна) інформації (змістовної складової) (X_1), вартість (ціна) інтелекту (мудрості) виконавців (X_2) та вартість (ціна) матеріальної складової (X_3).

$$Y = X_1 + X_2 + X_3 \qquad (2.3.1).$$

Водночас кожен з аргументів $(X_1; X_2; X_3)$, є функцією, що залежить від властивостей відповідної складової інформаційного ресурсу.

Щодо змістовної, тобто першої складової інформації, тобто інформації як «ідеального творіння»[1] (X_1), то відомий традиційний нині підхід до визначення грошової вартості (ціни) товарів на основі теорії трудової вартості не підходить для визначення вартості інформації. Теорія трудової вартості, характеризуючи товари з кількісної сторони, відображає підхід, за якого мінова вартість товару визначається витратами праці на його створення, однак сама інформація не піддається такому виміру.

З точки зору теорії граничної корисності, то відомо, що інформація може надходити користувачу в різноманітних формах і передаватися в інформаційних товарах та послугах усно, у друкованому й електронному

[1] *Чухно А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с. С. 311.

вигляді, у відео- та наочних демонстраційних прикладах. Особливістю інформаційного товару є неможливість чітко й однозначно визначити його кількість, натуральний обсяг і додаткову порцію. В науці і практиці поки що не знайдено єдиного натурального вимірника всього інформаційного масиву. Незважаючи на те, що наявні способи виміру інформації, представленої в електронному форматі (наприклад, двійкова система чисел, за якої кожен символ числення містить один біт інформації, а обсяг символьної інформації вимірюється у байтах), а також існує практика підрахунку друкованої інформації у кількості умовних друкованих аркушів, для інформації, носіями якої є не лише друковані аркуші та електронні носії, зазначені вище кількість бітів та кількість умовних друкованих аркушів не можуть служити універсальними вимірниками.

У зв'язку з цим, оцінювання інформаційного товару не з кількісної, а з якісної сторони вбачається логічною. Встановлення вартості інформації на основі суб'єктивного оцінювання кожним покупцем залежно від очікуваного ним ефекту від користування цього товару можливе, особливо, якщо врахувати, що основи оцінювання корисності інформації, зокрема у сфері фінансів, вже сформульовані концептуальною основою до фінансової звітності, про що детально йшлося у попередньому матеріалі.

Хоча сформульовані критерії корисності інформації є прогресом у якісному оцінюванні інформації, проте вони не достатньо чіткі та неоднозначні. З огляду на це можна констатувати, що на сьогодні грошова вартість (ціна) першої – змістовної складової інформаційного товару (інформації як ідеального творіння) у прямому розумінні цього слова є безцінною, оскільки її вартість і ціну чітко встановити поки неможливо.

Сучасна наука констатує, що споживна вартість інформації як ідеального творіння невичерпна[1]. На практиці змістовну складову будь-якого інформаційного продукту чи послуги можна використовувати безліч разів, вона від того не змінюється.

Роль другої складової – інтелекту, розумової діяльності, знань людини, усвідомленої людиною інформації, людської мудрості *(X_2)* – у створенні інформаційного товару унікальна. Саме творча розумова людська діяльність працівників уможливлює створення необхідних та належним чином оформлених для користувача даних. На сьогодні наука поки не дала вичерпної відповіді на те, як встановити вартість розумової діяльності (людського інтелекту). З цього приводу ще в середині 1980-х років Т. Сакайя писав, що економісти не можуть дати відповіді на питання щодо визначення вартості інформації та знань, хоча за суттю вони належать до найбільш масштабних соціальних перетворень[2]. Минули десятиліття, але фінансова та економічна

[1] *Чухно А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с. С. 316.

[2] Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под редакцией В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. 640 с. С. 337–371.

наука загалом ще перебувають у творчому пошуку вирішення цього нелегкого завдання.

Щодо третьої складової інформаційного товару – матеріальних ресурсів *(X₃)*, то вона найбільш зрозуміла з традиційних позицій для сучасного суспільства підходів до питань ціноутворення. На сьогодні саме ця складова використовується як основа для обрахунку ціни інформаційних продуктів і послуг[1]. Втім в інформаційному суспільстві частка цієї складової у вартості інформаційного товару не визначальна і з часом неухильно зменшуватиметься.

Матеріальний ресурс є далеко не єдиним носієм інформації. Основним носієм інформації є людський розум (знання, професійні навики), а вже за ним (результатом його) – різноманітні електронні, паперові та інші рукотворні носії. У сучасній економіці людський фактор розглядається як жива праця, а рукотворні носії – як уречевлений чинник. У реальності обидві складові нелегко відділити одну від одної, при цьому в сучасній інформаційній економіці простежується тенденція переважання у другій складовій електронних носіїв, що зумовлено збільшенням можливостей комп'ютерної техніки та розвитком інших елементів інформаційних технологій. Паперові носії відходять на другий план, тому зростає ефективність використання інформації і зменшуються витрати на інформаційний обмін. Крім того, на рубежі 2020-х років вже створено роботи зі штучним інтелектом, тобто роботи-андроїди (роботи-гуманоїди).

2.4. Роль фінансів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу

Об'єктивне призначення фінансів: актуальність його наукового розкриття

Поняття «призначення фінансів» належить до тих, що характеризують сутність фінансів (the essence of finance), тобто виражає те головне основоположне у фінансах, що зумовлене їх глибинними зв'язками та визначає роль фінансів у житті соціуму, особливості їх розвитку. Сутність як внутрішній зміст явища завжди прихована від безпосереднього сприйняття, але виявляється у конкретних його процесах. Тому сутність фінансів як економічної категорії пізнається через розкриття їх призначення (функцій) на рівні теоретичного, наукового мислення. Сутність і призначення фінансів можуть змінюватися, розвиватися відповідно до загальних законів розвитку матеріального світу, законів розвитку соціуму та його економіки.

[1] *Антонюк А. О., Жора В. В.* Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації : монографія ; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь : НУДПС України, 2010. 309 с. С. 63–64.

Розуміння суспільством призначення та сутності фінансів виражається в тому, як на певному етапі розвитку суспільства визначається поняття «фінанси». Сучасна українська фінансова наука характеризує поняття «фінанси» через низку таких понять, як: «система економічних відносин», «підсистема» або «сфера економіки», «інфраструктура економіки», «інститут соціуму», «економічна категорія». Незважаючи на різноманіття цих понять, фінанси завжди асоціюють з грошовою вартістю і грошовим капіталом. У практиці фінансів, зокрема у популярній англомовній універсальній інтернет-енциклопедії, поняття «finance»[1] визначено, як: (а) сферу діяльності з розподілу (інвестування) активів і зобов'язань у просторі та часі, нерідко в умовах ризику та невизначеності, а також (б) мистецтво управління грошовою вартістю, капіталом (money management). Раніше у цій праці при розгляді інституціонального розвитку суспільства (підрозділ 1.5) фінанси розглядалися як інститут соціуму. Інститут фінансів було визначено як відносно стійку, адекватну рівню розвитку соціуму та економіки форму організації вартісних відносин. При цьому, в інституційній архітектурі економіки як цілісному господарському механізмі соціуму інститут фінансів є інфраструктурною забезпечувальною підсистемою, саме в якій і функціонують грошова вартість та грошовий капітал.

Зв'язок фінансів як явища з їх сутнісним наповненням подібний до зв'язку форми та змісту, вивчення яких допомагає розкривати призначення, а отже, й сутність фінансів. Філософія стверджує, що «все у світі існує у постійному русі, взаємодії та перетіканні форм у зміст, а далі – знову у форму. Зміст одного явища є одночасно формою іншого, а ця форма у свою чергу змістом ще іншого явища»[2]. Функціонування грошової вартості та грошового капіталу, роль фінансів у їх функціонуванні та місце і роль фінансів у господарському житті суспільства є яскравою ілюстрацією цього філософського твердження.

Взаємозв'язок грошової вартості, грошового капіталу, фінансів та економіки існує як своєрідний об'єктивно обумовлений ланцюжок взаємодії та постійного руху і перетікання змісту та форм. Кожна ланка такого ланцюжка – це ціла сфера економічних, у тому числі фінансових відносин. Спрощено логічна послідовність взаємодій цього ланцюжка, в якому початок та кінець обрані суто умовно, може бути представлена таким чином:

1) спочатку вартість, що представляє собою тип енергії в економіці (детально див. підрозділ 2.1), є сутнісною (змістовною) категорією і притаманна всьому, що людина відносить до економічного простору (кругообігу);
2) далі вартість всіх ресурсів та створених за їх допомогою продуктів трансформується завдяки грошам як універсальному товару-еквіваленту у форму грошової вартості;

[1] Finance. Wikipedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Finance.

[2] *Арутюнов В. Х., Мішин В. М.* Свінціцький В. М. Філософія : навч. посіб. для аспірантів і здобувачів ученого ступня екон. спец. Київ : КНЕУ, 2008. 528 с. С. 199–207.

3) одночасно з тим, гроші як товар-еквівалент також мають свою грошову вартість. На поверхні економічних відносин грошова вартість грошей має форму відсотка як ціни грошового капіталу, або ж виражена в іншій валюті відповідно до курсового співвідношення цих валют. Крім цього, гроші щодо грошової вартості можуть бути то формою, то змістом, що залежить від конкретної ситуації у ланцюжку економічних відносин. Наприклад, грошова вартість є формою щодо грошей як економічного ресурсу, коли оцінюється загальна грошова вартість ресурсів якогось учасника економіки, або при здійсненні товарообмінних операцій, коли виникає потреба у визначенні грошової вартості (ціни) грошей. І навпаки, грошова вартість є змістом грошей, коли йдеться, наприклад, про гроші як засіб накопичення;
4) грошова вартість та гроші, є змістом фінансових відносин, а фінансові відносини – формою, каналом, в якому і завдяки якому в економіці функціонують грошова вартість та гроші. Саме завдяки фінансам гроші можуть збільшити свою грошову вартість, капіталізуватися, тобто перетворюються у грошовий капітал, який з розвитком фінансів набуває різноманітних форм (детально див. підрозділ 2.2);
5) фінансові відносини (фінанси), формою щодо грошової вартості та грошового капіталу, сферою їх функціонування, відповідно є змістом господарської діяльності суспільства, його економіки. Водночас грошова вартість є універсальною формою представлення (виразником) всього в економіці: в ній вимірюються фактори виробництва, економічні ресурси та створені продукти, їх рух та перехід з одних форм в інші. Про все це існує відповідна економічна інформація, у тому числі фінансова інформація (підрозділ 1.2), яка кількісно та якісно характеризує стан фінансів та економіки загалом. Вся ця інформація, її збір, обробка, аналіз та представлення даних у сучасній економіці зорганізовані у форму – інформаційну підсистему фінансів (екаунтингу);
6) фінанси як форма (системою відносин) руху грошової вартості та грошового капіталу водночас є змістовною складовою економіки як загального цілісного господарського механізму. Тобто економіка тут виступає як форма, що представляє господарські відносини соціуму. Економічні відносини є наповненням (змістом) людських взаємин, життя соціуму як єдиного організму.

Піднімаючи питання актуальності розкриття призначення фінансів, зауважимо, що хоча у сучасній фінансовій науці домінує прагматичний підхід – він передбачає оцінку її ідей, концепцій лише з точки зору можливості їх очевидної реалізації у практиці ринкової економіки та швидкого отримання вигоди, науковий пошук сутнісних аспектів фінансів не втрачає своєї цінності.

Адекватне розуміння об'єктивного призначення фінансів інформаційної доби, їх ролі у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу є базовою умовою успішного використання фінансів як бізнесом та широкими верствами населення, так і владними структурами на рівні макро- та

мікроекономіки. Усвідомлюючи, що фінанси як об'єктивне явище мають органічно функціонувати в багатоплановому, але цілісному організмі економіки, актуальність дослідження призначення сучасних фінансів обумовлена необхідністю виявлення глибинних причин посилення фінансових криз та інших руйнівних процесів у фінансах. Об'єктивність фінансів як явища дає підстави стверджувати, що вони можуть забезпечувати сталий розвиток, безкризове функціонування грошової вартості та грошового капіталу, їх стійкість до ризиків господарського життя соціуму; а всі фінансові розлади в економіці – це результат того, що її учасники ще не володіють знаннями, достатніми для попередження і недопущення таких руйнівних для всього суспільства процесів. На жаль, доводиться констатувати, людство поки що не спроможне використовувати інститут фінансів без породження деструктивних явищ в економіці. Сутнісні аспекти фінансів інформаційного суспільства ще не повністю розкриті фінансовою наукою, і науковий пошук призначення (функцій) фінансів, їх ролі у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу є актуальним.

Як зазначалося, сутність і призначення фінансів можуть змінюватися, розвиватися відповідно до загальних законів розвитку матеріального світу, законів розвитку соціуму та його економіки, а також розвитку фінансової науки і практики. Це відображено у науковому визначенні призначення (функцій) фінансів.

Ще наприкінці XX ст. в книзі відомих фахівців з корпоративних фінансів та фінансового менеджменту – професорів університету штату Флорида (США) Юджіна Брігхема (Brigham Eugene) та Луіса Гапенскі (Gapenski Louis) – «Посередницький фінансовий менеджмент» (1997)[1] зазначалося, що важливість теорії очевидна, але оскільки студенти не розуміють практичної цінності теорії і не бачать сенсу її вивчати, глибинні теоретичні питання відходять на другий план. Минув час, і під впливом світових фінансових катаклізмів початку XXI ст. у наукових працях представників фінансової науки США можна знайти вже інший підхід. Зокрема, у праці Ю. Брігхема та професора з фінансів штату Теннессі (США) Міхаела Ерхарда (Ehrhardt Michael) «Фінансовий менеджмент: Теорія та практика» (2010)[2] наголошується, що останній фінансовий колапс показав значимість розуміння студентами та менеджерами ролі теорії фінансів як в цілому в економіці, так і в корпораціях та домогосподарствах.

Українська фінансова наука традиційно стоїть на позиціях того, що поряд з прагматичними питаннями, надзвичайно важливі знання фундаментальних, сутнісних аспектів фінансів. Ця позиція українських вчених-фінансистів відображена у фундаментальній праці «Теорія фінансів» (2010)[3].

[1] Brigham E.F., Gapenski L.C. Intermediate Financial Management. – Fourth edition. The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1997. Vol. 1. XXX+497 p.

[2] Ehrhardt Michael C., Brigham Eugene F. Financial Management: Theiry and Practice, Thirteen edition, Printing in USA, 2010, 1252 p.

[3] Теорія фінансів : підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учб. л-ри, 2010. 574 с.

Лише базуючись на такому комплексному поєднанні учасники економіки можуть реалізувати ефективний та стійкий до ризиків розвиток ринкової економіки інформаційного суспільства.

До початку XXI ст. в українські фінансовій науці у питаннях функцій фінансів панувала позиція, яка була сформована ще за часів Радянського Союзу в умовах тоталітарної державної власності, повної відсутності ринкової економіки. Через це економічна категорія «фінанси» ототожнювалася лише з державними фінансами, і вважалося, що призначення фінансів – виконувати такі дві функції, як розподільна і контрольна[1]. Розподільна функція визначалася головною, такою, що проявляється у розподілі та перерозподілі вартості суспільного продукту. Контрольна функція – обумовлювалася здатністю фінансів у вартісному вираженні кількісно відображати розподіл та перерозподіл суспільного продукту. Окрім цих функцій, радянська фінансова наука іноді виокремлювала у фінансах ще регулюючу, стимулюючу, відтворювальну та стабілізаційну функції.

Починаючи з 1991 року, після здобуття Україною державної незалежності в країні почала розбудовуватися ринкова економіка, формувалися корпоративні фінанси. На фоні таких процесів в українській фінансовій науці розпочався новий етап розвитку наукової школи публічних фінансів та формування наукової школи корпоративних фінансів. Досліджуючи корпоративні фінанси та їх роль у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу, професор Київського національного економічного університету Валентина Сутормінa у фундаментальній праці «Корпоративні фінанси» (2004)[2] виокремила три об'єктивні функції корпоративних фінансів: (1) формування капіталу корпорацій, тобто залучення капіталу з фінансового ринку; (2) розподіл та використання капіталу, тобто його інвестування відповідно до бізнес-планів корпорації; (3) контроль за формуванням, розподілом і використанням капіталу. Аналогічна позиція щодо ролі фінансів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу розроблялася і в інших працях сучасної української фінансової науки[3].

Автори цього дослідження, вивчаючи у логічному поєднанні такі категорії, як «інформація», «фінанси» та «еккаунтинг» (інформаційну підсистему фінансів), вважають, що наукове розкриття призначення сучасних фінан-

---

[1] *Ковальчук С.* Фінанси : навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий Світ- 2009. 567 с. *Кремень О., Кремень В.* Фінанси : навч. посібник. Київ : Центр учб. літ-ри, 2012. 413 с. *Опарін В.* Фінанси : (Загальна теорія) : навч. посібник. М-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». вид. 5-те, без змін. Київ : КНЕУ. 2008. 240 с. *Романенко О.* Фінанси : підручник для студ. вищ. навч. закладів. вид. 3-тє, стер. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 310 с. Теорія фінансів : підручник / С. Бойко, Л. Гацька, В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. Федосова, С. Юрія. Київ : Центр учб. л-ри, 2010. 574 с. Теорія фінансів : навч. посібник / П. Леоненко, П. Юхименко [та ін.] ; ред. О. Василик. Київ : Центр навч. літ-ри, 2005. – 480 с. С. 5–24. Фінанси : підручник / [С. Юрій, Л. Алексеєнко, І. Зятковський, О. Кириленко та ін.] ; за ред. С. Юрія, В. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с. С. 15–29. Фінанси : (теоретичні основи) : підручник / М. Грідчіна, В. Захожай, Л. Осипчук [та ін.] ; під кер. і за наук. ред. М. Грідчіної, В. Захожая. 2-ге вид., виправл. і доповн. Київ : МАУП, 2007. 305 с. *Юхименко П., Федосов В., Лазебник Л.* та ін. Теорія фінансів : підручник / за ред. проф. В. Федосова, С. Юрія. Київ : Центр учб. літ-ри, 2010. 576 с. С. 8–10.

[2] *Сутормінa В.* Фінанси зарубіжних корпорацій : підручник. Київ : КНЕУ, 2004. 566 с. С. 12–19, 20–26.

[3] Теорія фінансів: підручник / С. Бойко, Л. Гацька, В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. Федосова, С. Юрія. Київ : Центр учб. літ-ри, 2010. 574 с. С. 321–323.

сів має враховувати: по-перше, природу об'єкта фінансових відносин, тобто грошової вартості та грошового капіталу; по-друге, особливості функціонування грошової вартості та грошового капіталу в економіці ринкового типу та інформаційного рівня розвитку.

Детально природа та особливості грошово вартості та грошового капіталу в сучасній ринковій економіці вже розглядалися у попередніх параграфах (див. 2.1 та 2.2). Крім того, досліджуючи інституціональну концепцію фінансів як ключ до розуміння тріади «інформація – фінанси – еккаунтинг» (підрозділ 1.5), було визначено, що фінанси як інфраструктурна підсистема мають убезпечувати процеси руху грошової вартості та грошового капіталу. Процеси руху грошової вартості та грошового капіталу – це закономірні послідовні цикли, що охоплюють не лише рух як такий, а й формування (створення) грошової вартості та грошового капіталу, їх розподіл, накопичення, інвестування та використання. Ці процеси можливі лише у поєднанні з інформаційним обміном між учасниками економіки, тобто в існуванні дуалізму «вартість – інформація».

Базуючись на такому, призначення фінансів (а отже, й роль у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу) в сучасній економіці логічно розглядати у двох аспектах – вартісному та інформаційному. Так, перший аспект характерний лише для фінансів – це їх вартісне призначення, тобто унікальна, властива лише фінансам вартісна функція фінансів. Другий аспект невід'ємний від першого і атрибутивний не лише фінансам, а й усьому в економіці та інших сферах життя соціуму – це інформаційне призначення, тобто інформаційна функція. Хоча інформаційна функція характерна не лише фінансам, вона має бути в них виділена й описана, оскільки без неї неможлива реалізація ані їх вартісної функції, ані функціонування фінансів загалом.

Обидві функції фінансів реалізуються у взаємодії між собою, у співіснуванні, утворюючи нерозривний симбіоз. Грошова вартість та грошовий капітал інтегровані з інформацією (інформаційним обміном), інформація є змістом фінансових відносин. Взаємодіючи, вартісна та інформаційна функції дають синергетичний ефект, тобто такий, що суттєво переважає ефект простої суми кожної з них. Вартісно-інформаційні зв'язки пронизують та з'єднують економіку суспільства, забезпечуючи її функціонування, тому фінанси і є забезпечувальною, інфраструктурною підсистемою економіки.

Сучасні фінанси рівнів макро- та мікроекономіки

Економіка XXI ст. є комплексною системою, в якій, залежно від кола та специфіки економічних відносин її учасників, виокремлюється такі два сегменти, як макроекономіка[1] та мікроекономіка. Перший з них обіймає господарські відносини, що представлені як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій та сві-

[1] Термін «макроекономіка» був введений у науку 1934 року норвезьким економістом Рагнаром Фрішером (Ragnar Frisch), який за розробку динамічних моделей аналізу процесів в економіці був удостоєний звання Лауреата Нобелівської премії з економіки (1969). Засновником макроекономічної теорії визнається Джон Кейнс (John Keynes), який виклав її основи у фундаментальній праці «Загальна теорія зайнятості, відсотку і грошей» (1936).

ту загалом. Другий – охоплює відносини на рівні конкретного виробника та/або споживача, корпорації та/або домогосподарства. При цьому, будучи взаємозалежними, економічні відносини учасників обох цих сегментів формують цілісну економіку, господарство як єдиний механізм життя соціуму.

Поділ на фінанси макро- і мікроекономічного рівнів є доволі умовним, але необхідним для глибшого пізнання особливостей фінансів та їх ролі у забезпеченні функціонування грошової вартості та грошового капіталу. Яскравим зразком відносності такого поділу є фінанси регіональних і глобальних ринків та галузей, котрі є представниками макроекономічних структур. У сучасній економіці вони є мегаутвореннями, мегаструктурами з широким спектром розподільчих і перерозподільчих функцій, макроекономічні параметри та вплив яких позначається на всій економіці і навіть на позаекономічному житті суспільства. Водночас фінанси регіональних і глобальних ринків та галузей – це відповідні системи вартісних відносин у межах цих ринків та галузей, а їхні основні учасники – це корпорації та домогосподарства, саме економіка яких формує мікрорівень господарських відносин.

Макроекономіка – це агрегований господарський механізм, представлений на рівні окремої країни, її регіонів, міждержавних об'єднань (наприклад, Євросоюз), географічних територій (наприклад, Африка, країни Карибського басейну, Євразійський континент, Океанія) та глобально на планеті Земля.

Отж,е фінанси макроекономічного рівня є економічними відносинами у ході функціонування грошової вартості та грошового капіталу в агрегованому господарському механізмі; тобто у господарських відносинах, представлених як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій та всієї планети Земля.

Уособлені фінанси макроекономіки у публічних фінансах (державних і місцевих фінансах), фінансах міждержавних об'єднань, регіональних фінансах, галузевих фінансах та фінансовому ринку всіх рівнів. Перелічене є ланками (підсистемами) фінансів макроекономіки. Державні та місцеві фінанси у розвинених ринкових економіках трансформуються у фінанси публічні (від англ. public – суспільний, державний, загальнодоступний, гласний, відкритий). Термін «публічні фінанси» підкреслює належність коштів, якими вони оперують, суспільству загалом чи його частині (місцевій громаді), а не державі як суспільному інституту[1].

Зауважимо, що поняття «фінанси макроекономіки» відмінне, нетотожне поняттю «міжнародні фінанси». Останні об'єднують у собі: 1) міжурядові (міждержавні) фінансові відносини (наприклад, кредити і гранти); 2) фінанси міжнародних (міжурядових) фінансових організацій (зокрема, ООН, IMF, IBRD, IFC, EBRD); 3) міжнародні ринки (серед яких фінансовий ринок, фінанси ринків реальних товарів і ринку робочої сили); 4) фінанси транснаціональних корпорацій (ТНК); 5) фінанси національних корпорацій (таких,

1 *Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І.* Українська класична школа публічних фінансів. *Фінанси України.* 2015. № 10. С. 7–31.

що діють лише у межах національного ринку, тобто не ТНК) в частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо; б) фінанси домогосподарств у частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо. Серед цього переліку останні три, тобто фінанси ТНК і національних корпорацій, а також домогосподарств, не належать до фінансів макроекономіки. Водночас в умовах зростаючої інтеграції економіки господарські зв'язки корпорацій і домогосподарств все більше набувають міжнародного характеру, залишаючись складовими мікроекономіки.

Інформаційно макроекономіка асоціюється з узагальненими явищами, серед яких економічне зростання країни або регіону, їхня зовнішня торгівля, міжгалузеві пропорції і зв'язки, державний і місцеві бюджети, інфляція, безробіття, кон'юнктура ринків. Характеризується цей сегмент економіки агрегованими параметрами, дослідження яких є неодмінною основою у виявленні і простеженні причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій як в макроекономіці, так і її впливу на мікроекономіку.

На відміну від макроекономіки, мікроекономіка – це господарський механізм, господарські відносини, що представляють функціонування економічних агентів, тобто суб'єктів економічних відносин, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ. Головні учасники мікроекономіки – корпорації та домогосподарства.

Отже, фінанси мікроекономічного рівня є економічними відносинами у ході функціонування грошової вартості та грошового капіталу на рівні господарського механізму, що представляє мікроекономіку, тобто на рівні функціонування економічних агентів (суб'єктів економічних відносин, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ). Фінанси рівня мікроекономіки представлені насамперед корпоративними фінансами та фінансами домогосподарств.

Під поняттям «корпорація» тут розуміється не організаційно-правова форма господарювання, а прийняте міжнародною спільнотою загальне визначення інституційної форми бізнесової діяльності[1]. В Україні налічують тисячі корпорацій. Відповідно до міжнародної класифікації учасників ринкової економіки, в нормативних документах України зазначено, що корпорація як юридична особа, створена для виробництва і продажу товарів і послуг, як джерело прибутку чи іншої фінансової вигоди для її власників, є основною інституційною формою підприємництва[2].

Будучи у сучасному інформаційному суспільстві найбільш ринково-орієнтованими, корпорації (особливо ТНК) є рушіями прогресу, основними у виробництві товарів і послуг, розробці та запровадженні новітньої техніки та технологій, у створенні робочих місць. З початку другої половини XX ст. кількість ТНК у світі зросла: з кількох сотень на початку 1950-х років до

[1] System of National Accounts 2008. United Nations Publications. Business and Economics, 2009. 662 p.

[2] Про впровадження Системи національних рахунків: Постанова КМУ від 28.12.1992 № 727. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/727-92-%D0%BF. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України : Наказ Державного комітету статистики України від 3.12.2014 № 378. URL : http://cct.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm.

близько 90 тис. з майже 1 млн афілійованих структур у різних країнах на початок 2016 р. Вони домінують у прямих іноземних інвестиціях, забезпечують зайнятість близько 80 млн чоловік, 50% світового промислового виробництва та понад 70% світової торгівлі[1].

Ряд вчених вважає, що саме корпоративні фінанси слугують фундаментом фінансової системи країни, і корпоративний сектор є основним джерелом ресурсів для функціонування публічних і особистих фінансів, у ньому створюється левова частка ВВП. Корпоративні фінанси виокремлюють як первинну ланку інвестиційного процесу, а власні кошти корпорацій – основне джерело матеріального забезпечення сектору нефінансових корпорацій[2].

Фінанси корпорацій характеризуються потоками грошової вартості та грошового капіталу, представленого доходами і витратами корпорацій, залученням ними власного і запозиченого капіталу, його використанням. Для економіки завжди важливими є дані щодо інвестицій корпорацій, їх джерел, управління фінансовими ризиками корпорацій тощо.

Домогосподарство (household), за Класифікацією інституційних секторів економіки України[3], є господарством сукупності осіб, що спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати у родинних стосунках чи стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в тих стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи. Крім того, до домашніх господарств належать особи, що постійно або тривалий час перебувають у певних установах: члени релігійних конфесій (товариства, монастирі тощо), пацієнти лікарень, особи, що утримуються в пенітенціарних установах, особи, що постійно проживають у будинках для людей похилого віку, дитячих будинках тощо.

Роль домогосподарств в економіці надзвичайно важлива. З одного боку, вони є споживачами кінцевих товарів і носіями кінцевих потреб, з другого – це власники ресурсів, які вони постачають для економіки: насамперед ресурсів трудових; крім того, ресурсів фінансових – населення є основним джерелом накопичення грошової вартості та грошового капіталу; також населення є виробником і постачальником товарів і послуг, а отже, і відповідної (мінової) грошової вартості. Аналіз матриці кругообігу грошового капіталу, складеної на основі фактичних даних розвиненої ринкової економіки за тривалий період, свідчить, що домогосподарства є найбільшими споживачами грошового капіталу (понад 38%) і водночас їхні заощадження формують приблизно 32% його загального обсягу[4].

---

[1] Transnational Corporations. Vol. 18. № 2 (August 2009). P. 113–174, p.120. Transnational Corporations: Big Business, Pour People. URL : http://goo.gl/6MYTCc; розрахунки авторів.

[2] *Зимовець В.В., Терещенко О.О.* Корпоративні фінанси як домінанта фінансової науки. – Фінанси України. 2015. № 9. – С. 78–95.

[3] Класифікація інституційних секторів економіки України (КІСЕ). Наказ Державної служби статистики України від 13.12.2014 № 378. URL : https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/378/378_2014.htm.

[4] Фінансовий ринок : підручник / [М.А.Гапонюк, А.Є.Буряченко, Н.В.Дегтярьова та ін.] ; за заг. ред. проф. М. А. Гапонюка. Київ : КНЕУ, 2014. 419 с. С. 19–22.

Фінанси домогосподарств характеризуються потоками грошової вартості та грошового капіталу, який представлений доходами і витратами домогосподарств, їх накопиченнями інвестиціями. Незмінно важливою для економіки є інформація з характерних для домогосподарств аспектів, серед яких заробітна плата, пенсії та інші соціальні виплати, доходи від присадибної діяльності і продажу власного майна, накопичення, інвестиції у цінні папери та нерухомість.

Сутність вартісної функції фінансів

В українській фінансовій науці ідею того, що фінансам об'єктивно притаманна вартісна функція першим (ще на початку 2010-х років) сформулював один із засновників сучасної української фінансової школи публічних фінансів – Віктор Федосов. Згодом його ідея була викладена у статтях, підготовлених колективом авторів і присвячених корпоративним фінансам. У статтях «Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів» (2013)[1] та «Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки» (2013)[2] спочатку була описана вартіснoформуюча функція корпоративних фінансів. Її сутність полягає в тому що корпоративні фінанси уможливлюють такий рух грошової вартості та грошового капіталу, у ході якого формуються умови зростання вартості.

Отже, фінансам як цілісному інституту суспільства властива насамперед вартісна функція. Її сутність у тому, що саме в ході (у межах) фінансових відносин (у сфері фінансів) в економіці відбувається рух грошової вартості та грошового капіталу, їх формування (створення), розподіл, накопичення, інвестування та використання.

Відомо, що загальна архітектура інституту фінансів (фінансової інфраструктури економіки) сегментується і представлена такими взаємопов'язаними фінансами інститутами (ланками, сферами фінансів), як:

- корпоративні фінанси;
- державні та місцеві фінанси (публічні фінанси);
- фінанси домашніх господарств;
- фінансовий ринок;
- міжнародні фінанси.

У кожній з цих сфер фінансів відбувається рух грошової вартості та грошового капіталу. Водночас кожна сфера фінансів має характерні ознаки, які визначають саме її місце і роль у забезпечені в економіці повного циклу руху грошової вартості та грошового капіталу. У кожній сфері фінансів домінує лише один чи кілька етапів загального циклу руху грошової вартості та грошового капіталу, і саме цей етап (етапи) визначають головне (але не єдине) об'єктивне вартісне призначення відповідної підсистеми (сфери) фі-

[1] *Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. Ринок цінних паперів України. 2013. № 3–4. С. 39–55.

[2] *Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. Фінанси України. 2013 р. № 9. С. 7–27.

нансів. Загалом сфера фінансів – це єдина система, яка забезпечує в економіці повний цикл руху грошової вартості та грошового капіталу.

У корпоративних фінансах домінує етап формування (створення) вартості, тому вартісна функція тут представлена переважно вартісноформуючою функцією, яка полягає у тому, що фінансові відносини корпорації уможливлюють рух та зростання мінової (грошової) вартості та грошового капіталу.

Зауважимо, що сутність описаної вище вартісноформуючої функції точніше передає словосполучення вартість-формуюча функція. Вважаємо, що окремі сфери фінансових відносин завжди важливо бачити як складові єдиних цілісних фінансів (фінансової інфраструктури економіки). Об'єктивні функції кожної сфери фінансів мають єдине коріння, і логічно їх передавати однокорінними словосполученнями. Такий підхід сприяє цілісному сприйняттю і розумінню фінансів, їх суспільно-економічного призначення.

Щодо публічних фінансів (державних і місцевих фінансів), то в них домінує вартість-розподільна функція. Її сутність подібна до розподільної функції фінансів, яка ґрунтовно досліджена українською фінансовою наукою ще за часів централізованої планової (соціалістичної) економіки. Тобто у сфері державних та місцевих фінансів з усіх етапів загального циклу руху грошової вартості та грошового капіталу домінує саме розподіл (перерозподіл) грошових вартостей та грошового капіталу.

У фінансах домашніх господарств переважають функції вартість-накопичення та вартість-використання. Вони полягають у тому, що саме домогосподарства є основним джерелом накопичення грошової вартості та грошового капіталу, а також їх використання. Розвиток та процвітання домашніх господарств – це запорука надійних джерел інвестицій.

Сфера фінансового ринку відрізняється від корпоративних фінансів та державних і місцевих фінансів тим, що у ній одночасно домінантними є кілька етапів руху грошової вартості та грошового капіталу. Фінансовому ринку об'єктивно властиві такі функції: вартість-накопичувальна, вартість-інвестиційна та вартість-цінова.

Вартість-накопичувальна та вартість-інвестиційна функції можуть бути об'єднані у вартість-мобілізаційну функцію фінансового ринку. Детально ці функції розглядаються у підручнику «Фінансовий ринок» (2014)[1], що підготували науковці кафедри фінансів Київського національного економічного університету[2].

Вартість-накопичувальна функція полягає у тому, що фінансовий ринок акумулює грошову вартість та грошовий капітал, а далі учасники ринку пропонують їх для подальшого інвестування. Це, наприклад, простежується у ході накопичення в банках грошового капіталу на депозитних рахунках, або коли інституційні інвестори – недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інститути спільного інвестування (ІСІ – корпоративні та пайові інвес-

[1] Фінансовий ринок : підручник / за заг. ред. проф. М. А. Гапонюка. Київ : КНЕУ, 2014. 419 с. С. 7–16.

[2] *Рязанова Н. С.* Сутність та функції фінансового ринку. *Фінансовий ринок* : підручник / за заг. ред. проф. М. А. Гапонюка. Київ : КНЕУ, 2014. 419 с. С. 7–16.

тиційні фонди) – акумулюють грошовий капітал своїх клієнтів. Крім того, накопичується грошова вартість інших (негрошових) економічних ресурсів. Такими негрошовими ресурсами є, наприклад, нерухомість (промислова, земельна чи житлова), права власності тощо. Такі ресурси акумулюються, водночас визначається їх грошова вартість. Далі вони можуть бути інвестовані, наприклад, в обмін на частку участі у капіталі компанії (в обмін на відповідну кількість акцій).

Вартість-накопичувальна функція фінансового ринку надзвичайно важлива функція, оскільки завдяки їй невеликі за обсягом грошова вартість та грошовий капітал трансформується у великі за обсягом джерела інвестицій. Обсяги, які необхідні емітентам та позичальникам. Крім того, реалізуючи вартість-накопичувальну функцію, фінансовий ринок акумулює різний за тривалістю грошовий капітал, який потім трансформуватися у тривалі за часом кошти. Основним джерелом накопичення є, як зазначалося, заощадження домогосподарств.

Вартість-інвестиційна функція фінансового ринку полягає в уможливленні ринком розміщення акумульованої грошової вартості та грошового капітулу. Реалізуючи вартість-інвестиційну функцію, фінансовий ринок має забезпечити рух грошової вартості та грошового капіталу у напрямі більшої дохідності та мінімізації ризиків. Відбувається це у ході вкладення (інвестування) коштів (грошової вартості та грошового капіталу) у найбільш ефективні проєкти. Для цього спеціалісти мають ретельно оцінюватися такі проєкти на предмет їхньої надійності, відповідності системі управління екологічними та соціальними ризиками, прибутковості тощо.

Щодо вартість-цінової функції, то для забезпечення в економіці товарообміну суспільству необхідна інформація про вартість (ціну) грошового капіталу. Тому ще однією вартісною функцією фінансового ринку є вартість-цінова функція, яка реалізується у ході виконання перших двох – вартість-накопичувальної та вартість-інвестиційної функцій. Сутність її полягає у тому, що на фінансовому ринку визначаються і фіксується ціна грошового капіталу. Враховуючи її, суспільство має можливість оцифрувати (виражати) ціни та цінові пропорції між рештою товарів і послуг. Інформація про стан формування цін на фінансовому ринку – кон'юнктура фінансового ринку – у сучасній економіці належить до основних в аналітичних матеріалах та прогнозах розвитку національних та світової економіки. Прикладом такої інформації є біржові індекси, що узагальнюють динаміку цін на грошовий капітал (цінні папери).

Всі три функції фінансового ринку взаємопов'язані та реалізуються практично одночасно (паралельно). Реалізуючи вартість-накопичувальну, вартість-інвестиційну та вартість-цінову функції, фінансовий ринок одночасно відіграє унікальну роль у забезпеченні загального циклу руху грошової вартості та грошового капіталу. На сучасному етапі оцінювання обсягів руху грошової вартості та грошового капіталу в економіці здійснюється, зокрема, інформацією про рівень капіталізації фондового ринку. Ці дані характери-

зують обсяг ринку, а взяті у динаміці дозволяють оцінити якісний бік функціонування ринку.

У міжнародних фінансах перелічені вище функції масштабуються на міжнародний рівень.

Як підсумок зазначимо, що для розвитку сталого фінансування зростає актуальність усвідомлення вартісної функції фінансів. Адже завдяки тому, що фінансам іманентна ця функція, в економіці має місце рух грошової вартості та грошового капіталу, їх формування (створення), розподіл, накопичення, інвестування та використання. При цьому у кожній сфері фінансів – чи то корпоративні фінанси, публічні фінанси, фінанси домогосподарств, фінансовий ринок або ж міжнародні фінанси – домінує лише один чи кілька етапів загального циклу руху грошової вартості та грошового капіталу. Разом всі сфери фінансів представляють єдину систему, яка й забезпечує в економіці повний цикл руху грошової вартості та грошового капіталу. Роль фінансів зростає, зокрема за даними McKinsey у 2014 р. обсяг фінансових активів у світі досяг майже 300 трлн дол. США, майже вчетверо перевищивши глобальний ВВП[1].

Сутність інформаційної функції фінансів

Одночасно з вартісною функцією фінанси об'єктивно виконують і функцію інформаційну. Інформація (інформаційний обмін) є атрибутом фінансів (фінансових відносин), їхнім наповненням, про що вже йшлося у підрозділах 1.1 та 1.2. Вартісна функція фінансів може бути реалізована лише завдяки інформації, у ході відповідного інформаційного обміну щодо грошової вартості та грошового капіталу. Зв'язок вартісної та інформаційної функцій є виявом енерго-інформаційного дуалізму, який в економіці є дуалізмом вартісно-інформаційним. Лише тому, що фінансові відносини, так би мовити, «несуть» у собі інформацію про грошову вартість та грошовий капітал, уможливлюються процеси їх функціонування, руху між учасниками економіки.

Сутність інформаційної функції фінансів полягає у тому, що фінансові відносини завжди містять інформацію, яка прямо та/або опосередковано стосується грошово вартості та грошового капіталу. Це може бути будь-яка інформація щодо функціонування грошової вартості та грошового капіталу: про процеси їх формування, розподілу, накопичення, інвестування і використання; про фізичні носії грошової вартості та грошового капіталу (економічні ресурси та створювані ними блага); їхніх власників; цінові характеристики економічних ресурсів та створюваних ними благ; джерела, напрями та інші аспекти руху грошової вартості та грошового капіталу.

Реалізується інформаційна функція фінансів у ході реєстрації, накопичення, обробки, підготовки відповідної інформації користувачам і подальших їхніх дій з одержаною інформацією – тобто у ході функціонування ін-

[1] Сан-Франциско. MarketWatch. URL : http://www.marketwatch.com/story/global-stock-market-cap-has-doubled-since-qes-start-2015-02-12.

формаційної підсистеми фінансів. Детально про цю систему – екаунтинг як інформаційну підсистему фінансів – йтиметься у розділі 3.

Належна реалізація інформаційної функції фінансів є неодмінною передумовою: (а) мінімізації інформаційної асиметрії, невизначеності, ризиків у питаннях руху грошової вартості та грошового капіталу; (б) забезпечення сталого розвитку економіки; (в) для уможливлення будь-якого етапу руху грошової вартості та грошового капіталу необхідна відповідна інформація; (г) саме на інформаційній функції фінансів базується можливість учасників економіки оцінювати потоки грошових вартостей та грошового капіталу, аналізувати, планувати та контролювати їх.

Інформаційна функція об'єктивно притаманна як загальному інституту фінансів, так і всім його підсистемам. Зокрема, інформаційне призначення корпоративних фінансів полягає в тому, що фінансові відносини корпорацій, що містять дані, які прямо та / або опосередковано стосуються руху грошової вартості та грошового капіталу, уможливлюють цей рух, забезпечують формування (створення) грошової вартості та грошового капіталу, їх розподіл, передачу, накопичення, інвестування та використання.

Інформаційна функція виявляється у функціонуванні фінансового ринку, що підтверджує фінансова наука і практика. Зокрема, одним із фундаментальних положень сучасної теорії фінансового ринку є сформульована наприкінці 1970-х років Юджином Фамою гіпотеза ефективного ринку, яка по суті базується на інформаційній концепції. Основою гіпотези Ю. Фами є визнання того, що об'єктивно економічним відносинам фінансового ринку притаманна інформаційна складова, але проблемою є те, що інформація не повністю фіксується і використовується учасниками ринку. Цей вчений ввів поняття «ефективний ринок» – ринок, на якому вся суттєва інформація відразу та повністю відображується в цінах його фінансових інструментів. Залежно від доступності інформації учасникам ринку та її відображення у його цінах, фінансовий ринок класифікується на три рівні ефективності:

- ринок слабкої ефективності (weak-form efficiency), коли поточні ціни ринку будуються тільки на історичній, тобто минулій інформації про його ціни;
- ринок напівсильної ефективності (semi-strong efficiency) – формування поточних цін відбувається відповідно до історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації, яка стосується і може стосуватися цін фінансового ринку;
- ринок сильної ефективності (strong-form efficiency), на якому ціни є результатом рішень учасників ринку, що приймаються під впливом не лише історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації, а й на основі інформації з обмеженим доступом – інформації інсайдерської.

Інформаційна функція об'єктивно властива і публічним (державним та місцевим) фінансам. Існування інформаційної функції в державних і місцевих фінансах повністю вписується в концепцію їх публічності. В сучасній українській фінансовій науці ця функція публічних фінансів вперше була описана у монографії «Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки» (2017)[1].

Усвідомлення іманентності фінансам інформаційної функції є основою цілеспрямованого пошуку суспільством шляхів максимально повного вилучення інформації з фінансових відносин.

Вартісна та інформаційна функції, як і вартісно-інформаційні зв'язки, об'єктивні за змістом і реалізуються у реальному економічному житті соціуму суб'єктивно. На жаль, на сучасному етапі розвитку суспільства людський фактор (чинник суб'єктивізму) характеризується: (а) ще недостатнім рівнем фінансово-економічної грамотності; (б) фінансовим егоїзмом, тобто бажання окремих учасників економіки отримувати фінансові вигоди за рахунок інших, для чого приховується правдива інформація; (в) певними політичними інтересами та вподобаннями; (г) здійсненням механічних помилок; (д) використанням в економіці недосконалих технічних засобів фіксації, обробки та передачі інформації. Все це призводить до викривлень у вартісно-інформаційній взаємодії, появі в ній розбіжностей. Це виявляється у тому, що інформація з питань руху грошової вартості та грошового капіталу не відповідає дійсності, не відображає реального стану руху вартості (споживних вартостей) як внутрішньої енергії економіки. Такий процесе є виявом відмінності вторинної інформації у фінансах від первинної (це детально розглядалося у підрозділі 1.1).

В сучасній економіці виявом таких розбіжностей є, наприклад, ситуації на фінансовому ринку при проводжені віртуальних операцій з грошовим капіталом. Відомий фінансист Джордж Сорос з цього приводу відмічає у книзі «Криза світового капіталізму. Відкрите суспільство у небезпеці» (1998), що масштаби ринків своп, форвардних угод та похідних цінних паперів – величезні, і суми, з якими здійснюються операції, у багато разів перевищують капітал, що реально використовується у комерційній діяльності[2]. Наслідком такого є фінансові бульбашки. Мінімізувати та уникнути таких розбіжностей можна лише за допомогою розвиненої належно функціонуючої інформаційної підсистеми фінансів. Щодо ролі інформації Дж. Сорос в іншій своїй книзі «Алхімія фінансів» (2007)3 наголошує, що одним із постулатів фінансів інформаційної доби стає те, що просте розуміння ситуації їхніми учасниками недостатнє і не може розглядатися як знання: у фінансах саме повнота інформації є важливою.

---

[1] *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки. Фінанси України. 2017. № 1. С. 26–52.

[2] *Сорос Дж.*. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / пер. с англ. Москва : ИНФРА-М., 1999. 262 с. С. 5.

[3] Soros G. The Alchemy of Finance. Reading the Mind of the Market. John Wiley & Sons, Inc., 2007. 281 p. P. 49–72.

2.5. Особливості фінансів XXI століття

Зв'язок особливостей фінансів з розвитком суспільства і його економіки та довкіллям

Економічна історія засвідчує, що фінанси постійно еволюціонують, і цей багатовекторний процес відповідним чином корелює як з розвитком суспільства та його господарської діяльності, так і станом довкілля. Особливості фінансів зумовлюються запитами суспільства та його економіки, необхідністю забезпечення належного рівня життя людей, їх невпинно зростаючих потреб. Крім того, фінанси – це особлива система економічних відносин соціуму. А соціум є невід'ємною частиною довкілля (екосистеми) у широкому розумінні[1], тому стан довкілля впливає на особливості фінансів. Водночас, фінанси як форма організації вартісних відносин, інфраструктурна забезпечувальна підсистема економіки, в якій функціонують грошова вартість і грошовий капітал, є не лише потужним драйвером економічного розвитку суспільства та його економіки, а й чинником змін у довкіллі. Наприклад, стимулом у господарській діяльності людей, або ж навпаки – стримувачем тих чи інших економічних процесів, слугують вартісні (грошові) чинники: можливість отримання фінансової вигоди, податкові, валютні, тарифні та інші фінансові інструменти. За допомогою фінансових інструментів можна стимулювати або стримувати види діяльності, впливаючи на довкілля.

Повністю розкрити роль сучасних фінансів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу можливо лише у контексті виявлення історичних особливостей цих фінансів. Можна констатувати, що у XXI ст. особливості фінансів обумовленні двома групами процесів, які характерні як для національних економік, так і глобально для всієї планети Земля: розвитком інформаційного суспільства та загостренням проблем довкілля. Відповідно до процесів розвитку інформаційного суспільства та на противагу загостренню проблем довкілля у фінансах як відносно стійкій, а отже, гнучкій та мобільній, інфраструктурній підсистемі економіки відбуваються процеси, котрі є особливістю фінансів XXI ст. Дослідження глобальних та національних тенденцій у фінансах за станом на початок 2020-х років дає змогу зробити висновок, що особливості фінансів XXI ст. полягають у такому:

По-перше, цифровізація (digitization, digitalization) фінансів, розвиток «цифрових» фінансів (digital finance, діджітал фінанси). Процес цифровізації фінансів – тобто перетворення інформації фінансів у адекватний машинному зчитуванню цифровий формат – супроводжується трансформацією формату фінансових відносин, появою нових фінансових технологій (FinTech, фінтех), послуг, продуктів та інструментів. Вони націлені на максимальне

[1] Поняття «довкілля» охоплює життєдіяльність і здоров'я людей, флору, фауну, біорізноманіття, ґрунт, повітря, воду, клімат, ландшафт, природні території та об'єкти, історичні пам'ятки та інші матеріальні об'єкти чи сукупність цих факторів, а також об`єкти культурної спадщини чи соціально-економічні умови, які є результатом зміни цих факторів (Про оцінку впливу на довкілля. Закон України від 23.05.2017. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19).

задоволення потреб користувачів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу в умовах цифрової економіки.

По-друге, вбудовування системи управління екологічними і соціальними ризиками (ecological and social risk management system, ESRM) у хід оцінювання та фінансування нових проєктів, у систему управління фінансами. Цей процес спрямований на мінімізацію вірогідності настання екологічних і соціальних (E&S) ризиків, зменшення їх негативних наслідків як для суб'єктів господарювання, що реалізують проєкти з потенційними E&S ризиками, так і фінансових і нефінансових інституцій, що фінансують такі проєкти.

По-третє, використанням фінансів для сталого розвитку (sustainable development) економіки та суспільства загалом[1], тобто розвитку такої господарської діяльності, яка дає змогу задовольнити потреби сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. Таку господарську діяльність асоціюють з поняттям «зеленої економіки» (green economy), відомої ще як економіка замкненого циклу або циркулярна економіка (circular economy, recycled economy, closed-loop economy). При цьому у документах з проблематики зеленої економіки, що розроблені G20 (The Group of Twenty, major advanced and emerging economies), фінанси розглядаються як дієвий механізм забезпечення сталого розвитку, і називаються вони «зелені фінанси» (green finance)[2]. Термін «зелені фінанси» використовується як загальне поняття, під яким розуміють такі зрушення у фінансових відносинах і фінансових потоках, що спрямовані на підтримку діяльності та проєктів, котрі приносять користь довкіллю, а отже, забезпечують сталий розвиток.

Поняття «зелені фінанси» є узагальнюючим і охоплює фінанси, що використовуються для:

(а) вирішення проблем екології, і вони відомі як «екологічні фінанси» (ecological finance), оскільки спрямовані на подолання проблем викидів парникових газів. У цьому випадку роль фінансів реалізується через торгівлю квотами на викиди (емісію) парникових газів (International Emission Trading, IET) та «вуглецеве» фінансування (carbon finance);

(б) розвитку економіки, що відповідає еко-критеріям, тобто критеріям «зеленої» економіки (економіки замкненого циклу). Отже, розвиток економіки замкненого циклу забезпечується зеленими фінансами (зеленим фінансуванням) – фінансуванням лише такої діяльності та проектів, що відповідають еко-критеріям. Еко-критеріями є, зокрема, показники, що засвідчують:

[1] Термін «сталий розвиток» є офіційно визнаним в Україні відповідником англійського терміна «sustainable development», у російському перекладі «устойчивое развитие». Проте розвиток як динамічна зміна станів або явищ не може бути «сталим», тобто незмінним. Існує думка, що більш вдалим перекладом українською мовою може бути словосполучення «стійкий розвиток», бо «сталий» означає, швидше, «стабільний», «постійний», тобто здатний підтримувати певні темпи руху, розвитку, поступу. Але явище, про яке йдеться, містить ще один аспект – здатність утримувати рівновагу, не падати, не руйнуватися. Іноді застосовують також термін «збалансований розвиток» як такий, що більше відповідає суттєвості розвитку як процесу змін з утриманням еколого-економічного та соціального балансу. (На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва: довідник / Берзіна С. В. та ін. – Київ : 2017. 138 с. С. 7).

[2] UN Environment. URL : http://web.unep.org/inquiry/publications.

зменшення використання викопних ресурсів; ефективне використання вже задіяних ресурсів і, зокрема, зниження питомих енергетичних витрат; залучення відновлюваних джерел енергії; максимальна утилізація відходів. Тобто зеленими фінансами є ті, що передбачають фінансування проєктів та діяльності, які відповідають зазначеним критеріям.

Необхідно зазначити, що сталий розвиток суспільства, його економіки та вирішення проблем довкілля у XXI ст. безпосередньо пов'язані з прогресом у фінансах. Полягає цей прогрес у трансформації фінансів у «цифрові» фінанси, вбудовуванні у фінансові відносини системи управління економічними і соціальними ризиками, а також розвитку зелених фінансів; останнє містить використання фінансів як для вирішення проблеми парникових, так і розвитку «зеленої» економіки (економіки замкненого циклу).

Розвиток сучасних фінансів супроводжується їх, так би мовити, екологізацією через вбудовування системи належного управління екологічними та соціальними (E&S) ризиками. Система ESRM має гарантувати, що господарська діяльність не шкодить довкіллю, забезпечує сталий розвиток. «Зелене» фінансування передбачає збільшення обсягів фінансування від державного та приватного секторів на цілі сталого розвитку, обов'язковість ефективної системи ESRM, використання можливостей, які забезпечують не лише достойну норму прибутку, а й екологічні вигоди та високий рівень підзвітності.

Для забезпечення сталого розвитку всі банківські інституції, страхові компанії, інвестиційні структури повинні мати потужні стимули, які б утримували їх від традиційних інвестицій та забезпечували інвестування з урахуванням еко-критеріїв. Велика відповідальність у розробці та впровадженні таких стимулів лежить на урядах та міжнародних міжурядових організаціях.

«Цифрова» економіка

Перша особливість фінансів XXI ст. обумовлена винайденням і стрімким поширення в економічній практиці комп'ютерних та пов'язаних з ними інформаційних технологій. Поряд з важливим виникненням появи та поширення наприкінці XX ст. комп'ютерів – електронних програмно-керованих пристроїв для швидкої обробки значної кількості інформації, слід відмітити величезну роль появи наприкінці 1990-х років всесвітньої системи сполучених комп'ютерних мереж – Internet (Інтернет)[1], а також створення

[1] Історія Інтернету (Internet) сягає досліджень 1960-х років, що проводилися на замовлення уряду США і мали на меті створення надійних, стійких до пошкоджень розподілених комп'ютерних мереж. Попередниця Інтернету – мережа ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) почала функціонувати наприкінці 1960-х років і на початок 1970-х років об'єднувала близько 200 вузлів. Фінансування магістральної мережі за кошти урядового агентства США, що займається розвитком фундаментальних досліджень та освіти (National Science Foundation, NSF) у 1980-х, а також приватне фінансування для інших комерційних магістральних мереж в усьому світі привели до розробки нових мережевих технологій і злиття багатьох мереж. Комерціалізація в 1990-х роках міжнародної комп'ютерної мережі сприяла її популяризації. 1995 рік вважається роком появи глобального інформаційного банку (Internet): група економічно розвинених країн започаткувала загальносвітову інформаційну мережу на основі інтеграції глобальних і регіональних інформаційно-телекомунікаційних систем, а також систем цифрового телебачення і радіомовлення, супутникових систем та інших видів зв'язку.

на початку 2000-х років розподіленої бази даних – Blockchain (Блокчейн)[1], здатної підтримувати стійкий до модифікацій, підробок, крадіжок та інших зловживань постійно зростаючий список упорядкованих записів (блоків). Надійність Blockchain обумовлена тим, що кожен з її записів (блоків) має мітку часу і посилання на попередній блок, завдяки чому після запису даних у цій системі їх не можна змінити заднім числом.

Результатом проривних інновацій в інформаційній техніці та технології, а також їх широким практичним застосуванням стало формування інформаційного суспільства, господарські зв'язки та процеси якого на порозі 2020-х років вже неможливо уявити без Інтернету і його найбільш популярної та найбільшої служби – World Wide Web (WWW, всесвітньої мережі, павутини, сіті). WWW охоплює всю планету Земля і є багатомовним електронним сховищем інформації, величезною кількістю зв'язаних між собою сторінок; павутиною, в якій зв'язок забезпечується посиланнями, завдяки яким можна переходити з однієї сторінки на іншу, навіть, якщо вона розташована на іншому комп'ютері, підключеному до Інтернету. Всесвітня павутина містить форуми, блоги та соціальні мережі, а Інтернет забезпечує її існування та роботу.

Економіку XXI ст. визначають як цифрову (Digital economy, диджітал економіка)[2], тобто таку, що базується на цифрових комп'ютерних технологіях. В диджітал економіці виробництво, розподіл, обмін та використання економічних ресурсів і виготовлених з них продуктів відбувається саме за допомогою комп'ютерних мереж, через комп'ютерні мережі.

На самому початку XXI ст. концепцію цифрової економіки сформулював Томас Месенбург (Tomas Mesenbourg) у праці «Вимірювання цифрової економіки» (2001)[3], виокремивши такі три складові такої економіки:

- підтримуюча інфраструктура – апаратне забезпечення, програмне забезпечення, телекомунікації, мережі тощо;
- електронний бізнес – його ведення та будь-які процеси, що здійснюються через комп'ютерні мережі;
- електронна комерція, наприклад, продаж товарів через Інтернет.

Описане відповідає концепції Четвертої промислової революції (The Fourth Industrial Revolution), відомої під позначкою «Industry 4.0»[4]. Якщо Перша промислова революція ознаменувала перехід від ручного до механізованого виробництва завдяки винайденню та застосуванню парового двигуна, Друга – перехід до масового виробництва з використанням електродвигуна

[1] Блокчейн (Blockchain) почав розроблятися у 2011 р. Технологія Блокчейн може застосовуватися у різних сферах економіки, в яких важливим є забезпечення надійності даних, унеможливлення їх підробки, крадіжки та інших зловживань. На кінець 2010-х років ця інформаційна система вже застосовується рядом країн (Швеція, Україна, ОАЕ) для ведення, наприклад, земельних реєстрів.

[2] Термін «цифрова економіка» ввів професор одного з університетів Японії, коли досліджував фінансово-економічну кризу 1990-х років. Згодом це плоняття було використано у праці Дона Тапскотта (Don Tapscot) «Цифровая экономика: обещание и опасность в эпоху сетевой разведки» (1995) (*Tapscott Don* (1997). The digital economy : promise and peril in the age of networked intelligence. New York: McGraw-Hill).

[3] *Mesenbourg T. L.* (2001). Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census.

[4] Термін «Industry 4.0» став відомим у 2011 року після того, як на Ганноверському ярмарку група «Industrie 4.0» представила ініціативу підвищення конкурентоздатності німецької економіки.

та конвеєра, а Третя – перехід на автоматизоване виробництво з масовим використанням комп'ютерів та інформаційних технологій, то Industry 4.0 – означає масове впровадження кіберфізичних систем у виробництво та обслуговування потреб людини, в т. ч. побут. Експерти Інституту бізнес інжинірингу Св. Геллена (Швейцарія) – Маріо Герман (Mario Hermann), Тобіас Пентек (Tobias Pentek) та Борис Отто (Boris Otto) у дослідженні «Принципи сценарію Industry 4.0»[1] виокремили такі чотири ключові елементи Industry 4.0:

- кіберфізична система (Cyber-Physical System, CPS) – вбудовані комп'ютерні і мережеві технології, які забезпечують спостереження і керування процесом фізичного виробництва та отримання зворотної інформації;
- інтернет речей (Internet of Things, IoT) – об'єднання через Інтернет різних сенсорів, смартфонів тощо для уможливлення їх взаємодії та досягнення необхідних їх користувачам цілей;
- інтернет-провайдер (Internet Service Provider, ISP) – надавачі послуг Інтернету;
- розумний завод (Smart Factory) – виробництво з автоматизованим обладнанням, що управляється комп'ютером, здатним отримувати за допомогою сенсорів зворотню інформацію про стан об'єкта у фізичному просторі.

Вкрай важливим аспектом Четвертої промислової революції, як зауважують експерти всесвітньо відомої компанії Deloitte, є штучний інтелект (artificial intelligence)[2].

В Україні науковими розробками в галузі розвитку цифрової економіки фундаментально займається сектор цифрової економіки відділу економічної теорії Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України. Згідно з Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки[3] поняття «цифрова економіка» визначено як діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові. У Концепції зазначено, що цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних та цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких вже сьогодні впливають на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від такої, що їх ресурси, до економіки, що створює ресурси. Саме дані є ключовим ресурсом цифрової економіки, вони генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію через функціонування електронно-цифрових пристроїв, засобів та систем.

У цифровій економіці відбувається процес цифровізації, тобто перетворення інформації у цифровий формат (такий, що зчитується машиною), коли інформація організована у біти (bit), тобто основну одиницю цифрової комунікації.

---

[1] *Hermann M., Pentek T., Otto B.* Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios. Literature Review. Working Paper № 01 / 2015.

[2] The New Physics of Financial Services. Understanding how the artificial intelligence is transforming the financial ecosystem. – World Economic Forum, 2018. URL : https://www.weforum.org/search?query=The+New+Physics+of+Financial+Services.

[3] Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки. Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13.

Згідно з Концепцією, цифровізація має сприяти розвитку інформаційного суспільства та у XXI ст. масштаб і темп цифрових трансформацій мають стати основними характеристиками економічного розвитку. Цифровізація визначена як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. У цифровому світі за умови наявності цифрової альтернативи існування розвиток більшої частини аналогових систем (сфер) стає недоцільним. Принцип «цифровий за замовчуванням» означає переведення у цифровий формат тих аналогових систем, розвиток та підтримка яких є очевидно невигідними та неефективними. Саме цифровий стан стає звичайним станом функціонування та розвитку багатьох систем, сфер, організацій, індустрій та економік у XXI ст. Це стосується і сфери фінансів.

В Україні основна мета цифровізації – це досягти цифрової трансформації наявних та створити нові галузі економіки, а також трансформувати сфери життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні.

З цифровою економікою пов'язане поняття «Big Data» («великі дані»)[1] – величезні та різноманітні за змістом обсяги структурованих і неструктурованих даних, що ефективно оброблюються горизонтально масштабованим2 програмним забезпеченням. Нині терміном Big Data у широкому розумінні позначають соціально-економічний феномен, пов'язаний з використанням технологічних можливостей аналізувати величезні масиви даних (у деяких галузях – весь світовий обсяг даних) з усіма трансформаційними результатами.

«Зелена» економіка (економіка замкненого циклу)

Друга група процесів, які обумовлюють особливості фінансів XXI ст., пов'язана із загостренням проблем довкілля[3], обмеженістю викопних джерел енергії та інших невідновлюваних природних ресурсів. У результаті цього зростає актуальність «зеленої» економіки, тобто економіки замкненого циклу. Така економіка базується на ресурсозбереженні, ресурсоефективності, відновленні ресурсів. Вона є альтернативою традиційній, лінійній економіці,

[1] Термін «Big Data» («великі дані») подібний до метафор «велика нафта», «велика руда» тощо. Поширення терміна «Big Data» пов'язують зі статтею Девіда Голдстона (David Goldston) – редактора журналу «Nature» (3.09.2008), присвяченій впливу на майбутнє тих технологій, що відкривають можливості роботи з величезними обсягами даних. У статті було зібрано матеріали, які ілюструють феномен поєднання стрімкого зростання обсягів і різноманіття оброблюваних даних із технологічними перспективами у парадигмі вірогідного стрибка «від кількості до якості». (Goldston D. Big data: Data wrangling. URL : https://www.nature.com/news/2008/080903/full/455015a.html).

[2] Горизонтальне масштабування – поділ системи на дрібніші структурні компоненти і рознесення їх по окремих фізичних машинах (або їх групам), і (або) збільшення кількості серверів, що паралельно виконують одну й ту саму функцію. Масштабування у даному контексті означає можливість додавати до системи нові вузли, сервери, процесори для збільшення загальної продуктивності.

[3] У Законі України «Про вплив на довкілля» (2017) визначено, що вплив на довкілля – це будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров`я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів. (Про вплив на довкілля. Закон України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19).

логіка якої «створення – користування – захоронення відходів», економіка замкненого циклу повністю відповідає вищезгаданій концепції згадуваної Четвертої промислової революції.

Цілком ймовірно, що у недалекій перспективі ми будемо знати походження кожного харчового продукту та інших товарів, особливості його виробництва, обсяги енергії, що була спожита у ході виробництва та інші технічні деталі. Це є природнім, неминучим результатом поєднання принципів зеленої економіки та цифрових технологій.

Протягом 2011–2015 рр. Європейська Комісія виступила з декількома важливими ініціативами з питань економіки та довкілля, кульмінацією чого став «Пакет циркулярної економіки», прийнятий у грудні 2015 р.[1] Цей Пакет надалі розвивається і доповнюється новими матеріалам. Зокрема, на початку 2018 р. на сайті Єврокомісії було оприлюднено документ з питань моніторингу циркулярної економіки[2], у якому модель матеріальних потоків у циркулярній економіці Європейського союзу у складі 28 країн за станом на 2014 р. графічно була представлена таким чином (рис. 2.5.1).

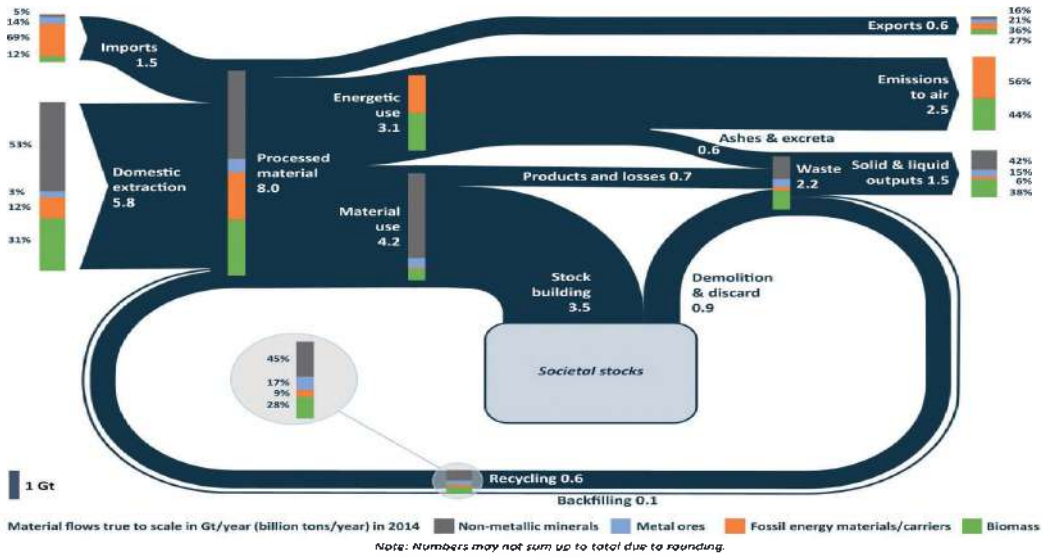

Рис. 2.5.1 Модель потоків матеріальних ресурсів циркулярної економіки ЄС-28 (станом на 2014 р.)[3]

Мета цієї моделі – показати, як матеріальні ресурси входять у господарський процес, рухаються в економіці та врешті-решт покидають її. Така візуалізація є діаграмою матеріальних потоків, де агреговано зображено всі

[1] European Commission. Circular Economy. Implementation of the Circular Economy Action Plan. : http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.

[2] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a Monitoring Framework for the Circular Economy. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516265440535&uri=COM:2018:29:FIN.

[3] Ibidem.

матеріальні ресурси, що згруповані за категоріями матеріалів по всій економіці – від їх добування до перетворення у відходи.

З лівого боку на діаграмі показано, що щорічно 8 млрд т матеріалів заходять в економіку ЄС-28 та переробляються в енергію та інші продукти. Так, тільки 0,6 млрд т з них надходить у результаті переробки, тобто з 2,2 млрд т відходів лише 0,6 млрд т повторно повертаються в систему як перероблені матеріали. Решта (1,5 млрд т) є відходами, яка показує значний потенціал для покращення, зокрема за рахунок (а) збільшення частки матеріалів, що перероблюються як вторсировина та (б) зменшення продукування відходів.

У цьому ж документі Єврокомісії зазначено, що моніторинг процесів циркулярної економіки – це складне завдання і перехід до такої економіки не обмежується її окремими матеріалами або сегментами, а є системними змінами, що стосуються всієї економіки та охоплюють всі товари і послуги. В ідеалі індикатори такої економіки мають відображати насамперед тенденції збереження економічної цінності продуктів, матеріалів і ресурсів, а також тенденції утворення відходів. Наголошено, що поки немає єдиного загальновизнаного показника «циклічності», надійних готових індикаторів для опису найбільш актуальних тенденцій. Неможливо належним чином відобразити складність і багатоаспектність переходу до циркулярної економіки, за допомогою тільки одного критерію, тому для моніторингу буде використано набір відповідних показників.

Пропонована система моніторингу спрямована на оцінювання прогресу в напрямку циркулярної економіки таким чином, щоб охопити її різні аспекти на всіх етапах життєвого циклу ресурсів, продуктів та послуг. Саме тому структура моніторингу є набором з десяти показників (табл. 2.5.1), що згруповані у чотири етапи та аспекти циркулярної економіки: (1) виробництво і споживання, (2) управління відходами, (3) вторинна сировина, (4)) конкурентоздатність та інновації. Загалом це відповідає логіці та структурі плану дій циркулярної економіки.

Згідно з ухваленим у 2015 р. Планом дій ЄС з економіки замкненого циклу, її впровадження передбачає побудову нових бізнес-моделей на основі принципів екодизайну, ремонту, повторного використання, відновлення й обміну продукції та максимального запобігання утворенню відходів. У разі переходу на таку модель економіки промиловість очікують кардинальні зміни: від вибору сировини, способів виготовлення продукції до використання побічних продуктів одного виробництва як повноцінної сировини для іншого. Це дасть змогу уникнути втраченої вартості матеріалів і продукції, дефіциту ресурсів, різкого зростання цін, накопичення відходів, деградації довкілля та зміни клімату, сприятиме розвитку інновацій, збільшенню кількості робочих місць і підвищенню конкурентоспроможності економіки.

Таблиця 2.5.1

Показники циркулярної економіки[1]

	Назва	Актуальність
Виробництво та споживання		
1	Самодостатність ЄС в сировині	Циркулярна економіка має допомогти ліквідувати ризики, зумовлені постачанням сировини, зокрема критично важливої сировини[2]
2	Зелені державні закупівлі	Державні закупівлі становлять велику частину і можуть стимулювати циркулярну економіку
3	Утворення відходів	В циркулярній економіці утворення відходів зводиться до мінімуму
4	Харчові відходи	Відмова від їжі має негативний вплив на довкілля, клімат та економіку
Управління відходами		
5	Загальні показники переробки	Збільшення утилізації є частиною переходу до циркулярної економіки
6	Норми переробки для певних потоків відходів	Це відображає прогрес у переробці основних потоків відходів
Вторинна сировина		
7	Внесок перероблених матеріалів у попит на сировину	У циркулярній економіці вторинна сировина зазвичай використовується для виробництва нових продуктів
8	Торгівля переробленою сировиною	Торгівля вторсировиною відображає важливість ринку та глобальної участі в циркулярній економіці
Конкурентоздатність та інновації		
9	Приватні інвестиції, робочі місця та валова додана вартість	Це відображає внесок циркулярної економіки у створення робочих місць та зростання
10	Патенти	Інноваційні технології, що пов'язані з циркулярною економікою, підвищують глобальну конкурентоспроможність

В економіці замкненого циклу виокремлюють такі п'ять напрямків[3]:

1. Дизайн продукції: вироби проєктуються у такий спосіб, щоб вони мали більш тривалий термін використання, можливість ремонту, демонтажу, повторного використання чи перевиготовлення.

[1] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a Monitoring Framework for the Circular Economy. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516265440535&uri=COM:2018:29:FIN.

[2] Критично важлива сировина (critical raw materials, CRM) – види сировини, які з 2011 р. Єврокомісія визначає для економіки ЄС у межах своєї Ініціативи сировинних ресурсів (Raw Materials Initiativ). Фактори, що можуть впливати на віднесення сировини до К. в. с: (1) Межа виробництва, тобто коли сировина досягає піку Хабберта (Hubbert peak), тобто рівня, який згідно з теорією піку Хабберта (розроблена американським геофізиком Меріоном Хабберт (Marion Hubbert), який запропонував метод моделювання кривої добутку сировини з урахуванням очікуваного граничного обсягу її вилучення з надр, і згідно з якою для будь-якої географічної зони темпи добутку нафти мають тенденцію слідувати кривій нормального розподілу). (2) Скорочення відомих родовищ. (3) Скорочення співвідношення видобутку сировинних матеріалів на найбільших родовищах до їх видобутку на менших родовищах, оскільки перші забезпечують більшу частину видобутку сировини. (4) Неефективність системи цін: коли збільшення ціни на сировину не приводить до пропорційного збільшення її виробництва. (5) Витрати на видобуток (ціни, зусилля) з часом зростають, оскільки видобуток стає складнішим.

[3] До економіки замкненого циклу. – Екологія підприємства. 2017. № 11. URL : http://ecolog-ua.com/arhiv/znist-no11-2017.

2. Виробничі процеси: ефективне використання всіх видів ресурсів у виробничих процесах.
3. Споживання: сприяння відповідальному вибору споживача через маркування продукції з інформацією про вплив на довкілля, термін використання, енерговитратність.
4. Управління відходами: пріоритетність поводження з відходами: запобігання – обробка для повторного використання – рециклінг та відновлення енергії – видалення.
5. Від відходів до ресурсів: розширення ринку вторинної сировини та повторного використання води.

Україна, розробляючи стратегічні плани свого розвитку, враховує положення Пакету ЄС з питань циркулярної економіки.

У XXI ст. характерними ознаками провідних економік стали ресурсо- та енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії, п'ятиступінчата система поводження з відходами.

Директивою 2008/98/ЄС «Про відходи»[1] запроваджено визначення терміна «відходи», під яким розуміється «субстанція або предмет, від яких власник позбувається, хоче позбутися або повинен позбутися відповідно до чинного законодавства». Згідно з п'ятиступінчатою системою поводження з відходами (рис. 2.2.1), найвищим рівнем є попередження або мінімізація утворення відходів. Далі за зменшенням пріоритету йдуть повторне використання та рециклінг відходів. У процесі рециклінгу відходи переробляються в продукцію, матеріали або речовини (в т. ч. з переробленням органічного матеріалу). Наступними є методи оброблення побутових відходів, які супроводжуються виробництвом енергії. Останнім в ієрархії є видалення – спалення без виробництва енергії та захоронення на полігонах. Захоронення є необхідною, але останньою ланкою цього ланцюжка. Згідно з Директивою визначено 16 категорій відходів, на основі яких запроваджено єдиний Європейський перелік відходів (рішення 2000/532/ЄС)[2], який періодично переглядається і оновлюється.

Роздільне збирання, повторне використання, рециклінг та енергетичне використання відходів конкурують між собою за сировину, але не виключають одне одного. Практика країн, які за останні десятиліття значно зменшили частку захоронення відходів (Німеччина, Бельгія, Австрія, Нідерланди), досягли цього результату за допомогою поєднання повторного використання матеріалів та рециклінгу (в т. ч. отримання компосту) з термічним обробленням (спалюванням), яке здебільшого передбачає використання енергії[3]. Тобто країни, які відмовилися від захоронення відходів, використовують всі

[1] Директива Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування деяких Директив. URL : https://minjust.gov.ua/m/str_45875.

[2] 2000/532/EC: Commission Decision of 3 May 2000 replacing Decision 94/3/EC establishing a list of wastes pursuant to Article 1(a) of Council Directive 75/442/EEC on waste and Council Decision 94/904/EC establishing a list of hazardous waste pursuant to Article 1(4) of Council Directive 91/689/EEC on hazardous waste (notified under document number C(2000) 1147). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fr/TXT/?uri=CELEX:32000D0532.

[3] Перспективи енергетичної утилізації твердих побутових відходів в Україні. Аналітична записка БАУ № 22. URL : http://www.uabio.org/activity/uabio-analytics.

можливі методи їх переробки: як матеріальні, так і енергетичні, не віддаючи переваги жодному з них.

На початку XXI ст. ситуація в різних – навіть розвинених – країнах і регіонах різниться (табл. 2.5.2).

Ключовою у розвитку суспільства стала політика декаплінгу (decupling)[1] та врахування індексу інклюзивного розвитку (The Inclusive Development Index, IDI)[2].

Таблиця 2.5.2

Кількість та методи поводження з твердими побутовими відходами в країнах OECD[3]

	Північна та Південна Америка	Європа, Туреччина, Ізраїль	Японія, Південна Корея та країни тихоокеанського регіону	Всього OECD
Кількість відходів, млн т	291,5	263,9	85,3	640,7
Кількість відходів, кг/(люд·рік)	607	469	421	514
Рециклінг	24%	25%	31%	25%
Компостування	8%	13%	0,3%	9%
Спалювання (без використання енергії)	0,1%	3%	4%	2%
Спалювання (с використанням енергії)	9%	20%	48%	18%
Захоронення	60%	38%	17%	45%

Концепція декаплінгу, яка представляє взаємозв'язок між економічним зростанням і впливом на довкілля була сформульована OECD в «Екологічній стратегії на XXI століття» (2001)[4]. Термін «декаплінг» визначено як розмежування між навантаженням на довкілля та економічним зростанням протягом певного періоду. Нині декаплінг-аналіз широкого застосовує не лише OECD, але й ООН та ЄС. Стратегією OECD визначено, що декаплінг – це стратегічна основа руху до екологічно сталої економіки і передбачає розмежування темпів зростання добробуту людей (з одного боку) та споживання ресурсів і екологічного впливу (з іншого). Економічний розвиток суспільства має базуватися на відносно низьких темпах зростання споживання викопних ресурсів планети Земля та зменшенні деградації навколишнього середовища.

[1] Поняття «декаплінг» (від англ. decoupling – розділення, розщеплення, роз'єднання, розмежування, порушення зв'язку) застосовується до процесів, в яких два чи більше параметрів, що мають кореляційну чи іншу залежність, рухаються насправді в різних напрямках (*Акулов А. О.* Эффект декаплинга в индустриальном регионе. Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2013. № 4. С. 177–185).

[2] Термін «інклюзія» (від англ. «inclusive» – включений) вперше був застосований у 1970-х роках у США при виділенні соціальної інклюзії, під якою розуміли збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, коли кожна людина як індивідуальність сприймається суспільством і має можливість повноцінно брати участь у соціумі. Поступово поняття «інклюзія» поширили на економіку. У 2013 р. методику оцінювання інклюзивного зростання було представлено експертами IMF для загального оцінення стану економічного розвитку країни.

[3] Перспективи енергетичної утилізації твердих побутових відходів в Україні. Аналітична записка БАУ № 22. URL : http://www.uabio.org/activity/uabio-analytics.

[4] OECD Environmental Strategy for the First Decade of the 21st Century. URL : http://www.oecd.org/dataoecd/33/40/1863539.pdf.

Концепція декаплінгу відображена у звіті «Циркулярна економіка та переваги для суспільства», підготовленого на замовлення Римського клубу (2017)[1]. У цьому звіті йдеться про те, що циркулярна економіка – це система, яка є відновною за своїм наміром та замислом. У ній продукти розробляються таким чином, щоб забезпечити їх зручне повторне використання, розбирання і повне відновлення (чи переробку) при розумінні того, що це є повторним використанням величезних кількостей матеріалу; матеріалу, який відновлений з продуктів, що досягли завершення свого життєвого циклу, а не видобутий у вигляді нових ресурсів; і саме таким чином закладаються основи економічного зростання. Крім того, в циркулярній економіці важливим є використання відновлюваної енергії та усунення застосування токсичних хімікатів, що можуть зашкодити повторному використанню; так економіка спрямована на ліквідацію відходів за допомогою передового та інноваційного дизайну матеріалів, виробів, систем та, у рамках цього, бізнес-моделей.

Індекс інклюзивного розвитку – це щорічний економічний індекс, який був представлений у 2018 р. на Всесвітньому економічному форумі (World Economic Forum, WEF) у Давосі[2] як альтернатива показнику «ВВП на душу населення». Індекс інклюзивного розвитку особливий тим, що враховує одразу 12 різних показників розвитку країни: крім ВВП, розраховується ще одинадцять параметрів економічного прогресу. Всі показники об'єднані у три групи: розумне зростання (показники відображають розвиток на основі знань та інновацій); включення (показники характеризують сприяння більш ресурсозберігаючому, екологічно чистому виробництву та більш конкурентоспроможну економіку); рівноправність та стійкий розвиток (показники характеризують стійке управління природними та фінансовими ресурсами)[3].

Концепція інклюзивного зростання економіки – передбачає забезпечення справедливих можливостей та рівноправ'я для економічних учасників, що супроводжується вигодами, принесеними кожному сектору економіки та різним верствам суспільства. Такий підхід розширює традиційні моделі економічного зростання, зосереджуючи увагу на рівності здоров'я, людського капіталу, екологічного стану довкілля, соціального захисту та продовольчої безпеки як чинників світової безпеки в широкому розумінні[4].

В «зеленій» економіці в умовах розвитку інформаційних технологій зростає актуальність зменшення паперового інформаційного обміну, заміни паперових носіїв інформації електронними засобами. Електронний документообіг вирішує низку проблем бізнесу, дає змогу зекономити час і кошти, забезпечити надійне зберігання і зручний пошук. Заміна паперових носіїв інформації

[1] Звіт Римського клубу «Циркулярна економіка та переваги для суспільства». URL : http://www.clubofrome.org.ua/tsirkulyarna-ekonomika-ta-perevagi-dlya-suspilstva-ukrayinskoyu/.

[2] Fourth Industrial Revolution for the Earth Series. Harnessing the Fourth Industrial Revolution for Life on Land. WEF. January 2018. URL : https://www.weforum.org/reports/harnessing-the-fourth-industrial-revolution-for-life-on-land.

[3] World Economic Forum. URL : https://widgets.weforum.org/inclusive-development-index-2017/.

[4] *Ranieri Rafael, Ramos Raquel Almeida.* Inclusive Growth: Building up a Concept (2013). URL : https://ideas.repec.org/p/ipc/wpaper/104.html.

електронними актуальна для української економіки: на початок 2017 р. лише 2–3% компаній України у роботі з партнерами використовували електронні документи, завірені електронним цифровим підписом (ЕЦП). Решта виготовляли та пересилали за старим методом по всій країні паперові документи.

З розвитком «зеленої» економіки в інвестиційному бізнесі з'явилося поняття «соціально відповідальне інвестування» (socially responsible investing, SRI), що відображає практику професійних інвесторів та усіх хто бажає займатися вкладенням коштів у фонди прямого інвестування, що класифікуються як «зелені» фонди.

З 2020 р. в Україні вводиться в дію Закон «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року»[1]. Згідно зі стратегією першопричин екологічних проблем України такі:

- підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності;
- переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки;
- фізичне та моральне зношення основних фондів в економіці;
- неефективна система державного управління у сфері охорони довкілля;
- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти;
- незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян;
- незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;
- недостатнє бюджетне фінансування природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

Кожна з перелічених причин прямо або опосередковано пов'язана з темою фінансів, і подолання цих причин можливе шляхом вбудовування у фінанси України системи управління екологічними та соціальними ризиками, а також розвитку зелених фінансів.

Цифровізація (диджиталізація) фінансів

Цифровізація фінансів є процесом трансформації інформації фінансів у цифровий формат, тобто такий, що зчитується машиною. Цей процес як результат розвитку та поширення новітньої інформаційної техніки та технологій, є ключовим елементом цифрової економіки, оскільки пов'язаний з цифровізацією відносин, у результаті яких в економіці функціонують грошова вартість та грошовий капітал.

На сучасному етапі простежується поступова цифровізація фінансових послуг. Для перспективи розвитку фінансів необхідна цифровізація не лише фінансових послуг, а й всієї системи фінансових відносин. Це відповідним

[1] Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19.

чином відобразиться на функціонуванні фінансової системи як сукупності ланок фінансових відносин та фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує акумульовану грошову вартість, грошовий капітал. Ці процеси потребують самостійного глибокого наукового дослідження, але вже на сьогодні можна відмітити, що цифровізація фінансів супроводжуватимуться:

- вивільненням робочої сили зі сфери фінансів;
- зростанням у сфері фінансів ролі ІТ-спеціалістів, тобто знавців інформаційної техніки та технологій;
- зменшенням впливу людського чинника на рух грошової вартості та грошового капіталу;
- зменшенням ролі фінансових посередників на ринку фінансових послуг;
- збільшенням швидкості руху грошової вартості та грошового капіталу;
- зменшенням витрат на будівлі і споруди в активах фінансових інституцій;
- зменшенням вартості фінансових послуг;
- зростанням доходності фінансового бізнесу;
- зменшенням ризиків, зумовлених людським чинником, але збільшенням ризиків, зумовлених можливістю збоїв техніки, програмного забезпечення тощо;
- змінами структури бізнес-моделей з урахуванням вищепереліченого;
- зменшенням ролі централізованого регулювання фінансів.

Поступово суспільство звикає до цифрових фінансів, і у багатьох країнах вже звичним стали цифрові фінансові послуги (digital finance services), які використовують інноваційні фінансові технології, що об'єднуються нині поняттям «FinTech» (фінтех). Термін «FinTech» є новим, і поки що немає його усталеного визначення. Водночас, огляд кількох сотень джерел з цієї тематики дав змогу професору університету Фрібург (Швейцарія) – Патріку Шуфелю (Patrick Schueffel) визначити Fintech як нову фінансову галузь, для якої характерне застосування інноваційних технологій для покращення фінансової діяльності[1].

Прикладом FinTech можуть служити «необанки» (neobanks)[2], які за станом на початок 2020-х років вже є типовими для розвинених економік. Такі банки не мають філіальної мережі, надають послуги через Інтернет і забезпечують доступ до банкоматів. Для зв'язку з клієнтами і партнерами ці банки використовують електронну пошту, мобільний зв'язок та Інтернет. Звичною у багатьох країнах вже стала оплата за товари і послуги з використанням смартфонів.

Отже, терміном «FinTech» позначають як окрему фінансову галузь, так і новітні технології, що використовуються для надання фінансових послуг.

[1] *Schueffel Patrick.* Taming the Beast: A Scientific Definition of Fintech. *Journal of Innovation Management.* 2017. 03–09. Vol. 4. iss. 4. P. 32–54.

[2] Необанки (neobanks) відомі ще як віртуальні, інтернет-банки та безпосередні банки (direct bank). В таких банках значно менші витрати на утримання філій, оскільки відсутня традиційна фізична мережа філій.

За даними TorontoCentre, який є глобальним лідером з питань фінансового нагляду, до ключових FinTech за станом на початок 2019 р. належить таке[1]:

1. Інтерфейси програмування додатків (Application Program Interface, API) – тобто набори готових протоколів, функцій, структур, які визначають взаємодію різних програм.

2. Штучний інтелект (Artificial intelligence, AI) – можливості комп'ютерних програм виконувати такі завдання, як: вирішення проблем, розпізнавання мови, візуальне сприйняття, прийняття рішень та переклад мов. AI має безліч додатків і все більше використовується у фінансовому секторі (наприклад, робото-консультації, автентифікація трансакцій).

3. Машинне навчання (Machine learning) – належить до методів штучного інтелекту. Його характерна риса – не пряме розв'язання задачі, а навчання у процесі застосування рішень множини подібних задач. ML спрямоване на те, щоб комп'ютери, так би мовити, «навчалися», не будучи спеціально запрограмованими для цього. ML зосереджене на аналізі та вивченні великих обсягів даних для визначення або прогнозування; використовує різні методи, в т. ч. нейронні мережі та глибоке навчання. Сьогодні така технологія аналізує великий обсяг і різноманітність даних для розпізнавання шаблонів, які не мають бути інтуїтивно зрозумілими або раціональними, або переведеними на програмні коди (саме це впливає на фінансові послуги та фінансовий нагляд).

4. Інтернет речей (Internet of Things, IoT) – є не технологією, а концепцією. IoT використовує різні технології для підключення до Інтернету побутових пристроїв (наприклад, холодильників, домашніх аварійних сигналів, мобільних телефонів), щоб забезпечити цінність для клієнта. За допомогою IoT можна полегшити виконання фінансових операцій, таких як покупка та оплата рахунків, або виклик служби безпеки.

5. Великі масиви даних (Big Data analytics). Big Data є терміном для позначення великих обсягів неструктурованих (наприклад, електронних листів, інтернет-трафіку) та структурованих (наприклад, баз даних) даних, аналіз яких неможливий за допомогою традиційних аналітичних інструментів. Включаються також дані, зібрані через такі мережі, як Інтернет або корпоративні інтранети (Intranet) та інші дані, які організації створюють та зберігають під час звичайного ведення бізнесу. Аналіз великих даних зосереджується, наприклад, на виявленні шаблонів, кореляцій та тенденцій у даних або налаштуваннях клієнтів, може базуватися на машинному навчанні або інших технологіях.

6. Технологія розподіленого доступу (Distributed ledger technology, DLT) відома ще як технологія розподіленої книги – база оцифрованих даних, що розділена між кількома сторонами (вузлами) для виконання взаємно узгоджених транзакцій на основі певного механізму консенсусу. DLT є розділеними та синхронізованими даними, що географічно розташовані на кількох

[1] FinTech, RegTech and SupTech: What They Mean for Financial Supervision. – Toronto Leadership Centre, 2017. URL : http://res.torontocentre.org/guidedocs/FinTech%20RegTech%20and%20SupTech%20-%20What%20They%20Mean%20for%20Financial%20Supervision.pdf.

сайтах, у країнах та установах. Центральний адміністратор або центральний зберігач даних відсутні. Ключовою особливістю є те, що всі вузли мають ідентичні версії даних, які виводяться з центральної довіреної сторони (наприклад, кліринговий дім). Ці характеристики роблять кібератаки та зміни даних складними. Прикладом є технологія Блокчейну (Blockchain).

7. Розумні контракти (Smart contracts) – цифрові договори, які можуть самостійно реалізуватися, коли виконуються його відповідні умови.

8. Технологія хмари (Cloud computing) – використання віддалених та спільних серверів, розміщених в Інтернеті, для зберігання, керування та обробки даних, а не серверів і комп'ютерів, які належать кожному користувачу хмар (наприклад, банку) та локально підтримуються ними. Ця технологія значно збільшила спроможність фінансових установ та інших організацій генерувати, зберігати, використовувати дані з меншими витратами та більшою гнучкістю, а також керувати ними.

9. Криптографія (Cryptography) – захист інформації з перетворенням її в безпечний формат, наприклад, за допомогою шифрування.

10. Біометрія (Biometrics) – технологія цифрового охоплення та зберігання унікальних характеристик окремих осіб, зокрема клієнтів (відбитки пальців, радужки, голос, обличчя) здебільшого з метою підвищення безпеки (і зручності) фінансових операцій.

Такі фінансові інституції, як банки і страхові компанії, мають величезний потенціал розвитку цифрових фінансових послуг, враховуючи, що з незапам'ятних часів вони збирали, обробляли і зв'язували дані щодо клієнтів та пов'язаних з ними транзакцій.

Процес цифровізації фінансів відбувається одночасно з розвитком штучного інтелекту, формуванням нової бізнес-екосистеми[1] та фінансової екосистеми. З огляду на це актуальним є дослідження фінансів цифрової економіки під кутом зору їх фізики, і під фізикою фінансів розуміються насамперед: загальні властивості фінансів цифрової економіки; прояв в них як загальних законів розвитку, так і економічних законів; особливості функціонування фінансів у цифровій економіці та при забезпеченні динамічної рівноваги економіки як відкритої системи. Водночас, у прикладній математиці зростає актуальність розділу математики фінансів (фінансової математики), який охоплює: класичну фінансову математику, або математику кредиту; стохастичну фінансову математику; актуарні розрахунки; розрахунки з

[1] Вважається, що вперше екосистемний підхід у вивчені та стратегічному плануванні бізнесу запропонував американець Джеймс Мур (James Moore) у статті «Смерть конкуренції: лідерство і стратегія в епоху бізнес-екосистем» (Moore, James (1993). Predators and Prey: A new ecology of competition. – Harvard Business Review. 71. 3, May – June). Використання екологічних метафор для опису структури та операцій бізнесу стає все більш розповсюдженим, особливо в галузі інформаційних технологій. Дж. Мур описує бізнес-екосистему як економічне співтовариство, що підтримується фондом взаємодіючих організацій та окремих осіб – організмів ділового світу; виробляє товари і послуги; її учасниками є виробники, постачальники, конкуренти, клієнти та інші зацікавлені сторони. Поступово всі учасники бізнес-екосистеми розвивають свої можливості і ролі відповідно до напрямків, визначених однією або декількома центральними компаніями. Компанії, що займають керівні позиції, можуть з часом замінюватись іншими. Функція лідера екосистеми оцінюється спільнотою, що дає змогу учасникам екосистеми переходити до загальних поглядів при узгодженні своїх інвестицій та пошуку взаємопідтримуючих ролей.

прогнозування фінансових ринків; інше. При цьому фінансова математика безпосередньо пов'язана з інформаційною підсистемою фінансів, оскільки, з одного боку, ця підсистема забезпечує дані для прикладної математики, а з іншого – застосовуючи інструментарій фінансової математики, готуються відповідні інформаційні продукти. Фізика фінансів цифрової економіки має вивчати процеси і результати цифровізації фінансів у показниках, що математично характеризують параметри таких фінансів; насамперед параметри: стану та обсягу потоків грошової вартості та грошового капіталу; розподілу та перерозподілу суспільного продукту через механізм фінансів; тощо.

У зв'язку з цим стало знаковим ґрунтовне дослідження World Economic Forum (WEF) під назвою «Нова фізика фінансових послуг. Розуміння того, як штучний інтелект перетворює фінансову екосистему» (2018)[1]. Його безпосередні автори – експерти всесвітньо відомої компанії Deloitte – наголошують, що викладені в ньому матеріали є продуктом тривалої роботи, яка включала й інтерв'ю понад 200 експертів з предметних галузей та результати семи глобальних семінарів WEF. У дослідженні наголошено: «штучний інтелект докорінно змінює фізику фінансових послуг – відкриваються двері принципово іншим операційним моделям, що вводять нові критерії конкурентоспроможної динаміки, в якій винагороджуються інституції, які орієнтовані переважно на масштаб і складність даних (тобто інформації – автори), а не грошового капіталу». Під впливом штучного інтелекту трансформація фізики фінансових послуг є процесом, багатовекторність якого виявляється у такому:

- від центру витрат до центру прибутку (from cost centre to profit centre): фінансові інституції перетворять операції бек-офісу[2] за підтримки штучного інтелекту у зовнішні сервіси, прискорюючи темпи поліпшення їх можливостей і примушуючи інших ставати споживачами цих можливостей, щоб не відставати;
- нове поле битви за лояльність клієнтів (a new battlefield for customer loyalty): традиційні методи, за яких фінансові інституції відрізняли себе перед клієнтами перебуваючи у «гонці на виживання» в ціновій конкуренції, відживають, і штучний інтелект пропонує нові методи;
- автономні фінанси (self-driving finance): у майбутньому досвід клієнтів фінансових інституцій зосереджуватиметься навколо штучного інте-

[1] The New Physics of Financial Services. Understanding how the artificial intelligence is transforming the financial ecosystem. – World Economic Forum, 2018. URL : https://www.weforum.org/search?query=The+New+Physics+of+Financial+Services.

[2] Бек-офіс (back office) – операційно-обліковий підрозділ банку, що забезпечує роботу підрозділів, які беруть участь в управлінні активами та пасивами, та займається оформленням, обліком і реєстрацією угод з цінними паперами, а також розрахунків з клієнтами. Завданням Б.-о. є формування кредитних справ і безпосереднє оформлення видачі кредиту, оцінювання якості кредитного портфеля, відкриття рахунків, бухгалтерський облік, документарне оформлення та супровід угод, укладених трейдерами компаній-контрагентів у фронт-офісі тощо. Б.-о. існують у банках, інвестиційних компаніях та фінансових інститціях, що укладають угоди на ринку цінних паперів. Залежно від організаційної структури банку його Б.-о. може складатися з одного департаменту або охоплювати кілька підрозділів, пов'язаних з оформленням документації, управлінням ризиками, обліком та розрахунками. Деякі банки об'єднують частину функцій, що виконують Б.-о., в так звану функцію мідл-офісу – підрозділу, який забезпечує підготовку та прийняття рішень. (Положення про організацію операційної діяльності в банках України. Постанова Правління НБУ від 18.06.2003 р. № 254. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-03).

лекту, який автоматизує більшу частину їх фінансового життя і покращить їх фінансові результати;

- колективне рішення спільних проблем (collective solutions for shared problems): спільні рішення, що будуються на наборах даних для загального користування, радикально підвищать точність, своєчасність і результати виконання операцій, забезпечуючи їх ефективність та підвищуючи безпеку фінансової системи;
- біфуркація[1] структури ринку (bifurcation of market structure): оскільки штучний інтелект скорочує пошук та знижує витрати покупців, це стимулюватиме структури фірм до нестандартних ринкових рішень, посилюючи доходи великомасштабних гравців та створюючи нові можливості для фірм, що використовують нові технології та виробляють нову продукцію;
- непрості альянси даних (uneasy data alliances): в екосистемі, де кожна інституція бореться за диверсифікацію даних, управління партнерствами з існуючими та потенційними конкурентами матиме вирішальне значення, але загрожує стратегічними та операційними ризиками;
- сила регуляторів даних (the power of data regulators): законодавство щодо закритості та передання даних, визначатиме відносну здатність фінансових та нефінансових інституцій застосовувати штучний інтелект і стане настільки ж важливим, як і традиційне законодавство щодо конкурентного позиціонування;
- пошук збалансованого підходу до таланту (finding a balanced approach to talent): трансформація талантів буде найбільшим викликом, що обмежуватиме швидкість реалізації фінансовими інституціями штучного інтелекту, ризиком конкурентного позиціонування тих інституцій та економік цілих регіонів, які нездатні будуть ефективно переводити (адаптувати) таланти відповідно до технологій;
- нові етичні дилеми (new ethical dilemmas): штучний інтелект потребуватиме спільного перегляду принципів та технічних прийомів нагляду щодо тих етичних сірих зон та регуляторних невизначеностей, які зменшують бажання фінансових інституцій запроваджувати більше трансформаційних можливостей штучного інтелекту.

Одним з лідерів розвитку цифрових фінансових послуг є IFC – провідний міжнародний фінансовий інститут розвитку[2]. Мета IFC у цьому напрямку – сприяти максимальному охопленню цифровими фінансовими послугам населення в країнах, де ще недостатньо розвинений ринок банківських та небанківських фінансових послуг, знижуючи при цьому витрати на їх обслуговування. IFC заохочує та підтримує постачальників інноваційних та стійких до ризиків цифрових фінансових послуг, зокрема: операторів мобільних

[1] Біфуркація (лат. bifurcus – «роздвоєний») – цей термін вживається у широкому сенсі для позначення всіляких якісних перебудов чи метаморфоз різних об'єктів при зміні параметрів, від яких вони залежать.

[2] IFC. Digital Finance. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Industry_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/Financial+Institutions/Priorities/Digital+Finance/.

мереж, постачальників платіжних послуг, оптових і роздрібних продавців, компанії FinTech, необанки та супер-платформи (super platforms), що використовують нові інформаційні технології. Проривні інформаційні технології та нові учасники ринку радикально міняють індустрію фінансових послуг, змушуючи адаптувати традиційні бізнес-моделі до потреб суспільства XXI ст. Це супроводжується трансформаціями у ланцюжку створення вартості фінансових послуг (переміщенням прибутку), орієнтацією на користувачів, пропонуванням їм дуже привабливих ініціатив, наприклад миттєвих послуг.

У контексті цифровізації економіки у фінансовому середовищі все настирливіше піднімається питання щодо такого цифрового фінансового активу, як криптовалюта (cryptocurrency, crypto currency). Криптовалюта є цифровим активом (digital asset), призначеним для роботи як засіб обміну. Її створення та контроль за нею, а також фінансові операції з нею базуються на криптографічних методах; на відміну від централізованих методів контролю в традиційній системі грошового обігу, для криптовалют використовується децентралізований контроль з використанням технології Blockchain.

Наприкінці 2017 р. у Спільній заяві фінансових регуляторів України щодо статусу криптовалют в країні[1] відмічено, що нині у світі нараховується біля тисячі видів криптовалют (їх кількість постійно змінюється), серед яких найбільшого поширення набули такі, як Bitcoin, BitcoinCash, Ethereum, Litecoin. Незважаючи на зростання їх популярності, поки що відсутнє єдине визначення поняття «криптовалюта» («cryptocurrency»): воно варіюється від ототожнення з поняттями «товар», «платіжний засіб», «розрахункова одиниця» до понять «нематеріальний цифровий актив», «інвестиційний актив», «фінансовий актив», «окремий вид цінних паперів» тощо. У Спільній заяві зафіксовано, що «складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом». Беручи до уваги позицію регуляторів інших країн та останні тенденції в розвитку таких технологій, була підтверджена необхідність опрацювання правового статусу криптовалют та законодавчого врегулювання операцій з ними.

На початку 2018 р. за дорученням Ради з національної безпеки і оборони України (РНБО) створено робочу групу для: напрацювання нормативно-правових пропозицій щодо регулювання криптовалюти; визначення державного регулятора та порядку функціонування ринку криптовалют, порядку проведення моніторингу транзакцій з використанням криптовалют, ідентифікації суб'єктів криптовалютних операцій; встановлення порядку оподаткування доходів від криптовалютних операцій. Національним банком України опрацьовується питання доцільності випуску власної криптовалюти[2].

---

[1] Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329.

[2] *Турчинов О.* Розвиток ринку криптовалют не може залишатися поза увагою держави. РНБО України. URL : http://www.rnbo.gov.ua/news/2965.html.

У 2018 р. на конференції OECD «Цифрові фінансові активи: можливості та виклики»[1] при розгляді перспектив використання криптовалют та можливих при цьому ризиків було констатовано, що криптовалюта як цифровий актив, безпосередньо пов'язана з такими важливими аспектами, як (а) грошово-кредитна політика, (б) оподаткування, (в) регулювання, (в) фінансова система загалом, (г) бізнес моделі та фінансування корпорацій.

Вбудовування системи управління екологічними і соціальними ризиками у фінанси

Зважаючи на величезні масштаби негативного впливу людської діяльності на довкілля, пагубні наслідки цього процесу для здоров'я та існування людей, з кінця XX ст. для забезпечення сталого розвитку суспільства актуальною стала система управління екологічними і соціальними ризиками (ESRM). Система ESRM, яка спрямована на виявлення та управління екологічними і соціальними (E&S) ризиками, почала розглядатися як неодмінна умова фінансування нових проектів, як ознака високого рівня культури фінансів.

Для фінансових інституцій E&S ризики є результатом екологічних і соціальних проблем, пов'язаних з діяльністю клієнтів цих інституцій та (або) об'єктів інвестування. Тому система ESRM, яка полягає у виявленні та врахуванні E&S ризиків у процесі аналізу клієнтів, об'єкта інвестування та відповідних транзакцій, дає змогу фінансовим інституціям мінімізувати загальний рівень E&S ризиків.

Концептуальні засади системи управління екологічними і соціальними ризиками були розроблені експертами Світового банку під керівництвом австрійського економіста Роберта Хольцманна (Robert Holzmann) ще наприкінці 1990-х років. Тоді ж IFC розпочала практичне застосування системи управління екологічними та соціальними ризиками як неодмінного елементу фінансування діяльності своїх партнерів та їх проєктів. IFC і понині все ще є лідером цього процесу, розвиваючи тему екологічних і соціальних ризиків для фінансів, навчаючи та надаючи всебічну інформацію не лише своїм партнерам, а й широкому загалу бажаючих[2].

За станом на початок 2020-х років система ESRM вже стала обов'язковою складовою високої культури фінансів, і вона є важливим елементом фінансової політики та загальної системи управління в передових фінансових інституціях. Наявність системи ESRM у суб'єкта господарювання надає йому значні переваги, зокрема: збільшує його можливості залучати капітал; сприяє зменшенню ціни залучених коштів; покращує можливості первинних публічних розміщень (initial public offering, IPO) цінних паперів на фінансових ринках; позитивно впливає на котирування акцій, збільшуючи їх ринкову ціну; сприяє проникненню на нові ринки; є своєрідним джерелом створення

[1] Workshop on Digital Financial Assets: Opportunities and Challenges. 15 – 16. 05. 2018: URL : http://www.oecd.org/finance/2018-workshop-digital-financial-assets.htm.

[2] FIRST for Sustainability. IFC: URL : https://firstforsustainability.org/risk-management/understanding-environmental-and-social-risk/.

доданої вартості. Хороша система ESRM підвищує операційну ефективність як кожного окремого бізнесу, так і економіки загалом, а також є ознакою належного корпоративного управління.

Практика доводить, що нехтування системою ESRM призводить до великих фінансових втрат не лише в компаніях, де реалізуються такі ризики, а й створює фінансові та репутаційні ризики для тих, хто фінансує такі компанії та їх проєкти. Якщо при аналізі того чи іншого проєкту з метою його подальшого фінансування виявляється відсутність в ньому належної системи ESRM, проєкт має бути доопрацьований і має бути сформована необхідна система управління E&S ризиками, передбачено відповідне фінансування. Банки та інші інституції, що фінансують ті чи інші проєкти, мають протягом всього періоду фінансування моніторити стан реалізації у відповідному проєкті системи ESRM. Для ліквідації наслідків E&S ризиків потрібно набагато більше ресурсів, ніж для системи їх попередження.

Окрім того, що система ESRM вбудовується у фінансові відносини у процесі фінансування компаній та їх проєктів, передові фінансові інституції та інші (нефінансові) компанії вбудовують систему ESRM і в управління своєю внутрішньою діяльністю, у тому числі у внутрішні фінанси. У суспільстві XXI ст., глобальним трендом якого є посилення відповідальності за довкілля, такий підхід до розвитку фінансів сприяє формуванню позитивного іміджу учасників економіки на ринку та приносить їм фінансові вигоди.

Згідно з політикою IFC щодо сталого розвитку, система ESRM у процесі фінансування містить такі вимоги:

- проєкти, які претендують на фінансування, мають базуватися на принципі «не зашкодь довкіллю» і позитивно сприйматися місцевим населенням;
- компанії, які отримують від IFC фінансування, повинні відповідати посиленим вимогам до їх корпоративного керування і транспарентності, що має забезпечити належний рівень системи ESRM;
- фінансування обов'язково має враховувати положення таких трьох компонентів: Перелік виключень; Екологічні та соціальні стандарти діяльності; Рекомендації з екології, здоров'я і безпеки. Всі ці документи є у відкритому доступі на сайті IFC, де їх представлено не лише на мові оригіналу (англійська), а й розміщено офіційні переклади на французьку, іспанську, російську, китайську та арабську мови.

Перелік виключень (Exclusion List)[1] містить список типів проєктів (видів діяльності), які не повинні фінансуватися. Тобто система управління екологічними і соціальними ризиками передбачає заборону фінансування таких проєктів, як: азартні ігри, казино та аналогічні види діяльності; дріфтерна ловля морської риби з використанням сітки, довжина якої більше 2,5 км; виробництво чи торгівля пестицидів (гербіцидів) та азоноруйнуючих речовин, зброї і боєприпасів, алкогольних напоїв (окрім пива і вина), тютюнових виробів, радіоактивних матеріалів; діяльність, яка пов'язана зі шкідливими

[1] IFC Exclusion List. URL : http://www.ifc.org/exclusionlist.

або примусовими формами праці, шкідливою дитячою працею, комерційною лісозаготівлею у первинних тропічних вологих лісах, лісоматеріалами та іншими лісогосподарськими продуктами з лісів, в яких відсутній сталий розвиток; виробництво, продаж або транспортування значних обсягів хімічних речовин або використання небезпечних речовин (бензин, керосин та інші нафтопродукти) у промислових масштабах; виробництво чи діяльність, які посягають на землі, що належать корінним народам без повної документами підтвердженої згоди таких народів.

Екологічні та соціальні стандарти діяльності (Performance Standards, PS)[1] дають змогу визначити відповідність діяльності компанії або проєкту, що фінансується, системі ESRM. Стандарти обов'язкові для всіх клієнтів IFC. Вони вже стали міжнародним еталоном у процесі оцінювання проєктів щодо їх відповідності системі ESRM і застосовуються багатьма провідними фінансовими інституціями. Всього існує вісім Стандартів, назва кожного з них розкриває аспект, що вивчається у процесі оцінювання відповідності системі ESRM. У табл. 2.5.3 показано частку проєктів, для яких застосовується той чи інший Стандарт.

Таблиця 2.5.3

Частота застосування екологічних та соціальних стандартів діяльності IFC

№ Стандарту	Назва Стандарту діяльності	Застосування
1	Оцінка та управління E&S ризиками і впливами (Assessment and Management of Environmental and Social Risks and Impacts)	100%
2	Трудові ресурси та умови праці (Labor and Working Conditions)	100%
3	Ресурсоефективність та запобігання забрудненню довкілля (Resource Efficiency and Pollution Prevention)	95%
4	Здоров'я, безпека та охорона місцевих спільнот (Community Health, Safety, and Security)	87%
5	Придбання землі та примусове переселення (Land Acquisition and Involuntary Resettlement)	44%
6	Збереження біорізноманіття та стале управління живими природними ресурсами (Biodiversity Conservation and Sustainable Management of Living Natural Resources)	27%
7	Корінні народи (Indigenous Peoples)	5%
8	Культурна спадщина (Cultural Heritage)	16%

Рекомендації з екології, здоров'я і безпеки (Environmental, Health, and Safety Guidelines, EHS Guidelines)[2] містять як Загальні рекомендації з охорони навколишнього середовища, здоров'я і праці, так і десятки галузевих Рекомендацій. За станом на середину 2019 р. існує вже 62 галузевих Стандарти IFC: щодо агробізнесу та виробництва продуктів харчування; хімічної

[1] IFC. Performance Standards. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Sustainability-At-IFC/Policies-Standards/Performance-Standards.

[2] IFC. Environmental, Health, and Safety Guidelines: URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/ehs-guidelines.

промисловості; лісництва; промисловості; інфраструктури; добувної галузі; нафтогазової галузі; енергетики. У галузевих Рекомендаціях наголошується: якщо нормативні акти країни, де реалізується проєкт, що фінансується з боку IFC, містять відмінні від Рекомендацій рівні та параметри, то в процесі реалізації проєкту необхідно дотримуватися більш жорстких вимог.

Розвиток фінансових механізмів зменшення викидів парникових газів

Уперше ідею використання фінансів для вирішення проблем довкілля (обмеження забруднення довкілля) сформулював канадський економіст Джон Дейлс (John Dales) у праці «Забруднення, власність та ціни: політичне та економічне есе» (1968)[1]. Щоб обмежити забруднення водоймищ промисловими відходами, Дж. Дейлс запропонував використовувати, так званий, «механізм обмежень і торгівлі» *(cap and trade mechanism)*, створивши ринок прав на забруднення. Передбачалося, що уряд з екологічною метою має встановити загальний (сумарний) обсяг забруднень (тобто межу забруднень, обмеження), а далі на основі встановлених обмежень на викиди певних забруднюючих речовин на певній території за визначений період розподілити квоти на забруднення. Верхня межа обмежень з часом може понижуватися, і завдяки вільній торгівлі квотами ціна на відповідні сертифікати визначається попитом і пропозицією, а обсяг викидів (емісії) забруднюючих речовин, що здійснені без квоти, має обкладатися штрафом.

У 1992 р. ООН прийняла Рамкову Конвенцію щодо Кліматичних Змін (United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC або FCCC), у розвиток якої наприкінці 1997 р. був прийнятий Кіотський протокол (Kyoto Protocol), який зафіксував зобов'язання сторін скорочувати викиди парникових газів (greenhouse gases, GHGs)[2]. Кіотським протоколом було визначено три «механізми гнучкості» (flexible mechanisms), які з використанням ринкових інструментів дають змогу зменшувати викиди парникових газів. Вони почали діяти у 2005 р.[3]

Одним з цих механізмів стала торгівля квотами на викиди (емісію) парникових газів (International Emission Trading, IET). Згідно з цим фінансовим механізмом держави або окремі підприємства на їх територіях можуть продавати або купувати на національному та міжнародному ринках обсяги дозволів (квот) на викиди парникових газів.

---

[1] *Dales John.* Pollution, Property & Prices: An Essay in Policy-Making and Economics. University of Toronto Press.1968.

[2] Додатком А до Кіотського протоколу визначено шість основних парникових газів (ПГ), які створюють парниковий ефект: діоксид вуглецю (вуглекислий газ, CO2), метан (CH4), закис азоту (N2O), гідрофторвуглецеві сполуки, перфторвуглецеві сполуки та гексафторид сірки (SF6). (Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801.). Час життя вуглекислого газу в атмосфері приблизно 100 років і він найбільш поширений ПГ, тому цей газ було обрано еталоном для виміру потенціалу глобального потепління (global warming potential, GWP). Для CO2 GWP дорівнює 1. Еквівалент CO2 (CO2екв) – це GWP того чи іншого ПГ, кількість якого прирівнюється до кількості CO2 з тим же GWP.

[3] Механізми гнучкості містять: механізм чистого розвитку (Clean Development Mechanism, CDM) – проєкти зі скорочення викидів парникових газів; торгівлю викидами (International Emission Trading, IET); спільне впровадження (Joint Implementation, JI) – питання, що стосуються території однієї з країн. (United Nations Climate Change. URL : https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/mechanisms.).

Продовженням процесу міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів стала ініціатива провідних міжнародних фінансових організацій створити фінансовий механізм зменшення парникових газів, що став відомим як «вуглецеве» фінансування (carbon finance)[1]. Європейська система вуглецевого фінансування (European Union Emission Trading Scheme, EU ETS) почала діяти у 2005 р. та стала першим у світі вуглецевим фінансовим ринком, який і понині залишається найбільшим[2].

Нині у світі функціонує більше сорока вуглецевих ринків, на яких діють два основні режими торгівлі парниковими газами: обов'язковий і добровільний. Обов'язковий режим торгівлі вуглецевих ринків базується на розподілі квот на викиди парникових газів між обмеженим колом учасників торгівлі і регулюється: Кіотським протоколом, Європейською системою торгівлі викидами, а також процедурами, передбаченими низкою штатів США (Орегон, Каліфорнія, штати східного узбережжя) і Австралії (Новий Південний Уельс). Добровільний режим торгівлі заснований на добровільному прийнятті зобов'язань зі скорочення викидів і не передбачає формальних обмежень та штрафних санкцій. Він діє у межах: Чиказької Кліматичної Біржі, компанії British Petroleun та ринку індивідуальних замовників.

Важливими учасниками вуглецевих ринків є фонди вуглецевих кредитів, що представлені як міжнародними фондам, так і фондами окремих промислових компаній і банків. Ці фонди об'єднуються в єдиний фонд і розподіляють обсяги так званого сертифікованого скорочення викидів (Sertified Emission Reductions, CERs), які вони купують для інвесторів.

Поняття «еко-критерії» узагальнене і представлене показниками, які засвідчують, що діяльність суб'єкта господарювання або реалізація проєкту супроводжується такими результатами:

- ефективним використання вже задіяних ресурсів, у тому числі енергетичних, що відображається у зниженні питомих витрат цих ресурсів – тобто витрат у розрахунку на одиницю виробленої та (або) перевезеної продукції, пройдений шлях, оброблену площу, одиницю робочого часу тощо;
- зменшенням використання викопних, природних ресурсів (нафти, газу, води тощо);
- залученням відновлюваних джерел енергії;
- максимальною утилізацією відходів шляхом (а) повторного використання відібраної з них вторсировини, (б) використання реновованих деталей, механізмів і машин, (в) спалювання з отриманням електричної та теплової енергії тощо;
- зниження рівня забруднення довкілля;
- зменшенням викидів парникових газів у розрахунку CO_2 *екв.*

[1] Для торгівлі на вуглецевих ринках користуються показником потенціалу глобального потепління (global warming potential, GWP), який визначає радіаційний (розігріваючий) вплив молекули певного парникового газу відносно молекули вуглекислого газу (CO_2). Існує шкала, за якою порівнюються викиди конкретного парникового газу з відповідною масою CO_2 (його GWP = 1), підраховується його GWP за певний період і встановлюється вартість.

[2] Європейська система торгівлі викидами та перспективи впровадження системи торгівлі викидами в Україні Аналітичний документ. – Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». 2018.

У матеріалах ООН з питань довкілля[1] наголошується, що розвиток фінансування діяльності та проєктів, які відповідають еко-критеріям, базується на таких умовах:

- відповідні зміни правового регулювання цих процесів;
- гармонізація встановлених у різних країнах фінансових стимулів;
- збільшення обсягів зеленого фінансування з різних джерел;
- узгодження рішень державного сектору щодо фінансування з екологічним аспектом сталого розвитку;
- зростання інвестицій у чисті та «зелені» технології;
- фінансування використання природних ресурсів за умов дотримання вимог «зеленої» економіки та кліматично розумної «блакитної» економіки[2];
- розширення використання зелених облігацій для фінансування (green bond finance) та ін.

Політика ООН щодо довкілля в частині зеленого фінансування виокремлює такі пріоритети:

– по-перше, державна підтримка зеленого фінансування. Зокрема, (а) необхідність відповідних методичних матеріалів та (б) заохочення багатосторонніх партнерських відносин за участю таких ключових учасників фінансових ринків, як банки, інвестиційні компанії, організації з мікрокредитування, страхові компанії та державний сектор;
– по-друге, механізми фінансування, що представлені зеленими облігаціями та зеленим страхуванням (green insurance);
– по-третє, мікрокредитування сталого розвитку. Мається на увазі нарощування потенціалу відповідних комунальних підприємств та пілотні проєкти з мікрокредитування[3].

Головними інструментами фінансування діяльності та проєктів, що відповідають еко-критеріям, є такі цільові облігації, як: зелені облігації (green bongs) та соціальні облігації (social bonds), які є облігаціями сталого розвитку (sustainable bonds).

Функції секретаріату та адміністрування регуляторних питань щодо зелених та соціальних облігацій покладені на Міжнародну асоціацію ринку капіталів (International Capital Market Association, ICMA), штаб-квартира якої розташована у Швейцарії. За станом на початок 2019 р. її членами були понад 550 учасників ринку капіталу з-понад 60 країн світу, зокрема емітенти боргових цінних паперів з приватного та державного секторів, фінансові посередники, компанії з управління активами та інші інвестори, постачальники інфраструктури ринку капіталів, центральні банки, юридичні фірми

[1] UN Environment. Green Financing. URL : https://www.unenvironment.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-financing

[2] Поняття «блакитна економіка» (blue economy) означає стале використання ресурсів океану для економічного розвитку, тобто підвищення рівня життя людей та створення робочих місць при збереженні здоров'я екосистеми океану (The World Bank. What is the Blue Economy. URL : http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2017/06/06/blue-economy.

[3] UN Environment. Green Financing. URL : https://www.unenvironment.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-financing.

тощо. Водночас ICMA позиціонує себе, як організація, для якої пріоритетними є такі чотири, сфери діяльності: первинні ринки, вторинні рики, ринки РЕПО[1] та забезпечення, а також ринки зелених і соціальних облігацій.

У документах ICMA[2] констатується, що зелені та соціальні облігації та відповідні їм фінансові ринки можуть відіграти важливу роль у залученні приватного капіталу для фінансування глобальних потреб у діяльності та проєктах, що відповідають еко-критеріям. Зазначається, що зелені та соціальні облігації – це будь який тип облігаційного інструмента, зібрані за допомогою якого кошти використовуються тільки для фінансування належних проєктів довкілля. Емісія та обіг цих фінансових інструментів регулюється таким же чином, що й інші облігації.

Для регулювання обігу вказаних вище цільових облігацій учасники ICMA розробили і затвердили у 2018 р. такі документи, як «Принципи зелених облігацій» (The Green Bonds Principals, GBP), «Принципи соціальних облігацій» (The Social Bond Principals, SBP) та «Керівництво щодо облігацій сталого розвитку» (The Sustainability Bond Guidelines, SBG)[3]. Перші два документи об'єднуються загальною назвою «Принципи» і є головними в регулюванні емісії цих облігацій у всьому світі. Положення, що зафіксовані у Принципах, дають змогу чітко визначити корисність проєкту, який фінансується через механізм зазначених цільових облігацій. Принципи спрямовані на забезпечення цілісності та прозорості діяльності, що фінансується цими облігаціями. Також Принципи визначають базові показники впливу (impact indicators) для проєктів: це дає можливість інвесторам оцінювати та спрямовувати свій капітал на проєкти, які максимально відповідають еко-критеріям.

Згідно з Принципами зелених облігацій (GBP)[4] за рахунок коштів, мобілізованих за допомогою цього фінансового інструменту, мають фінансуватися такі категорії нових або наявних проєктів:

- відновлювані джерела енергії (в т. ч. виробництво, передачу, прилади та продукти);
- енергоефективність (у нових та відремонтованих будівлях, сховищах енергії, центральному опаленні, приладах та продуктах; «розумні» мережі електропостачання (smart grids)[5]);
- запобігання та контроль забруднення довкілля (включаючи скорочення викидів в атмосферу, контроль парникових газів, рекультивацію ґрунтів, запобігання утворенню відходів, скорочення відходів, утилізацію відходів, використання відходів в енергетичних цілях);

[1] РЕПО (repurchase agreement, repo) – угоди купівлі (продажу) цінного паперу із зобов'язанням зворотного продажу (купівлі) через визначений термін за наперед встановленою ціною.

[2] ICMA. Green, Social and Sustainability bonds. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/.

[3] Ibidem.

[4] The Green Bond Principles. – ICMA. June 2018. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/.

[5] Розумні мережі електропостачання (smart grid) – мережі, що використовують інформаційні та комунікаційні мережі для збору інформації про виробництво та споживання енергії, що дає змогу автоматично підвищувати ефективність, надійність, економічну вигоду, а також стійкість виробництва і розподілу електроенергії.

- екологічно стійке управління живими природними ресурсами та землекористування (у т. ч. екологічно стале сільське господарство; екологічно стійке тваринництво; кліматично розумні ресурси сільського господарства, такі як біологічний захист рослин або крапельне зрошення; екологічно стійке рибництво та аквакультура; збереження або відновлення природних ландшафтів);
- збереження наземного та водного біорізноманіття (у т. ч. захист прибережних, морських та вододільних середовищ);
- еко-транспорт (громадський та приватний транспорт, що працює на «чистій» енергії та скорочує викиди парникових газів, інфраструктура для таких транспортних засобів);
- стале управління водними ресурсами та стічними водами (у т. ч. сталу інфраструктуру для чистої та (або) питної води, очищення стічних вод, дренажні комунальні системи, пом'якшення наслідків повеней, навчання);
- адаптація до змін клімату (включаючи системи інформаційної підтримки, такі як системи спостереження за кліматом та раннього попередження);
- продукти, що відповідають критерію екологічності та економіці замкненого циклу (розробка і впровадження екологічно стабільних продуктів, екологічна етикетка або екологічна сертифікація, ресурсозберігаюча упаковка та розподіл);
- «зелені» будівлі, які відповідають регіональним, національним або міжнародним стандартам або сертифікатам.

Відповідно до Принципів соціальних облігацій (SBP)[1], «соціальні» облігації призначені для фінансування нових та наявних проектів, що мають позитивний соціальний ефект, вирішують глобальні соціальні проблеми. Серед категорій проєктів, що фінансуються цими облігаціями, такі:

- доступність основної інфраструктури (наприклад, чиста питна вода, каналізація, транспорт, енергія);
- доступність основних життєво важливих послуг (наприклад, охорона здоров'я, освіта та професійне навчання, фінансування та фінансові послуги);
- доступне житло;
- забезпечення зайнятості, у тому числі через вплив на фінансування малого та середнього бізнесу, мікро-фінансування;
- продовольча безпека;
- соціально-економічний прогрес та розширення прав і можливостей.

[1] The Social Bond Principals. – ICMA. June 2018. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/social-bond-principles-sbp/.

3. ЕКАУНТИНГ – ІНФОРМАЦІЙНА ПІДСИСТЕМА ФІНАНСІВ

3.1. Інформаційна підсистема сучасних фінансів: її формування, особливості та призначення

Екаунтинг як інформаційна підситема фінансів і бухгалтерський облік: їх відмінності та зв'язок

Практика фінансових відносин початку XXI ст. свідчить, що нерідко поняття «екаунтинг» (accounting) та «бухгалтерський облік» (book keeping) сплутуються і сприймаються як синоніми, тобто тотожні. Разом із тим, ретроспективний аналіз інформаційної підсистеми фінансів показує диференціацію цих понять відповідно до потреб нового, інформаційного суспільства та його економіки. Такі зміни супроводжувалися еволюцією семантики поняття екаунтингу: змінювався його зміст, цей термін набував іншого значення. Ігнорування таких процесів є деструктивним чинником, стримує цілеспрямоване ефективне формування як інформаційної підсистеми фінансів, так і фінансів загалом. Ефективна інформаційна підсистема фінансів XXI ст. має:

- належним чином фіксувати (оцифровувати[1]) абсолютно всі економічні процеси, тобто не обмежуватися лише тими, які класифікуються як господарська операція, що властиве бухгалтерському обліку;
- аналізувати та прогнозувати розвиток з урахуванням змін довкілля;
- надавати різноманітну корисну і зрозумілу інформацію всім учасникам економіки.

Для цього необхідно диференціювати бухгалтерський облік від екаунтингу. Поняття «екаунтинг» та «бухгалтерський облік» не тотожні, хоча діяльності, яку кожен з них представляє, тісно взаємопов'язані.

У широкому розумінні екаунтинг – це інформаційна підсистема всієї економіки, але у цій праці увага зосереджена на екаунтингу як інформаційній підсистемі саме фінансів. Сучасний екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів (див. детальніше підрозділ 1.5) є діяльністю з виявлення,

[1] Оцифровувати, тобто подавати інформацію згідно з процесами цифровізації економіки (детальніше про цифровізацію див. підрозділ 2.5).

збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки і подання користувачам будь-якої необхідної їм інформації щодо фінансів у різних зрозумілих та зручних у користуванні інформаційних товарах і послугах. Слід звернути увагу на те, що відмінністю екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів від екаунтингу в широкому розумінні є те, що у першому випадку він охоплює лише економіку сфери фінансів. При цьому еккаунтинг має справу як з фінансовою, так в нефінансовою інформацією. Детально про фінансову та нефінансову вже йшлося у підрозділі 1.2.

Добре відомий у фінансовій науці кінця XX ст. – початку XXI ст. професор Белверд Нідлз (Belverd Needles), який є автором популярних у світі праць з екаунтингу, що витримали вже десятки перевидань, чітко розмежовує екаунтинг і бухгалтерський облік. Б. Нідлз характеризує екаунтинг як процес, коли для підготовки потрібних користувачам даних шукають важливі причинно-наслідкові зв'язки в інформації, цікавляться трендами й результатами досліджень альтернативних проектів, а це не властиво бухгалтерському обліку. Автор наводить приклад, коли у корпораціях інформація щодо екаунтингу охоплює процеси дизайну фінансової системи бізнесу, бюджетування, аналізу структури витрат, аудиту та податкового планування і підготовку податкової звітності[1].

Англійський термін «accounting» дослівно у перекладі українською мовою означає «рапортування», подання користувачам у зручній та зрозумілій для них формі актуальної інформації, отриманої в результаті аналізу й узагальнень. Наголошується на спрямованості екаунтингу саме на аналіз та інтерпретацію інформації, її подачу користувачам у зрозумілих і зручних формах. Таке трактування поняття «екаунтинг» подається у багатьох авторитетних енциклопедичних виданнях, практичних посібниках та довідниках[2].

Разом із тим, бухгалтерський облік завжди асоціюється з пунктуальністю й обов'язковістю дотримання вимог щодо процесів виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації. Він має суворо відповідати стандартам ведення обліку, не допускати вільних трактувань і припущень та фіксувати реальний рух грошової вартості й грошового капіталу. Свого часу геніальними винаходами людства стали бухгалтерський баланс, рахунки і подвійний запис, які з'явилися у відповідь на потреби учасників економіки фіксувати всі рухи грошової вартості та грошового капіталу, насамперед з метою забезпечення збереження свого майна і для визначення фінансового результату діяльності. Зауважимо, що результат бухгалтерського обліку відображається у відповідній бухгалтерській (фінансовій) звітності. Отже, кінцевим підсумком бухгалтерського обліку є звітність, а не доповіді, есе, огляди, аналітичні записки, дослідження, інфографіка тощо. Бухгалтерська (фінансова) звітність, згідно з

[1] Needles B. E. Jr. Financial Accounting. Third ed Boston, USA: Houghton Mifflin Company. 1989. P. 4.

[2] Needles B. E. Jr. Financial Accounting. Third ed. Boston, USA: Houghton Mifflin Company. 1989. P. 4. Collins English Dictionary and Thesaurus. HarperCollinsPublishers, 1998. P. 9. Eccounting. Encyclopedia Britannica. URL : https://www.britannica.com/topic/accounting Eccounting. Investopedia. URL : https://www.investopedia.com/video/play/accounting/.

визначенням Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (1999)[1], є звітністю, що містить інформацію про фінансовий стан і результати діяльності підприємства. При цьому стандартами ведення бухгалтерського обліку визначено перелік обов'язкової звітності та порядок її складання і подання. Ніяких наукових опусів, аналізу й інтерпретації діяльність бухгалтерського обліку не передбачає.

Дефініція поняття «бухгалтерський облік», зафіксована Законом України[2], відповідає міжнародній практиці. У цьому Законі визначено, що бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Отже, у бухгалтерському обліку не може йтися про наукове дослідження чи довільний аналіз, інтерпретацію даних та їх різну подачу користувачам у зрозумілих і зручних формах, аудіо- та відеоформатах.

Економічна дійсність підтверджує, що для прийняття правильних фінансових рішень і відповідей на виклики сучасної економіки необхідно значно більше інформації, ніж можна отримати з обов'язкової фінансової (бухгалтерської) звітності та приміток і пояснень до них. Нині для прийняття адекватних господарських рішень потрібно більше інформації, ніж навіть декілька десятків років тому. Сучасні менеджери, інвестори, фіскальні органи та інші учасники економіки хочуть бачити не лише масив даних щодо бухгалтерського обліку, а й інформацію не облікового, а розрахункового, аналітичного, оцінного характеру з урахуванням ризиків, змін довкілля, цифровізації економіки та інших обставин, в яких працює підприємство, регіон чи держава загалом. При цьому такі дані потрібні користувачам в аудіоформатах і зручних для зорового спостереження й аналізу формах подання числової інформації або фізичних явищ (тобто в різних формах візуалізації[3]). Таку інформацію у зрозумілій та зручній для користувачів формі здатен надавати саме екаунтинг; бухгалтерський облік цього не передбачає.

Беззаперечним є те, що стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення, будучи одним із трендів сучасної інформаційної підсистеми фінансів, охопила більшість національних економік. Шляхи стандартизації цієї обов'язкової фінансової звітності різні: у деяких країнах розробляються національні стандарти, що корелюють із міжнародними; багато країн відразу запроваджують міжнародні стандарти. Україна розпочала у 1990-х рр. процес стандартизації обов'язкової фінансової звіт-

[1] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р., № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[2] Ibidem.

[3] Поширеними формами візуалізації інформації є: структурно-логічні схеми; короткі конспекти (листки опорних сигналів); таблиці; фрейми (структури даних для представлення стереотипної ситуації зорового сприймання); логіко-смислові моделі; карти пам'яті (ментальні карти, графічне вираження процесів багатовимірного мислення) (Андрощук І. В. Візуалізація навчальної інформації під час викладання дисципліни «Педагогічна майстерність». Психолого-педагогічні проблеми сільської школи / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2011. Вип. 37. С. 62–70. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2011_37_11; Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання: метод. посіб. для студ. / уклад.: Л. Бутенко, О. Ігнатович, В. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.).

ності загального призначення з розробки і запровадження Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО), які мали не суперечити міжнародним стандартам. Будучи запровадженим спочатку на великих підприємствах, процес стандартизації фінансової звітності продовжується у сегменті малого й середнього бізнесу (МСБ), а також на підприємствах, що належать державі та місцевим органам влади. Сьогодні Україна вже йде шляхом остаточного переходу на міжнародні стандарти: її законодавством зафіксовано, що підприємства, які становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, повинні складати фінансову звітність і консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами (детальніше див. підрозділ 4.4).

Важливість та популярність теми стандартизації обов'язкової фінансової звітності певною мірою стала причиною того, що поняття «екаунтинг» часто ототожнюється з «бухгалтерським обліком» і асоціюється з обов'язковою фінансовою звітністю та її стандартизацією. Однак хоча роль стандартизації фінансової звітності важко переоцінити, слід чітко розрізняти екаунтинг і бухгалтерський облік. Бухгалтерська звітність – це важлива, але далеко не головна частина продукції екаунтингу та джерел його даних.

Виділяючи відмінності екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів від бухгалтерського обліку, також зазначимо, що об'єктом екаунтингу є інформація щодо фінансів абсолютно всіх учасників економіки, а не лише тих, хто надає обов'язкову фінансову звітність; екаунтинг опікується фінансами не лише на рівні окремих суб'єктів господарювання, а й на рівні галузей економіки, ринків, країн, регіонів і світу загалом.

Разом із тим, маючи відмінності, екаунтинг та бухгалтерський облік тісно пов'язані між собою, і цей зв'язок полягає насамперед у такому:

- бухгалтерський облік – це інфраструктурна підсистема екаунтингу (детально див. підрозділ 1.5);
- дані бухгалтерського обліку – це важливе, але далеко не єдине джерело інформації для екаунтингу, який широко використовує також матеріали статистики, опитувань, різноманітних аналітичних матеріалів, банч-марки тощо;
- бухгалтерська (фінансова) звітність є важливим, але далеко не єдиним видом продукції екаунтингу.

У вітчизняну фінансову науку поняття екаунтингу як відмінного від бухгалтерського обліку ввів ще наприкінці XIX ст. вчений зі світовим ім'ям Микола Бунге у праці «Державний екаунтинг і фінансова звітність Англії» (1890). Це був період розквіту класичної економічної науки публічних фінансів, і тоді М. Бунге став фундатором Київської політекономічної школи, багато років очолюючи Імператорський університет Святого Володимира (нині – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка).

М. Бунге був як видатним вченим, так і державним діячем, тривалий час очолюючи Міністерство фінансів та уряд Російської імперії, яка тоді простиралася також на терени України. Свою працю з питань екаунтингу він писав саме у той період, тому поняття «екаунтинг» цей науковець перекладав російською мовою як «счетоводство». М. Бунге зазначав, що актуальність теми екаунтингу і необхідність вивчення зарубіжного досвіду його ведення виникли в країні з кінця 1850-х рр. після проведення підготовчих робіт до кардинальних реформ у державному контролі. В українській науці саме він заклав теоретико-методологічні основи дослідження екаунтингу. Вивчаючи фінансовий досвід Англії, М. Бунге привніс у вітчизняну фінансову науку поняття екаунтингу, зробивши тим вагомий внесок у побудову її лексикону в українській мові та розширивши її категоріально-понятійний апарат, що є однією з необхідних обставин появи і втілення національно оформлених ідей у фінансовій науці[1].

У XXI ст. українська фінансова наука відроджує несправедливо забуті напрацювання цього виданого вітчизняного вченого. Досліджуючи у сучасному контексті поняття, введене в науку майже півтора століття тому, українські науковці нині розкривають сутнісні основи екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, напрями його розвитку та ефективного використання у сучасній Україні.

Становлення екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів з кінця 1880-х рр.до початку 2020-х рр.

На основі ретроспективного аналізу можна простежити шлях поступового становлення екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів, передумови та особливості різних етапів його розвитку.

Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. різке зростання ролі корпорацій у національних економіках і міжнародному русі капіталу дало поштовх початку системного розвитку в суспільстві обміну інформацією фінансів. Свідченням цього є заснування в США 1887 р. Американської асоціації громадських еккаунтантів (American Association of Public Accountants, AAPA), на основі якої у 1917 р. було створено Американський інститут громадських еккаунтантів (American Institute of Accountants, AIA), що у 1957 р. перейменовано на Американський інститут сертифікованих громадських еккаунтантів (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA). AICPA існує донині, встановлюючи до професії еккаунтанта (accountant) освітні вимоги, професійні стандарти, кодекс професійної етики і, що надзвичайно важливо, обов'язкову відданість службі інтересам суспільства.

Паралельно з цим процесом розвиток корпорацій та їхніх фінансів зумовив появу на початку XX ст. фінансового менеджменту корпорацій як самостійної галузі діяльності, наслідком чого стало подальше посилення ін-

[1] *Опарін В. М., Федослов В. М., Юхименко П. І.* Українська національна наукова школа фінансів: теоретико-методологічні підходи. Фінанси України. 2015. № 9. С. 19–44.

тересу і вимог до інформації щодо фінансів. У 1919 р. світ побачив перший систематизований виклад корпоративних фінансів у підручнику «Фінансова політика корпорацій», укладеному на основі чинних на той час нормативних документів Артуром Девінгом (Arthur Dewing) – одним із засновників Гарвардської бізнес-школи[1]. Майже до кінця 1920-х рр. фінансовий менеджмент корпорацій зосереджувався лише на питаннях створення та розширення діяльності корпорацій, а також на випуску ними цінних паперів для залучення капіталу. До початку 1950-х рр. ця книга неодноразово перевидавалася, залишаючись основною при вивченні корпоративних фінансів, і саме на її матеріалах було виховано кілька поколінь фінансистів.

Після кризи 1929–1936 рр. акцент у фінансовому менеджменті зміститься на виживання корпорацій, посилення ліквідності їхніх активів та державного регулювання, на фоні чого підвищилися вимоги до інформації щодо фінансів.

На початку 1940-х рр. Комітет з питань термінології AICPA трактував поняття екаунтингу як «мистецтво запису, класифікації й узагальнення (англ. accounting is the art of recording, classifying, and summarizing) особливими методами та у грошовій формі операцій і подій (які хоча би частково мають фінансовий характер), а також подальша інтерпретація таких узагальнень»[2]. Інакше кажучи, на той час екаунтинг розглядався лише як належний рівень техніки реєстрації інформації, її класифікації та інтерпретації таких узагальнень. При цьому інформація могла бути як фінансовою, так і такою, що хоча би частково стосувалася фінансів.

У період після Другої світової війни у суспільстві суттєво зріс попит на інформацію щодо фінансів, посилилися вимоги до її якості та змінилися підходи до розуміння сутності екаунтингу. В основі цього лежали процеси відродження ринкового господарства, подальший розвиток корпоративних фінансів, фінансового ринку і ринку фінансових послуг.

1950-і рр. ознаменовані початком стрімкого розвитку та поширенням електронно-обчислювальної техніки, використання якої у провідних корпораціях дало змогу значно підвищити обсяги оброблюваної інформації фінансів і перейти до поглибленого аналізу фінансів. У пошуках оптимальних фінансових рішень щодо розподілу капіталу та управління ризиками фінансового ринку почали розроблялися різні концепції оцінки руху капіталу з позицій фактора часу і кількісні моделі[3]. Саме у цей період (1950–1951 рр.), досліджуючи питання оптимального вибору активів, американський економіст Гаррі Марковіц (Harry Markowitz) у своїй докторській дисертації сформулював основні положення теорії портфеля, яка передбачала обробку великих масивів інформації фінансів для розрахунку дохідності та ризиків

[1] *Dewing A.* Ronald Press. The Financial Policy of Corporations. New York: (1919, 1937, 1941, 1946, 1953).

[2] Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin № 1. New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1953. P. 9. URL : http://qoo.by/Oxg.

[3] *Bodie Z., Merton C. R.* Finance. Prentice Hall: a Pearson Education Company, 2000. P. 38–39.

інвестицій і обчислення кореляційного зв'язку між ними[1]. Протягом 1958 р. були оприлюднені результати досліджень структури капіталу корпорацій, їх дивідендної політики та запозичень, проведені американськими економістами Франко Модільяні (Franco Modigliani) і Мертоном Міллером (Merton Miller)[2]. Сформульовані ними положення щодо поведінки раціонального інвестора на фінансовому ринку нині відомі як теорема Модільяні – Міллера (M&M theory). На початку 1960-х рр. ще один американський економіст Вільям Шарп (William Sharpe), виділивши зі сформульованого Г. Марковіцем поняття інвестиційного ризику два нові – ризик систематичний та несистематичний, розробив модель оцінки капітальних активів (МОКА, Capital Asset Pricing Model, CAPM)[3]. Згодом всі ці вчені стали лауреатами Нобелівської премії у галузі економіки.

1960 – 1970-ті рр. характеризувалися подальшим розвитком економіки і насамперед таких сегментів її фінансів, як корпоративні фінанси та фінансовий ринок. Це супроводжувалося посиленням інтересу до оптимізації інвестиційних рішень і джерел фінансування корпорацій, необхідністю оброблення великих масивів інформації, а отже, збільшувало попит на якісну інформацію фінансів. Відповідно, її роль у суспільстві зростала та змінювалися підходи до розуміння екаунтингу, який поступово виокремився у самостійну діяльність з надання послуг. У результаті цих процесів у 1970 р. AICPA переглянув тлумачення поняття «екаунтинг» і до «Базових концепцій та принципів екаунтингу»[4] були внесені зміни, за якими екаунтинг віднині трактував як «діяльність із надання послуг» («accounting is a service activity»). Було визначено, що призначенням такої діяльності є «забезпечувати кількісну інформацію про економічних суб'єктів, перш за все, фінансову за суттю, котра, як очікується, є корисною у прийнятті економічних рішень, тобто в обґрунтованому виборі з існуючих альтернатив».

Отже, у даний період відбулися такі основні зміни у політиці й практиці екаунтингу: екаунтинг почав розглядатися не як техніка ведення записів (обліку), класифікації та узагальнення операцій, а як діяльність із надання послуг; виокремлено об'єкт такої діяльності – кількісна, насамперед фінансова за суттю інформація («quantitative information, primarily financial in nature») про економічних суб'єктів; висувалися вимоги до цієї інформації – вона мала бути корисною («that is intended to be useful») у прийнятті обґрунтованих економічних рішень.

На початку 1970-х рр. у світі на всіх фінансових ринках зросла актуальність питань інформаційного наповнення, що відбувалося на хвилі стрімко-

[1] *Markowits H. M.* Portfolio Selection. Journal of Finance. 1952. Vol. 7. No. 1. P. 71–91.

[2] *Modigliani F., Miller M.* The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. American Economic Review. 1958. June. P. 261–297.

[3] *Sharpe W. F.* Capital Asset Prices: A Theory of Marker Equilibrium under Conditions of Risk. The Journal of Finance. Vol. 19. No. 3. 1964. Sep. 425–442.

[4] Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles. Board № 4. New York : American Institute of Certified Public Accountants, 1970.Ppar. 40.

го розвитку міжнародного фондового ринку, зумовленого послабленням державних обмежень на транскордонний рух капіталів. Ставало очевидним, що зростання інвестиційної активності, збільшення ринкової вартості активів емітентів і мінімізація фінансових та економічних ризиків безпосередньо зосереджені на наявності належної інформації. У такій ситуації ті агенти економічних і фінансових відносин, які надають про себе необхідну інформацію, легше залучають грошовий капітал, нових клієнтів та постачальників. У таких умовах США, будучи лідером у розвитку фінансового ринку, продовжували запроваджувати на ньому інновації відповідно до запитів суспільства і його економіки. У 1973 р. в США Комісією з цінних паперів та бірж (The Securities and Exchange Commission, SEC) була створена недержавна, неприбуткова організація – Рада зі стандартів фінансового екаунтингу (The Financial Accounting Standards Board, FASB), метою якої було поліпшення існуючих загальноприйнятих принципів екаунтингу і розробка його нових стандартів. Це стало початком швидкого розвитку екаунтингу в частині обов'язкової фінансової звітності емітентів.

Наприкінці 1970-х рр. у розвинених економіках провідні корпорації вже широко використовували комп'ютери, швидко оброблюючи великі обсяги інформації та підвищуючи якість власного фінансового менеджменту. Такі процеси супроводжувалися зміщенням пріоритетів корпорацій у визначенні мети діяльності: від звичного «збільшення прибутку» до «процвітання шляхом зростання ринкової вартості активів корпорації й добробуту її власників», що мало втілюватися у підвищенні дивідендів і ринкової ціни їх пайових цінних паперів. Прийняття бізнесових рішень дедалі більше стало залежати від позиції інвесторів, яка, відповідно, базувалася на інформації про фінанси корпорації. На хвилі таких процесів AICPA у 1978 рр. переглянув тлумачення екаунтингу. Було визначено, що віднині екаунтинг, не обмежуючись внутрішніми інформаційними потребами бізнесу, а призначаючись також для зовнішніх користувачів, зосереджуватиметься тільки на інформації з питань фінансів[1]. Таким чином, екаунтинг поступово ставав єднальною ланкою між бізнесом і зовнішніми користувачами інформації та набував статусу фінансового хабу (англ. hub – центр, вузол) загальної інформаційної системи економіки, оскільки саме інформація щодо фінансів є першочерговою у ринковому господарстві.

У 1978 р. Концептуальними положеннями № 1 з питань фінансового екаунтингу FASB було зафіксовано, що інформаційні продукти екаунтингу, маючи однакову мету, поділяються на дві групи:

- обов'язкові фінансові звіти (англ. financial statements);
- фінансові аналітичні матеріали (англ. financial reporting).

Останні є інформаційними продуктами, в яких містяться відомості, що прямо чи опосередковано стосуються ресурсів корпорації, її зобов'язань,

[1] Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts No. 1. Stamford, Conn.: Financial Accounting Standard Board, 1978. Par. 9.

надходжень й ін. При цьому наголошувалося, що існує інформація, яка може бути подана тільки у відмінній від обов'язкових фінансових звітів формі[1]. Прикладом цього є загальні річні звіти корпорацій, проспекти емісії та щорічні звіти для Комісії з цінних паперів і фондового ринку, в яких емітенти подають про себе широкий спектр відомостей. Зокрема, у проспекті емісії міститься характеристика емітента, перелік дозволів на здійснення ним діяльності, інформація про його участь в інших об'єднаннях (холдингах, концернах, асоціаціях тощо), про юридичних осіб, в яких емітент володіє понад 10% статутного капіталу (або активів), дані про його дочірні підприємства, філії й представництва, детальний опис поточної діяльності та її перспектив, інформація про його продукцію, ринки, особливості галузі, можливі ризики, докладні відомості про емітовані цінні папери, а також інформація про його посадових осіб і заробітки членів виконавчого органу.

Відмінними від обов'язкових фінансових звітів інформаційними продуктами є також такі аналітичні матеріали, як повідомлення корпорацій для преси, оцінки, прогнози та описи планів її менеджменту, доповіді й інші інформаційні матеріали з питань екологічних і соціальних аспектів діяльності корпорації, що прямо або опосередковано стосуються фінансів. У Концептуальних положеннях також зазначалося, що якщо обов'язкові фінансові звіти мають проходити зовнішній (незалежний) аудит, то для решти інформаційного матеріалу такий аудит необов'язковий.

Протягом 1980-х рр. посилення глобалізаційних процесів супроводжувалося формуванням нової конфігурації світової економіки, зумовленої висуванням на перший план фінансових питань та відповідних механізмів їх ринкового регулювання. Це сприяло зростанню ролі у національних економіках і на міжнародному ринку тієї складової екаунтингу, яка відповідає за надання учасникам економіки відкритої інформації[2]. Інакше кажучи, у складі екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів розвивався фінансовий екаунтинг (financial accounting), який саме і забезпечує відкриту, не обмежену за доступом інформацію. Разом з тим, продовжуючись у великих корпораціях, процес комп'ютеризації охопив також малий та середній бізнес. Це сприяло поглибленню фінансового аналізу, вдосконаленню розробки фінансових рішень на основі великих масивів інформації, розбудові екаунтингу в напрямі подолання інформаційного розриву між менеджерами бізнесу і потенційними інвесторами.

Потужним рушієм екаунтингу стала також система корпоративного керування (англ. corporate governance, в Україні відоме як «корпоративне управління») як така, яка забезпечує з боку власників ефективний моніторинг і контроль за бізнесом і його менеджментом (детальніше див. підрозділ 4.3). Система корпоративного керування зародилася у США наприкін-

[1] Conceptional Framawork for Financial Reporting. 1978. URL :http://qoo.by/Oy7.

[2] Adda J. La mondialisation de'economie (t. I Genese, t. Problèmes). Paris, 1996. P. 15. Мовсесян А. Информационные аспекты глобализации. Мир. экономика и междунар. отношения. 1998. № 2. С. 121–129.

ці 1980-х рр. Розкриття інформації, будучи серед основних у належному корпоративному керуванні, стало важливим організаційним чинником розбудови екаунтингу як системної діяльності із забезпечення учасників економіки відкритою інформацією, та сприяло розвитку його інформаційних продуктів і послуг.

Стимулюючим фактором для екаунтингу наприкінці 1980-х рр. став також розвиток системи вартісноорієнтованого управління (value-based management, VBM), для якої були необхідні великі масиви інформації про стан фінансів. Мета цієї системи полягала у підвищенні вартості корпорації, яка вперше системно була сформульована у працях американських економістів Бенетта Стюарта (Bennett Stewart) «У пошуках вартості: посібник з управління» (1991)[1] й Альфреда Раппапорта (Alfred Rappaport) «Створення вартості для акціонерів: нові стандарти організації бізнесу» (1998)[2].

У цей же період почали формуватися моделі управління бізнесом, відомі як контролінг (controlling). Оскільки такі моделі потребують розвиненої системи інформаційно-аналітичної підтримки процесів управління, їх розбудова супроводжувалася подальшим становленням системи екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів. Контролінг як модель інформаційно-аналітичного управління бізнесом поступово стала типовою практикою сучасного бізнес-менеджменту та предметом численних наукових досліджень[3].

Процес комп'ютеризації у великих корпораціях крок за кроком поширювався на малий і середній бізнес, що також сприяло розвитку екаунтингу. Бізнес потребував поглиблення фінансового аналізу, розробки рішень на основі широких масивів інформації та зменшення інформаційного розриву між менеджерами бізнесу і потенційними інвесторами.

У 1990-і рр. зі стрімким поширенням Інтернет та формуванням всесвітньої інформаційної мережі інформаційний обмін вийшов на принципово новий рівень: він став глобальним, мобільним і охопив величезні обсяги інформації. Цей час став важливою віхою у розвитку інформаційної підсистеми фінансів як джерела відкритої, не обмеженої за доступом інформації. Так, 1995 р. вважається роком появи Інтернет – глобального ін-

---

[1] *Stewart G. B.* The Quest for Value: the EVA Management Guide. –New York: Harper Business, 1991. 738 p.

[2] *Rappaport A.* Creating shareholder value: The new standard for business performance, New York. N. Y.: The FreePress, 1998. 205 p.

[3] На сучасному етапі тема контролінгу всебічно досліджується сучасною українською фінансовою наукою: *Сухарева Л. А., Петренко С. Н.* Контроллинг – основа управления бизнесом. Киев : Эльга. Ника-Центр, 2002. 208 с.; Контролінг від теорії до реалізації на практиці : моногр. Харків : ВД «ІНЖЕК». 2006. 200 с. *Пушкар М. С., Пушкар Р. М.* Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : моногр. Тернопіль : Карт-бланш. 2004. 370 с. *Івахненков С. В., Мелих О. В.* Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології. Київ : Знання. 2009. 319 с.; *Терещенко О., Савчук Д.* Вартісно-орієнтований контролінг – інноваційний ресурс управління корпоративними фінансами. Фінанси України. 2011. № 12. С. 77–88; Контролінг як технологія управління фінансовими та нефінансовими структурами : моногр. Харків : Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2014. 346 с.; *Паєнтко Т. В.* Концептуальні засади фінансового контролінгу. Фінанси України. 2017. № 12. С. 53–71.

формаційного банку[1]. Тоді групою економічно розвинених країн була започаткована загальносвітова інформаційна мережа на основі інтеграції глобальних та регіональних інформаційно-телекомунікаційних систем, а також систем цифрового телебачення і радіомовлення, супутникових систем та інших видів зв'язку. Така глобальна інформаційна інфраструктура постійно змінюється, розширюючись, оновлюючись і стаючи доступнішою. Завдяки Інтернету користувачі інформації дістали можливість оперативно отримувати необхідні їм дані з різних джерел, що посилило конкуренцію на ринку послуг екаунтингу.

Перший у світі вебсайт з'явився 6 серпня 1991 р. в Європейському центрі ядерних досліджень (Conseil Européen pour la Recherche Nucleyeaire, CERN) у Швейцарії, який є найбільшою у світі лабораторією фізики високих енергій[2]. Цей сайт працює і донині[3]. Станом же на початок 2019 р. у мережі інформаційного обміну налічується вже 2 млрд. сайтів. За оцінками експертів, вже до 2025 р. Інтернет почне сприйматися більшістю людей як базова потреба, тобто така ж, як електроенергія та водопровід[4].

Сучасний екаунтинг у частині відкритої інформації продовжує розвиватися. При цьому його розвиток відбувається насамперед у площині новітніх інформаційних технологій, генеруючи нові інформаційні продукти і послуги та вдосконалюючи організацію й технології своєї діяльності.

Складові екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів та їх особливості

Відповідно до таких факторів: а) рівня доступності (відкритості) інформації, яка надається у продуктах (товарах і послугах) екаунтингу як інформаційної підсистеми; б) кола економічних відносин, які висвітлюються цією інформацією; в) потреб її користувачів в архітектурі екаунтингу, існує таке структурування:

- по-перше, основний (принциповий) поділ – він зумовлений рівнем відкритості інформації та колом користувачів, для яких вона признача-

[1] Винахідниками Інтернет вважаються британський спеціаліст Тімоті Бернерс-Лі (Timothy Berners-Lee) бельгійський інженер, доктор наук Роберт. Кайо (Robert Cailliau), які спільно стали розробниками всесвітньої павутини. У 2016 р. Т. Бернерс-Лі став лауреатом найпрестижнішої премії в галузі інформатики, яка щорічно присуджується Асоціацією обчислювальної техніки – премії Тюрінга. Ця премія названа на честь видатного англійського вченого Алана Тюрінга (Alan Turing) – математика й фахівця з криптографії, який отримав перші глибокі результати щодо теорії алгоритмів та обчислювальної складності задовго до появи Інтернету перших комп'ютерів. На сьогодні Т. Бернерс-Лі виступає за державне регулювання Інтернету і розробку мережевого кодексу, за допомогою якого користувачі змоги би здійснювати контроль за мережевою нейтральністю. Інтернет оберігають сім реальних людей, кожен з яких має ключ, що дає змогу перезапустити цю глобальну мережу в разі захоплення або технологічної катастрофи. Головна інфраструктура цієї глобальної мережі – 300 підводних кабелів, що з'єднують континенти. Обрив одного з них може залишити без зв'язку десятки мільйонів людей. Інтернет має свій лічильник тривалості існування – howoldistheinter.net, де у хронологічному порядку вказано найбільш значущі події в історії цієї глобальної мережі.

[2] Интернету 30 лет. Самые удивительные факты о Всемирной паутине. BBC. URL : https://www.bbc.com/russian/features-47567262.

[3] CERN Accelerating science. URL : https://home.cern/.

[4] Pew Research Center. URL : Режим доступу: https://www.pewresearch.org/search/internet.

ється. Тут екаунтинг як цілісна інформаційна підсистема структурується на такі складові:

- управлінський екаунтинг (managerial accounting) – його інформація має закритий характер і призначена для обмеженого кола користувачів;
- фінансовий екаунтинг (financial accounting)[1] – його інформація є відкритою, не обмеженою за доступом та призначається для всіх бажаючих (детальніше див. підрозділ 3.2);

- по-друге, наступний рівень структурування – він зумовлений колом економічних відносин, що висвітлюються в інформаційній продукції. Тут простежується галузевий поділ інформаційної підсистеми. Наприклад, у публічних фінансах є галузі оподаткування, бюджету, митної справи і в них відповідно функціонують такі інформаційні підсистеми, як податковий екаунтинг (див. підрозділ 3.3), бюджетний екаунтинг та митний екаунтинг;
- по-третє, поділ відповідно до структурування економіки й її фінансів на макро- і мікрорівні (про фінанси макро- та мікроекономіки див. підрозділ 2.5). Необхідність такого структурування стає очевидною при дослідженні ролі фінансів і відповідного інформаційного обміну в забезпеченні сталого розвитку та динамічної рівноваги економіки як відкритої системи (див. розділ 4). Такий аспект поділу інформаційної підсистеми особливо актуальний для фінансового екаунтингу як інформаційної системи, що забезпечує у суспільстві відкриту, необмежену в доступі інформацію. На відміну від цього, управлінський екаунтинг «замикається» на обмеженому колі користувачів. Детально про роль фінансового екаунтингу рівнів макро- і мікроекономіки йдеться у розділі 4, де також описано практику фінансового екаунтингу у публічних фінансах України та системі корпоративних фінансів.

Користувачами інформації можуть бути: фізичні й юридичні особи; домогосподарства, корпорації та державні структури; існуючі й потенційні власники корпорацій; працівники корпорацій; кредитори; постачальники; клієнти; посередницькі структури фінансового ринку; громадськість та ін. Зауважимо, що поділ користувачів інформації на перелічені групи є умовним, оскільки за певних обставин учасники однієї групи користувачів одночасно можуть входити до іншої (інших) групи.

Перший, основний поділ інформаційної підсистеми – виділення управлінського і фінансового екаунтингу – є результатом того, що на сьогодні у всіх країнах інформація поділяється на інформацію з обмеженим доступом та відкриту (не обмежену за доступом). За основу поділу інформації на відкриту і з обмеженим доступом взято принципи захисту: а) приватної власності; б) національної безпеки; в) інтелектуальної власності та ін. Проте, незважаючи на важливість цих принципів, у сучасному суспільстві є випадки, коли під тиском окремих впливових учасників економіки законодавство захищає нерозголошення інформації щодо них всупереч інтересам всього сус-

[1] Поняття «фінансовий екаунтинг» є українською транслітерацією англійського «financial accounting» і тотожне поняттю «фінансове рахівництво».

пільства. В результаті спостерігаються: порушення у механізмах державних закупівель; ухилення від оподаткування, у тому числі завдяки офшоризації грошових потоків; махінації у виборчих перегонах й ін. Такі випадки є наслідком недостатності розвитку суспільства, його правових інститутів.

За всіх часів підлягало законодавчому регулюванню зарахування інформації до категорії відкритої та такої, яка має обмежений доступ. Детально про законодавче регулювання доступу до інформації в Україні йдеться у підрозділі 4.2. Зараз лише зазначимо, що, коли йдеться про державні й місцеві фінанси, в органах державної та місцевої влади обмеженою за доступом інформацією є така, яка класифікується як конфіденційна, службова і таємна. Нею мають право користуватися лише визначені відповідними нормативними актами особи. Що ж до корпоративних фінансів, то наприкінці XX ст. з розвитком системи корпоративного управління зарахування користувачів до тих, хто має право на отримання в корпораціях даних управлінського екаунтингу, стало жорсткішим і нині перелік таких осіб встановлюється внутрішніми нормативними документами корпорації: статутом, положеннями, наказами, інструкціями тощо. Прикладом цього є затверджувані наглядовою радою чи правлінням корпорації Положення «Про доступ до інформації» або Положення «Про інсайдерську інформацію». Доступ до інформації управлінського екаунтингу мають далеко не всі менеджери корпорації: звичайно це лише керівники (члени наглядової ради) й топ-менеджери. При банківському кредитуванні та прямому інвестуванні певна інформація щодо управлінського екаунтингу може надаватися також кредиторам й інвесторам. Отже, користувачами управлінського екаунтингу в корпораціях є лише члени наглядової ради корпорації, правління, вищий склад її менеджменту, кредитори та інвестори, а також основні власники (акціонери з контрольним пакетом акцій). Вони мають право ознайомитись з детальною інформацією щодо фінансів корпорації, такою, яка становить комерційну таємницю. Всі інші користувачі є зовнішніми, а їх доступ до інформації, що класифікується як комерційна таємниця, – обмеженим.

Управлінський екаунтинг надає лише інформацію, доступ до якої обмежено. У корпораціях до інформації з обмеженим доступом зараховано таку, яка становить комерційну таємницю, вона відповідає на запитання типу: якою є собівартість продукції; які її компоненти; чи можливо і в який спосіб її зменшити; на яку суму та які саме угоди укладено з постачальниками; які плани освоєння нових ринків або виходу з ринку; яка заробітна плата окремих працівників. Для управлінського екаунтингу користувачі інформації поділяються на зовнішніх та внутрішніх, їхні фінансові інтереси різні.

Отже, управлінський екаунтинг у складі інформаційної підсистеми фінансів є діяльністю з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання лише обмеженому колу користувачів необхідної їм інформації щодо фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних продуктах; інформація, що продукується управлінським екаунтингом, є закритою інформацією, доступ до неї обмежено, оскільки вона класифікується як конфіденційна, службова, таємна або зарахована до комерційної таємниці.

Фінансовий екаунтинг надає інформацію, доступ до якої не обмежено ніякими законами, підзаконними актами або рішеннями власника інформації. Фінансовий екаунтинг у складі інформаційної підсистеми є діяльністю з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання всім бажаючим необхідної їм інформації щодо фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних товарах та послугах. Користувачами інформації фінансового екаунтингу можуть бути всі бажаючі: представники домогосподарств, корпорацій, місцевих і державних органів влади й міжнародних організацій. Проте найбільшу цінність він становить для зовнішніх коритувачів. З цього приводу британські економісти Беррі Елліотт (Barry Elliott) та Джемі Еліотт (Jamie Elliott) у праці «Фінансовий екаунтинг і звітність» (1993)[1] зазначають, що фінансовий екаунтинг спрямований насамперед на зовнішніх користувачів, надаючи їм належні дані для самостійної оцінки фінансових показників корпорації. Разом із тим, відомостями фінансового екаунтингу часто користуються менеджери та власники самої корпорації.

Джерелом даних для управлінського й фінансового екаунтингу служить будь-яка інформація – як з обмеженим доступом, так і відкрита, у чому ці обидва сегменти екаунтингу схожі.

Так, незважаючи на те, що результатом управлінського екаунтингу є лише інформація з обмеженим доступом, тобто закрита для широкого кола користувачів, джерелом його даних може бути різна інформація. Наприклад, готуючи на запит вищого менеджменту корпорації та її власників прогноз розвитку певного сегмента ринку, аналітики використовують широке коло вхідних даних, включаючи інформацію закритого характеру і таку, яка є у вільному доступі. Скориставшись результатами цього аналізу, корпорація може отримати певні конкурентні переваги, тому вона класифікує їх як комерційну таємницю та закриває для зовнішніх користувачів, хоча при їх підготовці був задіяний матеріал з вільним доступом.

У фінансовому екаунтингу вхідними даними також можуть бути відкрита інформація й інформація з обмеженим доступом. Проте «на виході» фінансовий екаунтинг має подавати у своїй продукції лише інформацію так, щоб вона не могла бути класифікована як комерційна таємниця, тобто конфіденційна, службова чи таємна інформація. Така трансформація закритої інформації у відкриту досягається різними методами, серед яких: агрегування (узагальнення) та округлення даних, видалення унікальних даних, псевдонімізація і маскування даних, синтезування даних, використання похідних та зважених даних, а також барнардизація даних[2]. Добрим прикладом переведення закритих даних у відкриті є практика державних

[1] *Elliott B., Elliott J.* Financial Accounting and Reporting. Fourteen edition. Financial Times Prentice Hall, 2011. 897 p. URL : http://www.koledza.lv/best/download/biblioteka/Financial_Accounting.pdf.

[2] Барнардизація (barnardisation) даних – це метод розкриття даних, який передбачає додавання або віднімання 1 (одиниці) з деяких клітинок у таблиці. Метод названо на честь Джорджа Бернарда (George Barnard) – професора математики дослідницького Університету Ессекса (Великобританія). Барнардизація іноді використовується державними установами у Великобританії з метою надання статистичної інформації без порушення права на конфіденційність осіб, яких така інформація стосується.

органів статистики, які не мають права розкривати дані щодо окремого суб'єкта господарювання. Статистичні органи оприлюднюють інформацію, не вказуючи назву суб'єкта господарювання; інформація того чи іншого суб'єкта об'єднується у групу щонайменше з трьох осіб, і така вже згрупована інформація може оприлюднюватися.

Фінансовий екаунтинг, надаючи учасникам економіки інформацію з усього кола питань, що стосуються руху грошової вартості та грошового капіталу, відіграє важливу роль у житті суспільства. Це проявляється у тому, що інформація, яка міститься у продукції фінансового екаунтингу, сприяє:

- по-перше, забезпеченню розкриття інформації, транспарентності суб'єктів господарювання;
- по-друге, мінімізації невизначеності й ризиків в економіці;
- по-третє, інформаційно-освітній роботі у суспільстві.

Всі ці аспекти значущості фінансового екаунтингу взаємопов'язані, та реалізуються одночасно. Наприклад, реалізуючи інформаційно-освітню роль, фінансовий екаунтинг сприяє вихованню підготовлених користувачів інформації з питань фінансів і розвиває в них потребу постійно отримувати таку інформацію. Надаючи користувачам дані, що забезпечують в економіці розкриття інформації та транспарентність діяльності, фінансовий екаунтинг реалізує також свою інформаційно-освітню роль. Підвищуючи інформаційно-освітній рівень учасників економіки і забезпечуючи розкриття інформації та транспарентність діяльності, фінансовий екаунтинг сприяє мінімізації невизначеності й ризиків. Детальніше про роль фінансового екантингу в сучасній економіці йдеться у підрозділах 3.2, 4.5 і 4.6.

Щодо другого – галузевого структурування екаунтингу як інформаційної підсистеми, то в Україні за станом на початок 2020-х рр. де-факто достатньо розвиненими є:

- податковий екаунтинг (tax accounting), який традиційно є найбільш розвиненим серед галузевих інформаційних підсистем фінансів; він спрямований на забезпечення користувачів інформацією з питань оподаткування (детально див. підрозділ 3.3);
- бюджетний екаунтинг (budget accounting), спрямований на висвітлення інформації, прямо та (або) опосередковано пов'язаної з державним і місцевими бюджетами й позабюджетними фондами;
- митний екаунтинг (custom duty accounting), який інформаційно забезпечує реалізацію митної політики країни, зокрема: порядок переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів; встановлення й справляння відповідних податків і зборів; процедури митного контролю та оформлення; боротьбу з контрабандою і порушеннями митних правил.

Відповідно, галузеві інформаційні підсистеми поділяються залежно від кола користувачів, для яких призначається їх інформація, на інформаційні системи з обмеженим доступом та інформаційні системи з відкритим, необмеженим доступом.

Зауважимо, що поділ екаунтингу як інформаційної підсистеми у розрізі окремих сфер і галузей фінансів можемо продовжувати, поділяючи їх далі на щораз дрібніші підсистеми. Фінансові відносини домогосподарств, корпорацій, територіальних громад, держави та міжнародних структур мають свої особливості. Крім цього, наприклад, у корпоративних фінансах доцільно виокремлювати банківський сектор, сектор страхових послуг й інші сектори відповідно до видів фінансових послуг (лізинг, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування та ін.).

Разом із тим, на думку авторів, занадто дрібне структурування інформаційної підсистеми недоцільне, оскільки воно не дає належного економічного й інформативного ефекту. Всі складові інформаційної підсистеми, існуючи у тісних зв'язках і взаємовідносинах, створюють ефект синергії, який більший за просту суму впливів кожної зі складових. Цілісність інформаційної підсистеми є основою вільного переходу даних між різними його учасниками. Аналіз фінансів будь-якого сегмента економічної діяльності завжди доцільно здійснювати у контексті загальної економічної картини. Логічно припустити, що розвиток інформаційної підсистеми буде багатовекторним та супроводжуватиметься двома взаємопов'язаними процесами. З одного боку, відбуватиметься подальша сегментація, а з іншого – є потужні чинники, що стримують цей процес і забезпечують цілісність інформаційної підсистеми. Серед чинників, що забезпечують цілісність та ефективність інформаційної підсистеми, наступне:

- існування інформації щодо фінансів в єдиному неподільному інформаційному полі, яке є джерелом всієї інформації; унікальність інформації як явища у тому, що, не маючи меж, вона об'єктивно існує в єдиному цілісному інформаційному полі;
- взаємозалежність і взаємозв'язок всіх сфер, галузей та рівнів фінансових відносин;
- об'єктивність інтеграційно-глобалізаційних процесів в економіці, інформаційна взаємозалежність її учасників;
- наявність у користувачів (нерідко в одних і тих же) попиту на інформацію щодо різних сегментів та галузей фінансів, а також фінансів як мікро-, так і макроекономічних рівнів;
- наявність інформаційних технологій, здатних забезпечити єдність інформаційного поля.

На рис. 3.1.1 подано структурно-логічну схему структурування та зв'язків екаунтингу як інформаційної підсистеми сфери фінансів. Схематично показано, що економіка й її фінанси – це середовище, основа, на якій функціонує екаунтинг. Відображено, що екаунтинг у фінансах залежно від рівня відкритості інформації, яку він продукує, поділяється на фінансовий і управлінський екаунтинг. Податковий екаунтинг, виокремлючись у податковій сфері фінансів (у публічних фінансах вона найбільш розвинена), має характеристики фінансового й управлінського екаунтингу.

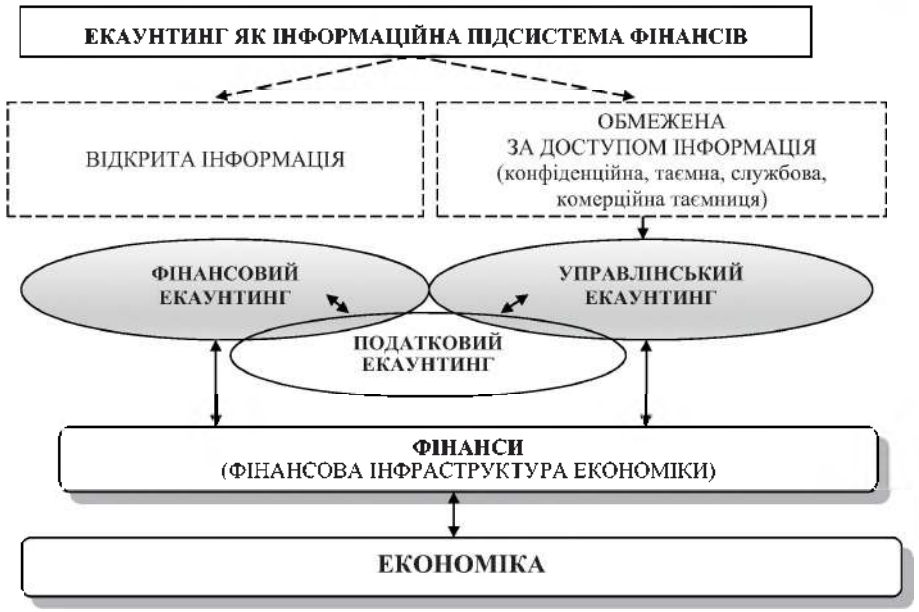

Рис. 3.1.1. Структурно-логічна схема зв'язків екаунтингу як інформаційної підсистеми

Розбудова всіх сегментів екаунтингу супроводжується формуванням їх правового забезпечення, прирощенням системи необхідних знань і, звичайно ж, розвитком відповідних видів бізнес-діяльності (детальніше див. розділ 4). Таким чином відбувається поступова інституціоналізація екаунтингу як інформаційної підсистеми та вибудовується його інституційна архітектура, в якій:

- перелічені вище управлінський і фінансовий екаунтинг є основними гілками екаунтингу;
- у сферах та галузях фінансів, відповідно до їхнього розвитку, вибудовуються інформаційні підсистеми, серед яких: екаунтинг публічних фінансів, у тому числі податковий екаунтинг, бюджетний екаунтинг, митний екаунтинг; екаунтинг корпоративних фінансів; екаунтинг фінансового ринку;
- важливе місце посідає забезпечувальна інфраструктура екаунтингу, тобто його правове забезпечення, наука екаунтингу, бухгалтерський облік[1], статистика, корпоративне управління, технічне й технологічне забезпечення;
- життєво важливу роль має бізнес-діяльність, яка займається виявленням, збором, накопиченням, аналітичною обробкою, підготовкою та поданням користувачам необхідної їм інформації фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних товарах та послугах.

[1] Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством, а фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, базуються на даних бухгалтерського обліку (Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р., № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14/.

Третім аспектом архітектоніки інформаційної підсистеми фінансів є структурування фінансового екаунтингу на макро- і мікроекономічний рівні. Зауважимо, що йдеться саме про фінансовий екаунтинг, оскільки ця інформаційна підсистема, на відміну від управлінського екаунтингу, «не замикає» свою інформацію лише на внутрішніх користувачах. Тому фінансовий екаунтинг є актуальним, так би мовити, для «широкого» погляду на економіку та її фінанси макро- та мікрорівнів: це необхідно в дослідженні, зокрема таких стратегічних і життєво необхідних для сучасного суспільства питань, як: його сталий розвиток та динамічна рівновага економіки як відкритої системи; роль у цих процесах фінансів й інформаційного обміну.

Фінансовий екаунтинг рівня макроекономіки є діяльністю з екаунтингу, спрямованою на підготовку інформаційних продуктів, що висвітлюють фінанси макроекономічного рівня. При цьому фінанси макроекономічного рівня є економічними відносинами у ході функціонування грошової вартості та грошового капіталу в агрегованому господарському механізмі, тобто у господарських відносинах, представлених як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій і всієї планети Земля. Фінанси макроекономічного рівня уособлені у публічних фінансах (державних та місцевих фінансах), фінансах міждержавних об'єднань, регіональних фінансах, галузевих фінансах, а також у фінансовому ринку всіх рівнів.

Фінансовий екаунтинг рівня мікроекономіки є діяльністю з екаунтингу, спрямованого на підготовку інформаційних продуктів, які висвітлюють фінанси мікроекономічного рівня. При цьому фінансами мікроекономічного рівня є економічні відносини у ході функціонування грошової вартості й грошового капіталу на рівні економічних агентів, тобто суб'єктів економічних відносин, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ.

Поділяючись на макро- й мікрорівневий, фінансовий екаунтинг функціонує як цілісна інформаційна система, і завдяки інформаційним технологіям суспільство користується єдиним полем інформації фінансів, його дані переміщуються між різними учасниками економіки, однакові фінансові відомості використовуються всіма. Для підготовки інформаційних продуктів фінансовий екаунтинг застосовує різні моделі, що враховують особливості, зв'язки та залежності макро- і мікроекономіки, дають змогу розкривати мотиви поведінки різних учасників економіки, виявляти та прогнозувати причинно-наслідкові зв'язки в їх фінансових відносинах.

Як інформаційна підсистема фінансів, фінансовий екаунтинг макро- і мікрорівнів нерозривно взаємопов'язані та відіграють надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку й динамічної рівноваги економіки як відкритої системи. При цьому роль фінансового екаунтингу як цілісної інформаційної підсистеми фінансів трансформується на рівні макро- і мікроекономіки таким чином:

- фінансовий екаунтинг рівня макроекономіки: а) уможливлює транспарентність публічних фінансів (фінансів державної й місцевої

влади), фінансів міждержавних об'єднань, ринків та галузей; б) мінімізує як невизначеність їх (ризики), так і економіки загалом; в) інформує й навчає учасників економіки щодо макроекономічних фінансових процесів;

- фінансовий екаунтинг рівня мікроекономіки: а) забезпечує розкриття інформації про фінанси корпорацій та домогосподарств; б) мінімізує невизначеність їх (ризики); в) забезпечує пізнання учасниками економіки фінансів мікроекономіки.

Де-факто фінансовий екаунтинг рівня макроекономіки існує у суспільстві вже тривалий час. Це підтверджує тому є ведення зведених національних рахунків, які за змістом є матеріальною базою фінансового екаунтингу макроекономіки. Такі рахунки традиційно використовуються країнами: як одна з форм подання національних бюджетів; як джерело інформації під час дослідження національних економік і таких макропоказників, як ВВП, ВДВ (валова додана вартість), ВНП тощо; для системного аналізу та планування кругообігу доходів і відтворення й підтримки структурних складових економіки; для побудови різних моделей, зокрема у термінах Системи національних рахунків (СНР) ООН. Діяльність з ведення СНР служить прикладом фізичного втілення фінансового екаунтингу як інформаційної підсистеми макроекономіки.

СНР – це інструмент міжнародної інформаційної системи, членом якої з початку 1990-х рр. стала також Україна. Основою СНР є побудовані за балансовим принципом зведені рахунки: доходи – видатки, ресурси – їхнє використання. Всі вони є як інформаційною базою, так і продукцією фінансового екаунтингу рівня макроекономіки. Ведення СНР дає змогу:

- бачити цілісну картину руху національного продукту у формі доходів, характеризувати міжгалузеві зв'язки, фінансові й перерозподільні потоки;
- відображати розвиток макроекономіки країни на різних стадіях процесу відтворення, показувати рух товарів та послуг, стан виробництва і використання її ВВП та ВДВ;
- описувати механізм функціонування національної економіки на всіх її рівнях, показувати реальні економічні зв'язки, фактичну організацію виробництва і розподілу ВВП та ВДВ;
- формувати сукупність показників ринкової макроекономіки, які послідовно і взаємопов'язано описують важливі макропроцеси й явища, такі як виробництво, доходи, споживання та нагромадження капіталу.

Фінансовий екаунтинг рівня мікроекономіки незамінний у подоланні інформаційної асиметрії й вирішенні проблеми недостатньої транспарентності її фінансів, тобто корпоративних фінансів і фінансів домогосподарств. Інформаційна асиметрія та дефіцит транспарентності значною мірою породжені фінансовим егоїзмом учасників економіки, тобто бажанням окремих з них задовольняти свої фінансові інтереси, нехтуючи інтересами інших і діючи у збиток для них. Фінансовий екаунтинг спрямований на мінімізацію

цих проблем, що необхідно для забезпечення сталого розвитку та динамічної рівноваги економіки як відкритої системи.

Для України тема фінансового екаунтингу рівня мікроекономіки актуальна. На сьогодні в Україні діють сотні тисяч вітчизняних економічних суб'єктів, серед яких чимало таких, які за організаційною структурою і характером діяльності належать до лідерів корпоративного бізнесу – транснаціональних компаній. Крім цього, у країні представлено багато ТНК, чиї материнські компанії розташовані в інших країнах. Серед них такі відомі корпорації, як: «Benetton», «Cargil», «Coca-Cola», «IKEA», «Kraft Food», «McDonalds», «Metro», «Nestle», «PepsiCo», «Philip Morris», «Procter & Gamble», «Raiffeisen», «Salamander», «Siemens», «SigmaBlazer», «Renault», «Tetra Pak», «Vetropack».

3.2. Фінансовий екаунтинг

Інституціоналізація фінансового екаунтингу

На кожному етапі розвитку суспільства в його економіці відбувається різке становлення тих видів діяльності, які характерні саме для цього етапу та визначають подальший прогрес. В економіці інформаційного суспільства такою є діяльність інформаційної підсистеми, яка забезпечує розбудову вільного інформаційного обміну, транспарентність економіки, тобто фінансовий екаунтинг. Вже зазначалося (див. підрозділ 3.1), що інформація продуктів фінансового екаунтингу не є конфіденційною, таємною, службовою і не належить до комерційної таємниці, тому вона не обмежена у доступі. Подаючи відкриту інформацію, фінансовий екаунтинг відіграє важливу роль у розвитку економіки інформаційного суспільства та сприяє мінімізації невизначеності (ризиків), прийняттю ефективних управлінських рішень і створенню доданої вартості.

Формування в економіці інституту фінансового екаунтингу є, по-перше, відповіддю на посилення у суспільстві запиту на транспарентність: а) публічних фінансів (фінансів державної й місцевої влади), через які в різних країнах перерозподіляється щонайменше третина ВВП; б) ринку цінних паперів, потенційні та діючі інвестори яких бажають знати про реальний стан руху грошової вартості й грошового капіталу, що «стоїть» за цими фінансовими інструментами; в) інших сфер фінансів. Так, ще у 2003 р. декларацією Женевського саміту ООН[1] визнано пріоритетність інформаційної складової суспільних відносин, зафіксовано принципи інформаційного суспільства і констатовано необхідність розвитку його інформаційних інститутів як основи забезпечення сталості економіки.

[1] Декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті. 12.12.2003 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.

По-друге, стрімкий розвиток фінансового екаунтингу уможливився завдяки прогресу в інформаційній техніці та технологіях. За оцінками експертів, на початку 2020-х рр. очікується черговий технологічний стрибок: оснащеність персональних комп'ютерів досягне обчислювальної потужності людського мозку, а безпровідний доступ до Інтернету покриє 85% поверхні планети Земля[1]. За станом на 2019 р. до мережі Інтернету під'єднано вже 4,05 млрд. осіб з приблизно 7 млрд. жителів нашої планети[2], тобто майже 60% її населення. Очікується, що наступний етап становлення фінансового екаунтингу буде пов'язаний з розвитком найбільш сучасної технології зберігання, обміну і захисту інформації – Blockchain[3]. Завдяки технології Blockchain в інформаційному обміні через Інтернет уможливлюється обмін інформацією без посередників, гарантується безпека трансакцій з активами та забезпечується захист збереження даних за допомогою потужних криптографічних алгоритмів. Це підвищує швидкість трансакцій, зменшує витрати, запобігає корупції й іншим зловживанням.

Показово, що Україна стала першою у світі країною, яка на державному рівні розпочала запровадження технологій Blockchain, і це є проявом інституціоналізації у країні фінансового екаунтингу. Зокрема, у 2017 р:

- Державне підприємство Міністерства юстиції України «СЕТАМ» (система торгів арештованим майном), Державне агентство з питань електронного урядування України, а також компанія «BitFury Group» (США) підписали меморандум, яким зафіксовано переведення СЕТАМ у режим технології Blockchain[4]. На першому етапі у режим технології Blockchain переведено модуль, що відповідає за прийняття ставок від гравців: гарантуючи транспарентність даних, він інформує як та в якій кількості система прийняла ставки[5];
- Постановою КМУ ухвалено впровадження технології Blockchain для ведення Держгеокадастром земельних аукціонів[6];
- Мінагрополітики і Державне агентство електронного урядування України спільно з «Transparency International Україна» презентували оновлений Державний земельний кадастр, що працює у режимі технології Blockchain[7].

---

[1] *Биргер П.* Бизнес будущего. SLON. URL : http://slon.ru/insights/1213655/; Ray K. How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed. New-York, 2012.

[2] Интернету 30 лет. Самые удивительные факты о Всемирной паутине. BBC. URL : https://www.bbc.com/russian/features-47567262.

[3] Blockchain почала розроблятися в 2011 р. (Blockchain & Bitcoin Conference. 2017. URL : https://www.youtube.com/watch?v=WJOQZh4vwzc). Технологія Blockchain – це розподілена база даних, що підтримує постійно зростаючий список упорядкованих записів, які називаються блоками. Кожен блок має мітку часу і посилання на попередній блок. Після запису дані у блоці не можна змінити заднім числом, тому така система стійка до модифікації даних, їх підробки, крадіжки та інших зловживань.

[4] Міністерство юстиції України / Офіц. сайт. URL : https://minjust.gov.ua/news/ministry/setam-pershimi-v-sviti-rozpochali-vprovadjuvati-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain.

[5] СЕТАМ першими в світі розпочали впроваджувати в електронних торгах технологію Blockchain. URL : http://setam.gov.ua/article/setam-pershimi-v-sviti-rozpochali-vprovadjuvati-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain.

[6] Урядовий портал. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250088298&cat_id=244274160.

[7] Міністерство юстиції України / Офіц. сайт. URL : http://www.minagro.gov.ua/uk/node/24722.

Різкий прогрес становлення фінансового екаунтингу простежується з другої половини XX ст.: зв'язки та взаємовідносини фінансового екаунтингу поступово організовуються у системну діяльність з виявлення, збору, аналітичної обробки і підготовки необхідної користувачам відкритої інформації з питань фінансів. Можна констатувати, що фінансовий екаунтинг поступово формується як інститут суспільства. У визначенні фінансового екаунтингу як інституту суспільства важливе змістове навантаження має термін «системна діяльність», який наголошує, що ця діяльність:

- по-перше, є певною системою активностей (елементів), тобто виявлення, збору, аналітичної обробки й підготовки інформаційних продуктів (товарів та послуг), які об'єднані спільним призначенням взаємопов'язано функціонують у закономірно розміщеному порядку;
- по-друге, організаційно існує у системі, обов'язковими елементами якої є: а) наука й освіта, котрі, займаючись фінансовим екаунтингом, забезпечують примноження і поширення відповідних знань; б) правове забезпечення для закріплення прав та обов'язків учасників фінансового екаунтингу, його організаційно-правових форм й ін.; в) система його управління; г) джерела даних, зокрема бухгалтерський облік і статистика; д) інформаційні техніки, технології та індустрія, які уможливлюють технічний прогрес фінансового екаунтингу, сучасні методи збору, обробки, накопичення, трансляції й належного подання інформації користувачам. Всі перелічені елементи – це інфраструктурні підсистеми щодо фінансового екаунтингу, і їх розвиток необхідний для його інституціоналізації та забезпечення ефективності. Від розвиненості цієї інфраструктури залежить рівень інституціоналізації фінансового екаунтингу загалом.
- по-третє, реалізується у формі діяльності широкого кола інституцій, які не лише конкурують між собою, а й співпрацюють. Такими інституціями є як спеціалізовані інформаційно-аналітичні інституції, так і ті, в яких інформаційна продукція та послуги є лише супровідними до основного виду діяльності. До числа інституцій фінансового екаунтингу належать: інформаційно-аналітичні та рейтингові агентства; аудиторські й консалтингові компанії; підрозділи спеціалізованих фінансових видань; інформаційні структури державних і місцевих органів влади, в яких з розвитком на сучасному етапі зростає роль інформаційної діяльності. Результатом діяльності інституцій фінансового екаунтингу є відповідні інформаційні продукти та послуги.

Раніше у цій праці (див. підрозділ 1.5) йшлося про типізацію австрійсько-американськими соціологами П. Бергером та Т. Лукманом етапів інституціоналізації видів діяльності у суспільстві. Вчені визначили інституціоналізацію як динамічний процес виникнення, становлення і закріплення соціального порядку, якому відповідають три стадії (етапи) розвитку інститутів соціуму: типізація, об'єктивація й легітимація. Базуючись на такому підході, можемо простежити логічну послідовність становлення інституту фінансового екаунтингу.

Першим етапом розвитку фінансового екаунтингу як інституту в суспільстві стала типізація його діяльності – виникнення відповідного соціального порядку та окреслення меж діяльності, які формують зміст цього інституту соціуму. Зокрема, в Україні наприкінці 2010-х рр. у наукових працях представників фінансової наукової школи Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана було зафіксовано, що фінансовий екаунтинг – це системна діяльність з виявлення, збору, аналітичної обробки і підготовки необхідної користувачам відкритої інформації з питань фінансів[1]. Будучи типізованою, діяльність фінансового екаунтингу була позначена в українській фінансовій науці поняттям «інститут»[2]. Далі поступово учасниками економіки здійснюється прийняття фінансового екаунтингу як інституту соціуму.

Другий етап характеризується тим, що на ньому, як зазначають П. Бергер та Т. Лукман, відбувається становлення інституту, його, так би мовити, об'єктивація. На цій стадії інститут фінансового екаунтингу перетворюється на об'єктивну соціальну реальність, історично закріплюється і стає здатним відтворюватися у поколіннях. В Україні фінансовий екаунтинг вже перетворився на об'єктивну соціальну реальність, наприклад, у системі її публічних фінансів (детальніше див. підрозділ 4.5).

На третьому етапі інституціоналізації фінансового екаунтингу відбувається його закріплення шляхом узаконення його соціального порядку, пояснення й обґрунтування. На цьому етапі викристалізовується знання про інститут фінансового екаунтингу, його місце у суспільстві та закріплюється розуміння соціальної реальності. Завдяки такому, як стверджують П. Бергер і Т. Лукман, соціальний інститут як історична реальність відтворюється наступним поколінням вже як традиція. На цьому етапі суспільство оволодіває необхідними знаннями щодо фінансового екаунтингу, напрацьовує відповідне правове поле та практику використання цієї інформаційної підсистеми фінансів на рівні макро- і мікроекономіки. Поступово формалізуючись у нормативно-правових актах на національному та міжнародному рівнях через закріплення і чітке розмежування відповідних термінів (понять) щодо відкритої інформації в економіці та інформаційного обміну, фінансовий екаунтинг таким чином закріплюється як тип діяльності з надання користувачам відкритої інформації щодо фінансів. Про розвиток цього напрямку в законодавстві України детально йдеться у підрозділі 4.2.

На початок 2020-х рр. у світовій фінансовій літературі подано вже достатньо матеріалу щодо фінансового екаунтингу, розкриття його місця і ролі в економіці. Чимала частина такого матеріалу вже оцифрована та розмі-

[1] *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки. *Фінанси України.* 2016. № 3. С. 55–85; *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки. *Фінанси України.* 2016. № 10. С. 39–64; *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки. *Фінанси України.* 2017. № 1. С. 26–51.

[2] *Рязанова Н. С.* Інститут фінансового екаунтингу (рахівництва) в архітектурі фінансово-економічних інститутів інформаційного суспільства. *Проблеми економіки.* 2015. № 2. С. 226–239; *Рязанова Н.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : моногр. Київ : КНЕУ, 2017. 337 с.

щена в ресурсах Інтернету, і цей факт також є проявом розвитку фінансового екаунтингу як відкритої широкодоступної інформаційної підсистеми. Наприклад, українська фінансова наука має ряд праць, в яких досліджено теоретико-методологічні засади фінансового екаунтингу, його особливості, передумови ефективного функціонування й ін.

Особливість інституціоналізації фінансового екаунтингу полягає у тому, що, будучи характерним для інформаційного суспільства та визначаючи його подальший прогрес, ця інформаційна підсистема фінансів розвивається стрімко, і перелічені вище етапи інституціоналізації відбуваються не чітко один за одним, а одночасно.

Практика становлення інституту фінансового екаунтингу в Україні свідчить, що етапи його інституціоналізації збігаються у часі й відбуваються паралельно, тому навіть логічним є називати їх не етапами, а аспектами становлення фінансового екаунтингу. Можна констатувати, що в Україні за станом на початок 2020-х рр. інституціоналізація фінансового екаунтингу відбувається одночасно у всіх трьох аспектах, і він міцно закріплюється як інститут соціуму, стаючи неодмінним у забезпеченні сталого розвитку та динамічної рівноваги економіки країни як відкритої системи. Разом із тим, дослідження ходу інституціоналізації фінансового екаунтингу дає змогу зробити висновок, що для успішності такого процесу в Україні необхідно забезпечити: а) підготовку кадрів для цієї галузі; б) розбудову відповідного напрямку фінансової науки; в) широку інформаційно-освітню роботу з питань фінансів.

На жаль, фінансова освіта й наука України поки відстають від запитів інформаційного суспільства. Високопрофесійнійсть кадрового потенціалу фінансового екаунтингу означає, що ці кадри, спираючись на знання теорії, мають бути добрими практиками, і тезу щодо відкритості, корисності та зрозумілості користувачам інформації про продукти і послуги фінансового екаунтингу потрібно перевести зі слів у практичну площину. Для цього необхідно виховувати та навчати відповідні кадри, і актуальним є питання про внесення на фінансових відділеннях вищих навчальних закладів України до переліку обов'язкових (а не лише вибіркових) дисципліни прикладного характеру – «Фінансового екаунтингу». Її тематична структура, передбачаючи огляд теорії фінансового екаунтингу та його ролі у забезпеченні сталого розвитку і динамічної рівноваги економіки як відкритої системи, має зосереджуватися насамперед на прагматичних питаннях, серед яких: підготовка продуктів та послуг фінансового екаунтингу відповідно до інформаційних потреб різних користувачів та з урахуванням методів й інструментарію забезпечення доступності та зрозумілості інформації; практика фінансового екаунтингу в публічних фінансах; особливості ведення бізнесу з фінансового екаунтингу[1].

Проте підготовка високопрофесійних спеціалістів вищими навчальними закладами не вирішує повною мірою проблему інформаційно-освітньої

[1] З 2018 р. на кафедрі фінансів Київського національного економічного університету (КНЕУ, Україна) вже розпочато системну роботу щодо розвитку дисципліни: «Фінансовий екаунтинг», вона викладається у магістратурі українською й англійською мовами.

роботи з питань фінансів серед широких верств населення. Для цього доцільно викладати основи фінансового екаунтингу в загальноосвітніх школах і використовувати сучасні засоби онлайн-семінарів через Інтернет (наприклад, у форматі вебінарів (webinar)). Такий підхід сприяє охопленню інформаційно-освітніми програмами з фінансів насамперед таких важливих учасників економіки, як домогосподарства, представники малого та середнього бізнесу. Це важливо, оскільки дефіцит належно підготовлених користувачів інформації стає в умовах сучасної динамічної й турбулентної економіки чинником нестабільності та фінансових ризиків.

Динаміку розвитку фінансового екаунтингу в країні певною мірою можна оцінити за допомогою індексу мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRI). Починаючи з 2001 р. його щороку розраховує й оприлюднює у Звіті про глобальний стан інформаційних технологій (Global Informational Technology Report. ICTs for Inclusive Growth) Всесвітній економічний форум (World Economic Forum, WEF), зустрічі під егідою якого періодично проводяться у м. Давос (Швейцарія). NRI слугує бенчмарком у визначенні сильних і слабких сторін розвитку в країні інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ, Information and Communication Technologies, ICT). За цим показником у 2016 р. серед 139 країн до першої десятки країн з найбільшою мережевою готовністю ввійшли Сінгапур, Фінляндія, Швеція, Норвегія, США, Нідерланди, Швейцарія, Великої британія, Люксембург і Японія. Україна піднялася на 64 місце[1], що вище на сім позицій порівняно з 2015 р. та на 17 позицій порівняно з 2014 р.

При оцінці перспектив фінансового екаунтингу важливо враховувати, що його розвиток можливий на хвилі постійного вдосконалення інформаційних технологій. Саме вони забезпечують швидкість, обсяги збору, глибину й якість обробки, підготовки даних і подання інформації такою, яка найбільшою мірою відповідає запитам користувачів. Для України актуальним є питання переоснащення державних статистичних та інших структур, що займаються виявленням, збором, обробкою, аналізом і підготовкою інформаційних продуктів, найбільш сучасною інформаційною технікою й технологією. На жаль, на сьогодні вони ще відстають від найкращих світових практик.

Роль фінансового екаунтингу в розкритті інформації та транспарентності діяльності

Розгляд ролі фінансового екаунтингу в розкритті інформації (disclosure of information) та забезпеченні транспарентності (transparancy – прозорості) діяльності слід почати зі з'ясування особливостей цих понять, які на перший погляд схожі, але не ідентичні.

Кембриджський тлумачний словник[2] пояснює поняття «транспарентність» як ситуацію, в якій ділова і фінансова діяльність здійснюється відкрито

[1] The Global Information Technology Report 2016 / World Economic Forum. URL : https://www.weforum.org/reports/the-global-information-technology-report-2016.

[2] Cambridge Dictionary. Transparency. URL : https://clck.ru/FQW9J.

без таємниці, щоб інші учасники економіки могли довіряти цій діяльності, вважали її чесною. Принцип транспарентності фінансів передбачає доведення до відома учасників економіки повної, достовірної й зрозумілої інформації про минулий, теперішній та очікуваний у майбутньому стан фінансових відносин як цілих країн, так і окремих учасників їхніх економік. Це інформація про потоки грошової вартості й грошового капіталу, фінансові результати, фінансовий стан та всі інші питання, які прямо і/або опосередковано характеризують діяльність відповідного учасника економіки. В інформаційному суспільстві принцип транспарентності визнається ключовим у забезпеченні публічності й ефективному функціонуванні фінансів загалом.

Щодо поняття «розкриття інформації», то той же Кембриджський тлумачний словник[1] розкриває його як: а) окремий фінансовий звіт, який юридична або фізична особа повинна показувати уряду, інвесторам, банкам тощо для комерційних цілей; б) факт надання цього запису. В Україні у Концепції розкриття інформації на фондовому ринку (2012)[2], затвердженій Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), поняття «розкриття інформації» визначено як систему дій емітента цінних паперів, спрямованих на інформування своїх власників, державних органів й інших учасників ринку про своє фінансово-економічне становище, діяльність та інші відомості, передбачені законодавством. Інакше кажучи, розкриття інформації – це механізм, який дає змогу підвищити прозорість (транспарентність) і відкритість фондового ринку.

Механізм розкриття інформації не забезпечує повної транспарентності. Нерідко учасники ринку розкривають величезні обсяги інформації, що не становить цінності, а важливі для користувачів відомості залишаються нерозкритими. В результаті діяльність такого учасника ринку продовжує бути непрозорою. Надаючи багато інформації, що не стосується справи, корпорації часто мають на меті маніпулювати нею та/або завуалювати реальну картину справ. Прикладом цього є подання детальної інформації про номінальних власників, тоді як дані про реальних власників і рівень їхнього впливу на корпорацію залишаються сховані за складними юридичними конструкціями, спеціально створюваними структурами й офшорними компаніями.

Роль фінансового екаунтингу в розкритті інформації та забезпеченні транспарентності діяльності полягає в тому, що продукція і послуги фінансового екаунтингу призначені, зокрема, належним чином інформувати бажаючих щодо всіх необхідних для них фінансових питань.

З розвитком систем електронного інформаційного обміну фінансовий екаунтинг як інститут розкриття інформації та забезпечення транспарентності діяльності набув нової якості, сприяючи подоланню інформаційної асиметрії у фінансах. Це підтверджується дослідженнями, які здійснили професори університету Myongji (м. Сеул, Південна Корея) – Чангку Чой і

[1] Cambridge Dictionary. Transparency. URL : https://cutt.ly/SwohcW.

[2] Концепція розкриття інформації на фондовому ринку України : Рішення НКЦПФР від 26.04.2012 р. № 645. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr645863-12.

Донг-Єн Реє. Досліджуючи відкриті джерела міжнародної торгівлі та руху капіталів майже 110 країн світу за період 1990–2008 рр., вони дійшли висновку про унікальність ролі Інтернету як потужного та ефективного каналу розкриття інформації щодо фінансів[1]. Вчені наголосили, що саме завдяки всесвітній мережі запущено механізм пом'якшення інформаційної асиметрії, в результаті чого збільшилися інвестиційні потоки на міжнародному фондовому ринку й прямі інвестиції та спостерігалися позитивні зрушення таких макроекономічних показників, як інфляція, темпи економічного зростання, міжнародна торгівля товарами і послугами. Оцінюючи перспективи міжнародного руху грошового капіталу, дослідники зробили висновок, що саме труднощі інформаційного обміну є ключовим стримуючим чинником цього процесу і розвиток розкриття інформації лише на основі новітніх інформаційних технологій дає змогу досягти швидкого зростання міжнародних інвестиційних потоків. Вчені констатували, що потребуватиме посилення зв'язку між інформаційними технологіями та фінансами, що вимагатиме значно ретельнішого відстеження й аналізу фінансових технологій, пов'язаних з Інтернетом.

Роль фінансового екаунтингу в розкритті інформації та забезпеченні транспарентності діяльності важлива також у контексті боротьби з тінізацією економіки і корупцією, які на початку XXI ст. стали серйозним викликом для суспільства та його безпеки.

Тіньова економіка (black economy, ghost economy, shadow economy, non-observed economy) є господарською діяльністю, яка реалізується поза державним обліком і контролем, а тому вона не відображається в офіційній статистиці. Тіньовий бізнес не перерозподіляє свої доходи до державних та місцевих бюджетів і цільових фондів, не сплачуючи відповідні податки й збори. Масштаби тінізації економіки вражаючі, і, за оцінками OECD, лише на початку 2000-х рр. за умов існування у світовій економіці близько 1,2 млрд. офіційних робочих місць понад 1,8 млрд. населення було залучено до нелегального сектору[2] (за нашими розрахунками, на сьогодні ця цифра перевищила 2 млрд. осіб). За прогнозами Всесвітнього економічного форуму, поширення тіньової економіки поряд із макроекономічною й макрофінансовою розбалансованістю та обмеженістю ресурсів будуть ключовими глобальними ризиками у наступні роки[3]. Корупція (від лат. corrumpere – псувати) є ще одним надзвичайно негативним явищем, яке проявляється у злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав та посадових можливостей з метою особистого збагачення.

Вітчизняна економіка, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень України, швидко інтегрувалася у систему ті-

[1] *Choi Ch., Rhee D.-E., Oh Y.* Information and Capital Flows Revisited: the Internet as a Determinant of Transactions in Financial Assets. Seoul: Korea Institute for International Economic Policy. 2010.

[2] *Jütting J., Perlevliet J., Xeniogiani T.* Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. Paris: OECD, 2008.

[3] Global Risks 2011. Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network. Geneva, Switzerland. World Economic Forum. January 2011. 56 p.

ньових фінансових потоків, використовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами експорту-імпорту й фінансові інструменти. Протягом 2000–2008 рр. кумулятивний відплив тіньового капіталу з України становив 82 млрд. дол. США, і криза значно погіршила цю ситуацію. Власне кажучи, це незадіяні інвестиційні ресурси для національної економіки, і вони майже вдвічі більші за обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну[1]. За висновками експертів, в Україні активно діють чинники, результатом яких є формування стійкого імунітету підприємств до нагромадження капіталу в ліквідній формі у банківській системі України, офшоризація та тінізація її фінансових відносин[2].

За оцінками експертів, до особливостей тіньового сектору економіки України належать: зацікавленість великої кількості громадян; масштабність; значні темпи зростання; зв'язок з організованою злочинністю і корупцією. Серед найпоширеніших видів тіньової діяльності в Україні: слід виділити оптимізацію податків у межах законодавчих норм; ухилення від оподаткування шляхом здійснення операцій, що не реєструються; операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності; інвестиційні операції; операції з цінними паперами; операції фіктивного страхування й перестрахування; торгівлю незаконно імпортованими товарами; неформальну зайнятість; виготовлення та розповсюдження заборонених чи обмежених в обороті товарів (зокрема, наркотичних речовин); азартні ігри. Значним є розмір тіньового сектору – понад 30%, він призводить до зниження ефективності економічних реформ[3]. За оцінками зарубіжних експертів, на початку 2000-х рр. тіньова економіка в Україні досягала майже 53% офіційного ВВП[4]. У цьому контексті розвиток фінансового екаунтингу надзвичайно актуальний, оскільки він є наступом на тіньову економіку і передбачає системне розкриття суспільству якнайбільше інформації про фінанси її учасників.

Роль фінансового екаунтингу в мінімізації невизначеності та ризиків

Досліджуючи роль фінансового екаунтингу в мінімізації невизначеності та зменшенні ризиків, насамперед коротко розглянемо поняття «невизначеність» та «ризик». Невизначеність є основою ризиків, і її розуміють як відсутність повної й достовірної інформації про умови тієї чи іншої діяльності, події, проекту тощо. Відповідно ризиком називають невизначеність, пов'язану з можливістю виникнення несприятливих умов, ситуацій та наслідків у ході тієї чи іншої діяльності, події, реалізації проекту. Ключовим в управлінні ризиками є

[1] Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. Київ : НІСД, 2011. 31 с.

[2] *Зимовець В.В.* Інвестиційний потенціал України: макрофінансові та інституційні перешкоди. *Завдання і перспективи інвестиційно-інтеграційного розвитку України.* Серія «Бібліотека Центру Разумкова». Київ : Заповіт, 2017. С. 66–86.

[3] Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. ДННУ «Акад. фін. Управління». Київ, 2014. Т. 1. С. 289–300.

[4] *Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E.* New Estimates for the Shadow Economies all over the World. International Economic Journal. 2010. Vol. 24. Iss. 4. P. 443–461.

наявність інформації, завдяки якій можна виявити й оцінити ризик, прийняти рішення щодо нього і здійснювати подальший моніторинг/контроль ризику з метою його мінімізації. Для мінімізації ризиків необхідно мінімізувати невизначеність, тобто мати необхідну для цього інформацію. Намагаючись визначити параметри достатності інформації та інформаційної невизначеності, наука й практика ще на початку XX ст. шукали підходи до цифрової оцінки (оцифрування) інформації. На сьогодні інформаційна невизначеність вимірюється інформаційною ентропією[1], що представляє той мінімум інформації, який необхідний для ліквідації невизначеності випадкової величини[2].

У фінансах невизначеність та ризики є результатом інформаційної асиметрії фінансових відносин, тобто коли сторони володіють різною інформацією. Неспівпадіння інформації у різних сторін може стати результатом недосконалого інформаційного обміну, і для виходу зі стану інформаційної асиметрії необхідний фінансовий екаунтинг. Належна система управління ризиками можлива лише за наявності такого інформаційного обміну, який зменшує невизначеність, а отже ризики. Фінансовий екаунтинг відіграє у цьому важливу роль, оскільки його продукція здатна забезпечити учасників економіки необхідною інформацією: такою, що підвищує достовірність їх очікувань, допомагає прийняти обґрунтовані рішення, ефективно управляти ризиками, створювати додану вартість.

Одним з прикладів реалізації ролі фінансового екаунтингу в мінімізації невизначеності й ризиків для учасників ринку цінних паперів в Україні може служити відкрита інформаційна база даних, яка функціонує на базі сайта Державної установи «Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України» (SMIDA). Ця база даних необхідна в інформаційному обміні учасників фондового ринку, оскільки вона сприяє мінімізації їх ризиків. У ній подається інформація, яка, відповідно до законодавства країни, має бути оприлюднена, а саме:

- Загальнодоступна інформаційна база даних НКЦПФР;
- Електронна система комплексного розкриття інформації (ЕСКРІН);
- база даних про правопорушення на ринку цінних паперів;
- інформація про власників значних пакетів (10 і більше відсотків) акцій;
- Державний реєстр випусків цінних паперів, що містить у собі інформацію щодо зареєстрованих НКЦПФР випусків акцій, облігацій підприємств, облігацій місцевих позик, цінних паперів інститутів

[1] Поняття інформаційної ентропії ввів американський учений, один з основоположників теорії інформації Клод Шеннон (Claude Shannon) у праці «Математична теорія зв'язку» (1948) (*Shannon C. E.* A Mathematical Theory of Communication. *Bel System Technical Journal.* 1948. Vol. 7. Number 3. P. 379–423). Він узагальнив положення, викладені у праці «Передача інформації» (1928) його попередником – американським вченим Ральфом Хартлі (Ralph Hartley) (*Hartley R. V. L.* Transmission of Information. *Bell System Technical Journal.* 1928. Vol. 7 Number 3. P. 535–563), який ввів логарифмічну міру інформації, відому нині як «хартлієвська кількість інформації», та сформулював кількісну концепцію інформації, запропонувавши поняття інформаційної ентропії як необхідний рівень невизначеності інформації. Ризиком є поєднання ймовірності й наслідків настання несприятливих подій. Знання ймовірності несприятливої події дає змогу визначити ймовірність сприятливих подій.

[2] Випадкова величина (random variable) – це результат випадкової події чи явища. Вона є одним з основних понять теорії ймовірностей, і хоча випадкова величина може бути будь-якою змінною, не обов'язково чисельною, для побудови математичної залежності у вигляді функції вона має бути вимірною.

спільного інвестування, іпотечних сертифікатів, іпотечних облігацій та сертифікатів фондів операцій з нерухомістю та ін.

Роль фінансового екаунтингу в мінімізації невизначеності та ризиків також важлива у контексті протидії корупції, злочинним угрупованням, економічній і воєнній агресіями, іншим подібним негативним для суспільства явищам. Адже основою їх розвитку завжди стає відсутність відкритості інформації про грошові потоки, що живлять такі явища. Нині людство є свідком такого феномену: в сучасному інформаційному суспільстві, якому властива розвинена, мобільна й глобальна інформаційна мережа та величезні обсяги інформації можуть з легкістю поширюватися по всьому світу, відчувається відсутність належної відкритості інформації, у тому числі фінансової. Це створює умови для маніпулювання, викривлення і введення суспільства в оману, в результаті з'являється інформаційна зброя, власники якої, користуючись перевагами інформаційного суспільства, застосовують її в інтересах олігархічних злочинних кіл. Гострота фінансових, загальноекономічних, політичних та воєнних викликів, що постають перед людством, лежить у площині прояву саме цього феномену. Якщо ж раніше аспект розкриття інформації і транспарентності фінансових відносин розглядався переважно у контексті корпоративних фінансів, то на сучасному етапі він став актуальним також для фінансів державних та місцевих органів влади.

Як приклад, перед Україною нині стоять величезні воєнні й економічні виклики, які є ключовою перешкодою на її цивілізаційному, євроінтеграційному шляху розвитку і можуть бути подолані лише за умов розвиненої інформаційної підсистеми – фінансового екаунтингу. Ці виклики прямо та/або опосередковано живляться корупцією і фінансовими потоками тіньового бізнесу та уможливлюються непрозорістю фінансової взаємодії олігархічних кіл з владними структурами. Такі об'єктивні процеси зумовлюють стратегічну важливість для країни розвитку фінансового екаунтингу. В цьому контексті слушним є висновок футуролога Елвіна Тофлера: якщо країні вдається пришвидшити економічний прогрес, але її ключові інститути відстають (у цьому разі – інститут фінансового екаунтингу), то такий дисонанс, відповідно, обмежує можливості зростання національного багатства[1].

Інформаційно-освітня роль фінансового екаунтингу

Інформаційно-освітня роль фінансового екаунтингу полягає у забезпеченні учасників економіки інформацією, яка одночасно сприяє розвитку їх обізнаності з питань фінансів і зростання фінансової грамотності. Від підготовленості користувачів до сприйняття інформації щодо фінансів залежать їх здатність та ефективність скористатися цією інформацією, ефективність системи управління ризиками й розвиток самого фінансового екаунтингу. Перефразуючи відомий вислів щодо сили знань, можемо сформулювати

[1] Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. New York : Knopf Publisher, 2006. 492 p.

його так: «Учасники економіки можуть стільки, скільки знають, і основа їхніх знань – це насамперед інформація з питань фінансів».

Відомо, що якість та характер сприйняття інформації (тобто що саме вибирається з отримуваних повідомлень як інформація) значною мірою залежать від системи, яка її приймає (приймаюча сторона). Інакше кажучи від того, наскільки вона обізнана, технічно оснащена й налаштована на сприйняття відповідної інформації. Явище інформаційної асиметрії безпосередньо залежить від обізнаності та готовності приймаючої сторони, від того, яку інформацію вона здатна охопити й використати. Рівень підготовленості користувачів до сприйняття інформації щодо фінансів є важливим чинником економічного прогресу, і саме тому в розвитку фінансового екаунтингу велика увага має приділятися аспекту зрозумілості інформації.

Продукція фінансового екаунтингу має бути доступною для користувачів та не лише відповідати їхнім поточним запитам, а й, певною мірою випереджаючи їх, виховувати фінансово грамотних учасників економіки і популяризувати фінансові знання. Яскравим прикладом цього служать інформація щодо фінансів, яка має інколи рекламний характер, та інформаційні послуги, що використовуються банківськими і небанківськими фінансовими корпораціями для популяризації своїх продуктів та бізнесових успіхів, а це сприяє заохоченню попиту споживачів й інвесторів. Звичайно така інформаційна активність допомагає збільшити доходи корпорацій та ринкову вартість їхніх активів.

Фінансовий екаунтинг, як і будь-який інститут суспільства, є результатом соціального закріплення певної взаємодії членів суспільства, і стан його розвитку залежить від їхньої загальної обізнаності та професійної підготовки. При розгляді питання підготовки користувачів інформації й підвищення їхньої фінансової грамотності важливо пам'ятати також про тих, хто готує продукти і послуги фінансового екаунтингу. Якість продукції фінансового екаунтингу та його послуг безпосередньо визначається професійною підготовленістю надавачів таких послуг, оскільки саме від них залежать відбір інформації, її подальша обробка й остаточні результати.

Ті країни, в яких держава і все суспільство, усвідомлюючи важливість інформації, зокрема відкритої фінансової інформації, як ресурсу створення вартості, реалізують політику розвитку науки, професійного зростання, формування відповідної інформаційної інфраструктури та підвищення фінансової й загальноекономічної грамотності, досягли економічних переваг. Прикладом цього є як економічно розвинені країни, зокрема велика сімка (Group of Seven, Група семи, G7), а також Китай, який в останні кілька десятків років показав швидкі темпи розвитку. За даними «McKinsey & Company»[1], Китай досяг високих темпів розвитку, що є результатом проголошеної офіційним Пекіном ідеї технологічного прориву. Збільшуючи з 1999 р.

[1] «McKinsey & Company» – міжнародна консалтингова компанія, заснована у 1926 р. в м. Чикаго професором школи обліку Джеймсом Маккінзі (James McKinsey), який першим запропонував використовувати фінансове планування як засіб управління.

річні видатки на R&D[1] у середньому на 20%, Китай обігнав у 2006 р. Японію і став другим найбільшим інвестором в інновації після США. До 2020 р. ця країна планує щорічно витрачати на R&D 2,5% ВВП та заохочувати R&D субсидіями, податковими пільгами й підтримкою як молодих вчених у національних ВНЗ, так і тих, хто повертається з-за кордону[2]. Ці процеси слугують підтвердженням того, що для прийняття ефективних рішень та мінімізації ризиків необхідно мати відповідний якісний інформаційний капітал (ресурс), який є результатом діяльності фінансового екаунтингу зокрема.

Одним з прикладів інформаційно-освітньої ролі фінансового екаунтингу може бути такий інформаційний продукт XXI ст., як система «open data» (транслітерація з англійської «опен дата», а у перекладі – «відкриті дані»). Місія системи «open data» – забезпечити підзвітність влади перед громадянами і прозорість публічних фінансів. Система «open data» містить будь-яку інформацію, що може виявитися корисною: дані щодо державного та місцевих бюджетів, державних реєстрів, відомості про житлово-комунальне господарство й ін. Поняття «open data» представляє: а) концепцію, згідно з якою та інформація, яка не є предметом авторського права, не захищена патентами та іншими механізмами контролю, має бути доступна всім, оскільки обмеження доступу до таких даних суперечать суспільному благу, і отримання такої інформації не передбачає оплати; б) явище, в якому втілюється ця концепція. Формат даних «open data» має бути зручним для читання комп'ютерними алгоритмами й застосування[3].

Разом з поняттям «open data» часто використовується термін «big data» («великі дані», база даних) для позначення різних типів баз даних, у тому числі суспільно значущих комп'ютерних даних, які можуть зберігатися у загальному доступі та без перешкод використовуватися широкою аудиторією.

Перший у світі портал «open data» був запущений у Великобританії в 2006 р. і мав назву data.gov.uk[4]. На цьому сайті розміщено дані щодо економіки, державних витрат, освіти, злочинності та правосуддя й ін., що опубліковано центральним урядом, місцевими органами влади та іншими державними органами.

У США прикладом «open data» може служити сайт ZestFinance[5], завдяки якому користувачі можуть визначити надійність позичальників для прийняття рішення про виділення кредитів. Система базується на відкритих даних і математичних моделях та видає рішення у межах 10 секунд.

В нашій державі про «open data» всерйоз заговорили на початку 2013 р., а у 2017 р. Верховна Рада затвердила Дорожню карту розвитку відкритих

[1] R&D від англ. research and development, тобто дослідження і розвиток.

[2] McKinsey Global Institute. URL : http://www.mckinsey.com/insights/mgi.

[3] Придатні формати open-data-файлів: JSON, XML, RDF. Проте електронні таблиці «Microsoft Excel», текстові документи txt та PDF не рекомендуються для «open data» через відсутність у них чіткої структури даних.

[4] Find open data. URL : https://data.gov.uk/.

[5] ZestFinance. URL : https://www.zestfinance.com/zaml.

даних в Україні[1]. Протягом 2013–2018 рр. наша держава значно піднялася у рейтингу Global Open Data Index і стала однією з 50 найбільш відкритих країн, зайнявши 31-е місце[2]. Наведемо приклади реалізації «open data» в Україні:

- Портал відкритих даних data.gov.ua[3], який надає доступ до публічної інформації органів влади з можливістю її подальшого використання. Цей портал підтримується Державним агентством з питань електронного врядування України;
- Opendatabot[4] – сервіс моніторингу реєстраційних даних українських компаній та судового реєстру для захисту від рейдерських захоплень і контролю контрагентів;
- ProZorro[5] – офіційний портал оприлюднення інформації про державні закупівлі України. Портал, база даних та модуль електронного аукціону формують єдину систему електронних державних закупівель;
- YouControl[6] – інформаційно-аналітична платформа для бізнесової аналітики, конкурентної розвідки й перевірки контрагентів.

Продукти та послуги фінансового екаунтингу

Результатом діяльності з фінансового екаунтингу є інформаційні продукти та послуги, що прямо або опосередковано висвітлюють питання грошової вартості та грошового капіталу. Інформаційна продукція фінансового екаунтингу може бути результатом як діяльності людини, так і роботи машини. Оскільки це інформаційна продукція саме фінансового екаунтингу, доступ до неї та її змісту відкритий для всіх бажаючих. Адже інформація щодо фінансового екаунтингу не обмежена у доступі, тому що вона не є конфіденційною, службовою, таємною і не вважається комерційною таємницею.

Інформаційна продукція фінансового екаунтингу поділяється на інформаційні продукти й інформаційні послуги, і кожна з цих груп має свої особливості. Нерідко інформаційний(і) продукт(и) та інформаційна(і) послуга(и) поєднуються в єдину зручну для користувача інформаційну продукцію.

Інформаційний продукт є таким товаром, який може споживатися (використовуватися) у будь-який момент після його продажу (передачі) користувачеві. Він може бути придбаний на основі індивідуальної угоди, через вільний доступ в Інтернет, або іншими каналами. Користувач може придбати його безкоштовно або за гроші у власність чи оренду. Інформаційний продукт, так би мовити, «відділяється» від джерела, де він був згенерований, може зберігатися для подальшого продажу або використання.

---

[1] Дорожня карта розвитку відкритих даних в Україні. Прийн. 10.03.2017 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001883-17.

[2] Ukraine. Global Open Data Index. URL : https://index.okfn.org/place/ua/.

[3] Портал відкритих даних. URL : https://data.gov.ua/.

[4] UA Опендатабот. URL : https://opendatabot.ua/.

[5] ProZorro. Публічні закупівлі. URL : https://prozorro.gov.ua/.

[6] YouControl. URL : https://youcontrol.com.ua/ru/about_us/.

На відміну від інформаційного продукту, інформаційна послуга – це дія, результат якої «споживається» (використовується) у процесі її надання (виконання); її не можна відділити від джерела, незалежно від того, надається така послуга людиною чи машиною; вона не може бути збережена для подальшого продажу або використання. Все це підводить до висновку, що інформаційна послуга має усний характер.

Якість інформаційної продукції фінансового екаунтингу залежить від того, хто надає таку продукцію користувачу: який кадровий склад, який рівень кваліфікації, які психологічні особливості, які стан здоров'я і настрій виробника продукції. Для забезпечення якості продукції фінансового екаунтингу важливо: коли, де та як готується і надається така продукція користувачу, які технічні засоби й технології, насамперед інформаційні, використовуються при цьому. Якість інформаційної продукції завжди оцінюється користувачем, тому вона певною мірою залежить від особистих властивостей (виховання, рівня професійної підготовки, психологічного настрою тощо) користувача, який саме і оцінює якість отриманої інформаційної послуги чи продукту.

Продукція фінансового екаунтингу має відповідати щонайменше критеріям корисності, визначеним Концептуальною основою IFRS1: а) інформація, яка подається у продуктах та послугах фінансового екаунтингу, має бути доречною і суттєвою, правдиво поданою й повною, нейтральною та без помилок; б) вона має бути зіставною, своєчасною, зрозумілою і придатною для перевірки. Детально ці критерії розглянуто у підрозділі 2.3.

До продукції фінансового екаунтингу належить все коло призначених для відкритого користування інформаційних продуктів та послуг, які можуть бути згруповані таким чином:

1. Інформація, яка обов'язково, тобто згідно з вимогами законодавства, має бути оприлюднена. До цієї групи належать: обов'язкова фінансова звітність загального призначення; інтегрована фінансова звітність; вся інформація, яка має повинна розкриватися емітентами цінних паперів, й ін.
2. Різні первинні дані, що не класифікуються як інформація з обмеженим доступом. До них належать: матеріали статистики; різні довідкові матеріали, зокрема «open data», бенчмарки тощо; результати опитувань та ін.
3. Різні дослідницькі, аналітичні матеріали. До них входять: наукові праці, зокрема дисертації, монографії, статті тощо; аналітичні записки, есе, реферати, доповіді, презентації; дью-дилидженс; журналістські розслідування й ін.
4. Різні матеріали, спрямовані на інформування та освіту суспільства, боротьбу з тінізацією економіки і корупційними схемами.

Розглянемо першу групу продукції фінансового екаунтингу, тобто інформації, яка має оприлюднюватися відповідно до вимог законодавства.

[1] Conceptional Framawork for Financial Repporting. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework.

До обов'язкової фінансової звітності загального призначення належать: а) балансовий звіт (balance sheet) відомий ще як звіт про фінансовий стан суб'єкта господарювання; б) звіт про фінансові результати (income statement); в) звіт про зміни у власному капіталі (statement of changes in equity); г) звіт про фінансові потоки (рух грошових коштів, cash flow statement); д) примітки й пояснення до них.

Незважаючи на важливість обов'язкової фінансової звітності загального призначення, реалії економіки кінця XX ст.– початку XXI ст. показують, що вона є недосконалою, недостатньо відповідає меті та завданням управління не лише економікою сучасних корпорацій, а й фінансами місцевих і державних органів влади. Свого часу ця обов'язкова фінансова звітність розроблялася для потреб індустріальної економіки, і в інформаційну глобально інтегровану епоху вона втрачає свою ефективність, оскільки на її основі не можна виявити та оцінити проблеми, які є нефінансовими, але безпосередньо пов'язані з фінансами. Актуальним стало розширення спектра інформації обов'язкової звітності, а саме інтеграція в ній фінансових і нефінансових показників, зокрема соціальних та екологічних. Інтегрування в систему обліку таких даних необхідне, наприклад, для розрахунку нової вартості.

Перші інтегровані звіти з'явилися на початку 2000-х рр., їх готували передові ТНК, і вже у 2007 р. на Міжнародному конкурсі звітності, організованому глобальним он-лайн-довідником з корпоративної відповідальності «Corporate Register»[1], була запроваджена номінація «Кращий інтегрований звіт». У 2010 р. засновано Міжнародний комітет з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee, IIRC)[2]. У тому ж році відбувся XVIII Всесвітній конгрес представників діяльності інформаційної підсистеми фінансів, ключовою тезою якого стала така: «Екаунтанти: підтримка створення вартості» (Accountants: Sustaining Value Creation). На цьому конгресі розглядалися такі питання, як: комплексна звітність та сталий розвиток; тенденції ролі й обов'язків професійних екаунтантів; XBRL (eXtensible Business Reporting Language – розширююча мова ділового спілкування)[3] і повідомлення ділової інформації; управління й міжнародні стандарти; роль та проблеми цього кола питань для малого і середнього бізнесу; конвергенція IFRS та IAS; ісламські фінанси. У підсумковому документі конгресу зафіксовано, що «...інтегрована звітність, яка охоплює економічні, соціальні й екологічні результати діяльності, має стати нормою, і професія еккаунтанта

[1] Corporate Register. URL : http://www.corporateregister.com/.

[2] Міжнародний комітет з інтегрованої звітності. International Integrated (Reporting Committee, IIRC) було створено на основі ініціативи принца Уельського «Рахівництво для стійкості» (Accounting for Sustainability), відомої як A4S (Prince's Accounting for Sustainability Project) (A4S and GRI Announce Formation of the IIRC. URL : https://www.ifac.org/news-events/a4s-and-gri-announces-formation-iirc-0), а також на документах, підготовлених міжнародною незалежною організацією «Глобальна ініціатива зі звітності» (Global Reporting Initiative, GRI).

[3] XBRL (eXtensible Business Reporting Language) – відкритий стандарт обміну діловою звітністю, який широко використовується у діловому світі. Одне з головних його завдань – регламентація обміну інформацією фінансів, у цьому разі – обов'язковими фінансовими звітами. Специфікація мови XBRL розробляється і публікується незалежною міжнародною організацією – XBRL International, Inc. (https://www.xbrl.org/).

покликана відігравати ключову роль як у забезпеченні впевненості в нефінансових результатах, так і їх внеску в стратегію ефективного управління»[1].

Обов'язкова звітність, охоплюючи розширений спектр інформації, має формалізуватися в інтегрованій звітності та охоплюватиме не лише показники, що характеризують фінансовий стан і фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання, а й натуральні показники ефективності використання ним матеріальних та трудових ресурсів й інформувати користувачів звітності про рівень соціальної відповідальності його власників.

У 2012 р. IIRC опублікував документ «На шляху до інтегрованої звітності – комунікаційна вартість у XXI столітті»[2]. В тому ж році на глобальному рівні ідея інтегрованої звітності (звітності корпоративної стійкості) була підтримана Конференцією ООН, у підсумковому документі якої[3] зафіксовано концепцію інтегрованої звітності. У цьому підсумковому документі йдеться про визнання важливості звітності з корпоративної стійкості та необхідність заохочення корпорацій, особливо таких, які претендують на публічний лістинг, і великих корпорацій, вносити підтримуючу інтегруючу інформацію (integrating sustainability information) у свій звітний цикл. Конференція підтвердила підтримку з боку ООН галузей, зацікавлених урядів та відповідних зацікавлених осіб у розробці й поширенні моделей кращих практик реалізації інтегрованої звітності.

У 2013 р. IIRC опублікував Міжнародні основи інтегрованої звітності[4], і в тому ж році в Європейському Союзі була прийнята Директива з питань щорічної фінансової звітності, окремий розділ якої присвячено Звіту про управління. У Директиві зафіксовано, що Звіт про управління є аналізом, який має містити «…в обсязі, необхідному для розуміння розвитку, діяльності або стану компанії, не лише фінансові, а й там, де потрібно, нефінансові показники, які стосуються основної діяльності, у тому числі інформацію з питань навколишнього середовища і персоналу. У разі потреби Звіт має надавати посилання та роз'яснення сум, наведених у річній фінансовій звітності»[5].

Розглянемо другу групу продукції фінансового екаунтингу, до якої входять різні первинні відкриті дані.

Насамперед тут варто вказати на такий надзвичайно важливий у розвитку інформаційного простору нашої планети продукт, як Knoema (від англ. knowledge – знання й грецького νόημα (noema) – той, що має сенс)[6]. На сьогодні

[1] IFAC. World Congress of Accountants: Accountants in the Next Decade. URL : https://www.ifac.org/news-events/2010-11/world-congress-accountants-accountants-next-decade.

[2] Towards Integrated Reporting. Communicating Value in the 21st Century. International Integrated Reporting Council, 2012. URL : http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2012/06/Discussion-Paper-Summary1.pdf.

[3] Future We Want – Outcome document. UN Conference on Sustainable Development, Rio + 20. (2012). § 47. URL : https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant.

[4] The International IR Framework. IIRC. 2013. URL : http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf.

[5] Директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета ЕС от 26.06.2013 г. о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний. URL : http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf.

[6] Knoema. URL : https://knoema.com/about/us.

Knoema – це найповніше глобальне охоплення, джерело даних як державного, так і приватного рівня; своєрідний атлас даних, який має назву «World Data Atlas», тобто Світовий атлас даних з питань світової та регіональної статистики, даних по окремих країнах, а також карти, рейтинги тощо. Це пошукова система баз даних, атлас даних всієї планети Земля, яка, власне, робить для баз даних те ж саме, що «Google» зробив для веб-сайтів й Інтернет загалом.

Світовий атлас даних[1] забезпечує легке під'єднання до великої кількості відкритих державних і приватних джерел інформації (за станом на 2019 р. це понад 1000 джерел). Цей інформаційний продукт дає змогу користувачам виявляти, візуалізувати, моделювати та подавати всі дані, тобто робить дані доступними для пошуку і легкими для сприйняття й роботи з ними користувачів. При цьому візуалізації можуть бути загальнодоступними або у разі корпоративних клієнтів – залишитись закритими. Інформація у World Data Atlas є різноманітною та охоплює абсолютно всі сторони життя суспільства і його економіки, включаючи фінанси.

Також до цієї групи інформаційної продукції можна зарахувати бенчмарк (benchmark – орієнтир, еталон), який користується зростаючим попитом у сучасній економіці. Бенчмарки – це різноманітні показники (абсолютні, відносні, рейтинги та ін.), що характеризують економіку й фінанси учасників економіки. Бенчмарки використовуються у стратегічно орієнтованих дослідженнях, для оцінки перспектив, напрямів та потенціалу розвитку як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Фінансовими показниками-бенчмарками можуть служити абсолютно всі дані, що так чи інакше характеризують стан фінансів учасника економіки. Наприклад, бенчмарками слугують різноманітні передові або усереднені показники прибутковості, ліквідності, фінансової стійкості, власного капіталу та ін. Вони подаються користувачам в узагальненому вигляді, не розкриваючи дані конкретної компанії, тобто з обов'язковим дотриманням статусу конфіденційності. Це можуть бути дані по галузі, її окремих сегментах або ж по групі підприємств, об'єднаних в аналізі за певною ознакою.

Бенчмарк є складним інформаційним продуктом – продуктом з високою вартістю, оскільки для його підготовки вимагається проведення великого обсягу робіт з визначення об'єктів маркетингу, пошуку відповідної інформації, її аналізу і подання користувачам у зрозумілій та наочній формі. Разом із тим, інформація бенчмарків створює додану вартість і користь від неї велика. Користуючись бенчмарками, учасники економіки мають змогу легко порівнювати й оцінювати необхідні їм відомості з найкращими або усередненими показниками, визначаючи напрями очікуваних трендів і потенціал підвищення ефективності діяльності, та використовувати ці дані для попередження ризиків.

Розробка бенчмарків, тобто бенчмаркінг (benchmarking), виокремилась у самостійний бізнес. Наприклад, американська компанія «Dun & Bradstreet»

[1] World Data Atlas. Knoema. URL : https://knoema.com/atlas.

(«D&B») формує бенчмарки, користуючись майже 30 тис. глобальних інформаційних ресурсів. Вона була заснована ще в 1841 р., і нині «D&B» веде найбільший у світі реєстр, що охоплює відомості про сотні мільйонів суб'єктів господарювання[1]. «D&B» спеціалізується на зборі, каталогізації, аналізі інформації та складанні кредитних рейтингів. У публікаціях («D&B») подаються дані за 14 відносними показниками для кожної зі 125 галузей діяльності. Іншим прикладом бенчмаркінгу є діяльність американської Асоціації управління ризиками (Risk Management Association, RMA)[2]. Будучи створеною в 1914 р. для представлення інтересів кредитних менеджерів комерційних банків та ощадних установ[3], RMA сьогодні генерує дані за 16 відносними показниками більш як 300 напрямів бізнесу. Також у США бенчмарки за корпораціями нефінансового сектору надаються у квартальних довідниках Бюро економічного аналізу (Bureau of Economic Analysis, BEA) Міністерства торгівлі США (US Department of Commerce)[4].

В Україні для учасників економіки такі бенчмарки слугують добрими орієнтирами, і країні економічно доцільно формувати власну базу бенчмарків. Важливо, щоб робота з розробки бенчмарків велась не епізодично, а системно, охоплюючи широке коло у цьому разі фінансово-економічних показників. На думку авторів, системно готувати фінансові бенчмарки в Україні міг би Державний комітет статистики, оскільки саме у нього накопичується широке коло інформації фінансів стосовно всіх суб'єктів господарювання.

Крім цього, до другої групи продуктів фінансового екаунтингу належать також нові параметри та критерії макроекономічної оцінки. Фінансовий екаунтинг, досліджуючи вартісні розподільні й перерозподільні процеси макроекономіки, викристалізовує показники для її кількісної та якісної оцінки. Вже традиційними є, наприклад, такі показники, як: ВВП і ВНП, національне багатство, сукупний попит та пропозиція, обсяги експорту й імпорту, сальдо бюджету і платіжного балансу, рівень інфляції, облікова ставка центрального банку тощо. Проте інформаційна епоха породжує також нові параметри та критерії вартісної оцінки економіки. Вибудовуючись на макроекономічних фінансових потоках, вони дають змогу по-новому оцінити господарські процеси в економіці й фінансах країни, її галузях і ринках. Зокрема, сучасна економічна наука доводить, що фінансовим та загальноекономічним кризам передує різке збільшення розшарування суспільства за рівнем доходів, тому актуальним стає системне формування даних для розрахунку показника змін коефіцієнта Джині[5]. Відомості, які вказують на прискорення змін цього коефіцієнта, дають змогу виявляти порушення економічної рівноваги в суспільстві й передбачати настання криз.

---

[1] Dun & Bradstreet / Офіц. сайт. URL : http://www.dnb.com/company.html.

[2] До 1999 р. ця компанія була відома як «Robert Moris Associates».

[3] Risk Management Association / Офіц. сайт. URL : http://www.rmahq.org/.

[4] Bureau of Economic Analysis. Офіц. сайт. URL : http://www.bea.gov/.

[5] *Лондар С. Л., Козарезенко Л. В.* Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливості фінансового регулювання в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 45–59.

Прикладом нових параметрів і критеріїв є також інформація, яка, за концепцією Четвертої промислової революції (Industry 4.0)[1], має характеризувати перехід економіки країни на принципово новий інтелектуальний та технологічний етап розвитку. На сьогодні лідерами такого руху є Ізраїль і Японія. Відповідно до цієї концепції, важливими фінансовими й загальноекономічними макропоказниками мають бути не абсолютні величини і/або темпи зростання та приросту ВВП чи ВНП, а параметри ланцюжка створення доданої вартості (value-added chain)[2], використання у створенні вартості технологій кіберфізичних систем[3] й Інтернету речей[4]. Незважаючи на зростаючу актуальність таких показників і критеріїв, єдиної методики їх розрахунку поки немає.

В Україні ще недостатньо розвинуто методи виявлення необхідних даних на основі вже наявної фінансової та загальноекономічної інформації. Актуальним для розвитку продукції фінансового екаунтингу в Україні є використання концепції інтелектуального аналізу даних (knowledge discovery in databases, KDD, data mining): вона стосується методів виявлення й насамперед візуального подання користувачам раніше невідомих, незвичних, але необхідних відомостей із наявної інформації[5].

Розглянемо третю групу продукції фінансового екаунтингу, до якої належать різні дослідницькі й аналітичні матеріали.

В економіці XXI ст. зростає попит на різноманітні аналітичні та прогнозні матеріали з питань фінансів. Ці матеріали можуть висвітлювати питання як окремих корпорацій, так і галузей, сегментів ринку, господарств територіальних громад та інших складових ринкової економіки національного, регіонального й глобального рівнів. Зокрема, до цієї групи інформаційної продукції належить д'ю-дилидженс (due diligence, DueD, DDG)[6]. Д'ю-дилидженс –

[1] *Schwab K.* The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. Foreign Affairs, December 2015 / Published by Council of Foreign Relations, USA. URL : https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution; *Данилишин Б.* Закат показателя ВВП как основной характеристики эффективности экономического развития стран. URL : http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/343095_zakat_pokazatelya_vvp_osnovnoy.html.

[2] Концепція ланцюжка створення доданої вартості (value-added chain) була сформована наприкінці 1980-х рр. як результат процесу глобалізації фінансової та загальноекономічної інтеграції. Вона зародилася у сфері управління бізнесом і вперше сформульована професором Гарвардської бізнес-школи Міхаелем Портером (Michael Porter) у праці «Переваги конкуренції: найвищі прояви створення та підтримки» (1985) (Porter M. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: The Free Press, 1985. 592 p.). Нині вона широко використовується у різних галузях економічної науки. Концепція є відображенням того, що вартість у сучасній економіці створюється не в одному якомусь місці (галузі), а у багатьох (при цьому останні перебувають у ланцюжку тісних і одночасно змінних та динамічних взаємозв'язків) і, крім цього, до традиційних факторів створення вартості додається та інколи домінує новий – інформаційний ресурс.

[3] Кіберфізична система (cyber-physical system) – інтеграція обчислювальних інформаційних ресурсів і фізичних процесів, коли виробниче обладнання та інформаційні системи поєднані впродовж всього ланцюжка створення вартості, і ці зв'язки виходять за межі одного підприємства. При цьому взаємодія між такими системами відбувається за допомогою стандартних інтернет-протоколів для прогнозування, самоналаштування й адаптації до фінансово-економічних змін.

[4] Інтернет речей (Internet of Things, IoT) – мережа взаємопов'язаних пристроїв (речей, фізичних об'єктів), через які передається та обмінюється інформація між фізичним світом і комп'ютерними системами.

[5] *Zurada M.* Data Mining With Computational Intelligence – Lipo Wang and Xiuju Fu. IEEE transactions on neural networks. 2006. Vol. 17. No. 3. URL : http://ci.louisville.edu/zurada/other/zurada.tnn.2006.pdf.

[6] Українською «д'ю-дилидженс» означає «належна добросовісність». Цей термін з'явився у США на початку XX ст. і означав процедуру розкриття брокером інформації інвесторам про компанію, акції якої торгуються на фондовій біржі.

це важливий елемент інвестиційної оцінки проектів у сучасній економіці, що є: а) процедурою максимально об'єктивної оцінки об'єкта інвестування; б) результатом такої оцінки, тобто відповідним інформаційним документом.

Значною мірою д'ю-дилидженс базується на відкритій інформації та узагальнює широкий спектр відомостей про власників бізнесу, в який планується вкладати кошти, про бізнес, його місце на ринку й інвестиційні ризики, а також про пов'язані з ними інші види економічної діяльності. Зауважимо, що не всі дані д'ю-дилидженсу можуть бути оприлюднені, оскільки вони є комерційною таємницею.

З розвитком інформаційного суспільства потреба в інформаційних продуктах та послугах фінансового екаунтингу збільшується, і вони користуються зростаючим попитом з боку всіх учасників економіки. Наявність відповідної відкритої інформації з питань фінансів є основою їх успішної діяльності й сталого розвитку, і прикладів цього безліч. Наприклад, бізнес для залучення капіталу, освоєння нових ринків та отримання конкурентних переваг має розкривати зовнішнім користувачам (інвесторам і кредиторам, постачальникам та клієнтам, державним і місцевим органам влади, а також громадськості) інформацію про стан своїх фінансів. З приводу цього німецький філософ та соціолог Юрген Хабермас (Jürgen Habermas) у праці «Теорія інформаційного суспільства» (1995) зазначає, що в інформаційну епоху зростає розуміння ролі інформації у суспільстві й відбуваються суттєві зміни у пріоритетах бізнесу: функція зв'язку з громадськістю, тобто аспект відкритості інформації, висувається на перший план. Нині такі дії з боку банків, нафтових компаній, міжнародних хімічних концернів, страховиків та іншого бізнесу вже типові, а управління за допомогою інформації стає постійним і набуває рис системності[1]. Крім цього, кожна корпорація цінує якісну відкриту інформацію про ситуацію, що склалась, на фондовому ринку, в інших корпораціях, у бюджетно-податковій системі й загалом в економіці, розглядаючи такі відомості як дуже потрібну основу власного фінансового менеджменту. Актуальність максимальної відкритості перед зовнішніми користувачами зростає також для фінансів державної та місцевої влади. Спонукає до цього не лише їхня своєрідність як публічних фінансів, а й виклики громадянського суспільства, яке стрімко розвивається в інформаційну епоху.

Розглянемо четверту групу продукції фінансового екаунтингу, яка важлива в інформаційно-освітній роботі та боротьбі з тінізацією економіки і корупцією.

Прикладом цього є продукція міжнародної організації «Transparency International»[2], яка була створена в 1993 р. зі штаб-квартирою у м. Берліні (Німеччина), а нині представлена у понад 100 країнах світу. Такі її інформаційні продукти й послуги, як щорічні обчислення індексу сприйняття корупції (він розраховується з 1995 р.)[3], Глобальні звіти щодо корупції[4], Дослі-

[1] *Уобстер Ф.* Теория информационного общества. Москва : Аспект Пресс, 2004. С. 257–269.

[2] Transparency International. URL : https://www.transparency.org/.

[3] Corruption Perception Index. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/research/cpi/overview.

[4] Global Corruption Report. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/research/gcr.

дження корупції по країнах[1], Національні оцінки корупції[2] та ін., є зразками продукції фінансового екаунтингу, яка широкому колу користувачів у вільному доступі подає інформацію, що забезпечує транспарентність і сприяє боротьбі з корупцією.

На додаток до вищевикладеного окремо слід вказати на інформаційну продукцію міжнародних фінансових інституцій розвитку. В сучасній економіці вона користується високим попитом, оскільки ця продукція спирається на добру міжнародну експертизу, широку базу початкових даних, підготовлену високопрофесійними спеціалістами, в результаті чого викликає довіру в користувачів.

Показово, що міжнародні фінансові інституції розвитку значну увагу приділяють саме ролі інформації та, реалізуючи у різних країнах програми сталого розвитку, готують характерну для інституту фінансового екаунтингу продукцію – ґрунтовні огляди й рекомендації по окремих галузях, сегментах ринку, країнах і регіонах. Для бізнесу та державного сектору країн, що розвиваються, і країн з трансформаційною економікою такі інформаційні матеріали є звичайно єдиним джерелом даних щодо поточного стану та перспектив як національної економіки, так і бенчмарків. Такі дані використовуються у поточному управлінні корпораціями, для оцінки перспектив та ризиків і формування поточних та стратегічних фінансово-економічних планів.

Наприклад, на сучасному етапі корисними для корпорацій є фінансово-економічні бенчмарки щодо енергоємності окремих продуктів і ВВП, тобто витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленої продукції та ВВП. Це зумовлено тим, що у сучасній економіці енергоємність виробленої продукції є однією з фундаментальних характеристик розвитку кожного виробника і країни загалом. Такі дані дуже корисні, зокрема для України[3]. В умовах зростання цін на енергоносії вони допомагають як орієнтири в управлінні її економікою, спрямованою на енергозбереження, енергоефективність та заміну викопних джерел енергії (газ, вугілля) альтернативними, відновлюваними. Такий підхід відповідає концепції України щодо інноваційної (ресурсоефективної, «зеленої») економіки і є парадигмою стійкого економічного розвитку.

Особливо цінними для менеджменту корпорацій та державного управління є та з підготовлених міжнародними інституціями продукція, яка, базуючись на дослідженні особливостей природних ресурсів, людського й економічного потенціалу конкретної національної економіки, показує її фінансові та загальноекономічні можливості й шляхи розвитку. В ній наводяться дані щодо обсягів, переваг і ризиків відновлюваних джерел енергії, нових та перспективних для виробників технологій і галузей розвитку, а також потрібних для цього інвестицій. Показано перспективи та можливості для конкретної національної економіки, її суб'єктів господарювання у разі формування гос-

[1] Research by Country. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/country.

[2] National Integrity System Assessments. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/whatwedo/nis.

[3] Україна за показником енергоємності в 2 – 3 рази відстає від країн Євросоюзу, про що свідчать дані міжнародного інформаційного ресурсу Enerdata (Global Energy Statistical Yearbook 2015. Enerdata. URL : https://yearbook.enerdata.net/).

подарських відносин на засадах циркулярної (замкненого циклу) економіки, повного ланцюжка вартості (industry value-chain).

Наприклад, для бізнесу України важливим джерелом інформації з точки зору розвитку циркулярної економіки стали такі інформаційні продукти IFC: «Поводження з відходами агропромислового комплексу: можливості для України» (2013)[1], «Тверді побутові відходи в Україні: потенціал розвитку» (2013)[2], «Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні» (2014)[3]. За даними цих інформаційних продуктів: а) економічний ефект від утилізації в Україні з енергетичною метою побутових відходів становить на рівні 130 млн. євро; б) потреба в інвестиціях для виробництва теплової й електричної енергії з доступної та без втрат для сільського господарства біомаси (відходи рослинництва й тваринництва) досягає 2 млрд. євро, і вони окупляться менш як за 5 років; в) використання енергоефективних технологій та відновлюваних джерел енергії дає змогу знизити споживання викопних джерел енергії на 10–80%, витрат води на 20–50%, а собівартість продукції – на 10–50%. Такі інформаційні сигнали необхідні інвесторам і виробникам обладнання, вони актуальні у контексті вирішення не лише питань енергоефективності та енергозбереження, а й екології та безпеки.

Актуальною інформаційною продукцією міжнародних інституцій розвитку є також та, яка стосується сфери поводження з відходами. Індустрії використання промислових і побутових відходів на сучасному етапі відводиться щораз більша роль у вартісному ланцюжку (value-chain). Сфера поводження з відходами має ставати привабливим легальним цивілізованим бізнесом. Актуальність цього питання для економіки України підтвердила трагічна подія 2016 р. на Грибовецькому сміттєзвалищі твердих побутових відходів біля м. Львова[4]. Показавши, якою проблемою для життя людини та довкілля є нецивілізоване поводження з комунальними побутовими відходами[5], ця трагедія привернула увагу політиків, органів державної й місцевої влади України до досвіду передових країн у сфері збору, сортування, переробки та утилізації відходів[6]. Стає зрозуміло, що вироблена з вторинних ресурсів продукція обходиться набагато дешевше, ніж з первинних ресурсів. Наприклад, для отримання скла з переплавлених битих скляних виробів, пляшок й ін. потрібно вчетверо менше електроенергії, ніж при добуванні того ж скла з піску, поташу та ін. Наголосимо, що переробка вторинних ресурсів дає чималі прибутки і створює нові робочі місця, не кажучи вже про

[1] Обращение с отходами агропромышленного комплекса. Возможности для Украины. IFC, 2013. 28 с.

[2] ТБО в Украине: Потенциал развития. IFC, 2013. 101 с.

[3] Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні: посіб. для інвесторів. IFC, 2014. 77 с.

[4] Львівська міська рада / Офіц. сайт. URL : http://goo.gl/Ai4XSo; Українська правда. URL : http://www.pravda.com.ua/articles/2016/06/8/7111160/.

[5] Поняття комунальних побутових відходів (КМО) є ширшим і, крім твердих побутових відходів (ТБО), охоплює також стічні води.

[6] В Україні переробляється лише 0,7% від вивезених ТПВ. Разом із тим, формула поводження з ТПВ (її дотримуються країни Євросоюзу) передбачає 100% використання ТПВ як вторсировини чи енергересурсів і є такою: ~35% відходів переробляється завдяки роздільному збиранню та сортуванню; 15% переробляється у компост і біогаз; ~50% спалюється з виробленням теплової й електричної енергії.

те, що для суспільства вирішуються питання збереження природних ресурсів, охорони довкілля й безпеки людини.

Відсутність належної інформації щодо сфери поводження з відходами в Україні призводить до непрозорості та кримінальності й підвищує ризики цієї діяльності у країні, що відлякує надійних інвесторів. За оцінками експертів, Україна могла би щороку не відправляти понад 60 млн т комунальних відходів на звалища, а використовувати як вторсировину та енергетичний ресурс. За оцінками експертів IFC, це скоротило би потребу в нових сміттєзвалищах (до 30%), дало би змогу генерувати майже 300 млн євро додаткового доходу від продажу вторсировини й енергії. Річні потенційні доходи економіки України від вторинного використання паперу оцінюються в 16 млн. євро, металів – у 20 млн. євро, пластику – у 67 млн. євро, а обсяг ринку сміттєсортувальної галузі – в 55 млн. євро.

3.3. Податковий екаунтинг

Зв'язок податкового екаунтингу з фінансовим і управлінським екаунтингом та його особливості

Оподаткування є надзвичайно важливою сферою фінансів і має відповідну інформаційну підсистему – податковий екаунтинг. Вказуючи на важливість сфери оподаткування, «PwC» і «World Bank Group» у дослідженні «Paying Taxes 2016», присвяченому стану сплати податків у 189 країнах, зазначають, що оподаткування – це ключове питання для економіки країни, оскільки через нього можна стимулювати економічне зростання та забезпечувати стійкі доходи держави[1]. Саме тому питанням адміністрування податків у всіх країнах приділяється значна увага[2]. При цьому відповідне адміністрування податків можливе лише за умови розвиненої інформаційної сфери оподаткування, тобто податкового екаунтингу.

Податковий екаунтинг – це системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки і подання у різних зрозумілих та зручних для користувачів формах інформації, що стосується оподаткування. Мета податкового екаунтингу – надавати інформацію щодо порядку нарахування і сплати податків,

[1] PwC, World Bank Group. Paying Taxes 2016. URL : https://www.pwc.com/ua/en/survey/2015/all/paying-taxes-2016.html.

[2] В українській фінансовій науці тема адміністрування податків питання грунтовно розглядається, зокрема, у таких працях: *Воронкова О.* Податковий менеджмент в Україні: особливості, проблеми, перспективи: моногр. Ірпінь : НУДПСУ, 2012. 396 с.; *Єфименко Т.* Податки в інституційній системі сучасної економіки / НАН України, Ін-т економіки та прогнозув. Київ, 2011. 688 с.; *Єфименко Т., Соколовська А.* Нові підходи до адміністрування податків. *Фінанси України.* 2004. № 10. С. 3–15; *Крисоватий А.* Податковий менеджмент: навч. посіб. Тернопіль: Карт-Бланш, 2003. 330 с.; *Мельник В.* Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу: моногр. Київ: Комп'ютер прес, 2006. 277 с.; *Мельник В., Кощук Т.* Підвищення податкової прозорості для протидії агресивному податковому плануванню. *Фінанси України.* 2017. № 9. С. 75–86; *Онишко С.* Підвищення рівня адміністрування податку на прибуток. *Фінанси України.* 2003. № 3. С. 47–50; *Проскура К.* Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації : моногр. Київ: ТОВ «Емкон», 2014. С. 228; *Тимченко О.* Менеджмент податкового боргу великих платників податків. *Фін. політика в умовах євроінтеграц. процесів :* зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (25.03.2016 р., м. Київ). Київ : КІБС, 2016. С. 91–94.

стану оподаткування, особливостей окремих податків та їхніх платників, податкових відносин у суспільстві й ін., що прямо та опосередковано стосується податків. Ці відомості, забезпечуючи учасників економіки максимально актуальною і зрозумілою інформацією про податки як про фіскальний інструмент та інструмент фінансового регулювання економіки, мають створювати у суспільстві умови для ефективного функціонування системи оподаткування, дієвої як з позиції владних органів, збирачів податків, так і з позиції платників. Яким би ідеалістичним не видавався такий підхід, але розвиток інформаційного суспільства та його економіки будується саме на означених засадах.

Як вже зазначалося у підрозділі 3.1, податковий екаунтинг одночасно є підсистемою як фінансового, так і управлінського екаунтингу (див. рис. 3.1.1). При цьому в кожному з випадків це спостерігається лише у тій мірі, в якій характерні особливості податкового екаунтингу збігаються з характерними особливостями фінансового та управлінського екаунтингу.

Податковий екаунтинг має дві характерні ознаки, що відрізняють його від фінансового й управлінського екаунтингу:

1. Об'єктом діяльності податкового екаунтингу є обмежене податковою тематикою коло економічних відносин суспільства, тобто це лише відносини, пов'язані з оподаткуванням як юридичних, так і фізичних осіб.
2. Результатом діяльності податкового екаунтингу є як відкрита, так і обмежена за доступом інформація. При цьому джерелом його даних також може бути як відкрита, так і закрита інформація. Податковий екаунтинг структурується таким чином:
   - у тій частині податкового екаунтингу, яка займається діяльністю з підготовки та надання відкритої, тобто не обмеженої за доступом інформації, він є підсистемою фінансового екаунтингу;
   - у тій частині, яка представлена діяльністю з підготовки інформації, доступ до котрої обмежений, податковий екаунтинг є підсистемою управлінського екаунтингу;
   - між цими двома частинами податкового екаунтингу є чітка межа, що формалізується законодавством (закони, підзаконні акти, внутрішнє законодавство корпорацій), де визначено, яка саме інформація є службовою, таємною (секретною), конфіденційною або ж комерційною таємницею, а отже, до такої інформації встановлено обмежений доступ.

У частині, що належить до фінансового екаунтингу, податковий екаунтинг сегментується залежно від рівня економічних відносин, які в ньому розглядаються, на:

- податковий екаунтинг рівня макроекономіки. Цей сегмент займається податковими відносинами з точки зору країни загалом, її регіонів, міждержавних об'єднань і глобально. Він розглядає: фіскальні питання; контроль за правильністю нарахування та сплати податків, їх адміністрування; розподіл і перерозподіл створюваного суспільством про-

дукту через механізм податків; використання податків як інструменту державного регулювання, державної й місцевої фінансової політики; законодавство щодо оподаткування та його виконання; інші, пов'язані з оподаткуванням економічні й соціальні аспекти макрорівня;

- податковий екаунтинг рівня мікроекономіки. Цей сегмент екаунтингу розглядає тему оподаткування з позицій домогосподарств і корпорацій, тобто платників податків – фізичних та юридичних осіб, і охоплює: питання розрахунку та сплати податків; податкового й фінансового менеджменту, контролінгу, оптимізації податків; іншого, що є характерним для рівня мікроекономіки.

В Україні практика податкового екаунтингу де-факто існує вже давно та є невід'ємною складовою системи адміністрування податків. З точки зору інституціоналізації податковий екаунтинг є передовою частиною фінансового екаунтингу, і етапи інституціоналізації податкового екаунтингу в Україні аналогічні до фінансового екаунтингу (див. підрозділ. 3.2). Отже, за станом на початок 2020-х рр. податковий екаунтинг міцно закріплюється як інститут соціуму.

Податковий екаунтинг та податковий облік

Поняття «податковий екаунтинг» та «податковий облік» не тотожні, їх слід розрізняти.

Податковий облік є діяльністю щодо групування згідно з порядком, передбаченим чинним податковим законодавством, інформації для визначення податкової бази за податками на підставі первинних документів. Податковий облік ведеться з метою оподаткування і контролю за правильністю нарахування, повнотою й своєчасністю перерахування податків до відповідних бюджетів. Головне завдання податкового обліку – формувати повну та достовірну інформацію про те, як врахована для цілей оподаткування кожна господарська операція.

Законодавчо сформульовані лише загальні принципи організації податкового обліку, а порядок його ведення кожен бухгалтер має визначати самостійно, закріплюючи його у положеннях внутрішньої облікової політики. Наприклад, якщо для ведення бухгалтерського обліку затверджено певні форми реєстрів обліку (журнали-ордери тощо), то у податковому обліку таких форм не існує. Оподаткування визначається податковим законодавством, і ведення податкового обліку, відрізняючись від методології бухгалтерського обліку через розбіжності в їхніх цілях, має повний обліковий цикл, незалежний від бухгалтерського обліку.

Відрізняючись від податкового екаунтингу, водночас податковий облік невід'ємний від податкового екаунтингу. З одного боку, мтеріали податкового обліку, включаючи податкові декларації, є важливим, хоча далеко не єдиним джерелом вхідних даних для інформаційних матеріалів податкового екаунтингу, який використовує також широку та різноманітну іншу інфор-

мацію, наприклад: офіційну статистику, опитування, відомості й показники з нормативних документів, розрахункові аналітичні показники, експертні оцінки та інші доступні джерела, що стосуються питань оподаткування. З іншого боку, дані податкового обліку у вигляді податкових декларацій є самостійним важливим інформаційним продуктом податкового екаунтингу.

Інституції та продукти податкового екаунтингу

Практика податкового екаунтингу реалізується у ході діяльності відповідних інституцій, які здійснюють системну діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки і подання у різних зрозумілих та зручних для користувачів формах інформації, що стосується оподаткування. Наприклад, попитом користуються інформаційні матеріали з питань оподаткування, які готують експерти великої четвірки аудиторських компаній – «PwC», «Deloitte», «Ernst & Young» і «KPMG». Крім цього, інформаційні продукти і послуги з питань оподаткування генеруються та надаються спеціалізованими фінансовими інформаційними агентствами, фінансовими виданнями, інформаційно-аналітичними підрозділами корпорацій, а також науково-дослідними інституціями. Важливою є також роль окремих незалежних експертів і дослідників, які розробляють проекти документів з питань оподаткування, готують висновки, огляди та іншу інформаційну продукцію і консультують. До інституцій податкового екаунтингу належать також відповідні підрозділи державних та місцевих фіскальних служб, офіційні сайти фіскальних органів, а також інші інформаційні ресурси державних і місцевих органів управління.

Продукцією податкового екаунтингу може бути податкова й інша фінансова звітність, статистичні відомості, матеріали опитувань, аналітично-дослідницькі матеріали, нормативні та роз'яснювальні документи, в яких викладені технологія й елементи різних податків, а також будь-який інший матеріал, що містить дані, які прямо та опосередковано стосуються питань оподаткування.

Інформація податкового екаунтингу формалізується і подається користувачам так само, як у разі фінансового екаунтингу: в цифровій, словесно-описовій, візуальній та звуковій формах; в абсолютних сумах грошових одиниць, індексах, коефіцієнтах, відсотках, рейтингах, ренкінгах (ранжуванні), формулах, фінансових моделях, таблицях, діаграмах, графіках (включаючи інфографіку), текстовому описі й в інших формах.

Користувачами інформаційної продукції податкового екаунтингу є широке коло осіб: державні управлінці; менеджери бізнесових структур; працівники науково-дослідної сфери, консультанти і ті, хто вивчає фінансово-економічні питання для набуття відповідних професій; будь-які платники податків, які бажають добре орієнтуватися у цих питаннях; решта учасників економіки.

Добрим прикладом аналітичної інформаційної продукції податкового екаунтингу слугують відомості щорічних досліджень Doing Business[1], за якими уважно стежать політики, аналітики, бізнесмени та широка громадськість,

[1] Doing Business. World Bank / Офіц. сайт. URL : http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine.

використовуючи їх як вагомий аргумент у прийнятті управлінських рішень[1]. У зрозумілій узагальненій формі Doing Business подає широкий спектр податкової інформації, використовуючи для порівняння простоти підприємницької діяльності різних країн індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index, EDBI). Це своєрідний бенчмарк з оподаткування.

Величина цього індексу вказує на позицію країни у сукупному рейтингу сприятливості бізнесу порівняно зі всіма країнами, до того ж, ключові показники наводяться у зіставленні із середніми показниками для регіону. Базуючись на вивченні й квантифікації (від англ. quantification – кількісне вираження якісних ознак) законів, постанов і правил, що стосуються ведення підприємницької діяльності, цей індекс інформує суспільство про вплив державного регулювання бізнесу на економіку. Його вищі показники свідчать про краще та, як правило, простіше регулювання бізнесу й сильніший захист прав власності. Слід зауважити, що цей індекс охоплює десять індикаторів, кожен з яких має кілька параметрів, і одним з ключових індикаторів є показник сплати податків. Цей показник характеризується кількістю податків, часом, що витрачається на підготовку податкових звітів, загальною часткою (у %) податків у доходах великого, малого та середнього бізнесу, а також ставками (у %) в доходах великого, середнього і малого бізнесу податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб та соціальних нарахувань на заробітну плату, а також інших податків. Показово, що протягом 2012–2016 рр., за результатами Doing Business, у рейтингу Україна піднялася зі 152 місця на 96 місце[2].

Ще одним прикладом інформаційної продукції податкового екаунтингу є матеріали щорічного дослідження, яке протягом останніх десяти років спільно здійснюють експерти «PricewaterhouseCoopers» («PwC») і «World Bank Group». Унікальність цього інформаційного продукту полягає у тому, що до сьогодні він є єдиним дослідженням, у межах якого оцінюються кількісні та якісні аспекти, що характеризують простоту сплати податків майже 200 країн світу, і в ньому представлено аналіз змін податкової системи з 2004 р. та наведено практичні рекомендації щодо подальших шляхів реформування податкової системи в інтересах як держави, так і бізнесу. Остання публікація щорічного дослідження побачила світ з назвою «Оподаткування 2016»[3].

У дослідженні «Оподаткування 2016» запущено пілотний проект-новацію, в межах якого аналізується процес дотримання податкового законодавства після подання податкової декларації, включаючи повернення спла-

[1] Реалізація проекту Doing Business була розпочата Світовим банком (World Bank) у 2002 р. з метою об'єктивної оцінки та порівняння впливу державного регулювання, у тому числі податкового, на ведення малого й середнього бізнесу в країнах-членах Групи Світового банку (World Bank Group). За станом на 2016 р. цим дослідженням було охоплено 189 країн, і його модель аналізу витрат поки є єдиним типовим інструментом для оцінки впливу законів, підзаконних актів та їхнього впровадження в діяльність економічних суб'єктів у країнах й їх регіонах.

[2] Doing Business. Група Світового банку. Оцінка бізнес-регулювання. URL : http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#paying-taxes.

[3] Paying Taxws 2016. Ten years of in-depth analyses on tax systems in 189 countrieas. World Bank Group, PWC. 152 p. URL : http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf.

чених податків, податкові перевірки й суперечки з податковими органами. При цьому запропоновано інструментарій порівняльного моделювання, користуючись яким кожна країна може створити власну порівняльну групу з будь-яких внесених до дослідження країн та регіонів і провести порівняльний аналіз податкової системи, що діє у цій країні, з іншими. Наведемо основні висновки «Оподаткування 2016»: за станом на 2014 р. системи електронного декларування та сплати податків повністю впровадили вже 84 країни; у всіх країнах світу зберігається тенденція щодо зниження до загальної ставки оподаткування, часових витрат на нарахування і сплати податків, а також кількості податкових платежів.

Іншим прикладом продукції податкового екаунтингу є інтелектуальний інформаційний продукт компанії «Deloitte» – інвестиційний та податковий путівник за 2016 р. (The Deloitte International Tax Source, DITS). Цей путівник є інформаційною базою, в якій зібрано відомості про інвестиційний клімат і регуляторну сферу в найбільш цікавих для інвесторів 65 юрисдикціях. У ньому подано актуальну інформацію про основні форми ведення бізнесу в країнах, ставки й правила оподаткування прибутку підприємств, податку на додану вартість, податку на репатріацію, оподаткування фізичних осіб та ін.[1] Зокрема, по Україні викладено дані, що характеризують її бізнес-середовище, валютне регулювання, захист інвестицій, регуляторні вимоги до бізнесу, ключові правила і ставки податків, положення, спрямовані на боротьбу з ухиленням від податків, законодавство у сфері праці. Така інформація корисна для стратегічних та портфельних інвесторів, представників міжнародного бізнесу, які розглядають Україну як потенційного партнера[2].

Корисним податковим інформаційним інструментарієм для великих платників є матеріали компанії «KPMG» для зіставлення в режимі он-лайн ставок оподаткування у різних країнах[3]. Оскільки діяльність багатьох великих платників має міжнародний характер, розроблений «KPMG» інформаційний ресурс й інструмент порівняння податкових ставок різних країн за період 2006–2016 рр. стають їм у нагоді, допомагаючи оцінити глобальну перспективу і завжди бути в курсі останніх змін та розвитку у податковій сфері інших країн[4].

Крім використання продукції, що вже існує на ринку інформаційних послуг, менеджмент корпорацій нерідко замовляє різні спеціальні дослідження ринків і конкретних інвестиційних проектів, в яких обов'язково наявні питання оподаткування як такі, що безпосередньо впливають на інвестиційну привабливість проектів, фінансові ризики, грошові потоки та інші господарські аспекти. Спираючись на такі дані, фінансові менеджери можуть приймати ефективні управлінські рішення, оптимізувати у дозво-

[1] The Deloitte International Tax Source, DITS. Tax guides and highlights page 2016. URL : https://dits.deloitte.com/#TaxGuides.

[2] Taxation and Investment in Ukraine 2016. Research, relevance and reliability. A publication of Deloitte Touche Tohmatsu Limited. 40 p. URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-ukraineguide-2016.pdf.

[3] Tax Transparency and Responsibility. URL : https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources.html.

[4] Corporate tax rates table. KPMG. URL : https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html.

лених законодавством межах податки і відповідно зменшувати витрати, збільшуючи доходи, а отже, й базу податку на прибуток. Це вигідно не лише для корпорацій-платників, а й для країни, у бюджет якої надходить цей податок. Інформаційна продукція податкового екаунтингу – це важливий інструментарій менеджменту корпорацій як в аналітичній та контролінговій діяльності, так і у ході поточного й стратегічного планування.

Роль податкового екаунтингу в економіці

Оподаткування є критично важливим у виконанні функцій державної та місцевої влади, тому податковий екаунтинг, з одного боку, є джерелом необхідної фіскальним органам інформації, а з іншого боку, користуючись інформацією щодо податкового екаунтингу (його продукцією), державна і місцева влада може забезпечувати у суспільстві необхідний обмін інформацією з питань оподаткування, створюючи таким чином сприятливі умови для стабільних податкових надходжень у свої бюджети та позабюджетні фонди. Це природно для економіки інформаційного суспільства, учасники якої добре усвідомлюють, що причина багатьох господарських проблем – існуюча інформаційна асиметрія, зокрема дефіцит відповідного обміну інформацією щодо оподаткування.

Об'єктом податкового екаунтингу є податкові відносини, і цим визначається його особливе місце в інформаційній підсистемі фінансів. Ключова роль податкового екаунтингу в економіці полягає у такому:

- забезпечувати фіскальні органи необхідною інформацією;
- формувати відповідну базу даних для корпоративних фінансів;
- в інформаційно-освітньому аспекті забезпечувати учасників економіки матеріалами з питань оподаткування.

Щодо ролі податкового екаунтингу в забезпеченні фіскальних органів необхідною інформацією, то тут насамперед слід зауважити, що податковий екаунтинг надає державним та місцевим фіскальним органам інформаційний інструментарій, необхідний їм: при плануванні й акумулюванні податкових надходжень до бюджетів і позабюджетних фондів, при перевірці платників та регулюванні їхньої економічної діяльності, у боротьбі з тінізацією економіки, при забезпеченні сталого економічного розвитку суспільства. Інакше кажучи, фіскальні органи використовують дані податкової звітності, податкового аудиту й інші різні інформаційні продукти та послуги податкового екаунтингу для своєї контролінгової діяльності та прийняття рішень, спрямованих на реалізацію покладених на них функцій.

Розвиток податкового екаунтингу важливий у контексті протидії тінізації економіки. Економіка України, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, швидко інтегрувалася у систему тіньових фінансових потоків, застосовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами

експорту-імпорту, а також фінансові інструменти[1]. За оцінками зарубіжних економістів, тіньова економіка в Україні досягає порядку 53% офіційного ВВП[2]. У такому контексті інституціоналізація в Україні податкового екаунтингу є наступом на тіньову економіку, оскільки це передбачає розвиток системного розкриття якнайбільшого обсягу інформації про податки її учасників.

Податковий екаунтинг важливий у подоланні інформаційної асиметрії й дефіциту транспарентності у питаннях нарахування та сплати податків. Відомо, що на сучасному етапі 40% міжнародної торгівлі ТНК здійснюється у межах їхніх же структур[3], і, користуючись системою трансферного ціноутворення, вони оптимізують податки у бік їх зменшення. ТНК широко застосовують податкові гавані офшорних зон, гучним підтвердженням чого є розголошення на початку 2016 р. німецькою газетою «Süddeutsche Zeitung» матеріалів «панамського архіву» – документів за період 1977–2015 рр. панамської юридичної фірми «Mossack Fonseca & Co.», яка займається реєстрацією та супроводом офшорів[4]. За приблизними оцінками експертів, в офшорних зонах осіло від 117 млрд. до 167 млрд. дол. США, що еквівалентно 1,5 – 2 річним обсягам ВВП України[5].

За даними Європарламенту, в результаті дії різних механізмів оптимізації податків країни Євросоюзу в середньому щорічно недоотримують від 50 млрд. до 70 млрд. євро податкових надходжень[6], а у США внаслідок ухилення банківських й інших ТНК від податків, за консервативними підрахунками, бюджет країни щороку втрачає 38 млрд. дол. США[7]. Отже, чимало платників податків, користуючись в умовах непрозорості своєї діяльності механізмами оптимізації оподаткування, не сплачують до бюджетів країн відповідні податки, але водночас з максимальною для себе користю вони використовують кошти цих же бюджетів. У таких умовах роль податкового еккаунтигу як джерела інформації, необхідної для забезпечення транспарентності податкових відносин і контролю за відповідними грошовими потоками, у тому числі й з боку громадськості, важко переоцінити.

---

[1] Упродовж 2000–2008 рр. кумулятивний відплив тіньового капіталу з України становив 82 млрд. дол. США, а після кризи ситуація стала ще трагічнішою. Власне кажучи, це незадіяні інвестиційні ресурси для національної економіки, і вони майже вдвічі більші за обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну (див.: Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. Київ: НІСД, 2011. 31 с.).

[2] *Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E.* New Estimates for the Shadow Economies all over the World. *International Economic Journal.* 2010. Vol. 24. Iss. 4. P. 443–461.

[3] *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations. Friedrich Ebert Stiftung. 2013. June. 17 p. URL : http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf.

[4] Panamas Staatsanwaltschaft leitet Ermittlungen ein. Süddeutsche Zeitung. 4.04.2016. URL : http://www.sueddeutsche.de/politik/offshore-geschaefte-panamas-staatsanwaltschaft-leitet-ermittlungen-ein-1.2933353; The Panama Papers: how the world's rich and famous hide their money offshore. TheGuargian. 2016. April. URL : http://goo.gl/cWlpHI.

[5] *Кораблін С.* Офшорне висnаження. Дзеркало тижня, 2016. 13.05. URL : http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshornevisnazhennya-_.html.

[6] Зокрема, за оцінками експертів, у Німеччині корпорації в середньому на рік недоплачують у бюджет держави від 60 млрд. до 100 млрд. євро. У Великобританії внаслідок подібних дій 100 найбільших корпорацій, цінні папери яких у лістингу на Лондонській фондовій біржі, річні втрати бюджету оцінюються у 840 млн. фунтів стерлінгів.

[7] *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations. Friedrich Ebert Stiftung. 2013. June. 17 p. URL : http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf. Transnational Corporations. 2009. Vol. 18. № 2. August. P. 113–174, 120; Інтерфакс-Україна / Інформ. агентство. URL : http://interfax.com.ua/news/economic/336791.html.

Щодо ролі податкового екаунтингу в управлінні корпоративними фінансами, то ця інформаційна підсистема важлива у формуванні бази даних, необхідних для: нарахування та сплати корпораціями власних податків; виконання функцій податкових агентів; законної оптимізації податків (уникнення податків на основі чинного законодавства); управління ризиками.

Дані податкового екаунтингу необхідні корпораціям, зокрема великим платникам податків, які, крім того, що є платниками власних податків, виконують роль податкових агентів і зобов'язані правильно та своєчасно обчислювати, утримати й перераховувати до відповідних бюджетів суми податків і зборів з коштів інших платників податків (своїх працівників). Корпорації, особливо великі, користуються даними податкового обліку та іншими інформаційними продуктами і послугами податкового екаунтингу, мають можливість ефективно управляти своїми фінансами й економічною діяльністю загалом. Прикладами інформаційного інструментарію для великих платників є, зокрема, інформаційні продукти авторитетних аудиторських компаній, що належать до так званої великої четвірки.

Крім цього, продукти податкового екаунтингу використовуються корпораціями для формування на ринку свого позитивного іміджу. Відомо, що у розвиненому суспільстві податки мають сприйматися не як «неминуче зло», а як почесний обов'язок платника внести свою частку в загальносуспільні фонди – державний і місцеві бюджети або позабюджетні фонди. Виходячи з таких позицій, ухилення від податків вже на сучасному етапі у розвинених економіках засуджується громадськістю та є одним з найбільш вагомих негативних аргументів, наприклад, під час обрання кандидатів на політичні й менеджерські посади. Зважаючи на такі виклики, чимало корпорацій, щоб скласти про себе позитивне враження, крім обов'язкових податкових декларацій, формують також спеціальні інформаційні продукти, виразно показуючи суспільству на офіційних сайтах та в інших інформаційних джерелах свою податкову лояльність. Це впливає на іміджеву складову ринкової вартості таких корпорацій, привертає до них нових клієнтів. Симптоматично, що на початку 2016 р. представники великого і середнього бізнесу України, створивши об'єднання «Українська бізнес-ініціатива», підписали декларацію, за якою вони зобов'язалися чесно й прозоро платити податки до українського бюджету, непрозоро не фінансувати політиків та політичні проекти. В декларації зазначено, що бізнес зацікавлений у справедливому правосудді й прозорих єдиних правилах гри, готовий сприяти створенню таких правил і зобов'язується їх дотримуватися[1].

В Україні серед підприємств-платників особливе місце посідають великі платники, забезпечуючи значну частку доходів її бюджетів, будучи впливовими учасниками економіки та водночас основним джерелом податкових ризиків. Основними представниками великих платників є національні корпорації й ТНК. За даними ДФС України, великі платники податків генерують

[1] Українська правда / Офіц. сайт. URL : www.pravda.com.ua/news/2016/02/1/7097434/.

близько 60% доходів, що збираються її органами[1], а їхня кількість у 2022 р., відповідно до Реєстру великих платників податків, становила 1341[2]. Інформація про їхнє оподаткування є предметом особливої уваги як фіскальних органів, так і широкої громадськості.

Щодо інформаційно-освітньої ролі податкового екаунтингу, то вона реалізується у ході генерування та надання широкому колу користувачів дохідливих й одночасно якісних і необхідних інформаційних продуктів та послуг. Наприклад, фіскальні органи ведуть спрямовану на платників податків інформаційну роботу. Через свої офіційні сайти, спеціальні аудіо- й відеопередачі, а також у друкованих ЗМІ вони сповіщають, навчають і дають відповіді та роз'яснення, прагнучи забезпечити збільшення обсягів податкових надходжень. Корпорації залучають інформаційний інструментарій податкового екаунтингу для того, щоб переконати громадськість у своїй лояльності до сплати податків, піклуванні про формування місцевих бюджетів і забезпеченні розвитку місцевої громади. Таким чином вони формують свій позитивний імідж, привертають увагу до своєї продукції та послуг, намагаючись розширити кількість клієнтів, споживачів і покупців своєї продукції та послуг. Інформаційні матеріали податкового екаунтингу необхідні також у науково-дослідній, навчальній і консалтинговій роботі.

Малому та середньому бізнесу, а також фізичним особам дохідлива пояснююча інформація щодо податків дуже важлива. Ці учасники економіки чутливі до податків, і їхнє ставлення до оподаткування й бажання та змога нести податковий тягар є визначальними у соціальних настроях і впливають на державну політику, економіку країни та її регіонів. В умовах браку якісної й зрозумілої пояснюючої інформації щодо ролі та значення податків, а також прозорих даних щодо напрямів і порядку використання акумульованих податками коштів у суспільстві зростає ризик несприйняття та відторгнення податків як шкідливого і недоброго дійства з боку держави. Крім цього, як наслідок дефіциту належної легкодоступної та зрозумілої інформації про особливості розрахунку і стягнення податків зростає ризик появи помилок при нарахуванні й сплаті податків. Нерозвиненість інституту податкового екаунтингу в суспільстві веде до зростання недовіри до держави та податківців, і платники всіляко намагаються ухилитися від податкових обов'язків. Такі дисбаланси суперечать принципам сталого розвитку й динамічній рівновазі економіки як відкритої системи, тому інформаційне суспільство має обов'язково розвивати інститут податкового екаунтингу.

Користуючись різноманітною роз'яснювальною та аналітично-констатуючою інформацією з питань оподаткування, державна і місцева влада намагається досягти вищої ефективності у зборі податків. Для цього нею організовуються навчально-консалтингові структури, які належать до числа

[1] Українська правда / Офіц. сайт. URL : www.pravda.com.ua/news/2016/02/1/7097434/.

[2] Державна податкова служба України. Реєстр великих платників податків на 2022 рік. URL : https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/505908.html.

інституцій, у діяльності яких реалізується інститут податкового екаунтингу. Прикладом цього може служити окремий сайт інформаційно-довідкового департаменту Державної фіскальної служби (ДФС) України, на якому подана інтерактивна мапа податків, наведені дані щодо ставок податків та зборів, а також інші інформаційні податкові матеріали, необхідні платникам[1]. У перспективі в розвиненій інформаційній економіці інформаційний обмін з питань оподаткування має набути принципово нових рис, стаючи складовою партнерських відносин бізнесу і державних та місцевих органів влади, а також широкої громадськості. При цьому одночасно з повагою й доброзичливістю у таких відносинах має панувати дух взаємної високої відповідальності всіх учасників процесу оподаткування.

Податковий екаунтинг рівня макро- та мікроекономіки

Податковий екаунтинг рівня макроекономіки – це системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки й подання користувачам у зрозумілих і зручних для них формах інформації щодо податкових відносин на рівні країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань та глобально. При цьому головна увага приділяється податковим питанням на рівні національних економік, оскільки саме в юрисдикціях концентруються ключові фіскальні й регуляторні аспекти податків. Разом із тим, з розвитком міжнародних фінансів та інтеграційно-глобалізаційних процесів зростає актуальність питань оподаткування на наддержавному рівні, а отже, потреба у відповідній якісній інформації. Прикладами цього є теми податків у контексті податкових гаваней, офшорів і трансферного ціноутворення.

Тематика податкового екаунтингу макроекономіки достатньо широка та представлена в інформаційних продуктах і послугах, що у різній формі описують макроекономічні явища й процеси, надаючи користувачам необхідну інформацію. Зокрема, на сьогодні типовими у дослідженні макроекономічних процесів є підрахунки частки окремих податків та їх загальної кількості у створюваному суспільством продукті й доходах бюджетів в окремій країні; порівняння цих показників у динаміці і/або до аналогічних показників інших країн; зіставлення їх з іншими макропоказниками, серед яких темпи економічного зростання, обсяги інвестицій, обсяги виробництва, демографічні показники тощо. Своєрідними бенчмарками, за якими оцінюється роль держави у регулюванні економіки країни, є показники щодо частки податків у її ВВП та/або ВНП. Дослідження взаємозв'язку розміру ставок податків і обсягу бюджетних податкових надходжень з метою виявлення об'єктивної для конкретної економіки величини податкової ставки, перевищення якої обертається втратами для бюджетів, є незмінним предметом наукових робіт та дискусій при формуванні й реалізації фінансової урядової політики у кожній країні. Формалізація цього зв'язку відображена у добре знаній сучасною фінансовою наукою кривій Лаффе-

[1] Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. URL : http://zir.sfs.gov.ua/.

ра[1], названій на честь Артура Лаффера (Arthur Laffer), відомого американського економіста, консультанта урядів багатьох країн.

Податковий екаунтинг рівня мікроекономіки – це системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки та подання користувачам у зрозумілих і зручних для них формах інформації щодо податкових відносин домогосподарств та корпорацій. До цієї інформації належать дані, що стосуються нарахування й сплати податків фізичними та юридичними особами, податкового обліку корпорацій, їх податкового менеджменту, оптимізації податків, контролінгу й ін.

Отже, поділ податкового екаунтингу на макро- і мікрорівневий сегменти є доволі умовним, оскільки вони тісно взаємопов'язані. Наприклад, якщо йдеться про корпорації, особливо великих платників податків, то, будучи не лише платниками власних податків, а й податковими агентами з нарахування і сплати інших податків, вони відграють важливу роль у макроекономічних процесах окремих країн та регіонів. У такому разі податкові відносини конкретної однієї корпорації є макроекономічним питанням певного регіону. В Україні яскравими прикладами цього слугують податкові відносини містоутворюючих підприємств. До їхнього числа належить підприємство, якщо: а) на ньому зайнято щонайменше 50% загальної кількості осіб, які працюють на підприємствах міста (поселення); б) на його балансі є соціально-комунальна сфера й інженерна інфраструктура з обслуговування щонайменше 50% населення міста (поселення)[2]. Ще одним прикладом макроекономічного значення податкових відносин одного великого платника будуть ТНК, обсяги податків яких та можливості їх оптимізації через офшорні зони і трансфертне ціноутворення суттєво впливають на доходи бюджетів цілих країн.

[1] Артур Лаффер зазначав, що ідея такого зв'язку висловлювалася ще Джоном Кейнсом (John Keynes) а до нього її досліджував у далекому середньовіччі арабський вчений Ібн Хальду (1332–1406). У 2015 р. А. Лаффер був консультантом з податкових питань міністра фінансів України.

[2] Про приватизацію державного майна : Закон України від 4.03.1992 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/paran3#n3.

4. ВІДКРИТІСТЬ ТА ДИНАМІЧНА РІВНОВАГА ЕКОНОМІКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: РОЛЬ ФІНАНСОВОГО ЕКАУНТИНГУ ТА ЙОГО ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ

4.1. Концептуальні засади відкритості та динамічної рівноваги економіки інформаційного суспільства. Роль фінансового екаунтингу

Що розуміємо під «відкритою системою» та її «динамічною рівновагою»

Поняття «відкрита система» та її «динамічна рівновага» відображають здатність системи існувати, зберігатись, відтворюючи себе і відновлюючи втрачену рівновагу завдяки взаємодії з навколишнім середовищем. Відомо, що дослідження цих складних процесів та формулювання і розкриття сутності відповідних понять розпочалося давно спочатку у сфері медицини та фізіології, далі поступово це перейшло на вивчення можливостей використання особливостей живих організмів у техніці, а згодом – в економіці та суспільстві загалом.

Перші науково оформлені уявлення щодо постійності (динамічної рівноваги) внутрішнього середовища були сформульовані наприкінці XIX ст. французьким медиком, фундатором ендокринології – Клодом Бернардом (Claude Bernard)[1]. На початку XX ст. американський фізіолог Уолтер Кеннон (Walter Cannon), досліджуючи здатність живих організмів саморегулюватись та зберігати стабільність свого внутрішнього стану, запропонував позначати «координовані фізіологічні процеси, що підтримують більшість стійких станів організму» терміном «гомеостаз[2]». У його книзі «Мудрість тіла» (1932)[3] йдеться,

[1] *Бернар К.* Курс общей физиологии. Жизненные явления, общие животным и растениям / перевод с фр. М. Антоновича. Санкт-Петербург., 1878. *Bernard Claude* (1974). Lectures on the Phenomena of Life Common to Animals and Plants. – Springfield, Illinois. USA: Charles C Thomas. p. 84.

[2] Гомеостаз – від древньогрецького ὅμοιος «однаковий, подібний» + στάσις «стан, нерухомість».

[3] *Cannon W.* The Wisdom of the Body. New York, W.W. Norton & Company, Inc. 1932.

що гомеостаз є здатністю відкритої системи зберігати постійність внутрішнього стану шляхом координованих реакцій, спрямованих на підтримку динамічної рівноваги. Надалі термін «гомеостаз» перейшов в інші сфери науки, відображаючи здатність тієї чи іншої відкритої системи динамічно зберігати постійність (стійкість) свого внутрішнього стану. Незважаючи на те, що стан гомеостазу релевантний і для економіки як відкритої системи, на сьогодні в економічній науці цей термін поки що не набув поширення.

У 1942 р. були опубліковані результати досліджень англійського еколога Раймонда Ліндермана (Raymond Lindeman)[1], в яких планета Земля розглядалася як єдина відкрита екосистема. Вчений визначив екосистему як таку, що завжди є відкритою та характеризується такими процесами:

- в ній поєднано існують матеріальні речі, енергія та інформація;
- ці матеріальні речі, енергія та інформація існують у певних характерних для системи просторових і часових межах;
- існуючи у єдності, ці матеріальні речі, енергія та інформація розвиваються, забезпечуючи перевищення на цій ділянці внутрішніх переміщень над зовнішнім обміном, у т. ч. між сусідніми аналогічними системами;
- на основі перелічених вище процесах відбувається саморегуляція і розвиток цілого під керівним впливом складових;
- зазвичай різні екосистеми відокремлені географічно або ізольовані іншим чином, але ці межі ніколи не є абсолютно непроникними, і екосистеми накладаються одна на одну.

Вперше системно теорію відкритих систем (відому, як загальна теорія систем) та її динамічної рівноваги сформулював австрійський вчений, професор теоретичної біології Людвіг фон Берталанфі (Ludwig von Bertalanffy) у праці «Теорія відкритих систем у фізиці та біології» (1950)[2]. Нині ця теорія відома ще як загальна теорія систем. Сам Л. Берталанфі оцінював свою теорію як «розширення звичайної фізичної хімії, кінетики та термодинаміки».

Трохи згодом сформульовані Л. Берталанфі положення щодо теорії відкритих систем були використані та розвинуті Россом Ешбі (Ross Ashby) – англійським психіатром, одним з піонерів кібернетики, який стверджував, що всі властивості живого організму є результатом саме відкритості цього організму як системи. Результати досліджень комунікацій та систем автоматичного управління в живих організмах і машинах Р. Ешбі виклав у праці «Вступ у кібернетику» (1956)[3].

Ідеї ще нової тоді науки кібернетики[4], яка займається функціонуванням складних (множинних) систем різної природи (біологічної, технічної, со-

---

[1] *Lindeman R. L.* The trophic-dynamic aspect of ecology. *Ecology.* 1942. № 23. P. 399–418.

[2] *Bertalanffy Ludwig.* The Theory of Open Systems in Physics and Biology. Science, 13 January 1950, Vol. 111, P. 23–29. URL : https://science.sciencemag.org/content/111/2872/23.

[3] *W. Ross Ashby.* An Introduction to Cybernetics. Second Impression. Chapman & Hall, London, 1957., 156 p. URL: http://pespmc1.vub.ac.be/books/introcyb.pdf.

[4] Кібернетика – від давньогрецького κυβερνητική, «мистецтво управління». Вперше цей термін у такому розумінні вжив давньогрецький філософ Платон, а перша системна наукова праця з кібернетики належить американському математику Норберту Вінеру (Norbert Wiener) – «Кібернетика, або управління і зв'язок у тварині і машині» (1948) (*Wiener N.* Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine. Paris, 1948).

ціальної, економічної та ін.), були у той час предметом дискусій у Ratio Club[1]. Цей клуб у Кембриджі – неформальне об'єднання молодих вчених у галузі психології, фізіології, математики та інженерії – став найбільшим інтелектуальним і впливовим науковим осередком Великої Британії з кінця 1940-х до кінця 1950-х років. Вчені доводили, що будь-який живий організм – це система, в якій процеси відбуваються у дивовижному порядку, організації, постійності та безперервному розвитку. Живий організм будь-якого рівня існує як система, що відкрита до навколишнього середовища – ще більшої системи; і у такій, так би мовити, «системі систем» є довершений і логічний рух до наперед визначеної мети. Тобто живі системи є ієрархічно організованими відкритими системами, здатними зберігати та розвивати себе у напрямку досягнення стану динамічної рівноваги[2].

Відповідно до загальної теорії систем, життєві процеси системи підтримуються завдяки функціонуванню в ній та з навколишнім середовищем речових, енергетичних та інформаційних потоків, через які й забезпечується її динамічна рівновага. Тобто кожна відкрита система здатна забезпечувати власну динамічну рівновагу лише завдяки правильній взаємодії та обміну з навколишнім середовищем через такі вхідні та вихідні потоки.

Отже, відкритою є система, яка перебуває у стані постійної взаємодії (обміну) зі своїм навколишнім середовищем, і взаємодія набуває форм обміну речовими цінностями, енергією та інформацією. На противагу тому у закритій (ізольованій) системі відсутні такі обміни з навколишнім середовищем. Динамічна рівновага невіддільна від розвитку відкритих систем. Динамічна рівновага – це стан, в якому процеси, що відбуваються в різних напрямках, збалансовуються.

Зауважимо, що хоча формування понять відкритої системи та її динамічної рівноваги відбувалося у, здавалося б, далеких від економіки наукових сферах – в біології, нейрофізіології та екології, накопичені ними з цих питань знання релевантні також економіці, можуть і мають застосовуватися у процесі вивчення її загальних процесів і закономірностей розвитку. Фундаментальні положення щодо теорії відкритої системи та її динамічної рівноваги логічно лягають у канву економіки сучасного, інформаційного суспільства.

Водночас, досліджуючи процеси та закономірності розвитку економіки інформаційного суспільства, зокрема роль у цих процесах такої інформаційної підсистеми, як фінансовий екаунтинг, слід враховувати особливості економіки як системи, що функціонує значною мірою за участю людського чинника. Оскільки людина – ключовий учасник економіки, то динамічна рівновага й розвиток економіки як відкритої системи певною мірою (щонайменше у короткостроковому періоді та на мікрорівні) залежать від людських бажань та намірів, визначаються ними. Це означає, що в економіці процеси її динамічної рівноваги забезпечуються не жорстко детермінованими речо-

[1] Ratio Club був заснований у 1949 р. Багато учасників R. C. стали згодом видатними ученими.

[2] Исследования по общей теории систем / общ. ред. Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Москва : Прогресс, 1969. 520 с. С. 23–82.

вими, енергетичними та інформаційними потоками, як це відбувається в біології, нейрофізіології та загальній екосистемі, а певною мірою суб'єктивні.

Сутність поняття «динамічна рівновага економіки як відкритої системи»

Тему динамічної рівноваги економіки як відкритої системи можна віднести до визначальних у розвитку суспільства і важливих для розуміння перспектив довкілля, оскільки економіка – це єдина сфера людської діяльності, що об'єднує всіх людей, забезпечуючи можливість їх розвитку як homo sapiens (людини розумної). Факт існування людей значною мірою визначається станом довкілля, негативні зміни якого, що стає більш очевидним, зумовлені саме людською господарською діяльністю.

Ще з давніх часів і донині триває пошук теоретичних моделей, які б адекватно відтворювали механізм функціонування економіки: економіки як відкритої системи, що функціонує у перманентній взаємодії з навколишнім середовищем (системою вищого порядку), здатної зберігати свою динамічну рівновагу та забезпечувати розвиток до наперед визначеної у певних характерних для цієї системи просторових і часових межах мети, шляхом координованих реакцій на збалансування речових, фінансових та інформаційних потоків.

Розвиток теоретичних засад такої моделі та її побудова – це надзвичайно амбітне завдання. Автори даної праці мають на меті розглянути лише роль інформаційної підсистеми – точніше, фінансового екаунтингу як такого, що «відповідає» за відкриту інформацію – у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги сучасної економіки та сформулювати ключові висновки.

Дослідженню питань рівноваги в економіці значну увагу приділяв ще Карл Маркс, який виявив найбільш загальні умови її формування у простому і розширеному відтворенні. К. Маркс сформулював загальний методологічний принцип, згідно з яким кризові спади в економіці – це результат відхилень від стану рівноваги, а постійна тенденція різних сфер виробництва до рівноваги є реакцією на постійне порушення цієї рівноваги. У наукових дослідженнях економістів XX – початку XXI ст. теорія загальної рівноваги набула подальшого розвитку.

На початку XX ст. динамічні моделі аналізу процесів в економіці вивчав норвезький економіст Рагнар Фрішер (Ragnar Frisch). Досліджуючи ці питання, у 1934 р. Р. Фрішер ввів в економічну науку поняття «макроекономіка»[1]. За розробку динамічних моделей аналізу процесів в економіці[2] вчений був удостоєний звання Лауреата Нобелевської премії з економіки (1969).

---

[1] Водночас, засновником макроекономічної теорії визнається Джон Кейнс *(John Keynes)*, який виклав її основи у фундаментальній праці «Загальна теорія зайнятості, відсотку і грошей» (1936). (*Keynes John.* The General Theory of Employment, Interest and Money. (1936). – URL : http://www.css.ethz.ch/en/utils/search.html?language=en&pagetype=all&search=john+keyns&x=11&y=9.

[2] *Ragnar Frisch.* Propagation problems and impulse problems in dynamic cononics. Economic Essays in Honour of Gustav Cassel. 1933. C. 171–205.

Певною мірою теорія систем була відображена і в теорії загальної рівноваги та теорії добробуту, які були сформульовані англійським економістом Джоном Хіксом (John Hicks) та американським економістом і математиком Кеннетом Ерроу (Kenneth Arrow). За новаторський вклад у теорію загальної рівноваги та теорію добробуту вони стали лауреатами Нобелівської премії (1972). Поняття стану загальної рівноваги в економіці Дж. Хікс та К. Ерроу визначили як стан, за якого досягається зрівноваження, взаємне збалансування в економіці явищ і процесів[1].

Вважаємо, що, досліджуючи сучасну економіку (економіку інформаційного суспільства), її доцільно розглядати як своєрідний живий організм. Аргументувати це можна, зокрема, таким чином:

- економіка є системою, підсистеми й елементи якої впливають одна на одну так, що вони функціонують разом як жива система, що має різні рівні організації: макро- та мікроекономіку; їх галузеві та регіональні складові; різноманітних суб'єктів господарювання; юридичних та фізичних осіб; тощо;
- для економіки характерні властивості, що притаманні живому організму, а саме: розвиток; постійні обмінно-розподільчі процеси; виробництво та споживання; зростання та розпад; формування нових структур; спадкоємність (наступництво) та інше;
- історія переконливо доводить, що економіка постійно розвивається, тобто за своєю природою є динамічним явищем, обов'язковою умовою її розвитку економіки є відкритість;
- повна автаркія економіки неможлива навіть для великих і багатих на ресурси країн. Історичний досвід свідчить, що політика економічної відокремленості країни або групи країн, яка спрямована на створення замкнутого самодостатнього господарства та обмеження імпорту найважливіших предметів споживання, завдає непоправної шкоди економіці країни, відкидаючи її назад у сфері науково-технічного прогресу, економічної ефективності виробництва і рівня добробуту народу;
- економіка є відкритою системою з точки зору її взаємодії з навколишнім середовищем, довкіллям: виявом того є використання економікою природних ресурсів та, на жаль, зазвичай негативний вплив на зміни довкілля.

Економіка є господарською діяльністю – системою, що організовується для виробництва необхідних кожній людині та суспільству благ. Особливість сучасної економіки – існування в ній потужного інформаційного впливу, інформаційного ресурсу, що виявляється у ході виробництва, розподілу, обміну і споживання (використання) створених продуктів. Основні положення, які характеризують економіку інформаційного суспільства як відкриту, коли рушійне значення набувають інформаційні потоки і очевидною стає неможливість досягнення без них динамічної рівноваги, є такими:

[1] *Arrow K. J., Debreu G.* The Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy. *Econometrica*. 1954. 22 (3). P. 265–290.

- в економіці постійно відбувається взаємодія (обмін) всередині та з навколишнім середовищем (системою вищого рівня) речових, фінансових (грошової вартості та грошового капіталу) та інформаційних вхідних та вихідних потоків, при цьому:
  - зазначені потоки існують у певних характерних для системи просторових і часових межах;
  - у ході взаємодії зазначених потоків економіка «прагне» досягти стану збалансування, підтримуючи тим своє існування та забезпечуючи розвиток;
  - роль інформаційних потоків зростає і стає визначальною, повною мірою реалізуючи характерні унікальні властивості інформаційного ресурсу (підрозділ 1.4);
- динамічна рівновага речових, фінансових та інформаційних потоків як об'єктивне явище, координується людським (суб'єктивним) чинником, при цьому:
  - люди (учасники економіки) намагаються скеровувати економічний розвиток до наперед визначеної у певних характерних для цієї системи просторових і часових межах мети;
  - ефективність та результати взаємодії речових, фінансових та інформаційних потоків, а також досягнення мети економічного розвитку значною мірою залежать від обізнаності та мотивацій учасників економіки (насамперед менеджменту), а також наявних інструментів забезпечення (реалізації) цих потоків;
- інформаційна взаємодія зазначених вище потоків усередині економіки та з навколишнім середовищем відбувається відповідно до розвитку та інституціоналізації системи відкритого інформаційного обміну, зокрема інституціоналізації фінансового екаунтингу; інституційними засадами фінансового екаунтингу насамперед є такі:
  - закріплення нормативно-правовими актами інформаційної відкритості фінансів;
  - дотримання принципів корпоративного керування;
  - міжнародна стандартизація фінансової звітності,
  - становлення екаунтингу – у тому числі фінансового екаунтингу – як самостійного виду господарської діяльності, як бізнесу; важливим фактом визнання цього мало б стати закріплення екаунтингу (у тому числі фінансового екаунтингу) як діяльності у Класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД)[1];
  - зростання ролі фінансового екаунтингу як інформаційної підсистеми в діяльності корпорацій та державних і місцевих органів влади;

[1] Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД) – це класифікатор, котрий є частиною державної системи класифікації і кодування техніко-економічної та соціальної інформації в Україні. КВЕД гармонізовано із статистичною класифікацією видів економічної діяльності у Європейському Співтоваристві (Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes, NACE), що є гармонізованою із міжнародною стандартною галузевою класифікацією (International Student Identity Card, ISIC).

- інформаційні потоки (інформаційний обмін) як найбільш мобільні та всеохоплюючі (порівняно з речовими та фінансовими), все міцніше пов'язують економіки різних рівнів та географій в єдиний економічний простір, визначаючи стан їх динамічної рівноваги, водночас:
  - інформаційні потоки можуть як опосередковувати (супроводжувати) потоки речові та фінансові, так і представляти економічні відносини, не супроводжуючись такими потоками;
  - завжди наявна енерго-інформаційна взаємодія (розділ 2).

Метою означених вище процесів має бути досягнення ефективного вартісно-інформаційного обміну в економіці, інформаційне сприяння її динамічній рівновазі, сталому розвитку. Динамічна рівновага сучасної економіки є багатоаспектним явищем і виявляється у такому:

По-перше, процеси динамічної рівноваги економіки відбувається як в середині самої економіки будь-якого рівня, так і в її зв'язках з навколишнім середовищем, яким є не лише економіка, але й навколишнє середовище.

По-друге, процес динамічної рівноваги економіки не лише виявляється у русі речових, інформаційних та енергетичних потоків, а й забезпечується ними. Приклад руху речових потоків – експортно-імпортні потоки товарів і послуг; прикладом енергетичних потоків є не лише рух фізичних енергоносіїв (тобто викопних та відновлюваних[1] джерел енергії), а й рух вартості (рух грошової вартості та грошового капіталу, тобто фінансових потоків розділ 2); інформаційні потоки можуть бути як невід'ємними від речових та фінансових, так і функціонувати самостійно (розділ 1).

По-третє, економіка передбачає одночасне існування та зрівноваження (взаємне збалансування) біполярних явищ і процесів, пов'язаних з: виробництвом і споживанням; попитом і пропозицією; ресурсами і потребами; доходами і витратами; бажаннями і можливостями; та ін.

По-четверте, в економіці всі зазначені вище біполярні явища та процеси існують одночасно у фінансовому та інформаційному планах: супроводжуються рухом грошової вартості та грошового капіталу, їх формуванням, розподілом, обміном та споживанням, а також відповідним інформаційним обміном.

По-п'яте, динамічну рівновагу сучасної економіки як відкритої системи можна визначити як стан, за якого одночасно досягається:

а) зрівноваження, тобто взаємне збалансування вартісних (грошових) розподільчих і перерозподільчих явищ і процесів з рештою економіки, результатом чого унеможливлюється створення в економіці «фінансових бульбашок»;

б) належний інформаційний обмін з питань фінансових розподільчих та перерозподільчих відносин, завдяки якому мінімізується інформаційна асиметрія фінансів;

[1] Про альтернативні джерела енергії. Закон України від 20.02.2003 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15/ed20170611.

в) на основі переліченого в (а) та (б) в економіці відбувається зрівноваження та взаємне збалансування виробництва і споживання, попиту і пропозиції, ресурсів і потреб, доходів і витрат, бажання і можливостей тощо.

Зв'язок динамічної рівноваги та сталого розвитку економіки

Поняття «динамічна рівновага економіки як відкритої системи» тісно пов'язане з поняттям «сталий розвиток економіки». Явища та процеси, що стоять за цими поняттями дуже близькі та нерідко ототожнюються. Водночас, їх слід розрізняти, оскільки:

По-перше, сталий (англ. sustainable) розвиток, тобто стійкий до ризиків розвиток більше асоціюється з метою (місією) розвитку економіки того чи іншого рівня (макро- та мікроекономіка, їх підсистем). Водночас, динамічна рівновага економіки як відкритої системи більше стосується механізмів забезпечення цього сталого розвитку. Тобто, якщо сталий розвиток відповідає на питання «Що? Куди?», то динамічна рівновага економіки як відкритої системи – на питання «Як? Чому? За рахунок чого?». Динамічна рівновага економіки не є самоціллю, вона має відбуватися таким чином, щоб відбувався саме сталий розвиток економіки.

По-друге, у динамічній рівновазі економіки йдеться про функціонування саме економіки: її здатність забезпечувати власну динамічну рівновагу, а також зв'язки економіки того чи іншого рівня (оскільки вона є відкритою системою) з навколишнім середовищем. Тобто йдеться про функціонування в економіці речових, інформаційних та/або енергетичних потоків, через які забезпечується зв'язок економіки того чи іншого рівня з навколишнім середовищем, під яким розуміється як (а) економіка вищого рівня, так і (б) довкілля загалом. Нагадаємо, що під довкіллям розуміємо всі живі та неживі об'єкти, що природно існують на Землі або в деякій її частині, як це визначено Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017)[1].

Водночас, сталий розвиток економіки розглядається лише у контексті мінімізації її негативного впливу на довкілля, тобто як процес змін з утриманням такого трьохвекторного балансу, як еколого-економіко-соціальна рівновага. Отже, сталий розвиток господарського життя суспільства розглядається лише з точки зору його взаємодії з довкіллям: з життєдіяльністю і здоров'ям людей, флорою, фауною, біорізноманіттям, ґрунтами, повітрям, водою, кліматом, ландшафтом, природними територіями та об'єктами, історичними пам'ятками та іншими матеріальними об'єктами чи сукупності цих факторів, а також об'єктами культурної спадщини чи соціально-економічними умовами, які є результатом зміни цих факторів.

На міжнародному рівні парадигма сталого розвитку була сформована Комісією ООН з питань навколишнього середовища та розвитку (World Commissionon Environmentand Development, WCED) у документі під назвою

[1] Про оцінку впливу на довкілля. Законом України від 23.05.2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19.

«Наше спільне майбутнє» (1987). Цим документом визнано, що сталим є розвиток, за якого «задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без утиску майбутніх поколінь задовольняти свої потреби»[1].

Стала економіка нині асоціюється з поняттями «зелена економіка» («біоекономіка»), «економіка замкненого циклу» («циркулярна економіка»), що передбачають широке використання інформації та інноваційних технологій на всіх етапах вартісного ланцюжка (підрозділ 2.5). Сталий розвиток неможливий без розвиненої системи управління фінансовими та загальноекономічними ризиками.

У 2015 р. Генеральною Асамблеєю ООН у Резолюції «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» було виокремлено 17 глобальних цілей, а в межах них – 169 завдань, необхідних для збалансованого розвитку у трьох його компонентах – економічному, соціальному і екологічному[2]. Цією Резолюцією Україна та інші країни-учасниці підтвердили, що протягом наступних 15 років у прийнятті рішень будуть керуватися цими цілями і завданнями, а також необхідністю забезпечення належного інформаційного обміну і транспарентності.

Незважаючи на труднощі, з якими Україна зіткнулася через військову агресію Російської Федерації, її суспільство обрало стратегію європейського цивілізаційного розвитку та впевнено дотримується політики сталого розвитку. На офіційному рівні така позиція задекларована Угодою про асоціацію між Україною та ЄС[3], а також зафіксована документом «Україна-2020», затвердженим Указом Президента України (2015)[4].

У 2017 р. за підтримки ООН та Глобального екологічного фонду (Global Environment Facility, GEF)[5], який працює в Україні, реалізуючи проєкт «Інтеграція положень Конвенцій Ріо[6] в національну політику України», було підго-

[1] Развитие и международное экономичнское сотрудничество: Проблемы окружающей среды. / Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. ООН, Геральная Ассамблея, 4.04. 1987 г. URL : http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf.

[2] Transforming our Word: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. 2015. 41 p. URL : https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication.

[3] Угода про асоціацію між Україною та ЄС була синхронно ратифікована Верховною Радою України та Європейським Парламентом 16.04.2014 року.

[4] Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України, від 12.01.2015 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10.

[5] Global Environment Facility (GEF) – це самостійний міжнародний фінансовий суб'єкт, чия діяльність реалізується через Програми ООН з розвитку та охорони довкілля, а також через World Bank. GEF заснований 1991 року як фінансовий механізм надання країнам, що розвиваються, грантів на реалізацію проєктів, які позитивно впливають на довкілля та сприяють формуванню сталих джерел доходів місцевого населення. GEF фінансує додаткові витрати таких проєктів, щоб забезпечити їх екологічну привабливість. (GEF. URL : https://www.thegef.org/about-us).

[6] У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку, на якій було прийнято три глобальні конвенції: (1) Конвенція з біологічного різноманіття (UN Convention on Biological Diversity, CBD), мета якої – збереження та відновлення біологічного різноманіття, його стале використання, у т. ч. шляхом справедливого розподілу отриманих від цього вигод; (2) Рамкова конвенція про зміну клімату (The UN Framework Convention on Climate Change, UNFCCC), мета якої – стабілізація концентрації в атмосфері парникових газів на рівні, якій забезпечить запобігання негативним антропогенним змінам клімату; (3) Конвенція про боротьбу з опустелюванням (The UN Convention to Combat Desertification, UNCCD), мета якої – як запобігання подальшому опустелюванню земель, так і пом'якшення негативного впливу посух. (Інтеграція принципів сталого розвиту. Сталий розвиток для України. URL : http://www.sd4ua.org/integratsiya/).

товлено проєкт «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року»[1]. Ця Стратегія України враховує як Глобальні цілі сталого розвитку (ЦСР), визначені самітом ООН з питань сталого розвитку (2015)[2], так і Стратегію сталого розвитку ЄС[3]. У 2016 р. за ініціативи Уряду України та за сприяння ООН була розроблена адаптована для України система ЦСР, яка містить 86 завдань з розвитку та 172 інклюзивних показники моніторингу їх виконання. Саме ця адаптована система ЦСР є основою проєкту Стратегії сталого розвитку України до 2030 р.

У проєкті Стратегії сталого розвитку України до 2030 р. наголошується, що розроблена ООН Стратегія сталого розвитку є політичною і практичною моделлю розвитку, яка орієнтована на досягнення оптимального балансу між трьома складовими розвитку – економічною, соціальною та екологічною, задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби[4]. За станом на початок 2020-х років в Україні найбільш узгодженими з цілями сталого розвитку ООН є близько 40 програм (додаток З).

Критерії та параметри відкритості та динамічної рівноваги сучасної економіки

Вивчаючи відкритість та динамічну рівновагу сучасної, тобто інформаційного суспільства економіки, логічно постає питання: Які ж критерії та параметри оцінювання цієї відкритості та динамічної рівноваги? Без пошуку відповіді на це питання подальше дослідження відкритості та динамічної рівноваги економіки, рушіїв таких процесів та створення умов для їх ефективного вияву залишатиметься неповним.

Поняття «критерій» та «параметр» дуже близькі, але у цьому дослідженні вважаємо доцільним їх дещо відокремити, а тому зафіксуємо таке:

- під критеріями відкритості економіки та її здатності бути у динамічній рівновазі розуміємо ті мірила (властивості) економіки та її процесів, за якими економіка класифікується як (а) відкрита (на противагу автаркії) і (б) така, що здатна забезпечувати свою динамічну рівновагу;
- мати ту чи іншу властивість (вимір), ще не означає виявляти її. Параметри дають можливість оцінити ступінь (характер) вияву певного критерію відкритості економіки та її здатності динамічно урівноважуватися на тому, чи іншому етапі розвитку та за певних обставин. Інакше кажучи, ступінь (характер) вияву кожного з критеріїв характеризується певними параметрами, за допомогою вимірів, ве-

[1] Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект 2017. URL : http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html.

[2] Цілі сталого розвитку 2016–2030. United Nations. Ukraine. URL : http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku.

[3] EU Sustainable Development Strategy. European Commission. Environment. URL : http://ec.europa.eu/environment/sustainable-development/strategy/index_en.htm.

[4] Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проект 2017. URL : http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html.

личин тощо. Тобто за допомогою величини параметру (конкретних показників) оцінюються ступінь відкритості економіки та реалізація її здатності динамічно урівноважуватися;

- показниками ефективності (дієвості) відкритості та динамічної рівноваги економіки є такі: темпи розвитку економіки; рівень добробуту людей; стан довкілля; рівень духовного розвитку пов'язаних з економікою людей.

На сучасному етапі розвитку суспільства економіка кожного рівня є системою відкритою, а ступінь відкритості може бути різним. Далі у нашому дослідженні у процесі розгляду відкритості та динамічної рівноваги економіки йтиметься саме про макроекономіку та інформаційну підсистему її фінансів (детально про фінанси макроекономічного рівня див. підрозділ 2.4).

Макроекономіка як відкрита система має властивість зберігати динамічну стійкість внутрішнього стану – так би мовити «економічний гомеостаз», основою якого є динамічні процеси: рівновага в економіці безперервно порушується і так само безперервно відновлюється. Гомеостаз економіки визначається показниками (константами), що характеризують нормальний стан цієї економіки, і такими показниками можуть бути: темпи економічного зростання; динаміка валютного курсу; темпи інфляції; ВВП на душу населення; мінімальна заробітна плата; прожитковий мінімум тощо. Вважаємо, що величина цих показників (бенчмарків) має розраховуватися за даними найкращих міжнародних практик.

Зауважимо, що безвідносно до теорії відкритих систем та їх динамічної рівноваги, на сьогодні в економічній науці є вже чимало досліджень теми відкритої економіки. Відкрита економіка широко вивчається у контексті розвитку міжнародних відносин, інтеграційних і глобалізаційних процесів сучасності, вільного руху продуктів і послуг, грошового капіталу (у тому числі іноземних інвестицій), робочої сили та інформації. Наприклад, Енциклопедія сучасної України[1] містить дефініцію поняття «відкрита економіка»: відкритою є економіка[2], яка знаходиться під впливом зовнішньоекономічних зв'язків, котрі впливають на внутрішню макроекономічну систему країни. Відкрита економіка може розглядатися (а) з точки зору теорії макроекономічних моделей та (б) аналізу практики конкретних моделей розвитку окремих країн.

З точки зору теорії макроекономічних моделей відкрита економіка – це процес виробництва (створення національного продукту), що опосередковується взаємодією із зовнішнім світом через потоки товарів і послуг, грошового капіталу, робочої сили та інформації. Наявність таких потоків, принаймні експорту та імпорту товарів та послуг, відрізняє модель відкритої економіки від теоретичної моделі закритої економіки. Класична модель

[1] Енциклопедія сучасної України (Encyclopedia of Modern Ukraine) є спільним проєктом Національної академії наук України та такої всесвітньої академічної організації, як Наукове товариство імені Шевченка. У цій енциклопедії зібрано матеріали, що характеризують добу державної незалежності України в усіх вимірах від початку XX ст. до сьогодення.

[2] Encyclopedia of Modern Ukraine. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=34384.

відкритої макроекономіки може бути охарактеризована такими рівнянням макроекономічної рівноваги (рівняння 4.1 та 4.3) :

$$Y = E + X - M \quad (4.1),$$

де Y – національний продукт; E – національні витрати; X – експорт; M – імпорт. E розраховуються за формулою (4.2):

$$E = C + Id + G \quad (4.2),$$

де C – приватне споживання; Id – внутрішнє нагромадження капіталу; G – витрати уряду (державні закупівлі товарів і послуг). Або:

$$Y = S - M = Id + If - M \quad (4.3),$$

де S – національні заощадження; If – чисті (нетто) закордонні інвестиції.

З точки зору аналізу практики конкретних національних економік ступінь відкритості кожної з них характеризується показниками, які:

- відображають рівень залежності тієї чи іншої національної економіки від іноземних ринків та закордонних факторів виробництва, а саме: відношення обсягу експорту, імпорту та зовнішньоторгового обороту товарів і послуг (або окремо товарів, окремо послуг) країни до її ВВП (ВНП); частка річного припливу прямих іноземних інвестицій в країну та частка її інвестицій за кордон; співвідношення нагромадженого обсягу прямих іноземних інвестицій в країну та її прямих інвестицій за кордон; співвідношення інвестицій цієї країни до її ВВП; обсяги торгівлі та інвестицій у розрахунку на душу населення; інші;
- засвідчують ступінь відкритості торгового режиму національної економіки, а саме: середньоарифметична та середньозважена величина імпортного тарифу; коефіцієнт варіації імпортного мита[1]; частка тарифної позицій з категорії «міжнародний пік» (тарифи, що перевищують 15%); частка тарифів з категорії «національний пік» (тарифи, що принаймні втричі перевищують сукупну середньоарифметичну величину тарифу); частка неадвалорних ставок мита; частка безмитного імпорту; частка товарної позицій, що підпадає під нетарифні обмеження (квоти, ліцензії); інше.

Отже, ступінь відкритості економік оцінюється різними показниками. Зокрема, показником зростаючої фінансової інтеграції економік на глобальному рівні є динаміка частки світової торгівлі у валовому світовому продукті (Gross World Product, GWP). За даними UNCTAD[2], протягом 1990–2014 рр. обсяг експорту товарів і послуг зріс вшестеро, досягнувши понад 24 трлн дол. США. Ці темпи були вищі за темпи зростання GWP, у результаті чого частка міжнародної торгівлі у GWP піднялася з 20% на початку 1990-х років до більш як 30% в наші дні[3]. За даними світового атласу даних – Knoema – у 2017 р. частка

[1] Коефіцієнт варіації є відносною величиною, що служить характеристикою коливання (мінливості) ознаки. К. в. застосовується для порівняння мінливості ознак об'єкта, що виражені в різних одиницях вимірювання. К. в. визначається у відсотках і дорівнює відношенню середнього квадратичного відхилення до середнього арифметичного. Мінливість вважається слабкою, якщо к. в. <10%; якщо 11–25%, то середньою; значною, якщо >25%.

[2] Key Statistics and Trends in International Trade 2017. The Status of World Trade. – NCTAD, United Nations, New York And Geneva, 2018. P. 11. URL : https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2109.

[3] Key Statistics and Trends in International Trade 2017. UNCTAD, United Nations, New York And Geneva, 2018. P. 11.

експорту товарів і послуг у GWP становила майже 29%[1]. Можна зробити висновок, що загалом у світі обсяг міжнародної торгівлі товарами і послугами на сучасному етапі тримається на рівні 1/3 від обсягу світового продукту. Звичайно ж, у розрізі національних економік цей показник варіюється.

Розрізняють п'ять типів моделей відкритої національної економіки.

Перший тип – це економіка, орієнтована на максимальне використання міжнародного поділу праці, значне збільшення частки зовнішньої торгівлі та іноземних інвестицій у ВВП (ВНП). Якнайширша присутність іноземного капіталу в національній економіці є вагомим фактором її міжнародної конкурентоспроможності. Економіку цього типу представляють насамперед Канада, Ірландія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція та Угорщина.

Другий тип – економіка, яка має високу чи зростаючу залежність від зовнішньої торгівлі, але водночас обережно підходять до залучення іноземного капіталу, роблячи акцент на збереженні позицій національного капіталу в процесі експорт-орієнтованого зростання. Цей тип економіки характерний, наприклад, для Малайзії, Мексики, Південної Кореї та Бразилії.

Третій тип – економіка, яка ставить наголос насамперед на її участі у міжнародних ринках капіталу за збереження активної зовнішньоторговельної політики, але такої, що не робить національну економіку переважно експорт-орієнтованою. Цей тип економіки простежується, зокрема, в Швейцарії, США, Великій Британії, Німеччині, Франції, Ізраїлі та Китаї.

Четвертий тип – економіка збереження статус-кво; вона орієнтована на паралельний розвиток майже однаковими темпами внутрішньої та зовнішньої економіки. Приклад економіки даного типу, в якій торгові квоти і частка участі іноземного капіталу помірно зростає, є Італія, Аргентина та Індонезія; а коли ці показники більш-менш стабільні та обмежені – Японія і Нова Зеландія.

П'ятий тип – економіка, якій характерне намагання обмежити вплив міжнародної торгівлі та інвестицій на національний економічний розвиток. Тут існує два підтипи економік: перший – коли є часткова корекція надмірної залежності економіки від світових економічних процесів (Сінгапур); другий – випливає із загальної економічні стратегії розвитку (Єгипет, Саудівська Аравія).

Економіку України, за формальними ознаками, можна віднести до другого з названих типів відкритої економіки. Для її економіки характерне активне включення у процеси зовнішньої торгівлі: за період 2010–2020 рр. середньорічне відношення до обсягу ВВП її експорту товарів і послуг склало 47,9%, а імпорту 53,5%[2]. Одночасно є обмеженою її залежності від світових потоків капіталу: за період 2010–2020 рр. середньорічне відношення обся-

[1] Knoema. URL : https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2018-gdp-by-country-data-and-charts https://knoema.com/atlas/ranks/Exports.

[2] Експорт та імпорт України. Мінфін. URL : https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/eximp/.

гу прямих іноземних інвестицій в Україну до її ВВП становило лише 1,4%[1]. Така ситуація в економіці України не є її метою, а стала наслідком насамперед обмеженості внутрішнього попиту (через відносно низький рівень доходів населення) та недостатньо сприятливого інвестиційного клімату.

Держава відіграє важливу роль у розвитку відкритої економіки та її динамічної рівноваги через впровадження політики, спрямованої на:

- сприяння вільному міжнародному руху товарів і послуг, технологій, грошового капіталу, інформаційного і культурного обміну, людей;
- стимулювання виробництва експорто-орієнтованих товарів і послуг та заохочення вивозу інших товарів і послуг;
- забезпечення вільної конвертації валют на національному ринку;
- сприяння взаємозв'язкам із закордонними фірмами та розвиток процесів міжнародної економічної інтеграції;
- створення правового фундаменту для заохочення потоків іноземних інвестицій та технологій;
- заохочення міжнародного інформаційного і культурного обміну;
- інше.

Перехід національної економіки до режиму більшої відкритості стимулюється також діями ТНК. Прагнучи освоїти нові ринки, ТНК створюють у різних країнах філіали, дочірні компанії, представництва, що дає змогу їм певною мірою обходити протекціоністські перепони національних економік та інтернаціоналізувати міжнародний економічний обмін.

Фінансовий екаунтинг у забезпечені відкритості та динамічної рівноваги економіки

Відомо, що відкритість та динамічна рівновага економіки неможлива без належного інформаційного обміну як у середині економіки, так і в її зв'язках з навколишнім середовищем. Особливість економіки інформаційного суспільства у тому, що інформація як економічний ресурс стає визначальним фактором виробництва, і користь від правильно налагоджених інформаційних потоків (інформаційного обміну) значно перевищує обсяги ресурсів, необхідних для їх організації.

Відсутність належного інформаційного обміну і вражаюча інформаційна асиметрія на окремих сегментах фінансових ринків є одними з чинників дизбалансів в економіці, руйнівних фінансових криз. Прикладом такого є фінансові кризи кінця XX ст. та світова фінансова криза, що розпочалася у 2007 р. і наслідки якої, за оцінками експертів, людство відчуватиме до 2025 р. З цього приводу відомий фінансовий журналіст, постійний дописувач таких авторитетних фінансових видань, як «The New York Times Magazine», «The Wall Street Journal», «Bloomber», автор бестселера про причини і розвиток іпотечної кризи у США 2000-х років «Велика гра на понижен-

[1] Прямі іноземні інвестиції. Мінфін. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2018. Валовий внутрішній продукт. Мінфін. URL : https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/.

ня. Таємні пружини фінансової катастрофи» (2010) – американець Майкл Льюїс (Michael Lewis) зауважує, що саме вражаюча інформаційна асиметрія, яка існувала на фінансових ринках кінця 1990 – початку 2000-х років, особливо на ринку боргових зобов'язань, фактично зробила можливою найбільшу в історії людства світову фінансову кризу[1].

Іншим прикладом ролі фінансового екаунтингу у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги економіки може служити практика інвестиційного бізнесу, а саме: діяльність фондів прямого інвестування, зокрема «зелених» фондів. З одного боку, акумульований «зеленими» фондами капітал інвестується в інноваційні проєкти, формуючи позитивний імідж інвесторів, і є популярним предметом інформування. Водночас, проєкти «зелених» фондів мають інноваційний характер і супроводжуються підвищеними ризиками, у мінімізації яких безперечною є роль інформаційної підсистеми фінансів.

Розвиток інформаційної інфраструктури фінансів є одним із основних трендів сучасності, відповідає політиці сталого розвитку, глобалізації економічної діяльності суспільства[2]. Ефективний інститут фінансованого екаунтингу стає важливою ознакою розвиненості, а отже, відкритості економіки та її здатності належним чином підтримувати динамічну рівновагу. Учасники економіки уважно відстежують необхідні їм інформаційні потоки, зокрема, дані про прямі інвестиції, зовнішню торгівлю, міжнародні кредити, кон'юнктуру валютних і фондових ринків тощо. Інформаційно покриваючи всі сфери економіки, процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання, фінансовий екаунтинг є каналом зв'язку економіки не лише з іншими господарствами, а й і позаекономічним життям соціуму та довкіллям загалом, оскільки інформаційно охоплює їх у частині, що стосується економіки. Користуючись новітніми інформаційними технологіями, ця інформаційна підсистема фінансів здатна дуже мобільно, швидко і з широким охопленням забезпечувати інформаційний обмін.

На рис. 4.1.1 представлено структурно-логічну схему місця фінансового екаунтингу у загальній архітектурі сучасної економіки та її фінансів. Показано, що фінанси як інфраструктурна сфера економіки мають інформаційну підсистему – фінансовий екаунтинг, який є у всіх сферах фінансів – публічних та корпоративних фінансах, фінансах домогосподарств, фінансовому ринку та міжнародних фінансах. У підрозділі 3.2 вже розглядалася роль фінансового екаунтингу в економіці, і вона полягає у: розкритті інформації та забезпеченні транспарентності діяльності; мінімізації невизначеності та зменшенні ризиків; забезпеченні учасників економіки інформацією, яка сприяє розвитку їх обізнаності з питань фінансів та зростання фінансової грамотності. Ефективність реалізації переліченого залежить від рівня розвитку (інституціоналізації) цієї інформаційної підсистеми фінансів.

---

[1] *Lewis Michael.* The Big Short: Inside the Doomsday Machine. USA: W. W. Norton & Company, 2010. 266 p.

[2] *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной ; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с., С. 92–99. *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика : в 2-х т. Т. 1. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. 598 с. С. 112–115.

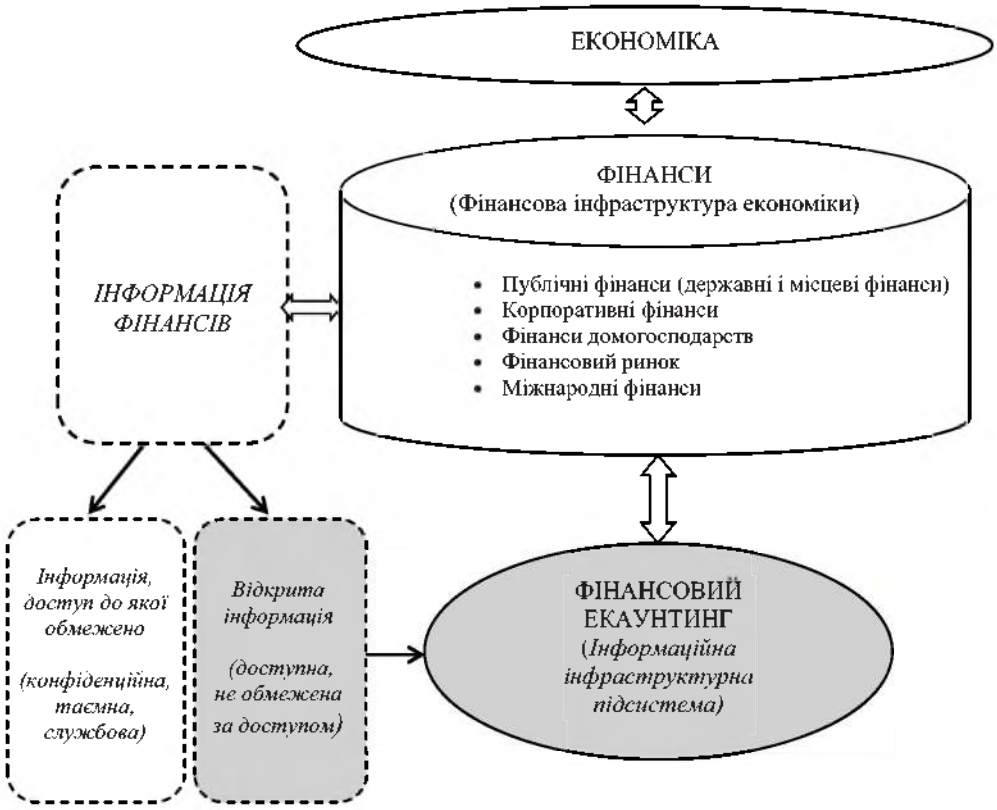

Рис. 4.1.1. Фінансовий екаунтинг в архітектурі фінансів та економіки

Фінансовий екаунтинг, відображаючи особливості макро- та мікроекономіки, умовно поділяється на фінансовий екаунтинг рівня макро- та мікроекономіки. Інформаційно динамічна рівновага економіки забезпечується значною мірою завдяки фінансовому екаунтингу рівня макроекономіки, який «відповідає» за підготовку та надання учасникам економіки макрорівневої інформації, необхідної для прийняття і реалізації рішень з підтримки і відновлення динамічної рівноваги в економіці.

Інформація фінансового екаунтингу макроекономічного рівня – це дані, що характеризують рух грошової вартості та грошового капіталу і пов'язані з ними економічні відносини на макрорівні, які важливі у довгостроковому плануванні та розробці політик. З цього приводу професор з економіки Гарвардського університету Ніколас Менк'ю (Nicholas Mankiw) зазначає, що макроекономіка, оперуючи фактичними даними історичного досвіду та аналітичними матеріалами, проливає світло на факти і події реальної дійсності, пояснює економічні явища і процеси, а тому необхідна для вдосконалення економічної політики[1]. Відсутність якісної макроекономічної та макрофінансової інформації негативно позначається на розвитку бізнесу: йому

[1] *Манків Г. Н.* Макроекономіка / пер. з англ.: наук. ред. пер. С. Панчишина. Київ : Основи, 2000. 588 с. С. 34–35.

потрібні детальні зіставні та актуальні дані щодо ВВП, платіжного балансу, податків, державних закупівель, кон'юнктури рину тощо. Відсутність такої інформації змушує вибудовувати бізнес-плани та фінансові моделі розвитку на основі експертних оцінок, що знижує їх реалістичність.

Трендом розвитку фінансового екаунтингу XXI ст. є поширення його на макрофінансовий рівень, на публічні (державні та місцеві) фінанси. Це об'єктивний процес, оскільки інформація про державні та місцеві фінанси, які охоплюють щонайменше третину створюваного у світі ВВП, необхідна всім учасникам економіки. Наука констатує, що після кількох десятиліть політики дефіцитного фінансування і проведення низки реформ у державному секторі уряди провідних країн світу намагаються запровадити ідеологію управління державними фінансами, близьку до підприємницької шкали цінностей, яка вважається еталоном раціональності рішень. Так, в управлінні бюджетними ресурсами пропонується перехід до управління бюджетними результатами, що передбачає більшу транспарентність бюджету[1].

Макроекономічна інформація з фінансових питань життєво необхідна суспільству. Підтверджуючи її унікальну важливість, IMF визнає її суспільним благом, наголошує на необхідності належного поширення та забезпечення необмеженого доступу до неї користувачів[2]. Водночас під поняттям «поширення» розуміють сукупність усіх засобів надання суспільству інформації, а саме: випуск документів (повідомлення для видань, періодичні видання та спеціальні публікації, що не належать до серійних видань); поширення даних в електронній формі (наприклад, дискети, компакт-диски, через Інтернет); надання інформації у друкованому вигляді або в електронному форматі у відповідь на прямі запити; надання доступу до статистичної інформації шляхом систем автоматичних телефонних запитів і/або факсом. Щодо періодичності надання інформації, то IMF рекомендує для конкретних наборів даних враховувати відповідні фактори, у тому числі керуватися потребами аналізу та простотою спостережень і складання статистичних даних

Для забезпечення відкритості та динамічної рівноваги економіки необхідною є також діяльність фінансового екаунтингу рівня мікроекономіки. На відміну від макроекономіки, мікроекономіка обіймає спектр господарських питань з виробництва і споживання на рівні домогосподарств і корпорацій. Її характеризує така інформація, як: обсяги, структура та характер потреб споживачів; що, де і як слід виробляти; які, де і в якій кількості мають для цього залучатися ресурси; кому і які результати принесе виробництво; якими є доходи учасників економіки та як вони розподіляються на поточне і відкладене у часі споживання. Така інформація, належно характеризуючи мікроекономічну ситуацію, дає можливість учасникам економіки планувати і прогнозувати поведінку, без чого неможливо забезпечити динамічну рівновагу економіки.

---

[1] *Бабич Т. С.* Макрофінансове бюджетування / Т. С. Бабич, Т. В. Жибер; за наук. ред. В. М.Федосова. Київ : КНЕУ, 2011. 311 с. С. 6, 8.

[2] Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. – Международный валютный фонд. Вашингтон, 2007. 83 с. п. 2.3.

Важлива роль фінансового екаунтингу рівня мікроекономіки, яка полягає у розкритті інформації та забезпеченні транспарентності діяльності корпорацій і домогосподарств, оскільки, забезпечуючи рух у напрямку динамічної рівноваги, важливо враховувати виклики сучасної економіки, що нерідко зумовлені егоцентричними фінансовими інтересами великих учасників економіки (національних корпорацій та ТНК). Протидією таким викликам є розвиток фінансового екаунтингу рівня мікроекономіки, дані якого, розкриваючи інформацію щодо корпорацій та домогосподарств, сприяють вчасному виявленню, попередженню і виправленню дисбалансів, забезпеченню динамічної рівноваги в економіці.

В Україні розвиток та інституціоналізація фінансового екаунтингу є однією з базових умов економічного прогресу, і вони тісно корелюють із завданнями Стратегії національної безпеки країни (2015)[1]. Згідно зі Стратегією основна мета країни – забезпечити нову якість економічного, соціального і гуманітарного розвитку, а також інтеграція до Європейського союзу. Для досягнення цього поставлено такі завдання: сформувати сприятливий бізнес-клімат, забезпечити транспарентність фіскальної і грошово-кредитної політики, відновити довіру до вітчизняних фінансових інститутів, реформувати систему державного управління із забезпеченням її відкритості, прозорості, підзвітності державних органів та упровадження електронного урядування. Також потрібно удосконалювати професійну підготовку з інформаційної безпеки, впроваджувати відповідні загальнонаціональні освітні програми з медіакультури із залученням громадянського суспільства і бізнесу.

Хорошим прикладом реалізації ролі фінансового екаунтингу у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги економіки служить інформаційна система банківського ринку як найбільш розвиненого сегмента фінансів у будь-якій країні. Банки як основні учасники економіки та яскраві представники фінансових корпорацій, в прогресивних економіках можуть служити зразком відкритості інформації фінансів. Наприклад, в Україні на сайті НБУ з 2002 р. щоквартально надається у зведеному Excel файлі інформація з фінансової звітності всіх діючих в країні комерційних банків[2]. Завдяки цим даним користувачі, які розуміються на структурі активів, зобов'язань, власного капіталу та фінансових результатів банків, мають можливість досить детально проаналізувати фінансовий стан окремих банківських установ, порівняти їх між собою, виявити місце і роль банку як у всьому загалі діючих в Україні банківських установ, так і в окремій їхній групі. На сайті подається чимало іншої корисної фінансової інформації по банках. Певною мірою це може служити орієнтиром для того, куди слід рухатися у розвитку інституту фінансового екаунтингу, при зборі, обробці та поданні користувачам інформації з інших видів економічної діяльності.

[1] Стратегія національної безпеки України. – Указ Президента України від 26.05.2015, № 87/2015. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015.

[2] Показники банківської системи. Офіційний сайт НБУ. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.

4.2. Закріплення нормативно-правовими актами інформаційної відкритості фінансів

Законодавче закріплення відкритості інформації – основа розвитку та інституціоналізації фінансового екаунтингу

Фінансовий екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів має, як будь-яка соціально значима діяльність, що зачіпає інтереси багатьох учасників економіки, певним чином регулюватися законами, підзаконними актами та відповідними внутрішніми нормативними положеннями суб'єктів господарювання як національного, такі і міжнародного рівнів. Закріплений у таких нормативно-правових актах порядок є неодмінною засадою інституціоналізації фінансового екаунтингу: тим суспільство визнає обов'язковість цієї інформаційної підсистеми, порядок організації її системної діяльності та забезпечення належного інформаційного обміну.

Разом із тим, діяльність авторитетних рейтингових агентств, консалтингових, аудиторських, спеціалізованих мас медіа та інших інституцій, що професійно займаються фінансовим екаунтингом, також сприяє законодавчому закріпленню відкритості в інформаційному обміні. Виявляється це так: по-перше, внутрішнє законодавство цих інституцій містить положення, що спрямовані на дотримання принципу відкритості як власних фінансових відносин, так і фінансів клієнтів; по-друге, інституції фінансового екаунтингу здійснюють певний контроль за дотриманням відкритості та якістю інформації, що подається учасникам економіки. Наприклад, незалежні аудитори, яких залучають для перевірки та підтвердження правильності фінансових звітів, надають певні гарантії ринку щодо якості надаваної інформації; засоби масової інформації, які займають активну позицію та є доволі інформованими, аналізують поведінку учасників фінансового ринку та їхню інформацію, чим також відіграють значиму роль у забезпеченні відкритості фінансів та економіки загалом.

Відповідно до етапів інституціоналізації суспільних інститутів – фінансів і фінансового екаунтингу, зокрема (підрозділи 1.5 та 3.2) – законодавче закріплення положень, що стосуються порядку діяльності того чи іншого інституту починається на другому, передостанньому етапі його становлення. Важливість процесу фіксації у нормативно-правових актах понять і положень щодо порядку функціонування фінансового екаунтингу зумовлена тим, що таким чином цей суспільний інститут закріплюється у соціумі історично, опредмечується і перетворюється на об'єктивну реальність.

Оскільки особливість фінансового екаунтингу у тому, що його інформаційна продукція завжди відкрита, а її користувачами може бути будь-хто, у нормативно-правових актах з питань інформаційного обміну мають, насамперед, фіксуватися поняття та процеси, що стосуються саме цих аспектів. Тобто законодавчо має закріплюватися принцип відкритості в інформаційному обміні, що супрово-

джується: класифікацією інформації на відкриту та інформацію з обмеженим доступом; визначенням публічної інформації та механізмів її забезпечення; розмежуванням понять «транспарентність» і «розкриття інформації»; обов'язковістю не просто відкритої, а й зрозумілої та корисної користувачам інформації; встановленням контролю за дотриманням відкритості інформації; тощо.

З точки зору інформаційного забезпечення відкритості та динамічної рівноваги економіки особливо впливовими є інформаційні потоки публічних фінансів та фінансового ринку. Ці сегменти фінансової інфраструктури економіки домінують у макроекономіці, а тому нормативно-правове закріплення саме їх інформаційної відкритості буде розглянуто далі.

Публічні фінанси представлені фінансовими відносинами державних і місцевих органів влади, і, як вказують автори дослідження «Українська класична школа публічних фінансів» (2015)[1], публічність фінансів підкреслює належність їхніх коштів суспільству, а не державній чи місцевій владі. На основі цього і розвивався основний принцип організації публічних фінансів – відкритість, транспарентність. Натомість в умовах адміністративної економіки за часів соціалізму панувало поняття «державні фінанси», вказуючи на всеохоплюючу державну складову у суспільному житті, на переважні права державної власності у розподілі та використанні суспільного продуту. Фактом є те, що в Україні за станом на початок 2020-х років саме це поняття, а не поняття «публічні фінанси» є ще широко вживаним у її науковому середовищі та бізнесі.

На сучасному етапі дефіцит інформаційної прозорості та інформаційна асиметрія фінансів державної і місцевої влади є проблемою у багатьох країнах. Автори переконані, що в Україні – в результаті обрання нею європейського цивілізаційного вектора – така ситуація з її публічними фінансами у найближчі роки кардинально зміниться на краще. Цьому сприяють поява нових інформаційних технологій, Інтернету, вебмережі та всіх супутніх удосконалень, що виводять інформаційний обмін державних і місцевих фінансів на принципово новий рівень. Крім того, для України актуальність процесу трансформації державних і місцевих фінансів в інститут публічних фінансів зростає у зв'язку з викликами і загрозами, що посилилися в економіці на початку XXI ст. як результат непрозорості фінансів її державних і місцевих органів влади, корупційної складової.

Щодо фінансового ринку, то законодавче закріплення принципу відкритості, транспарентності найбільш ефективне в країнах, де існують:

а) Дієві механізми контролю за менеджерами та/або великими власниками корпорацій-учасниць цього ринку, що охоплює:
- відповідну нормативно-правову базу;
- систему правочину, тобто органи регулювання, які аналізують інформацію корпорацій-учасниць ринку на предмет виявлення викривлень;
- суди, які мають забезпечувати реалізацію прав учасників ринку, у тому числі прав на якісну інформацію.

[1] *Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І.* Українська класична школа публічних фінансів. Фінанси України. № 10. 2015. С. 7–31.

б) Належне корпоративне керівництво корпорацій-учасниць ринку в особі їхніх керівних органів[1].

Надзвичайно динамічним, волатильним і водночас впливовим сегментом фінансового ринку є ринок цінних паперів (фондовий ринок). Саме тому належна організація інформаційної підсистеми фондового ринку є запорукою мінімізації ризиків та ефективного руху грошової вартості та грошового капіталу в економіці. На фондовому ринку обертаються величезні обсяги грошового капіталу, залучаються численні учасники. Для більшості розвинених економік характерна капіталізація фондових ринків на рівні понад 40–60% до ВВП. На початку 2000-х років капіталізація фондового ринку, наприклад у США, перевищила 100%, у Великій Британії – майже досягла 100%, а в Швейцарії – була понад 170%[2].

Інформаційна політика провідних міжнародних інституцій

Особливу роль у розвитку та законодавчому закріпленні і реалізації принципу відкритості в інформаційному обміні відіграють провідні міжнародні інституції, засновниками та учасниками яких є держави. Серед них насамперед IMF, члени Групи Світового банку, ООН та інші. Їх політика значною мірою спрямована на розвиток та забезпечення відкритості інформації. Вони як інститути розвитку є лідерами у розробці та впровадженні правил функціонування фінансових ринків, у т. ч. з питань інформаційного обміну.

Держави-члени IMF, які визнають важливість інформаційного обміну у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги економіки, добровільно беруть на себе зобов'язання підвищувати якість інформації. Як результат, у 1996 р. IMF схвалив для країн, у яких існує доступ до ринків капіталів або вони шукають його, але вони мають проблеми із забезпеченням публічності фінансової інформації, Спеціальний стандарт поширення даних (Special Data Dissemination Standard, SDDS)[3]. Такий Стандарт постійно удосконалюється з урахуванням досвіду країн, побажань інших міжнародних організацій та потреб глобальної економіки, і за станом на 2022 р. діяли SDDS у редакції 2013 р.[4]

Україна взяла на себе зобов'язання підвищувати якість публічної інформації і на початку 2003 р. приєдналася до SDDS[5], ставши 52 членом цієї інформаційної системи. Координатором поширення даних в нашій країні за цим Стандартом визначено Державну службу статистики. Тепер публічна статистична інформація за секторами економіки України – такими секторами є реальний,

[1] Практика підтверджує, що навіть найкраща у світі система розкриття інформації і добре розроблені нормативні документи не можуть стати на заваді працівникам корпорації, які, маючи намір обманути корпорацію, її власників та інших зацікавлених осіб, подають неправдиву інформацію. У таких випадках керівні органи корпорації (Збори акціонерів, Наглядова Рада, Правління), які нетерпимі до будь-яких проявів сумнівних ситуацій у розкритті інформації, є дуже дієвими і приносять реальну користь. Більш детально про корпоративне керування див. у підрозділі 4.3.

[2] Некапіталізована економіка. URL : https://dt.ua/ECONOMICS/nedokapitalizovana_ekonomika.html.

[3] IMF standards for Data Dissamination. URL : http://qoo.by/Oyv.

[4] Special Data Dissemination Standard. Офіційний сайт МВФ. URL : http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/Overview.aspx.

[5] Press Release: Ukraine Subscribes to the IMF's Special Data Dissemination Standard, January 2003. Офіційний сайт IMF. URL : http://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/14/01/49/pr0303.

бюджетно-податковий, фінансовий, зовнішній і соціально-демографічні дані – розміщується на вебсторінках IMF[1], Державної служби статистики України[2] та Офіційного інтернет-представництва Національного банку України[3].

Іншим прикладом є інформаційна політика членів Групи Світового банку (World Bank Group, WBG)[4]. Ці міжнародні організації приділяють надзвичайно велику увагу питанням прозорості діяльності та розкриття інформації ці міжнародні організації приділяють надзвичайно важливу роль, і з їхньої ініціативи щороку на міжнародному рівні визначається рейтинг прозорості діяльності учасників фінансового ринку (Aid Transparency Index)[5].

Світовий банк (World Bank, WB), учасниками якого є Міжнародний банк реконструкції та розвитку (International Bank of Reconstruction and Development, IBRD) та Міжнародна асоціація розвитку (International Development Association, IDA), запровадив у 2010 р. спеціальну Політику доступу до своєї інформації (Access Information Policy, AIP)[6]. Така політика WB забезпечила прозорість фінансування ним проєктів і стала прикладом для інших учасників фінансового ринку. Реалізуючи політику розкриття інформації, WB відкрив вільний, без обмежень доступу через вебсайт до своєї бази знань, до інформації про проєкти.

Результатом такої інституціоналізації фінансового екаунтингу Світового банку стало те, що протягом 2010–2015 рр. з цього сайту було завантажено зовнішніми користувачами понад 6 млн документів та звітів за більш як 18 тис. інформаційними показниками. Такий проактивний підхід дає змогу розповсюдити інформаційне багатство цієї міжнародної фінансової організації, результати її наукових досліджень та вважливі для всього світу статистичні дані. Після 2010 р. інші міжнародні фінансові організації – Африканський Банк Розвитку (African Development Bank) та Програма ООН з питань навколишнього середовища (United Nations Environment Programme) також беруть приклад Світового банку у розробці своїх політик із розкриття інформації.

Розвиваючи політику підтримки розвитку діяльності з підготовки та поширення належної якості макроекономічної інформації, Генеральна Асамблея ООН на початку 2014 р. затвердила десять Фундаментальних принципів офіційної статистики[7]. Першим з них проголошено незаміннність офіційної статистики в інформаційній системі демократичного суспільства. Важливою характеристикою цієї інформації є її неупередженість, тому в першо-

[1] Broadening Financial Indicators in the Special Data Dissemination Standard. IMF Policy Paper; February 22, 2010, 40 p. URL : http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/022210a.pdf.

[2] Спеціальний стандарт поширення даних МВФ. Державна служба статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

[3] Спеціальний стандарт поширення даних. НБУ: URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=51753.

[4] Членами Групи Світового банку є п›ять міжнародних організацій: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (International Bank of Reconstruction and Development, IBRD); Міжнародна асоціація розвитку (International Development Association, IDA); Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation, IFC); Багатостороннє агентство гарантування інвестицій (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA); Міжнародний центр урегулювання інвестиційних спорів (International Center for Settlement of Investment Disputes, ICSID).

[5] 2016 Aid Transparancy Index. URL : http://ati.publishwhatyoufund.org/archive/.

[6] World Bank. URL : http://intranet.worldbank.org/WBSITE/INTRANET/INTRANETHOME/0,,contentMDK:23676433~pagePK:6426483~piPK:6402841~theSitePK:86048,00.html.

[7] Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). URL : http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx

му з п'ятнадцяти Принципів Кодексу норм Європейської статистики (2011)[1] зафіксовано, що достовірність такої інформації має забезпечуватися професійною незалежністю статистичних органів від інших політичних, регуляторних та адміністративних організацій та відомств, а також від суб'єктів приватного сектору.

Принципи інформаційного обміну за законодавством України

В Україні правові основи інформаційного обміну, у т. ч. інформаційних потоків у фінансовій інфраструктурі економіки, закладені насамперед Законами «Про інформацію» (1992)[2], «Про науково-технічну інформацію» (1993)[3], «Про захист персональних даних» (2010)[4], «Про доступ до публічної інформації» (2011)[5], «Про відкритість використання публічних коштів» (2015)[6], а також «Концепцією національної інформаційної політики» (2003)[7]. Крім того, діє низка підзаконних актів, які регулюють обмін інформацією на фондовому ринку, у банківській та інших сферах економіки.

Важливо зазначити, що сучасне законодавство України з питань інформаційного обміну формується з урахуванням найкращих практик інших країн, досвіду провідних міжнародних організацій. На мікроекономічному рівні продовженням та розвитком державного та місцевого законодавства є нормативні акти корпорацій (статути, положення, накази, інструкції, методики, кодекси поведінки тощо). Окремі корпорації та їхні об'єднання розробляють і регулюють свій інформаційний обмін спеціальними нормативними документами, і це є однин з трендів економіки інформаційного суспільства.

Регулюючи відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, Законом «Про інформацію» було зафіксовано основні принципи побудови інформаційного обміну в Україні, а саме:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість інформації, доступність та свобода її обміну;
- достовірність і повнота інформації;
- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

---

[1] Кодекс норм европейской статистики. Для национальных и местных органов статистики. Принят 28.09.2011 Комитетом Европейской статистической системы. Евростат, 2011, 11с. European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. – Eurostat Committee, 28th September 2011. Publications office, 2011. URL : http://qoo.by/Oyx

[2] Про інформацію. Закон України від 02.10.1992 N 2657-XI. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

[3] Про науково-технічну інформацію. Закон України від 25.06.1993. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12.

[4] Про захист персональних даних Закон України від 1.06.2016 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.

[5] Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

[6] Про відкритість використання публічних коштів. Закон України від 11.02.2015 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19.

[7] Про Концепцію національної інформаційної політики. Постанова ВР України від 3.04.2003. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15.

У вересні 2014 р. Верховною Радою України було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої[1]. За ст. 387 Угоди, Сторони – з метою створення повноцінно функціонуючої ринкової економіки та задля стимулювання торгівлі – зобов'язалися спрямовувати свою діяльність на обмін інформацією і досвідом щодо наявних систем та відповідних нововведень з таких питань, як:

- захист прав акціонерів, кредиторів та інших зацікавлених сторін;
- розвиток політики корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів;
- впровадження на національному рівні відповідних міжнародних стандартів та поступового наближення до права ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

Ратифікувавши Угоду з Євросоюзом, Україна взяла зобов'язання імплементувати у своєму законодавстві низку нормативних документів, що закріплюють принципи відкритості у фінансових відносинах суспільства. Отже, процес забезпечення відкритості в обміні інформацією, у т. ч. у сфері фінансів, в нашій державі розвивається.

Визначення понять «відкрита інформація» та «інформація з обмеженим доступом» законодавством України

Базуючись на принципах інформаційного обміну, законодавством України виокремлено поняття «відкрита інформація» та «інформація з обмеженим доступом».

Відкритою є будь-яка інформація, крім тієї, що віднесена законодавством до інформації з обмеженим доступом, тобто не класифікується як конфіденційна, таємна або службова. Крім того, користувачам завжди має відкриватись інформація з питань, що становлять суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація), тобто прямо чи опосередковано стосується загроз людині та містить дані про:

- стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації;
- здоров'я населення, його життєвий рівень (харчування, одяг, житло, медичне обслуговування і та соціальне забезпечення), освіту і культуру, соціально-демографічні показники, стан правопорядку;
- факти порушення прав і свобод людини;
- незаконні дії органів державної і місцевої влади, їх посадових та службових осіб;
- діяльність підприємств, у статутному капіталі яких:
  - 50% і більше належать державі або територіальній громаді;

[1] Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої. 2014. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/984_a11.

- 50% і більше належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100%;
- інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України.

Зауважимо, що фінансовий аспект наявний у всіх перелічених вище питаннях, а тому ці положення формують інституційні засади розвитку і фінансового екаунтингу.

Відкритість інформації забезпечується її систематичною публікацією в офіційних друкованих виданнях, поширенням засобами масової інформації та безпосереднім наданням всім зацікавленим особам.

На противагу відкритій інформації, інформація з обмеженим доступом – це така, що класифікується як:

- конфіденційна;
- таємна;
- службова.

Крім того, згідно із Законом «Про акціонерні товариства» (2008)[1] в Україні до інформації з обмеженим доступом, тобто такої, що не надається на вимогу кожного акціонера, належить така:

- дані, що підтверджують майнові права товариства;
- дані бухгалтерського обліку;
- перелік осіб товариства із зазначенням кількості, типу і/або класу належних їм акцій.

До конфіденційної інформації належить та, що стосується даних про фізичну особу, а також доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою. Щодо конфіденційної інформації, то в законодавстві України вказано:

- нею вважаються відомості, що перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб, крім суб'єктів владних повноважень[2];
- поширюватися така інформація може за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку, відповідно до передбачених нею умов. При цьому законодавство передбачає, що в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини навіть конфіденційна інформація може бути поширена[3];
- конфіденційна інформація не підлягає розкриттю[4];
- розпорядники інформації, що володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини[5].

[1] Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р., зі змінами та доповненнями, ст. 77–78. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101

[2] Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

[3] Ibidem.

[4] Ibidem.

[5] Про інформацію. Закон України від 2.10.1992 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

У сфері підприємницької діяльності до конфіденційної інформації віднесена, зокрема, комерційна таємниця[1]. Законодавство України визначає, що до конфіденційної не належить інформація, яка становить суспільний інтерес (тобто є суспільно необхідною), хоча вичерпне визначення поняття «суспільна необхідна інформація» відсутнє. Таким чином, ситуація з доступом до інформації, коли корпорація її віднесла до комерційної таємниці, залишається неоднозначною.

Водночас згідно з Постановою КМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»[2] комерційну таємницю не становлять:

- інформація за всіма встановленими формами державної звітності (сюди належить відповідна фінансова, у т. ч. податкова звітність);
- документи про сплату податків і обов'язкових платежів.

У сучасній економіці кожна корпорацій має систему нормативного регулювання доступу до своєї інформації[3]. На практиці корпорації закріплюють свою політику щодо конфіденційності шляхом укладання зі своїми працівниками, партнерами, інвесторами, кредиторами, клієнтами відповідних угод про конфіденційність, та нерозголошення інформації.

Результатом такого можуть стати нескінченні вилучення даних з переліку інформації, що підлягає розкриттю. З огляду на це вважаємо, що право тлумачити поняття «конфіденційної інформації» не доцільно повністю віддати на розсуд корпорацій. Важливо, щоб критерії того, яку інформацію слід вважати конфіденційною, а яку – ні, законодавчо встановлювали державні органи.

Таємною є інформація, що містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

До службової належить інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню і/або прийняттю рішень. Також до службової належить інформація, що зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці[4]. У процесі розвитку фінансового екаунтингу та підготовки його інформаційних продуктів і послуг мають обов'язково враховуватися вимоги щодо захисту конфіденційної, таємної та службової інформації.

---

[1] Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2013 р., С. 505–508. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію. Вищий господарський суд України. Інформаційний лист, 28.03.2007. № 01-8/184. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07.

[2] Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. Постанова КМУ від 9.09.1993 р. N 611. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF.

[3] Ця система представлена Статутом, внутрішніми положеннями (наприклад, «Про доступ до інформації», «Про інсайдерську інформацію», «Про облікову політику»), інструкціями тощо.

[4] Ibidem.

Законодавство України щодо публічної інформації

Законодавчі основи публічних фінансів у частині організації їх інформаційного в Україні обміну значною мірою вже сформовані. Зокрема, Законом «Про доступ до публічної інформації»[1] зафіксовано ряд вихідних положень, що формують організаційну основу інституту фінансового екаунтингу публічних фінансів.

По-перше, публічною визначена інформація, яка:

- отримана або створена в процесі виконання обов'язків суб'єктами владних повноважень – тобто органами державної та місцевої влади, або
- перебуває у володінні цих суб'єктів та інших розпорядників публічної інформації.

По-друге, розпорядниками публічної інформації можуть бути:

- суб'єкти владних повноважень;
- в частині інформації щодо використання бюджетних коштів – юридичні особи, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів;
- особи, які виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень (у т. ч. надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг) – тільки в частині інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків;
- суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи особливими правами, або є природними монополіями, щодо інформації про умови постачання товарів, послуг та ціни на них.

Усі розпорядники публічної інформації зобов'язані надавати її у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати на єдиному державному вебпорталі відкритих даних та на своїх вебсайтах.

По-третє, публічна інформація охоплює дані, що становлять суспільний інтерес (суспільно необхідну інформацію), тобто дані про: стан довкілля; якість харчових продуктів і предметів побуту; аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що відбулися або можуть відбутися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян. Зауважимо, що інформація про фінанси може бути присутня у кожному з цих видів інформації.

По-четверте, публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Відкрита публічна інформація подається у форматі, що дає змогу автоматизовано її обробляти електронними засобами, мати вільний та безоплатний доступ до неї і подальше використання. Будь-яка особа може її вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати (у т. ч. в комерційних цілях) разом з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації.

[1] Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

По-п'яте, доступ до публічної інформації здійснюється з дотриманням принципів: прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання публічної інформації; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

По-шосте, доступ до публічної інформації забезпечується шляхом її:

- систематичного оприлюднення в офіційних друкованих виданнях, на офіційних вебсайтах в мережі Інтернет, на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах, будь-яким іншим способом;
- надання за запитами.

По-сьоме, обмеження доступу до публічної інформації можливе тільки, якщо дотримуватися сукупності таких вимог: а) тільки в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; б) розголошення інформації може завдати значної шкоди цим інтересам; в) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Крім цього, Законом України «Про відкритість використання публічних коштів»[1] встановлено умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів. Згідно з Законом до публічних належать такі кошти: державного і місцевих бюджетів; НБУ; державних банків; державних цільових фондів; суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності; а також кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії.

На виконання Закону «Про доступ до публічної інформації» в Україні у мережі Інтернет створено офіційний державний інформаційний ресурс – Єдиний вебпортал використання публічних коштів[2]. Доступ до його даних є вільним та безоплатним, а порядок його адміністрування, в т. ч. затвердження суб'єкта, який безпосередньо адмініструє вебпортал[3], а також форм, в межах яких на ньому подається інформація, визначається Кабінетом Міністрів України (підрозділ 4.5) .

Законом «Про відкритість використання публічних коштів»[4] визначено критерії якості оприлюднених на офіційному веб-порталі публічних фінансів України даних. Інформація на цьому веб-порталі має бути повною,

[1] Про відкритість використання публічних коштів. Закон України від 11.02.2015 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19.

[2] Офіційний портал публічних фінансів України. URL : http://spending.gov.ua/.

[3] Адміністратор Єдиного державного веб-порталу відкритих даних – державне підприємство, яке належить до сфери управління Державного агентства з питань електронного урядування.

[4] Про відкритість використання публічних коштів. Закон України від 11.02.2015 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19.

правдивою, точною та реально відображати фактичний стан на відповідну дату або за відповідний період часу. Оприлюднена інформація має містити інформацію про:

- використання коштів державного і місцевих бюджетів, коштів Пенсійного фонду та загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- розпорядника (одержувача) бюджетних коштів;
- обсяги бюджетних асигнувань та реальних видатків за періодами загалом та за окремими програмами;
- укладені договори (предмет договору і його виконавець, загальна вартість, ціна та кількість закупленого товару, робіт чи послуг, процедура закупівлі, обсяг платежів за договором, строк дії договору);
- виконання раніше укладених договорів;
- кількість службових відряджень (у т. ч. закордонних) та витрати на них.

Вся ця інформація має оприлюднюватися періодично і зберігатися у вільному доступі протягом наступних трьох років.

Згідно з Постановою КМУ «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» (2015)[1], набір даних – це електронний документ, що містить відкриті дані та складається зі структурованої сукупності однорідних значень (записів), охоплює поля даних та метаінформацію про них. Оприлюднення набору даних – це їх (а) розміщення розпорядником інформації на його офіційному вебсайті або Єдиному державному вебпорталі відкритих даних, (б) оновлення цих даних та (в) забезпечення доступу до них за допомогою інтерфейсу прикладного програмування. Перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних містить 615 позицій і повністю є у додатку И.

Законодавство України щодо відкритості податкової інформації

Як вже зазначалося (підрозділ 3.3), особливість податкового екаунтингу в тому, що він обіймає як відкриту, так і обмежену за доступом інформацію (тобто конфіденційну, службову і таємну). При цьому:

- Відповідно до Законів України «Про доступ до публічної інформації»[2] та «Про державну таємницю»[3] у переліку економічної інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці, податкова інформація відсутня.
- Закон «Про доступ до публічної інформації»[4] виокремлює види документів, інформація яких класифікується як службова. Податкова інформація, що міститися у таких документах, віднесена до службової, а отже, доступ до неї обмежено.

[1] Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Постанова КМУ від 21.10.2015 р., № 835. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF.

[2] Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

[3] Про державну таємницю. Закон України від 21.01.1994 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3855-12.

[4] Про доступ до публічної інформації. – Закон України від 13.01.2011 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.

Державна фіскальна служба (ДФС) України у роз'ясненні щодо обмеження доступу до податкової інформації[1], посилаючись на положення Податкового кодексу України (2010), Закону «Про захист персональних даних» (2010), а також вже згадувані вище закони[2], відмічає таке:

- законодавство визначає податкову інформацію як сукупність відомостей і даних, створених або отриманих суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідних для реалізації покладених на органи контролю завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України;
- платник податків має право на нерозголошення органом контролю (посадовими особами) відомостей про такого платника без його письмової згоди та відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, державну, комерційну чи банківську таємницю;
- посадові особи органів контролю зобов'язані не допускати розголошення інформації з обмеженим доступом, що одержується, використовується і зберігається ними під час реалізації покладених на органи контролю функцій;
- не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди;
- інформація, яка збирається, використовується та формується органами доходів і зборів у зв'язку з обліком платників податків, вноситься до інформаційних баз даних і використовується з урахуванням обмежень, передбачених для податкової інформації з обмеженим доступом;
- розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані, вжити заходи щодо унеможливлення несанкціонованого доступу до неї інших осіб;
- водночас кожна особа має право на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав та законних інтересів.

Два підходи у регулюванні інформаційної відкритості ринків капіталу: світова практика

Практика функціонування ринків капіталу показує, що на сучасному етапі регулювання їх інформаційного обміну базується на двох концепціях державного регулювання діяльності корпорацій на ринку:

- одна з них полягає в тому, що держава законодавчо окреслює коло подій та обставин, які можуть статися на ринку, закріплюючи чіткі норми, які визначають правила поведінки його учасників.

---

[1] Лист ДФС від 05.10.2015 №9300/Д/99-99-10-03-02-14. URL : http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/print-64330.html.

[2] Податковий кодекс України. Закон України від 2.12.2010, Ст. 21. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1455273037414224. Про інформацію. Закон України від 2.10.1992 р., Ст. 11. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12. Про захист персональних даних. Закон України від 1.06.2010, Ст.14. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.

- інша – передбачає переважно ринкові механізми, але при цьому має місце державне регулювання процесу розкриття інформації.

У практиці ринків капіталу обидва підходи застосовуються паралельно, але у деяких країнах розкриття інформації відіграє більш помітну роль. В Україні політика державного регулювання ринків капіталу фактично зводиться до регулювання розкриття інформації, що і зафіксовано Законом «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» (2020)[1].

Нормативні акти, які визначають порядок розкриття інформації на ринках капіталу, окреслюють перелік інформації, яка підлягає розкриттю, періодичність та порядок такого розкриття, а також відповідальність у разі неналежного виконання вимог законів та підзаконних актів.

Основою регулювання ринків капіталу через розкриття інформації лежить розуміння такого:

- механізм ринку здатен більш ефективно, ніж будь-які органи регулювання, попереджувати неналежну поведінку його учасників (насамперед емітентів);
- розкриття інформації є дієвою і водночас недорогою заміною законодавчому регулюванню.

За такого підходу держава, здійснюючи регулювання розкриття інформації на ринках капіталу, частково покладає відповідальність за захист прав та інтересів інвесторів, кредиторів та інших учасників ринку на них самих. Тобто діє принцип «caveat emptor», що у перекладі з латинської означає «хай буде покупець обачливим». Отже, незважаючи на наявність інформації на ринках капіталу, однаково може простежуватись інформаційна асиметрія, коли, наприклад, інвестори та кредитори мають менше, порівняно з емітентами, інформації про цінні папери та послуги, які вони купують на ринку, і тому таким інвесторам та кредиторам слід бути дуже обачливими, тобто уважними й передбачливими.

Регулювання розкриття інформації на ринках капіталу: досвід інших країн

У міжнародній практиці ознаками належного розкриття інформації на ринках капіталу є такі:

- регулярність та своєчасність розкриття інформації;
- відсутність перешкод для доступу до інформації;
- повнота, достовірність і точність інформації;
- доречність, порівнянність та підкріплена документами інформації, що розкривається[2].

Передбачається також обов'язковість не тільки повного та оперативного розкриття інформації, а й дієвих та своєчасних засобів її розповсю-

[1] Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організовані товарні ринки», від 19.06.2020 р., № 738-IX.

[2] Пособие по корпоративному управлению : в 6 т. Москва : «Альпина Бизнес Букс», 2004. Т.4: Ч. IV: Раскрытие информации и прозрачность. 2004. 111 с. С. 9.

дження. Згідно з критеріями розкриття інформації, воно має бути чесним, не оманливим, без упущень і водночас має дотримуватися принцип рівного ставлення до користувачів інформації. Останнє означає, що інформація не може надаватися окремим інвесторам або іншим заінтересованим особам до того, як вона буде розкрита широкому загалу користувачів, але є винятки, коли цей принцип може не враховуватися. Винятки допустимі у роботі з радниками та рейтинговими агентствами, у веденні ділових переговорів з метою укладення комерційних та фінансових угод, у переговорах з працівниками корпорації, профспілками або їхніми представниками[1].

На міжнародному ринку капіталів розкриття інформації регулюється Стандартами розкриття інформації Міжународної організації комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO) та Директивами ЄС. Зокрема, IOSCO керується такими документами: «Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, які знаходяться в лістингу» (2002)[2] та «Загальні принципи розкриття обговорень керівництва та аналізу фінансового становища і результатів діяльності» (2003)[3]. До Директив ЄС з питань розкриття інформації належать такі: Директива 109 «Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку» (2004)[4], Директива 71 «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж» (2003)[5], Директива 34 «Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню» (2001)[6].

Положення Директив Європарламенту та Ради Євросоюзу вимагають, щоб інформація, яка розкривається емітентами, була достатньою і якомога об'єктивною. Для цього у проспекті емісії цінних паперів має міститись інформація про всі важливі особливості та ризики, пов'язані з емітентом, його гарантом та цінними паперами (додаток К). При цьому інформація має бути легкодоступною, що передбачає зрозумілість, можливість аналізу та достатні обсяги (не більше як 2500 слів мовою країни, де розроблено проспект).

---

[1] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. - Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

[2] Ibidem.

[3] General Principles Regarding Disclosure of Management's Discussion and Analysis of Financial Condition and Results of Operations. Report of the Technical Committee of the IOSCO, February 2003. URL : http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD141.pdf.

[4] Директива 2004/109/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15.12.2004 р. «Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку». URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l22022.

[5] Директива 2003/71 /ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 р. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС. URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0071-20140523.

[6] Директива 2001/34/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28.05.2001 р. «Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню». URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0034.

Директива ЄС № 71 передбачає необхідність узгодження інформації, що подається у проспектах емісії на ринках капіталу країн-членів таким чином, щоб забезпечувати однаковий захист їхніх інвесторів. Крім того, стандартизація розкриття інформації має спростити процеси для тих інвесторів країн – членів ЄС, що бажають накопичувати капітал у третіх країнах.

У фінансовій інфраструктурі економіки кожної країни центральне місце посідає банківський сектор, і в багатьох країнах не фондові біржі, а банки є основними посередниками на ринку цінних паперів. Тому Директиви ЄС, регулюючи порядок гармонізації процесів забезпечення транспарентності емітентів цінних паперів, обов'язують узгоджувати ці процеси із завданнями та обов'язками Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ)[1]. Зокрема, Директива ЄС № 109 наголошує на особливій увазі до необхідності розкриття інформації центральними банками держав-членів, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку (біржі).

Директиви ЄС регулюють також мінімальну тривалість знаходження інформації у широкому доступі. Зокрема у Директиві ЄС № 109 вимагається, щоб щорічні звіти залишалися у загальному доступі щонайменше протягом наступних п'яти років після звітного року. Якщо емітент має надавати консолідовану звітність, то її необхідно супроводжувати доповіддю компанії-засновника, складеною за вимогами законодавства держави-члена, в яких зареєстрована така компанія-засновник. Якщо ж консолідована звітність не вимагається, то вона має містити доповідь, підготовлену згідно з законодавством держави-члена, в якій зареєстрована компанія-емітент, інформація якої розкривається.

На початку XXI ст. IOSCO розробила стандарти розкриття інформації з метою уможливлення ефективного транскордонного обігу (торгівлі) цінних паперів. Було констатовано, що у світі існує два підходи до регулювання цього процесу:

- підхід передбаченого обсягу та
- підхід загального обов'язку[2].

У разі застосування підходу передбаченого обсягу емітенти мають надавати інвесторам та громадськості суттєву інформацію. Для цього введено поняття «суттєвості інформації» і визначається мінімальний перелік подій, дані про які вважаються значимими (важливими). Значимою є інформація, ненадання або викривлення якої може вплинути на економічне рішення її користувача і яка охоплює дані про події, що відбуваються у проміжках між наданням регулярної (квартальної, піврічної чи річної) інформації.

Згідно з OECD до суттєвої інформації фінансів, що підлягає розкриттю належить:

- результати фінансово-господарської діяльності;
- завдання фінансово-господарської діяльності;
- інформація щодо великих власників;

[1] ЄСЦБ об'єднує Європейський центральний банк (ЄЦБ) та центральні банки країн-членів ЄС.

[2] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

- політика винагород членів виконавчого органу корпорації та її основних керівників;
- суттєві угоди з пов'язаними особами;
- передбачувані чинники ризику (галузеві та регіональні ризики; ризики, зумовлені сировинною залежністю; ризики фінансових та валютних ринків; ризики виробництва; позабалансові угоди; ризики, зумовлені зобов'язаннями з охорони навколишнього середовища та ін.);
- дані про працівників та інших зацікавлених осіб.

Практика розкриття суттєвої інформації існує, наприклад, на ринках капіталів США та Японії, і відповідні переліки суттєвої інформації подано у додатках Л і М. Лістингові компанії мають надавати таку інформацію ринку у піврічній та річній звітності. У США, крім переліку суттєвої інформації, що визначена Комісією з цінних паперів та бірж (Securities and Exchange Commission, SEC) як така, що здатна впливати на ціну цінних паперів, може вимагатися додаткова інформація. Це зумовлено тим, що судами США було розширено визначення поняття суттєвості. В результаті цього, якщо інвестори вважають, що інформації згідно з переліком SEC недостатньо або вона оманлива, можуть подати позов проти емітента, і суд має визначити суттєвість розкриття або не розкриття інформації. Суттєва інформація дуже чутлива до фактора часу, і тому нормативними актами регулюється не лише сам перелік суттєвих подій та інформації, а й обов'язковість оперативного розкриття інформації[1].

Підхід загального обов'язку в процесі розкриття інформації наявні у ЄС та деяких інших країнах, зокрема Бразилії. Згідно з цим підходом законодавство вимагає від компаній, що перебувають у лістингу, розкривати суттєву інформацію та інформацію, що здатна вплинути на ціну, але не зазначається, які саме види подій можуть вважатися суттєвими, або визначаються події, що лише, як правило, можуть вважатися суттєвими.

Прикладом такого є Бразилія (додаток Н). Так, якщо емітент визнає інформацію такою, що здатна вплинути на ціну, або суттєвою, він має негайно її розкривати без будь-яких характеристик цієї інформації. Згідно з цим підходом передбачається, що інформація, яка підлягає розкриттю, має оцінюватися з таких трьох позицій: а) її можливого впливу на ціну і/або вартість відповідних акцій; б) інформаційного очікування ірраціонального (нерозумного, нелогічного) інвестора на ринку; в) необхідність завчасного розкриття інформації громадськості. У разі застосування підходу загального обов'язку дозволяються затримки у розкритті інформації, але на певних умовах.

Основними гравцями у сучасній ринковій економіці є ТНК, фінансова діяльність яких, зокрема торгівля цінними паперами, може одночасно здійснюватися на фінансових ринках кількох країн. У разі розкриття інформації для корпорацій, чиї цінні папери перебувають у лістингу двох і більше країн, IOSCO запровадила принцип одночасності та однаковості розкриття. Суть

[1] У США SEC вимагає, щоб корпорації, які перебувають у лістингу, сповіщали у спеціальній поточній звітності (Форма 8-К) про будь-яку суттєву подію не пізніше двох робочих днів після того, як вона відбулася.

його полягає у тому, що кожна ТНК має подавати відповідну інформацію про себе одночасно та в однаковому вигляді на ринках всіх тих країн, в яких вона представлена у лістингу, незалежно від того, лістинг якої країни вважається для неї основним[1].

Регулювання розкриття інформації на ринку капіталів України

Ринок капіталів України поступово інтегрується в європейський і глобальний ринок цінних паперів, тому її політика розкриття інформації розвивається у напрямку вираховування європейського і міжнародного права.

У 2003 р. в Україні НКЦПФР затвердила Принципи корпоративного управління, що базуються на принципах OECD[2]. Відповідно до них, бізнес у разі визначення суттєвості інформації має не обмежуватися вимогами чинного законодавства, а, враховуючи інтереси та потреби користувачів, регулярно надавати детальнішу інформацію, що може суттєво вплинути на їхні рішення. Нині до суттєвої інформації на ринку капіталів України належить:

- мета бізнесу (наприклад, досягнення певних фінансових показників, розвиток нової діяльності, вихід на нові ринки, час, коли її планується її досягти);
- стратегія бізнесу (містить необхідні для цього фінансові ресурси, порядок їх використання);
- результати фінансової та операційної діяльності (пройшовши аудит, результати фінансової діяльності мають розкриватись за останні три роки у складі балансу і звітів про фінансові результати, рух грошових коштів, власний капітал та приміток до звітів);
- оцінка змін у складі та структурі активів (за останні три роки), оцінка поточної та перспективної ліквідності активів, аналіз рентабельності та інша схожа інформація, що дає змогу оцінити фінансові перспективи бізнесу;
- структура власності та контролю над бізнесом (зокрема, інформація про осіб, у власності яких є щонайменше 5% статутного капіталу);
- розмір винагород та участь у капіталі посадових осіб органів управління товариства;
- суттєві фактори ризику, що можуть вплинути на фінансовий стан та результати господарської діяльності бізнесу і які можна з достатньою мірою впевненості спрогнозувати;
- збільшення, зменшення статутного капіталу;
- випуск облігацій;
- придбання товариством власних акцій;

[1] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

[2] Про затвердження Принципів корпоративного управління. Рішення НКЦПФР, 11.12.2003 N 571.

- суттєві зміни у структурі акціонерного капіталу (поява власника, частка якого у капіталі бізнесу перевищує 10; 25; 40; 50; 60; 75%);
- вчинення правочину щодо майна або послуг, вартість яких перевищує 10% вартості активів бізнесу на момент його вчинення;
- будь-які судові справи (у т. ч. ті, що пов'язані з банкрутством, управлінням майном тощо);
- зміна реєстратора або депозитарію;
- факти лістингу (делістингу) емітованих бізнесом цінних паперів.

Перелічена вище суттєва інформація фінансів має розкриватися на регулярній основі, водночас у складі суттєвої інформації виокремлено поняття «особливої інформації», яка має розкриватися негайно (протягом двох днів після виникнення відповідної події чи зміни). Повною визнається інформація, яка містить всі дані, а крім фактичних даних, мають розкриватись обґрунтовані прогнози щодо господарської діяльності та фінансового стану бізнесу.

Порядок розкриття інформації на ринку капіталів України встановлює Положення НКЦПФР «Про розкриття інформації емітентами цінних паперів» (2013)[1]. Цим Положенням визначено перелік особливої інформації фінансів, що підлягає розкриттю емітентом залежно від того, який вид цінного папера випускається ним в обіг. Встановлено, що розкриватися особлива інформація має шляхом оприлюднення її у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР, опублікування в офіційному друкованому виданні, розміщення на сторінці в мережі Інтернет та подання до НКЦПФП.

Встановлено, що для емітентів акцій (часток, паїв) особливою інформацією фінансів, що підлягає розкриттю, є така:

- кількість та вартість акцій (розмір часток, паїв), у т. ч. осіб, що володіють щонайменше 10% акцій;
- чисельність працівників (у т. ч. посадових осіб) та оплата їхньої праці;
- дивіденди;
- емітовані цінні папери;
- бізнес, майновий стан та фінансово-господарська діяльність емітента;
- гарантії третіх осіб щодо боргових цінних паперів;
- баланс, звіти про фінансові результати, рух грошових коштів та зміни у власному капіталі, а також примітки і пояснення до них;
- аудиторський висновок.

Для емітентів, що відкрито розміщують облігації, а також акціонерні товариства, у статутному капіталі яких щонайменше 25% належить державі, особливою інформацією фінансів, що підлягає розкриттю, є дані про:

- посадових осіб та осіб, послугами яких користується даний емітент;
- власні цінні папери;
- господарську та фінансову діяльність;
- участь у створенні інших юридичних осіб;

[1] Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів. Рішення НКЦПФР від 03.12.2013, № 2826. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13.

- підтверджені аудитором баланс, звіти про фінансові результати, грошові потоки та зміни у власному капіталі, а також примітки і пояснення до них;
- у разі емісії цільових облігацій (їх забезпеченням є об'єкти житлового будівництва) – звіт про стан об'єкта нерухомості.

Для емітентів, які відкрито розміщують іпотечні облігації або сертифікати, а також сертифікати фонду операцій з нерухомістю (ФОН), особливою інформацією, що має розкриватися, є дані про:

- конвертацію цінних паперів;
- заміну керівника;
- іпотечне покриття;
- заміну фінансової установи, що обслуговує іпотечні активи;
- дострокове погашення іпотечних облігацій;
- внесення змін до проспекту емісії іпотечних цінних паперів;
- трансформацію (перетворення) іпотечних активів, що забезпечують виконання зобов'язань за розміщеними іпотечними сертифікатами;
- інше.

Зауважимо, що наприкінці 2017 р. в Україні у Законі «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»[1] було введено поняття «таксономія фінансової звітності». Воно визначено, як склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю. Затверджуватися такий перелік статей і показників має центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку, тобто Міністерством фінансів України (підрозділ 4.4).

Важливим аспектом діяльності ринку капіталів є котирування цінних паперів, і для недопущення маніпулювання цінами на ринку в Україні діє затверджений НКЦПФР Порядок запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі (2011)[2].

Закон України «Про акціонерні товариства» (2008)[3] зобов'язує емітентів цінних паперів розкривати інформацію на ринку капіталів за трьома каналами:

- представлення даних у загальнодоступній інформаційній базі, що ведеться НКЦПФР України;
- публікації в офіційних друкованих виданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та НКЦПФР;
- безпосереднє подання до НКЦПФР.

Емітент цінних паперів до моменту подання інформації в офіційні джерела має її розміщувати на власному вебсайті (вебсторінці). Цим самим Законом визначено, що обов'язковому розкриттю підлягає вся регулярна

[1] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[2] Про затвердження Порядку запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі. Рішення НКЦПФР від 4.06.2011, N 716. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1045-11.

[3] Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008., зі змінами та доповненнями. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101.

інформація, до якої належить інформація річної та квартальної звітності емітента про результати його фінансово-господарської діяльності.

У 2019 р. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України розпочала процес адаптації умов біржової торгівлі в Україні до європейських правил[1]. Зміни сприятимуть більшій прозорості операцій на ринку, встановленню справедливих цін, та створять регулятору можливості оперативного реагування на маніпулятивні угоди. Першою зміною стали нові правила звітування про позабіржові угоди. Відтепер в Україні, як і в Європі, сторони угод мають звітувати за фактом їх укладання, а не за фактом їх виконання. Оскільки виконання угод могло бути розтягненим у часі, ні учасники ринку, ні регулятор не мали своєчасної «картинки» позабіржового ринку. Статистика угод не могла слугувати надійним ціновим орієнтиром на ринку, не могла також стати надійною основою для моніторингових систем регулятора для визначення маніпулятивних угод. Нова система звітування – це початок комплексного реформування умов та правил організованої торгівлі в Україні, які будуть містити також нові вимоги до торгових систем, кібер-захисту на сучасному рівні, запровадження корпоративного управління бірж.

4.3. Дотримання принципів корпоративного керування – запорука транспарентності системи для зацікавлених осіб

Коротко про передумови виникнення та сутність моделі корпоративного керування

Забезпечення інформаційної відкритості економіки будь-якого рівня, розвиток в ній належного фінансового екаунтингу можливі лише за умов функціонування відповідної моделі управління цією економікою. Так, наприкінці XX ст. у розвинених економіках почала формуватися модель управління, яка стосується організації управління на найвищому, тобто керівному (governance) щаблі управлінської вертикалі системи і безпосередньо не займається операційним управлінням (тобто менеджментом, management). Ця модель управління економікою з'явилася спочатку у сегменті корпоративного бізнесу і отримала назву «corporate governance», що дослівно означає «корпоративне керування». Органами, що представляють корпоративне керування в корпорації, є такі її керівні структури:

- Загальні збори власників (акціонерів);
- Наглядова (Спостережна) рада, у складі якої створюються комітети з питань внутрішнього аудиту, управління ризиками, фінансів та інвестицій, стратегічного планування, з питань призначень;

[1] НКЦПФР почала адаптацію умов біржової торгівлі в Україні до європейських правил. URL : https://www.nssmc.gov.ua/2019/05/06/nktspfr-potchala-adaptatsyu-umov-brzhovo-torgvl-v-ukran-do-vropeysykih-pravil/.

- Правління (Рада директорів), що керує операційною діяльністю корпорації[1];
- Ревізійна комісія[2].

В Україні поняття «corporate governance» перекладено, як корпоративне управління, що, на думку авторів, не точно передає його зміст, змішує різні важливі поняття, оскільки, модель корпоративного керування, яка стосується лише керівного щабля управлінської вертикалі, не здійснює управління операційною діяльністю. Однак, зважаючи на вже сталу практику використання в Україні поняття «корпоративне управління», автори у цій праці застосовуватимуть обидва поняття як тотожні.

Корпоративне керування – це внутрішня система управління корпорацією; структура управління і процедури, за допомогою яких здійснюється керівництво і контроль над корпорацією (підприємством) з боку її власників (акціонерів). Як зазначають експерти, розвиток корпоративного керування є одним з основних аспектів цивілізованих й ефективних умов ведення бізнесу. Саме механізм ефективного корпоративного керування значно розширює можливість залучення інвестицій, сприяє зростанню продуктивності й конкурентоздатності корпорацій та веде до зростання ринкової вартості їхніх акцій[3].

Особливістю корпоративного керування економікою як відкритою системою є те, що воно значною мірою базується саме на належному інформаційному обміні та відкритості інформації для забезпечення інтересів зацікавлених осіб (сторін) – стейкхолдерів (stakeholders). Такими зацікавленими особами (сторонами) є фізичні, юридичні особи та держава, що мають права, частки у капіталі, вимоги або інтереси щодо конкретної економіки (економічної діяльності.

Актуальність і ефективність належного корпоративного керування економікою визнається на сучасному етапі всіма учасниками економіки, на національних і міжнародному рівнях. Важливо наголосити, що принципи належного корпоративного керування релевантні не лише для бізнесу корпорацій, а й для сімейного бізнесу, а також сфери державного управління і місцевого самоврядування.

Система корпоративного керування почала формуватися наприкінці 1980-х років у США у великому корпоративному бізнесі. Причиною зародження та розвитку цієї моделі управління стало те, що до середини 1980-х років на фінансовому ринку США зросла роль портфельних інвестицій. Інституційні інвестори, в особі переважно пенсійних фондів і фондів взаємного страхування, інвестуючи в цінні папери корпорацій, ставали їх основними власниками: наприкінці 1980-х років їм належало 40% акцій всіх зареєстрованих у

[1] В Україні, відповідно до Закону «Про акціонерні товариства» (2008), виконавчий орган може бути колегіальним або одноосібним (Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09.2008. ст. 37, 58. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17).

[2] В Україні Ревізійна комісія є можливою, а не обов'язковою (Про акціонерні товариства. Закон України від 17.09.2008. ст. 37, 58. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17).

[3] Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління (збірник кодексів та принципів). IFC, 2002.

США корпорацій, а в великих корпораціях цей показник досягав 60%[1]. Надзвичайно важливим у соціальному плані та для стабільності економіки всієї країни було забезпечити таку систему управління корпораціями-емітентами, яка б реально уможливлювала їх транспарентність для інвесторів.

Водночас, придбаваючи частку участі у капіталі корпорацій, інституційні інвестори (пенсійні фонди та фонди взаємного страхування) не брали безпосередньої участі в управлінні цими корпораціями, що вело до зростаючої інформаційної асиметрії між ними та управлінцями корпорацій. Обіцяні управлінцями доходи часто виявлялися неправдою, що для пенсійних фондів і фондів взаємного страхування мало негативні наслідки. Оскільки ці інституційні інвестори мали підтримку мільйонів рядових громадян, пенсіонерів, це вело до масштабної соціальної проблеми.

Вміщуючи в себе систему взаємовідносин між менеджментом компанії, радою її директорів, акціонерами та іншими зацікавленими особами, модель корпоративного керування є вирішальною у забезпеченні на фінансових ринках належного інформаційного обміну. Так, належним визнається такий інформаційний обмін, що уможливлює прозорість діяльності корпорації, розкриття інформації та контроль власників за роботою виконавчого органу – тобто Правління (Ради директорів). Модель корпоративного керування, яка орієнтована на захист інтересів власників бізнесу, одночасно забезпечує баланс інтересів усіх зацікавлених у діяльності корпорації осіб.

На початку 1990-х років політика корпоративного керування стала актуальною не лише у США, а й в інших розвинених економіках[2]. Щодо країн Західної Європи, то експерти міжнародної юридичної фірми Baker & McKenzie, аналізуючи розвиток корпоративного керування, зазначають, що в Європі у широкого загалу суспільства розуміння важливості корпоративного керування з'явилося тільки у 1990-х роках. Якщо до того ця тема досліджувалася лише в наукових і академічних колах, то в ці роки вона була однією з основних у діяльності інституційних інвесторів і юридичних компаній, визначаючи процеси функціонування корпорацій, ставлення до них з боку інвесторів, регуляторних органів і широких верств населення. Така зміна парадигми стала наслідком численних гучних порушень на фінансових ринках, які глобалізувалися і відкрилися до прямого та опосередкованого (через інституційних інвесторів) залучення грошового капіталу не лише від юридичних осіб, а й широких верств населення.

На думку експертів IFC (ця міжнародна фінансова інституція є серед провідних у питаннях корпоративного керування), чинниками зростання

[1] Питер Ф. Друкер. Задачи менеджмента в XXI веке / пер. с англ. Москва : Издат. дом «Вильямс», 2000. С. 88–89, 211.

[2] У багатьох розвинених економіках для корпорацій характерне велике число міноритаріїв (малих і мілких акціонерів), захист інтересів яких є серед основних у системі корпоративного керування. На початок 2000-х років у Великій Британії серед великих корпорацій відкритого типу лише 13% мали по кілька великих акціонерів з часткою кожного у статутному капіталі більше 25%; 6% корпорацій мали по одному такому акціонеру; і лише їх 1% мав по одному акціонеру, що володів 75% акцій. Для Німеччини, Франції, Італії, Японії, Південної Кореї, Іспанії, Швеції і Швейцарії характерна більша концентрація власності, але також наявний процес зростання числа акціонерів (Шеин В.И и др. Корпоративный менеджмент: опыт России и США / рук. авт. кол. В. И. Шеин. Москва : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. 280 с. С. 109–111).

уваги суспільства до теми корпоративного керування корпораціями, відкритості їх інформації, фінансового контролю і моніторингу за діяльністю з боку власників, є усвідомлення необхідності такого: запобігати шахрайству найнятих корпорацією менеджерів; боротьба з нездатністю некомпетентного менеджменту виправляти помилки[1].

Дослідження свідчать, що існує тісна кореляція між (а) наявністю в корпорації системи корпоративного керування і рівнем її розвитку та (б) конкурентоспроможністю. Такі корпорації мають більше можливостей доступу до зовнішнього фінансування, зменшення ціни залученого капіталу, більш ефективного розміщення грошового капіталу і управління грошовими потоками, зменшення ризику виникнення фінансових криз, а також покращення взаємовідносин всіх зацікавлених сторін. Все це має, крім економічного, ще й значний соціальний ефект[2].

Корпоративне керування як модель управління системою важлива не лише для корпорацій, а й для сімейного бізнесу. На це наголошує IFC, яка на основі досвіду десятків країн світу підготувала спеціальний посібник «Корпоративне управління в сімейному бізнесі»[3]. Сімейний бізнес – найстаріша форма організації підприємницької діяльності, і на сьогодні цей бізнес найбільш поширений у світі: у багатьох країнах сімейні компанії, що представляють понад 70% загального числа підприємств, відіграють основну роль в економічному зростанні країни та створенні робочих місць[4]. Сімейні компанії дуже різні за розміром: від дрібних та середніх підприємств до великих конгломератів, які працюють одночасно в багатьох країнах та галузях економіки. Серед найбільш відомих сімейних компаній, наприклад, такі: Salvatore Ferragamo, Benetton і Fiat Group в Італії; L'Oreal, Carrefour Group, LVMH і Michelin у Франції; Samsung, Hyundai Motor та LG Group у Південній Кореї; BMW і Siemens у Німеччині; Kikkoman та Ito-Yokado у Японії; Ford Motors Co та Wal-Mart Stores у США.

На державному рівні увага до теми корпоративного керування вперше була звернена ще в 1988 р. в США. Тоді Міністерство праці для мінімізації негативних соціальних наслідків, що були зумовлені інформаційною асиметрією між, з одного боку, інвесторами в особі пенсійних фондів і фондів взаємного страхування, а з другого – корпораціями-емітентами, постановило, що пенсійні фонди мають нести фідуціарну (fiduciary) відповідальність перед своїми вкладниками. Тобто пенсійні фонди мали виступати їхніми представниками у справах з корпораціями[5]. Такі дії уряду США поклали початок

[1] *Чаркхем Джонатан, О'Майнік Дезмонд, Стенсрад Майкл, Лисенко Анна.* Посібник для членів спостережних рад банків. Київ : Міжнародна фінансова корпорація, 2006. 56 с. С. 20–21.

[2] *Stijn Claessens and Burcin Yurtoglu.* Corporate Governance and Development. 10 Focus. A Global Corporate Governance Forum Publication, 2012, 97 p. P. 17.

[3] IFC Family Business Governance. Handbook. Fourth Edition. Washington, 2018. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+cg/resources/guidelines_reviews+and+case+studies/ifc+family+business+governance+handbook.

[4] FBN International. The Family Business Network. URL : www.fbn-i.org/fbn/main.nsf/doclu/facts.

[5] Us Department of Labor. URL : https://goo.gl/qNThnc.

розвитку політики корпоративного керування і спонукали пенсійні фонди та інших інституційних інвесторів посилити увагу до цієї теми.

Важливу роль у розвитку і поширенні системи корпоративного керування відіграли й рейтингові агентства. В їхніх показниках щодо рейтингів конкретних компаній почав враховуватися фактор належного корпоративного керування, який покращує ситуацію на ринку пайових цінних паперів[1]. Крім того, на сучасному ринку капіталів неодмінною умовою лістингу було підтвердження емітентами факту дотримання принципів корпоративного керування. І корпорації-емітенти періодично мають переглядати свою політику корпоративного керування, щоб бути конкурентоспроможними.

В Україні модель корпоративного керування поширилася наприкінці 1990-х років. Те саме відбувалося і в інших країнах колишнього соціалістичного табору. Причиною впровадження моделі корпоративного керування в Україні стала необхідність: по-перше, формувати в країні нові, ринкові відносини; по-друге, налагоджувати ринкові механізми управління (на відміну від наявного раніше централізованого державного управління) на підприємствах, створених у результаті масової приватизації.

Стандартизація моделі корпоративного керування

У світі немає єдиної універсальної моделі корпоративного керування. Водночас з огляду на досвід багатьох країн поступово було сформульовано принципи, що є основою моделі належного (ефективного) корпоративного керування і формують його стандарти, які є своєрідними бенчмарками. Належним вважається таке корпоративне керування, що забезпечує довгостроковий сталий розвиток корпорації.

На міжнародному рівні принципи корпоративного керування (Принципи) вперше були сформульовані OECD у 1999 р.[2] У 2004 р., з огляду на результати практики розвитку корпоративного керування у багатьох країнах вони були переглянуті[3]. Згідно з цими Принципами проголошувалася необхідність створення такої системи керування корпоративним бізнесом, що забезпечує:

- захист прав власників акцій корпорації;
- рівне ставлення до всіх її акціонерів;
- визнання законних прав усіх зацікавлених осіб і заохочення їх до активного співробітництва з корпорацією-емітентом;
- своєчасне та точне розкриття корпорацією-емітентом суттєвої інформації;
- ефективний контроль і моніторинг за корпорацією-емітентом з боку її власників.

Принципи корпоративного керування OECD не є законом і мають еволюційний характер. За визначенням OECD, вони мають служити дороговв-

[1] Corporate Governance. A European Perspective. *Baker & McKenzie*. 2007. p. 209. P. 1–3.

[2] OECD Principles of Corporate Governance 1999. URL : http://qps.ru/k90dc.

[3] Ibidem.

казом для країн під час розробки і реалізації політики належного корпоративного керування на державному рівні та рівні окремих корпорацій. Користуючись розробленими на міжнародному рівні Принципами, держави мають формувати для національного фінансового ринку доволі гнучкі умови, які дають йому змогу йому ефективно функціонувати і відповідати очікуванням власників корпорацій та інших зацікавлених осіб. Слід зауважити, що у Принципах наголошується на тому, що одночасно з належним корпоративним керуванням в країнах має діяти ефективне законодавство з питань банкрутства і забезпечення прав кредиторів.

Найбільш передові корпорації, їх асоціації та інші інституції, керуючись Принципами OECD та національними вимогами, розробляють власні кодекси корпоративного керування, що затверджуються загальними зборами власників. За даними експертів IFC, за станом на 2002 р. (див. збірник кодексів та принципів «Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління»[1]) нормативно-правові акти з корпоративного керування були розроблені та імплементовані такими інституціями, як: OECD; Міжнародна мережа з корпоративного керування (International Corporate Governance Network. ICGN); Європейська асоціація торговців цінними паперами (European Association of Securities Dealers, EASD); Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO); Бразильський Інститут корпоративного управління (Instituto Brasileiro de Governanca Corporativa, IBGC); фондова біржа Гонконгу; інституції, що відповідають за функціонування пенсійних систем у США, Великій Британії, Франції, Німеччині та Японії.

Розвиваючи політику корпоративного керування, Комісія з цінних паперів та бірж (The United States Securities and Exchange Commission, SEC) США схвалила у 2000 р. Положення про розкриття корпоративної інформації, яке різко змінило відносини емітентів з інвесторами. Аналогічний процес відбувся у Великій Британії. Результатом імплементації вимог Положення інформаційний потік на фондовому ринку розпочав прямо надходити від корпорацій-емітентів і безпосередньо впливати на курси акцій, залишаючи небагато можливостей (некримінальних) для спекуляцій на додаткових відомостях[2].

Темі розвитку належного інформаційного обміну в межах системи корпоративного керування велику увагу приділяє також UNCTAD. Після низки крахів корпорацій, що відбулися у світовій економіці наприкінці XX ст., ця міжнародна організація підготувала доповідь «Основні проблеми імплементації принципів розкриття інформації в системі корпоративного керування» (2003)[3], де звертає увагу на очевидність актуальності посилення системи управління корпорацією з боку її найвищого керівництва (власників в особі

[1] Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління (збірник кодексів та принципів). IFC. 2002. 235 с.

[2] Секреты инвестиционного дела. Все, что нужно знать об инвестициях : пер. с англ. / ред. Д. Пикфорд. Москва : Олимп-Бизнес, 2006. 464 с. С. 333–334.

[3] Major issues on implementation of corporate governance disclosure requirements. UN Conference on Trade and Development. 8 August 2003. URL : http://unctad.org/en/docs/c2isar19_en.pdf.

Загальних зборів акціонерів та Наглядової ради). Згодом UNCTAD розробила Посібник з ефективної практики розкриття інформації в системі корпоративного керування (2006)[1], що має допомогти організувати належний інформаційний обмін у системі управління корпораціями.

Робота провідних міжнародних інституцій з розвитку належної культури управління корпораціями, а також навчання і поширення ними принципів корпоративного керування спрямовані на відновлення довіри інвесторів та посилення транспарентності і підзвітності корпорацій-емітентів. У результаті цього покращились умови для інвестиційних потоків і мобілізації фінансових ресурсів на глобальному фінансовому ринку. Один із керівників компанії Merill Lynch Investment, аналізуючи відносини великих інвесторів з корпораціями-емітентами на початку 2000-х років, констатував, що на зміну культурі відносин фінансового ринку, за якої його учасники заробляли, користуючись інсайдерською інформацією, прийшла нова, що базується на справедливому розкритті інформації (fair disclosure, FD)[2].

Принципи корпоративного керування актуальні для корпорацій фінансового і реального (нефінансового) секторів економіки, для тих, чиї акції обертаються на відкритому ринку, та для компаній закритого типу, а також для інших приватних і державних підприємств у тій мірі, в якій вони можуть бути ними застосовані.

Щодо ролі Принципів корпоративного керування в розвитку та інституціоналізації фінансового екаунтингу, то:

- Принципи є основою:
  - організації та систематизації роботи інформаційної підсистеми фінансів, тобто процесів відбору інформації, її обробки та підготовки користувачам у відповідних інформаційних продуктах;
  - встановлення правил і процедур прийняття рішень, у т. ч. з питань (а) інформаційного обміну, (б) розподілу прав і обов'язків керівних органів та їхніх учасників, (в) порядку контролю за діяльністю виконавчого органу;
  - визначення осіб, відповідальних в економіці (зокрема, в корпорації) за організацію фінансового екаунтингу та інформацію, що має надаватися зацікавленим особам.
- Принципи допомагають відповісти на такі питання:
  - Хто в економіці (в корпорації) відповідає за організацію збору, обробки і підготовки інформації власникам та іншим зацікавленим особам?
  - Якими є процедури та порядок інформаційного обміну корпорації з власниками та іншими зацікавленими особами?
  - Яка інформація має надаватись керівним органам корпорації та іншим зацікавленим особам?

[1] Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. ООН, Нью-Йорк и Женева, 2006. 48 с. С. V.

[2] Секреты инвестиционного дела. Все, что нужно знать об инвестициях : пер. с англ. / ред. Д. Пикфорд. Москва : Олимп-Бизнес, 2006. 464 с. С. 333–334.

- Як і коли має надаватись така інформація?
- Що належить до суттєвої інформації фінансів?
- Якими є права й обов'язки керівних органів корпорації щодо використання інформації?

• Діяльність фінансового екаунтингу як бізнесу також передбачає обов'язковість імплементації в ній Принципів.

Для забезпечення відкритості та динамічного розвитку сучасної економіки критично важливим є впровадження Принципів корпоративного керування у банківський сектор. Про це наголошується у документах Базельського Комітету з питань банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision),[1] оскільки банки виступають посередниками у грошових потоках від власників заощаджень і вкладників до сфер діяльності, які підтримують підприємництво та допомагають стимулювати економічне зростання. Надійність та стійкість банків є основними для фінансової стабільності, а тому спосіб, в який вони ведуть свою діяльність – визначальний для здоров'я економіки. Недоліки управління в банках, насамперед тих, що відіграють суттєву роль у фінансовій системі, можуть призвести до поширення проблем у банківському секторі та економіці загалом. Першочерговою метою корпоративного управління, як зазначає Базельський Комітет, має бути стійке збереження відповідності інтересу зацікавлених сторін державному інтересу; а інтерес акціонерів, зокрема у випадку роздрібних банків, буде другорядним порівняно з інтересом вкладників.

В Україні передовим у запровадженні високих стандартів корпоративного керування став саме банківський сектор. За оцінками компанії Ernst&Young, в Україні напередодні кризи 2008 р. вже 41% банків мали власні кодекси корпоративного керування, а ще 43% планували розробити такі кодекси у найближчій перспективі[2].

Принципи корпоративного керування G20/OECD 2015: аспект інформаційної відкритості

Розроблені OECD Принципи, демонструючи прозорі та зрозумілі у всьому світі правила гри на фінансових ринках, важливі в умовах глобалізації ринків та лібералізації руху фінансових потоків (грошової вартості та грошового капіталу). Вони визначають правила і процедури організації інформаційного обміну корпорацій, спрямовані на максимальну відкритість і справедливість процесу їх управління, забезпечення всім учасникам цього процесу однакових умов доступу до релевантної інформації[3]. Принципи ґрунтуються на розумінні того, що належне управління корпорацією відіграє важливу роль у забезпеченні впевненості інвесторів та формуванні і розподілі капіталу. Належне корпоративне керування переконує акціонерів

[1] Принципи корпоративного управління для банків. Базельський комітет з питань банківського нагляду, 08. 07.2015. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/MU15164.

[2] Дослідження змін у корпоративному управлінні банківського сектора України. Ernst & Young, 2007. 54 с. С. 18.

[3] *Шеин В. И., Жуплев А. В., Володин А. А.* Корпоративный менеджмент: опыт России и США / рук. авт. кол. В. И. Шеин. Москва : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. 280 с. С. 32–34.

та інших зацікавлених осіб, що їхні права захищені, і дає змогу корпораціям полегшити доступ до ринку капіталу і знизити ціну залучення капіталу[1].

У 2015 р. спільним рішенням міністрів фінансів та голів центральних банків країн Великої двадцятки (Group of Twenty, G20) була запропонована нова версія Принципів корпоративного керування OECD редакції 2004 р. Невдовзі її затвердили на саміті лідерів G20, і нині діє спільно розроблений G20 і OECD нормативний документ з питань корпоративного управління – «G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015»[2]. Нова редакція Принципів враховує зміни у фінансовій сфері економіки і в корпоративному секторі, що відбулися за останні роки.

Метою корпоративного керування, згідно з Принципами G20/OECD (2015)[3], проголошено сприяння створенню середовища довіри, прозорості і відповідальності, необхідних для стимулювання довгострокових інвестицій, фінансової стабільності, чесності у підприємницькій діяльності, що забезпечить стрімке зростання і розвиток інклюзивних суспільств. Таке суспільство характеризується тим, що в ньому створено умови, завдяки яким кожен отримує свій зиск з прогресу нації. Принципи G20/OECD (2015) представлені у таких шести розділах:

I. Створення основ ефективної системи корпоративного керування (Ensuring the basis for an effective corporate governance framework).
II. Права та основні функції власників (The rights and equitable treatment of shareholders and key ownership functions).
III. Інституційні інвестори, ринки цінних паперів та інші посередники (Institutional investors, stock markets, and other intermediaries).
IV. Роль зацікавлених осіб (The role of stakeholders in corporate governance).
V. Розкриття інформації та прозорість (Disclosure and transparency).
VI. Обов'язки виконавчого органу корпорації (The responsibilities of the board).

Незважаючи на те, що лише один із розділів (розділ V) безпосередньо присвячено темі інформаційного обміну, порядок і процедури обміну інформацією певною мірою розглядаються і в усіх інших розділах. Принципи, що стосуються побудови ефективної системи корпоративного керування (розділ I) проголошують, що вона має стимулювати насамперед прозорі ринки, а також такі, що є справедливими й уможливлюють ефективний розподіл ресурсів. Система корпоративного керування має дотримуватися верховенства закону, підтримувати ефективний нагляд та правочин. Інвестори мають відчувати впевненість як у ринку та його інформації, так і в компаніях, в які вони вкладають свої кошти. Якщо ринок не надає такого рівня довіри, інвестори покидають його. У документі йдеться і про необхідність розширення транскордонного співробітництва, яке має відбуватися у тому числі за рахунок двосторонніх і багатосторонніх домовленостей з обміну інформацією.

[1] G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. URL : http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm.
[2] G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. URL : http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm.
[3] Принципы корпоративного управления G20/ОЭСР. URL : https://www.oecd-ilibrary.org/governance/g20_9789264252035-ru.

Серед основних прав власників (розділ II) є право на одержання актуальної та суттєвої інформації про фінанси корпорації на своєчасній та регулярній основі. Саме власники приймають рішення з доленосних для корпорації питань, і їм належить повне право отримувати достатню для цього інформацію: зокрема, щодо внесення змін до статуту корпорації, дозволу на випуск додаткових акцій, угод надзвичайного характеру (у т. ч. передачу всіх або значної частини активів, що ведуть до продажу компанії). Для акціонерів має розкриватися інформація про структуру капіталу та домовленості, які дозволяють певним акціонерам отримувати вплив чи контроль непропорційно своїм часткам у капіталі.

Щодо інституційних інвесторів, ринків цінних паперів та інших посередників (розділ III) Принципи G20/OECD (2015) визначають таке:

- інституційні інвестори, які діють як довірені особи, мають розкривати інформацію про власне корпоративне керування та політику голосування щодо своїх інвестицій;
- довірені радники, аналітики, брокери, рейтингові агентства та інші особи, що надають аналітику і/або консультації, які стосуються рішень інвесторів, зобов'язані розкривати інформацію, яка б дала змогу мінімізувати конфлікти інтересів, що можуть підірвати бездоганність їхніх аналізу та консультацій;
- угоди з використанням інсайдерської інформації і маніпулювання ринком забороняються.

Щодо ролі зацікавлених осіб (розділ IV), то серед них кредитори, працівники, постачальники, клієнти та інші, від яких також значною мірою залежить конкурентоспроможність корпорації, її сталий розвиток і надходження додаткових ресурсів. Для всіх зацікавлених сторін, що беруть участь у процесі корпоративного управління, має забезпечуватись доступ до необхідної, достатньої і достовірної інформації на своєчасній та регулярній основі.

Розкриття інформації і прозорість (розділ V) відіграють особливу роль у забезпеченні корпоративним керуванням належного інформаційного обміну.

Згідно з Принципами, що для ефективної діяльності корпорації має забезпечуватися своєчасне і точне розкриття інформації з усіх суттєво важливих питань: тобто наголошується на необхідності розкриття саме суттєвої інформації, до якої належить така:

- фінансові та операційні результати діяльності компанії;
- цілі компанії та інформацію нефінансового характеру;
- дані про великих акціонерів, включаючи бенефіціарних власників, їх права голосу;
- винагороди, що сплачуються членам ради директорів і головним керівником;
- дані щодо членів ради директорів, у т. ч. відомості про їх кваліфікацію, процедури відбору, членство у радах директорів інших компаній, а також про те, чи розглядає їх рада директорів як незалежних членів;
- угоди з пов'язаними сторонами;

- прогнозовані фактори ризику;
- дані щодо найманих працівників та інших зацікавлених осіб;
- структура і політика управління, у т. ч. зміст всіх кодексів корпоративного керування або політики і процеси, завдяки ким вони здійснювалися.

Згідно з Принципами, гарантом ефективної системи розкриття інформації та відповідальним за її повноту і достовірність є Спостережна (Наглядова) рада корпорації. Встановлено, що до її складу доцільно призначати особу (корпоративного секретаря), яка відповідає за організацію процесу розкриття інформації та забезпечення доступу до відкритої інформації.

Принципами корпоративного керування введено поняття «сильного режиму розкриття інформації» (strong disclosure regime), яке протилежне слабкій системі розкриття інформації (weak disclosure and non-transparent practices).

Сильний режим розкриття інформації – сприяє реальній прозорості, є основною особливістю ринкового моніторингу компаній та займає центральне місце у забезпеченні можливості акціонерів реалізувати свої права на обґрунтованій (інформаційно підкріпленій) основі. Розкриття інформації може бути потужним інструментом впливу на поведінку компаній та захисту інвесторів. Сильний режим розкриття інформації може допомогти залучити капітал і зберегти довіру до ринків капіталу.

Система слабкого розкриття та непрозора практика зумовлюють неетичну поведінку на ринку і втрату довіри інвесторів, спричиняють величезні втрати не тільки для корпорації та її власників, а й економіки загалом. Недостатня і неточна інформація шкодить нормальному функціонуванню фінансових ринків, підвищуючи ціну грошового капіталу та породжуючи неефективний розподіл грошової вартості та грошового капіталу (фінансових ресурсів).

Наголошується, що інформація має готуватися, перевірятися і розкриватися відповідно до стандартів якості ведення бухгалтерського обліку і розкриття фінансової та нефінансової інформації. Щорічно має проводитися аудит фінансової звітності із залученням незалежного, компетентного і кваліфікованого аудитора. Зовнішні аудитори мають бути підзвітні акціонерам і зобов'язані проводити аудит з належною професійною обачністю.

Канали розповсюдження інформації мають забезпечувати рівноправний, своєчасний і не пов'язаний з надмірними витратами доступ користувачів до необхідної їм інформації.

Щодо питань інформаційного обміну, пов'язаного з обов'язками виконавчого органу корпорації (розділ VI), то Принципи G20/OECD (2015) вказують, що члени Правління (Ради директорів) мають діяти в умовах повної поінформованості, та у них має бути доступ до достовірної, релевантної і своєчасної інформації.

На виконавчий орган покладена відповідальність за забезпечення цілісності систем бухгалтерської та фінансової звітності, у т. ч. незалежного аудиту, а також наявності відповідних систем контролю. Рада директорів має забезпечити в корпорації систему управління ризиками, фінансовий та операційний

контроль, дотримання законодавства і відповідних стандартів, а також має здійснювати нагляд за процесом розкриття інформації і комунікаціями.

Імплементація принципів корпоративного управління в Україні

В Україні імплементація принципів корпоративного керування була ініційована міжнародними організаціями розвитку, серед яких надзвичайно важливу роль відіграла IFC. Протягом 1996–2001 рр. в Україні було зареєстровано вже приблизно 36 тис. акціонерних товариств, 90% з яких створено в результаті приватизації колишніх державних підприємств, і знаходилися вони у власності майже 19 млн акціонерів. Переважна більшість із них перебувала у фінансово-економічній скруті і потребувала термінової реструктуризації та залучення іноземних інвестицій, що неможливо без організації управління економікою таких акціонерних товариств на основі принципів корпоративного керування (управління).

Принципи корпоративного управління стали складовою державної політики регулювання фінансового ринку в Україні наприкінці 1990-х років. Перша редакція Принципів корпоративного управління була затверджена НКЦПФР у 1999 р., і на сьогодні вони діють у редакції 2014 р.[1]. Повномасштабний розвиток корпоративного управління в нашій державі розпочався після Указу Президента «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» (2002)[2].

Принципи корпоративного управління редакції НКЦПФР 2014 р.[3] у розділі «Розкриття інформації та прозорість» фіксують, що, окрім суттєвої інформації, що має регулярно розкриватися акціонерними товариствами, які працюють на ринку капіталів України, вони повинні негайно розкривати особливу інформацію про суттєві події та зміни, які можуть впливати на стан товариства, вартість його цінних паперів і/або розмір доходу за ними. Принципи корпоративного управління зобов'язують учасників ринку забезпечувати рівний доступ до інформації, у т. ч. її обсяг, зміст, форму та час надання. Важливу роль відіграє фактор зручності для користувачів засобів поширення інформації і мінімізація витрат на поширення інформації.

Політика і практика корпоративного управління в Україні розвивається. Особливо на це впливають зобов'язання, обумовлені набуттям Україною статусу асоційованого члена Євросоюзу. Однією з його Директив[4] передбачається посилення в країнах-членах ЄС контролю за дотриманням правил

[1] Принципи корпоративного управління. Рішення НКЦПФР від 22.07.2014 р. URL : http://www.nssmc.gov.ua/law/18922.

[2] Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах. Указ Президента України від 21.03. 2002, N 280/2002. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/2002.

[3] Принципи корпоративного управління. Рішення НКЦПФР від 22.07.2014 р., Розділ 4. URL : http://www.nssmc.gov.ua/law/18922.

[4] Директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета от 26.06.2013 г. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского парламента и Совет и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС. URL : http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf.

корпоративного управління і надання статусу обов'язкової звітності Звіту про управління. В українській фінансовій науці існує думка, що процесу імплементації таких положень в Україні сприятиме ухвалення Кодексу корпоративного управління на рівні Закону[1]. Нагадаємо, що на сьогодні Принципи корпоративного управління ухвалені лише Рішенням НКЦПФР.

4.4. Міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності як забезпечення відкритості фінансів

Необхідність міжнародної стандартизації підготовки фінансової звітності

В інформаційному суспільстві досягти стійкого розвитку економіки можливо лише за умови належного інформаційного обміну, критерії якого – повнота і зрозумілість, актуальність і достовірність, а також можливість однозначного тлумачення й коректного порівняння інформації. Для забезпечення таких критеріїв ефективною є стандартизація фінансової звітності: вона хоча й не охоплює всі фінансові відносини, що наявні в економіці, проте розкриває картину руху грошової вартості та грошового капіталу – тобто фінансових ресурсів – у діяльності її учасників; це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства[2].

Міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності розпочалася з другої половини XX ст. Вона стосується не всієї фінансової звітності, а лише обов'язкової звітності загального призначення, тобто такої, що складається та надається щонайменше раз на рік і спрямована на загальні інформаційні потреби широкого кола користувачів; вона призначена для зовнішніх користувачів, належить до відкритої інформації. Фінансові звіти різняться предметом і метою, неоднакові за періодом та обсягом охопленої інформації, формою подачі даних тощо. Серед них виокремлюється обов'язкова фінансова звітність загального призначення[3], до якої на початок XX ст. належать:

- Балансовий звіт (balance sheet), відомий (звіт про фінансовий стан суб'єкта господарювання);
- Звіт про фінансові результати (income statement);
- Звіт про зміни у власному капіталі (statement of changes in equity);
- Звіт про фінансові потоки (рух грошових коштів, cash flow statement);

---

[1] *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 21–30.

[2] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[3] Згідно з міжнародною стандартизацією інформація в обов'язковій фінансовій звітності загального призначення структурується на елементи (класи), які поділяються на підкласи. Кожен елемент відображає відповідний рух грошової вартості та грошового капіталу: їх джерела, порядок формування, напрями і порядок використання.

- Крім того, ці звіти мають супроводжуватися примітками, де подаються показники і пояснення, що вимагаються нормативними актами, які регулюють порядок складання такої звітності[1].

З наведених чотирьох форм звітності на сучасному етапі тільки дві форми – баланс та звіт про фінансові результати – домінують; вони мають надаватися щоквартально і за рік, а решта звітів лише раз на рік.

Крім перелічених фінансових звітів загального призначення, існує також фінансова звітність спеціального призначення, яка належить вже до інформації з обмеженим доступом. Існує також податкова і статистична звітності, які є обов'язковими і стандартизуються, але лише на національних рівнях.

Міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення важлива для світової та національних економік, їхніх учасників на макро- та мікрорівнях. Зокрема, вважаємо доцільним вказати на такі аспекти необхідності цієї стандартизації:

По-перше, фінансова звітність різних країн, яка, на перший погляд, потрібна, при детальному аналізі нерідко виявляється не зіставною і не зрозумілою користувачам. Відомо, що обов'язкова фінансова звітність загального призначення, яка складена за національними стандартами різних юрисдикцій, має багато відмінностей. Причини такого криються, наприклад, у несхожості в критеріях визначення і методах оцінювання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат. Міжнародна стандартизація означає однозначність тлумачення основних елементів, понять та іншого у фінансовій звітності.

По-друге, міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності – це важлива інституційна засада фінансового екаунтингу, необхідна для його розвитку та забезпечення відкритості і динамічної рівноваги економіки, оскільки на всіх етапах фінансового екаунтингу (виявлення інформації, її збір, накопичення, аналітична обробка, а далі – підготовка та зрозуміле і зручне подання потрібних користувачам відомостей) будь-який інформаційний масив завжди оцінюється на предмет вище згаданих критеріїв інформаційного обміну. Від того, наскільки учасники економіки дотримуються стандартизованих підходів у процесі підготовки звітності, залежить корисність як самої звітності, так і інформаційних продуктів, що створюються на її основі[2]. Стандартизація підготовки фінансової звітності допомагає відповісти на такі питання: Яка мета звітності? Чим корисна її інформація? Як визначати момент визнання та як оцінювати такі елементи звітності, як активи, зобов'язання, власний капітал, дохід і витрати? У чому сутність концепцій капіталу та його утримання?

[1] У примітках до фінансової звітності має розкриватися: (а) облікова політика учасника економіки, звітність якого розглядається (тобто принципи, методи та процедури, що використовуються ним для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності); (б) інформація, яка не наведена у фінансових звітах, але обов'язкова за відповідними стандартами звітності; (в) інформація, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та доречності. (Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13).

[2] Детально про корисність інформації та характеристики корисності, які визначені в Концептуальній основі підготовки, та представлення фінансової звітності (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements) див. підрозділ 2.3.

По-третє, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення дає змогу мінімізувати інформаційні та фінансові ризики, покращити взаєморозуміння учасників фінансового ринку. Відсутність надійної інформації про стан інвестованих ресурсів суттєво обмежує, а в деяких випадках і зовсім припиняє міжнародний рух капіталів. Розмаїття практик складання фінансової звітності стає стримуючим чинником у розвитку міжнародних інвестицій. Для подолання цього ТНК вимушені вдаватися до детальної перевірки і навіть самостійного складання цієї фінансової звітності, залучаючи авторитетні міжнародні аудиторські компанії, висновкам яких довіряють.

По-четверте, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення сприяє на макроекономічному рівні скороченню грошових, трудових і часових витрат інвесторів та емітентів цінних паперів, суттєво знижує вартість підготовки інвестицій. Використання складеної за міжнародними стандартами звітності дає змогу зменшити в економіці чималі витрати на аудиторські послуги, кількість коригувань під час підготовки зведених та консолідованих фінансових звітів, а також полегшити процес синхронізації фінансового та управлінського екаунтингу.

По-п'яте, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення дає можливість всім юрисдикціям під час підготовки фінансової звітності ефективно використовувати передові знання і технології фінансового екаунтингу. Зокрема, стандартизація цих процесів передбачає можливість залучення іноземних фахівців з відповідною широкою експертизою з фінансового екаунтингу. Особливо це важливо для країн з молодими фінансовими ринками, до яких належить і Україна.

Для багатьох країн наявність міжнародних стандартів знімає необхідність великих витрат на розробку власних національних стандартів, оскільки міжнародні стандарти можуть використовуватися: а) як національні (зазвичай, після відповідного доопрацювання); б) як основа для розробки вимог до системи національного екаунтингу; в) як орієнтир для країн, що розробляють власні вимоги з цих питань.

По-шосте, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення створює сприятливі умови для розвитку теорії та світової практики складання такої звітності з урахуванням економічних і соціальних особливостей окремих країн, а також традицій їхніх юридичних практик.

По-сьоме, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення є альтернативою домінуванню політики окремих країн у її складанні, оскільки національні системи підготовки фінансової звітності якоїсь окремої країни, як правило, не можуть бути використані в інших юрисдикціях і мають бути відповідним чином адаптовані. Міжнародна стандартизація дає змогу уникнути цього і нівелювати домінування політики фінансового екаунтингу окремих країн. Наприклад, історичним фактом є те, що бажання уникнути домінування системи стан-

дартизації звітності США (GAAP) було однією з причин активізації процесів стандартизації обов'язкової фінансової звітності в Європі.

По-восьме, на сучасному етапі міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення надзвичайно актуальна для розвитку публічних фінансів, зокрема для ринків запозичень місцевої влади. З посиленням процесів децентралізації і збільшенням обов'язків місцевих органів влади з надання комунальних послуг, у всьому світі обсяги цих ринків зростають. Така тенденція буде тривати, враховуючи величезну потребу місцевого самоврядування в інвестиціях. Але для учасників цього процесу – насамперед інвесторів, серед яких чимало міжнародних кредиторів, у тому числі ТНК – існує проблема оцінювання кредитних ризиків, оскільки фактом є те, що на сьогодні простежується дефіцит достовірної, надійної фінансової звітності місцевої влади як позичальника. Це характерно для більшості країн, у т. ч. України.

По-дев'яте, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення має формувати мову ділових відносин глобального рівня, тобто мову, яка дає змогу розуміти та зіставляти інформацію про фінанси учасників економіки різних країн; мову, в якій важливо, щоб укладачі фінансової звітності не намагатися знайти шпаринки у чітко прописаних правилах, щоб обійти їх, а у будь-якій практичній ситуації дотримуватися міжнародних стандартів. Такою вбачається економіка інформаційного суспільства третього тисячоліття.

Саме тому основою міжнародної стандартизації фінансової звітності стали не жорстко прописані правила, не простий перелік стандартних форм звітності, а рамкові, концептуальні положення щодо підготовки та представлення у цих звітах відповідних даних. Важливо, що базовим у міжнародній стандартизації фінансової звітності є не самі стандарти, а документ під назвою «Концептуальна основа підготовки та представлення фінансової звітності» (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements)[1]. Цей документ було схвалено у 2010 р. Радою з Міжнародних стандартів екаунтингу (International Accounting Standards Board, IASB), і в ньому йдеться про: користувачів фінансової звітності та їх інформаційні потреби; мету фінансової звітності; фінансовий стан, його результати та зміни; принцип нарахування (accrual method); характеристики інформації фінансів; елементи фінансової звітності, що характеризують фінансовий стан учасника економіки; оцінку (вимірювання) елементів фінансової звітності; концепції капіталу. Наявний офіційний переклад Концептуальної основи існує і державною мовою України (українською)[2]. Крім того, є український переклад всіх міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS), у т. ч. міжнародних стандартів екаунтингу (IAS) та Тлумачення, які підготовлені IASB[3].

[1] Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. Deloitte. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/standard4.

[2] Концептуальна основа фінансової звітності. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

[3] Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010 та https://www.minfin.gov.ua/news/dohidna-politika/mizhnarodni-standarti-finansovoi-zvitnosti.

Історичні віхи міжнародної стандартизації підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення

Історично стандартизація фінансової звітності розпочалася з вимог до фінансової звітності корпорацій. Це простежувалось після першої світової фінансової кризи кінця 1920-х – початку 1930-х років. Тоді США прийняли рішення про створення Комісії з цінних паперів та бірж (Securities and Exchange Commission, SEC), зобов'язавши комерційні фірми звітувати про фінансовий стан та результати діяльності. Комісія наказала розробити правила екаунтингу, що відомі нині, як Загальноприйняті принципи екаунтингу (Generally Accepted Accounting Principles, GAAP)[1]. З часом процес стандартизації фінансової звітності вийшов на міжнародний рівень.

З середини XX ст. міжнародний рух грошової вартості та грошового капіталу набував все більших обсягів, і це вимагало відповідного інформаційного забезпечення з боку суб'єктів, в економіку яких планувалося спрямовувати інвестиційні ресурси. Оскільки основними інвесторами були ТНК, саме вони стали рушіями міжнародної стандартизації фінансової звітності.

На міжнародному рівні стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення розпочалася зі створення в 1973 р. Комітету з Міжнародних стандартів екаунтингу (International Accounting Standards Committee, IASC) на основі угоди між представниками дев'яти спільнот еккаунтантів, що представляли Австрію, Велику Британію та Ірландію, Канаду, Мексику, Нідерланди, Німеччину, США, Францію, Японію. Таке об'єднання створювалося з метою удосконалення та узгодження фінансової звітності на основі розробки й видання Міжнародних стандартів екаунтингу (International Accounting Standards, IAS).

Наприкінці 1990-х років за ініціативою керівництва IASC почалась його реструктуризація, і було створено Раду з Міжнародних стандартів екаунтингу (International Accounting Standards Board, IASB), якій поступово передавалися всі функції IASC. У 2000 р. було прийнято рішення про те, що стандарти, які приймаються IASB, віднині називатимуться Міжнародними стандартами фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS). Основними завданнями IASB були такі:

- розробка стандартів, що забезпечать високу якість, прозорість і зіставність інформації фінансової звітності, допомагаючи учасникам міжнародних ринків капіталу та іншим користувачам у прийнятті ними економічних рішень;
- сприяння використанню та суворому дотриманню цих стандартів;
- конвергенція національних стандартів екаунтингу та IAS для формування високоякісного спільного продукту[2].

Для роз'яснення положень IFRS та їх тлумачення створено Комітет з інтерпретації IFRS (IFRS Interpretations Committee, IFRICs), членами якого є 14

[1] *Карлин Т. Р.* Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP). Москва : ИНФРА-М, 1998. С. 23.

[2] IFRS. Mission statement. URL : http://www.ifrs.org/About-us/Pages/IFRS-Foundation-and-IASB.aspx.

спеціалістів із рівним правом голосу, які представляють різні країни[1]. Рада з міжнародних стандартів екаунтингу рекомендує користуватися цими тлумаченнями і роз'ясненнями додатково до IFRS та IAS.

У 2002 р., усвідомлюючи важливість стандартизації фінансової звітності у глобальному масштабі і можливість досягти це шляхом зближення, з одного боку, GAAP, а з другого – IAS та IFRS, Рада зі стандартизації екаунтингу США та IASB проголосили початок процесу конвергенції GAAP та IAS/IFRS. Стандартизація на міжнародному рівні є гармонізуючим процесом, що сприяє як зниженню витрат на залучення капіталу, так і полегшенню доступу до міжнародних ринків капіталу. Зазначимо, що, незважаючи на невідворотність і об'єктивність цього процесу, не всі учасники економіки його підтримують, зокрема, чимало корпорацій США є його противниками.

У 2004 р. OECD закріпила у Принципах корпоративного керування необхідність міжнародної стандартизації фінансової звітності[2], і вже у 2006 р. UNCTAD констатувала, що в останні десятиріччя спостерігається зближення стандартів фінансової звітності окремих країн та їхня трансформація в єдиний набір широко визнаних стандартів, які вже не мають юрисдикційної належності[3].

У 2008 р. Комісія США з цінних паперів та бірж розробила план поступового переходу від GAAP до IFRS.

У 2009 р. Група 20 країн-лідерів (G20) на зустрічі у Пітсбургу (США), аналізуючи наслідки настання світової фінансової кризи, звернулась до міжнародної спільноти еккаунтантів із закликом подвоїти зусилля, щоб досягти мети міжнародної стандартизації обов'язкової фінансової звітності загального призначення. Іншими словами, констатувалася гостра необхідність розробки в інтересах суспільства єдиних високоякісних стандартів, які з огляду на чітко визначені концептуальні положення були б зрозумілі, практичні та визнавалися глобально[4].

За станом на 1.01.2022 випущено 17 стандартів IFRS[5] (додаток О). Одночасно із IFRS продовжують діяти 29 розроблених раніше IAS (додаток П)[6]. Поступово в міру доопрацювання та їх переробки вони замінюватимуться відповідними IFRS. Крім того, оскільки малий і середній бізнес (МСБ) представляє у світі понад 95% всієї кількості компаній, на базі IFRS розроблено окремий стандарт для МСБ[7]. Згідно з цим стандартом, кожна юрисдикція має самостійно визначити, які економічні суб'єкти належать до МСБ. Єдиним обмеженням є те, що суб'єкти, які мають публічну звітність, не повинні використовувати цей стандарт.

---

[1] Website of the IFRS Foundation and the IASB. URL : http://www.ifrs.org/About-us/IASB/Members-of-IFRS-IC/Pages/Members-of-the-IFRS-IC.aspx.

[2] Principles of Corporate Governance. 2004, OECD, 80 p. P. 55–66.

[3] Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. – Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк и Женева, 2006. 48 с. С. 3–6.

[4] Офіційний сайт IFRS Foundation and the IASB. URL : http://www.ifrs.org/ifrss/Pages/IFRS.aspx.

[5] Website of the IFRS Foundation and the IASB. URL : http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx.

[6] Ibidem.

[7] IFRS for SMEs. URL : http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx.

Сучасні тенденції та перспективи міжнародної стандартизації фінансової звітності

Процеси удосконалення фінансової звітності та міжнародної стандартизації підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення є перманентними, оскільки економіка та її фінанси постійно розвиваються, і знання та вимоги учасників економіки до такої звітності зростають. Вважаємо, що на сучасному етапі у міжнародній стандартизації фінансової звітності є такі тенденції та перспективи:

По-перше, міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення супроводжується розповсюдженням її на все більшу кількість країн та все ширше коло учасників економіки. Якщо спочатку цей процес стосувався лише великого корпоративного бізнесу, то на сучасному етапі у багатьох країнах стандартизація обов'язкової фінансової звітності поступово поширюється на малий і середній бізнес, а також публічні фінанси.

Згідно з IFRS, перелічені раніше чотири форми фінансової звітності та примітки до них класифікуються, як основна звітність, оскільки «саме вона є структурованим відображенням фінансового стану та фінансових результатів» кожного конкретного суб'єкта господарювання, «демонструючи наслідки того, як управлінський персонал розпоряджався ввіреними йому ресурсами»[1]. За даними AICPA, нині міжнародна стандартизація підготовки таких звітів охопила більшість юрисдикцій. Майже 120 країн та підзвітних юрисдикцій дозволяють або вимагають IFRS для компаній, зареєстрованих на їх внутрішніх ринках, майже 90 країн повністю дотримуються цих стандартів[2].

По-друге, у перспективі частота складання фінансової звітності може стати більшою, і навіть перейти в онлайн-режим.

Одним із аспектів стандартизації фінансової звітності є її періодичність (частота). Наприклад, на сьогодні мінімальна частота складання обов'язкової звітності загального призначення – квартал. Вимога щоквартально подавати звітність поширюється лише на балансовий звіт (звіт про фінансовий стан) та звіт про фінансові результати; решта звітів подається раз на рік. Але динаміка економіки XXI ст. зростатиме, і з подальшим прогресом інформаційних технологій та їх поширенням на все більше коло суб'єктів господарювання зростатиме не лише потреба (необхідність), а й можливість генерувати й отримувати інформацію фінансів у режимі реального часу (онлайн-режимі). Нині вже є чимало прикладів у банківському та інших сегментах фінансової сфери, коли інформація управлінського характеру (зазвичай для внутрішніх потреб) надходить в онлайн-режимі і відповідно оперативно обробляється та використовується.

По-третє, цілком ймовірно, що у майбутньому для удосконалення міжнародної стандартизації фінансової звітності ставитиметься питання про стандартизацію на рівні створення єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку.

[1] IAS 1 «Presentation of Financial Statements».

[2] IFRS FAQs. URL : https://www.ifrs.com/ifrs_faqs.html#q3.

Відомо, що стандартизація фінансової звітності може супроводжуватися розробкою єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку. В Україні такий план наявний[1]. Вищевказаний підхід до стандартизації фінансової звітності сприяє правильному використанню первинних облікових даних для формування фінансових звітів, забезпечує якість та зіставність вхідної інформації для інституту фінансового рахівництва.

На сьогодні практика ведення бухгалтерського обліку різних країн, їх облікова політика відрізняються. З огляду на це законодавством України передбачено, що підприємства, які мають складати фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами, зобов'язані забезпечити ведення бухгалтерського обліку відповідно до облікової політики за міжнародними стандартами[2], а не національними.

По-четверте, є ймовірність, що перелік форм обов'язкової фінансової звітності загального призначення може змінитися. Відомо, що такий перелік обов'язкової фінансової звітності загального призначення існував не завжди. Відповідно можна стверджувати, що у подальшому – з розвитком цифрової економіки/економіки замкненого циклу, інформаційних технологій і людських знань – ця звітність буде удосконалюватися і з'являтимуться її нові форми. Це підтверджує вся попередня історія розвитку такої звітності для корпорацій. Процес удосконалення та стандартизації фінансової звітності нескінченний, оскільки постійно розвивається економіка та її фінанси, формуються нові сегменти фінансового ринку і з'являються нові фінансові інструменти, збагачуються людські знання та зростає усвідомлення важливості забезпечення транспарентності господарської діяльності учасників економіки.

Вже сьогодні в науці, практиці та деклараціях провідних міжнародних інституцій червоною лінією проходить теза сталості розвитку як інтегрованого процесу, в якому нерозривні і взаємозалежні економіка та її фінанси, екологія і соціальні питання. І лише за умов належного розуміння цієї взаємозалежності та відповідного управління можна забезпечити сталий розвиток як в окремих корпораціях і домогосподарствах, так і країнах, регіонах та світі загалом.

Існує думка[3], що традиційна обов'язкова фінансова звітність загального призначення «не дає змоги повною мірою простежити за міграцією вартості, цінності. В умовах відсутності єдиного підходу до проблем кліматичних змін, невідновлюваності ресурсів, екології, спричиняється негативний вплив людської діяльності на реалізацію цілей стійкого, інклюзивного розвитку у глобальних та національних масштабах». Це вимагає комплексного підходу до формування кількісних і якісних показників, що характеризують комерційну, соціальну й екологічну складові в діяльності суб'єктів господарювання.

[1] Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов›язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99.

[2] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[3] *Єфименко Т. І.* Запровадження інтегрованої звітності та реформування бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції. *Фінанси України.* 2014. № 10. С. 7–23.

На початку XXI ст. зросла актуальність розвитку обов'язкової фінансової звітності загального призначення у контексті інтегрованої звітності (підрозділ 3.2). Тема інтегрованої звітності, яка об'єднує обов'язкову фінансову звітність з нефінансовою, на сьогодні вкрай важлива, оскільки складена за IFRS фінансова звітність у її класичному розумінні не може вирішити поставлені перед нею завдання і не дає змоги належно розкрити вплив на результати діяльності таких факторів, як ризик, стратегія, нагляд і стійкість бізнесу[1].

В Україні, реалізуючи тему обов'язкової інтегрованої звітності, наприкінці 2017 р. були внесені доповнення в Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» (1999) і введено поняття «звіт про управління»[2]. Таким звітом має бути документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності.

По-п'яте, удосконалення та стандартизація фінансової звітності публічних фінансів, у тому числі фінансів місцевих органів влади, що особливо актуально у контексті процесів децентралізації та розвитку ринків місцевих запозичень. На сьогодні у багатьох країнах значною інформаційною прогалиною у сфері фінансів є відсутність належної звітності публічних фінансів, особливо фінансів місцевих органів влади. Тому в перспективі важливим напрямком стандартизації обов'язкової фінансової звітності може стати стандартизація, а отже, й розвиток саме звітності місцевих органів влади.

Так, за даними експертів Світового банку (WB)[3], у багатьох країнах фінансові звіти місцевих органів влади, які готуються для міністерств фінансів і урядів провінцій, рідко містять фінансову інформацію у формі, що вимагають учасники фінансового ринку для оцінювання кредитного ризику. Часто у цих звітах одноразові виняткові доходи відображаються поруч із регулярними; змішуються показники, що подаються за касовим методом обліку і методом нарахувань; капітальні бюджети не відокремлюються від операційних; нові запозичення не виокремлюються із загальної категорії «дохід», відображаючись на балансі місцевого бюджету. Незважаючи на це, лише у небагатьох країнах на сьогодні існує вимога, щоб муніципальні фінансові звіти підлягали незалежному аудиту і були доступні громадськості. Крім того, хоча оприлюднення муніципальної фінансової звітності (у т. ч. бюджет) необхідне для кредитного аналізу і забезпечення відповідальності місцевої влади за використані бюджетні кошти, проте у низці країн існує навіть заборона на доступ громадськості до фінансової звітності місцевої влади.

Для компенсації такої ситуації у деяких країнах, які використовують ринки облігацій для муніципальних запозичень, створюються спеціалізовані інституції фінансового екаунтингу – незалежні кредитно-рейтингові

[1] *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 21–30.

[2] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[3] *George E. Peterson.* Measuring Local Government Risk and Improving Creditwortheness. – Prepared for World Bank. March 1998. 27 p.

агентства і фірми із страхування облігацій. Їхня інформаційна продукція та послуги коштують чималих коштів. За таких умов експерти WB наголошують на надзвичайній актуальності впровадження місцевими органами влади стандартизованої обов'язкової фінансової звітності загального призначення. Вибудовуючись на міжнародних стандартах, вона має забезпечити ринок місцевих запозичень достовірною і своєчасною інформацією для прийняття кредитних рішень. На думку експертів, це принесе консолідації даного ринку більше користі, ніж будь-яка інша політична ініціатива[1].

По-шосте, оскільки стандарти підготовки обов'язково фінансової звітності загального призначення, які нині характерні для корпоративних фінансів, все більше поширюються на публічні фінанси, логічно, щоб у публічних фінансах ширше застосовувався такий метод оцінювання грошової вартості, як метод теперішньої (приведеної, дисконтованої) вартості (підрозділ 1.4).

На сьогодні, згідно з IFRS, у процесі складання фінансові звітності всі її елементи мають грошове вираження, величина якого залежать від обраного методу оцінювання їх вартості. Концептуальна основа дозволяє чотири методи оцінювання: за історичною, поточною, реалізаційною та теперішньою (приведеною, дисконтованою) вартістю. Найчастіше користуються оцінюванням за історичною вартістю, комбінуючи цей метод з іншими.

По-сьоме, одним з напрямків розвитку стандартизації фінансової звітності є методи реєстрації даних, що подаються у фінансовій звітності. Зокрема, доцільним є перехід у публічних фінансах до методу нарахування (тобто нарощення, accrual method), сутність якого у тому, що господарські операції визнаються (реєструються) в момент їх виникнення, хоча відповідні суми можуть бути ще не сплачені або не отримані.

Операції мають реєструватися в облікових реєстрах та подаються у фінансовій звітності того періоду, коли вони здійснювались. Складена за таким принципом звітність інформує користувачів не тільки про минулі платежі та надходження, а й про зобов'язання сплатити гроші у майбутньому і про ресурси, які мають ще надійти. Саме такі дані необхідні у прийнятті фінансових рішень.

По-восьме, очевидно, що тенденцією у підготовці фінансової звітності за міжнародними стандартами буде все ширше залучення аутсорсингу для підготовки такої звітності, тобто зростатиме попит на такі послуги фінансового екаунтингу.

На сьогодні учасники економіки, готуючи обов'язкову фінансову звітність загального призначення, здійснюють це самостійно, тобто використовують власних спеціалістів, або замовляють цю послугу у спеціалізованих інституцій, наприклад, аудиторських або інших консалтингових компаній. Очевидно, що у подальшому другий метод буде домінувати, оскільки розвиток економіки супроводжуватиметься збільшенням кількості малого та середнього бізнесу, який і сьогодні за кількістю суб'єктів господарювання домінує, а для нього економічно оптимальним буде аутсорсинг послуг з під-

[1] *George E. Peterson.* Measuring Local Government Risk and Improving Creditworthiness. – Prepared for World Bank. March 1998. 27 p..

готовки фінансової звітності; особливо, коли йдеться про підготовку звітності за міжнародними стандартами.

Імплементація в Україні міжнародних стандартів підготовки фінансової звітності

Ще наприкінці 1990-х рр. в Україні панувала радянська система фінансової звітності, метою якої було лише надання інформації для цілей державного і місцевого оподаткування. Дані такої звітності не давали можливості оцінити хоча б один фінансовий показник, що необхідний для менеджменту суб'єкта господарювання, або для тих, хто міг би розглядати його з метою інвестування. Фінансова звітність підприємств, що була за часів централізованого планового радянського господарства не відповідала потребам ринкової економіки, і поняття «фінансовий менеджмент», «інвестиції» були не типові.

Наприклад, в Україні у практику її фінансів лише у 1999 р. було введено нове для неї, але давно прийняте ринковою економікою визначення таких основних фінансових понять, як «активи», «зобов'язання», «дохід» і «витрати»; а поняття «економічна вигода» та «власний капітал» («капітал») взагалі вперше з'явилися в українському фінансовому лексиконі. Вони були зафіксовані Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[1]. Економічна вигода трактувалася як потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів; власний капітал (капітал) – як різниця між активами і зобов'язаннями підприємства. Активи в українській фінансовій науці і практиці віднині трактувалися як ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому; зобов'язання – як заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди (тобто до зменшення активів); дохід – як збільшення економічних вигод у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, яке приводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників); а витрати – навпаки, як зменшенням економічних вигод у вигляді зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Сучасна Україна ефективно просувається шляхом впровадження міжнародних стандартів підготовки обов'язкової фінансової звітності. Початком такого процесу було затвердження 1998 р. Кабінетом Міністрів України Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів[2]. На основі цього поступово була розроблена та затверджена Мінфіном низка Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку

[1] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

[2] Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів. Постанова КМУ від 28.10. 1998 р. N 1706.

(НП(С)БО). За станом на 1.01.2022 налічується 30 стандартів[1] (додаток Р). Також запроваджено НП(С)БО для суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі: за станом на 1.01.2022 прийнято 20 стандартів[2] (додаток С).

У 2007 р. в Україні була прийнята Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, до якої у 2013 р. були внесені зміни[3]. За даними провідних вітчизняних фахівців, після десяти років реалізації Стратегії аналіз підсумків її виконання свідчить, що як програмний документ розвитку бухгалтерського обліку в Україні вона свої завдання виконала[4].

На сьогодні Україна досягла хороших успіхів у сфері стандартизації обов'язкової фінансової звітності загального призначення, гармонізуючи національну практику підготовки звітності із практикою розвинених ринкових економік. Якщо на початковому етапі йшлося про гармонізацію звітності тільки великих підприємств, то нині цей процес охопив й інших економічних агентів, зокрема малий та середній бізнес і державний сектор. Для окремих галузей, зокрема сільського господарства, банківської справи, страхового бізнесу, фінансових операцій, розробляються окремі стандарти для врахування специфіки їхньої діяльності. Всі стандарти, основою яких є єдина методологія, в організаційному плані відокремлені, оскільки мають різне нормативне забезпечення, суттєві особливості поточного обліку, нюанси в змісті фінансової звітності[5].

У червні 2017 р Україна стала асоційованим членом Євросоюзу, і в політиці стандартизації її фінансової звітності нині особливої актуальності набуває її узгодження з вимогами ЄС. За оцінками українських вчених, окремі положення прийнятої 2013 р. Директиви ЄС щодо щорічної фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та пов'язаних з ними звітів певних типів компаній[6], є певною мірою інноваційними для України. Зокрема, це стосується звітності про управління різних типів підприємств, мета якої – показати ефективність стратегічного і тактичного менеджменту корпорацій, а також запровадження під час складання річної та консолідованої фінансової звітності альтернативного підходу за IFRS, що базується на справедливій вартості[7].

---

[1] Національні положення (Стандарти) бухгалтерського обліку. – Інтерактивна бухгалтерія. URL : https://interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131.

[2] Міністерство фінансів України. URL : https://www.mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja.

[3] Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. КМУ Розпорядження від 24.10. 2007 р. N 911-р.

[4] *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 21–30.

[5] *Ловінська Л. Г.* Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролінгу в сучасних умовах господарювання в Україні / Л.Г.Ловінська, І.Б.Стефаник. Київ : НДФІ, 2006. 240 с. С. 14–21.

[6] Директива 2013/34/ЕС Европейского Пврламента и Совета от 26.06.2013 г. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЕС Европейского парламента и Совет и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЕЕС и 83/349/ЕЕС. URL : http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf

[7] *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 9. С. 21–30.

За станом на 2022 р. в Україні обов'язковою фінансовою звітністю загального призначення, що підготовлена за міжнародними стандартами, та консолідованою фінансовою звітністю поки що охоплено не всіх учасників економіки. Відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[1] звітність за міжнародними стандартами мають подавати тільки такі суб'єкти господарювання:

- підприємства, що становлять суспільний інтерес (підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до біржових торгів, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які належать до великих підприємств[2]);
- публічні акціонерні товариства;
- підприємства, які займаються з видобутком корисних копалин загальнодержавного значення;
- підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається КМУ.

На бюджетні установи, представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва вимога про складання чотирьох форм звітності загального призначення не поширюється. Для них встановлена скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати, які подаються раз на рік.

Особливого розвитку підготовка фінансової звітності за міжнародними стандартами в Україні досягла у фінансовому секторі її економіки. Так, наприкінці 2017 р. регулятори фінансового ринку країни – Мінфін, НБУ, НКЦПФР і Нацкомфінпослуг – підписали Меморандум про впровадження єдиної системи фінансової звітності[3], яка дасть змогу здійснювати прийом, обробку, перевірку та розкриття фінансової звітності у єдиному електро-

---

[1] Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999. Ст. 12-1. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14

[2] В Україні для цілей фінансової звітності підприємства (крім бюджетних установ) поділяються на мікропідприємства, малі, середні та великі:

- Мікропідприємства – такі, показники яких на дату складання річної фінансової звітності відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 350 тис. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тис. євро; середня кількість працівників – до 10 осіб.
- Малі підприємства – такі, що не відповідають критеріям мікропідприємств і на дату складання річної фінансової звітності відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 4 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 млн євро; середня кількість працівників – до 50 осіб.
- Середні підприємства – не відповідають критеріям для малих підприємств і на дату складання річної фінансової звітності відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 20 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 млн євро; середня кількість працівників – до 250 осіб.
- Великі підприємства – не відповідають критеріям для середніх підприємств і на дату складання річної фінансової звітності відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – понад 20 млн євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 млн євро; середня кількість працівників – понад 250 осіб

(Про бухгалтерський облік та фінансову звітність. Закон України від 16.07.1999. Ст. 12-1. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14).

[3] Фінансовий сектор отримає єдину Систему фінансової звітності. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=60836528&showTitle=true.

нному форматі, стандарті XBRL[1]. Звітність в електронному форматі пропонуватиме єдиний стандарт звітності залежно від видів діяльності компаній та буде обладнана єдиним вікном для її подання. Її запуск заплановано на 2019 р., оскільки відповідно до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», підприємства, що становлять суспільній інтерес, повинні складати і подавати фінансову звітність органам державної влади за міжнародними стандартами в єдиному електронному форматі саме за 2019 р. Звітність в електронному форматі запроваджуватиметься на базі НКЦПФР. Подавати фінансову звітність у рамках такої системи будуть підприємства, що становлять суспільний інтерес, а саме: емітенти, цінні папери яких допущені до біржових торгів; банки; страховики; недержавні пенсійні фонди; інші фінансові інституції, що належать до великих підприємств. Професійні учасники фондового ринку не внесені до списку таких, що мають звітувати у єдиному електронному форматі[2].

4.5. Фінансовий екаунтинг як бізнес

Привабливість фінансового екаунтингу як бізнесу

В економіці інформаційного суспільства практичне значення фінансового екаунтингу полягає не лише у забезпеченні учасників економіки необхідною інформацією, уможливлення відкритості та динамічної рівноваги економіки, а й у тому, що охоплюючи діяльність з відбору, обробки, аналізу, підготовки та надання інформаційних продуктів, фінансовий екаунтинг є надзвичайно привабливим як бізнес.

Інтерес до фінансового екаунтингу як підприємницької діяльності зростає як з боку великих національних і транснаціональних корпорацій, так і малого та середнього бізнесу. Причина цього явища криється у такому:

- насамперед об'єктивне невпинне підвищення в економіці попиту на інформацію та інформаційні послуги є потужним драйвером розвитку інформаційного ринку, а отже, попиту на продукти і послуги фінансового екаунтингу;

---

[1] XBRL (eXtensible Business Reporting Language – «розширювана мова ділової звітності») – відкритий стандарт обміну діловою інформацією. У західних країнах він є загальновизнаним стандартом для подання фінансової звітності за IFRS і GAAP США в електронному вигляді. Відкритість стандарту означає, що компаніям, які використовують XBRL, не потрібно купувати ліцензії і сплачувати комісії за його використання. Основні переваги XBRL:
- автоматичне введення-вивід даних без повторної трансформації;
- швидкість і автоматичне складання звіту, в тому числі консолідованого;
- швидкий, ефективний і надійний аналіз та зіставлення даних;
- відстеження даних, скорочення часу ухвалення рішень;
- просування ефективності та економічності для регуляторного (наглядового) процесу.

XBRL базується на показниках і правилах таксономії. Таксономія фінансової звітності – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю, а також взаємозв'язків між ними та іншими елементами таксономії.

[2] Про заходи щодо складання фінансової звітності на основі таксономії фінансової звітності в єдиному електронному форматі. URL : https://www.minfin.gov.ua/news/view/pro-zakhody-shchodo-skladannia-finansovoi-zvitnosti-na-osnovi-taksonomii-finansovoi-zvitnosti-v-iedynomu-elektronnomu-formati?category=bjudzhet&subcategory=taksonomiia.

- крім того, інформаційний бізнес характеризується порівняно низькою капіталомісткістю, швидкою окупністю, і зрештою, високою прибутковістю; одним із підтверджень високоприбутковості цього бізнесу служить успішне функціонування потужних інформаційно-аналітичних агентств, цінні папери яких високо котуються на фондових біржах.

Дійсність повністю підтверджує оцінки експертів щодо зростання з розвитком інформаційного суспільства ролі бізнесу інформаційних послуг[1], а також твердження, що з кінця XX ст. «виробництво інформації поступово перетворюється із спорадичного явища на відносно самостійну сферу діяльності»[2]. Бізнес-моделі сучасної інформаційної підприємницької діяльності значною мірою залежать від поведінкових особливостей користувачів їхніх інформаційних продуктів і послуг: зростає потреба не лише в якості, об'єктивності і оперативності інформації, але й у нових формах її подання.

В економіці інформаційного суспільства успішний інформаційний продукт чи послуга є сплавом двох речей: легкості сприйняття та інформативності. Тому хороший інформаційний матеріал – це вже не лише текст на екрані або папері, нерідко ним може стати повноцінний сайт. Такий сайт є бізнесом, певною моделлю бізнесу: на сайті створюються відповідні інформаційні цінності, він генерує доходи, а отже, й прибуток власнику (власникам) такого сайту. Також сучасними трендами в інформаційній сфері є сторінки у соціальних мережах, розсилка електронних текстових повідомлень (месенджер)[3], доступ до мобільних версій і все, чого бажає читач, глядач чи слухач. Водночас інформація, що подається кожним з таких засобів, має адаптуватися так, щоб бути корисною користувачу, і все це також різновиди бізнес моделей.

Важливо, що екаунтинговий бізнес і фінансовий екаунтинг, зокрема привабливий не лише для тих, хто займається або вирішує займатися безпосередньо ним. У цьому бізнесі зацікавлені також підприємці інших галузей, сфера публічних фінансів, а також економіка загалом.

У XXI ст. професійна діяльність, яка є змістом інформаційного бізнесу (у тому числі фінансового екаунтингу) стала позитивом для суміжних галузей. Суміжними з фінансовим екаунтингом галузями є ті, що (а) інфраструктурні для інформаційної галузі, (б) розробляють та виготовляють інформаційні технології та обладнання, (в) користуються продукцією інформаційної галузі. Щодо привабливості фінансового екаунтингу для суміжного бізнесу вважаємо за необхідне виокремити таке:

- У розвитку екаунтингового бізнесу зацікавлені його інфраструктурні галузі, які уможливлюють належність збору, зберігання, передачі ін-

[1] *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной ; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 92–99. *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика : в 2-х т. Т. 1. Москва : ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. 598 с. С. 112–115.

[2] *Чухно А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с. С. 313–314.

[3] Месенджер (від англ. messenger – кур'єр) є програмою для комунікацій, протоколом передачі даних, що, на відміну від електронної пошти, дозволяє інтернет-користувачам спілкуватися в режимі реального часу, миттєво.

формації та її надання; з розвитком фінансового екаунтингу вони удосконалюються, оснащуються сучасною технікою, застосовують нові методи роботи, що, звичайно ж, супроводжується зростанням їх економічної ефективності та фінансової результативності;

- Запит з боку зростаючого бізнесу фінансового екаунтингу служить додатковим стимулом для прогресу інформаційних технологій та оновлення інформованого обладнання. Показово, що фінансовий сектор, розвиваючи свою інформаційну підсистему, належить до лідерів освоєння новітніх інформаційних технологій та обладнання.
- На сучасному етапі розвиток банківського бізнесу, а також інститутів спільного інвестування, бірж та інших фінансових інституцій безпосередньо пов'язаний з інформаційним бізнесом, оскільки, маючи належну інформаційну підсистему, фінансові інституції стають центрами координації глобальних підприємницьких структур: акумулюють і надають дані про економічний стан, фінансові можливості та плани суб'єктів господарювання.
- Інформаційний бізнес є джерелом доходів для інших видів бізнесу, який їм необхідні для управлінських рішень дані, сприяє їх популяризації та вигідному позиціонуванню на ринку, що врешті-решт зумовлює зростання ринкової вартості їхніх активів і цінних паперів, збільшення прибутків.

Розглядаючи питання зацікавленості публічних фінансів та економіки загалом у розвитку фінансового екаунтингу, варто зазначити таке:

- розвиток бізнесу з фінансового екаунтингу важливий для забезпечення зайнятості, створення суспільного продукту, а отже, й зростання податкових надходжень у державний та місцевий бюджети:
- насамперед діяльність фінансового екаунтинг сама забезпечує робочі місця частині населення, а також генерує зростаючу частку валової доданої вартості, ВВП і є джерелом податків;
- крім того, як інфраструктурна галузь, фінансовий екаунтинг сприяє розвитку суміжних галузей, чим опосередковано допомагає зростанню в них зайнятості, обсягів виробництва та сплачуваних податків.
- як складова інформаційної інфраструктури економіки бізнес фінансового екаунтингу забезпечує належність і сприяє удосконаленню інформаційного обміну всієї економіки;
- розвиваючись, фінансовий екаунтинг має збільшувати в своїй діяльності обсяги та важливість аналітичної діяльності, зокрема під час опрацювання інформації. Це веде до зростання доданої ним вартості у ВВП, зокрема тієї частини вартості, що представлена інтелектуальною, інноваційною складовою, яка є ознакою рівня високого розвитку економіки та суспільства.

У цьому досліджені вже аналізувалася роль інформаційного сегменту економіки України, динаміка зайнятості у ньому та його внесок у створення ВВП країни (підрозділ 1.3). Було показано, що навіть за даними офіційної

статистики (зауважимо, що, за оцінками, мінімум третина бізнесу країни працює в тіні, не звітує перед органами статистики) інформаційна сфера забезпечує в Україні робочими місцями понад 0,3 млн осіб: даний показник один з найбільших порівняно з рештою галузей. При цьому частка інформаційної сфери у забезпеченні працевлаштування в Україні у XXI ст. постійно зростала, досягнувши у 2018 р. майже 2% загальної кількості зайнятого населення. Симптоматично, що з початку 2000-х і до початку 2020-х років обсяг створеного у цій сфері ВВП у розрахунку на одного зайнятого зріс майже у вісім разів і досяг 5% ВВП країни.

Інституції, що реалізують фінансовий екаунтинг як бізнес

До інституцій фінансового екаунтингу належать насамперед ті, для яких фінансовий екаунтинг є системною професійною бізнесовою діяльністю, зокрема спеціалізовані фінансові інформаційні агентства та агентства кредитних рейтингів, аудиторські та консалтингові компанії[1]. Існують також спеціалізовані інформаційно-аналітичні державні та місцеві установи, галузеві асоціації, науково-дослідні інституції, а також окремі індивідуальні експерти, що займаються діяльністю, характерною для інституту фінансового екаунтингу.

Інституції, що представляють фінансовий екаунтинг в Україні та займаються характерною для нього діяльністю, на сучасному етапі можуть бути класифіковані таким чином:

- спеціалізовані інформаційно-аналітичні агентства (REUTERS, Bloomberg, Morningstar, Cbonds та інші);
- спеціалізовані бізнес-медіа (зокрема, Financial Times, Wall street Journal, CNN, The New York Times, Money, Yahoo.com, SmartMoney.com, Finance.ua, журнал Фінанси України);
- агентства кредитних рейтингів, серед яких:
  - міжнародні рейтингові агентства, що мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів в Україні – Fitch, Moody's, Standard & Poor's та деякі їхні дочірні компанії[2];
  - українські уповноважені рейтингові агентства[3] – ІВІ-Рейтинг, Рюрік, Експерт-рейтинг, Стандарт-рейтинг;
  - інші численні рейтингові агентства;
- аудиторські та консалтингові компанії;
- спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи корпорацій фінансового (біржі, банки, небанківські фінансові інституції) та нефінансового секторів;
- спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи державних і місцевих органів влади;
- спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи галузевих асоціацій;

[1] Детальніше про ті інституції фінансового екаунтингу, що предметно займаються питаннями податкового екаунтингу, див. підрозділ 3.3.

[2] НКЦПФР. Рейтингові агентства. URL : https://www.nssmc.gov.ua/fund/rateagencies.

[3] Ibidem.

- науково-дослідні інституції;
- інші.

Важливу роль у реалізації фінансового екаунтингу як бізнесу відіграють також незалежні експерти – аналітики, вчені. Вони виконують окремі види робіт, нерідко на основі субпідряду, аутсорсингу[1]. Аутсорсинг набуває широкої популярності, оскільки дає змогу інституціям фінансового екаунтингу економити на витратах й одночасно забезпечувати високу оперативність і якість робіт. У своїх працях незалежні експерти формують теоретико-засадничі та прикладні положення з питань інформаційного обміну та відкритої інформації, зокрема; розраховують бенчмарки; визначають тренди та прогнози розвитку світового, регіональних і національних ринків; оцінюють ризики та виклики, що стоять перед економікою та її фінансами, а також можливості їх мінімізації.

З розвитком інформаційного суспільства посилюється роль спеціалізованих інформаційно-аналітичних інституцій, що вишукують, аналізують та доводять користувачам необхідну інформацію. Серед них: спеціалізовані фінансові видавництва, а також інші, що мають потужні аналітичні фінансові департаменти; глобальна мережа Інтернет; інформаційні агентства; кредитні рейтингові агентства. Їхню інформацію ретельно вивчають політики, державні управлінці, професійні учасники фондового та інших ринків, менеджери корпорацій, науковці та всі, хто цікавиться фінансовими питаннями життя суспільства. На сьогодні спеціалізовані інформаційно-аналітичні інституції стали потужними рушіями розвитку фінансів та економіки: вони впливають на формування попиту і пропозиції на фінансових ринках, на розвиток окремих корпорацій, економіки цілих країн та регіонів.

Яскравим прикладом фінансового екаунтингу як бізнесу є діяльність широко відомого британського агентства новин і провайдера інформації фінансових ринків – REUTERS (Рейтер)[2], акції якого обертаються на Лондонській фондовій біржі і входять до складу біржового індексу FTSE 100 Index (Financial Times Stock Exchange Index). Розпочавши свою діяльність ще в 1851 р. в Лондоні, яка полягала у передачі біржових новин до Парижа за допомогою телеграфного кабелю, сьогодні REUTERS є авторитетним джерелом інформації для політиків і державних управлінців, бізнесменів і широкої громадськості у всьому світі. У 2008 р. REUTERS було визнано найбільшою за величиною активів за станом на другу половину XX ст. канадською медіагрупою Thomson, після чого було змінено назву на Thomson Reuters.

На сьогодні відділення REUTERS представлені майже у 100 країнах світу, з майже 14 тис. співробітників, серед яких аналітики, журналісти, фотокореспонденти та представники інших професій, що забезпечують збір, обробку та подання необхідної користувачам інформації оперативно та у

[1] Аутсорсинг – від англ. «outsourcing», або «outer-source-using», що означає використання зовнішнього джерела / ресурсу; використовується для виконання окремих видів діяльності. На відміну від робіт, що мають разовий епізодичний характер, на аутсорсинг зазвичай передаються функції з професійної підтримки постійної роботи окремих систем на основі довгострокової угоди.

[2] REUTERS. Офіційний сайт. URL : http://www.reuters.com/finance.

зручних для них формах. Понад 90% прибутку агентство має від продажу інформації на тему фінансових і товарних ринків. Щоденно таких користувачів налічується понад 1 млрд осіб. Агентство надає дані щодо фінансів корпорацій, корпоративного управління, екстрені новини про конкурентів, відомості про всі сегменти фондового ринку, ринку банківських послуг, державних і місцевих запозичень, а також з багатьох інших питань.

Іншим добре відомим у світі інформаційно-аналітичним агентством є корпорація Bloomberg PL[1], що була заснована американським бізнесменом, мером Нью-Йорка (2002–2013) Майклом Блумбергом (Michael Bloomberg) у 1981 р. До сьогодні основою успіху Bloomberg є її відчутна перевага над конкурентами у використанні сучасних інформаційних технологій. Поєднання біржового котирування у реальному часі з аналітикою – такі інформаційні послуги не надавали свого часу ні Reuters, ні інші компанії, завдяки цьому Bloomberg зміг зайняти ринкову нішу.

Після викупу у 2008 р. 20% акцій цієї корпорації в іншого акціонера – одного з лідерів інвестиційного банкінгу корпорації Merrill Lynch, М. Блумберг став власником 88% акцій. На сьогодні Bloomberg надає велику кількість інформаційних аналітичних продуктів і послуг з фінансів та інших сумісних питань, виконує дослідні проєкти на замовлення.

З розвитком ринкової економіки на теренах країн колишнього Радянського Союзу у 2000 р. було створено інформаційно-аналітичне агентство Cbonds Group[2], яке орієнтовано на фінансові ринки України, Казахстану та Росії. Група компаній Cbonds спеціалізується на інформації фінансових ринків з кількох напрямів: підтримка та розвиток інформаційних сайтів Cbonds.Info та Investfunds; проведення конференцій і виставок, присвячених тематиці фінансових риків; видавнича діяльність (журнал Cbonds Review та щорічні довідники). На сьогодні головний офіс Групи розташовано у Санкт-Петербурзі.

Важлива частина фінансового екаунтингу як бізнесу – це діяльність інформаційних підрозділів фінансових корпорацій: бірж, банків, страхових компаній, інститутів спільного інвестування тощо. Інформаційний підрозділ такої корпорації, відповідно до її бізнес-інтересів, здійснює інформаційно-просвітницьку та аналітично-консультативну роботу, чим забезпечує реалізацію як основної діяльності корпорації, так і сприяє її вигідному позиціонуванню на ринку. В діяльності фінансових інституцій набувають популярності інформаційні товари та послуги, тобто нефінансові.

Яскравим прикладом діяльності інформаційних підрозділів фінансових корпорацій слугує діяльність спеціально призначених підрозділів сучасних ринків капіталу. Зокрема, на ринку цінних паперів США інформаційний обмін відбувається через Електронну систему збору, аналізу та представлення інформації – EDGAR (Electronic Data Gathering, Analysis and Retrieval), що підтримується Комісією з цінних паперів та бірж[3]. У Великій Британії всі

[1] BLOOMBERG. Офіційний сайт. URL : http://www.bloomberg.com/europe.

[2] Cbonds Financial Information. Офіційний сайт. URL : http://ua.cbonds.info/.

[3] U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Офіційний сайт. URL : http://www.edgar-online.com/.

новини емітентів цінних паперів розсилаються через одне з восьми уповноважених агентств, які загалом є Первинним інформаційним провайдером.

Нефінансові корпорації також мають підрозділи – організаційно це може бути самостійна дочірня компанія, що займається збором і підготовкою для такої корпорації необхідної фінансової та загальноекономічної інформації (ринкова кон'юнктура, тренди і фінансові та загальноекономічні прогнози, конкуренти, їхня продукція, постачальники, клієнти, податки тощо); ринковим позиціонуванням, популяризацією компанії; просуванням її продукції і послуг на ринку.

Виявом багатовекторності розвитку фінансового екаунтингу як бізнесу є напрями діяльності його численних інституцій.

З одного боку, бізнес частини з них, як правило, спеціалізується лише на певних сферах фінансів та галузях економіки. Зокрема, маючи певну експертизу і доступ до відповідних джерел інформації, деякі з них концентрують увагу на підготовці інформаційних продуктів щодо фінансів корпорацій і домогосподарств; інші займаються певною макроекономічною сферою: міжнародними прямими інвестиціями; платіжними балансами і міжнародними валютними відносинами; ринками цінних паперів, банківських та інших фінансових послуг; державними і місцевими фінансами.

Водночас, великі інформаційні агентства та міжнародні організації, які мають у своєму штаті високопрофесійних експертів з широкого кола економічних питань і залучають необхідну зовнішню експертизу, здатні швидко осягати масив інформації з будь-яких фінансових аспектів і готувати необхідні користувачам інформаційні матеріали, обіймаючи тим фінансовий екаунтинг як макро-, так і мікроекономіки. Саме тому їхня інформаційна продукція та послуги користуються особливою увагою та попитом.

Зауважимо, що, охоплюючи пов'язані, але різні види інформаційної діяльності – відбір інформації, її обробку, аналіз, підготовку та надання інформаційних продуктів, фінансовий екаунтинг є неоднорідним бізнесом. У цьому контексті слушним є зауваження Джорджа Стіглера в дослідженні «Економічна теорія інформації» (1961)[1], яке вказує на особливості фінансового екаунтингу. Автор наголошував, що з розвитком ринкової економіки обов'язково з'являються інституції, що спеціалізуються саме на зборі та продажу інформації, тобто простежується тенденція до монополізації тих процесів, що пов'язані з наданням інформаційних товарів і послуг користувачам. Причиною цього є те, що витрати на збір, обробку та аналіз інформації мало залежать від її використання, а витрати на розповсюдження інформації – залежать[2]. Іншими словами, у фінансовому екаунтингу діяльність, що пов'язана саме з поширенням інформації, стає в економіці інформаційного суспільства найбільш прибутковим бізнесом, саме вона і монополізується.

[1] *Stigler G. J.* The Economics of Information. *Journal pf Political Economy.* 1961. Vol. 69. № 3. June.
[2] Ibidem.

Визнання екаунтингу як самостійного виду економічної діяльності: реалії України

Раніше (підрозділ 4.1) у ньому досліджені вже йшла мова про те, що відкритість економіки та динамічна рівновага речових, фінансових та інформаційних потоків у середині неї та з навколишнім середовищем відбувається відповідно до розвитку та інституціоналізації інформаційної діяльності, яка має забезпечувати відкритий, вільний інформаційний обмін. Важливою ознакою інституціоналізації такої діяльності в Україні є закріплення екаунтингу (у т. ч. фінансового) як самостійного виду господарської діяльності у Класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД).

За станом на 2019 р. в Україні у чинному Класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010)[1] містяться коди і назви видів діяльності, але екаунтинг (зокрема фінансовий) відсутній як вид діяльності. Таку ситуацію логічно пояснити тим, що екаунтинг як самостійна системна діяльність (інститут суспільства) ще формується.

Зауважимо, що інформаційна діяльніфсть як така офіційно була визнана в Україні як самостійний вид діяльності зовсім недавно. До переліку КВЕД розділ «Інформація та телекомунікації» (Секція J) як самостійний було введено лише в останнє десятиліття, і офіційна статситика щодо цього розділу в Украні ведеться лише з 2012 р. До того самостійного розділу або підрозділу, де б виокремлювалося потяття (а отже, й діяльність) «інформація», взагалі у КВЕД не було. На сьогодні складовими Секції J цієї є такі: видавнича діяльність, яка охоплює видання програмного забезпечення; виробництво фільмів і видання звукозаписів; діяльність у сфері радіомовлення і телебачення; діяльність у сфері телекомунікації; діяльність у сфері інформаційних технологій; надання інших інформаційних послуг[2]. Тобто у розділі «Інформація та телекомунікації» екккаунтинг як інформиаціна діяльність – тобто діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання користувачам необхідної їм інформації з питань грошової вартості та грошового капіталу у різних зрозумілих і зручних у користуванні інформаційних продуктах і послугах – відсутній.

Нині дані щодо інформаційної сфери діяльності і бодай часткового відображення в ній діяльності екаунтингу (зокрема фінансового) структуруються у КВЕД ДК 009:2010 таким чином:

- в секції К «Фінансова та страхова діяльність» взагалі відсутні група чи розділ, де б згадувалася інформаційна діяльність;
- у секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність» є розділ 69 «Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку», де згадуються окремі види діяльності, що за змістом належать до фінансового екаунтингу, а саме:

[1] Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL : http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html.

[2] КВЕД-2010: Секція J. URL : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_J.html.

- у розділі 69 зазначено, що цей вид діяльності «також включає послуги з ведення бухгалтерських книг, бухгалтерського обліку й аудиту, складання податкових декларацій». Якщо детальніше, то у цьому розділі є група 69.2 під назвою «Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування».

Зауважимо, що, незважаючи на існування у КВЕД ДК 009:2010 розділу 69 та підгрупи 69.2, вони не охоплюють все коло діяльності екаунтингу, у т. ч. фінансового екаунтингу. Можна підсумувати, що офіційна, державна статистика України на сьогодні не веде належний облік стану та динаміки екаунтингу як діяльності. Це негативно позначається на його розвитку як інформаційної підсистеми економіки та фінансів, зокрема.

Автори переконані, що з розвитком інформаційного суспільства та його економіки ситуація з відображенням інформаційної діяльності офіційною статистикою зміниться на краще. Нині в країнах з перехідною (транзитивною, transition) економікою (Україна серед їх числа) та країнах з економікою, що розвивається, екаунтинговий бізнес, зокрема фінансовий екаунтинг, поки що відстає від рівня цієї індустрії в розвинених економіках. Для перших з них характерні фінансові ринки, які класифікуються як такі, що формуються (emerging markets) і такі, що є приграничними фінансовими ринками (frontier markets)[1]; інформаційна інфраструктура таких ринків поки відстає від того, що має місце на розвинених ринках. Водночас, за оцінками експертів, ринок України має значний потенціал, і протягом найближчих десяти років інформаційний бізнес займе на них належне місце. Саме тому доцільно вже зараз звертати увагу на недосконалість наявної на сьогодні системи відображення в статистиці України інформаційної діяльності, а отже, можливість її удосконалення відповідно до потреб розвитку економіки інформаційного суспільства.

4.6. Фінансовий екаунтинг у діяльності корпорацій

Фінансовий екаунтинг у контексті моделей контролінгу, вартісно-орієнтованого менеджменту та ланцюжків створення вартості

Фінансовий екаунтинг відіграє важливу роль в діяльності корпорацій, оскільки є не лише джерелом інформації, а й засобом інформаційного обміну з іншими учасниками економіки. Фінансовий екаунтинг незамінний у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги економіки кожної конкретної корпорації, а отже, й їхніх об'єднань, галузей і ринків. Власники та менеджери користуються даними фінансового екаунтингу, його інструментарієм, вилучаючи вигоду для себе, корпорацій та інших зацікавлених осіб: інформаційна продукція та інформаційні технології в сучасній економіці є неодмінним вартість-формуючим ресурсом.

[1] Приграничні фінансові ринки (frontier markets) – ринки, для яких характерні високі ризики та низька дохідність.

У XXI ст. в управлінні корпораціями традиційними стають моделі вартісно-орієнтованого менеджменту (value-based management, VBM)[1], які представляють бізнес-адміністрування, націлене на максимальну інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття управлінських рішень, що значною мірою забезпечується фінансовим екаунтингом.

Управління бізнесом, яке орієнтоване на інформаційно-аналітичну підтримку, нині узагальнюється поняттям «контролінг» (controlling). Іншими словами, контролінг є технологією підтримки фінансових і загальноекономічних рішень з використанням сучасних методів їх прийняття та інформаційних систем[2]. А це неможливо без фінансового екаунтингу.

З вартісно-орієнтованим управлінням безпосередньо пов'язане формування так званих «ланцюжків створення вартості» (value chain)[3]. Поняття «ланцюжки створення вартості» є визнанням енерго-інформаційної природи вартості, оскільки відображає уявлення про те, що вартість будь-якого продукту є результатом численних вартісно-інформаційних зв'язків в економіці. Фінансовий екаунтинг є неодмінним учасником таких ланцюжків створення вартості, забезпечуючи в економіці необхідний інформаційний обмін.

Фінансовий екаунтинг як джерело інформації в діяльності корпорацій

Одним із аспектів практичної цінності фінансового екаунтингу для корпорацій є використання цієї інформаційної підсистеми фінансів як джерела інформації, необхідної для оперативного та стратегічного управління. Щоб забезпечити свій розвиток, динамічну рівновагу корпорація повинна мати відповідну інформацію, яка допомагає адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. Від інформації залежить системність її управління, мінімізація ризиків. Інформаційна достатність є основою інтегрованості із загальною системою управління, орієнтиром у досягненні стратегічних цілей, інструментарієм обґрунтування фінансових рішень в умовах невизначеності та ризиків[4].

---

[1] Вартісно-орієнтований менеджмент корпорацій розпочав формуватися наприкінці 1980-х років у США на хвилі розвитку системи корпоративного керування бізнесом. У науковій літературі вперше він був системно представлений роботами американських економістів Стюарта Бенетта (Stewart Bennet) «У пошуках вартості: Посібник з управління» (1991) (*Stewart G. Bennet.* The Quest For Value: the EVA Management Guide. New York: Harper Business, 1991. 738 p.) та Альфреда Раппапорта (Alfred Rappaport) «Створення вартості для акціонерів: Нові стандарти організації бізнесу» (1998) (*Rappaport A.* Creating shareholder value : The new standard for business performance. New York : The FreePress, 1998. 205 p.). Поняття «value-based management» вперше з'явилося у праці Джеймса Мак-Таггарта, Пітера Контеса і Міхаела Манкінса «Імператив вартості: Управління для надприбутків акціонерів» (1994) (*McTaggart J., Kontes P., Mankins M.* The Value Imperative : Managing for Superior Shareholder Returns. New York : The Free Press, 1994. 367 p.), в якій досліджено особливість ролі грошових потоків в управлінні вартістю корпорації.

[2] Інноваційний розвиток корпоративних фінансів: тенденції та перспективи : монографія / Терещенко О. О., Бабяк Н. Д., Іващенко А. І. та ін., за заг. ред. д.е.н., проф. О. Терещенка. Київ : КНЕУ, 2017. 495 с. С. 65–147.

[3] Вперше концепція ланцюжка вартості була представлена у 1985 р. американським економістом Міхаелом Портером у роботі «Переваги конкуренції: Створення та підтримка вищого порядку» (*Porter M.* Creating and Sustaining Superior Performance. New York, 1985. 592 p.).

[4] *Давиденко Н. М.* Стратегія забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах сучасних викликів та загроз. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія: Економіка. 2016. Вип. 1 (47). Т. 1. С. 350–353.

Інформація фінансового екаунтингу цінується менеджментом та власниками корпорації, і за неї платяться чималі кошти. З цього приводу Олівер Уільямсон (Oliver Williamson), професор Каліфорнійського університету (США), лауреат Нобелівської премії з економіки (2009) у своєму дослідженні «Вертикальна інтеграція виробництва: Роздуми з приводу невдач ринку» (1971) наголошував, що бізнесу важливо не заощаджувати на інформації, навіть якщо витрати на неї прямо не пов'язані з обсягами виробництва, у якому вона задіяна[1].

Розглядаючи роль фінансового екаунтингу як джерела інформації в діяльності, менеджменті корпорації, слід звернути увагу, що дані фінансового екаунтингу є важливим доповненням до екаунтингу управлінського, дають змогу власникам та менеджерам орієнтуватися не лише у фінансах і економіці своєї корпорації, а й у навколишньому економічному середовищі. Таким способом вибудовується інформаційна основа управління корпорацією. Дані фінансового екаунтингу потрібні для пошуку та оцінювання джерел фінансування і постачальників, організації виробництва, обрання каналів реалізації вироблених продуктів і послуг, аналізу надійності клієнтів, розробки планів розвитку та інших актуальних процесів.

Щодо інформації фінансового екаунтингу у розрізі макро- і мікроекономіки, то кожен з цих інформаційних масивів по-своєму корисний і цінується менеджментом та власниками корпорацій.

Кожна корпорація є невіддільною частинкою загального економічного простору, і в сучасній динамічній економіці обов'язковою основою її ефективного управління є макроекономічна інформація фінансового екаунтингу. Це можуть бути дані, що стосуються: галузі, в якій працює корпорація, а також суміжних галузей; стану фінансового ринку і бюджетно-податкової системи; сфери політичних та соціальних відносин, які впливають на діяльність корпорації. Менеджменту корпорації постійно потрібна актуальна інформація з питань кон'юнктури ринків, їх обсягів та основних гравців; бюджетних програм розвитку і закупівель; грошового обігу, інфляції та її таргетування; трудових ресурсів, демографії та пенсійних програм; національного багатства і ВВП; економічних, енергетичних та структурних реформ у країні. Лише з урахуванням таких відомостей існує реальна можливість обрати найбільш фінансово вигідний проєкт, який органічно вписується у фінансові та загальноекономічні перспективи конкретної галузі, ринку і регіону, а продукти і послуги, що стають результатом його реалізації, користуються попитом споживачів.

Окрім макроекономічної, для корпорації життєво необхідна інформація фінансового екаунтингу рівня мікроекономіки. Вона важлива для управління корпорацією, забезпечення її фінансової стійкості як головної умови життєдіяльності та фінансової стабільності. Інформація фінансового екаунтингу дає змогу корпорації оцінити прибутковість, ліквідність і фінансову стійкість наявних та потенційних партнерів по бізнесу, клієнтів і поста-

[1] *Williamson E. Oliver.* The Vertical Integration of Production: Market Failure Consideration. *American Economic Review*, 1971. Vol. 61. № 1.

чальників. Саме тому обов'язковим елементом інвестиційного оцінювання об'єктів є їхній «дью диліджснс». Цей інформаційний продукт, основою якого є дані фінансового екаунтингу, дає змогу зрозуміти особливості як питань власності бізнесу, в який збираються вкладати кошти, так і сам бізнес, його ринкове становище, а також пов'язані з ним бізнеси та ризики.

В умовах розвитку «зеленої» економіки (економіки замкненого циклу) дуже корисними для корпорацій є дані фінансового екаунтингу які навчають і дають матеріли для розвитку ресурсо- та енергоефективності, ефективного управлення відходами, зелених облігацій тощо. Така інформація сприяє розвитку індустрії циркулярної економіки, цивілізованому управлінню відходами, охороні довкілля, управлінню екологічними та соціальними ризиками. Інформація цього кола питань корисна як менеджменту і власникам корпорацій, так і інвесторам.

Існують різні канали отримання корпораціями інформації фінансового екаунтингу. Великі корпорації можуть дозволити собі утримувати власні інформаційно-дослідні підрозділи. Водночас, у зовнішньому щодо корпорації інформаційному просторі існують готові матеріали у вільному доступі, або вони легко можуть бути придбані за відповідну винагороду. Крім того, спеціалізовані матеріали і поглиблені дослідження можуть формуватися за індивідуальними замовленнями.

Здебільшого дані з питань навколишнього економічного простору корпорації залучаються її менеджментом в інших, а саме: у спеціалізованих інформаційно-консалтингових інституціях, у діяльності яких реалізується інститут фінансового екаунтингу (детально про інституції фінансового екаунтингу див. підрозділ 4.5). Чимало корпорацій користуються послугами таких інституцій на постійній основі, тобто займаються аутсорсингом, передаючи їм завдання або процеси зі збору і підготовки необхідної інформації на умовах підряду чи субпідряду.

Фінансовий екаунтинг як інструмент інформаційного обміну в діяльності корпорацій

Функціонуючи як складова загального економічного простору, неодмінною основою якого є постійний вартісно-інформаційний обмін, кожна корпорація може бути успішною, лише забезпечуючи належний обмін інформацією з іншими учасниками економіки. Тому для забезпечення відкритості та динамічної рівноваги економіки корпорацій, вони використовують фінансовий екаунтинг для інформаційного обміну. Застосовуючи його інструментарій, корпорація може «розкрити» себе для інших учасників ринку, заявити про свої успіхи, плани, показати учасникам економіки свої переваги, а також вона інформує про себе і свою продукцію, відповідним чином позиціонуючи себе і продукцію на ринку, що зрештою сприяє зростанню ринкової вартості її активів, продуктів і послуг.

Таким чином фінансовий екаунтинг використовується в управлінні корпорацією не лише як джерело інформації, а й для забезпечення комунікації із зовнішнім економічним середовищем. У сучасній українській фінансовій науці є дослідження, які вводять поняття «фінансова комунікація» і показують, що фінансова комунікація як система заходів з уможливлення діалогу між учасниками економіки є формою реалізації такого базового принципу корпоративного управління, як забезпечення фінансової прозорості діяльності корпорацій. Ефективна фінансова комунікація сприяє зростанню ринкової капіталізації корпорацій, підвищує їх інформаційну прозорість, ліквідність та рівень стабільності фінансового ринку України загалом[1]. Вважаємо, що фінансова комунікація є видом інформаційного обміну, предметом якого є фінанси. Це також система заходів, процесів, які уможливлюють інформаційний обмін, діалог між учасниками економіки з питань грошової вартості та грошового капіталу, тобто фінансових ресурсів, сприяють зростанню фінансової прозорості учасника економіки, ринковій капіталізації корпорацій, ліквідності їх цінних паперів тощо.

Для економіки інформаційного суспільства характерна тенденція формування ринкової ціни все більше не лише на основі реальних витрат виробника і балансової вартості активів, а під впливом іміджевої та рекламної складової. Зокрема, зростанню ринкової ціни сприяє інформація про екологічну прихильність корпорації, її плани з впровадження новітніх технологій та випуску інноваційних продуктів, благодійну діяльність корпорації та її власників. Інструментарій фінансового екаунтингу успішно застосовується менеджментом корпорації для комунікацій із зовнішніми користувачами, серед яких: постачальники і споживачі, інвестори та кредитори, партнери по бізнесу, регуляторні органи, мас-медіа. Для цього використовується широкий спектр інформаційних продуктів і послуг фінансового екаунтингу, що сприяють формуванню позитивного іміджу та популяризації продукції та послуг цієї корпорації.

Менеджмент кожної корпорації докладає чимало зусиль для формування і збільшення інформаційної складової у ринковій вартості її продуктів, послуг та активів загалом. Завдяки можливостям фінансового екаунтингу корпорації подають інформаційні сигнали учасникам ринку, по-перше, демонструючи свою прихильність політиці транспарентності; по-друге, показуючи переваги своїх проєктів потенційним інвесторам; по-третє, доводячи акціонерам необхідність виходу на нові ринки та освоєння нової продукції. Також це можуть бути дані щодо динаміки продажів, прибутків, активів та власного капіталу корпорації; стану її ліквідності та прибутковості, управління активами та пасивами; ринкової ціни та дохідності її цінних паперів; доходів її власників та топ-менеджерів; багато інших матеріалів з числа відкритої інформації.

Для управління зовнішнім інформаційним обміном корпорації її менеджмент розробляє відповідну тактику і стратегію поводження на інформаційному ринку. В корпораціях часто функціонують спеціальні підрозділи

[1] *Андрощук О.Є.* Фінансова комунікація в управлінні вартістю акціонерного товариства. Автореферат дис. ... к. е. н. Київ, 2010. 21 с.

з підготовки необхідних матеріалів, наприклад, відділи зв'язків із громадськістю та маркетингові підрозділи, одночасно з цими відділами широко практикується аутсорсинг.

На сучасному етапі неодмінною ознакою належного інформаційного статусу корпорації є наявність у неї власного сайту, на якому подається не лише підготовлена корпорацією чи придбана в аутсорсинг інформація, а й даються лінки (link – посилання) для перегляду інших мас-медійних джерел, в яких згадувалася її діяльність. Прикладом такого в Україні можуть служити сайти великих корпорацій, що є серед лідерів ринку за даними Forbes, – це Нібулон[1] та Миронівський хлібопродукт[2].

Користуючись інструментарієм фінансового екаунтингу, який представлений друкованою інформаційною продукцією, даними, що подаються через візуальні та аудіотехнології, консультаційними послугами, корпорації доводять до відома інших суб'єктів економіки необхідну інформацію. Вона розповсюджуються всіма доступними каналами: розміщується на офіційних сайтах корпорацій, подається на публічних заходах (конференціях, круглих столах, семінарах), транслюється по телебаченню, доноситься під час презентацій та у ході ділових переговорів, передається на консультаціях.

На сучасному етапі набувають поширення різноманітні навчально-популяризаційні програми, що проводяться корпораціями з метою виховання і формування кола стабільних споживачів своєї продукції та послуг. Більшість з них є безкоштовними. Прикладом такого є діяльність найбільш прогресивних інститутів спільного інвестування, які періодично проводять різні презентації, семінари та спілкування в режимі реального часу через Інтернет, розповідаючи про особливості фондового ринку, його інструменти, механізми роботи, переваги перед ринком банківських послуг та інше. В результаті такого корпорація-провайдер цих інформаційно-популяризаційних заходів стає більш знайомою потенційним інвесторам, виховує нових інвесторів, збільшуючи їхню кількість, а також формує власний імідж на ринку.

З цього приводу німецький філософ та соціолог Юрген Хабермас (Jürgen Habermas) у роботі «Теорія інформаційного суспільства» (1995) зазначає, що в інформаційну епоху зростає розуміння ролі інформації у суспільстві та відбуваються суттєві зміни в пріоритетах бізнесу: функція зв'язку із громадськістю, тобто аспект відкритості інформації, висувається на перший план. Нині такі дії з боку банків, нафтових компаній, міжнародних хімічних концернів, страховиків та іншого бізнесу вже типові, а управління за допомогою інформації стає постійним та набуває рис системності[3].

У діяльності корпорацій з розвитку своїх зовнішніх комунікацій незамінність фінансового екаунтингу очевидна: за його допомогою зменшується інформаційна асиметрія між корпорацією та іншими учасниками економі-

[1] Нібулон. Офіційний сайт. URL : http://www.nibulon.com/.

[2] Миронівський хлібопродукт. Офіційний сайт. URL : https://www.mhp.com.ua/ru/about.

[3] *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной ; под ред. Е. Д. Вартановой. Москвка : Аспект Пресс, 2004. 400 с. С. 257–269.

ки; сприяє зростанню ринкової вартості як корпорації, так і її продуктів та послуг. Користь від правильно налагодженого інформаційного обміну значно перевищує обсяг ресурсів, необхідних для його організації. На противагу тому, викривлення або блокування інформаційних потоків відразу виявляється у падінні ефективності діяльності корпорації загалом. Підтверджується той факт, що інформація є економічним ресурсом, а характерною рисою сучасного процвітаючого бізнесу є його інформаційне збагачення, суть якого полягає у тому, що виграє той з них, хто має більш ефективну систему інформаційного обміну[1].

За оцінками експертів, завдяки інформаційним програмам, спрямованим на створення вартості (вартісним драйверам – value drivers), ринкова капіталізація компаній може зрости на 50–100% протягом 2–5 років[2]. З початку 1970-х років в американській економіці спостерігається випереджальне зростання ринкових оцінок корпорацій порівняно з їхніми реальними активами. Це явище набуло стабільного характеру, на який не впливають навіть циклічні коливання економіки. Якщо у 1973–1975 рр. середнє відношення ринкової вартості до балансової становило 0,82, то через 20 років воно зросло більш як удвічі і досягло значення 1,69[3]. У середині 2017 р. завдяки великій іміджевій складовій ринкова капіталізація корпорації Apple Inc. (виробник комп'ютерів, аудіоплеєрів, смартфонів і програмного забезпечення) досягла рекордної в історії фінансового ринку суми у 800 млрд дол. США[4].

Фінансовий екаунтинг та оптимізація структури витрат корпорації

Використання фінансового екаунтингу в управлінні корпорацією пов'язане з відповідними витратами. Вони можуть містити витрати як на придбання, утримання й обслуговування комп'ютерної техніки, так і на придбання, виготовлення та розповсюдження інформації, й їхня частка у загальній вартості зростає. Як зазначає Клодт Хеннінг (Klodt Henning) у праці «Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки» (2011), у традиційних економічних сферах інформація стає дедалі важливішим фактором витрат, її частка в кінцевих продуктах збільшується[5]. Інформаційні продукти за обсягами і структурою витрат є якісно новим явищем, оскільки можуть бути дуже малими (як коробка сірників), а їхня ціна – надзвичайно високою[6]. Невипадково саме компанії, що базуються на інформаційній технології, стали провідними.

---

[1] *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27.04. 2000 р. Київ : КНЕУ, 2000. 304 с. С. 46–47.

[2] *Чухно А. А.* Твори : у 3-х т. Київ, 2006. Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. 2006. 512 с. С. 297–299.

[3] *Иноземцев В.* За пределами экономического общества. Москва : Academia, 1998. С. 343.

[4] Fortune. URL : http://fortune.com/2017/05/08/apple-800-billion-market-cap/.

[5] *Клодт Х.* Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки. Київ : Таксон, 2011. С. 28.

[6] *Чухно А. А.* Вибрані праці : у 2-х т. Київ : ДННУ «Акад. фін.управління», 2012. Т. 2. 480 с. С. 153.

У балансовій формі звітності корпорації витрати, пов'язані з використанням фінансового екаунтингу, можуть бути як у частині статей необоротних, так і оборотних активів. Водночас простежується зростання частки нематеріальних активів. За IFRS 38 «Нематеріальні активи»[1], це активи, що не мають фізичної субстанції, але можуть бути ідентифіковані. Інформаційна продукція значною мірою є результатом інтелектуальної праці, тобто є нематеріальним активом. За оцінками експертів, в Україні інтелектуальний (інформаційний. – *автори*) капітал практично не враховується ні в собівартості продукції, ні в балансовій вартості підприємств і становить менше від 1% їхньої вартості. Водночас в країнах-членах ЄС нематеріальні активи досягають 50–68% вартості майна підприємств[2].

У разі залучення, генерації та розповсюдження корпорацією інформації фінансового екаунтингу простежується ефект зменшення пов'язаних з цим маржинальних (граничних) витрат, тобто зростає віддача від такої інформації. Зі збільшенням обсягів виробництва питома вага матеріальних витрат підвищується, а нематеріальних – скорочується. Наприклад, корпорація, яка виробляє продукцію, що продається не лише на внутрішнього ринку, а й експортується, придбала необхідну їй інформацію фінансового еккаунтингу з питань ситуації на ринку. Сплативши за неї певну ціну, вона включила відповідні витрати до вартості цієї продукції. Далі корпорація виробляє і продає продукцію, користуючись придбаною раніше інформацією. Отже, її маржинальні витрати в частині витрат на цю інформацію, що йдуть на підготовку кожної наступної порції продукції, дорівнюватимуть нулю. З подальшим розвитком інформаційних технологій та систем комунікацій витрати на одиницю інформації зменшуватимуться.

В інформаційній економіці інформаційний капітал забезпечує корпорації тим більшу ефективність, чим менше у неї традиційних матеріальних активів. Якщо для корпорацій індустріальної епохи була характерною наявність величезних матеріальних активів, то інформаційна епоха створила новий тип корпорацій, матеріальні активи яких порівняно мізерні[3].

Відомі дослідження, в яких підтверджується, що ті корпорації, які володіють великими матеріальними активами, змушені нести великі витрати на їх утримання, що неминуче зменшує прибутки. Гігантські корпорації, які виникали на початку XX ст. і тривалий час визначали економічне життя, сьогодні не існують або переважно втратили свій вплив. Дві третини корпорацій, які в середині минулого століття були серед 500 найбільших, в наші дні вже не функціонують або стали не настільки великими, щоб утриматися у цьому списку. Замість них виникли і стали провідними корпорації, основою діяльності яких є інформаційні технології. Для компаній інформаційної

[1] Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) «Нематеріальні активи». URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050.

[2] *Чухно А. А.* Економічна теорія : у 2-х т. Київ :ДННУ АФУ, 2010. Т. 2. 628 с. С. 245.

[3] *Чухно А. А.* Твори: у 3-х т. Київ. 2006. Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. 2006. 512 с. С. 287; 454–456.

епохи характерне намагання звільнити свої баланси від основних фондів. Їхні штаб-квартири розміщуються в орендованих приміщеннях, і, щоб не утримувати власні вантажні парки, компанії користуються для перевезень продукції найнятим автотранспортом, здійснюють аутсорсинг автотранспорту[1].

Використання фінансового екаунтингу в управлінні корпораціями сприяє оптимізації структури їхніх витрат і відповідним змінам в організації моделі бізнесу. З розвитком інформаційної економіки в управлінні корпораціями посилюється тенденція до заміни традиційних матеріальних активів інформаційними. Зростає кількість дот-ком компаній (dot-com companies), тобто таких, бізнесова модель яких повністю базується на роботі у мережі Інтернет[2], що дає змогу таким корпораціям досягати високих економічних результатів. Розвивається мережева економіка (network economy), яка відома як цифрова економіка (digital economy), інтернет-економіка, або вебекономіка (web economy)[3].

Кейс фінансового екаунтингу Української асоціації інвестиційного бізнесу

Прикладом практичної реалізації фінансового екаунтингу в діяльності корпорацій в Україні можуть служити, зокрема, інформаційна діяльність Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ) та використання її даних учасниками економіки. Інформація з питань фінансової інфраструктури економіки України, що збирається, обробляється і надається цією асоціацією, користується попитом. Як саморегулююча недержавна організація, УАІБ об'єднує професійних учасників фондового ринку та є єдиною в Україні асоціацією, якій держава делегувала частку своїх повноважень[4]. Зокрема, відповідно до них УАІБ займається такою інформаційною діяльністю: залучає консультантів, у т. ч. іноземних, для проведення досліджень і підготовки рекомендацій з актуальних питань розвитку фінансових ринків; виконує аналітичні й маркетингові роботи; інформує потенційних інвесторів та інших користувачів щодо питань фондового ринку; роз'яснює надану інформацію;

---

[1] *Чухно А. А.* Твори: у 3-х т. Київ. 2006. Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. 2006. 512 с. С. 287; 454–456..

[2] Поняття «дот-ком компанії» виникло наприкінці 1990-х років під час буму інтернет-бізнесу. Термін «дот-ком» від англійського dot-com, тобто крапка-ком, що означає домен верхнього рівня.com, на якому реєструються переважно сайти комерційних організацій. Мережа Інтернету поділена на домени (одиниці адміністративної автономії), кожен з яких має доменне (символьне) ім'я, що дає змогу ідентифікувати ту чи ту площину у складі вищої за ієрархією площини. Загальний простір імен Інтернету представляє система доменних імен (DNS), які дають можливість адресації інтернет-розташованих вузлів і розміщених на них мережевих ресурсів (вебсайтів, серверів електронної пошти, інших служб) у зручній для користувача формі.

[3] Мережева економіка – це діяльність, яка організована за допомогою електронних мереж. Основою є мережеві компанії. Це така економіка, в якій будь-який її учасник, перебуваючи у будь-якому пункті економічної системи, може контактувати легко і з мінімальними витратами з будь-яким іншим її учасником з приводу купівлі-продажу товарів і послуг, організації праці, обміну ідеями та ін.

[4] УАІБ заснована 1995 року. Держава делеговувала їй ряд повноважень, що закріплено Законом України «Про інститути спільного інвестування» та Положенням про об'єднання професійних учасників фондового ринку, затвердженому Рішенням НКЦПФР від 27.12.2012р. № 1925.

організує видання друкованих матеріалів, проведення прес-конференцій, співробітництво з мас-медіа.

На офіційному сайті УАІБ у вільному доступі є інформація щодо фондових індексів провідних торговельних майданчиків світу, показники біржового ринку капіталів України, дані щодо компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ), новини економіки й особливо відомості про останні події ринку капіталів[1]. Важливо, що надається ця інформація у зручному для користувачів форматі: зокрема, накопичений за тривалі періоди матеріал представлено у формі електронних таблиць Excel, що дає змогу користувачу, самостійно зробивши необхідні розрахунки, оцінити динаміку показників ринку, його поточний стан та сформувати необхідні для себе прогнози.

Наприклад, для корпорацій, діяльність яких пов'язана з КУА та ІСІ, важливою є інформація про розвиток цих інституцій в Україні (дані дод. Т та рис. 4.6.1 дають уявлення про характер динаміки їхньої кількості).

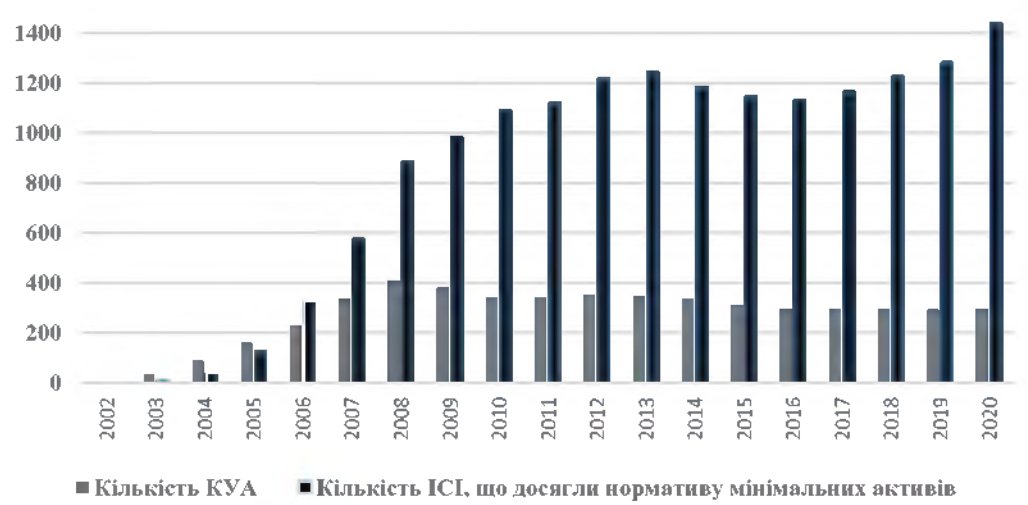

Рис. 4.6.1. Динаміка кількості КУА та ІСІ в Україні, 2002–2020 років[2]

Корпорації, які зацікавлені у фондовому ринку України, можуть побачити, що протягом 2002–2020 років кількість КУА в Україні зросла з 5 до 297, а чисельність визнаних (сформованих) ІСІ – з 10 до 1439. Згідно з вимогами Закону «Про інститути спільного інвестування»[3], визнаними ІСІ є лише ті, які успішно виконали вимоги НКЦПФР щодо складу і структури активів[4] і досягли нормативу мінімальних активів (до їх активів належить сформо-

[1] УАІБ. Офіційний сайт. URL : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.

[2] Ibidem.

[3] Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5.07.2012 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17.

[4] Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування, затвердженого Рішенням НКЦПФР. Рішення НКЦПФР від 10.09.2013 № 1753. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#n17.

вана за рахунок коштів спільного інвестування сукупність майна, корпоративних прав, майнових прав і вимог та інших активів). Станом на початок 2020 р. в управлінні однієї КУА було в середньому майже п'ять інститутів спільного інвестування.

Аналіз динаміки річних темпів приросту кількості КУА та ІСІ в Україні (рис. 4.6.2; дод. Т) свідчить, що за кількістю вони вже досягли критичної для обсягів її економіки межі.

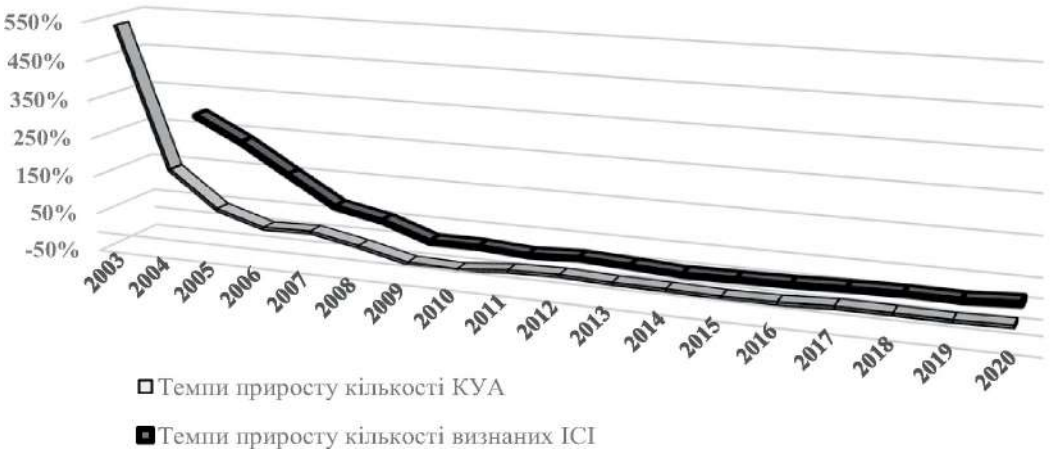

Рис. 4.6.2. Динаміка річних темпів приросту кількості КУА та ІСІ в Україні, 2002–2020 роки, % [1].

Починаючи з 2010 року кількість КУА зменшується. Кількість ІСІ має тенденцію росту.

Корпораціям для планування своєї діяльності на ринку ІСІ в Україні важливо орієнтуватися у тому, якими обсягами коштів оперує цей ринок. За даними УАІБ загальна сума активів ІСІ, що досягли нормативу мінімальних активів, на кінець квітня 2020 року досягла майже 360 млрд грн (рис. 4.6.3; дод. Т). Це складає майже 10 % ВВП країни.

Динаміка загального обсягу і темпів річного приросту активів ІСІ, що подана рис. 4.6.3, показує, що зростання активів супроводжується падінням річних темпів їх приросту. Такі протилежні тенденці ї відображають характер розвитку ринку ІСІ в Україні, а саме початок становлення ринку цих інституційних інвесторів.

[1] УАІБ. URL : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html..

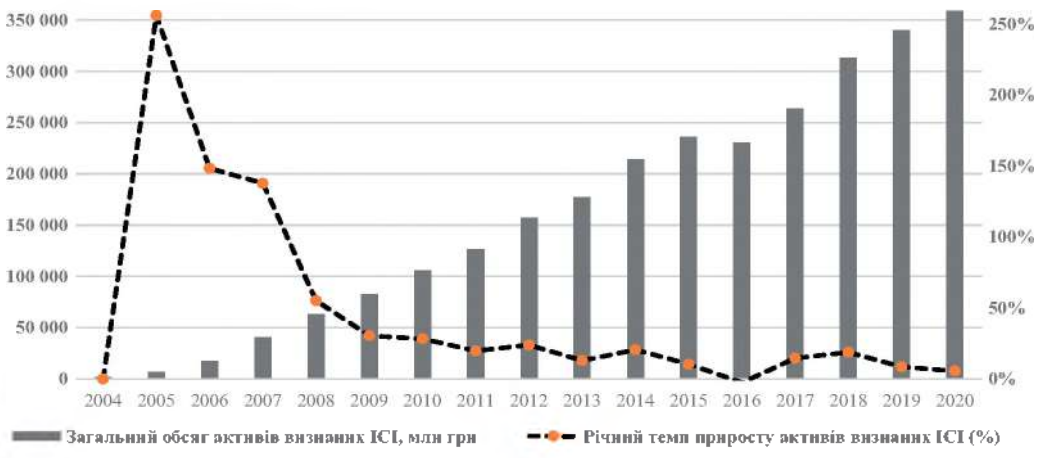

Рис. 4.6.3. Динаміка загального обсягу та темпів річного приросту активів тих ІСІ в Україні, що досягли нормативу мінімальних активів[1]

Зауважимо, що середня сума активів одного ІСІ в Україні постійно зростає: 2004 р. вона становила 50 млн грн, а на квітень 2020 р. – майже 250 млн грн (дод. Т).

Як зазначалося, в аналітичній діяльності фінансового еккаунтингу використовуються економіко-математичні методи. Зокрема, аналізуючи динаміку зростання середньої суми активів одного ІСІ за період 2004–2019 рр., можна спрогнозувати її на перспективу: наприклад, на період до 2025 р. У даному досліджені автори пропонують зробити це за допомогою методу екстраполяції тренду, для чого насамперед було проведено згладжування коливань даних щодо середньої суми активів одного ІСІ та визначено середню абсолютну величину їх зміни за рік (дод. У).

Для прогнозування обсягу активів, що в середньому припадають на один сформований (визнаний) ІСІ (тобто ІСІ, який досяг нормативу мінімальних активів) Z_t, можна скористатися лінійною функцією $Z_t = c + d \times t$, де c – теоретичний базовий рівень часового ряду, тобто середня сума активів ІСІ у 2019 році *(265 млн грн)*; d – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх *(14,8 млн грн)*; t – період, на який здійснюється прогноз (відповідно, 1-й після базового рік, 2-й, 3-й та 4-й і т.д.). Базовий показник $Z_0 = 265$ *млн грн*. Розрахунок прогнозованих даних на період до 2025 р. наведено у табл. 4.6.1.

[1] Ibidem.

Таблиця 4.6.1

Розрахунок прогнозованих даних середньої суми активів, що припадатимуть на одне ІСІ в Україні

Рік	t	$Z_t = c + d \times t$	Z_t *(млн грн)*
2019	0	Теоретичний базовий рівень	265
2020	1	265 + 14,8 × 1	279,8
2021	2	265 + 14,8 × 2	294,6
2022	3	265 + 14,8 × 3	309,4
2023	4	265 + 14,8 × 4	324,2
2024	5	265 + 14,8 × 5	339,0
2025	6	265 + 14,8 × 6	353,8

Отже, корпорації, плануючи свою діяльність на ринку ІСІ в Україні протягом 2020–2025 рр., можуть очікувати, що обсяг активів, які припадатимуть в середньому на одне визнане ринком ІСІ, досягне у 2025 р. – майже 354 млн грн.

4.7. Фінансовий екаунтинг у діяльності державних і місцевих органів влади

Актуальність фінансового екаунтингу державних і місцевих органів влади

Фінансовий екаунтинг державних і місцевих органів влади – це діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання державними і місцевими органами влади відкритої (такої, що не є конфіденційною, службовою або таємною) інформації фінансів у зрозумілих і зручних для користування інформаційних продуктах. Фінансовий екаунтинг державних і місцевих органів влади відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості та динамічної рівноваги й розвитку не лише того сегмента економіки, що представляють ці органи влади, а й всієї економіки; його актуальність у цих процесах полягає у такому:

- без належно функціонуючого фінансового екаунтингу неможливо забезпечити відкритість, фінансову прозорість, адекватний потребам інформаційного суспільства розвиток публічних фінансів, через які перерозподіляється щонайменше третина фінансових ресурсів всієї економіки, а також всієї державної і місцевої влади;
- відкрита інформаційна система (фінансовий екаунтинг) сприяє виконанню покладених на владу функцій, зокрема:
  - реалізації політики демократичності державного і місцевого управління, а також фінансової, а не лише політичної та адміністративної, децентралізації;
  - інформуванню учасників економіки з широкого кола актуальних для них питань фінансів та формуванню у суспільстві належного рівня фінансової та загальноекономічної грамотності;

- протидії тіньовій економіці, корупції, офшоризації господарства та відмиванню незаконно зароблених коштів;
- мінімізації фінансових і загальноекономічних ризиків, підвищенню фінансової та загальноекономічної безпеки держави[1].

• фінансовий екаунтинг корисний в інформаційній підтримці та взаємодії самої державної та місцевої влади.

У сучасному суспільстві показником прогресивності владних структур є їх інформаційна відкритість, насамперед у частині фінансів, і питання прозорості – це об'єкт підвищеної уваги з боку суспільства. Учасників економіки цікавлять доходи та видатки державних і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів; програми і хід державних закупівель; державні інвестиційні програми. Державна і місцева влада має постійно давати відповіді на запити з таких питань у письмових звітах, прес-релізах, виступах представників владних структур та інших різноманітних інформаційних продуктах, які фактично є продукцією фінансового екаунтингу. Актуальним є зауваження Дж. Сороса про те, що вільний потік інформації – це наймогутніша сила у боротьбі за демократію, оскільки ускладнює можливість дезінформації людей з боку держави[2].

Нині на офіційних сайтах органів державної та місцевої влади започатковуються різноманітні інформаційні рубрики, які корисні учасникам економіки. Також діяльність органів влади репрезентується у соціальних мережах: відомствами, їхніми керівниками суспільству доноситься інформація, використовуючи, наприклад, соціальну мережу Facebook[3]. В Україні, зокрема, популярною є сторінка Міністерства фінансів у Facebook[4].

Дані про державні та місцеві фінанси важливі учасникам економіки не лише, щоб пересвідчитися у фінансовій транспарентності влади, а й необхідні їм у бізнесовій, науковій, навчальній та інших видах діяльності. Інформація про вартісні розподільні і перерозподільні відносини у макроекономіці є предметом постійної уваги бізнесових кіл, істеблішменту, аналітиків та широких верств населення; вона потрібна для: ефективного менеджменту корпорацій та життя домогосподарств, адекватного поводження на фінансовому ринку; залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій в економіку. На офіційних даних, що надаються державною та місцевою владою через інститут фінансового екаунтингу, значною мірою базуються програми розвитку, структурні реформи, плани розвитку науки та впровадження новітніх технологій, інші проривні процеси, що визначають успіх цивілізаційного розвитку суспільства.

---

[1] Фінансова безпека держави значною мірою визначається станом формування державного та місцевих бюджетів, її платіжного балансу, співвідношенням потоків грошової вартості та грошового капіталу в офіційній та тіньовій економіці, транспарентністю державних закупівель, відсутністю корупції, мінімізацією впливу олігархічних кіл на державні та місцеві фінанси та ін.

[2] *Soros G.* The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. Public Affairs, New York, 1998. 241 p. P. 04–105.

[3] Facebook було засновано у 2004 р. американським програмістом М. Цукербергом, а на 2019 рік підписниками цієї соціальної мережі було вже 2 млрд осіб, тобто близько ¼ населення Землі.

[4] Міністерство фінансів України. Facebook. URL : https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/.

Оцінити актуальність для учасників економіки офіційної макроекономічної інформації можна навіть переглядаючи лише назви статей та передач різноманітних сучасних мас-медіа: щодня йдеться про питання економічного зростання, інфляції, курси валют, дії міністерства фінансів та центрального банку, бюджетний дефіцит, зовнішній борг тощо. Хоча макроекономічні події можуть здатися абстрактними, вони впливають на життя кожного: менеджмент корпорацій, прогнозуючи продажі продукції, враховує динаміку споживчого попиту, інфляції та валютних курсів; люди пенсійного віку орієнтуються у державній пенсійній політиці та динаміці цін на ринках; молоді спеціалісти у пошуках нових робочих місць цікавляться даними щодо прогнозів економічного зростання у тих чи тих секторах економіки та регіонах; фінансові питання макроекономіки зазвичай центральні у політичній полеміці та відіграють важливу роль у міжнародних відносинах; дослідження даних фінансів макроекономічного рівня різних країн та регіонів дає змогу пояснити механізми функціонування їхніх господарств, спрогнозувати тенденції їх розвитку.

Надзвичайно важливо, щоб надавана макроекономічна інформація була максимально надійною, точною і актуальною у часі. Щодо цього слушним є застереження авторів відомого нині бестселера «Netократія. Нова правляча еліта та життя після капіталізму» (2000)[1] – Олександра Барда (Alexander Bard), політичного діяча, власника однієї з найбільших у Швеції інтернет-компаній, та Яна Зодерквіста (Jan Söderqvist), шведського письменника і лектора. У своїй книзі автори показують, як увесь діловий світ постійно змінює прогнози та коригує рішення заднім числом, ретельно приховуючи, що попередні прогнози та рішення були побудовані на основі скоріше вигаданих, ніж на реальних концепціях, що є результатом недостатності достовірної інформації. Кожна помилка показує, як мало були поінформовані, а тому неправильно думали та сподівалися. Невідповідність між нашим сприйняттям реальності і сприйняттям інших людей, а також між нашими власними фантазіями і самою реальністю надзвичайно велика. Реалії життя доводять, що в сучасній економічній науці недостатньо інформації та інструментарію для впевненого прогнозування настання криз[2].

Окрім того, що фінансовий екаунтинг використовується державною і місцевою владою для підготовки і надання інформації іншим учасникам економіки, він необхідний як джерело інформації самим органам влади. Йдеться про те, що фінансовий екаунтинг використовується в інформацій-

[1] *Бард А., Зодерквист Я.* Netократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / перевод со шведского. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. 252 с. С. 5–30.

[2] Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц ; пер. с англ. В. Лопатка. Москва : Эксмо, 2011. 512 с. *Рубини Н.* Как я предсказал кризис: экстренный курс подготовки к будущим потрясениям / пер. с англ. В. В. Ильина. Москва : Эксмо, 2011. 384 с.

ному обміні між органами влади для сприяння координації їхніх дій та державній безпеці[1].

Зокрема, у сучасній економіці застосовується такий інструментарій фінансового екаунтингу, як Система національних рахунків (СНР). Концепція СНР була запропонована Статистичною комісією ООН ще у 1947 р.[2], і на сьогодні СНР застосовують понад 150 країн. В Україні СНР почала формуватися на початку 1990- х років[3]. Охоплюючи дані в масштабах держави, її територій та на рівні господарських об'єднань, СНР є джерелом необхідної для державних та місцевих органів влади інформації. У багатьох країнах світу держава використовує також такий інструментарій фінансового екаунтингу, як система зведеного фінансового планування. Прикладом системи зведеного фінансового планування на рівні держави є формування балансу її фінансових ресурсів. В Україні з 1996 р. було запроваджено щорічне складання Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством фінансів та Державною службою статистики балансу фінансових ресурсів країни[4].

Зауважимо, що держава та місцева влада не лише користується всіма благами фінансового екаунтингу, але й розвиток фінансового екаунтингу значною мірою відбувається саме завдяки зусиллям державної і місцевої влади. Наприклад, в Україні поряд зі спеціалізованим державним статистичним відомством – Державною службою статистики – розвивається інформаційна діяльність (збір, накопичення, обробка інформації та підготовка відповідних інформаційних продуктів) безпосередньо в органах державної та місцевої влади.

Так, при Міністерстві фінансів України створено спеціальну інформаційну структуру – Інформаційно-аналітичний центр. Його метою, як зазначено у «Концепції діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України» (2004)[5], є «забезпечення керівництва та структурних підрозділів міністерства аналітичними, інформаційними, звітними та іншими матеріалами, необхідними для прийняття рішень і використання сучасних креативних технологій ситуаційного аналізу, підготовки і прийняття

[1] 2015 року в Україні було створено міжвідомчий орган – Раду з фінансової стабільності (Про Раду з фінансової стабільності. Указ Президента від 24.03.2015 р. № 170/2015. URL : http://zakon2.rada.gov.Ua/laws/show/l 70/2015.). Її основними завданнями були такі: а) обмін інформацією та своєчасне виявлення поточних і потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз та системних ризиків; б) узгодження попереджувальних заходів і заходів швидкого реагування (антикризовий менеджмент) за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, а також обставин, які загрожують стабільності банківської і/або фінансової системи держави. У складі Ради представники міністерств і відомств, що здійснюють регулювання фінансової інфраструктури економіки країни; також Рада має взаємодіяти з провідними міжнародними фінансовими організаціями.

[2] Measurement of National Incone and the Constraction of Cosial Accounts. - Report of the Sub committee on National Income Statistics of the League of National Committee of Statistical Expeerts. UN, Geneva, 1947. 59 p. URL : http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf.

[3] Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики. Постанова КМУ від 4.05. 1993 р. N 326. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF.

[4] Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України. Постанова КМУ від 28.06.1995 р. № 471. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/471-95-%D0%BF .Методологічні вказівки щодо складання балансу фінансових ресурсів. - Наказ Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство статистики України від 18.04.1996р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0220-96.

[5] Про затвердження «Концепції діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України». Наказ Мінфін України від 29.05.2004 N364. URL : http://www.uazakon.com/document/fpart70/idx70976.htm.

рішень щодо розв'язання проблем формування та супроводу бюджету України, управління фінансами і боргом».

Актуальність діяльності цього Інформаційно-аналітичного центру та важливість інформації фінансового екаунтингу для самих органів влади обумовлена, наприклад, тим, що з 2018 р. в Україні започаткована практика середньострокового (трирічного) бюджетного планування[1], а до того розроблялися лише річні плани бюджету. Одночасно на державному рівні запроваджена комплексна система оцінювання ризиків, яка охоплює управління боргом, фіскальні ризики та макроризики[2]; затверджено відповідний «Порядок подання звітності та інформації про фіскальні ризики до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України»[3]. Оскільки планування бюджету й решта етапів бюджетного процесу, а також новий підхід до управління боргом і системи оцінювання фіскальних та макроекономічних ризиків базуються на макроекономічних очікуваннях (динаміка ВВП, інфляція, курс валют, граничний обсяг державного боргу, мінімальна заробітна плата та ін.)[4], то потреба органів влади у якісній і достатній загальноекономічній та фінансовій інформації макрорівня стала в Україні ще актуальнішою. Перехід від однорічної до трирічної перспективи бюджетного планування – це системна зміна бюджетної політики держави, яка: уможливлює стратегічний підхід до визначення пріоритетних заходів та ефективний розподіл ресурсів; є визнанням факту, що ефективність бюджетного процесу безпосередньо залежить від бачення органами влади середньо- і довгострокових перспектив макроекономічного розвитку національної і міжнародної економіки.

Важливим аспектом розвитку фінансового екаунтингу державних і місцевих органів влади є те, що становлення цієї відкритої інформаційної систем сприяє розвитку інформаційної індустрії загалом. Прикладом такого є те, що в Євросоюзі на базі державних даних, що стали відкритими, вже успішно реалізуються соціально важливі і комерційні проєкти, оборот яких досяг сотень мільйонів євро.

Забезпечення відкритості публічних фінансів: політика провідних міжнародних організацій

У публічних фінансах фінансовий екаунтинг є частиною їх інформаційної підсистеми: це діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання учасникам публічних фінансів (органам

[1] У 2018 році в Україні вперше за всю історію її бюджетування запроваджено середньострокове (трирічне) бюджетне планування. Урядовий портал. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=250067274.

[2] Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки. Розпорядження КМУ від 8.02.2017., № 142-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249797370.

[3] Про затвердження Порядку подання звітності та інформації про фіскальні ризики до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1463-18.

[4] Бюджетним процесом передбачено затвердження бюджетної резолюції (Основних напрямків бюджетної політики на відповідні роки), де фіксуються прогнозовані на відповідний бюджетний період на середньострокову перспективу макропоказники, які закладені в бюджет. Приклад: Основні напрямки бюджетної політики на 2019–2021 роки. Міністерство фінансів України. URL : http://qoo.by/2a4i.

державної і місцевої влади, а також зацікавленим у публічних фінансах особам, тобто стейкхолдерам) необхідної їм відкритої (яка не є конфіденційною, службовою або таємною) інформації фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних продуктах. В інформаційній підсистемі публічних фінансів, окрім фінансового екаунтингу, є управлінський екаунтинг, а також їх інфраструктурні елементи – насамперед бухгалтерський облік та IT діяльність[1]; крім того, на базі фінансового та управлінського екаунтингу формуються інформаційні підсистеми у розрізі сегментів публічних фінансів, а саме: бюджетний екаунтинг, податковий екаунтинг та митний екаунтинг.

Зважаючи на роль державних і місцевих органів управління у розвитку економіки, одним з пріоритетних напрямів діяльності провідних міжнародних організації, серед яких IMF, World Bank Group та OECD, є допомога країнам-членам та решті країн у забезпеченні прозорості публічних фінансів. Політикою цих міжнародних організацій передбачена підготовка різноманітних рекомендацій та бенчмарків щодо забезпечення транспарентності публічних фінансів, моніторингу та аналізу показників бюджетної сфери; реалізація консультативних програм, проведення конференцій, тренінгів тощо. Це необхідно для належного інформаційного забезпечення учасників економіки, розробки та реалізації зваженої макроекономічної політики; без прозорості публічних фінансів неможливе прийняття ефективних інвестиційних рішень як у державному, так і приватному секторах економіки[2].

У 2007 р. IMF прийняв «Кодекс прозорості у бюджетно-податковій сфері» («Fiscal Transparency Code, FTC»)[3] та підготував відповідний Посібник[4]. З часом ці документи були удосконалені, а в 2014 р. затверджена нова редакція Кодексу[5], а також підготовлено Посібник зі статистики державних фінансів (2014)[6].

Нині FTC – це міжнародний стандарт розкриття інформації про державні фінанси, який є набором принципів за чотирма напрямками: фіскальна звітність (fiscal reporting); бюджетне прогнозування і бюджетування (fiscal forecasting and budgeting); аналіз і управління фінансовими ризиками (fiscal risk analysis and management); управління доходами і ресурсами (resource revenue management). Принципи, що входять до кожного з перелічених вище напрямків, представлені структурно-логічною схемою на рис. 4.7.1. Для надання країнам-учасницям чітких орієнтирів у дотриманні Кодексу прозорості, щодо кожного з напрямів розроблено параметри оцінювання

[1] IT (інформаційні технології, інформаційно-комунікаційні технології, information and communication technologies, ICT) – сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, призначених для збирання, опрацювання, зберігання і розповсюдження інформації.

[2] Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. - Международный валютный фонд. Вашингтон, 2007. 83 с. Розділ 1.

[3] IMF Code of Good Practices on Fiscal Transparancy (2007). URL : https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf.

[4] IMF Manual on Fiscal Transparency (2007). URL : https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf.

[5] The Fiscal Transparency Code (2014). International Monetary Fund. 19 c. URL : http://www.imf.org/external/np/exr/consult/2014/ftc/.

[6] Government Finance Statistics Manual 2014. IMF. URL : https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf.

відхилення фактичного стану в країні від бенчмарків, якими є основні, сучасні передові методи розкриття інформації.

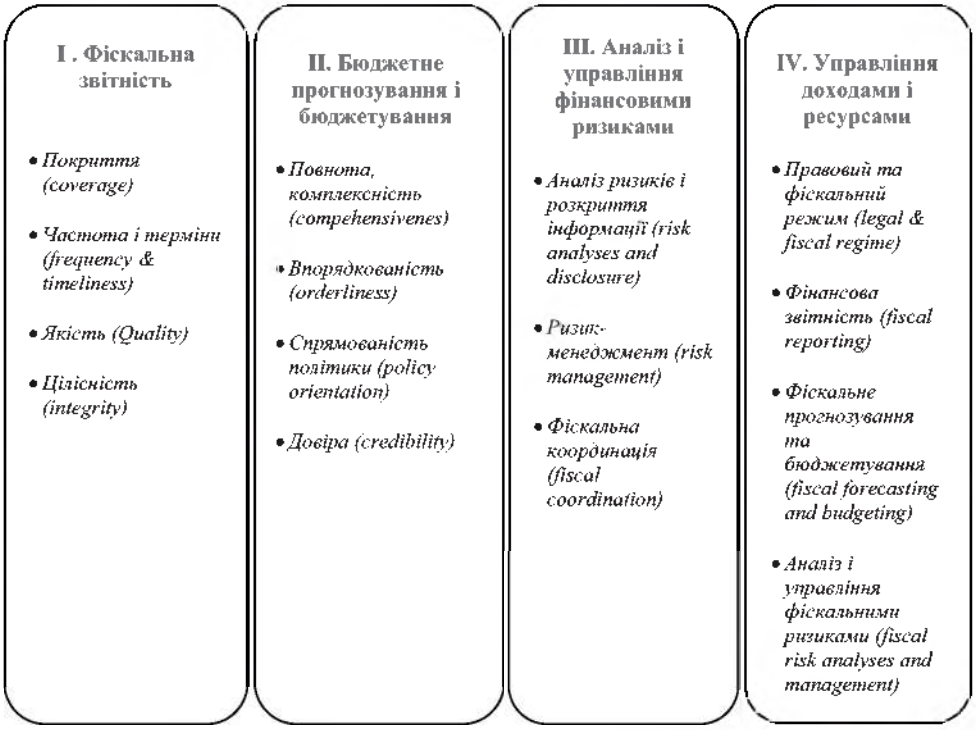

Рис. 4.7.1. Принципи бюджетно-податковій прозорості згідно з FTC[1]

Значна увага розвитку публічності фінансів надається у політиці OECD. Керівним органом цієї міжнародної організації (Council of OECD) підготовлено практичні рекомендації для досягнення країнами відкритості публічних фінансів, серед них: «Рекомендації з питань бюджетного керування» (2015)[2] та «Рекомендації для відкритого уряду» (2017)[3]. У цих документах відкритий уряд визначено як фундаментальний елемент демократичного суспільства.

Для оцінювання ступеня прозорості бюджетних операцій Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership. IBP) запропоновано використовувати такий інтегральний показник, як індекс відкритості бюджету (Open Budget Index, OBI)[4]. OBI показує, наскільки інформація з питань бюджету, що надається державою тієї чи іншої країни, є корисною,

[1] Consultation on the draft Resource Revenue Management Pillar of IMF's Fiscal Transparency Code. URL : http://www.imf.org/external/np/exr/consult/2014/ftc/.

[2] Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD. 2015. URL : https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf.

[3] Recommendation of the Council on Open Government. OECD. 14 December 2017. URL : http://www.oecd.org/gov/open-government.htm.

[4] International Budget Partnership. Офіційний сайт. URL : http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/2017-news/.

своєчасною та зрозумілою. Крім того, визначається доступність інформації з питань бюджету для громадськості, а також можливості участі недержавних інституцій у проведенні аналізу й наданні пропозицій і рекомендацій з питань формування та виконання бюджету. Це дає змогу розширювати підзвітність органів державного управління перед громадськістю[1].

Теза транспарентності фінансів урядових структур є серед основних у програмах сучасних політиків. Прикладом того може служити виступ Девіда Камерона (David Cameron) у 2010 р. під час обрання його прем'єр-міністром Великої Британії: відмітивши, що бізнес давно користується можливостями інформаційної та інтернет-революції, а державні структури роблять лише перші кроки у цьому напрямі, він вказав на нагальну необхідність і можливість використання інформаційних досягнень для перебудови державної політики, управління країною, надання системи суспільних послуг. Його висновок – прозорість влади має великий вплив, і завдяки їй країна здатна досягти більшого приросту добробуту[2].

Розвиток ІТ та інформаційного суспільства загалом змінив очікування людей щодо взаємодії з державними структурами. Завдяки широкому використанню сучасних ІТ прозорість фінансів державних і місцевих органів управління легко й ефективно досягається. Прикладом, як можна досягти прозорості та підзвітності місцевого самоврядування громадянському суспільству, служить, зокрема, офіційний сайт штату Міссурі (США)[3], де на єдиному порталі будь-хто може простежити кожен долар, потрачений урядом штату, проаналізувати його видатки, перевірити результати бюджету.

Також, у відповідь на запити суспільства щодо прозорості та підзвітності влади, доступу до інформації та надання компетентних послуг з боку своїх урядів, у 2011 р. було засновано міжнародну організацію «Open Government Partnership» (OGP – «Партнерство відкритого уряду»)[4]. Мета цієї організації – стверджувати ідеали відкритого уряду, сприяючи розвитку в країнах адміністративного професіоналізму і прозорості діяльності їх урядів для контролю з боку громадянського суспільства[5].

Практика фінансового екаунтингу публічних фінансів України

Дослідження World Economic Forum показують, що за GCI показником (The Global Competitiveness Index, Індекс глобальної конкурентоспроможності) у 2017–2018 рр. серед 137 країн Україна посіла 85 місце, у т. ч. за

---

[1] *Гасанов С.С., Кудряшов В.П., Балакін Р. Л.* Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. *Фінанси України.* 2015. № 11. С. 42–22.

[2] TED. Дэвид Камерон: Наступающая эра государственного управления. URL : http://www.ted.com/talks/david_cameron?language=ru.

[3] Transparency & Accountability. Сайт штату Міссурі (США). URL : http://www.mo.gov/government/transparency-and-accountability/.

[4] Засновниками Open Government Partnershi були 8 країн: США, Велика Британія, Бразилія, Норвегія, Індонезія, Мексика, Філіппіни та ПАР.

[5] Країни-засновниці OGP – США, Велика Британія, Бразилія, Норвегія, Індонезія, Мексика, Філіппіни, ПАР. Перше засідання OGP відбулося у квіті 2012 р. (Бразилія). На початок 2017 р. членами OGP було вже більше 70 країн, у т. ч. Україна. Умовою вступу до OGP є прийняття декларації «Відкритого уряду».

ефективністю державних витрат – 111, а прозорістю державної політики 65 місця[1]. Непрозора діяльність урядів, як наголошують українські вчені[2], гальмує розвиток національних економік. З огляду на це метою реформування державного сектору економіки України є підвищення ефективності й транспарентності його діяльності, посилення підзвітності та підконтрольності системи управління суб'єктів господарювання, що його утворюють[3].

Автори вважають, що для України актуальним є визначення характерних рис інформаційного обміну ідеально організованої публічної сфери, сформульоване німецьким ученим з філософії комунікацій Юргеном Хабермасом (Urgen Habermas). Такими рисами є наявність здібних та відданих справі службовців, які чесно збирають необхідну інформацію; всі події добросовісно відображаються в офіційних виданнях; забезпечується вільний доступ до цих видань. Наголошуючи на тісному зв'язку між публічністю інформації та демократичним способом правління, Ю. Хабермас зазначає, що лише держава в особі уряду є тим інститутом, який здатен системно та постійно збирати й обробляти інформацію про все, що нас оточує, оскільки рішення такого надзвичайно складного завдання вимагає значних фінансових витрат[4].

Представники сучасної фінансової науки в Україні вважають, що для України проблема досягнення вищої прозорості бюджетів сектору загального державного управління належить до першочергових. Без її вирішення неможливі позитивні зміни в розвитку як національних фінансів загалом, так і їхніх окремих складових[5]. Розвиток системи управління публічними фінансами має базуватися на транспарентності бюджетного процесу і достовірності даних для прийняття управлінських рішень. Антикорупційна реформа України вимагає запровадження сервісів відкритих даних для мінімізації необхідності звернення громадян до державних органів і забезпечення ефективного контролю дотримання вимог законодавства про доступ до публічної інформації[6].

В Україні після розпаду Радянського Союзу зроблено вже багато для розвитку фінансового екаунтингу публічних фінансів. Поступово формується відкрита державна інформаційна політика сфери публічних фінансів,

---

[1] The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. Geneva, Switzerland. 393 p. P. xi, 297. URL : https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018.

[2] *Ловінська Л. Г., Дьяченко Я. Я.* Методичні підходи до моніторингу запровадження та дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі. *Фінанси України*. 2016. № 6. С. 72–81. *Гасанов С. С.* Підвищення рівня транспарентності та функціональності державних фінансів в умовах структурних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 7–32.

[3] *Ловінська Л. Г.* Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі за економічним змістом у контексті запровадження нового плану рахунків. *Фінанси України*. 2016. № 1. С. 99–115.

[4] *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство. Львів: Літопис, 2000. 318 с.

[5] *Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л.* Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 42–22.

[6] *Мярковський А. І.* Інновації в інформаційному забезпеченні управління державними фінансами. *Фінанси України*. 2016. № 9. С. 7–28.

відповідне фінансове та інформаційне право[1]. Далі коротко розглянемо деякі факти, що свідчать про реальні зміни та становлення відкритої інформаційної підсистеми публічних фінансів України.

У 2015 р. Указом президента країни була затверджена Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»[2], в якій констатується, що пріоритетом в управлінні публічними фінансами має бути підвищення прозорості та ефективності їх розподілу та витрачання. Згодом Кабінет міністрів України (КМУ) схвалив «Стратегію реформування державного управління України на 2016–2020 роки»[3], в якій намічено, що система державного управління України має відповідати європейським стандартам. Серед напрямів реформування державного управління згідно зі Стратегією[4] виокремлено необхідність забезпечення підзвітності органів влади; реалізується це через прозорість їх діяльності, вільний доступ до публічної інформації, організацію системи державного управління з чітким визначенням підзвітності та можливістю судового перегляду рішень. Згодом КМУ схвалив «Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки»[5], що спрямована на забезпечення прозорості у міжбюджетних відносинах, фіскальну децентралізацію, продовження реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі з урахуванням Міжнародних стандартів екаунтингу публічного сектору (International Public Sector Accounting Standards, IPSAS).

Важливий напрямок розвитку фінансового екаунтингу публічних фінансів в Україні представлений електронним урядуванням. Згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні (2010)[6] це форма організації державного управління – один з інструментів розвитку інформаційного суспільства, завдяки якому через використання інформаційно-телекомунікаційних технологій є можливість підвищувати ефективність, відкритість і прозорість влади, формувати державу нового типу, орієнтовану на задоволення потреб громадян. Головна складова електронного урядування – електронний уряд. Це єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої ін-

[1] Серед законодавчих документів у цій сфері такі: Про Концепцію національної інформаційної політики. Постанова ВР України від 3.04.2003. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 Про відкритість використання публічних коштів. Закон України від 11.02.2015 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» – Розпорядження КМУ від 11.02.2016р., № 92-р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80.

[2] Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran9#n9.

[3] Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки. Розпорядження КМУ від 24.06.2016 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80/paran9#n9.

[4] Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 роки розроблена відповідно до європейських стандартів належного адміністрування, що сформульовані Програмою SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), яка була організована за ініціативи OECD та Євросоюзу для допомоги країнам Центральної та Східної Європи у модернізації їх систем державного управління; вона відіграє головну роль у підготовці країн-кандидатів до вступу в ЄС.

[5] Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Розпорядження КМУ від 8.02.2017 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80/paran9#n9.

[6] Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. – Розпорядження КМУ від 13.12. 2010 р. № 2250-р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80.

формаційної взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання.

У 2016 р. для ефективної реалізації електронного урядування в Україні створено Державне агентство з питань електронного урядування[1], функція якого – реалізувати державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства[2]. Агентство зобов'язане: а) організовувати прогнозно-аналітичні дослідження розвитку інформаційного суспільства, електронного урядування і сфери інформатизації; б) забезпечувати належне функціонування Єдиного вебпорталу КМУ, уможливлюючи інтеграцію розміщених в Інтернеті інформаційних ресурсів центральних і місцевих органів виконавчої влади. Агентство моніторить інформаційне наповнення офіційних вебсайтів органів виконавчої влади, координує їхню діяльність щодо створення електронних інформаційних систем і ресурсів та інтеграцію в Єдиний вебпортал. Агентство надає інформаційні та інші послуги через електронну інформаційну систему «Електронний уряд», інформує громадськість про стан розвитку інформаційного суспільства та пропагує переваги його побудови.

Фінансова політика України декларує принцип публічності і прозорості, що зафіксовано в Бюджетному кодексі України (2010)[3]. Визначено, що цей принцип реалізується шляхом інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження та виконання державного і місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням. Для виконання цього у 2016 р. було прийнято Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»[4]. У Концепції зафіксовано, що в Україні необхідно, по-перше, впровадити норми щодо участі громадськості у бюджетному процесі, а по-друге, забезпечити сучасною інформаційно-аналітичною підтримкою роботу Міністерства фінансів, Державної фіскальної служби та Казначейства. Згідно з Концепцією, в Україні має створюватися система надання громадянам доступу до інформації про публічні кошти на всіх стадіях їх планування і використання, забезпечення актуальності, достовірності та унікальності інформації, комфортності використання аналітичних даних, простоти та зрозумілості поданої інформації, логічності та продуманості, можливості порівняння динаміки, зворотного зв'язку та експертного обговорення.

Система «Прозорий бюджет» за допомогою порталу, тобто офіційного сайту в Internet, має стати інформаційним ресурсом, що забезпечить доступ до нормативної, статистичної та аналітичної інформації у сфері управління

[1] Державне агентство з питань електронного урядування створене шляхом перейменування Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України.

[2] Положення Про Державне агентство з питань електронного урядування України. – Постанова КМУ від 1.10.2014 р. № 492. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF.

[3] Бюджетний кодекс України. Закон України від 8.07.2010. Ст. 7. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1475401928236872.

[4] Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» – Розпорядження КМУ від 11.02.2016 р., № 92-р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80.

публічними коштами. На порталі має розміщуватися інформація за такими розділами:

- Бюджетний процес. Тут подається стислий опис етапів бюджетного процесу, строків їх виконання, учасників та їхніх повноважень, інструментів участі заінтересованих сторін у бюджетному процесі.
- Державний та місцеві бюджети, державні цільові програми, бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державні та комунальні підприємства. Тут мають бути представлені: проєкти, прогнози і показники, відомості щодо прийнятих нормативно-правових актів, дотримання і виконання показників, інформація про боргові зобов'язання, результати аудиту та перевірок, використання публічних коштів.
- Новини. Тут подаються анонси подій, відео сюжети, презентації, експертні оцінки, інтерв'ю щодо бюджетного процесу.
- Сервіси. Тут проводиться опитування, є глосарій, форум, навчальні матеріали, запитання та відповіді.

Крім цього, на порталі має публікуватися «Бюджет для громадян» – форма презентації основних бюджетних показників. Мета його – інформувати широкі кола громадськості у доступній формі про основні цілі, завдання і пріоритети бюджетної політики, джерела наповнення бюджету, обґрунтування бюджетних витрат, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів.

Система «Прозорий бюджет» має забезпечити: цілодобовий доступ до усієї інформації порталу; подання інформації у формі таблиць, графіків, інфографіки, мультимедіа, у гіпертекстовій формі; публікацію структурованої інформації (у т. ч. в картографічному вигляді); подання вихідних текстових документів у форматі, що забезпечує можливість їх збереження, а також пошуку і копіювання довільного фрагмента тексту засобами браузера; безперешкодний доступ до інформації без установки на технічні засоби користувачів програмного забезпечення, спеціально створеного для доступу до інформації; пошук і безперешкодне одержання інформації будь-якими засобами автоматизованого збору даних в Internet, у т. ч. пошуковими системами; можливість визначення дати та часу розміщення представленої інформації, а також дати та часу останньої зміни інформації; безперервне функціонування порталу під навантаженням не менш як 150 тис. відвідувань на добу, 75 тис. одночасно.

Згідно з Концепцією, система «Прозорий бюджет» має забезпечувати:

- Підвищення бюджетної грамотності, обізнаності громадян про бюджетний процес; відкритість процесів підготовки, прийняття та виконання бюджету; доступність, якість та оперативність інформування громадськості про публічні кошти; ефективність використання публічних коштів; рейтинг України за показником OBI (Індекс відкритості

бюджету)[1], зокрема рівнем участі громадськості в бюджетному процесі; інвестиційну привабливості держави за рахунок більш відкритої політики уряду.

- Створення умов для громадського обговорення, реалізації права громадян на інформацію та участь у процесі прийняття рішень.
- Посилення контролю громадськості за складанням, виконанням і звітуванням про публічні кошти.
- Зменшення вірогідності зловживань і вчинення корупційних дій на всіх етапах планування та використання публічних коштів.

Чутливим питанням у системі публічних фінансів України є прозорість оподаткування, зокрема відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Наприкінці 2016 р. змінами до Податкового кодексу в Україні було запроваджено єдиний публічний Реєстр заяв на бюджетне відшкодування ПДВ[2], який було запущено Мінфіном у квітні 2017 р.[3]. Завдяки Реєстру кошти, що підлягають відшкодуванню, перераховуються в автоматичному режимі.

Постановою «Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість»[4] визначено, що Реєстр дав змогу кожному підприємцю в онлайн-режимі відстежувати, на якому етапі знаходиться процес відшкодування йому ПДВ. Вся вхідна інформація Реєстру формується Державною фіскальною службою на основі заявок бізнесу і закріплюється електронним цифровим підписом. Після того протягом не більше 30 днів (у деяких передбачених законом випадках 60 днів) сума відшкодування має бути узгоджена, і на наступний день після закінчення цього строку відбувається автоматичне відшкодування ПДВ. В результаті, якщо раніше відшкодування ПДВ відбувалося в останні 5 днів місяця, то тепер – у хронологічному порядку на щоденній основі. У результаті цього бізнес має змогу краще планувати діяльність, і в нього з'являються додаткові оборотні кошти, починаючи з 10-х чисел кожного місяця.

В Україні виконано значний обсяг роботи щодо прозорого функціонування системи державних баз даних. Зокрема, відкрито всі без винятку реєстри Міністерства юстиції, реалізовано ініціативу електронних державних закупівель ProZorro, запущено електронний реєстр декларацій та багато інших ініціатив. Реалізуючи політику відкритості, Україна у 2017 р. підтвер-

[1] International Budget Purtnership (IBP). Офіційний сайт. URL : ww.internationalbudget.org. Руководство к анкете по открытости бюджетного процесса. IBP. Center on Budget and Policy Priorities, Washington, 2011, 60 p. URL : http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-OBS2012_Final-RUS1.pdf.

[2] Про внесення змін у Податковий кодекс України. Закон України від 21.12.2016. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19.

[3] Міністерство фінансів запускає електронний реєстр відшкодування ПДВ. URL : goo.gl/lMNDY4.

[4] Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість. Постанова КМУ від 25.01.2017 р., № 26. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249698264.

дила намір передавати до глобальної бази власників бізнесу[1] інформацію про кінцевих бенефіціарів українських компаній. Було підписано Меморандум про передачу в глобальну базу власників бізнесу інформацію про кінцевих бенефіціарів компаній[2]. Серед підписантів – Мінюст, Держагентство з питань електронного управління, український офіс Transparency International та глобальна ініціатива OpenOwnership. Таким чином Україна одна з перших серед європейських країн, на законодавчому рівні встановила обов'язок для юридичних осіб вказувати кінцевого власника. За даними World Wide Web Foundation, яка оприлюднила результати щорічного дослідження OpenData Barometer[3] щодо розвитку у світі систем відкритих даних, Україна за результатами 2016 р. значно покращила свої показники, зайнявши 44 місце серед 114 країн світу[4].

Кейс фінансового екаунтингу публічних фінансів України: аналіз динаміки ВВП та Зведеного бюджету

Одним з прикладів використання фінансового екаунтингу публічними фінансами України є надання державою аналітичної інформації з таких важливих для всіх учасників економіки питань, як ВВП і Зведений бюджет. Динаміка їх абсолютних показників за період 1992–2019 рр. подана графічно на рис. 4.7.2 та у табличному форматі додатку Ф.

Користувачі такої інформації з легкістю можуть відстежити, що номінальний ВВП країни виріс за час державної самостійності України в десятки тисяч разів. Водночас фінансовий екаунтинг має навчати та інформувати користувачів тому, що за цими вражаючими цифрами стоїть насамперед галопуюча інфляція початку 1990-х років, тобто динаміка номінального ВВП не дає повної реальної картини економіки країни.

---

[1] Для боротьби з корупцією у березні 2017 р. Велика Британія створила реєстр іноземних власників британської нерухомості. Це перший такий список у світі. У нього увійдуть імена та прізвища олігархів, іноземних посадових осіб і членів іноземних урядів, які придбали нерухомість у Британії, переважно в Лондоні. Це має підвищити прозорість ринку нерухомості, особливо у центральних районах Лондона, сприятиме боротьбі з відмиванням грошей і відслідковуванню потоків капіталу, отриманого незаконними методами. За оцінками, іноземні компанії, про власників яких нічого не відомо, купили в країні нерухомість на суму 122 млрд фунтів стерлінгів. Чимало з цих компаній зареєстровані в офшорах, зокрема на Британських Віргінських островах. Створення подібного реєстру зміцнить репутацію Великої Британії як «чесної та такої, що заслуговує на довіру». Чесним бізнесмени не слід хвилюватись, що вони у будь-який спосб підтримують злочинну діяльність, інвестуючи у британську економіку («Борьба с коррупцией». Британия готовит реестр иностранных владельцев недвижимости. URL : goo.gl/iSuDU0.).

[2] Украина официально присоединилась к глобальному реестру собственников бизнеса. URL : https://focus.ua/country/372958/.

[3] OpenData є індикатором, що оцінює відкритість порталу відкритих урядових даних. Показуючи рівень відкритості, OpenData заохочує уряди та суспільство до участі у пропаганді відкритості.

[4] OpenData Barometer. WORLD WIDE WEB Foundation. URL : http://opendatabarometer.org/?_year=2016&indicator=ODB.

Рис. 4.7.2. Динаміка ВВП України, видатків і дефіциту Зведеного бюджету за період 1992–2019 рр. у фактичних цінах, млрд грн[1]

Аналітичними і більш інформаційними є відносні дані, наприклад частка у ВВП країни як загальної суми її Зведеного бюджету, так і його дефіциту, а також частка дефіциту у бюджетних видатках. Динаміка цих показників в Україні за останні чверть століття подана на рис. 4.7.3.

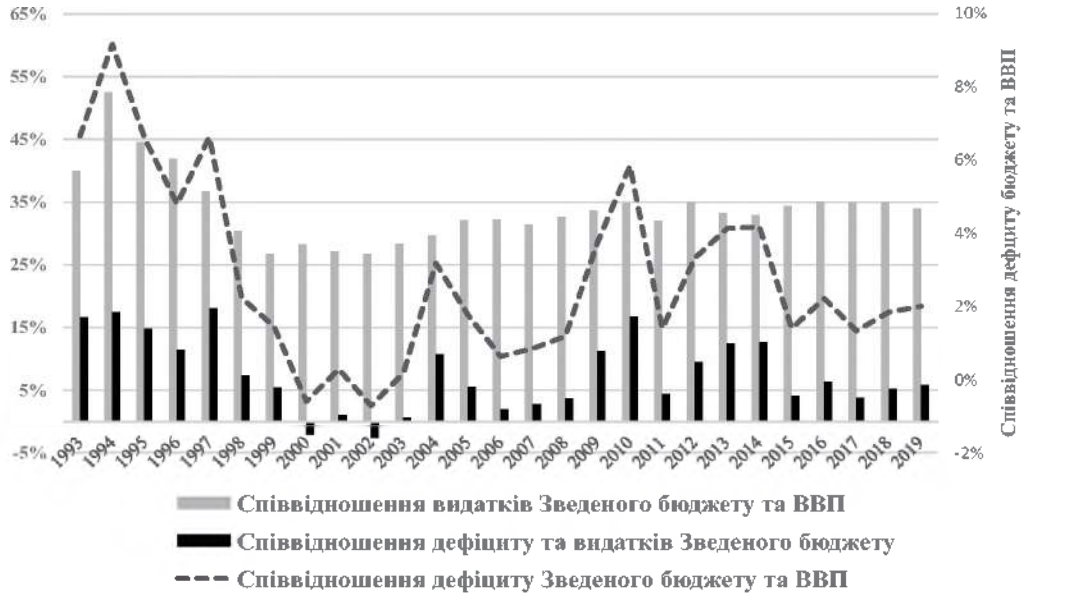

Рис. 4.7.3. Динаміка співвідношень ВВП України та видатків і дефіциту Зведеного бюджету за період 1992–2019 рр., %[2]

[1] За даними додатку Ф.

[2] За даними додатку Ф.

Така інформація разом з даними наведеного вище номінального зростання ВВП, Зведеного бюджету та його дефіциту дає змогу користувачу простежити, що, наприклад, у 1994 р. в Україні був пік складної макрофінансової ситуації: частка коштів, акумульованих державою у бюджетній системі, перевищила тоді 50%. Однак відбувалося це насамперед у результаті зменшення обсягу ВВП. Поступово з розвитком ринкової економіки ситуація змінювалася, і на початок 2020 р. ця частка вже була на рівні 34% (Додаток Ф).

Актуальною для всіх учасників економіки зазвичай є інформація щодо рівня добробуту населення, динаміки його доходів: це дані щодо обсягу реального (скорегованого на дефлятор) ВВП країни на душу населення. Динаміка цього показника в Україні за період 1996–2019 рр. наведена на рис. 4.7.4.

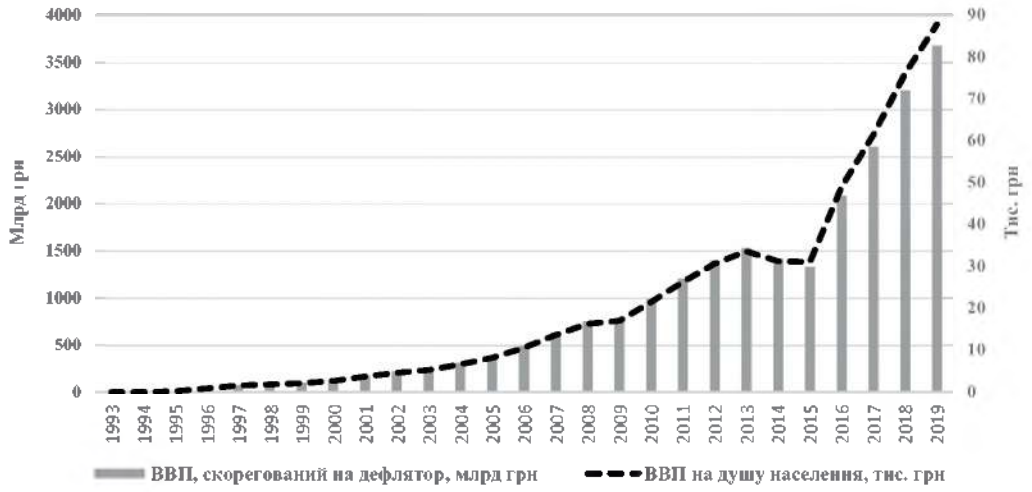

Рис. 4.7.4. Динаміка загального обсягу скорегованого на дефлятор ВВП України та його обсягу у розрахунку на душу населення, 1993–2019 рр.[1]

Дослідження за тривалі історичні проміжки часу необхідні для якісного управління і наукових розробок. Лише маючи такі відомості можна якісно моделювати, надійно виявляти тренди і прогнозувати процеси макро- та мікроекономіки. Дані, що подані на рис. 4.7.2–4.7.4 та у дод. Ф, певною мірою відображають картину економіки та фінансів України за тривалий період. Це може служити прикладом наочного подання фінансовим екаунтингом даних щодо фінансів макроекономічного рівня.

У практиці фінансового екаунтингу широко використовуються різноманітні економіко-математичні методи аналізу. Так, аналізуючи за тривалий період динаміку реального (скорегованого на дефлятор) ВВП України та чисельності її населення, можна оцінити середньострокові (наприклад, до 2025 р.) перспективи економічного розвитку країни, обсяг її реального ВВП

[1] За даними додатку Ф.

у розрахунку на душу населення. Для цього доцільно використати метод екстраполяції тренда, провівши насамперед згладжування коливань середньої величини цього показника та визначивши середню абсолютну величину його зміни за рік. Детальні обрахунки цього наведено у дод. Х.

Для прогнозування обсягу реального ВВП країни, що припадає на душу населення – F_t, доцільно скористатися лінійною функцією $F_t = i + g \times t$, де i – теоретичний базовий рівень часового ряду, тобто обсяг реального (скоригованого на дефлятор) ВВП України у розрахунку на душу населення 2019 р. *(87,91 тис. грн)*. Елемент функції – g – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх (у нашому прикладі дорівнює *3,93 тис. грн*). Елемент t – це період, на який здійснюється прогноз (1-й рік після базового року, 2-й, 3-й, 4-й відповідно). Базовий показник $F_0 = 87,91$ *тис. грн*. Прогнозні обсяги реального ВВП України у розрахунку на душу на період до 2025 р. подано у табл. 4.7.1. На жаль форс-мажорні обставини, що обумовлені коронавірусом COVID-19, внесуть свої суттєві корективи у бік пониження показників. Висновок з того: будь які оцінки (прогнози) слід розглядати лише як орієнтири та завжди вибудовувати найбільш консервативні варіанти.

Оцінки (прогнози) необхідні при розробці соціальних програм, підрахунку рівня середньострокового добробуту населення країни, його платоспроможності. Основою політики динамічної рівноваги, а отже, сталого розвитку економіки мають бути такі принципи: обсяг споживання не може бути більшим, ніж обсяг виробництва; зусилля мають спрямовуватися насамперед на зростання науково-технічного потенціалу, інформатизацію економіки та забезпечення умов для зростання доданої вартості, що генерується кожним зайнятим в економіці.

Таблиця 4.7.1

Розрахунок прогнозованих даних обсягу реального ВВП України, що припадає на душу населення

Рік	*t*	$F_t = i + g \times t$	F_t, *тис. грн*
2019	0	Теоретичний базовий рівень	87,91
2020	1	87,91 + 3,93 × 1	91,84
2021	2	87,91 + 3,93 × 2	95,77
2022	3	87,91 + 3,93 × 3	99,70
2023	4	87,91 + 3,93 × 4	103,63
2024	5	87,91 + 3,93 × 5	107,56
2025	6	87,91 + 3,93 × 6	111,49

Важливо наголосити, що, незважаючи на відносну доступність в Україні першоджерел для формування наведених вище даних, було виявлено, що за станом на 2019 р. більшість інформації фінансів, що надається її державними і місцевими органами управління, є дуже фрагментарною, нези-

ставною. За багатьма важливими для розвитку економіки напрямами нерідко повністю відсутні дані, наявна неоперативність, застарілість. Зокрема, для збору відомостей для розрахунку наведеної вище інформації довелося пропрацювати десяток статистичних джерел (дод. Ф). Водночас приклади кращих практик західних економік показують, що інформаційні системи публічних фінансів здатні оперативно надавати користувачам широку, зіставну, за тривалі періоди інформацію. Високий рівень інформаційного обміну вигідний для всіх учасників економіки, що є додатковим джерелом створення вартості.

ПРЕДМЕТНО-ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Агентства США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) 97.

Активи (Assets)
- Нематеріальні (невідчутні, nontangible asasets) активи 320.
- Реальні активи (real assets) 112.
- Фінансові активи (financial assets) 113.

Архітектура
- Архітектура економіки 50, 98, 156, 205.
- Архітектура інституту суспільства 98, 156
- Архітектура інституту фінансів 98, 156.
- Інституційна архітектура економіки 205.

Асиметрія
- Інформаційна асиметрія 40, 207, 237, 256, 257, 262, 273, 318.
- Інформаційна асиметрія фінансів 39, 76, 249.

Аудиторські компанії
- Велика четвірка аудиторських компаній 234, 239.

Аутсорсинг 301, 309, 316, 317, 318, 321.

База даних 217, 220, 221.

Банки
- Базельський Комітет з питань банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision) 287.
- Необанк (neobank) 175, 180.

Бенчмарк (benchmark) 225.
- Бенчмаркінг (benchmarking) 225.

Бізнес
- Бізнес-клімат (бізнес-середовище) 236.
- Екаунтинговий бізнес 306, 313.
- Сімейний бізнес 283.
- Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ) 321, 322, 323.
- Фінансовий екаунтинг як бізнес 305, 308.

Блага 47, 64, 104, 113, 116, 117, 118, 120, 133, 144, 159, 328.

Блокчейн (Blockchain) 165, 177, 180, 209.

Бюджет
- Бюджетний процес 336.

- Бюджетування (budgeting) 190, 330.
- Інтегрована інформаційно-аналітична система «Прозорий бюджет» 335, 336.
- Кодекс прозорості у бюджетно-податковій сфері, IMF (Fiscal Transparency Code, FTC) 330.

Валовий внутрішній продукт (ВВП)
- Валова додана вартість 59, 60, 61, 62, 170, 207.
- ВВП у розрахунку на одного зайнятого 308.

Валюта (див. Гроші)
- Національна валюта 122.
- Іноземна валюта 122.
- Ринкова (marketable) 123.

Вартісно-інформаційний взаємозв'язок 126, 128, 129.

Вартість (цінність, velue, wert) 106, 108.
- Вартість інформації 146.
- Вартість товару 104, 145.
- Грошова вартість 41, 42, 49, 66, 87, 103, 105, 109. 113, 114, 115, 117, 120, 125, 126, 127, 128, 137, 146, 148, 149, 152, 158, 162, 174.
- Додана вартість
  - Валова додана вартість 59, 60, 61, 62, 170, 207.
  - Додана вартість у розрахунку на одного зайнятого 62.
- Драйвери вартості (value drivers, інформування, спрямоване на створення вартості) 319.
- Енерго-інформаційна природа вартості 115.
- Ланцюжок створення вартості (value chain), ланцюжок створення доданої вартості (value-added chain) 105, 227, 314.
- Мінова вартість 112, 113, 115, 118, 120, 126, 127, 145.
- Споживна вартість (use value, value in use, Gebrauchswer) 109, 113, 114, 140, 146.
- Створення вартості 42, 47, 49, 113, 131, 180, 198, 219, 223, 313, 314, 319, 342.
  - Технології кібер-фізичних систем (cyber-physical system) у створенні вартості 166.
  - Ланцюжки вартості (value chains) 105, 108, 109, 115.
  - Ланцюжок створення доданої вартості (value-added chain) 227.

Відсоткова (процентна) ставка 76, 124.

Відходи
- Тверді побутові відходи 230.
- Вторсировина (вторинні ресурси) 169.
- П'ятиступінчата система поводження з відходами 171.
- Рециклінг 130, 171, 172.
- Енергетичне використання відходів 171.

Власний капітал (equity) 223, 292, 277, 293, 302.

Викиди парникових газів (greenhouse gases emission, GHGs emission) 184, 185, 188.

Витрати
- Граничні (маржинальні) витрати 136.

Всесвітній економічний форум (World Economic Forum, WEF) 173, 213.
Генеза (природа) інформаційної підсистеми фінансів 37.
Гомеостаз
- Економічний гомеостаз (гомеостаз в економіці) 253.

Гроші (Currency)
- Банківські метали 122.
- Безготівкові гроші 122.
- Квазігроші 121, 123.
- Кредитні гроші 118, 119, 120, 124.
- Повноцінні гроші 118.

Грошовий капітал
- Фінансовий капітал (Financial Assets) 113.

Група Світового Банку (World Bank Group, WBG) 44.
Декаплінг (decupling) 172, 173.
Декларації принципів побудови інформаційного суспільства 89.
Державна фіскальна служба (ДФС) України 272.
Дивіденди 278.
Динамічна рівновага
- Динамічна рівновага економіки як відкритої системи 206, 250.

Довкілля
- Екосистема 244.
- Навколишнє середовище 43, 249.

Домогосподарство 155.
Доходи 326, 259, 282, 300, 306.
Дуалізм
- Дуалізм «вартість – інформація» 107, 152, 159.
- Дуалізм «енергія – інформація» 78, 107, 152, 159.

Дью діліджснс (due diligence, DueD, DDG) 227.
Екаунтинг
- Бюджетний екаунтинг (budget accounting) 200, 203. 205, 330.
- Державний екаунтинг 192.
- Митний екаунтинг (custom duty accounting) 200, 203, 205, 330.
- Податковий екаунтинг (tax accounting) 200, 203. 231, 232, 233, 237, 238, 241, 241, 330.
  - Прозорість оподаткування 337.
- Управлінський екаунтинг (managerial accounting) 200, 201, 204, 330.
- Фінансовий екаунтинг (financial accounting) 197, 200, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 214, 217, 219, 226, 245, 256, 257. 258, 261, 305, 306, 307, 308. 311, 313, 314, 316, 317, 319, 325, 326, 327. 329, 338.
  - Фінансовий екаунтинг рівня макроекономіки 206, 207.
    - Електронний реєстр декларацій 337.
    - Система електронних державних закупівель ProZorro 221, 337.
  - Фінансовий екаунтинг рівня мікроекономіки 206, 207.
  - Виявлення інформації 293.
  - Зберігання інформації 81.
  - Накопичення інформації 293.

Економіка
- Види економічної діяльності 57, 58, 59, 60, 62, 228.
- Виробництво та споживання 170, 247.
- Відкрита економіка 253.
- Економіка замкненого циклу 130, 163, 167, 168, 251.
- Економіка інформаційного суспільства 295.
- Макроекономіка 152, 153, 154, 246, 253, 258.
- Мережева економіка (network economy) / Цифрова економіка (digital economy) / Інтернет-економіка/ Вебекономіка (web economy) 321, 165, 166.
- Мікроекономіка 152, 154, 250, 259.
- Модель економіки 169.
- Сталий (sustainable) розвиток економіки 44, 163, 183, 250.
- Циркулярна економіка (closed-loop economy, circular economy, економіка замкненого циклу) 163, 170, 173, 251.
- «Цифрова» економіка (digital economy, діджитал економіка) 164, 165, 321.

Економіко-математичні методи 324, 340.
Екосистема 244.
Економічний ресурс
- Види економічних ресурсів 47, 72, 108.

Електронне урядування
- Державне агентство з питань електронного урядування 209, 335.
- Електронна інформаційна система «Електронний уряд» 335.

Електронний бізнес (електронна комерція) 165.
Енерго-інформаційна концепція вартості 103.
Енерго-інформаційна взаємодія 249.
Ентропія (невизначеність) 73, 74.
Енциклопедія сучасної України 253.
Етапи інституціоналізації 83, 212, 233.
Ефективний ринок 160

Єдине інформаційне поле 67.

Закон
- Закон збереження енергії 111.
- Закон спадної граничної корисності 104.
- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» 191, 302, 304.
- Закон України «Про інформацію» 96, 265.
- Закон України «Про публічну інформацію» 96.

Зацікавлені особи (сторони)/стейкхолдери (stakeholders) 281, 288.
Звітність
- Звіт про управління 224, 300.
- Звітування про позабіржові угоди 280.
- Інтегрована звітність 44, 223.
- Консолідована звітність 275.
- Податкова звітність 268.

- Фінансова звітність 35, 45, 75, 114, 192, 222, 223, 234, 292, 293, 299, 300, 302, 304.
  - Міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності 292, 293.
  - Обов'язкова фінансова звітність загального призначення 222, 292, 293, 299.
    - Балансовий звіт (balance sheet) (звіт про фінансовий стан суб'єкта господарювання) 223, 292, 298.
    - Звіт про зміни у власному капіталі (statement of changes in equity) 223, 292.
    - Звіт про рух грошових коштів (про фінансові потоки, cash flow statement) 35, 292.
    - Звіт про фінансові результати (income statement) 223, 292, 293, 298.

«Зелений» тариф (feed in tariff) 129.
Зелені облігації (green bonds) 131, 132, 187.
«Зелене» страхування (green insurance) 187.
Знання та професійні навички 50, 115, 135.
Золоте правило бізнесу 77.
«Золотий мільярд» 82.

Інвестиції
- Соціально відповідальне інвестування (socially responsible investing, SRI) 174.
- Фонди прямого інвестування 174.

Інвестори
- Інституційні інвестори 157, 281, 282, 288, 289.
  - Банки 92, 97, 124, 177, 182, 186, 260, 275, 287, 304, 305, 308.
  - Пенсійні фонди 157, 204, 282, 283, 284, 304, 305.
  - Страхові компанії/Фонди взаємного страхування 282

Індекси
- Біржові індекси 158.
  - FTSE 100 Index (Financial Times Stock Exchange Index) 309.
- Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index, OBI) 331, 337.
- Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) 337.
- Індекс інклюзивного розвитку (The Inclusive Development Index, IDI) 172, 173.
- Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index, EDBI) 235.
- Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRI) 213.

Інновації 48, 93, 169, 170, 196, 220.
Інтернет речей (Internet of Things, IoT) 176.
Інститут
- Інститут суспільства 46, 84, 96, 210, 219, 312.
- Інститут фінансів 81, 85, 86, 87, 88, 90, 93, 95, 97, 98, 99, 148, 150, 156, 211.
- Інститут фінансової інфраструктури економіки 86, 87, 96, 99, 102.
- Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України 97, 98, 166.

Інституції
- Інституції фінансового екаунтингу 261, 300, 308, 316.

- Агентства кредитних рейтингів (Fitch; Moody's; Standard & Poor's; IBI-Рейтинг; Рюрік; Експерт-рейтинг; Стандарт-рейтинг) 308.
- Аудиторські компанії 294.
- Електронна систему збору, аналізу та представлення інформації – EDGAR (Electronic Data Gathering, Analysis and Retrieval) 310.
- Інформаційно-аналітичні агентства 308.
  - Bloomberg 308, 310.
  - Cbonds 308.
  - Morningstar 308.
  - REUTERS 308.
- Консалтингові компанії 210, 308.
- Науково-дослідні інституції 308, 309.
- Незалежні експерти (аналітики, вчені) 309.
- Спеціалізовані бізнес-медіа (Financial Times; Wall street Journal; CNN; The New York Times; Money; Yahoo.com; SmartMoney.com; Finance.ua; журнал Фінанси України) 308.
- Спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи 308.

Інституційна матриця фінансів 375.

Інституціоналізація 65, 82, 238.

- Екаунтингу 65.
- Етапи інституціоналізації 83, 212, 233.
- Фінансового екаунтингу 96, 205, 2124, 260.
- Фінансів 82, 92.

Інституціоналізм 81, 83, 84, 85, 86.

Інструментарій екаунтингу 42.

Інтелектуальний (інформаційний)

- Капітал 140.
- Продукт /продукція 236, 320.

Інтернет (Internet) 87, 164, 166.

Інтернет речей (Internet of Things, IoT) 76.

Інтерпретація інформації 194.

Інфляція 120, 154, 215, 329, 338, 382.

Інформаційна підсистема фінансів 37, 38, 41, 127, 129, 134, 156, 189, 212, 257, 261.

Інформаційна політика 43, 263, 264, 333.

- Інформаційна політика міжнародних інституцій 263.
- Політика доступу до інформації (Access Information Policy, AIP) 263.
- Політика розкриття інформації 277.
- Принципи інформаційного обміну за законодавством України 265.

Інформаційна продукція

- Інформаційні продукти 50, 51, 86, 135, 143, 144, 145, 178, 196, 198, 210, 221, 228, 220, 234, 237, 239, 319.
- Інформаційні послути 219, 221, 225, 310.

Інформаційне право 43, 334.

Інформаційний обмін 31, 41, 44, 50, 64, 76, 90, 91, 92, 93, 103, 107, 112, 126, 135, 147, 159, 198, 241, 249, 257, 262, 265, 282, 286, 310, 312, 314, 316.

- Фінансова комунікація 317.

Інформаційний бізнес 306, 307, 313.
Інформаційний ресурс 47, 49, 97, 135, 136, 137, 236, 270.
Інформаційний фактор 80.
Інформаційні потоки 89, 100, 101, 247, 249, 257, 262.
Інформаційні революції 81.
Інформаційні продукти та послуги 50, 41, 86, 135, 144, 210. 221, 237.
- Доповідь 215, 285.
- Дослідження 32, 41, 46, 49, 53, 54, 65, 67, 79, 84, 85, 86, 88, 89, 93, 96, 98, 100, 103, 104, 107, 109, 124, 125, 136, 137, 139, 140, 143, 145, 150, 154, 162, 175, 177, 178, 190, 191, 193, 207, 212, 214, 225, 229, 235, 236, 241, 243, 246, 252, 262, 283, 316, 320, 327, 332, 335, 338, 340.
- Дью діліджснс (due dilligance)
- Есе 190, 222.
- Звітність 35, 44, 45, 75, 86, 114, 190, 191, 192, 202, 220, 222, 223, 224, 232, 268, 275, 279, 292, 293, 297, 298, 299, 300, 302, 304, 305, 330, 332.
- Огляди 145, 190, 229, 234.
- Financial reporting (фінансові аналітичні матеріали) 97, 140, 196, 296.
- Financial statements (обов'язкові фінансові звіти) 196, 295.

Інформаційні технології 42, 70, 79, 87, 144, 180, 306, 313, 320.
Інформація
- Актуальна інформація 80, 143, 315.
- Види інформації 49, 52, 53.
- Відкрита інформація 42, 202, 266.
  - Агрегування (узагальнення) даних 202.
  - Барнардизація даних 202.
  - Видалення унікальних даних 202.
  - Використання зважених даних 202.
  - Використання похідних 202.
  - Маскування даних 202.
  - Округлення даних 202.
  - Псевдонімізація даних 202.
  - Синтезування даних 202.
  - Суспільно необхідна інформація / інформація, що становить суспільний інтерес 266.
- Властивості інформації 64, 65, 66, 68, 71, 72, 74, 87.
- Властивості інформації як економічного ресурсу 71, 72, 74, 87.
- Інформація вторинна 35.
- Інформація з обмеженим доступом / закрита інформація 42, 202, 222, 266, 267.
  - Дані бухгалтерського обліку 192, 267.
  - Комерційна таємниця 42, 201, 202, 268.
  - Конфіденційна інформація 267.
  - Службова інформація 42.
  - Таємна інформація 42, 71, 202.
- Інформація первинна 37.
- Інформація та телекомунікації 56, 58, 59, 312.

- Інформація як економічний ресурс 47, 48, 50, 52, 64, 66, 74, 77, 78, 80, 116, 256.
- Інформація як фундаментальна категорія 31.
- Інформація з питань фінансів (інформація у фінансових відносинах, у фінансах) 219.
  - Економічна інформація 53, 54, 65, 67, 149, 259, 315, 327.
  - Фінансова інформація 38, 42, 49, 50, 53, 54, 55, 64, 65, 68, 76, 78, 79, 140, 149.
  - Елементи інформації 50, 51.
- Корисна інформація 141.
- Податкова інформація 271.
- Поширення інформації 56, 291.
- Призначення інформації як економічного ресурсу 49.
- Публічна інформація 269.
- Суттєва інформація
  - Особлива інформація 278.
- Якісна інформація

Інфраструктура
- Інформаційна інфраструктура 50, 51, 52, 115, 135, 199, 313.
- Інфраструктура екаунтингу 205.
- Інфраструктура економіки 86, 95, 148.

Іпотека
- Урядова національна іпотечна асоціація «Ginnie Mae» (США) 128.
- Федеральна національна іпотечна асоціація «Fannie Mae» (США) 128.
- Федеральна корпорація з іпотечного житлового кредитування «Freddie Mac» (США) 128.

Ісламські фінанси 223.

Казначейство 36

Капітал
- Грошовий капітал 42, 44, 49, 54, 66, 70, 77, 70, 87, 103, 120, 121, 122, 140, 148, 149, 152, 157, 158, 159, 162, 174, 175, 196.
- Людський капітал 47, 114, 132.

Капіталізація
- Капіталізація фондового ринку 263.

Кейс
- Кейс фінансового екаунтингу 321, 338.

Кібер-захист 280.

Коефіцієнт
- Коефіцієнт варіації 254.

Конференції
- Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD) 91.

Конкурентоздатність 169, 170,

Контролінг (controling) 198, 233, 237, 242, 313, 314.

Концептуальна основа до фінансової звітності (Conceptional Framawork for Financial Reporting) 140.

Концепція / теорія
- Атрибутивна концепція інформації 32.
- Інституціональна концепція фінансів 80.
- Концепція інклюзивного зростання економіки 173
- Концепції інтелектуального аналізу даних (knowledge discovery in databases, KDD, data mining) 227.
- Теорія систем 244, 307.

Кон'юнктура ринку
- Кон'юнктура фінансового ринку 158.

Корисність інформації
- Критерії корисності інформації 140, 143, 146.
  - Основоположні характеристики інформації 142.
    - Доречності інформації 142.
  - Посилюючі характеристики інформації
    - Зіставність інформації 296.

Користувачі інформації 199, 201.

Корпоративне управління / керування (corporate governance) 44, 197, 205, 281, 283.
- Внутрішні нормативні документи корпорації
  - Положення 201, 265.
  - Статут 201, 265.
- Керівні органи / органи корпоративного керування
  - Наглядова / Спостережна Рада 280, 290.
  - Правління / Рада директорів 281, 289, 290.
  - Ревізійна комісія 281.
- Моделі корпоративного керування 280, 284.
- Принципи корпоративного керування/управління 284, 286, 287.
  - Принципи корпоративного керування G20/OECD (2015) 288, 289, 290.

Корпорація 43, 44, 128, 137, 150, 154, 190, 194, 197, 198, 201, 202, 219, 226, 228, 229, 239, 264, 268, 282, 283, 286, 288, 299, 310, 314, 315, 316, 318, 320, 321, 323.
- Квазі-корпорація
  - Домогосподарство 150, 155.

Корупція 215.

Криза 65, 72, 95, 128, 161, 216, 226, 256.
- Фінансова криза (фінансовий колапс) 72, 128, 150, 256.

Криптовалюта (cryptocurrency, crypto currency) 180, 181.
- Bitcoin 180.

Критерії 41, 139, 140, 143, 146, 178, 222, 226, 227, 252, 268, 270, 292, 293.
- Критерії еко-відповідності 164, 185.
- Параметри 41, 226, 227, 252.

Критичний рівень 128.

Купівельна спроможність 118.

Ланцюжок 33, 49, 148.

Лістинг 224, 274, 275, 276, 277, 278, 284.

Малий та середній бізнес (МСБ) 192, 197, 297, 303.
Механізми гнучкості (flexible mechanisms) 184.
Міжнародні інститути розвитку
- Міжнародна організація комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO 274, 285.
- Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation, IFC) 44.
- Міжнародний валютний фонд (International Monetary Fund, IMF) 36.

Міністерство фінансів України
- Інформаційно-аналітичний центр Міністерства фінансів України

Митниця 36.

Невизначеність 72, 73, 84, 136, 137, 207, 216, 217.
Нерелевантні (безповоротні) витрати 137.

Облігації 113, 186, 187, 188, 278, 279.
- Зелені облігації (green bongs) 128, 186.
- Соціальні облігації (social bonds) 186, 187.
- Цільові облігації 186.

Облік 35, 36, 38, 42, 51, 97, 100, 129, 189, 191, 192, 195, 200, 210, 215, 223, 226, 233, 234, 239, 242, 266, 267, 272, 279, 290, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 312, 313, 320, 320, 324.
- Бухгалтерський облік (book keeping) 38, 42, 51, 189, 190, 191, 192, 205, 210, 279, 298, 299, 300, 302, 304, 305, 330.
- Податковий облік (tax book keeping) 233.

Облікова політика 299.
Обмін інформацією (Інформаційний обмін) 31, 41, 43, 50, 64, 76, 81, 90, 91, 92, 93, 102, 107, 115, 116, 135, 147, 159, 198, 209, 237, 241, 249, 257, 262, 265, 266, 282, 286, 310, 312, 314, 316, 317.
ООН (Організація Об'єднаних Націй) 36, 89, 91, 153, 172, 184, 186, 207, 208, 224, 250, 251, 252, 263, 264, 328.
Опитування 234, 336.
Особливості фінансів 162, 167.
Очікувані (релевантні) витрати 137.

Пакет циркулярної економіки (ЄС) 168.
Підсистеми 32, 37, 38, 42, 43, 44, 47, 50, 51, 65, 70, 74, 76, 81, 83, 87. 88, 90, 92, 96, 98, 100, 127, 129, 145, 156, 160, 161, 189, 190, 191, 192, 193, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 210, 212, 218, 223, 245, 246, 247, 248, 257, 261, 263, 286, 313, 314, 329, 330, 334.
- Основна підсистема 100.

Платіжний баланс 36.
Податки 59, 215, 232, 237, 238, 239, 309.
- Адміністрування податків 231, 233.

Подвійний запис 190.
Показники циркулярної економіки 170.
Попит та пропозиція 226.
Постіндустріальне суспільство 88.

Потоки 35, 36, 79, 89, 100, 101, 102, 160, 207, 214, 215, 218, 223, 240, 247, 248, 249, 253, 257, 262, 279, 296, 348.
- Енергетичні потки 249.
- Інформаційні потоки 89, 100, 101, 247, 249, 257, 262.
- Потоки грошової вартості та грошового капіталу 35.
- Речові потоки 248.
- Фінансові потоки 223, 292.

Програма розвитку фінансового сектору в Україні (FINancial REPorting Standards, FINREP) 97.

Продукти (продукція) фінансового / податкового еккаунтингу
- Інформаційна послуга 222.
- Інформаційний товар

Прибуток 73, 123, 124, 235, 237, 306.

Принципи
- Принципи зелених облігацій (GBP) 187.
- Принципи корпоративного керування G20/OECD 2015 284, 286, 287.
- Принципи облігацій сталого розвитку (SBG) 187.
- Принципи соціальних облігацій (SBP) 187, 188.

Природа (генеза) вартості 104, 115.

Промислова революція 165.
- Перша промислова революція 165.
- Четверта промислова революція (Industry 4.0) 165, 166.

Публічні кошти 335, 336, 337.

Рейтингові агентства 210, 284, 289, 301, 308, 309.

Резервна позиція у IMF (stand-by position with IMF) 122.

Ресурсоефективність (у т. ч. енергоефективність) 105, 171, 183, 187, 229.

Ретроспективний аналіз 189.

Ризики
- Екологічні та соціальні (E&S) ризики 181.
- Макроризики 329.
- Ризик несистематичний 195.
- Ризик систематичний 195.
- Управління екологічними та соціальними ризиками (ESRM) 44, 164, 181, 182, 183.
- Фіскальні ризики 329.

Ринкова вартість 104, 123, 124.

Ринкова ціна 125, 128, 129, 139.

Ринок фінансовий
- Ефективний ринок 160.
  - Ринок напівсильної ефективності (semi-strong efficiency) 46, 160.
  - Ринок сильної ефективності (strong-form efficiency) 46, 160.
  - Ринок слабкої ефективності (weak-form efficiency) 45, 160.
- Ринків капіталів 263.
- Ринок місцевих запозичень 301.
- Ринок похідних (деривативів) 125.
  - Пригранічний фінансовий ринок (frontier markets) 313.
  - Ринок, що формується (emerging markets) 313.

- Розвинений ринок 179.

Рівняння Фішера 77.

Розвиток
- Сталий розвиток (sustainable development) 150, 163, 164, 183, 206, 223, 250, 251, 284, 289, 299.
- Стійкий розвиток (sustainable development) 27, 46, 163, 173.
- Стратегії сталого розвитку України до 2030 року 252.
- Цілі сталого розвитку (ЦСР) 252.

Розкриття інформації
- Сильний режим розкриття інформації (strong disclosure regime) 290.
- Слабка система розкриття інформації (weak disclosure and non-transparent practices) 290.
- Справедливе розкриття інформації (fair disclosure, FD) 295.
  - Підхід загального обов'язку 275, 276.
  - Підхід передбаченого обсягу 275.
- Транспарентність діяльності 203.
- Транспарентності емітентів 275.

Рух грошової вартості та грошового капіталу 38, 54, 156, 158, 159, 175, 249, 258, 296.

Своп 161.

Соцієтальний (соціальний) 94.

Спеціальні права запозичення IMF (special drawing rights, SDR) 296.

Стандарти
- Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS) 97, 296.
- Міжнародні стандарти екаунтингу (International Accounting Standards, IAS) 236.
- Міжнародні стандарти екаунтингу публічного сектору (International Public Sector Accounting Standards, IPSAS) 334.
- Міжнародний стандарт системи національних рахунків 58.
- Стандарти розкриття інформації 275.

Старіння інформації 50, 66, 74, 75, 77, 78, 70, 80, 143.

Статистика 37, 42, 205, 210, 280, 313.
- Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД) 56, 58, 248, 312, 313.

Стійкий (сталий) розвиток (sustainable development) 163.

Суспільний інститут 84, 85, 107, 261.

Суспільство 35, 36, 39, 48, 65, 66, 72, 74, 79, 81, 82, 85, 88, 89, 93, 94, 95, 137, 148, 158, 161, 175, 206, 211, 219, 232, 235, 240, 241, 251, 261, 288.
- Громадянське суспільство 94.
- Індустріальне суспільство 94.
- Інформаційне (постіндустріальне) суспільство 88, 89, 94.

Синергія 116.
- Синергетична економіка 94.

Система
- Відкрита система 107, 243, 245, 253.
- Система зведеного фінансового планування 328.
- Система національних рахунків (СНР) 58, 84, 207, 328.

- Система управління екологічними і соціальними ризиками (Ecological and Social Risk Management, ESRM) 44, 163, 164, 181, 182, 183.
- Теорія систем 244, 247.

Супер-платформи (super platforms) 180.

Таксономія фінансової звітності 279.
Теорія (концепція)
- Енерго-інформаційна концепція вартості 103.
- Теорія граничної корисності 103, 104, 105.
- Трудова теорія вартості 103, 104, 105.
- Теорія цінності – те саме, що і теорія вартості 106.

Товар-еквівалент 113, 117, 149.
Торгівля
- Імпорт 216, 226, 247, 253, 254, 255.
- Торгівля квотами на викиди (емісію) парникових газів (International Emission Trading, IET) 163, 184.
- Експорт 216, 226, 238, 253, 254, 255.

Транспарентність 40, 203, 206, 208, 209, 213, 214, 229, 259, 260, 262, 282.
- Розкриття інформації 40, 97, 198, 203, 207, 214, 215, 217, 218, 262, 264, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 282, 285, 286, 288, 289, 290, 291, 330, 331.

Управління
- Вартісно-орієнтований менеджмент (value-based management, VBM) 198, 314.
- Контролінг (controlling) 198, 314.
- Управління відходами 169, 170, 171.

Фідуціарна (fiduciary) відповідальність 283.
Фізика фінансів
- Фізика фінансових послуг 178.

Фінанси
- «Вуглецеві» фінанси (carbon finance) 163, 185.
- Зелені фінанси (green finance) 163.
- Ісламські фінанси 223.
- Призначення (функції) фінансів 147, 148, 150, 151, 152.
- Сутність фінансів 147, 148.
- Сфери фінансів 53, 64, 100, 126, 157, 159, 167, 175, 190, 204.
  - Державні та місцеві фінанси (публічні фінанси) 156.
  - Корпоративні фінанси 53, 113, 151, 155, 156, 159, 195.
  - Міжнародні фінанси 153. 156, 159.
  - Публічні фінанси 153, 156, 159, 262, 298, 301.
  - Страхування 97, 186, 216, 271, 281, 282, 283, 301, 336.
  - Фінанси домогосподарств 154, 156, 159.
  - Фінансовий ринок 70, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 195.
- Фінанси інформаційної доби (суспільства, економіки) 46.
- Фінанси макроекономічного рівня 101, 153, 206, 253.
- Фінанси мікроекономічного рівня 154. 206.
- «Цифрові» фінанси (digital finance) 162, 164, 175.
- «Екологічні» фінанси (ecological finance) 163.

Фінансова бульбашка 117.

Фінансова звітність
- Обов'язкова фінансова звітність 35, 43, 114, 222, 223. 293, 299.
- Звіт про зміни у власному капіталі 223, 292.
- Звіт про рух грошових коштів (Cash Flow Statement) 35, 223, 292.
- Звіт про фінансові результати (Income Statement) 223, 292.

Фінансова інформація 38, 42, 49, 50, 53, 54, 55, 64, 65, 68, 76, 78, 79, 140, 149.
Фінансова інформація як економічний ресурс 64.
Фінансова інфраструктура
- Інституційна фінансова інфраструктура 85.

Фінансова звітність
- Звіт про грошові потоки (Cash Flow Statement), Звіт про рух грошових коштів 35.
- Міжнародні стандарти обов'язкової фінансової звітності 43.
- Стандартизації обов'язкової фінансової звітності 192, 295, 297, 300, 303.

Фінансова математика 178.
- Актуарні розрахунки 177.
- Розрахунки з прогнозування фінансових ринків 178.

Фінансова політика 93, 97, 194, 335.
Фінансова статистика 37.
Фінансовий актив (financial asset) 113.
Фінансовий інструмент
- Цінні папери 120, 121, 124, 156, 158, 197, 273, 274, 275, 276, 278, 281, 284, 285, 306.

Фінансовий менеджмент 150, 194, 302.
- Вартісно-орієнтоване управління (value-based management, VBM) 198, 314.
- Корпоративні фінанси 53, 113, 151, 155, 156, 159, 195.
- Фінансовий менеджмент корпорацій 194.

Фінансовий результат
- Прибуток 73, 123, 124, 235, 237, 306.
- Збиток 109, 207.

Фінансові ресурси 377.
- Грошова вартість 41, 42, 49, 66, 87, 103, 105, 109, 113, 114, 115, 117, 120, 125, 126, 127, 128, 137, 146, 148, 149, 152, 158, 162, 174.
- Грошовий капітал 42, 44, 49, 54, 66, 70, 77, 87, 103, 120, 121, 122, 123, 140, 148, 149, 152, 157, 158, 159, 162, 174, 175, 196.

Фінансовий ринок 70, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 195.
- Ефективний ринок 159.
  - Ринок напівсильної ефективності (semi-strong efficiency) 46, 160.
  - Ринок сильної ефективності (strong-form efficiency) 46, 160.
  - Ринок слабкої ефективності (weak-form efficiency) 45, 160.
- Ринок капіталів 277.
- Ринок цінних паперів 45, 263, 277.

Фінансовий стан 114, 145, 191, 214, 223, 224, 260, 277, 292, 295, 296, 298.
Фінансові технології (FinTech) 175, 176, 180.
Фонди
- Фонди вутлецевих кредитів 185.
- Фонди прямого інвестування 174.

Форми візуалізації інформації
- Структурно-логічні схеми 145.

Фрактал 97, 98, 99, 100.
Функції фінансів 152, 156, 157, 159, 160.
- Вартісна функція 152, 156, 157, 159.
  - Вартість-інвестиційна функція 158.
  - Вартість-накопичувальна функція 157, 158.
  - Вартість-розподільна функція 157.
  - Вартість-формуюча функція 157.
  - Вартість-цінова функція 158.
- Контрольна функція 151.
- Інформаційна функція 152, 159, 160, 161.
- Розподільна функція 151.

Хаб (hub)
- Фінансовий хаб 196.

Хаос
- Теорія хаосу 77, 125.

Хартія глобального інформаційного суспільства 89.

Ціна (грошова вартість) 125, 127, 128.
- Альтернативна ціна 125, 128, 129, 139.
- Ціноутворення 73, 74, 137, 143, 147, 238, 241, 242.

Цінний папір
- Акції (пайові цінні папери) 113, 286.
- Ліквідні цінні папери 120, 121.
- Облігації 113, 128, 186, 187, 188, 278, 279.
  - Зелені облігації (Green Bonds, «Зелені» бонди) 131.

Цінність 48, 49, 65, 77, 85, 104, 106, 112, 115, 126, 133, 138, 140, 176, 202.
Цикл руху грошової вартості та грошового капіталу 157, 159.
Цифрова фізика (Інформаційна фізика, Цифрова філософія) 32.
Цифровий актив (digital asset) 180, 181.
Цифровізація (digitization, digitalization) фінансів 162, 167, 174, 175.
Цифровізація фінансових послуг 174.

Школа бізнесу імені Хааса (Haas School of Business) 48.
Штучний інтелект (Artificial intelligence, AI) 176, 178, 179, 166.

Якість інформації (див. корисність інформації) 140, 142, 243.

Access Information Policy (AIP, Політика доступу до інформації) 264.
Accounting 38, 189, 190, 194, 195, 196, 200, 203, 295, 297, 334.
Aid Transparency Index (Рейтинг прозорості діяльності) 264.
American Association of Public Accountants (AAPA, Американська асоціація громадських еккаунтантів) 193.
American Institute of Accountants (AIA, Американський інститут громадських еккаунтантів) 193.
American Institute of Certified Public Accountants (AICPA, Американський інститут сертифікованих громадських еккаунтантів) 193.

Big Data (великі дані, великі масиви інформації) 167, 186, 220.
Blockchain 42, 87, 165, 177, 180, 209.
Bookkeeping 100.
CAPM (Capital Asset Pricing Model, модель оцінювання капітальних активів, МОКА) 176.
Cap and trade mechanism (механізм обмежень і торгівлі) 184.
Committee on Accounting Terminology AICPA (Комітет з питань термінології 194
Conceptional Framawork for Financial Reporting (Концептуальні положення з питань фінансового екаунтингу) 140.
Deloitte 166, 178, 234, 236.
Doing Business 234, 235.
EHS Guidelines (Environmental, Health, and Safety Guidelines) 183.
Exclusion List (Перелік вилучень) 182.
Ernst & Young 234.
ESRM (Ecological and Social Risk Management) 44, 163.
FASB (The Financial Accounting Standards Board, Рада зі стандартів фінансового еккаунтингу) 196.
FINREP (FINancial REPorting Standards) 97.
FinTech
- Біометрія (Biometrics) 177.
- Великі масиви даних (Big Data analytics) 186.
- Інтернет речей (Internet of Things, IoT) 176.
- Інтерфейси програмування додатків (Application Program Interface, API) 176.
- Криптографія (Cryptography) 177.
- Розумні контракти (Smart contracts) 177.
- Технології розподіленого доступу (Distributed ledger technology, DLT) 176.
- Технологія хмари (Cloud computing) 177.
- Штучний інтелект (Artificial intelligence, AI) 166, 176.

Forbes 318.
FOREX (foreign exchange) 92.
G7 (Group of Seven, Група семи, G7) 219.
G20 (The Group of Twenty, major advanced and emerging economies) 163.
GEF (Global Environment Facility) 251.
Global Open Data Index 221.
Gross World Product (GWP) 254.
IBRD (International Bank of Reconstruction and Development, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, МБРР) 264.
ICMA (International Capital Market Association) 186.
IFRS (International Financial Reporting Standards) 97, 296.
IFC (International Finance Corporation) 44.
IFRS (International Financial Reporting Standards, Міжнародні стандарти фінансової звітності) 97, 296.
IMF (International Monetary Fund, Міжнародний валютний фонд, МВФ) 36, 55, 122, 123, 153, 259, 263, 264, 330.
IPO (initial public offering) 181.
Knoema (світовий атласу даних) 224, 225, 254.
KPMG 234, 236.

LIBOR (London Interbank Offered Rate) 124.
McKinsey 159, 219.
M&M theory (теорема Модільяні–Міллера) 195.
OECD (Organization of Economic Cooperation and Development) 49, 172, 181, 215, 284, 287, 288, 289, 290, 330, 331.
Open data (опен дата, відкриті дані) 220, 221.
Open Government Partnership (OGP, Партнерство відкритого уряду) 332.
PS (Performance Standards, Екологічні та соціальні стандарти діяльності) 44, 183.
PwC 231, 234, 235.
Ratio Club 245.
SDDS (Special Data Dissemination Standards) 55, 263.
SEC (Securities and Exchange Commission, Комісія з цінних паперів та бірж) 196, 276, 285, 296.
SMIDA (Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України) 217.
SDDS (Special Data Dissemination Standard, Спеціальний стандарт поширення даних) 55, 263.
SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) 87.
TorontoCentre 176.
Transparency International 209, 228, 338.
UN (United Nations), ООН (Організація об'єднаних націй) 36, 89, 91, 153, 172, 184, 186, 207, 208, 224, 250, 251, 252, 263, 264, 328.
UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) 91, 254, 285. 286, 297.
UNFCCC (FCCC, United Nations Framework Convention on Climate Change, Рамкова Конвенція щодо Кліматичних Змін) 184.
USAID (United States Agency for International Development) 97.
VBM (value-based management, вартісно-орієнтоване управління) 198, 314.
XBRL (eXtensible Business Reporting Language – розширювальна мова ділового спілкування) 223, 305.
WBG (World Bank Group, Група Світового банку) 44, 264.
WEF (Word Economic Forum, Всесвітній економічний форум) 173, 178, 213.
World Data Atlas (Світовий атлас даних) 225.
WWW (World Wide Web) 55.

Адам Сміт (Adam Smith) 103, 112.
Алан Тюрінг (Alan Turing) 199.
Алан Шапіро (Alan Shapiro) 313.
Альберт Ейнштейн (Albert Einstein) 115.
Альфред Маршал (Alfred Marshall) 104.
Альфред Раппапорт (Alfred Rappaport) 28, 30, 198, 314.
Анатолій Чухно (Anatopliy Chuhno) 64, 81, 84, 139, 144.
Андрій Крисоватий (Andriy Krusovatuy) 46, 54, 109, 156, 231.
Анрі Пуанкаре (Henri Poincare) 125.
Артур Девінг (Arthur Dewing) 194.
Артур Лаффер (Arthur Laffer) 242.
Белверд Ніідлз (Belverd Needles) 29, 30, 190.
Беррі Елліот (Barry Elliott) 28, 30, 202.
Борис Отто (Boris Otto) 166.

Белбрайрер Шелдон (Balbrirer Sheldon) 113.
Бенетт Стюарта (Bennett Stewart) 198.
Валентина Сутормiна (Valentina Sutormina) 78, 151.
Валерій Опарін (Valriy Oparin) 85, 86, 99, 151, 154, 194.
Віктор Федосов (Victor Fedosov) 28, 42, 54, 85, 99, 109, 150, 156, 211, 262.
Вілям Петті (William Petty) 103.
Вільям Самнер (William Sumner) 94.
Вільям Шарп (William Sharpe) 28, 30, 195.
Гаррі Марковіц (Harry Markowitz) 194.
Герберт Саймон (Herbert Simon) 28, 30, 136.
Герман Гельмгольц (Hermann Helmholtz) 110.
Готфрід Лейбніц (Gottfried Leibniz) 107.
Давід Рікардо (David Ricardo) 103.
Джеймс Йорк (James Yorke) 125.
Джеймс Маккінзі (James McKinsey) 219.
Джеймс Мактаггарт (James McTaggart) 314.
Джеймс Мур (James Moore) 177.
Джеймс Стюарт (James Denham-Steuart) 36.
Джемі Еліот (Jamie Elliott) 202.
Джозеф Юджин Стігліц (Joseph Eugene Stiglitz) 39.
Джон Дейлс (John Dales) 183.
Джон Кейнс (John Keynes) 152, 242, 246.
Джон Мілль (John Mill) 119.
Джон Тьюк (John Wilder Tukey) 101.
Джон Хікс (John Hicks) 247.
Джордж Акерлоф (George Akerlof) 39.
Джордж Бернард (George Barnard) 202.
Джордж Сорос (George Soros) 28, 30, 65, 161, 326.
Джордж Стіглер (George Stigler) 28, 30, 136.
Дон Тапскотт (Don Tapscot) 165.
Девід Голдстон (David Goldston) 167.
Девід Камерон (David Cameron) 332.
Девід Тіса (David Teece) 28, 30.
Денніс Робертсон (Dennis Robertson) 28, 30, 80.
Едвард Фредкін (Edward Fredkin 32.
Елвін Тоффлер (Alvin Toffler) 28, 30, 64, 89, 134, 136.
Еммі Нетер (Emmy Noether) 110.
Жак Адамар (Hadamard Jacques) 125.
Йозеф Шумпетер (Joseph Schumpeter) 47.
Йонедзі Масуда (Y. Masuda) 88, 94.
Ібн Хальду 242.
Ілля Пригожин (Ilya Prigogine) 28, 30, 77, 78.
Ірвінг Фішер (Irving Fisher) 28, 30, 77.
Карл Маркс (Karl Marx) 81, 95, 103, 112, 121, 246.
Карл Менгер (Karl Menger) 104.
Кеннет Ерроу (Kenneth Arrow) 247.
Клод Бернард (Claude Bernard) 243.

Клодт Хеннінг (Klodt Henning) 319.
Клод Шеннон (Claude Elwood Shannon) 73, 101.
Леон Вальрас (Leon Walras) 104.
Луіс Гапенскі (Gapenski Louis) 150.
Людвіг фон Берталанфі (Ludwig von Bertalanffy) 244.
Майкл Льюїс (Michael Lewis) 257.
Майкл Спенс (Michael Spence 39.
Мануель Кастельс (Manuel Castells) 28, 30, 89.
Маріо Герман (Mario Hermann) 166.
Меріон Хабберт (Marion Hubbert) 170.
Мертон Міллер (Merton Miller) 193.
Микола Бунге (Mikola Bunghe) 28, 192, 193.
Михайло Туган-Барановський (Mikhaylo Tugan-Baranovskiy) 28, 104.
Міхаел Манкінс (Michael Mankins) 314.
Міхаел Портер (Michael Porter) 28, 30, 105, 108, 227.
Міхаел Ерхард (Ehrhardt Michael) 150.
Надія Рязанова (Nadiya Ryazanova) 40, 46, 54, 66, 109, 156, 161, 211.
Ніколас Менк'ю (Nicholas Mankiw) 258.
Ойген фон Бьом-Баверк (Eugen Böhm Ritter von Bawerk) 77.
Олександр Бард (Alexander Bard) 327.
Олександр Пасхавер (Alexander Pashaver) 110.
Олівер Уїльямсон (Oliver Williamson) 315.
Патрік Шуфель (Patrick Schueffel) 175.
Пітер Людвіг Бергер (Peter Ludwig Berger) 83.
Рагнар Фрішер (Ragnar Frisch) 152, 246.
Раймонд Ліндерман (Raymond Lindeman 244.
Ральф Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley) 73, 101.
Роберт Кайо (Robert Cailliau) 199.
Роберт Хольцманн (Robert Holzmann) 181.
Рондо Камерон (Rondo E. Cameron) 91.
Росс Ешбі (Ross Ashby) 28, 29, 244.
Стюарт Бенетт (Stewart Bennet) 28, 30, 314.
Тайічі Сакайя (Taichi Sakaiya) 28, 30, 138.
Тімоті Бернерс-Лі (Timothy Berners-Lee) 199.
Тобіас Пентек (Tobias Pentek) 166.
Том Стоун'єр (Tom Stonier) 28, 30.
Томас Лукман (Thomas Luckmann) 83.
Томас Месенбург (Tomas Mesenbourg) 165.
Томас Янг (Thomas Young) 107.
Уолтер Кеннон (Walter Cannon) 243.
Фабіначчі (Леонардо Пізанський, Leonardo Pisano) 77.
Франко Модільяні (Franco Modigliani) 95.
Френк Найт (Frank Knight) 73, 74.
Френк Уебстер (Frank Webster) 92.
Фрідріх Енгельс (Friedrich Engels) 103, 112, 121.
Фрідріх Хайек (Friedrich Hayek) 128.
Фрідріх фон Візер (Friedrich von Wieser) 104.

Хаяши (Hayashi) 88.
Хейді Тоффлер (Heidi Toffler) 64, 134, 136, 137.
Хенц Курц (Heinz Kurz) 106.
Чангку Чой 214.
Юджин Фама (Eugene F. Fama) 45.
Юджін Брігхем (Brigham Eugene) 150.
Юрій Пахомов (Yuriy Pakhomov) 83, 85.
Юрген Хабермас (Jürgen Habermas) 228, 318.
Яаков Бекенштейн (Jacob Bekenstein) 67.
Ян Зодерквіст (Jan Söderqvist) 327.

ГЛОСАРІЙ

Атрибутивна концепція інформації – представляє інформацію як (а) атрибут матерії, всього, що нас оточує (тобто іманентна, властива, внутрішньо притаманна їм); (б) як таку, що разом з енергією визначає параметри руху матеріального світу, виявляється у його спрямованості та створенні упорядкованих форм існування матерії як результату інформаційної взаємодії, на інформації будуються всі взаємодії у природі та суспільстві; (в) як первинну і вторинну.

Аутсорсинг *(outsourcing)* – передача суб'єктом господарювання частини його завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду.

Банківські метали (повноцінні гроші) – золото, срібло, платина та метали платинової групи, що доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів. Б. м. можуть бути у формі зливків та порошків, що мають сертифікат якості, а також монет, вироблених з дорогоцінних металів.

Бенчмарк (benchmark) – інформаційний продукт, що надає інформацію, яка є орієнтиром (еталоном) для аналізу та прийняття рішень, зокрема фінансових. Б. можуть бути різноманітні показники (абсолютні, відносні, рейтинги та ін.), які характеризують економіку та її фінанси. Б. є складним інформаційним продуктом, що має високу вартість, оскільки для його підготовки вимагається проведення великого обсягу робіт з визначення об'єкта дослідження, пошуку відповідної інформації, її аналізу та подання користувачам у зрозумілій та наочній формі. Водночас інформація Б. створює додану вартість, і вона є дуже корисною.

Бенчмаркінг (benchmarking) – діяльність з розробки бенчмарків. Б. може бути окремим видом бізнесу.

Big data (великі дані) – різні типи баз даних, у тому числі суспільно значущих комп'ютерних даних, які можуть зберігатися у загальному доступі та без перешкод використовуватися широкою аудиторією.

Білонна монета – від фр. Billon (низькопробний сплав), тобто розмінна (неповноцінна) монета, яка випускається поряд з банківськими і казначейськими білетами для здійснення торгово-платіжного обороту. Вартість металу, що використовується для виготовлення білонних монет, і витрати на її карбування менші за їх номінал, і різниця йде до доходів державного бюджету. Як гроші білонна монета не може служити виміром вартості, а лише відіграє роль засобу обігу і засобу платежу.

«Блакитна» економіка (blue economy) – стале використання ресурсів океану для економічного розвитку, тобто підвищення рівня життя людей та створення робочих місць за збереженням здоров'я екосистеми океану.

Блокчейн (Blockchain) – технологія, завдяки якій в інформаційному обміні через Internet уможливлюється обмін інформацією без посередників, забезпе-

чується безпека транзакцій з активами та захист збереження даних за допомогою потужних криптографічних алгоритмів. Технологія Б. – це розподілена база даних, яка підтримує постійно зростаючий список упорядкованих записів, що звуться блоками. Кожен блок має мітку часу і посилання на попередній блок. Завдяки тому, що після запису дані в блоці не можна змінити заднім числом, така система стійка до модифікації даних, їх підробки, крадіжки та інших зловживань. Б. підвищує швидкість транзакцій, зменшує витрати, запобігає корупції та іншим зловживанням.

Бухгалтерська (фінансова) звітність – звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. Стандартами ведення бухгалтерського обліку визначено перелік обов'язкової фінансової звітності та порядок її складання і подання.

Бухгалтерський облік (bookkeeping) – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень. Результат Б. о. відображається у відповідній бухгалтерській (фінансовій) звітності. Б. о. є обов'язковим видом обліку, що ведеться підприємством, а фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

Бюджетний екаунтинг (budget accounting) – інформаційна підсистема публічних фінансів, що спрямована на висвітлення для користувачів інформації, прямо та (або) опосередковано пов'язаної з державним і місцевими бюджетами і позабюджетними фондами.

Вартісна функція (призначення) фінансів – полягає у тому, що саме в ході (у межах) фінансових відносин (у сфері фінансів) в економіці відбувається рух грошової вартості та грошового капіталу, їх формування (створення), розподіл, накопичення, інвестування та використання.

Вартісно-інформаційний взаємозв'язок як механізм функціонування вартості – спосіб існування, вияву вартості у процесі відповідного інформаційного обміну. Без інформації (інформаційного обміну) грошова вартість функціонувати не може: вона формується, розподіляється, обмінюється, накопичується та використовується (споживається) завдяки інформації, у процесі інформаційного обміну.

Вартісно-орієнтований менеджмент (value-based management, VBM) – система управління, бізнес-адміністрування, яка базується на максимальній інформаційно-аналітичній підтримці процесів прийняття управлінських рішень, великих масивах інформації щодо руху грошової вартості та грошового капіталу, спрямована на підвищення ринкової вартості корпорації (структури, яка є об'єктом управління).

Вартість – це тип (форма) «основної» енергії, що відповідає руху матерії в економічних відносинах (в економіці). «Пронизуючи» всі господарські відносини (виробничі, товарообмінні та інші), в. формує відповідні ланцюжки вартості (value chains), поєднує їх у господарські відносини, в єдину економіку. Функціонує вартість у нерозривному вартісно-інформаційному взаємозв'язку, котрий в економіці є аналогом енерго-інформаційної взаємодії. Вартість як тип енергії є внутрішньою енергією економіки, необхідною для динамічної рівноваги та розвитку економіки.

Великі дані (Big Data) – величезні та різноманітні за змістом обсяги структурованих і неструктурованих даних, що ефективно оброблюються горизонтально масштабованим програмним забезпеченням (горизонтальне масштабування –

розбивання системи на менші структурні компоненти і розподілення їх по окремих фізичних машинах (або їх групах), і (або) збільшення кількості серверів, що паралельно виконують одну й ту саме функцію). Терміном «Big Data» у широкому розумінні позначають соціально-економічний феномен, пов'язаний з використанням технологічних можливостей аналізувати величезні масиви даних (у деяких галузях – весь світовий обсяг даних) з усіма трансформаційними наслідками.

Випадкова величина (random variable) – це результат випадкової події чи явища. В. в. є одним з основних понять теорії ймовірностей, і хоча В. в. може бути будь-якою змінною, не обов'язково чисельною, для побудови математичної залежності у вигляді функції, В. в. має бути вимірною.

Відкрита економіка – це процес виробництва (створення національного продукту), що опосередковується взаємодією із зовнішнім світом через потоки товарів і послуг, грошового капіталу, робочої сили та інформації. Класичну модель відкритої макроекономіки можна охарактеризувати такими рівняннями макроекономічної рівноваги: (1) $Y = E + X - M$, де Y – національний продукт; E – національні витрати; X – експорт; M – імпорт. Водночас E розраховуються за формулою $E = C + Id + G$, де C – приватне споживання; Id – внутрішнє нагромадження капіталу; G – витрати уряду (державні закупівлі товарів і послуг). (2) $Y = S - M = Id + If - M$, де S – національні заощадження; If – чисті (нетто) закордонні інвестиції.

Відкрита інформація – будь-яка інформація, крім тієї, що віднесена законодавством до інформації з обмеженим доступом (не класифікується як конфіденційна, таємна або службова). Крім того, завжди має бути В. і. з питань, що становлять суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація).

Властивості вартості – вияв якостей вартості в економіці. На сьогодні фінансовою наукою розкрито такі В. в.: (1) вартість функціонує лише у системі вартісно-інформаційному взаємозв'язку; (2) вартість не виникає ні з чого і нікуди не зникає, вона переходить з одного стану в інший, поєднуючи в економіці всі процеси, явища та речі; (3) величина вартості відносна. Ці В. в. стосуються механізму (способу) функціонування вартості; її джерел; систем координат (систем відліку), в якій функціонує вартість, і щодо яких визначається її величина.

«Вуглецеве» фінансування (carbon finance) – фінансовий механізм зменшення парникових газів, який почав діяти у 2005 р. У світі є більше сорока вуглецевих ринків, на яких діють два основні режими торгівлі парниковими газами: обов'язковий і добровільний. Обов'язковий режим базується на розподілі квот на викиди парникових газів між обмеженим колом учасників торгівлі і регулюється: Кіотським протоколом, Європейською системою торгівлі викидами, а також процедурами, передбаченими низкою штатів США (Орегон, Каліфорнія, штати східного узбережжя) і Австралії (Новий Південний Уельс). Добровільний режим заснований на добровільному прийнятті зобов'язань зі скорочення викидів і не передбачає формальних обмежень та штрафних санкцій. Він діє у межах: Чиказької Кліматичної Біржі, компанії British Petroleun та ринку індивідуальних замовників. Для торгівлі на вуглецевих ринках користуються показником потенціалу глобального потепління (global warming potential, GWP), який визначає радіаційний (розігріваючий) вплив молекули певного парникового газу відносно молекули вуглекислого газу (CO_2). Важливими учасниками вуглецевих ринків є фонди вуглецевих кредитів, що представлені як міжнародними фондам, так і фондами окремих промислових компаній і банків. Ці фонди об'єднуються в єдиний фонд і розподіляють обсяги так званого сертифікованого скорочення викидів (Sertified Emission Reductions, CERs), які вони купують для інвесторів.

Генеза інформаційної підсистеми фінансів – полягає у тому, що інформація (інформаційний обмін) іманентна фінансам (фінансовим відносинам), є їхнім атрибутом.

Гомеостаз – здатністю відкритої системи зберігати постійність внутрішнього стану шляхом координованих реакцій, спрямованих на підтримку динамічної рівноваги.

Гомеостаз економіки (економічний гомеостаз) – здатність економіки бути в динамічній рівновазі: рівновага в економіці безперервно порушується і так само безперервно відновлюється. Г. е. визначається показниками (константами), що характеризують нормальний стан цієї економіки, а саме: темпи економічного зростання; динаміка валютного курсу; темпи інфляції; ВВП на душу населення; мінімальна заробітна плата; прожитковий мінімум тощо. Величина цих показників (бенчмарків) має розраховуватися за даними найкращих міжнародних практик.

Граничний (маржинальний від англ., marginal) прибуток – такий приріст доходу, що пов'язаний з випуском і реалізацією кожної додаткової одиниці продукції.

Граничні (маржинальні) витрати – витрати, що йдуть на виготовлення кожної наступної одиниці продукції.

Грошова вартість – виражена в грошових одиницях (у валюті) мінова вартість будь-якого економічного ресурсу та /або створюваного економічними ресурсами блага (продукту). Г. в. визначається залежно від купівельної спроможності товару-еквівалента (грошей, валюти) та встановленого державою і ринком масштабу цін. Сферою економічних відносин, в яких функціонує в економіці грошова вартість, є фінанси. В економічних (точніше – фінансових) відносинах Г. в. є формою руху економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів), а також їх кількісним параметром.

Грошовий капітал – є комплексним поняттям. (1) Г. к. – це специфічний товар, один з видів економічних ресурсів. У сучасній економіці він фізично представлений не лише грошима – особливим товаром-еквівалентом, а й квазігрошима, до яких належать ліквідні цінні папери. (2) Г. к. – це вартість, яка має властивість збільшуватися. Споживною вартістю грошового капіталу є його здатність зростати у вартості. Від інших видів капіталу – наприклад, капіталу земельного, людського чи інформаційного – грошовий капітал відрізняється тим, що асоціюється зі збільшенням мінової вартості саме грошей як економічного ресурсу. (3) Г. к., як і будь-який економічний ресурс та продукт, також має не лиже споживну, а й мінову вартість, тобто відповідну грошову вартість.

Грошова маса – сукупність залишків грошей у всіх їх формах, які є в розпорядженні учасників економіки у відповідний момент. Національний банк України визначає грошову масу у складі таких агрегатів:

- *M0* = готівка в обігу (банківські білети та розмінна монета, що перебувають поза банківською системою);
- *M1* = *M0* + переказні кошти у національній валюті (складова грошового агрегату *M1* «Переказні кошти в національній валюті» охоплює кошти в національній валюті, які за першою вимогою можуть бути обмінені на готівкові);
- *M2* = *M1* + переказні кошти в іноземній валюті та інші кошти (складова грошового агрегату М2 «Переказні кошти в іноземній валюті» охоплює кошти в іноземній валюті, що за першою вимогою можуть бути обмінені на готівкові. До складової грошового агрегату М2 «Інші кошти» віднесено непереказні ко-

шти до запитання, строкові кошти та кошти за іменними ощадними (депозитними) сертифікатами, емітованими банками);
- *M3 = M2* + цінні папери власного боргу банків.

Декаплінг (decoupling) – розділення, розщеплення, роз'єднання, розмежування, порушення зв'язку. Показники та концепція Д. застосовуються до процесів, в яких два чи більше параметрів, що мають кореляційну чи іншу залежність, рухаються насправді в різних напрямках. Концепція Д., що представляє взаємозв'язок між економічним зростанням і впливом на довкілля, сформульована OECD в «Екологічній стратегії на XXI століття» (2001) і є основою руху до екологічно сталої економіки, передбачаючи розмежування темпів зростання добробуту людей (з одного боку) та споживання ресурсів і екологічного впливу (з іншого).

Динамічна рівновага відкритої системи – здатність системи існувати, зберігатись, відтворюючи себе і відновлюючи втрачену рівновагу завдяки взаємодії з оточуючим середовищем. Д. р. – стан, в якому процеси, що протікають в різних напрямках, збалансовуються.

Довкілля (екосистема, навколишнє природне середовище) – всі живі та неживі об'єкти, що існують на Землі або в деякій її частині; охоплює життєдіяльність і здоров'я людей, флору, фауну, біорізноманіття, ґрунт, повітря, воду, клімат, ландшафт, природні території та об'єкти, історичні пам'ятки та інші матеріальні об'єкти чи сукупність цих факторів, а також об'єкти культурної спадщини чи соціально-економічні умови, які є результатом зміни цих факторів.

Домогосподарство (household) – господарство сукупності осіб, що спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати у родинних стосунках чи стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в тих стосунках. Д. може складатися з однієї особи. Крім того, до Д. належать особи, що постійно або тривалий час перебувають у певних установах: члени релігійних конфесій (товариства, монастирі тощо), пацієнти лікарень, особи, що утримуються в пенітенціарних установах, особи, що постійно проживають у будинках для людей похилого віку, дитячих будинках тощо.

Дот-ком компанія (dot-com company) – компанія, бізнес-модель якої повністю базується на роботі у мережі Internet. Термін «дот-ком» від англі. dot-com, тобто крапка-ком, що означає домен верхнього рівня.com, на якому реєструються переважно сайти комерційних організацій. Мережа Internet поділена на домени (одиниці адміністративної автономії), кожен з яких має доменне (символьне) ім'я, що дає змогу ідентифікувати певну площину у складі вищої за ієрархією площини. Загальний простір імен Internet представляє система доменних імен (DNS), які дають можливість адресації інтернет-розташованих вузлів і розміщених на них мережевих ресурсів (вебсайтів, серверів електронної пошти, інших служб) у зручній для користувача формі.

Дью діліджанс (due diligence, DueD, DDG) – це важливий елемент інвестиційного оцінювання проєктів у сучасній економіці, що представляє собою (а) процедуру максимально об'єктивного оцінювання об'єкта інвестування, а також (б) результат такого оцінювання, тобто відповідний інформаційний документ. Українською «д'ю діліджанс» означає «належна добросовісність». Цей термін з'явився у США на початку XX ст. і означав процедуру розкриття брокером інформації інвесторам про компанію, акції якої торгуються на фондовій біржі.

Екосистема – система, що завжди відкрита і характеризується такими процесами: (а) в ній поєднані матеріальні речі, енергія та інформація; (б) ці матеріальні речі, енергія та інформація існують у певних характерних для системи просторових і часових межах; (в) у єдності, ці матеріальні речі, енергія та інформація розвиваються, забезпечуючи перевищення на цій ділянці внутрішніх переміщень над зовнішнім обміном, у тому числі між сусідніми аналогічними системами; (г) на основі на перелічених вище процесів, відбувається саморегуляція і розвиток цілого під керівним впливом складових; (д) зазвичай різні екосистеми відокремлені географічно, або ізольовані іншим чином, але ці межі ніколи не є абсолютно непроникними, і екосистеми накладаються одна на одну.

Екаунтант (accountant) – фахівець з питань не лише бухгалтерського обліку, а й виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання користувачам будь-якої необхідної їм інформації з питань грошової вартості та грошового капіталу у різних зрозумілих і зручних у користуванні інформаційних продуктах і послугах. Е. є спеціалістом з питано екаунтингу. Поняття Е. не тотожне поняттю бухгалтера (book-keeper).

Екаунтинг (accounting) – діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання користувачам будь-якої необхідної їм економічної інформації в різних зрозумілих і зручних у користуванні інформаційних продуктах і послугах. Е. у широкому розумінні – це інформаційна підсистема всієї економіки. Також Е. є інформаційною підсистемою фінансів. На відміну від бухгалтерського обліку, Е. спрямований на аналіз та інтерпретацію інформації, її подачу користувачам у зрозумілих і зручних формах.

Екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів – діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання користувачам будь-якої необхідної їм інформації з питань грошової вартості та грошового капіталу у різних зрозумілих і зручних у користуванні інформаційних продуктах і послугах.

Еко-критерії – показники, що засвідчують:

- ефективне використання вже задіяних ресурсів (у тому числі енергетичних), зокрема зниження питомих витрат цих ресурсів у розрахунку на: одиницю виробленої та (або) перевезеної продукції; пройдений шлях, оброблену площу тощо;
- зменшення використання викопних ресурсів;
- залучення відновлюваних джерел енергії;
- максимальна утилізація відходів шляхом (а) повторного використання відібраної з них вторсировини, (б) використання реновованих деталей, механізмів і машин, (в) спалювання з отриманням електричної та теплової енергії тощо;
- зменшення викидів парникових газів у розрахунку CO_2 *екв.*

Екологічні та соціальні стандарти діяльності (Performance Standards, PS) – дають змогу визначити відповідність діяльності компанії або проєкта, що фінансується, системі управління екологічними і соціальними ризиками (ESRM). Стандарти обов'язкові для всіх клієнтів IFC. Вони вже стали міжнародним еталоном у процесі оцінювання проєктів щодо їх відповідності системі ESRM. Всього існує вісім Стандартів, назва кожного з них розкриває аспект, що вивчається в процесі оцінювання відповідності системі ESRM.

Економіка – господарська діяльність, що організовується для виробництва необхідних кожній людині та суспільству благ. Е. є системою використання наявних ресурсів (машин і обладнання, будівель і споруд, земельних ділянок, при-

родних ресурсів, рукотворних сировини, матеріалів та енергоресурсів, людського капіталу, інформації, а також капіталу грошового), виробництва необхідних суспільству благ (продуктів), їх розподілу, обміну, збуту та споживання (використання).

Економіка замкненого циклу (circular economy, recycled economy, closed-loop economy, циркулярна економіка) – модель економічного розвитку, заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів, альтернатива традиційній, лінійній економіці. Характеризується створенням нових альтернативних економічних підходів, завданням яких є мінімізація негативного людського впливу на довкілля.

Економіка мережева (network economy) – відома ще як Цифрова економіка (digital economy), Інтернет-економіка, або Вебекономіка (web economy). Е. м. є діяльністю, яка організована за допомогою електронних мереж; її основою є мережеві компанії. Це економіка, в якій будь-який її учасник, перебуваючи у будь-якому пункті економічної системи, може за допомогою електронних мереж контактувати легко і з мінімальними витратами з будь-яким іншим її учасником щодо купівлі-продажу товарів і послуг, організації праці, обміну ідеями та ін.

Економічний ресурс – те, чим, за допомогою чого та з чого виробляються різноманітні блага, тобто отримується економічна та /або інша вигода учасників економіки, створюється нова вартість. Такими ресурсами у сучасному суспільстві є: машини та обладнання, будівлі та споруди, земельні ділянки, природні ресурси, рукотворна сировина, матеріали й енергоресурси, людський капітал, інформація, а також грошовий капітал.

Електронне урядування – форма організації державного управління; єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання. Згідно з Концепцією розвитку електронного урядування в Україні (2010), це один з інструментів розвитку інформаційного суспільства, завдяки якому через використання інформаційно-телекомунікаційних технологій є можливість підвищувати ефективність, відкритість і прозорість влади, формувати державу нового типу, орієнтовану на задоволення потреб громадян. Головна складова Е. у. – електронний уряд.

Елементи інформації як економічного ресурсу – (а) знання та професійні навички людей, задіяних у господарських відносинах; (б) інформаційні продукти та послуги, що використовуються в економіці; (в) інформаційна інфраструктура, яка як результат людської розумової та фізичної діяльності забезпечує функціонування інформаційних потоків, інформаційного обміну (фактично – існування інформації). Інформаційний обмін охоплює процеси збору та відбору інформації, її накопичення, обробку наявної та генерування нової інформації, а також передачу інформації.

Енергія – єдина міра різних форм руху та взаємодії матерії, рівень переходу руху матерії з одних форм в інші. Людство живе у світі різних форм вияву «основної» енергії, яка є джерелом створення Всесвіту, у т. ч. нашої планети, всього неживого та живого на ній. На сьогодні наука розкрила лише невелику частину форм вияву «основної» енергії.

Ефективний ринок – ринок, на якому вся суттєва інформація відразу та повністю відображується в цінах його фінансових інструментів. Залежно від доступності інформації учасникам ринку та її відображення у його цінах, фінансовий ринок класифікується на три рівні ефективності: (1) ринок слабкої ефективності (weak-form efficiency), коли поточні ціни ринку будуються тільки

на історичній, тобто минулій інформації про його ціни; (2) ринок напівсильної ефективності (semi-strong efficiency) – формування поточних цін відбувається відповідно до історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації про ціни фінансового ринку; (3) ринок сильної ефективності (strong-form efficiency), на якому ціни є результатом рішень учасників ринку, що приймаються під впливом не лише історичної інформації щодо цін та всієї загальнодоступної інформації, а й на основі інформації з обмеженим доступом – інформації інсайдерської.

Зацікавлені особи (сторони) / стейкхолдерів (stakeholders) – фізичні, юридичні особи та держава, що мають права, частки у капіталі, вимоги або інтереси щодо конкретної економіки (економічної діяльності).

Звіт про управління – документ, що містить фінансову та нефінансову інформацію, яка характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності.

«Зелена» економіка (green economics) – економіка, що забезпечує підвищення добробуту людей за одночасного дотримання системи управління екологічними та соціальними ризиками. Відома ще, як економіка замкненого циклу, циркулярна економіка (circular economy, recycled economy, closed-loop economy).

Зелені облігації (Green Bonds) – боргові фінансові інструменти, цінні папери для залучення коштів на проєкти розвитку відновлювальної енергетики, ресурсоефективності, екологічно чистого транспорту. Процес емісії та розміщення З. о. має відповідати правилам, зафіксованим у «Принципах зелених облігацій» (The Green Bond Princioals, GBP).

«Зелені» фінанси (green finance) – термін використовується для позначення загального поняття, під яким розуміють такі зрушення у фінансових відносинах і фінансових потоках, що спрямовані на підтримку діяльності та проєктів, котрі приносять користь довкіллю, а отже, забезпечують сталий розвиток. Поняття З. ф. використовуються для:

- фінансів, спрямованих на вирішення проблем екології: відомі як «екологічні фінанси» (ecological finance), оскільки спрямовані на вирішення проблем викидів парникових газів; представлені торгівлею квотами на викиди (емісію) парникових газів (International Emission Trading, IET) та «вуглецевим» фінансуванням (carbon finance);
- розвитку економіки, що відповідає еко-критеріям (критеріям «зеленої» економіки, економіки замкненого циклу). Тут З. ф. означає фінансування лише такої діяльності та проєктів, що відповідають еко-критеріям, тобто передбачають (а) зменшення використання викопних ресурсів, (б) ефективне використання вже задіяних ресурсів, зокрема зниження питомих енергетичних витрат, (в) залучення відновлюваних джерел енергії, (г) максимальну утилізацію відходів.

Індекс відкритості бюджету (Open Budget Index, OBI) – інтегрований показник для оцінювання ступеня прозорості бюджетних операцій. OBI розроблено Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership. IBP). OBI показує, наскільки інформація з питань бюджету, що надається для відкритого користування, корисна, своєчасна та зрозуміла; крім того, визначається доступність інформації для громадськості, а також можливість участі недержавних інституцій у проведенні аналізу й наданні пропозицій та рекомендацій з питань формування і виконання бюджету.

Індекс інклюзивного розвитку (The Inclusive Development Index, IDI) – щорічний економічний індекс, який є альтернативою показнику «ВВП на душу

населення». І. і. р. враховує одразу 12 різних показників розвитку країни: крім ВВП, розраховується ще одинадцять параметрів економічного прогресу. Всі показники об'єднані у три групи:

- розумне зростання (показники відображають розвиток на основі знань та інновацій);
- включення (показники характеризують сприяння більш ресурсозберігаючому, екологічно чистому виробництву та більш конкурентоспроможну економіку);
- рівноправність та стійкий розвиток (показники характеризують стійке управління природними та фінансовими ресурсами).

Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index, EDBI) – своєрідний бенчмарк, що використовується для порівняння простоти підприємницької діяльності різних країн; розраховується у Doing Business. І. л. в. б. – обіймає десять індикаторів, кожен з яких має кілька параметрів, і одним з основних індикаторів є показник сплати податків.

Інститут суспільства (суспільний інститут) – поняття, що належить до абстрактної лексики і є науковим терміном, але представляє об'єктивні реально існуючі у соціумі зв'язки і взаємовідносини, що організовуються у порівняно стійкі форми (структури). Це форма організації сумісної життєдіяльності людей, яка складається історично і/або в результаті цілеспрямованих людських зусиль та існування якої зумовлено необхідністю задовольняти соціальні, економічні, політичні, культурні або інші потреби суспільства загалом чи в його частині.

Інститут фінансів – відносно стійка, сформована відповідно до структури інформаційної економіки та інформаційного суспільства форма організації системи функціонування вартісних відносин, що зумовлена необхідністю задоволення відповідних потреб соціуму. Такими потребами є необхідність функціонування в економіці грошової вартості та грошового капіталу, тобто реалізація грошової вартості та забезпечення її руху, а також реалізація та рух грошового капіталу. В інституційній архітектурі економіки як цілісному господарському механізмі соціуму І. ф. є інфраструктурною забезпечувальною підсистемою, саме в якій і функціонують грошова вартість та грошовий капітал.

Інституційна матриця фінансів – система рівнянь, в яких кожен з елементів уособлює той чи інший інститут: його фінансові та відповідні інформаційні потоки, а також місце і роль в економіці.

Інституційний сектор економіки – сукупність інституційних одиниць, що мають схожі інтереси, функції та джерела фінансування, що зумовлює подібність їхньої економічної поведінки.

Інституціоналізація – динамічний і багатоаспектний процес, що охоплює зародження, упорядкування та формалізацію тих чи інших необхідних суспільству діяльностей, зв'язків та відносин у відповідні суспільні інститути; процеси розвитку суспільних інститутів і систем їхніх взаємозв'язків, розбудову інституційної структури (архітектури інститутів суспільства) та відповідних інституцій.

Інтегрована звітність – відома ще як звітність корпоративної стійкості. І. з. – це обов'язкова звітність, що охоплює розширений спектр інформації, у т. ч. не лише показники, які характеризують фінансовий стан і фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання, а й натуральні показники ефективності використання ним матеріальних і трудових ресурсів, інформує користувачів звітності про рівень соціальної та економічної відповідальності його власників.

Інтернет речей (Internet of Things, IoT) – мережа взаємозв'язаних пристроїв (речей, фізичних об'єктів), через які передається та обмінюється інформація між фізичним світом і комп'ютерними системами.

Інформаційна асиметрія – ситуація, коли сторони володіють різною інформацією. Незбігання інформації у різних сторін може стати результатом недосконалого інформаційного обміну.

Інформаційна функція фінансів – полягає у тому, що фінансові відносини завжди містять інформацію, яка прямо та/або опосередковано стосується грошової вартості та грошового капіталу. Це інформація щодо формування грошової вартості та грошового капіталу, їх розподіл, накопичення, інвестування і використання; про фізичних носіїв грошової вартості та грошового капіталу (економічні ресурси та створювані ними блага); їхніх власників; цінові характеристики економічних ресурсів та створюваних ними благ; джерела, напрями та інші аспекти руху грошової вартості та грошового капіталу. Реалізується І. ф. ф. у ході реєстрації, накопичення, обробки, підготовки відповідної інформації користувачам і подальших їхніх дій з одержаною інформацією – тобто у ході функціонування екаунтингу як інформаційної підсистеми фінансів.

Інформаційне наближення у фінансах – процес максимального наближення вторинної інформації у фінансах до первинної (це відбувається в міру розвитку інформаційного суспільства). Цей процес можна означити як закон інформаційного наближення; він має асимптотичний характер, оскільки первинну інформацію неможливо виміряти, повної відповідності вторинної інформації первинній немає.

Інформаційна парадигма – наукове обґрунтування і логічний зв'язок понять, що утворюють, зокрема, атрибутивну концепцію інформації, а також форми і зв'язки їх вияву в реальному інформаційному обміні соціуму.

Інформаційна послуга – це інформаційний продукт, дія, результат якої «споживається» у процесі її надання (виконання). І. п. не можна відокремити від джерела, незалежно від того, надається така послуга людиною чи машиною. І. п. не може бути збережена для подальшого продажу або використання. І. п. має усний характер.

Інформаційна продукція – результат діяльності людини чи машини, що надає користувачам відповідну інформацію (відомості, дані тощо). І. п. поділяється на інформаційні продукти та інформаційні послуги.

Інформаційний товар – це інформаційний продукт, що може споживатися (використовуватися) у будь-який момент після його продажу (передачі) користувачу. І. т. «відділяється» від джерела, де він був згенерований, може зберігатися для подальшого продажу або використання. І. т. може придбаватися на основі індивідуальної угоди, через вільний доступ в Internet, іншими каналами. Користувач може придбати І. т. безкоштовно, або за гроші у власність чи оренду.

Інформація, що вільна від помилок (вільна від помилок інформація) – в якій відсутні помилки або пропуски в (а) описі явища, (б) відборі та (в) застосуванні відповідного процесу формування його оцінки. Поняття «В. в. п. і.» не тотожне поняттю «ідеально точна в усіх відношеннях інформація».

Інформація вторинна – яка характеризуючи властивості первинної, залежить від неї, але не є нею. Первинна і вторинна інформація існують у певних залежностях: вторинна інформація, характеризуючи властивості первинної, її структуру та форму, залежить від неї; має властивість без втрати змісту багаторазово перекодовуватися, переноситися на інші носії та розмножуватися, тому вторинна

інформація не залежить від первинної; поява нової первинної інформації відбувається під впливом вторинної та іншої первинної інформації, й у цьому контексті вторинна та первинна інформації – взаємозалежні.

Інформація з обмеженим доступом – це така, що класифікується як (а) конфіденційна, (б) таємна, (в) службова. Крім того, згідно із Законом України «Про акціонерні товариства» (2008) до І. о. д. (тобто такої, що не надається на вимогу кожного акціонера) належать: дані, що підтверджують майнові права товариства; дані бухгалтерського обліку; перелік осіб товариства із зазначенням кількості, типу і/або класу акцій, що їм належать.

Інформація значима – інформація, ненадання або викривлення якої може вплинути на економічне рішення її користувача і яка охоплює дані про події, що відбуваються у проміжках між наданням регулярної (квартальної, піврічної чи річної) інформації.

Інформація конфіденційна – така, що стосується даних про фізичну особу, а також доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою. У сфері підприємницької діяльності до І. к. належить також комерційна таємниця.

Інформація нейтральна (нейтральна інформація) – інформація, у відборі та поданні якої відсутня будь-яка упередженість. Н. і. має бути не однобокою та вільною від маніпуляцій, спрямованих на формування в її користувача схвального чи несхвального сприйняття.

Інформація первинна (первинна інформація) – інформація, що незалежно від волі та свідомості людини об'єктивно існує в навколишньому світі. Сприймаючись людиною, технічними засобами та будь-якою живою істотою, яка здатна бачити та декодувати цю інформацію, вона подається у вигляді вторинної інформації. Первинну інформацію неможливо виміряти, всі вимірювання та розрахунки здійснюються над вторинною інформацією.

Інформація повна (повна інформація) – дані, що охоплюють всю інформацію, необхідну користувачеві для розуміння описуваного явища, у т. ч. всі потрібні описи та пояснення.

Інформація публічна – згідно із законодавством України до І. п. належить:

- інформація, що (а) отримана або створена у процесі виконання обов'язків суб'єктами владних повноважень (органами державної та місцевої влади), або (б) перебуває у володінні цих суб'єктів та інших розпорядників І. п.
- інформація, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація): про стан довкілля; якість харчових продуктів і предметів побуту; аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян.

Обмеження доступу до І. п. можливе тільки, якщо дотримується сукупність таких вимог:

- тільки в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;
- розголошення інформації може завдати значної шкоди цим інтересам;
- шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Інформація службова – така, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню і/або прийняттю рішень. Також до І. с. належить інформація, що зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яка не належить до державної таємниці.

Інформація таємна – така, що містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

Інформація узгоджена – така, для реєстрації, накопичення та обробки якої застосовано однакові методи.

Інформація економічна – це загалом фінансова інформація та інформація про процеси і явища, що супроводжують грошову вартість та грошовий капітал: тобто обумовлюють їх чи обумовлені ними.

Інформація, що становлять суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація) – інформація, яка прямо чи опосередковано стосується загроз людині та містить дані про:

- стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації;
- здоров'я населення, його життєвий рівень (харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення), освіту і культуру, соціально-демографічні показники, стан правопорядку;
- факти порушення прав і свобод людини;
- незаконні дії органів державної і місцевої влади, їх посадових та службових осіб;
- діяльність підприємств, у статутному капіталі яких: (а) 50% і більше належать державі або територіальній громаді; (б) 50% і більше належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100%;
- інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України.

Інформація як економічний ресурс – це економічна категорія і висвітлює (представляє) учасникам економіки все необхідне їм для створення благ, створення споживчої та мінової вартості. Інформація як економічний ресурс виявляться у тому, що уможливлює: (а) процеси господарської діяльності – їх організацію, реалізацію та розвиток; (б) підготовку (виробництво) та використання всіх інших економічних ресурсів, (в) функціонування, навчання та розвиток учасників економіки; (г) управління ризиками; (д) регулювання економіки. Інформація як економічний ресурс реалізується лише в процесі інформаційного обміну, тому поняття «інформація» та «інформаційний обмін» у цьому контексті тотожні.

Інформація як фундаментальна категорія – це явище, феномен, фундаментальність якого обумовлюється іманентністю інформації всьому, що оточує людину, і тим, що разом з енергією вона формує параметри руху матеріального світу, а упорядкованість форм існування в ньому є результатом інформаційної взаємодії.

IPO (initial public offering) – первинні публічні розміщення цінних паперів на фінансових ринках.

Ісламські фінанси (Islamic finance) – система фінансових відносин, що базується на принципах шаріату.

Кібер-фізична система (cyber-physical system) – інтеграція обчислювальних інформаційних ресурсів та фізичних процесів, коли виробниче обладнання та інформаційні системи поєднані упродовж всього ланцюжка створення вартості, і ці зв'язки виходять за межі одного підприємства. Взаємодіє між такими системами відбувається за допомогою стандартних інтернет-протоколів для прогнозування, самоналаштування та адаптації до фінансово-економічних змін. Технології К. ф. с використовуються у створенні вартості.

Кодекс прозорості у бюджетно-податковій сфері (Fiscal Transparency Code, FTC) – документ, підготовлений експертами IMF. FTC – це міжнародний стандарт розкриття інформації про державні фінанси, який є набором принципів за чотирма напрямками: фіскальна звітність (fiscal reporting); бюджетне прогнозування і бюджетування (fiscal forecasting and budgeting); аналіз і управління фінансовими ризиками (fiscal risk analysis and management); управління доходами і ресурсами (resource revenue management). Для надання країнам-учасницям чітких орієнтирів у дотриманні Кодексу прозорості, щодо кожного з напрямів розроблено параметри оцінювання відхилення фактичного стану в країні від бенчмарків, якими є основні, сучасні передові методи розкриття інформації.

Компоненти (складові) грошової вартості (ціни) інформаційного ресурсу (інформаційного товару) – (1) вартість (ціна) змістовної складової інформаційного товару, тобто інформації як такої, інформації, яка є змістом того чи іншого інформаційного продукту або послуги та подається користувачам у різноманітних формах (форматах, виглядах, конфігураціях, методах тощо); (2) вартість (ціна) інтелекту виконавців відповідних інформаційних послуг і тих, хто готує інформаційні продукти, тобто розумова діяльність, знання людини, її мудрість, завдяки яким користувач отримує необхідну для нього інформацію у належній формі; (3) вартість (ціна) інструментарію, обладнання, інформаційних технологій та ін. компонентів, витрати на які класифікуються у фінансах як витрати на основні засоби, матеріали та ін.

Контролінг (controlling) – модель управління бізнесом на основі системи інформаційно-аналітичної підтримки процесів прийняття управлінських рішень. К. є технологією підтримки прийняття та реалізації фінансових і загальноекономічних рішень з використанням сучасних інформаційно-аналітичних методів.

Концепція інтелектуального аналізу даних (knowledge discovery in databases, KDD, data mining) – стосується методів виявлення й насамперед візуального подання користувачам раніше невідомих, незвичних, але необхідних відомостей із наявної інформації.

Корпоративне керування/управління (corporate governance) – це внутрішня система управління корпорацією; структура управління і процедури, за допомогою яких здійснюється керівництво і контроль над корпорацією (підприємством) з боку її власників (акціонерів).

Корпоративні фінанси – сфера фінансів, яка має справу з формуванням джерел фінансування корпорації, рухом акумульованої нею грошової вартості та грошового капіталу, у т. ч. їх інвестування, використання та збільшення з метою підвищення вартості корпорації, а отже, зростання доходів і прибутків її власників.

Корпорація – юридична особа, що створена для виробництва і продажу товарів та послуг, є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для її власників. К. є основною інституційною формою підприємництва.

Корупція (від лат. corrumpere – псувати) – злочинне використання службовими особами, громадськими та політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення.

Кредитні гроші – виникли на основі кредитних відносин, коли кредит став іманентною складовою товарно-грошових відносин. Нині к. г. прирівняні до повноцінних національними законодавствами.

Криптовалюта (cryptocurrency, crypto currency) – незважаючи на зростання популярності К., за станом на початок 2020-х років поки що відсутнє єдине визначення поняття «криптовалюта». Воно варіюється від ототожнення з поняттями «товар», «платіжний засіб», «розрахункова одиниця» до понять «нематеріальний цифровий актив», «інвестиційний актив», «фінансовий актив», «окремий вид цінних паперів» тощо. Як цифровий актив (digital asset), К. призначений для роботи як засіб обміну. Створення К. та контроль за нею, а також фінансові операції з нею базуються на криптографічних методах. На відміну від централізованих методів контролю в традиційній системі грошового обігу, для криптовалют використовується децентралізований контроль. з використанням технології Блокчейн.

Критерії відкритості та динамічної рівноваги економіки – виміри (властивості) економіки та її процесів, за якими економіка класифікується як (а) відкрита (на противагу автаркії) і (б) така, що здатна забезпечувати свою динамічну рівновагу. Ступінь (характер) вияву кожного з К. характеризується певними параметрами.

Критичний рівень – рівень, у разі перевищення якого можуть виникати прямі несприятливі впливи на об'єкт.

Критично важлива сировина (critical raw materials, CRM) – види сировини, які з 2011 р. Єврkомісія визначає для економіки ЄС у межах своєї Ініціативи сировинних ресурсів (Raw Materials Initiativ). Фактори, що можуть впливати на віднесення сировини до К. в. с: (1) Межа виробництва, тобто коли сировина досягає піку Хабберта (Hubbert peak), тобто рівня, що позначений у теорії піку Хабберта (розроблена американським геофізиком Меріоном Хабберт (Marion Hubbert), який запропонував метод моделювання кривої добутку сировини з урахуванням очікуваного граничного обсягу її вилучення з надр, і згідно з якою для будь-якої географічної зони темпи добутку нафти мають тенденцію слідувати кривій нормального розподілу). (2) Зменшення відомих родовищ. (3) Скорочення співвідношення видобування сировинних матеріалів на найбільших родовищах до їх видобування на менших родовищах, оскільки перші забезпечують більшу частину видобутку сировини. (4) Неефективність системи цін: коли збільшення ціни на сировину не приводить до пропорційного збільшення її виробництва. (5) Витрати до видобуток (ціни, зусилля) з часом зростають, оскільки видобуток стає складнішим.

Купівельна спроможність грошей – кількість товарів і послуг, що може бути придбана за одну грошову одиницю. К. с. г. представляє їх споживну вартість, яка, відображає здатність грошей виконувати їх функції. К. с. г. залежить від їх реальної вартості (наприклад, вартості золота, з якого гроші виготовлені або на яке вони легко і гарантовано можуть бути обмінені, золотий запас), або довіри до їх емітента (центрального банку країни, який у законодавчому порядку встановлює національну грошову одиницю (національну валюту) та масштаб цін).

Ланцюжок створення вартості (value chain), ланцюжок створення доданої вартості (value-added chain) – концепція, яка є відображенням того факту, що вартість у сучасній економіці створюється не в одному якомусь місці (галузі), а у багатьох – останні перебувають у ланцюжку тісних і одночасно змінних та динамічних взаємозв'язків – і, крім того, до традиційних факторів створення вартості додається і часом домінує новий – інформаційний ресурс. Концепція Л. с. в. була сформована наприкінці 1980-х років як результат процесу глобалізації фінансової та загальноекономічної інтеграції; вона зародилася у сфері управління бізнесом і вперше сформульована професором Гарвардської бізнес-школи Міхаелом Портером, а нині широко використовується у різних галузях економічної науки. Поняття «Л. с. в.» є визнанням енерго-інформаційної природи вартості, оскільки відображає уявлення про те, що вартість будь-якого продукту є результатом численних вартісно-інформаційних зв'язків в економіці.

Макроекономіка – агрегований господарський механізм, господарські відносини, що представлені як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій та світу загалом. М. е. та мікроекономіка взаємозалежні і формують цілісну економіку, господарство як єдиний механізм життя соціуму.

Митний екаунтинг (custom duty accounting) – інформаційна підсистема митної справи. М. е. інформаційно забезпечує реалізацію митної політики країни, зокрема: порядок переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів; встановлення та справляння відповідних податків і зборів; процедури митного контролю та оформлення; боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил.

Міжнародні фінанси (international finance) – комплексне поняття, що об'єднує: 1) міжурядові (міждержавні) фінансові відносини (наприклад, кредити і гранти); 2) фінанси міжнародних (міжурядових) фінансових організацій (зокрема, ООН, IMF, IBRD, IFC, EBRD); 3) міжнародні ринки (серед яких фінансовий ринок та фінанси ринків реальних товарів і ринку робочої сили); 4) фінанси транснаціональних корпорацій (ТНК); 5) фінанси національних корпорацій (таких, що діють лише у межах національного ринку, тобто не ТНК) в частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо; 6) фінанси домогосподарств у частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо.

Мікроекономіка – господарський механізм, господарські відносини, що представляють функціонування економічних агентів, тобто суб'єктів економічних відносин, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ.

Мінова вартість – здатність товару обмінюватися на інші товари; видиме кількісне співвідношення, за яким споживні вартості обмінюються між собою. З появою універсального товару-еквівалента (грошей) мінова вартість трансформувалася у форму вартості грошової. Сферою економічних відносин, в яких функціонує в економіці грошова вартість, є фінанси.

Належне розкриття інформації – таке розкриття інформації, що передбачає: регулярність та своєчасність розкриття інформації; відсутність перешкод для доступу до інформації; повноту, достовірність і точність інформації; доречність, порівнянність та підкріплена документами інформації, що розкривається.

Невизначеність – відсутність повної та достовірної інформації про умови тієї чи іншої діяльності, події, проєкта тощо. Н. є основою ризиків. Н. вимірюється інформаційною ентропією, тобто тим мінімумом інформації, який необхідний для ліквідації невизначеності випадкової величини.

«Необанк» (neobank) – банк, у якого відсутня філіальна мережа, і послуги надаються через Інтернет та забезпечується доступ до банкоматів; для зв'язку такий банк використовує електронну пошту, мобільний зв'язок та Інтернет. Такі банки називаються ще віртуальними, інтернет-банками та «безпосередніми» банками (direct bank).

Неповноцінні гроші – це (а) паперові гроші, (б) кредитні гроші та (в) білонна монета. Н. г. є лише грошовими знаками, символами повноцінних грошей і не мають власної субстанціональної мінової вартості, а наділені «примусовою» купівельною спроможністю (ціною, курсом).

Нерелевантні (безповоротні) витрати – витрати, які не можна змінити в результаті управлінських рішень, оскільки показують витрати минулих періодів.

Облікова політика – принципи, методи та процедури, що використовуються учасником економіки для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності.

Обов'язкова інтегрована звітність – інтегрує у собі фінансові та нефінансові (екологічні, соціальні) показники діяльності суб'єкта господарювання.

Обов'язкова фінансова звітність загального призначення – складається та надається щонайменше раз на рік, спрямована на загальні інформаційні потреби широкого кола користувачів. О. ф. з. з. п. представлена балансовим звітом (balance sheet), відомим ще як звіт про фінансовий стан суб'єкта господарювання; звітом про фінансові результати (income statement); звітом про зміни у власному капіталі (statement of changes in equity); звітом про фінансові потоки (рух грошових коштів, cash flow statement). Крім того, ці звіти мають супроводжуватися примітками, де подаються показники і пояснення, що вимагаються нормативними актами, які регулюють порядок складання такої звітності. О. ф. з. з. п призначена для зовнішніх користувачів, тобто є відкритою для всіх.

Оптимальне фінансове рішення – таке рішення щодо руху грошової вартості та грошового капіталу, яке вважається найкращим, порівняно з будь-якими іншими доступними варіантами рішень.

Open data (опен дата, відкриті дані) – (а) концепція, згідно з якою та інформація, що не є предметом авторського права, не захищена патентами та іншими механізмами контролю, повинна бути доступна всім, оскільки обмеження доступу до таких даних йдуть проти суспільного блага, і отримання такої інформації не передбачає оплати; (б) явище, в якому втілюється ця концепція. Місія O. d. – забезпечити підзвітність влади перед громадянами, прозорість публічних фінансів. O. d. містить будь-яку інформацію, що може виявитися корисною: дані державного та місцевих бюджетів, державних реєстрів, відомості про житлово-комунальне господарство тощо. Формат даних O. d. повинен бути зручним для читання комп'ютерними алгоритмами та для застосування.

Основоположні характеристики корисності інформації – доречність інформації та правдиве подання інформації. Корисною визнається тільки така інформація, в якій обидві характеристики присутні одночасно.

Очікувані (релевантні) витрати – витрати, які можна змінити в результаті управлінських рішень. Такі витрати, відрізняючи одну альтернативу управлінських рішень від іншої, належать до категорії майбутніх, очікуваних витрат.

Паперові гроші – неповноцінні гроші, випускаються в обіг державою для покриття видатків її бюджету, що веде до зростання цін (інфляція) і відповідного зростання суми податкових надходжень.

Параметри відкритості та динамічної рівноваги економіки – дають можливість оцінити ступінь (характер) вияву того чи іншого критерію відкритості економіки та її здатності динамічно урівноважуватися на певному етапі розвитку та за тих, чи інших обставин. За допомогою величини П. (конкретних показників) оцінюються ступінь відкритості економіки та реалізація її здатності динамічно урівноважуватися.

Перелік вилучень (Exclusion List) – список типів проєктів (видів діяльності), які не повинні фінансуватися, оскільки не відповідають системі управління екологічними та соціальними ризиками. П. в. розроблено та запроваджено IFC. П. в. забороняє фінансувати такі проєкти, як: азартні ігри, казино та аналогічні види діяльності; дріфтерна ловля морської риби з використанням сітки, довжина якої більше 2,5 км; виробництво чи торгівля пестицидів (гербіцидів) та азоноруйнуючих речовин, зброї і боєприпасів, алкогольних напоїв (окрім пива і вина), тютюнових виробів, радіоактивних матеріалів; діяльність, яка пов'язана зі шкідливими або примусовими формами праці, шкідливою дитячою працею, комерційною лісозаготівлею у первинних тропічних вологих лісах, лісоматеріалами та іншими лісогосподарськими продуктами з лісів, в яких відсутній сталий розвиток; виробництво, продаж або транспортування значних обсягів хімічних речовин або використання небезпечних речовин (бензин, керосин та інші нафтопродукти) у промислових масштабах; виробництво чи діяльність, які посягають на землі, що належать корінним народам без повної документами підтвердженої згоди таких народів.

Повноцінні гроші – номінальна вартість яких, тобто вартість, що декларується як купівельна спроможність, відповідає їх реальній міновій вартості. П. г. є (а) металеві гроші, номінальна вартість яких відповідає вартості благородного металу, що міститься в них, та (б) історично більш ранні товарні гроші (худоба, зерно, хутра та інше).

Податковий екаунтинг (tax accounting) – інформаційна підсистема публічних фінансів в тій їх частині, що стосується оподаткування. П. е. – системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки та подання у різноманітних зрозумілих і зручних для користувачів формах інформації, що стосується оподаткування. Мета П. е. – надавати інформацію щодо порядку нарахування і сплати податків, стану оподаткування, особливостей окремих податків та їхніх платників, податкових відносин у суспільстві та іншого, що прямо та опосередковано стосується податків.

Податковий екаунтинг рівня макроекономіки – системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки та подання користувачам у зрозумілих та зручних для них формах інформації щодо податкових відносин на рівні країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань та глобально. Сюди належать дані щодо частки окремих податків та їх загальної кількості у створюваному суспільством продукті та доходах бюджетів в окремій країні; порівняння цих показників у динаміці і/або до аналогічних показників інших країн; зіставлення їх з іншими макропоказниками, серед яких темпи економічного зростання, обсяги інвестицій, виробництва, демографічні показники тощо.

Податковий екаунтинг рівня мікроекономіки – системна діяльність зі збору, обробки, аналізу, підготовки та подання користувачам у зрозумілих та зручних для них формах інформації щодо податкових відносин домогосподарств і корпорацій. До цієї інформації належать дані щодо нарахування і сплати податків фізичними й юридичними особами, податкового обліку корпорацій, їх податкового менеджменту, оптимізації податків, контролінгу та ін.

Податковий облік (tax book keeping) – діяльність з групування згідно з порядком, передбаченим чинним податковим законодавством, інформації для визначення податкової бази за податками на підставі первинних документів. П. о. ведеться з метою оподаткування та контролю за правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю перерахування податків до відповідних бюджетів. Головне завдання П. о. – формувати повну і достовірну інформацію про те, як врахована для цілей оподаткування кожна господарська операція.

Поширення інформації – сукупність усіх засобів надання суспільству інформації, серед яких: випуск документів (повідомлення для видань, періодичні видання та спеціальні публікації, що не належать до серійних видань); поширення даних в електронній формі (наприклад, дискети, компакт-диски, через Інтернет); надання інформації у друкованому вигляді або в електронному форматі у відповідь на прямі запити; надання доступу до статистичної інформації шляхом систем автоматичних телефонних запитів і/або факсом.

Правдиве подання інформації – характеризується повнотою інформації, її нейтральністю та відсутністю помилок.

Принципи побудови інформаційного обміну в Україні – визначені Законом України «Про інформацію» (1992) та охоплюють: гарантованість права на інформацію; відкритість інформації, доступність і свободу її обміну; достовірність та повноту інформації; свободу вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Прозорий бюджет – інформаційний ресурс Міністерства фінансів України; інтегрована інформаційно-аналітична система, що функціонує за допомогою порталу (офіційного сайту в Internet); забезпечує доступ до нормативної, статистичної та аналітичної інформації у сфері управління публічними коштами. На порталі інформація розміщується за такими розділами: (а) Бюджетний процес, подається стислий опис етапів бюджетного процесу, строків їх виконання, учасників та їхніх повноважень, інструментів участі заінтересованих сторін у бюджетному процесі. (б) Державний та місцеві бюджети, державні цільові програми, бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державні та комунальні підприємства. Тут представлені: проєкти, прогнози і показники, відомості щодо прийнятих нормативно-правових актів, дотримання і виконання показників, інформація про боргові зобов'язання, результати аудиту та перевірок, використання публічних коштів. (в) Новини, де подаються анонси подій, відеосюжети, презентації, експертні оцінки, інтерв'ю щодо бюджетного процесу. (г) Сервіси, де проводиться опитування, є глосарій, форум, навчальні матеріали, запитання та відповіді.

Публічні фінанси (public finance) – державні та місцеві фінанси; характерні для ринкових економік. Термін «публічні» підкреслює належність коштів, якими оперують державні та місцеві органи влади, суспільству загалом чи його частині (місцевій громаді), а не державі як суспільному інституту.

П'ятиступінчата ієрархія поводження з відходами – передбачає (1) запобігання утворенню відходів, їх мінімізацію; (2) підготовку відходів до повторного використання; (3) переробку відходів / їх рециклінг; (4) інше використання відходів, наприклад енергетичне; (5) ліквідацію відходів. П. і. п. в. зафіксована Директивою Європейського парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування деяких Директив.

Реальні активи (real assets) – фізичні активи, що мають цінність завдяки своєму внутрішньому змісту: дорогоцінні метали, товари, нерухомість, сільсько-

господарські угіддя, машини та обладнання, сировинні ресурси. Такі активи підходять для включення до більшості диверсифікованих портфелів, оскільки мають порівняно низьку кореляцію з фінансовими активами (financial assets), такими як акції та облігації.

Реєстр заяв на бюджетне відшкодування ПДВ – єдина публічна система перерахування та відшкодування ПДВ в автоматичному режимі. Введена в Україні у 2016 р. Завдяки Р. з. б. в. кожен підприємець може в онлайн-режимі відстежити, на якому етапі знаходиться процес відшкодування йому ПДВ. Вся вхідна інформація Реєстру формується Державною фіскальною службою на основі заявок бізнесу і закріплюється електронним цифровим підписом. Після того протягом не більше 30 днів (у деяких передбачених законом випадках 60 днів) сума відшкодування має бути узгоджена, і на наступний день після закінчення цього строку відбувається автоматичне відшкодування ПДВ. В результаті, якщо раніше відшкодування ПДВ відбувалося в останні 5 днів місяця, то тепер – у хронологічному порядку на щоденній основі. Завдяки цьому бізнесу краще планувати діяльність, і в нього з'являються додаткові оборотні кошти, починаючи з 10-х чисел кожного місяця.

Рекомендації з екології, здоров'я і безпеки (Environmental, Health, and Safety Guidelines, EHS Guidelines) – є стандартами IFC і містять як Загальні рекомендації з охорони навколишнього середовища, здоров'я і праці, так і десятки галузевих Рекомендацій. У галузевих Рекомендаціях наголошується: якщо нормативні акти країни, де реалізується проєкт, що фінансується з боку IFC, містять відмінні від Рекомендацій рівні та параметри, то для реалізації проєкта необхідно керуватися більш жорсткими вимогами.

Резервна позиція у IMF (Stand-by Position with IMF) – вимоги держави-члена до IMF, що визначаються як різниця між квотою та авуарами IMF в її (держави-члена) валюті за мінусом грошових авуарів IMF, отриманих державою-членом у вигляді кредитів IMF та залишків на рахунку IMF.

Ризик – це невизначеність, пов'язана з можливістю виникнення несприятливих умов, ситуацій та наслідків у ході тієї чи іншої діяльності, події, реалізації проєкта. Ключовим в управлінні Р. є наявність інформації, завдяки якій можна виявити та оцінити ризик, прийняти рішення щодо нього та здійснювати подальший моніторинг/контроль ризику з метою його мінімізації.

Рівноважний стан економіки – стан економіки, у якому параметри її сегментів тривалий час не змінюються. К. Маркс сформулював загальний методологічний принцип, згідно з яким кризові спади в економіці – це результат відхилень від стану рівноваги, а постійна тенденція різних сфер виробництва до рівноваги є реакцією на постійне порушення цієї рівноваги.

Розкриття інформації (disclosure of information) – це механізм, який дає змогу підвищити прозорість (транспарентність) та відкритість фінансів; система дій емітента цінних паперів, спрямованих на інформування своїх власників, державних органів та інших учасників ринку про своє фінансово-економічне становище, діяльність та інші відомості, передбачені законодавством; окремий фінансовий звіт, який юридична або фізична особа повинна показувати уряду, інвесторам, банкам тощо для комерційних цілей;

Рух грошової вартості та грошового капіталу – це закономірні послідовні цикли, що охоплюють не лише рух як такий, а й формування (створення) грошової вартості та грошового капіталу, їх розподіл, накопичення, інвестування та використання. Ці процеси можливі лише у поєднанні з ін-

формаційним обміном між учасниками економіки, тобто в дуалізмі «вартість – інформація».

Система управління екологічними і соціальними ризиками (ecological and social risk management system, ESRM) – система механізмів захисту довкілля, у т. ч. соціальний захист, що передбачає як попередження екологічних і соціальних ризиків, так і пом'якшення та подолання їх наслідків з метою захисту засобів існування та здатності приймати ризики. ESRM спрямована на мінімізацію вірогідності настання екологічних і соціальних (E&S) ризиків, зменшення їх негативних наслідків як для суб'єктів господарювання, що реалізують проєкти з потенційними E&S ризиками, так і фінансових та нефінансових інституцій, що фінансують такі проєкти.

Спеціальні права запозичення IMF (Special Drawing Rights, SDR) – резервний і платіжний засіб, емітентом якого є IMF, і який має лише безготівкову форму. SDR використовуються для регулювання сальдо платіжних балансів держав-членів IMF та забезпечують ці держави додатковою ліквідністю. Випуск SDR здійснюється у вигляді кредитових записів на спеціальних рахунках IMF. SDR можуть знаходитися на зберіганні держав-членів як частина їхніх валютних запасів та використовуватися замість національних валют в операціях з іншими державами-членами та самим IMF. Наявність у країни ліміту SDR дає їй право придбавати в його межах у інших країн в обмін на SDR конвертовану валюту. SDR можуть слугувати базою для вимірювання вартості національних валют. Утримувати та використовувати SDR можуть: держави-члени IMF; безпосередньо IMF; за рішенням ради керівників IMF держави, що не є його членами; регіональні міжнародні банки; регіональні валютні та інші фонди; національні банки.

Споживна вартість – сукупність корисних властивостей економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів), завдяки яким вони можуть задовольняти ту чи іншу економічну потребу учасників економіки. Зі с. в. пов'язане поняття якості економічних ресурсів та створюваних ними благ (продуктів).

Сталий розвиток (sustainable development) – стійкий до ризиків розвиток; динамічна зміна станів або явищ зі здатністю утримувати рівновагу, не падати, не руйнуватися; процес змін з утриманням еколого-економічного та соціального балансу. С. р. є процесом змін з утриманням такого трьохвекторного балансу, як еколого-економіко-соціальна рівновага. Парадигма С. р. була сформована Комісією ООН з питань навколишнього середовища та розвитку (World Commissionon Environmentand Development, WCED) у документі під назвою «Наше спільне майбутнє» (1987), де визнано, що С. р. є таким, за якого задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без утиску майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Сутність фінансів (the essence of finance) – те головне основоположне у фінансах, що зумовлене їх глибинними зв'язками та визначає роль фінансів у житті соціуму, особливості їх розвитку. С. ф. як внутрішній зміст явища «фінанси» завжди прихована від безпосереднього сприйняття, але виявляється у конкретних його процесах. Тому С. ф. пізнається через розкриття призначення (функцій) фінансів на рівні теоретичного, наукового мислення. С. ф. може змінюватися, розвиватися відповідно до загальних законів розвитку матеріального світу, законів розвитку соціуму та його економіки.

Таксономія фінансової звітності – склад статей і показників фінансової звітності та її елементів, які підлягають розкриттю, а також взаємозв'язків між ними та іншими елементами таксономії. Т ф. з. затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку.

Теоретична модель механізму функціонування економіки – модель економіки як відкритої системи, що функціонує у перманентній взаємодії з навколишнім середовищем (системою вищого порядку), здатна зберігати свою динамічну рівновагу та забезпечувати розвиток до наперед визначеної у певних характерних для даної системи просторових і часових межах мети, шляхом координованих реакцій на збалансування речових, фінансових та інформаційних потоків.

Теорія вартості трудова – теорія, згідно з якою кожен товар обмінюється на інший залежно від кількості суспільної праці, затраченої на його виробництво.

Теорія вартості маржиналістська – теорія, згідно з якою основою вартості (цінності) товару є не праця, а суб'єктивно-психологічна думка споживача щодо його корисності, і два фактори – рідкісність блага (його наявний запас) та ступінь насиченості потреби в ньому – визначають цінність товару. Цінність товару визначається корисністю його граничного (останнього) екземпляра, який задовольняє найменшу потребу суб'єкта. Такий зв'язок маржиналісти назвали законом спадної граничної корисності, де гранична корисність – це додаткова корисність, яку отримує споживач від додаткової одиниці товару чи послуги.

Теорія відкритих систем (загальна теорія систем) – теорія, згідно з якою життєві процеси системи підтримуються завдяки функціонуванню в ній та з наколишнім середовищем речових, енергетичних та інформаційних потоків, через які й забезпечується її динамічна рівновага.

Тіньова економіка (black economy, ghost economy, shadow economy, non-observed economy) – господарська діяльність, що реалізується поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. Тіньовий бізнес не перерозподіляє свої доходи до державних та місцевих бюджетів і цільових фондів, не сплачуючи належні податки та збори.

Торгівля квотами на викиди (емісію) парникових газів (International Emission Trading, IET) – один з трьох «механізмів гнучкості» (flexible mechanisms), які були встановлені в 1997 р. Кіотським протоколом (Kyoto Protocol) і передбачають використання ринкових інструментів для зменшення викидів парникових газів. Механізми гнучкості почали діяти у 2005 р. Згідно з механізмом торгівлі квотами на викиди (емісію) парникових газів держави або окремі підприємства на їх територіях можуть продавати або купувати на національному та міжнародному ринках обсяги дозволів (квот) на викиди парникових газів.

Транспарентність (transparancy, прозорість) діяльності – ситуація, в якій ділова та фінансова діяльність здійснюється відкрито без таємниці, щоб інші учасники економіки могли довіряти цій діяльності, вважали її чесною. Принцип транспарентності фінансів передбачає доведення до відома учасників економіки повної, достовірної і зрозумілої інформації про минулий, теперішній та очікуваний у майбутньому стан фінансових відносин як цілих країн, так і окремих учасників їхніх економік. Це інформація про потоки грошової вартості та грошового капіталу, фінансові результати, фінансовий стан та всі інші питання, які прямо і/або опосередковано характеризують діяльність відповідного учасника економіки.

Управлінський екаунтинг (managerial accounting) у складі інформаційної підсистеми фінансів – це діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання лише обмеженому колу користувачів необхідної їм інформації фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних продуктах і послугах; інформація, що продукується У. е. є інформацією закритою, доступ до неї обмежено, оскільки вона класифікується як конфіденційна, службова, таємна або віднесена до комерційної таємниці.

Фізика фінансів – актуальна у цифровій економіці. Ф. ф. вивчає загальні властивості фінансів, зокрема фінансів цифрової економіки; вияв у них як загальних законів розвитку, так і економічних законів; особливості функціонування фінансів у цифровій економіці та при забезпеченні динамічної рівноваги економіки як відкритої системи; інше. Ф. ф. вивчає процеси і результати цифровізації фінансів у показниках, що математично характеризують параметри таких фінансів; насамперед параметри: стану та обсягу потоків грошової вартості та грошового капіталу; розподілу та перерозподілу суспільного продукту через механізм фінансів; тощо.

Фінанси – сфера економіки, саме в якій функціонують грошова вартість та грошовий капітал; в якій відбувається процес руху грошової вартості та грошового капіталу, тобто їх формування (створення), розподіл, накопичення, інвестування та використання; система економічних відносин соціуму, в яких (у ході яких і завдяки яким) в економіці реалізуються грошова вартість і грошовий капітал.

Фінанси макроекономічного рівня – економічні відносини у ході функціонування грошової вартості та грошового капіталу в агрегованому господарському механізмі, тобто господарських відносинах, представлених як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій та всієї планети Земля. Ф. м. р. уособлені у публічних фінансах (державних і місцевих фінансах), фінансах міждержавних об'єднань, регіональних фінансах, галузевих фінансах, фінансовому ринку всіх рівнів.

Фінанси мікроекономічного рівня – економічні відносини у ході функціонування грошової вартості та грошового капіталу на рівні господарського механізму, що представляє мікроекономіку, тобто на рівні функціонування економічних агентів (суб'єктів економічних відносин, які беруть участь у виробництві, розподілі, обміні та споживанні економічних благ).

Фінансова інформація – така, яка через вартісні (грошові, ціннісні) параметри висвітлює (представляє) всі явища, речі та процеси, що наявні в економіці. Завдяки їй в економіці фіксується вартість (цінність, грошовий параметр, капітал), її стан, обсяги та рух. Прикладом фінансової інформації є: абсолютні суми або відносні величини грошової вартості активів, зобов'язань і власного капіталу, накопичень, податкових надходжень і заробітної плати, інвестицій, платежів і відрахувань, бюджетних доходів та видатків та інше.

Фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. Ф. з. хоча й не охоплює всі фінансові відносини в економіці, проте розкриває картину руху грошової вартості та грошового капіталу – тобто фінансових ресурсів – в діяльності її учасників.

Фінансова комунікація – вид інформаційного обміну, предметом якого є фінанси. Ф. к. є системою заходів, процеси, що уможливлюють інформаційний обмін, діалог між учасниками економіки щодо грошової вартості та грошового капіталу, тобто фінансових ресурсів. Ф. к. сприяє зростанню фінансової прозорості учасника економіки, ринковій капіталізації корпорацій, ліквідності їх цінних паперів тощо.

Фінансова система – сукупність ланок фінансових відносин та фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує акумульовану грошову вартість, грошовий капітал.

Фінансовий егоїзм – бажання окремих учасників економіки задовольняти свої фінансові інтереси, нехтуючи інтересами інших та діючи у збиток для них,

отримувати фінансові вигоди за рахунок інших, для чого, зокрема, ним приховується правдива інформація.

Фінансовий екаунтинг публічних фінансів – частина інформаційної підсистеми фінансів. Ф. е. п. ф. є діяльністю з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання учасникам публічних фінансів (органам державної і місцевої влади, а також зацікавленим у публічних фінансах особам, тобто стейкхолдерам) необхідної їм відкритої (такої, що не є конфіденційною, службовою або таємною) інформації фінансів у різних зрозумілих і зручних для них інформаційних продуктах.

Фінансовий екаунтинг рівня макроекономіки – діяльність з екаунтингу, що спрямована на підготовку інформаційних продуктів, які відображають фінанси макроекономічного рівня.

Фінансовий екаунтинг рівня мікроекономіки – діяльність з екаунтингу, що спрямована на підготовку інформаційних продуктів, які відображають фінанси мікроекономічного рівня.

Фінансовий екаунтинг (financial accounting) – діяльність з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки та подання всім бажаючим необхідної їм інформації фінансів у різних зрозумілих і зручних у для них інформаційних продуктах. Ф. е. є однією із складових екаунтингу, інформаційної підсистеми фінансів.

Фінансовий менеджмент – сфера діяльності, сукупність адміністративних функцій у корпорації або будь-якій іншій організаційній структурі, що пов'язана з управлінням руху грошової вартості та грошового капіталу для забезпечення функціонування цієї структури та досягнення мети власників.

Фінансовий ризик – вірогідність втрат, що пов'язаний з рухом грошової вартості та грошового капіталу.

Фінансовий хаб (англ. hub – центр, вузол) – центр, вузол у системі фінансових відносин. Прикладом Ф. х. може служити банк з його розгалуженою системою фінансових зв'язків, а також екаунтинг як інформаційна підсистема фінансів, яка є сполучною ланкою між всіма учасниками економік, забезпечуючи інформаційний обмін інформацією з питань фінансів.

Фінансові активи (financial assets) – на противагу реальним активам, вимоги по яких пов'язані з їх фізичними характеристиками, фінансові активи мають вартість завдяки їх вимогам на той чи інший майбутній грошовий потік або емісію. До них належать пайові цінні папери (акції) та боргові цінні папери (облігації).

Фінансові інструменти – юридично оформлені фінансові документи (угоди, контракти), де йдеться про мінову вартість капіталу та операції, що здійснюють з цим капіталом учасники фінансового ринку. Існують Ф. і. як персоніфіковані (не підлягають подальшій передачі, купівлі-продажу, прикладом чого слугують банківські кредитні угоди та депозитні договори, страхові поліси, договори фінансового лізингу та факторингу), так і стандартизовані, що обертаються на фінансовому ринку (купуються, продаються) і мають свою мінову (грошову) вартість (ціну). Згідно з IFRS інструментом фінансового ринку (Ф. і.) є будь-який контракт між суб'єктами господарювання, результатом дії якого в однієї із сторін відбуваються зміни у статтях активів, а в іншої – в статтях фінансових зобов'язань або власного капіталу.

FinTech (фінтех) – (а) окрема фінансова галузь, для якої характерне застосування інноваційних технологій для покращення фінансової діяльності;

(б) новітні технології, що використовуються для надання фінансових послуг. За станом на початок 2019 р. відомі такі основні новітні технології, що використовуються у фінансах:

- ***Інтерфейси програмування додатків (Application Program Interface, API)*** – набори готових протоколів, функцій, структур, які визначають взаємодію різних програм.
- ***Штучний інтелект (Artificial intelligence, AI)*** – можливості комп'ютерних програм виконувати такі завдання, як: вирішення проблем, розпізнавання мови, візуальне сприйняття, прийняття рішень та переклад мов.
- ***Машинне навчання (Machine learning)*** – належить до методів штучного інтелекту. Його характерна риса – не пряме розв'язання задачі, а навчання у процесі застосування рішень множини подібних задач.
- ***Інтернет речей (Internet of Things, IoT)*** – використання різних технологій для підключення до Інтернету побутових пристроїв (холодильників, домашніх аварійних сигналів, мобільних телефонів), щоб забезпечити цінність для клієнта. За допомогою IoT можна полегшити фінансові операції (наприклад, покупку та оплату рахунків).
- ***Великі масиви даних (Big Data analytics)***.
- ***Технології розподіленого доступу (Distributed ledger technology, DLT), технологія розподіленої книги*** – база оцифрованих даних, що розділені географічно по кількох сайтах, країнах і установах та синхронізовані між собою. Центральний адміністратор або центральний зберігач даних відсутні. Прикладом – технологія Блокчейну (Blockchain).
- ***Розумні контракти (Smart contracts)*** – це цифрові договори, які можуть самостійно діяти, коли виконуються його відповідні умови.
- ***Технологія хмари (Cloud computing)*** – використання віддалених та спільних серверів, розміщених в Інтернеті, для зберігання, керування та обробки даних, а не серверів та комп'ютерів, які належать кожному користувачу хмар (наприклад, банку) та локально підтримуються ними.
- ***Криптографія (Cryptography)*** – захист інформації з перетворенням її в безпечний формат, наприклад за допомогою шифрування.
- ***Біометрія (Biometrics)*** – технологія цифрового охоплення та зберігання унікальних характеристик окремих осіб (відбитки пальців, радужки, голос, обличчя) здебільшого з метою підвищення безпеки (і зручності) фінансових операцій.

Форми візуалізації інформації – форми представлення числової інформації або фізичного явища у зручному для зорового спостереження й аналізу вигляді. До Ф. в. належать: структурно-логічні схеми; короткі конспекти (листки опорних сигналів); таблиці; фрейми (структури даних для представлення стереотипної ситуації зорового сприймання); логіко-смислові моделі; карти пам'яті (ментальні карти, графічне вираження процесів багатомірного мислення).

Функції грошей – призначення грошей в економіці. Відомо п'ять Ф. г.: (1) міра вартості, коли гроші забезпечують вираження та вимірювання мінової вартості, надаючи їй форму ціни; (2) засіб обігу, тобто роль посередника в обміні товарів; (3) засіб платежу шляхом обслуговування погашення різноманітних зобов'язань між учасниками економіки; (4) засіб нагромадження шляхом забезпечення накопичень, акумулювання грошової вартості та абстрактного представлення форми багатства; (5) деякі національні гроші виконують також функцію світових грошей, обслуговуючи рух вартості в міжнародному економічному обороті.

Футурошок (англ. future shock) – шок майбутнього, тобто психологічна реакція людини або суспільства на стрімкі та радикальні зміни в його оточенні, викликані прискоренням темпів технологічного і соціального прогресу. Руйнівний стрес та дезорієнтація, що виникають у людей в результаті дуже великих змін за дуже короткий проміжок часу.

Цифрова економіка (digital economy) – діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові. Ц. е. характерна для XXI ст. і базується на цифрових комп'ютерних технологіях. Складові Ц. е.:

- підтримуюча інфраструктура – апаратне забезпечення, програмне забезпечення, телекомунікації, мережі тощо;
- електронний бізнес – його ведення та будь-які процеси, що здійснюються через комп'ютерні мережі;
- електронна комерція, наприклад продаж товарів через Інтернет.

Цифрові фінансові послуги (digital finance services) – послуги, які використовують інноваційні фінансові технології, що об'єднуються поняттям «FinTech».

Цифровізація (digitization, digitalization) – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливлює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір.

Цифровізація фінансіва (digitization of finance, digitalization of finance) – перетворення інформації фінансів у цифровий формат, який зчитується машиною, тобто організація інформації у біти (bit) – основну одиницю цифрової комунікації. Ц. ф. супроводжується модифікацією формату фінансових відносин, появою нових фінансових послуг, продуктів та інструментів. Ц. ф. супроводжують нові фінансові технології (FinTech, фінтех), використання яких спрямоване на задоволення потреб користувачів у функціонуванні грошової вартості та грошового капіталу в умовах цифрової економіки. Результатом Ц. ф. є:

- вивільнення робочої сили зі сфери фінансів і зростання ролі IT-спеціалістів;
- зменшення впливу людського чинника на рух грошової вартості та грошового капіталу, а також ролі фінансових посередників на ринку фінансових послуг;
- збільшення швидкості руху грошової вартості та грошового капіталу;
- скорочення зменшення витрат на нерухомість в активах фінансових інституцій;
- зниження вартості фінансових послуг;
- зменшення ризиків, зумовлених людським чинником, але збільшення ризиків, зумовлених збоями техніки, програмного забезпечення тощо;
- зростання доходності фінансового бізнесу;
- зміни структури бізнес-моделей з урахуванням вищепереліченого;
- зменшення ролі централізованого регулювання фінансів.

Цінний папір – встановленої форми документ, котрий має відповідні реквізити і який посвідчує грошові або інші майнові права, визначає взаємовідносини емітента Ц. п. (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має право на Ц. п., та передбачає виконання зобов'язань за таким Ц. п., а також можливість передачі прав за Ц. п. іншим особам. Класифікуються Ц. п. залежно від (а) по-

рядку розміщення (емісійні та неемісійні); (б) за формою існування (документарні та бездокументарні); (в) за формою випуску (на пред'явника, іменні, ордерні).

Цінні папери ліквідні – такі, які можуть бути швидко і без втрат продані, тобто конвертовані у гроші.

Четверта промислова революція (Industry 4.0) – характеризує масове впровадження кіберфізичних систем у виробництво та обслуговування потреб людини, у т. ч. побут. Основні елементи Industry 4.0 :

- кіберфізична система (Cyber-Physical System, CPS) – вбудовані комп'ютерні і мережеві технології, які забезпечують спостереження і керування процесом фізичного виробництва та отримання зворотної інформації;
- інтернет речей (Internet of Things, IoT) – об'єднання через Інтернет різних сенсорів, смартфонів тощо для уможливлення їх взаємодії та досягнення необхідних їх користувачам цілей;
- інтернет-провайдер (Internet Service Provider, ISP) – надавачі послуг Інтернету;
- розумний завод (Smart Factory) – виробництво з автоматизованим обладнанням, що управляється комп'ютером, здатним отримувати за допомогою сенсорів зворотню інформацію про стан об'єкта у фізичному просторі.

XBRL (eXtensible Business Reporting Language, розширююча мова ділового спілкування) – відкритий стандарт обміну діловою інформацією. Одне з головних завдань XBRL – регламентація обміну інформацією фінансів. У західних країнах XBRL є загальновизнаним стандартом для подання фінансової звітності за IFRS і GAAP США в електронному вигляді. Відкритість стандарту означає, що компаніям, які використовують XBRL, не потрібно купувати ліцензії і сплачувати комісії за його використання. Основні переваги XBRL: автоматичне введення-вивід даних без повторної трансформації; швидкість і автоматичне складання звіту, в тому числі консолідованого; швидкий, ефективний і надійний аналіз і зіставлення даних; відстеження даних, скорочення часу ухвалення рішень; просування ефективності та економічності для регуляторного (наглядового) процесу. XBRL базується на показниках і правилах таксономії. Специфікація мови XBRL розробляється і публікується незалежною міжнародною організацією XBRL International, Inc.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Акулов А. О.* Эффект декаплинга в индустриальном регионе. Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2013. № 4. С. 177–185.
2. *Андрощук І. В.* Візуалізація навчальної інформації під час викладання дисципліни «Педагогічна майстерність». Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2011. Вип. 37. С. 62 – 70. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2011_37_11.
3. *Андрощук О. Є.* Фінансова комунікація в управлінні вартістю акціонерного товариства : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. екон. наук. Київ : 2010. 21 с.
4. *Андрущенко В. Л., Тучак Т. В.* Податкова держава : монографія. Київ : Алерта, 2016. 304 с.
5. *Андрущенко В. Л., Федосов В. М.* Запорізька Січ як український феномен. Київ : Знання, 1995. 173 с.
6. *Антонюк А. О.* Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації : монографія. Ірпінь : НУДПС України, 2010. 309 с.
7. *Арбузов С., Колобов Ю., Міщенко В., Науменкова С.* Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень НБУ : Знання, 2011. 504 с.
8. *Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінціцький В. М.* Філософія : навч. посіб. [для асп. і здобувачів ученого ступня екон. спец.]. Київ : КНЕУ, 2008. 528 с.
9. *Бабич Т. С., Жибер Т. В.* Макрофінансове бюджетування; за наук. ред. В. М. Федосова. Київ : КНЕУ, 2011. 311 с.
10. *Бабіченко В.* Корпоративні фінанси: сучасна парадигма розвитку : монографія. Київ : ИД «Винниченко», 2014. 552 с.
11. *Бабіченко В. В.* Інформаційна парадигма і трансформація наукових поглядів щодо корпоративних фінансів. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 8. С. 923–926.
12. *Бард А., Зодерквист Я.* Netократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. Санкт-Петербург : Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. 252 с.
13. *Берзіна С. В. та ін.* Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування. Київ, 2017. 138 с.
14. *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. Москва : Медиум, 1995. 323 с.
15. *Биргер П.* Бизнес будущего. SLON. URL : http://slon.ru/insights/1213655/.
16. Борьба с коррупцией. Британия готовит реестр иностранных владельцев недвижимости. URL : goo.gl/iSuDU0.
17. *Бунге М. Х.* Государственное счетоводство и финансовая отчетность в Англии. Санкт-Петербург : Типография «Имперская академия наук», 1890. 28 с.
18. Бюджет України 2003; 2006; 2009; 2012; 2015. Статистичні збірники. Міністерство фінансів України.

19. Бюджетний кодекс Укрїни : Закон України від 8.07.2010 р. Ст. 7. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1475401928236872.
20. Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). 2002. Жовтень. URL : http://www.finrep.kiev.ua/download/ioscopd132_ua.pdf.
21. *Василевский Е. Г. Джеймс Милль и Мак-Куллох.* Всемирная история экономической мысли : в 6-ти т. / гл. ред. В. Н. Черковец. Москва : Мысль, 1988. Т. II: От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса. – 574 с.
22. *Вернадский В. И.* Научная мысль как планетное явление / отв. ред. А. Л. Яншин. Москва : Наука, 1991. 191 с.
23. Відповіді та аналіз питань, поставлених до ситуаційних вправ із корпоративного управління : посіб. [для виклад.]. Проект «Корпоративне управління в Україні». Вашингтон : IFC, 2001. 34 с.
24. *Воронкова О. М.* Податковий менеджмент в Україні: особливості, проблеми, перспективи: монографія. Ірпінь : НУДПСУ, 2012. 396 с.
25. *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство. Львів : Літопис, 2000. 318 с.
26. *Гасанов С. С.* Підвищення рівня транспарентності та функціональності державних фінансів в умовах структурних реформ. Фінанси України. 2017. № 8. С. 7-32.
27. *Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л.* Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. Фінанси України. 2015. № 11. С. 42–22.
28. *Білоус О. Г. та ін.* Глобальний конкурентний простір : монографія / кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білоус. Київ : КНЕУ, 2007. 677 с.
29. Глобальные трансформации и стратегии развития. Київ : Орияни, 2000. 424 с.
30. *Годин В. В., Корнеев И. К.* Управление информационными ресурсами. Москва : ИНФРА-М, 2000. 352 с.
31. *Давиденко Н. М.* Стратегія забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах сучасних викликів та загроз. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2016. Вип. 1 (47), т. 1. С. 350–353.
32. *Данилишин Б.* Закат показателя ВВП как основной характеристики эффективности экономического развития стран. URL : http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/343095_zakat_pokazatelya_vvp_osnovnoy.html.
33. Декларация принципов. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии. 12.12. 2003. 12 декаб. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57.
34. *Демин А. И.* Информационная теория экономики : Макромодель. Москва : Палев, 1996. 347 с.
35. Державна служба статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.
36. Державна фіскальна служба України. Реєстр великих платників податків на 2017 рік. URL : http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/280066.html.
37. Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню : директива 2001/34/ ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 28.05.2001 р. URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX %3A32001L0034.
38. Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС : директива 2003/71 / ЄС Європейського парламенту

та Європейської ради від 4.11.2003 р. URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0071-20140523.
39. Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку : директива 2004/109/ ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 15.12.2004 р. URL : http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l22022.
40. Про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи : директива 2008/50/ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 21.05.2008 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/term/35998.
41. Про відходи та скасування деяких директив : директива Європейського парламенту та Європейської Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 URL : https://minjust.gov.ua/m/str_45875.
42. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний : директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета ЕС от 26.06.2013 года. URL : http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf.
43. Дорожня карта розвитку відкритих даних в Україні. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001883-17.
44. Дослідження змін у корпоративному управлінні банківського сектору України. Ernst & Young, 2007. 54 с.
45. До економіки замкненого циклу. Екологія підприємства. 2017. № 11. URL : http://ecolog-ua.com/arhiv/zmist-no11-2017.
46. *Друкер П. Ф.* Задачи менеджмента в XXI веке. Москва : Изд. дом «Вильямс», 2000. С. 88–89.
47. Економічна енциклопедія : у трьох т. Т. 1 / відпов. ред. С. Мочерний. Київ : Вид. центр «Академія», 2000. 864 с.
48. Європейська система торгівлі викидами та перспективи впровадження системи торгівлі викидами в Україні : аналіт. док. Київ : Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика», 2018.
49. *Єріна А. М., Пальян З. О.* Статистика : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 351 с.
50. *Єфименко Т. І.* Запровадження інтегрованої звітності та реформування бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції. Фінанси України. 2014. № 10. С. 7–23.
51. *Єфименко Т. І.* Податки в інституційній системі сучасної економіки. Київ, 2011. 688 с.
52. *Єфименко Т. І.,Соколовська А. М.* Нові підходи до адміністрування податків. Фінанси України. 2004. № 10. С. 3–15.
53. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. URL : http://zir.sfs.gov.ua/.
54. Законодавство України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/ru/25456:11293/sp?sp=:max20&lang=uk).
55. Збірник ситуаційних вправ із корпоративного управління. Проект «Корпоративне управління в Україні». Київ : IFC, 2001. 189 с.
56. Звіт Римського клубу «Циркулярна економіка та переваги для суспільства». URL : http://www.clubofrome.org.ua/tsirkulyarna-ekonomika-ta-perevagi-dlya-suspilstva-ukrayinskoyu/.
57. *Зимовець В. В.* Інвестиційний потенціал України: макрофінансові та інституційні перешкоди. Завдання і перспективи інвестиційно-інтеграційного розвитку України. Серія «Бібліотека Центру Разумкова». Київ : Заповіт, 2017. С. 66–86.

58. *Зимовець В. В., Терещенко О. О.* Корпоративні фінанси як домінанта фінансової науки. Фінанси України, 2015, № 9. С. 78–95.
59. *Івахненков С. В., Мелих О. В.* Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології. Київ : Знання, 2009. 319 с.
60. *Иноземцев В.* За пределами экономического общества. Москва : Academia, 1998. С. 343.
61. *Терещенко О. О. та ін.* Інноваційний розвиток корпоративних фінансів: тенденції та перспективи : монографія / за ред. д. е. н., проф. О. Терещенка. Київ : КНЕУ, 2017. 495 с.
62. *Токар В. В., Хорошаєв Є. С.* Інституційно-інноваційний базис фіскальної моделі мобілізаційно-інноваційного розвитку України : монографія. Київ : НАУ, 2010. 386 с.
63. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99.
64. Інтеграція принципів сталого розвиту. Сталий розвиток для України. URL : http://www.sd4ua.org/integratsiya/.
65. Интернету 30 лет. Самые удивительные факты о Всемирной паутине. BBC. URL : https://www.bbc.com/russian/features-47567262.
66. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. URL : http://interfax.com.ua/news/economic/336791.html.
67. Інформаційне суспільство. Шлях України. Бібліотека інформаційного суспільства. Київ, 2004. 309 с. URL : http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf.
68. Калькулятор інфляції. URL : http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?kat=6.
69. *Карлин Т. Р.* Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP). Москва : ИНФРА-М, 1998.
70. *Карминский А. М., Нестеров П. В.* Информатизация бизнеса. Москва : Финансы и статистика, 1997. 415 с.
71. КВЕД-2010: Секція J. URL : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/SECT/KVED10_J.html.
72. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801.
73. *Киселев А. С.* Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации : монография. Москва : МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. 164 с.
74. Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. URL : http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html.
75. Класифікація інституційних секторів економіки України (КІСЕ) : Наказ Державної служби статистики України № 378 від 13.12.2014 р. URL : https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/378/378_2014.htm.
76. *Клинков А. С. и др.* Утилизация и переработка твёрдых бытовых отходов. Томбов, 2015.
77. *Клодт Х.* Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки. Київ : Таксон, 2011.
78. *Ковальчук С. В. Форкун І. В.* Фінанси : навч. посіб. Львів : Новий світ, 2009. 567 с.
79. Кодекс норм европейской статистики. Для национальных и местных органов статистики. Люксембург : Евростат, 2011. 11 с.

80. *Прохорова В. В. та ін.* Контролінг від теорії до реалізації на практиці : монографія. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 200 с.
81. *Колодізєв О. М. та ін.* Контролінг як технологія управління фінансовими та нефінансовими структурами : монографія. Харків : Вид-во ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 346 с.
82. Концептуальна основа фінансової звітності. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
83. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки : розпорядження КМУ № 67-р. від 17.01.2018 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n13.
84. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження КМУ № 2250-р. від 13.12.2010 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010- %P1 %80.
85. Концепція розкриття інформації на фондовому ринку України : рішення НКЦПФР № 645. від 26.04.2012 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr645863-12.
86. *Копылов В. А.* Информационное право : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2002. 512 с.
87. *Кораблін С.* Офшорне виснаження. Дзеркало тижня. 2016. 13 травня. URL : http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshorne-visnazhennya-_.html.
88. *Шеин В. И., Жуплев А. В., Володин А. А.* Корпоративный менеджмент: опыт Росии и США. рук. авт. кол. В. И. Шеин. Москва : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. 280 с.
89. *Кремень О. І., Кремень В. М.* Фінанси : навч. посіб. Київ : Центр уч. л-ри, 2012. 413 с.
90. *Крисоватий А. І., Кізима А. Я.* Податковий менеджмент : навч. посіб. Тернопіль : Карт-Бланш, 2003. 330 с.
91. *Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки. Фінанси України. 2013. № 9. С.7–27.
92. *Кроновер Р. М.* Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. Москва : Постмаркет, 2000. 352 с.
93. *Стиглиц Дж.* Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / пер. с англ. В. Лопатка. Москва : Эксмо, 2011. 512 с.
94. *Куллох Б., Рамсей Д.* 100 великих экономистов до Кейнса. Санкт-Петербург : Экономикус, 2008. 352 с.
95. *Курц Х. Д.* Капитал, распределение, эффективный спрос / пер. с англ. под ред. член-корр. РАН И. И. Елисеевой. Москва : Аудит : ЮНИТИ, 1998. 294 с.
96. Лист ДФС № 9300/Д/99-99-10-03-02-14 від 05.10.2015 р. URL : http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/print-64330.html.
97. *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні. Фінанси України. 2014. № 9. С. 21–30.
98. *Ловінська Л. Г.* Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі за економічним змістом у контексті запровадження нового плану рахунків. Фінанси України. 2016. № 1. С. 99–115.
99. *Ловінська Л. Г., Стефаник І. Б.* Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролінгу в сучасних умовах господарювання в Україні. Київ : НДФІ, 2006. 240 с.
100. *Ловінська Л. Г., Дьяченко Я. Я.* Методичні підходи до моніторингу запровадження та дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі. Фінанси України. 2016. № 6. С. 72–81.

101. *Лондар С. Л., Козарезенко Л. В.* Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливості фінансового регулювання в Україні. Фінанси України. 2013. № 9. С. 45–59.
102. Львівська міська рада. Офіційний сайт. URL : http://goo.gl/Ai4XSo.
103. *Льовочкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. Економіка України. 2008. № 11. С. 57–72.
104. *Льовочкін С. В. Федосов В. М., Юрій С. І., Юхименко П. І.* Фінансова думка України. Енциклопедія :у 3-х т. Т. 2. авт. передм. А. А.Чухно; за наук. ред. В. М. Федосова. Київ : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. 584 с.
105. *Малькова Т. Н.* Древняя бухгалтерия: какой она была? Москва : Финансы и статистика, 1995. 304 с.
106. *Манків Г. Н.* Макроекономіка. Київ : Основи, 2000. 588 с.
107. *Маркс К.* Капітал. Критика політичної економії. Т. 1, кн. 1: Процес продукції капіталу. Харків, 1933.
108. *Маркс К., Энгельс Ф.* Сочинения : в 50-ти т. Т. 25, ч. 2. 2-е изд. Москва : Политиздат, 1962.
109. *Маркс К., Енґельс Ф.* Вибрані листи / укл. В. В. Адоратський ; пер. О. Соболів. Харків–Київ : Держ. вид-во «Пролетар», 1931. С. 4–14.
110. Методологічні вказівки щодо складання балансу фінансових ресурсів : наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства статистики України від 18.04.1996 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0220-96.
111. Миронівський хлібопродукт. Офіційний сайт. URL : https://www.mhp.com.ua/ru/about.
112. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) «Нематеріальні активи». URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050.
113. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010 та https://www.minfin.gov.ua/news/dohidna-politika/mizhnarodni-standarti-finansovoi-zvitnosti.
114. Міжнародні та національні стандарти корпоративного управління. Збірник кодексів та принципів. Вашингтон : IFC, 2002. 235 с.
115. Міністерство фінансів запускає електронний реєстр відшкодування ПДВ. URL : goo.gl/lMNDY4.
116. Міністерство фінансів України. Facebook. URL : https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/.
117. Міністерство фінансів України. Єдиний веб-портал використання бюджетних коштів. URL : https://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-%28standarti%29-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjudzhet.
118. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/.
119. Мінфін. Валютний курс. URL : https://minfin.com.ua/ua/currency/.
120. Мінфін. Офіційний сайт. URL : https://index.minfin.com.ua/finance/assets/.
121. Мінфін. Ціни на дорогоцінні метали. URL : https://index.minfin.com.ua/ua/markets/bullion/.
122. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. URL : https://minjust.gov.ua/news/ministry/setam-pershimi-v-sviti-rozpochali-vprovadjuvati-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain.
123. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. URL : http://www.minagro.gov.ua/uk/node/24722.
124. *Мельник В. М.* Оподаткування: наукове обґрунтування та організація процесу : монографія. Київ : Комп'ютер прес, 2006. 277 с.

125. *Мельник В. М., Кощук Т. В.* Підвищення податкової прозорості для протидії агресивному податковому плануванню. Фінанси України. 2017. № 9. С. 75-86.
126. *Мовсесян А.* Информационные аспекты глобализации // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 2. С. 121–129.
127. *Могилёв А. В., Пак Н. И., Хённер Е. К.* Информатика : учеб. пособ. [для вузов]. Москва : Академия, 1999. 816 с.
128. *Єфименко Т. І. та ін.* Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. Т. 1 ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ, 2014. 760 с.
129. *Мозговий О., Субочев О., Юркевич О.* Основні моделі функціонування ісламських фінансів: критичний погля. Економічна наука. 2017. № 6. С. 20–25.
130. *Моторин Р. М., Чекотовський Е. В.* Статистика для економістів : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 430 с.
131. *Мярковський А. І.* Інновації в інформаційному забезпеченні управління державними фінансами. Фінанси України. 2016. № 9. С.7–28.
132. Населення України за 2010 рік. Демографічний щорічник.
133. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.
134. Національні положення (Стандарти) бухгалтерського обліку. Інтерактивна бухгалтерія. URL : https://interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131.
135. Національні рахунки України за 2009 рік. Київ : Держ. комітет статистики України, 2011. 172 с.
136. Некапіталізована економіка. URL : https://dt.ua/ECONOMICS/nedokapitalizovana_ekonomika.html.
137. Нібулон. Офіційний сайт. URL : http://www.nibulon.com/.
138. НКЦПФР. Рейтингові агентства. URL : https://www.nssmc.gov.ua/fund/rateagencies.
139. НКЦПФР почала адаптацію умов біржової торгівлі в Україні до європейських правил. URL : https://www.nssmc.gov.ua/2019/05/06/nktspfr-potchala-adaptatsyu-umov-brzhovo-torgvl-v-ukran-do-vropeysykih-pravil/.
140. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. 640 с. С. 337–338.
141. Обращение с отходами агропромышленного комплекса. Возможности для Украины. Вашингтон: IFC, 2013. 28 с.
142. Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. – Международный валютный фонд. Вашингтон, 2007. 83 с.
143. Онлайн-сервіс електронного обміну документами «Вчасно». URL : https://delo.ua/business/tri-problemi-malogo-biznesu-jaki-vladnaje-perehid-na-elektronnij-330073/.
144. *Онишко С. В.* Підвищення рівня адміністрування податку на прибуток. Фінанси України. 2003. № 3. С. 47–50.
145. *Опарін В. М.* Фінанси: (Загальна теорія) : навч. посіб. Вид. 5-те, без змін. Київ : КНЕУ, 2008. 240 с.
146. *Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І.* Українська класична школа публічних фінансів. Фінанси України. 2015. № 10. С. 7–31.
147. *Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І.* Українська національна наукова школа фінансів: Теоретико-методологічні підходи. Фінанси України. 2015. № 9. С. 19–44.
148. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19.

149. Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки. Міністерство фінансів України. URL : http://qoo.bv/2a4i.
150. Островская-мл. Е. А. Концепции институциализации в германской теоретической социологии второй половины XX века. Вестник РУДН. Серия : Социолог. 2003. № 1(4). С. 96–113.
151. Офіс великих платників податків Державної фіскальної служби України. Офіційний портал. URL : http://officevp.sfs.gov.ua/.
152. Офіційний портал публічних фінансів України. URL : http://spending.gov.ua/.
153. Офіційний сайт IFRS Foundation and the IASB. URL : http://www.ifrs.org/ifrss/Pages/IFRS.aspx.
154. *Павлова С. Н.* В измененном состоянии сознания. URL : http://naturalworld.ru/kniga_rabota-v-izmenennom-sostoyanii-soznaniya.htm.
155. *Паєнтко Т. В., Федосов В. М.* Концептуальні засади фінансового контролінгу / Фінанси України. 2017. № 12. С. 53–71.
156. *Пасхавер А. И.* Кем быть. Київ : Фонд Порошенка, 2014. 112 с. Серія «Жити по-новому».
157. *Пахомов Ю. Н.* Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста. Глобальний конкурентний простір : монографія / кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2007. 680 с.
158. Перспективи енергетичної утилізації твердих побутових відходів в Україні. Аналітична записка БАУ № 22. URL : http://www.uabio.org/activity/uabio-analytics.
159. Податковий кодекс України : Закон України від 2.12.2010 р. Ст. 21. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1455273037414224.
160. Показники банківської системи. Офіційний сайт НБУ. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.
161. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України : постанова КМУ № 492 від 1.10.2014 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-2014- %D0 %BF.
162. Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова КМУ№ 835 від 21.10.2015 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF.
163. Положення про об'єднання професійних учасників фондового ринку : затв. рішенням НКЦПФР № 1925 від 27.12.2012 р.
164. Положення про організацію операційної діяльності в банках України : постанова Правління НБУ № 254 від 18.06.2003 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-03.
165. *Портер М. Э.* Конкуренция. Москва : Изд. дом «Вильямс», 2001. 495 с.
166. Пособие по корпоративному управлению : в 6-ти т. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2004. Т. 4, ч. IV : Раскрытие информации и прозрачность. 111 с.
167. *Пригожин И.* Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. Ижевск : ЦИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. 208с.
168. Принципи корпоративного управління : рішення НКЦПФР від 22.07.2014 року. URL : http://www.nssmc.gov.ua/law/18922.
169. Принципи корпоративного управління для банків. Базельський комітет з питань банківського нагляду (08.07.2015 р.). URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/MU15164.
170. Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. Бюлетень Технічного комітету

Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). 2002. Жовт. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.
171. Принципы корпоративного управления G20/ОЭСР. URL : https://www.oecd-ilibrary.org/governance/g20_9789264252035-ru.
172. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р., зі змін. та доп. Ст. 77–78. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101.
173. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15/ed20170611.
174. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
175. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19.
176. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України від 11.02.2015 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19.
177. Про внесення зміну Податковий кодекс України : Закон України від 21.12.2016 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19.
178. Про впровадження системи національних рахунків : постанова Кабінету Міністрів України № 727 від 28.12.1992 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/727-92- %D0 %BF.
179. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80.
180. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків : Закон України № 738-IX від 19.06.2020.
181. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3855-12.
182. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : інформаційний лист № 01-8/184 від 28.03.2007 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07.
183. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 року. URL : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17.
184. Про затвердження «Концепції діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України» : наказ Мінфіна України № 364 від 29.05.2004 р. URL : http://www.uazakon.com/document/fpart70/idx70976.htm.
185. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України : наказ Державного комітету статистики України № 378 від 3.12.2014 р. URL : http://cct.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm.
186. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів : рішення НКЦПФР № 2826 від 03.12.2013 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13.
187. Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування : затв. рішенням НКЦПФР № 1753 від 10.09.2013 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#n17.
188. Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість : постанова КМУ № 26 від 25.01.2017 р. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249698264.
189. Про затвердження Порядку запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі : рішення НКЦПФР № 716 від 4.06.2011 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1045-11.

190. Про затвердження Порядку подання звітності та інформації про фіскальні ризики до Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Міністерства фінансів України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1463-18.
191. Про затвердження Принципів корпоративного управління : рішення НКЦПФР № 571 від 11.12.2003 р.
192. Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів : постанова КМУ № 1706 від 28.10.1998 р.
193. Про затвердження Реєстру великих платників податків на 2016 рік : наказ ДФС України № 681 від 08.09.2015 р. URL : sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/214495.html.
194. Про захист персональних даних : Закон України від 1.06.2016 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.
195. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах : указ Президента України № 280/2002 від 21.03. 2002 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/2002.
196. Про заходи щодо складання фінансової звітності на основі таксономії фінансової звітності в єдиному електронному форматі. URL : https://www.minfin.gov.ua/news/view/pro-zakhody-shchodo-skladannia-finansovoi-zvitnosti-na-osnovi-taksonomii-finansovoi-zvitnosti-v-iedynomu-elektronnomu-formati?category=bjudzhet&subcategory=taksonomiia.
197. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 5.07.2012 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17.
198. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.
199. Про Концепцію національної інформаційної політики : постанова ВР України від 3.04.2003 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15.
200. Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики : постанова КМУ № 326 від 4.05.1993 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/326-93- %D0 %BF.
201. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25.06.1993 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12.
202. Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України: Постанова КМУ № 471 від 28.06.1995 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/471-95- %D0 %BF.
203. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19.
204. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : постанова КМУ № 611 від 9.09.1993 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93- %D0 %BF.
205. Про приватизацію державного майна. Закон України від 4.03.1992 р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/paran3#n3.
206. Про Раду з фінансової стабільності : указ Президента України № 170/2015 від 24.03.2015 р. URL : http://zakon2.rada.gov.Ua/laws/show/l 70/2015.
207. *Проскура К. П.* Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації : монографія. Київ : ТОВ «Емкон», 2014. 376 с.
208. Про соціально-економічне становище України за 2016 рік.
209. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» : указ Президента України від 12.01.2015 р. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10.

210. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : розпорядження КМУ № 2250-р. від 13.12. 2010 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010- %D1 %80.
211. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» : розпорядження КМУ № 92-р. від 11.02.2016 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016- %D1 %80.
212. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні : розпорядження КМУ №911-р від 24.10. 2007 р.
213. *Пушкар М. С., Пушкар Р. М.* Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2004. 370 с.
214. Развитие и международное экономическое сотрудничество: Проблемы окружающей среды. Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. 1987. 4 апр. URL : http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf.
215. Ринкова капіталізація. URL : https://goo.gl/CVyhlS.
216. *Робертсон Д. С.* Информационная революция. Информационная революция: наука, экономика, технология : реферативный сб. Москва : ИНИОН РАН, 1993. С. 17–26.
217. *Романенко О. Р.* Фінанси : підруч. [для студ. вищ. навч. закладів]. Вид. 3-тє, стер. Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. 310 с.
218. *Рондо К.* Краткая экономическая история мира. От палеолита до наших дней. Москва : Рос. политех. энцикл. (РОССПЭН), 2001. 544 с.
219. *Рубини Н., Стивен М.* Как я предсказал кризис: экстренный курс подготовки к будущим потрясениям / пер. с англ. В. В. Ильина. Москва : Эксмо, 2011. 384 с.
220. Руководство к анкете по открытости бюджетного процесса. IBP. Washington : Center on Budget and Policy Priorities, 2011. 60 p. URL : http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-OBS2012_Final-RUS1.pdf.
221. Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. Нью-Йорк–Женева : Организация Объединенных Наций, 2006. 48 с.
222. *Рязанова Н. С.* Державне стимулювання інвестицій в оновлення техніки та технологій через механізм податкової амортизації. Наукові праці НДФІ. 2005. Вип. 3 (32). С. 117–126.
223. *Рязанова Н. С.* Еволюція теорії та практики вивозу капіталу та його особливості у контексті світової кризи початку XXI ст. Вісник КНТЕУ. 2010. № 2. С. 65–77.
224. *Рязанова Н. С.* Захист прав кредиторів та кредитна експансія в Україні. Наукові праці НДФІ. 2002. Вип. 3 (18). С. 17–26.
225. *Рязанова Н. С.* Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України // Ринок цінних паперів України. 2005. № 9–10. С. 55–62.
226. *Рязанова Н.* Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 337 с.
227. *Рязанова Н. С.* Інститут фінансового еккаунтингу (рахівництва) в архітектурі фінансово-економічних інститутів інформаційного суспільства. Проблемы экономики. 2015. № 2. С. 226–239.
228. *Рязанова Н. С.* Інформаційна підсистема корпоративних фінансів. Ринок цінних паперів України. 2012. № 8. С. 65–72.
229. *Рязанова Н. С.* Інформаційна функція корпоративних фінансів: її розуміння у світлі сучасного бачення сутності інформації. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 6. С. 8–15.
230. *Рязанова Н. С.* Інформаційна функція фінансів: розуміння її сутності у світлі сучасної інформаційної парадигми. Бізнес-інформ. 2014. № 10. С. 337–344.

231. *Рязанова Н. С.* Інформаційне забезпечення в системі корпоративних фінансів. Фінанси, облік і аудит. 2007. Вип. 9.1. 320 с.
232. *Рязанова Н. С.* Концепція вартості інформаційного продукту фінансового рахівництва. Бізнес-інформ. 2016. № 2. С. 347–355.
233. *Рязанова Н. С.* Корпоративне управління на порозі XXI століття. Фінанси України. 2002. № 1. С. 13–19.
234. *Рязанова Н. С., Гапонюк М. А., Максименко А. А.* Міжнародні фінансові організації : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 230 с.
235. *Рязанова Н. С.* Новий погляд на фінансове рахівництво інформаційного суспільства. Бізнес-інформ. 2015. № 4. С. 244–254.
236. *Рязанова Н. С.* Особливості фінансової інформації як економічного ресурсу. Ринок цінних паперів України. 2015. № 3–4. С. 3–14.
237. *Рязанова Н. С.* Процедури управління проектами МБРР. Економіка та держава. 2006. № 5. С. 15–18.
238. *Рязанова Н. С.* Реструктуризація й ефективність економіки. Фінанси України. 1999. № 9. С. 71–76.
239. *Рязанова Н. С.* Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості. Фінанси України. 2005. № 7. С. 26–38.
240. *Рязанова Н. С.* Теоретичні аспекти корпоративних фінансів: нові підходи. Ринок цінних паперів України. 2013. № 1–2. С. 3–10.
241. *Рязанова Н. С.* Транснаціональні корпорації як впливові учасники сучасної економіки. Ринок цінних паперів України. 2010. № 5–6. С. 33–40.
242. *Рязанова Н. С.* Фінансова інформація як фактор створення доданої вартості. Проблемы экономики. 2014. № 4. С. 395–406.
243. *Рязанова Н. С.* Фінансове рахівництво : навч. посіб. / передмова В. М. Федосова. Київ : Знання-Прес, 2002. 266 с.
244. *Рязанова Н. С.* Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції. Фінанси, облік і аудит. 2011. Вип. 17. С. 179–185.
245. *Рязанова Н. С.* Фінансовий ринок як економічна категорія: її характерні риси, суспільне призначення та функції у сучасному інформаційному суспільстві. Проблеми економіки. 2015. № 1. С. 299–312.
246. *Рязанова Н. С.* Фінансові інституції Європейського Союзу. Фінанси, облік і аудит. 2006. Вип. 7.1. 328 с. С. 119–124.
247. *Рязанова Н. С.* Фінансові продукти Міжнародного банку реконструкції та розвитку. Фінанси, облік і аудит. 2004. Вип. 4. С. 168–175.
248. *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки. Фінанси України. 2016. № 3. С. 55–85.
249. *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки. Фінанси України. 2017. № 1. С. 26–51.
250. *Рязанова Н. С., Федосов В. М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки. Фінанси України. 2016. № 10. С. 39–64.
251. *Сазонець О. М.* Інформатизація світогосподарського розвитку : Навч. посіб. Київ : Центр уч. л-ри, 2008. 224 с.
252. *Сайко Е. А.* Образ культуры Серебряного века: культур-диалог, феноменология, риски, эффект напоминания. Москва : Проспект, 2005. 26 с.
253. *Саймон Г. А.* Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении // Вехи экономической мысли. Теория фирмы. Т. 2 / под ред. В. М. Гальперина. Санкт-Петербург : Экон. школа, 2000. 534 с.

254. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / под ред. В. Л. Иноземцева. Москва, 1999. 468 с.
255. *Сей Ж. Б.* Трактат політичної економії, або простий виклад способу, котрим створюється, розподіляється та споживається багатство. Київ, 2000.
256. Секреты инвестиционного дела. Все, что нужно знать об инвестициях / ред. Д. Пикфорд. Москва : Олимп-Бизнес, 2006. 464 с.
257. СЕТАМ першими в світі розпочали впроваджувати в електронних торгах технологію Blockchain. URL : http://setam.gov.ua/article/setam-pershimi-v-sviti-rozpochali-vprovadjuvati-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain.
258. Система национальных счетов 2008. Нью-Йорк : Европейская комиссия, МВФ, ОЕСР, ООН, Всемирный банк, 2012. 827 с.
259. *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., 26–27 квіт. 2000 р. Київ : КНЕУ, 2000. 304 с.
260. *Сорос Дж.* Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М., 1999. – 262 с.
261. Спеціальний стандарт поширення даних МВФ. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.
262. Спеціальний стандарт поширення даних. НБУ. Офіційний сайт. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=51753.
263. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329.
264. Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні : посіб. [для інвесторів]. Вашингтон : IFC, 2014. 77 с.
265. *Стоуньер Т.* Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики. Новая технократическая волна на Западе. Москва, 1986.
266. Стратегія національної безпеки України : указ Президента України № 87/2015 від 26.05.2015 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015.
267. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2020 р. розпорядження КМУ від 24.06.2016 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80/paran9#n9.
268. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 р. розпорядження КМУ від 8.02.2017 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80/paran9#n9.
269. Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року : розпорядження КМУ № 1345-р. від 20.03.2013 року URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2013- %D1 %80.
270. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/paran9#n9.
271. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. Проєкт 2017. URL : http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html.
272. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання / уклад. : Л. Бутенко, О. Ігнатович, В. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.
273. *Суторміна В. М. та ін.* Фінанси зарубіжних корпорацій / за ред. В. М. Федосова. Київ : Либідь, 1993. 267 с. Гл. 2, 3, 4, 5.
274. *Сухарева Л. А., Петренко С. Н.* Контроллинг – основа управления бизнесом. Киев : Эльга : Ника-Центр, 2002. 208 с.

275. *Сэй Ж.-Б.* Трактат по политической экономии. Экономические софизмы. Экономические гармонии / сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова. Москва : Дело, 2000.
276. ТБО в Украине: Потенциал развития. Вашингтон : IFC, 2013. 101 с.
277. *Леоненко П. М. та ін.* Теорія фінансів : навч. посіб. / ред. О. Д. Василик. Київ : Центр навч. л-ри, 2005. 480 с.
278. *Юхименко П. І. та ін.* Теорія фінансів : пПідручник / за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр уч. л-ри, 2010. 576 с.
279. Теорія фінансів : Підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр уч. л-ри, 2010. 574 с.
280. *Терещенко О., Савчук Д.* Вартісно-орієнтований контролінг – інноваційний ресурс управління корпоративними фінансами. Фінанси України. 2011. № 12. С. 77–88.
281. *Рязанова Н. та ін.* Технологія лізингу : монографія / за ред. Г. Т. Сенькович. Київ : Київ. ЦНТ «Гопак», 2010. 320 с.
282. *Тиис Д.* Получение экономической выгоды от знаний как активов: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы. Российский журнал менеджмента. 2004. Т. 2, № 1. С. 95–120. URL : http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/.
283. *Тимченко О. М.* Менеджмент податкового боргу великих платників податків. Фінансова політика в умовах євроінтеграційних процесів : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 25.03.2016 р. ; редкол. : В. П. Матвієнко (голова) [та ін.]. Київ : КІБС, 2016. С. 91–94.
284. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Київ : НІСД, 2011. 31 с.
285. *Туган-Барановский М. И.* Учение о предельной полезности хозяйственных благ как причина их ценности. Юридический вестник. 1890. № 1.
286. *Турчинов О.* Розвиток ринку криптовалют не може залишатися поза увагою держави. РНБО України. URL : http://www.rnbo.gov.ua/news/2965.html.
287. У 2018 році в Україні вперше за всю історію її бюджетування запроваджено середньострокове (трирічне) бюджетне планування. Урядовий портал. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article7art іб=250067274.
288. УАІБ. Офіційний сайт. URL : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.
289. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європрейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Р. I, ст. 3. URL : http://www.krnu.gov.ua/kmu/docs/EA/OQ Ukraine-EU Association Agreement ibodvi.pdf.
290. Удосконалення методології бухгалтерського обліку лізингових операцій. Бухгалтерський облік та фінансовий контроль – складові інформаційного підґрунтя євроінтеграційних процесів в Україні : у 4-т. Т. 1, ч. VIII. Київ : НДФІ, 2007. С. 559–632, 658–717.
291. Украина официально присоединилась к глобальному реестру собственников бизнеса. URL : https://focus.ua/country/372958/.
292. Україна у цифрах 2007. Держкомстат. С. 31.
293. Україна у цифрах 2012. Держкомстат. С. 38.
294. Українська правда. URL : http://www.pravda.com.ua/articles/2016/06/8/7111160/.
295. Українська правда. Офіційний сайт. URL : www.pravda.com.ua/news/2016/02/1/7097434/.
296. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной ; под ред. Е. Д. Вартановой. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с.

297. Управління акціонерним товариством. Корпоративне управління в Україні : посібник. Київ : Століття, 1999. 182 с.
298. Урядовий портал. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250088298&cat_id=244274160.
299. *Федорченко А. М.* Теоретична фізика. Квантова механіка, термодинаміка і статистична фізика. Т. 2. Київ : Вища школа, 1998. 415 с.
300. *Федосов В. М., Опарин В. М., Льовочкін С. В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку. Фінанси України. 2008. № 12. С. 3–21.
301. *Федосов В. М., Рязанова Н. С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів. Ринок цінних паперів України. 2013. № 3–4. С.39–55.
302. *Федосов В. М., Юхименко П. І.* Українська фінансова наука: генеза, еволюція. Ренесанс. Фінанси України. 2012. № 3. С. 3–30.
303. *Опарін В. та ін.* Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. Київ : КНЕУ, 2016. 695 с.
304. *Грідчіна М. В. та ін.* Фінанси: (теоретичні основи) : підручник / під кер. і за наук. ред. М. В. Грідчіної, В. Б. Захожая. 2-ге вид., виправл. і допов. Київ : МАУП, 2007. 305 с.
305. *Юрій С. І. та ін.* Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.
306. Фінансова інформація відіграє важливу роль в оцінці потенційного рівня виробництва – відкритий дослідницький семінар. Національний банк України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=89172282&cat_id=55838.
307. Фінансовий портал МІНФІН. URL : http://index.minfin.com.ua/index/gdp/.
308. *Гапонюк М. А. та ін.* Фінансовий ринок : підручник / за заг. ред. М. А. Гапонюка. Київ : КНЕУ, 2014. – 419 с.
309. Фінансовий сектор отримає єдину Систему фінансової звітності. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=60836528&showTitle=true.
310. Хасбулатов Р. И. Мировая экономика : в 2-х т. Т. 1. Москва : ЗАО «Изд-во «Экономика», 2001. 598 с.
311. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2013 р. Ст. 505–508. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15.
312. Цілі сталого розвитку 2016 – 2030. United Nations. Ukraine. URL : http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku.
313. *Чаркхем Д., О'Майнік Д., Стенсрад М., Лисенко А.* Посібник для членів спостережних рад банків. Київ : Міжнар. фін. корпор., 2006. 56 с.
314. *Чухно А.* Слово про книгу. Фінансова думка України. Енциклопедія : у 3-х т. Т. 2. / С. В. Льовочкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій, П. І. Юхименко ; авт. передм. А. А. Чухно ; за наук. ред. В. М. Федосова. Київ : Кондор ; Тернопіль : Екон. думка, 2010. 584 с.
315. *Чухно А. А.* Вибрані праці : у 2-х т. Т. 1 / передм. Л. В. Гу-берського, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. 557 с.
316. *Чухно А. А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ : Логос, 2003. 631 с.
317. *Чухно А. А.* Твори : у 3-х т. Київ : Нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; Наук. дослідн. фін. ін-т при М-ві фін. України, 2006. Т. 2 : Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. 512 с.
318. *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М.* Сучасні економічні теорії : підручник / за ред. А. А. Чухно. Київ : Знання, 2007. 878 с.

319. *Шеин В.И и др.* Корпоративный менеджмент: опыт Росии и США / рук. авт. кол. В. И. Шеин. Москва : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. 280 с.
320. *Юхименко П. І. та ін.* Теорія фінансів : підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. Юрія. Київ : Центр навч. л-ри, 2010. 576 с.
321. 2016 Aid Transparancy Index. URL : http://ati.publishwhatyoufund.org/archive/.
322. A4S and GRI Announce Formation of the IIRC. URL : https://www.ifac.org/news-events/a4s-and-gri-announces-formation-iirc-0.
323. *Adda J.* La mondialisation de'economie (t. I Genese, t. Problmes). Paris, 1996.
324. *Arrow K., Debreu G.* The Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy // Econometrica. 1954. 22 (3). P. 265–290.
325. *Ashby W. R.* An Introduction to Cybernetics. London : Chapman & Hall, 1957. 156 p. URL : http://pespmc1.vub.ac.be/books/introcyb.pdf.
326. Balance of payments and international investment position manual. Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2009. 351 p. URL : https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf.
327. Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles. Board N 4. New York : American Institute of Certified Public Accountants, 1970. Par. 40.
328. *Bekenstein J. D.* Information in the Holographic Universe. Scientific American. 2003. Vol. 289. № 2. P. 61.
329. *Bell D.* The Coming of Post'Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. – Harmondsworth : Penguin, Peregrine, 1973.
330. *Berger Peter, Luckmann Thomas.* The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Penguin Books. 1991.
331. *Böhm-Bawerk E.* History and Critique of Interest Theories. 1884.
332. *Bennet S. G.* The Quest for Value: the EVA Management Guide. New York : Harper Business, 1991. 738 p.
333. BLOOMBERG. Офіційний сайт. URL : http://www.bloomberg.com/europe.
334. *Bodie Z., Merton C.* Finance. Prentice Hall : A Pearson Education Company, 2000. 592 p.
335. *Brian W. A.* Increasing Returns and Path Dependence in the Economy. University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994.
336. Broadening Financial Indicators in the Special Data Dissemination Standard. IMF Policy Paper. 2010. February 22. 40 p. URL : http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/022210a.pdf.
337. *Brooke Geoffrey T. F.* Uncertainty, Profit and Entrepreneurial Action: Frank Knight's Contribution Reconsidered. URL : https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=NZAE2007&paper_id=17.
338. Bureau of Economic Analysis. Офіційний сайт. URL : http://www.bea.gov/.
339. Cambridge Dictionary. Transparency. URL : https://clck.ru/FQW9J https://cutt.ly/SwohcW.
340. Cbonds Financial Information. Офіційний сайт. URL : http://ua.cbonds.info/.
341. CERN Accelerating science. URL : https://home.cern/.
342. *Choi Ch., Rhee D.-E., Oh Y.* Information and Capital Flows Revisited: the Internet as a Determinant of Transactions in Financial Assets. Seoul : Korea Institute for International Economic Policy, 2010.
343. *Clinton W. J., Gore A.* Technology for America's Economic Growth, a New Direction to Build: Washington D.C. : Executive Office of the President, 1993. 36 p. URL : http://ntl.bts.gov/lib/jpodocs/briefing/7423.pdf.
344. Collins English Dictionary and Thesaurus. HarperCollins Publishers, 1998. 1378 p.

345. Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin N 1. New York : American Institute of Certified Public Accountants, 1953. Par. 9. URL : http://qoo.by/Oxg.
346. Communication from the Commision to the European Parliament, the Council, the European Economic and Sosial Committee and the Commmittee of the Regions on a Monitoring Framework for the Circular Economy. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1516265440535&uri=COM:2018:29:FIN.
347. Conceptional Framawork for Financial Reporting, 1978. URL : http://qoo.by/Oy7.
348. Consultation on the draft Resource Revenue Management Pillar of IMF's Fiscal Transparency Code. URL : http://www.imf.org/external/np/exr/consult/2014/ftc/.
349. Corporate Governance. A European Perspective. Baker & McKenzie, 2007. P. 209.
350. Corporate Register. Офіційний сайт. URL : http://www.corporateregister.com/.
351. Corporate tax rates table. KPMG. URL : https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html.
352. Corruption Perception Index. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/research/cpi/overview.
353. Creating Value from Intellectual Assets, Policy Brief. 2007. February. OECD.
354. Dales John. Pollution, Property & Prices: An Essay in Policy-Making and Economics. University of Toronto Press.1968.
355. Deloitte (official website). Standards. URL : https://www.iasplus.com/en/standards.
356. *Dewing A.* The Financial Policy of Corporations. New York : Ronald Press, 1919; 1937; 1941; 1946; 1953.
357. Doing Business. World Bank. Офіційний сайт. URL : http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine.
358. Doing Business. Група Світового банку. Оцінка бізнес-регулювання. URL : http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#paying-taxes.
359. Dun & Bradstreet. Офіційний сайт. URL : http://www.dnb.com/company.html.
360. 2000/532/EC: Commission Decision of 3 May 2000 replacing Decision 94/3/EC establishing a list of wastes pursuant to Article 1(a) of Council Directive 75/442/EEC on waste and Council Decision 94/904/EC establishing a list of hazardous waste pursuant to Article 1(4) of Council Directive 91/689/EEC on hazardous waste (notified under document number C(2000) 1147). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fr/TXT/?uri=CELEX:32000D0532.
361. Eccounting. Encyclopedia Britannica. URL : https://www.britannica.com/topic/accounting Investopedia.
362. Eccounting. Investopedia. URL : https://www.investopedia.com/video/play/accounting/.
363. Ecodevelop. URL : https://ecodevelop.ua/zeleni-obligatsiyi-120918/.
364. *Elliot B., Elliott J.* Financial Accounting and Reporting. Financial Times Prentice Hall, 2011. 897 p. URL : http://www.koledza.lv/best/download/biblioteka/Financial_Accounting.pdf.
365. EU Sustainable Development Strategy. European Commission. Environment. URL : http://ec.europa.eu/environment/sustainable-development/strategy/index_en.htm.
366. European Commission. Circular Economy. Implementation of the Circular Economy Action Plan. URL : http://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.
367. European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. Eurostat Committee, 28th 2011. September. Publications office, 2011. URL : http://qoo.by/Oyx.

368. EY – Рынок электронной коммерции Украины. 2015. 24 с. URL : http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ukranian-e-commerce/$FILE/ey-ukranian-e-commerce.pdf.
369. *Fama E. F.* Efficient capital markets: A review of theory and empirical work. The Journal of Finance. 1970. № 25. P. 383–417.
370. FBN International. The Family Business Network. URL : www.fbn-i.org/fbn/main.nsf/doclu/facts.
371. Finance. Wikipedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Finance.
372. Find open data. URL : https://data.gov.uk/.
373. FinTech, RegTech, SupTech. What They Mean for Financial Supervision. Toronto Leadership Centre, 2017. URL : http://res.torontocentre.org/guidedocs/FinTech%20RegTech%20and%20SupTech%20-%20What%20They%20Mean%20for%20Financial%20Supervision.pdf.
374. FIRST for Sustainability. IFC: URL : https://firstforsustainability.org/risk-management/understanding-environmental-and-social-risk/.
375. Fisher I. The Theory of Interest. N. Y. : The Mscmillian Company, 1930.
376. Fortune Magazine. 2009. July 20.
377. Fortune. URL : http://fortune.com/2017/05/08/apple-800-billion-market-cap/.
378. Fourth Industrial Revolution for the Earth Series. Harnessing the Fourth Industrial Revolution for Life on Land. WEF. 2018. January. URL : https://www.weforum.org/reports/harnessing-the-fourth-industrial-revolution-for-life-on-land.
379. Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. Deloitte. URL : http://www.iasplus.com/en/standards/standard4.
380. *Fredkin Edward.* An Introduction to Digital Philosophy. International Journal of Theoretical Physics. 2003. № 42 (2). 189–247 p.
381. *Fukuyama Y. F.* Our Posthuman Future: Consequences of the Bio-technology Revolution. Farrar, Straus and Giroux, 2002.
382. Fundamental Principles of Official Statistics (1994–2013). URL : http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx.
383. Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). URL : http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx.
384. Future We Want – Outcome document. UN Conference on Sustainable Development, Rio+20, 2012. URL : https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant.
385. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. URL : http://www.oecd.org/corporate/ principles-corporate-governance.htm.
386. GEF. URL : https://www.thegef.org/about-us.
387. General Principles Regarding Disclosure of Management's Discussion and Analysis of Financial Condition and Results of Operations. Report of the Technical Committee of the IOSCO, February 2003. URL : http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD141.pdf.
388. Global Corraption Report. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/research/gcr.
389. Global Energy Statistical Yearbook 2015. Enerdata. URL : https://yearbook.enerdata.net/.
390. Global Rates.com: URL : https://www.global-rates.com/interest-rates/libor/libor.aspx.
391. Global Risks 2011. An initiative of the Risk Response Network. World Economic Forum. Geneva Switzerland. 2011. January 56 p.
392. Going for Growth. 2007.
393. Goldston D. Big data: Data wrangling. URL : https://www.nature.com/news/2008/080903/full/455015a.html).

394. Government Finance Statistics Manual 2014. IMF. URL : https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf.
395. *Hartley R. V. L.* Transmission of Information // Bell System Technical Journal. 1928. Vol. 7, № 3. P. 535–563.
396. *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations. Friedrich Ebert Stiftung. 2013. June. 17 p. URL : http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf.
397. *Hermann M., Pentek T., Otto B.* Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios. Literature Review. Working Paper. 2015. № 01.
398. IAS 1 «Presentation of Financial Statements».
399. ICMA. Green, Social and Sustainability bonds. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/.
400. IFAC. World Congress of Accountants: Accountants in the Next Decade. URL : https://www.ifac.org/ news-events/2010-11/world-congress-accountants-accountants-next-decade.
401. IFC. Access to Information Policy (AIP). URL : https://disclosures.ifc.org/#/accessInfoPolicy.
402. IFC. Digital Finance. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Industry_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/Financial+Institutions/Priorities/Digital+Finance/.
403. IFC. Environmental, Health, and Safety Guidelines: URL: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/ehs-guidelines.
404. IFC Family Business Governance. Handbook. Fourth Edition. Washington, 2018. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/ifc+cg/resources/guidelines_reviews+and+case+studies/ifc+family+business+governance+handbook.
405. IFC. Performance Standards. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/Sustainability-At-IFC/Policies-Standards/Performance-Standards.
406. IFC Sustainability Framework. URL : https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/sustainability+framework.
407. IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). URL : http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx.
408. IFRS for SMEs. URL : http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx.
409. IFRS. Mission statement. URL : http://www.ifrs.org/About-us/Pages/IFRS-Foundation-and-IASB.aspx.
410. IMF Code of Good Practices on Fiscal Transparancy (2007). URL : https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf.
411. IMF Manual on Fiscal Transparency (2007). URL : https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf.
412. IMF standards for Data Dissamination. URL : http://qoo.by/Oyv.
413. IMF Standards for Data Dissemination. International Monetary Fund. URL : http://www.imf.org/external/np/exr/facts/data.htm.
414. Innovation and Growth. 2007.
415. Innovation in Energy Technology: Comparing National Innovation. 2006. OECD.
416. International Accounting Standard 32 Financial Instruments: Presentation. URL : http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/consolidated/ias32_en.pdf

417. International Budget Partnership. Офіційний сайт. URL : http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/2017-news/.
418. International Budget Purtnership (IBP). Офіційний сайт. URL : ww.internationalbudget.org.
419. International Capital Market Association, ICMA. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/.
420. International Monetary Fund. Special Drawing Right (SDR) URL : https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/14/51/Special-Drawing-Right-SDR.
421. INVESTOPEDIA. URL : http://www.investopedia.com.
422. *Jõtting J., Perlevliet J., Xeniogiani T.* Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. Paris : OECD, 2008.
423. Key Statistics and Trends in International Trade 2015. UNCTAD, United Nations Publications. P. 30. URL : http://goo.gl/SVrX9a.
424. *Knight F. H. Risk.* Uncertainty, and Profit. Boston, MA : Hart, Schaffner & Marx ; Houghton Mifflin Co, 2000. 375 p. URL : http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html.
425. Knoema. URL : https://knoema.com/about/us.
426. Kurzweil Ray. How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed. New York, 2012.
427. *Lewis M.* The Big Short: Inside the Doomsday Machine. USA : W.W. Norton & Company, 2010. 266 p.
428. *Lindeman R. L.* The trophic-dynamic aspect of ecology. Ecology. 1942. № 23. P. 399–418.
429. Living Planet Report 2018: Aiming higher. Grooten M. and Almond R.E.A. (Eds). WWF, Gland, Switzerland. URL : https://www.worldwildlife.org/pages/living-planet-report-2018.
430. Ludwig von Bertalanffy The Theory of Open Systems in Physics and Biology. Science. 1950. Vol. 111. 23–29 p. URL : https://science.sciencemag.org/content/111/2872/23.
431. Main Science and Technology Indicators (MSTI). 2006.
432. Major issues on implementation of corporate governance disclosure requirements. UN Conference on Trade and Development. 8. 2003. August. URL : http://unctad.org/en/docs/c2isar19_en.pdf.
433. *Manuel C.* The Information Age. Economy, Society and Culture. 3 vol. Oxford : Blackwell, 1996–1998.
434. *Markowits H. M.* Portfolio Selection. Journal of Finance. 1952. Vol. 7, № 1. P. 71–91.
435. *Marshall A.* Principles of Economics, Macmillan. London, 1890.
436. *Marx K. H.* Das Kapital. Band 1, 1867.
437. *Masuda Y.* Computopia. The Information Technology Revolution. Tokyo, 1966.
438. *Masuda Y.* The Information Society as Post:Industrial Society. Washington, 1981.
439. McKinsey Global Institute. URL : http://www.mckinsey.com/insights/mgi.
440. *McTaggart J., Kontes P., Mankins M.* The Value Imperative: Managing for Superior Shareholder Returns. N. Y. : The Free Press, 1994. 367 p.
441. Measurement of National Incone and the Constraction of Cosial Accounts. Report of the Sub committee on National Income Statistics of the League of National Committee of Statistical Expeerts. Geneva : UN, 1947. 59 p. URL : http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf.
442. *Menger K.* Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. 1871.
443. *Mesenbourg T. L.* Measuring the Digital Economy. U.S. : Bureau of the Census, 2001.

444. *Modigliani F., Miller M.* The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. American Economic Review. 1958. June. P. 261–297.
445. *Moore J.* Predators and Prey: A new ecology of competition. Harvard Business Review. 1993. May-June.
446. *Mill J. S.* Principals of Political Economy with Some of Their Applications to Social Philosophy. London, John W. Parker, West strand, 1848.
447. *Naisbitt J.* Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives. Warner Books, 1982.
448. National Integrity System Assessments. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/whatwedo/nis.
449. *Needles B. E. Jr.* Financial Accounting. Boston : Houghton Mifflin Company, 1989. 791 p.
450. Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts. No. 1. Stamford, Conn. : Financial Accounting Standard Board, 1978. Par. 9.
451. OECD Environmental Strategy for the First Decade of the 21st Century. URL : http://www.oecd.org/dataoecd/33/40/1863539.pdf.
452. OECD Principles of Corporate Governance 1999. URL : http://qps.ru/k90dc.
453. OECD Principles of Corporate Governance 2004. URL : http://qps.ru/k90dc.
454. Okinawa Charter on Global Information Society. URL : http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html.
455. OpenData Barometer. WORLD WIDE WEB Foundation. URL : http://opendatabarometer.org/?_year=2016&indicator=ODB.
456. OpenData є індикатором, що оцінює відкритість порталу відкритих урядових даних. Показуючи ступінь відкритості, OpenData заохочує уряди та суспільство до участі у пропаганді відкритості.
457. Panamas Staatsanwaltschaft leitet Ermittlungen ein. Sьddeutsche Zeitung. 2016. № 4/04. http://www.sueddeutsche.de/politik/offshore-geschaefte-panamas-staatsanwaltschaft-leitet-ermittlungen-ein-1.2933353.
458. Paying Taxws 2016. Ten years of in-depth analyses on tax systems in 189 countrieas. World Bank Group, PWC. 152 p. URL : http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf.
459. *Peterson G. E.* Measuring Local Government Risk and Improving Creditwortheness. Prepared for World Bank. 1998. March. 27 p.
460. *Petty W.* Treatise of Taxes. 1692.
461. *Porter M. E.* Competition in the Open Economy. New York, 1990.
462. *Porter M. E.* Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York : Free Press, 1998.
463. Press Release: Ukraine Subscribes to the IMF's Special Data Dissemination Standard. 2003. January. Офіційний сайт IMF. URL : http://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/14/01/49/pr0303.
464. Principles of Corporate Governance. OECD. 2004. 80 p.
465. *Ranieri Rafael, Ramos Raquel Almeida.* Inclusive Growth: Building up a Concept (2013). URL : https://ideas.repec.org/p/ipc/wpaper/104.html.
466. *Rappaport A.* Creating shareholder value: The new standard for business performance. New York. : The FreePress, 1998. 205 p.
467. Recommendation of the Council on Budgetary Govenance. OECD. 2015. URL : https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf.
468. Recommendation of the Council on Open Government. OECD. 14 December 2017. URL : http://www.oecd.org/gov/open-government.htm.

469. Research by Country. Transparency International. URL : https://www.transparency.org/country.
470. REUTERS. Офіційний сайт. URL : http://www.reuters.com/finance
471. Pew Research Center. URL : https://www.pewresearch.org/search/internet.
472. *Ricardo D.* On the Principles of Political Economy and Taxation. London, 1817.
473. Risk Management Association. Офіційний сайт. URL : http://www.rmahq.org/.
474. *Ryazanova N.* Information Concept of Finance. Modern Science. 2017. № 4. P. 64–78. URL : http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS-4-2017.pdf.
475. *Ryazanova N.* Institution Concept of Finance of Information Society. Modern Science. 2017. № 2. P. 32–50. URL : http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS_2_2017.pdf.
476. *Schneider F., Buehn A., Montenegro C.* New Estimates for the Shadow Economics all over the World. International Economic Journal. 2010. Vol. 24, is. 4. 443–461 p.
477. Schueffel Patrick. Taming the Beast: A Scientific Definition of Fintech. Journal of Innovation Management. 2017. Vol. 4, is. 4. P. 32–54.
478. *Schumpeter J.* Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Berlin, 1911.
479. *Schwab K.* The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. Foreign Affairs, December 2015. Published by Council of Foreign Relations, USA. URL : https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution.
480. *Shannon C. E.* A Mathematical Theory of Communication. Bell System Technical Journal. 1948. Vol. 7. № 3. P. 379–423.
481. *Shannon Claude E., Warren W.* The Mathematical Theory of Communication. Univ of Illinois Press, 1949. 125 p.
482. *Shapiro Alan C., Balbirer Sheldon D.* Modern Corporate Finance: A Multidisciplinary Approach to Value Creation. Prentice-Hall, Inc. 2000. 545 p.
483. *Sharpe W. F.* Capital Asset Prices: A Theory of Marker Equilibrium under Conditions of Risk. The Journal of Finance. 1964. Vol. 19, № 3. P. 425–442.
484. *Simon H. A.* Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science. Microeconomics: Selected Readings // ed. by E. Mansfield. New York, 1971.
485. *Smith A.* An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. 1776.
486. Social Institutions. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL : https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/.
487. *Soros G.* The Alchemy of Finance. Reading the Mind of the Market. John Wiley & Sons, Inc., 2007. 281 p.
488. *Soros G.* The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. New York. Public Affairs, 1998. 241 p.
489. Special Data Dissemination Standard. Офіційний сайт МВФ. URL : http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/Overview.aspx.
490. *Stigler G. J.* The Economics of Information. Journal pf Political Economy. 1961. Vol. 69, June. № 3.
491. Stijn Claessens and Burcin Yurtoglu. Corporate Governance and Development. 10 Focus. A Global Corporate Governance Forum Publication. 2012. P. 97.
492. *Stonier T.* The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy. London : Thames Methuen, 1983. 224 p.
493. System of National Accounts 2008. United Nations Publications. Business and Economics, 2009. 662 p.
494. *Taichi Sakaiya.* The Knowledge-Value Revolution. New York, 1991. P. 157.
495. *Tapscott Don.* The digital economy : promise and peril in the age of networked intelligence. New York : McGraw-Hill, 1997.

496. Tax Transparency and Responsibility. URL : https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources.html.
497. Taxation and Investment in Ukraine 2016. Research, relevance and reliability. A publication of Deloitte Touche Tohmatsu Limited. 40 p. URL : https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-ukraineguide-2016.pdf.
498. TED. Дэвид Камерон. Наступающая эра государственного управления. URL : http://www.ted.com/talks/david_cameron?language=ru.
499. The Deloitte International Tax Source, DITS. Tax guides and highlights page 2016. URL : https://dits.deloitte.com/#TaxGuides.
500. The Fiscal Transparency Code (2014). International Monetary Fund. 19 p. URL : http://www.imf.org/external/np/exr/consult/2014/ftc/.
501. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum. Geneva : Switzerland. 393 p. URL : https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018.
502. The Global Information Technology Report 2016. World Economic Forum. URL : https://www.weforum.org/reports/the-global-information-technology-report-2016.
503. The Green Bond Principles. ICMA. 2018. June. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/green-bond-principles-gbp/.
504. The International IR Framework. IIRC. 2013. URL : http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf.
505. The Ministry of Finance of Ukraine. International Financial Reporting standards. URL : msfz.minfin.gov.ua.
506. The New Physics of Financial Services. Understanding how the artificial intelligence is transforming the financial ecosystem. World Economic Forum, 2018. URL : https://www.weforum.org/search?query=The+New+Physics+of+Financial+Services.
507. The Panama Papers: how the world's rich and famous hide their money offshore. The Guargian. 2016. April. URL : http://goo.gl/cWlpHI.
508. The Social Bond Principals. ICMA. 2018. June. URL : https://www.icmagroup.org/green-social-and-sustainability-bonds/social-bond-principles-sbp/.
509. The Special Data Dissermination Standard: Guide for Subscribers and Users. Washington D.C. : International Monetary Fund, 2013. 113 p.
510. The World Bank. What is the Blue Economy. URL : http://www.worldbank.org/en/news/infographic/2017/06/06/blue-economy.
511. *Toffler H.* Revolutionary Wealth. How it will be Changed and how it will Change our Lives. New York : Knopf Publisher, 2006. 492 p.
512. *Toffler A., Toffler H.* A Future Shock. 1970.
513. Towards Integrated Reporting. Communicating Value in the 21st Century. International Integrated Reporting Council, 2012. URL : http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2012/06/Discussion-Paper-Summary1.pdf.
514. Transforming our Word: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. - 2015. 41 p. URL : https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication.
515. Transnational Corporations. Vol. 18. № 2, August 2009. P. 113–174.
516. Transnational Corporations: Big Business, Pour People. URL : http://goo.gl/6MYTCc; розрахунки авторів.
517. Transparency & Accountability. Сайт штату Міссурі (США). URL : http://www.mo.gov/government/transparency-and-accountability/.
518. UA Опендатабот. URL : https://opendatabot.ua/.

519. Ukraine. Global Open Data Index. URL : https://index.okfn.org/place/ua/.
520. UN Environment. URL : http://web.unep.org/inquiry/publications.
521. UN Environment. Green Financing. URL : https://www.unenvironment.org/regions/asia-and-pacific/regional-initiatives/supporting-resource-efficiency/green-financing.
522. U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Офіційний сайт. URL : http://www.edgar-online.com/.
523. Ukrstat.org – публікація документів Державної служби статистики України. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.
524. United Nations Climate Change. URL : https://unfccc.int/process/the-kyoto-protocol/mechanisms.
525. US Department of Labor. URL : https://goo.gl/qNThnc.
526. *Veblen T.* The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions. Adamant Media Corporation, 2005.
527. *Walras L.* Elements d'economie politique pure. 1899. 4th ed.
528. *Webster F.* Theories of Information Society. 1st ed., Routledge, 1995.
529. *Welliamson E. Oliver.* The Vertical Integration of Production: Market Failure Consideration. American Economic Review. 1971. Vol. 61, № 1.
530. *Wieser F.* Der Natürliche Wert. 1889.
531. Workshop on Digital Financial Assets: Opportunities and Challenges. 15–16. 05. 2018. URL : http://www.oecd.org/finance/2018-workshop-digital-financial-assets.htm.
532. World Bank. URL : http://intranet.worldbank.org/WBSITE/INTRANET/INTRANETHOME/0,,contentMDK:23676433~pagePK:6426483~piPK:6402841~theSitePK:86048,00.html.
533. World Economic Forum. URL : https://widgets.weforum.org/inclusive-development-index-2017/.
534. World Data Atlas. Knoema. URL : https://knoema.com/atlas.
535. ZestFinance. URL : https://www.zestfinance.com/zaml.
536. *Zurada M.* Data Mining With Computational Intelligence – Lipo Wang and Xiuju Fu. IEEE transactions on neural networks. 2006. Vol. 17, № 3. URL : http://ci.louisville.edu/zurada/other/zurada.tnn.2006.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кількість зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2018 рр., тис. осіб[1]

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього зайнято	***19261,4***	***19314,2***	***18073,3***	***16443,2***	***16276,9***	***16156,4***	***16360,9***
Сільське, лісове та рибне господарства	3308,5	3389	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6
Промисловість	3236,7	3170	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0
Будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1150,9	1163,6	1113,4	998	997,2	991,6	995,1
Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3	276,7	276,3	283,0
Інформація та телекомунікації	***297,9***	***299,9***	***284,8***	***272,9***	***275,2***	***274,1***	***280,3***
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6	225,6	215,9	214,0
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3	255,5	252,3	259,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456	422,9	428,1	415,8	437,9
Діяльністьу сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6	304,3	297,9	304,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,62	962,3	959,52	974,52	973,1	979,7	939,3
Освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5	1441,4	1423,4	1416,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7	1030,4	1013,6	995,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9	201,6	199,8	196,9
Інші види економічної діяльності	414,3	423	382,2	344,7	345,8	344,6	355,2

[1] Див.: Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URl. : http://www.ukrstat.gov.ua/.

Структура зайнятості населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2018 рр., %[1]

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього зайнято	***100%***	***100%***	***100%***	***100%***	***100%***	***100%***	***100%***
Сільське, лісове та рибне господарства	17,18	17,55	17,10	17,46	17,61	17,71	17,96
Промисловість	16,80	16,41	16,04	15,65	15,33	15,11	14,83
Будівництво	4,34	4,35	4,13	3,90	3,96	3,99	4,07
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	21,60	22,11	21,94	21,35	21,60	21,82	22,34
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5,98	6,02	6,16	6,07	6,13	6,14	6,08
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,70	1,70	1,71	1,69	1,70	1,71	1,73
Інформація та телекомунікації	***1,55***	***1,55***	***1,58***	***1,66***	***1,69***	***1,70***	***1,71***
Фінансова та страхова діяльність	1,64	1,59	1,59	1,48	1,39	1,34	1,31
Операції з нерухомим майном	1,67	1,63	1,58	1,63	1,57	1,56	1,59
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,62	2,56	2,52	2,57	2,63	2,57	2,68
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,79	1,78	1,85	1,82	1,87	1,84	1,86
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,21	4,98	5,31	5,93	5,98	6,06	5,74
Освіта	8,48	8,34	8,78	9,10	8,86	8,81	8,66
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6,13	6,07	6,37	6,33	6,33	6,27	6,08
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,17	1,17	1,22	1,26	1,24	1,24	1,20
Інші види економічної діяльності	2,15	2,19	2,11	2,10	2,12	2,13	2,17

[1] Розраховано за даними дод. А.

Додаток В

Створені ВВП та валова додана вартість в Україні за видами економічної діяльності, 2000–2018 рр., млн. грн.[1]

Види економічної діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	24 573	29 514	29 509	29 121	37 317	40 589
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	7 376	8 461	9 952	10 767	12 413	17 775
Переробна промисловість	30 624	34 495	39 637	48 659	62 612	84 643
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	10 108	10 471	10 644	11 409	11 527	14 056
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1 535	1 802	2 105	2 456	2 844	3 733
Будівництво	6 102	7 929	8 408	11 099	15 621	17 842
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14 821	22 505	24 694	31 734	41 132	56 008
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15 807	19 647	21 990	28 022	34 080	37 775
Тимчасове розміщування й організація харчування	834	1 157	1 302	1 599	2 264	2 339
Інформація та телекомунікації	***4 980***	***6 451***	***7 450***	***9 236***	***11 458***	***13 494***
Фінансова та страхова діяльність	3 276	5 595	6 601	9 742	21 832	20 441
Операції з нерухомим майном	6 435	8 891	10 288	11 757	15 969	20 799
Професійна, наукова та технічна діяльність	2 374	3 575	4 262	4 799	6 645	8 680
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1 145	1 693	2 016	2 319	3 118	3 983
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	6 763	7 652	8 986	10 434	14 365	20 691
Освіта	7 215	8 896	10 814	13 773	16 243	20 869
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4 239	5 980	7 321	9 081	10 885	13 881
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	650	898	1 221	1 481	1 795	2 513
Надання інших видів послуг	1 463	1 863	2 322	2 740	3 357	4 363
Валова додана вартість в основних цінах	**150 320**	**187 475**	**209 522**	**250 228**	**325 477**	**404 474**
Податки на продукти за мінусом субсидій	19 750	16 715	16 288	17 116	19 636	36 978
Валовий внутрішній продукт (ВВП), у фактичних цінах	**170 070**	**204 190**	**225 810**	**267 344**	**345 113**	**441 452**

[1] За даними: Україна у цифрах 2007. Держкомстат, С.31; Україна у цифрах 20012. – Держкомстат, С.38; Державна служба статистики України. Офіційний сайт Ukrstat org. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

Продовження дод. В

Створені ВВП та валова додана вартість в Україні за видами економічної діяльності, 2000–2018 рр., млн. грн.

Види економічної діяльності	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	40 902	47 192	64 754	65 397	80 385	106 555
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	21 736	31 192	53 576	39 780	63 436	84 872
Переробна промисловість	105935	138237	157407	135585	142700	154675
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	17 162	21 352	26 346	29 228	30 295	39 994
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	4 762	6 067	7 809	5 191	7 736	7 302
Будівництво	22 981	33 430	33 118	24 702	35 366	39 575
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68144	94408	129770	128440	154994	193 357
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	44 489	55 463	68 881	76 657	83 027	103 179
Тимчасове розміщування й організація харчування	5 336	6 749	9 579	7 907	8 932	10 256
Інформація та телекомунікації	***16 426***	***21 917***	***28 055***	***29 853***	***33 011***	***38 390***
Фінансова та страхова діяльність	25 798	42 771	68 019	51 233	61 263	58 213
Операції з нерухомим майном	26 004	39 805	52 724	52 024	57 699	69 035
Професійна, наукова та технічна діяльність	10 946	17 880	23 826	28 010	27 265	30 471
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	5 035	7 885	10 509	10 559	11 832	14 300
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	26 556	34 091	45 586	47 600	49 863	53 464
Освіта	26 219	32 936	43 495	49 278	53 462	59 377
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17 596	22 397	28 981	34 258	38 555	41 855
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3 421	4 498	5 993	6 114	6 074	7 161
Надання інших видів послуг	5 540	6 899	8 511	8 362	8 577	10 527
Валова додана вартість в основних цінах	**494988**	**665169**	**866939**	**830178**	**954472**	**1122558**
Податки на продукти за мінусом субсидій	49 165	47 776	81 117	83 167	127358	179296
Валовий внутрішній продукт (ВВП), у фактичних цінах	**544153**	**712945**	**948056**	**913345**	**–2484**	**–1 863**

Продовження дод. В

Створені ВВП та валова додана вартість в Україні за видами економічної діяльності, 2000–2018 рр., млн. грн.

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	109785	128738	161145	239806	279 701	303 949	361 173
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	81 660	81 259	79 120	95 141	131 650	177 170	214 260
Переробна промисловість	173912	165055	194050	236692	291 471	359 867	411 467
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	43 491	42 366	44 836	53 385	73 809	85 970	111 856
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	6 625	6 573	7 236	7 924	8 502	9 880	11 394
Будівництво	39 049	36 902	36 876	38 928	47 457	64 431	81 259
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	200 763	212 090	233 702	273 989	318 075	409 994	471 844
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	98 859	104 483	100 889	134 978	156 745	191 209	227 256
Тимчасове розміщування й організація харчування	10 122	10 150	9 927	11 946	15 551	18 727	25 112
Інформація та телекомунікації	***43 379***	***48 372***	***52 724***	***72 596***	***89 268***	***110 296***	***138 828***
Фінансова та страхова діяльність	61 055	66 232	70 601	67 512	65 445	81 369	97 807
Операції з нерухомим майном	83 502	95 272	99 144	123 021	145 984	171 674	206 085
Професійна, наукова та технічна діяльність	41 966	47 712	47 139	55 789	68 460	86 537	113 354
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	16 135	17 715	18 061	21 624	29 584	35 471	48 571
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	59 752	68 225	78 731	95 085	123 065	163 798	212 789
Освіта	71 771	77 986	76 068	82 778	88 996	133 213	158 620
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	49 234	48 247	46 250	51 480	58 858	76 140	77 130
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	9 727	12 704	12 339	12 357	13 554	17 376	20 375
Надання інших видів послуг	12 282	13 731	13 881	14 356	17 053	22 490	29 010
Валова додана вартість в основних цінах	**1213069**	**1283812**	**1382719**	**1689387**	**2023228**	**2519561**	**3018190**
Податки на продукти	195 450	183 586	206 336	302 344	367 786	473 084	550 472
Субсидії на продукти	–3 850	–2 200	–2 140	–3 187	-5 647	-8 763	-8 066
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**1404669**	**1465198**	**1586915**	**1988544**	**2385367**	**2983882**	**3560596**

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості та ВВП України, 2000–2018 рр., %[1]

Види економічної діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	2,28	2,73	2,73	2,70	3,46	3,76
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,68	0,78	0,92	1,00	1,15	1,65
Переробна промисловість	2,84	3,20	3,67	4,51	5,80	7,84
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,94	0,97	0,99	1,06	1,07	1,30
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,14	0,17	0,20	0,23	0,26	0,35
Будівництво	0,57	0,73	0,78	1,03	1,45	1,65
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,37	2,09	2,29	2,94	3,81	5,19
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,46	1,82	2,04	2,60	3,16	3,50
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,08	0,11	0,12	0,15	0,21	0,22
Інформація та телекомунікації	***0,46***	***0,60***	***0,69***	***0,86***	***1,06***	***1,25***
Фінансова та страхова діяльність	0,30	0,52	0,61	0,90	2,02	1,89
Операції з нерухомим майном	0,60	0,82	0,95	1,09	1,48	1,93
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,22	0,33	0,39	0,44	0,62	0,80
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,11	0,16	0,19	0,21	0,29	0,37
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,63	0,71	0,83	0,97	1,33	1,92
Освіта	0,67	0,82	1,00	1,28	1,50	1,93
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,39	0,55	0,68	0,84	1,01	1,29
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,06	0,08	0,11	0,14	0,17	0,23
Надання інших видів послуг	0,14	0,17	0,22	0,25	0,31	0,40
Валова додана вартість в основних цінах	**13,93**	**17,37**	**19,41**	**23,18**	**30,16**	**37,47**
Податки на продукти за мінусом субсидій	86,07	82,63	80,59	76,82	69,84	62,53
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

[1] Розраховано за даними дод. В

Продовження дод. Г

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості та ВВП України, 2000–2018 рр., %

Види економічної діяльності	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	3,79	4,37	6,00	6,06	7,45	8,20
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2,01	2,89	4,96	3,69	5,88	6,53
Переробна промисловість	9,81	12,81	14,58	12,56	13,22	11,90
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1,59	1,98	2,44	2,71	2,81	3,08
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,44	0,56	0,72	0,48	0,72	0,56
Будівництво	2,13	3,10	3,07	2,29	3,28	3,04
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6,31	8,75	12,02	11,90	14,36	14,87
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,12	5,14	6,38	7,10	7,69	7,94
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,49	0,63	0,89	0,73	0,83	0,79
Інформація та телекомунікації	***1,52***	***2,03***	***2,60***	***2,77***	***3,06***	***2,95***
Фінансова та страхова діяльність	2,39	3,96	6,30	4,75	5,68	4,48
Операції з нерухомим майном	2,41	3,69	4,88	4,82	5,35	5,31
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,01	1,66	2,21	2,60	2,53	2,34
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,47	0,73	0,97	0,98	1,10	1,10
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2,46	3,16	4,22	4,41	4,62	4,11
Освіта	2,43	3,05	4,03	4,57	4,95	4,57
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,63	2,08	2,69	3,17	3,57	3,22
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,32	0,42	0,56	0,57	0,56	0,55
Надання інших видів послуг	0,51	0,64	0,79	0,77	0,79	0,81
Валова додана вартість в основних цінах	**45,86**	**61,63**	**80,32**	**76,91**	**88,43**	**86,35**
Податки на продукти за мінусом субсидій	54,14	38,37	19,68	23,09	11,80	13,79
Субсидії на продукти	–	–	–	–	–0,23	–0,14
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Продовження дод. Г

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості та ВВП України, 2000–2018 рр., %

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	7,82	8,79	10,15	12,06	11,73	10,19	10,14
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,81	5,55	4,99	4,78	5,52	5,94	6,02
Переробна промисловість	12,38	11,27	12,23	11,90	12,22	12,06	11,56
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,10	2,89	2,83	2,68	3,09	2,88	3,14
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,47	0,45	0,46	0,40	0,36	0,33	0,32
Будівництво	2,78	2,52	2,32	1,96	1,99	2,16	2,28
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,29	14,48	14,73	13,78	13,33	13,74	13,25
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,04	7,13	6,36	6,79	6,57	6,41	6,38
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,72	0,69	0,63	0,60	0,65	0,63	0,71
Інформація та телекомунікації	***3,09***	***3,30***	***3,32***	***3,65***	***3,74***	***3,70***	***3,90***
Фінансова та страхова діяльність	4,35	4,52	4,45	3,40	2,74	2,73	2,75
Операції з нерухомим майном	5,94	6,50	6,25	6,19	6,12	5,75	5,79
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,99	3,26	2,97	2,81	2,87	2,90	3,18
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,15	1,21	1,14	1,09	1,24	1,19	1,36
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,25	4,66	4,96	4,78	5,16	5,49	5,98
Освіта	5,11	5,32	4,79	4,16	3,73	4,46	4,45
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,51	3,29	2,91	2,59	2,47	2,55	2,17
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,69	0,87	0,78	0,62	0,57	0,58	0,57
Надання інших видів послуг	0,87	0,94	0,87	0,72	0,71	0,75	0,81
Валова додана вартість в основних цінах	**86,36**	**87,62**	**87,13**	**84,96**	**84,82**	**84,44**	**84,77**
Податки на продукти	13,91	12,53	13,00	15,20	15,42	15,85	15,46
Субсидії на продукти	–0,27	–0,15	–0,13	–0,16	-0,24	-0,29	-0,23
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Додаток Д

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості, 2000–2018 рр., %[1]

Види економічної діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	16,3	15,7	14,1	11,6	11,5	10,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,9	4,5	4,7	4,3	3,8%	4,4
Переробна промисловість	20,4	18,4	18,9	19,4	19,2	20,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6,7	5,6	5,1	4,6	3,5	3,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9
Будівництво	4,1	4,2	4,0	4,4	4,8	4,4
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,9	12,0	11,8	12,7	12,6	13,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,5	10,5	10,5	11,2	10,5	9,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6
Інформація та телекомунікації	***3,3***	***3,4***	***3,6***	***3,7***	***3,5***	***3,3***
Фінансова та страхова діяльність	2,2	3,0	3,2	3,9	6,7	5,1
Операції з нерухомим майном	4,3	4,7	4,9	4,7	4,9	5,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,6	1,9	2,0	1,9	2,0	2,1
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,8	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,5	4,1	4,3	4,2	4,4	5,1
Освіта	4,8	4,7	5,2	5,5	5,0	5,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,8	3,2	3,5	3,6	3,3	3,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
Надання інших видів послуг	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0	1,1
Валова додана вартість в основних цінах	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

[1] Розраховано за даними дод. Г.

Продовження дод. Д

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості, 2000–2018 рр., %

Види економічної діяльності	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	8,3	7,1	7,5	7,9	8,4	9,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,4	4,7	6,2	4,8	6,6	7,6
Переробна промисловість	21,4	20,8	18,2	16,3	15,0	13,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,5	3,2	3,0	3,5	3,2	3,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,0	0,9	0,9	0,6	0,8	0,7
Будівництво	4,6	5,0	3,8	3,0	3,7	3,5
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	13,8	14,2	15,0	15,5	16,2	17,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	9,0	8,3	7,9	9,2	8,7	9,2
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,1	1,0	1,1	1,0	0,9	0,9
Інформація та телекомунікації	***3,3***	***3,3***	***3,2***	***3,6***	***3,5***	***3,4***
Фінансова та страхова діяльність	5,2	6,4	7,8	6,2	6,4	5,2
Операції з нерухомим майном	5,3	6,0	6,1	6,3	6,0	6,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,2	2,7	2,7	3,4	2,9	2,7
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,0	1,2	1,2	1,3	1,2	1,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,4	5,1	5,3	5,7	5,2	4,8
Освіта	5,3	5,0	5,0	5,9	5,6	5,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,6	3,4	3,3	4,1	4,0	3,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6
Надання інших видів послуг	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9
Валова додана вартість в основних цінах	**100**	**100,**	**100**	**100**	**100**	**100**

Продовження дод. Д

Частка окремих видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості, 2000–2018 рр., %

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	9,1	10,0	11,7	14,2	13,8	12,1	12,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,7	6,3	5,7	5,6	6,5	7,0	7,1
Переробна промисловість	14,3	12,9	14,0	14,0	14,4	14,3	13,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,6	3,3	3,2	3,2	3,6	3,4	3,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4
Будівництво	3,2	2,9	2,7	2,3	2,3	2,6	2,7
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	16,6	16,5	16,9	16,2	15,7	16,3	15,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	8,1	8,1	7,3	8,0	7,7	7,6	7,5
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,8	0,8	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8
Інформація та телекомунікації	***3,6***	***3,8***	***3,8***	***4,3***	***4,4***	***4,4***	***4,6***
Фінансова та страхова діяльність	5,0	5,2	5,1	4,0	3,2	3,2	3,2
Операції з нерухомим майном	6,9	7,4	7,2	7,3	7,2	6,8	6,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	3,5	3,7	3,4	3,3	3,4	3,4	3,8
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,3	1,4	1,3	1,3	1,5	1,4	1,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,9	5,3	5,7	5,6	6,1	6,5	7,1
Освіта	5,9	6,1	5,5	4,9	4,4	5,3	5,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,1	3,8	3,3	3,0	2,9	3,0	2,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,8	1,0	0,9	0,7	0,7	0,7	0,7
Надання інших видів послуг	1,0	1,1	1,0	0,8	0,8	0,9	1,0
Валова додана вартість в основних цінах	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Річні темпи приросту ВВП і валової доданої вартості в Україні за видами економічної діяльності, 2000 р. – 100%[1]

Види економічної діяльності	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	0,20	0,00	-0,01	0,28	0,09
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,15	0,18	0,08	0,15	0,43
Переробна промисловість	0,13	0,15	0,23	0,29	0,35
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,04	0,02	0,07	0,01	0,22
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,17	0,17	0,17	0,16	0,31
Будівництво	0,30	0,06	0,32	0,41	0,14
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,52	0,10	0,29	0,30	0,36
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,24	0,12	0,27	0,22	0,11
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,39	0,13	0,23	0,42	0,03
Інформація та телекомунікації	***0,30***	***0,15***	***0,24***	***0,24***	***0,18***
Фінансова та страхова діяльність	0,71	0,18	0,48	1,24	-0,06
Операції з нерухомим майном	0,38	0,16	0,14	0,36	0,30
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,51	0,19	0,13	0,38	0,31
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,48	0,19	0,15	0,34	0,28
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,13	0,17	0,16	0,38	0,44
Освіта	0,23	0,22	0,27	0,18	0,28
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,41	0,22	0,24	0,20	0,28
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,38	0,36	0,21	0,21	0,40
Надання інших видів послуг	0,27	0,25	0,18	0,23	0,30
Валова додана вартість в основних цінах	0,25	0,12	0,19	0,30	0,24
Податки на продукти за мінусом субсидій	-0,15	-0,03	0,05	0,15	0,88
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**0,20**	**0,11**	**0,18**	**0,29**	**0,28**

[1] За даними дод. 12.

Продовження дод. Е

Річні темпи приросту ВВП і валової доданої вартості в Україні за видами економічної діяльності, 2000 р. – 100%

Види економічної діяльності	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	0,01	0,15	0,37	0,01	0,23	0,33
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,22	0,44	0,72	–0,26	0,59	0,34
Переробна промисловість	0,25	0,30	0,14	–0,14	0,05	0,08
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,22	0,24	0,23	0,11	0,04	0,32
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,28	0,27	0,29	–0,34	0,49	–0,06
Будівництво	0,29	0,45	–0,01	–0,25	0,43	0,12
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,22	0,39	0,37	–0,01	0,21	0,25
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,18	0,25	0,24	0,11	0,08	0,24
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,28	0,26	0,42	–0,17	0,13	0,15
Інформація та телекомунікації	***0,22***	***0,33***	***0,28***	***0,06***	***0,11***	***0,16***
Фінансова та страхова діяльність	0,26	0,66	0,59	–0,25	0,20	–0,05
Операції з нерухомим майном	0,25	0,53	0,32	–0,01	0,11	0,20
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,26	0,63	0,33	0,18	–0,03	0,12
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,26	0,57	0,33	0,00	0,12	0,21
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,28	0,28	0,34	0,04	0,05	0,07
Освіта	0,26	0,26	0,32	0,13	0,08	0,11
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,27	0,27	0,29	0,18	0,13	0,09
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,36	0,31	0,33	0,02	–0,01	0,18
Надання інших видів послуг	0,27	0,25	0,23	–0,02	0,03	0,23
Валова додана вартість в основних цінах	**0,22**	**0,34**	**0,30**	**–0,04**	**0,15**	**0,18**
Податки на продукти за мінусом субсидій	0,33	–0,03	0,70	0,03	0,50	0,42
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**0,23**	**0,31**	**0,33**	**–0,04**	**0,18**	**0,20**

Продовження дод. Е

Річні темпи приросту ВВП і валової доданої вартості в Україні за видами економічної діяльності, 2000 р. – 100%

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське господарство, лісове та рибне господарства	0,03	0,17	0,25	0,49	0,17	0,09	0,19
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	–0,04	0,00	–0,03	0,20	0,38	0,35	0,21
Переробна промисловість	0,12	–0,05	0,18	0,22	0,23	0,23	0,14
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,09	–0,03	0,06	0,19	0,38	0,16	0,30
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	–0,09	–0,01	0,10	0,10	0,07	0,16	0,15
Будівництво	–0,01	–0,05	0,00	0,06	0,22	0,36	0,26
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,04	0,06	0,10	0,17	0,16	0,29	0,15
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	–0,04	0,06	–0,03	0,34	0,16	0,22	0,19
Тимчасове розміщування й організація харчування	–0,01	0,00	–0,02	0,20	0,30	0,20	0,34
Інформація та телекомунікації	***0,13***	***0,12***	***0,09***	***0,38***	***0,23***	***0,24***	***0,26***
Фінансова та страхова діяльність	0,05	0,08	0,07	–0,04	-0,03	0,24	0,20
Операції з нерухомим майном	0,21	0,14	0,04	0,24	0,19	0,18	0,20
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,38	0,14	–0,01	0,18	0,23	0,26	0,31
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,13	0,10	0,02	0,20	0,37	0,20	0,37
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,12	0,14	0,15	0,21	0,29	0,33	0,30
Освіта	0,21	0,09	–0,02	0,09	0,08	0,50	0,19
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,18	–0,02	–0,04	0,11	0,14	0,29	0,01
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,36	0,31	–0,03	0,00	0,10	0,28	0,17
Надання інших видів послуг	0,17	0,12	0,01	0,03	0,19	0,32	0,29
Валова додана вартість в основних цінах	**0,08**	**0,06**	**0,08**	**0,22**	**0,20**	**0,25**	**0,20**
Податки на продукти за мінусом субсидій	0,08	–0,05	0,13	0,47	0,21	0,28	0,17
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	**0,08**	**0,04**	**0,08**	**0,25**	**0,20**	**0,25**	**0,19**

Додаток Ж

ВВП і валова додана вартість у розрахунку на одного зайнятого за видами економічної діяльності, Україна, 2012–2018 рр., грн.[1]

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Сільське, лісове та рибне господарства	33 183	37 987	52 127	83 539	97 576	106 250	122 948
Промисловість	94 444	93 140	112 222	152 742	202 594	259 316	254 962
Будівництво	46 687	43 873	49 405	60 626	73 634	100 002	122 139
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48 258	49 676	58 931	78 044	90 460	116 284	129 106
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	85 897	89 793	90 613	135 248	157 185	192 829	228 375
Тимчасове розміщування й організація харчування	30 983	30 860	32 116	43 080	56 202	67 778	88 735
Інформація та телекомунікації	***145 616***	***161 294***	***185 126***	***266 017***	***324 375***	***402 393***	***495 284***
Фінансова та страхова діяльність	193 334	216 303	246 168	277 143	290 093	376 883	457 042
Операції з нерухомим майном	259 162	303 124	346 536	458 520	571 366	680 436	794 468
Професійна, наукова та технічна діяльність	83 249	96 661	103 375	131 920	159 916	208 122	258 858
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	46 918	51 602	54 026	72 418	97 220	119 070	159 616
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	59 536	70 898	82 052	97 571	126 467	167 192	226 540
Освіта	43 945	48 402	47 911	55 314	61 743	93 588	111 980
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	41 674	41 173	40 200	49 467	57 122	75 118	77 486
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	43 116	56 088	55 782	59 437	67 232	86 967	103 479
Надання інших видів послуг	29 645	32 461	36 319	41 648	49 315	65 264	81 672
Валова додана вартість	**62 979**	**66 470**	**76 506**	**102 741**	**124 301**	**155 948**	**184 476**
ВВП	**72 927**	**75 861**	**87 804**	**120 934**	**146 549**	**184 687**	**217 628**

[1] Розраховано за даними: Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/.

Додаток 3

Перелік програм (документів) України[1], що за станом на 2019 р. є найбільш узгодженими з цілями сталого розвитку, визначеними ООН[2]

№	Назва документа
1	Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року
2	Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року
3	Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року
4	Засади внутрішньої і зовнішньої політики
5	Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року
6	Стратегія подолання бідності (до 2020 року)
7	Національна стратегія у сфері прав людини (до 2020 року)
8	Стратегія національної безпеки України (до 2020 року)
9	Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки
10	Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року
11	Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року
12	Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року
13	Енергетична стратегія України на період до 2030 року
14	Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року
15	Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року
16	Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2016–2020 роки
17	Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року
18	Транспортна стратегія України на період до 2020 року
19	Загальнодержавна цільова соціальна програма протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки
20	Державна цільова програма реформування залізничного транспорту на 2010–2019 роки
21	Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року
22	Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»
23	Стратегія реформування державного управління на 2016–2020 роки
24	Національна стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки
25	Державна цільова програма розвитку аеропортів на період до 2023 року
26	Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки
27	Довгострокова стратегія розвитку української культури – стратегія реформ (з 2016 року)
28	Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року
29	Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013–2020)
30	Експортна стратегія України: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017–2021 років
31	Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року
32	Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року
33	Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки
34	Загальнодержавна соціальна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014–2018 роки

[1] Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей сталого розвитку до 2030 року: Резюме. Київ : Ін-т сусп.-екон. досліджень, 2017. 84 с. URL : http://iser.org.ua/proekti/doslidzhennia/analiz-derzhavnih-strategichnih-dokumentiv-shchodo-vrahuvannia-adaptovanih-dlia-ukrayini-tsilei-stalogo-rozvitku-do-2030-roku.

[2] Transforming our Word: The 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. 2015. 41 p. URL : https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication.

Додаток И

Перелік наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних[1]

Усі розпорядники інформації

1. Довідник підприємств, установ (закладів) та організацій розпорядника інформації та підпорядкованих йому організацій, у тому числі їх ідентифікаційних кодів, офіційних веб-сайтів, адрес електронної пошти, телефонів та адрес
2. Інформація про організаційну структуру розпорядника інформації
3. Нормативи, що затверджуються та підлягають оприлюдненню відповідно до закону розпорядником інформації
4. Переліки національних стандартів, які в разі добровільного застосування є доказом відповідності продукції вимогам технічних регламентів
5. Звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію
6. Інформація про систему обліку, види інформації, яка зберігається розпорядником
7. Реєстр наборів даних, що перебувають у володінні розпорядника інформації
8. Адміністративні дані, що збираються (обробляються) та підлягають оприлюдненню відповідно до вимог закону, розпорядника інформації
9. Нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником інформації, проєкти рішень, що підлягають обговоренню, інформація, визначена законодавством про засади регуляторної політики
10. Фінансова звітність суб'єктів господарювання державного сектору економіки
11. Переліки регуляторних актів із зазначенням дати набрання чинності, строку проведення базового, повторного та періодичного відстеження їх результативності та інформації про місце їх оприлюднення
12. Звіти про виконання фінансових планів суб'єктів господарювання державного сектору економіки

Верховна Рада

13. Нормативно-правова база України (база даних «Законодавство України»)
14. Інформація про розгляд питань порядку денного Верховної Ради України
15. Інформація про законопроєкти, що зареєстровані у Верховній Раді України
16. Інформація про народних депутатів України

Міністерство юстиції

17. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
18. Реєстр громадських об'єднань
19. Єдиний реєстр громадських формувань
20. Єдиний реєстр нотаріусів
21. Державний реєстр атестованих судових експертів
22. Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів
23. Повідомлення про торги з реалізації конфіскованого та арештованого майна та їх результати, про майно для безоплатної передачі
24. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності
25. Реєстр методик проведення судових експертиз

[1] Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : постанова КМУ № 835 від 21.10.2015 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF.

Продовження дод. И

26. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення
27. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство
28. Єдиний реєстр арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України
29. Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів
30. Реєстр суб'єктів, які надають послуги, пов'язані з електронним цифровим підписом
31. Електронний реєстр чинних, блокованих та скасованих посилених сертифікатів відкритих ключів засвідчувальних центрів та центрів сертифікації ключів
32. Реєстр адміністративно-територіального устрою
33. Єдиний державний реєстр осіб, щодо яких застосовано положення Закону України «Про очищення влади»

Генеральна прокуратура

34. Інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування

Міністерство внутрішніх справ

35. Інформація про осіб, які переховуються від органів влади
36. Інформація про викрадені (вилучені) культурні цінності
37. Інформація про транспортні засоби, що перебувають у розшуку у зв'язку з їх незаконним заволодінням
38. Інформація про викрадену, втрачену зброю
39. Інформація про стан аварійності на автомобільних дорогах
40. Реєстр зареєстрованих порушень правил дорожнього руху
41. Реєстр суб'єктів проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів
42. Інформація про викрадені/втрачені паспорти громадянина України
43. Відомості про заклади, що здійснюють підготовку водіїв
44. Відомості про номерні знаки, доступні для видачі в результаті реєстрації транспортних засобів
45. Інформація про виявлені адміністративні правопорушення
46. Інформація про дорожньо-транспортні пригоди
47. Інформація про зареєстровані транспортні засоби та їх власників

Національна поліція

48. Інформація про стан застосування законодавства про адміністративну відповідальність органами Національної поліції

Державна служба надзвичайних ситуацій

49. Узагальнена інформація про якість атмосферного повітря в населених пунктах за даними мережі спостережень гідрометеорологічних організацій
50. Дані Українського гідрометеорологічного центру загального користування

Міністерство фінансів

51. Перелік суб'єктів господарювання, що мають ліцензію на провадження діяльності з випуску та проведення лотерей
52. Інформація, що оприлюднюється згідно із Законом України «Про відкритість використання публічних коштів»
53. Реєстр місцевих запозичень та місцевих гарантій
54. Інформація про державні гарантії

Продовження дод. И

55. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку
56. Форми фінансової звітності
57. Державний бюджет України (з додатками)

Казначейство

58. Єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та отримувачів бюджетних коштів
59. Довідник адміністративно-територіальних одиниць України (TL_TERRA)

Державна регуляторна служба

60. Єдиний ліцензійний реєстр
61. Національне агентство з питань запобігання корупції
62. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування
63. Звіти політичних партій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру

Державна фіскальна служба

64. Реєстр платників податку на додану вартість
65. Інформація про анулювання реєстрації платників податку на додану вартість
66. Державний реєстр реєстраторів розрахункових операцій
67. Реєстр великих платників податків
68. Реєстр суб'єктів господарювання, які здійснюють оптову торгівлю спиртом коньячним (включаючи дистиляти у вигляді головної і хвостової фракції) і плодовим на підставі ліцензії на виробництво коньяку та алкогольних напоїв за коньячною технологією
69. Єдиний державний реєстр виробників спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів
70. Реєстр електронних форм податкових документів
71. Єдиний реєстр суб'єктів господарювання, які можуть здійснювати реалізацію безхазяйного майна та майна, що переходить у власність держави
72. Єдиний державний реєстр обладнання для промислового виробництва сигарет та цигарок
73. Довідники пільг, наданих законодавством, із сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів
74. Перелік типів об'єктів оподаткування
75. Інформація про обсяги відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету
76. Інформація про надходження податків і зборів
77. Інформація про нарахування податків і зборів
78. Інформація про суб'єктів господарювання, які мають податковий борг
79. Інформація про надходження коштів єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування
80. Показники контрольної роботи
81. Показники роботи слідчих підрозділів органу, що здійснює контроль за додержанням вимог податкового законодавства
82. Перелік територіальних органів ДФС, митних постів із зазначенням адрес їх місць розташування
83. Перелік місць доставки

Продовження дод. И

84. Відомчі класифікатори інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій
85. Ставки ввізного та вивізного мита
86. Переліки товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України
87. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на провадження митної брокерської діяльності
88. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу
89. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання
90. Реєстр магазинів безмитної торгівлі
91. Реєстр гарантів
92. Перелік об'єктів права інтелектуальної власності, включених до митного реєстру
93. Єдиний державний реєстр місць зберігання
94. Перелік суб'єктів господарювання, які отримали ліцензії на право здійснення оптової торгівлі спиртом, алкогольними напоями та тютюновими виробами
95. Реєстр виданих, тимчасово припинених, анульованих ліцензій на право здійснення роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами
96. Інформація про суми переплат за податковими зобов'язаннями, загалом та за основними податками
97. Дані про податковий борг: загальна сума, безнадійна заборгованість, сума і кількість розстрочок до року і більше року
98. Інформація про кількість і результат апеляцій
99. Інформація про щомісячні надходження податків і зборів (за видами згідно з кодом бюджетної класифікації, у галузевому та регіональному розрізі)
100. Інформація про щомісячні відомості про надані відстрочення (розстрочення) сплати податкових зобов'язань, списання податкового боргу (за видами податків та зборів та за окремими платниками податків)
101. Інформація про щомісячні відомості про втрати бюджету від надання податкових пільг (за видами податків та зборів і за окремими платниками податків)
102. Інформація про кількість проведених планових/позапланових перевірок та їх результати
103. Інформація про суми донарахувань за актами перевірок

Міністерство економічного розвитку

104. Реєстр адміністративних послуг України
105. Інформація про закупівлі, що оприлюднюється згідно із Законом України «Про публічні закупівлі»
106. Інформація про застосування спеціальних санкцій, передбачених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»
107. Основні прогнозні показники економічного і соціального розвитку України
108. Прогнозні енергетичні баланси
109. Дані про фактичну ціну реалізації нафти, конденсату
110. Дані про середню митну вартість імпортного природного газу, що склалася у процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України
111. Стан інвестиційної діяльності в Україні
112. Інформація про стан використання експортно-імпортних квот
113. Перелік товарів, реекспорт яких з митної території України або з митної території третіх країн потребує дозволу Мінекономрозвитку
114. Реєстри ліцензіатів, яким Мінекономрозвитку видано ліцензії

Продовження дод. И

115. Реєстр суб'єктів господарювання, які здійснюють імпорт/експорт спирту коньячного і плодового
116. Реєстр затверджених типів засобів вимірювальної техніки
117. Державний реєстр наукових метрологічних центрів, метрологічних центрів і повірочних лабораторій, уповноважених на проведення повірки регульованих на законодавчому рівні засобів вимірювальної техніки, що перебувають в експлуатації
118. Інформація про зареєстровані національні еталони
119. Реєстр призначених органів з оцінки відповідності і визнаних незалежних організацій
120. База даних про технічні регламенти
121. Інформація з Реєстру державної системи сертифікації
122. Перелік проєктів міжнародної технічної допомоги за підтримки країн-донорів, що реалізуються в Україні та пройшли державну реєстрацію (перереєстрацію) у Мінекономрозвитку
123. Реєстр інвестиційних проєктів та проєктних (інвестиційних) пропозицій
124. Дані, що містяться у Національній інформаційній системі державного ринкового нагляду
125. Інформація, що міститься у системі оперативного взаємного сповіщення про продукцію, що становить серйозний ризик
126. Перелік проектів, які готуються та реалізуються за підтримки міжнародних фінансових установ та міжнародних організацій
127. Довідник з інформацією про: марку, модель, рік випуску, тип двигуна, об'єм циліндрів двигуна, тип коробки перемикання передач та пробіг легкових автомобілів, мотоциклів та мопедів

Державна служба інтелектуальної власності

128. Державний реєстр патентів на винаходи
129. Державний реєстр патентів на корисні моделі
130. Державний реєстр патентів на промислові зразки
131. Державний реєстр топографій інтегральних мікросхем
132. Державний реєстр свідоцтв на знаки для товарів і послуг
133. Державний реєстр назв місць походження товарів і прав на використання зареєстрованих кваліфікованих зазначень походження товарів
134. Державний реєстр представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)
135. Реєстр організацій колективного управління
136. Реєстр уповноважених організацій колективного управління
137. Реєстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення
138. Державний реєстр свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір
139. Державний реєстр договорів, які стосуються права на твір
140. Державний реєстр авторського права
141. Відомості про заявки на винаходи, які прийняті до розгляду
142. Відомості про патенти України на винаходи (корисні моделі), які визнані недійсними, та патенти, які втратили чинність
143. Реєстр одержувачів контрольних марок (який містить перелік найменувань примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних встановленого зразка із зазначенням творів, зафіксованих на таких примірниках, найменування заявників, серії та номери, дати видачі та кількість виданих контрольних марок)

Продовження дод. И

144. Інформація про основні фінансові показники, що характеризують діяльність організацій колективного управління, з висновками щодо ефективності (або складності) у здійсненні зборів, розподілі та виплаті належної винагороди правовласникам (за кожним видом використання прав та категоріями правовласників)
145. Аналіз дотримання вимог законодавства у сфері авторського права і суміжних прав (включаючи стан виконання зобов'язань користувачами сплачувати винагороду та надавати інформацію про використання прав; виконання організаціями колективного управління функцій і зобов'язань перед внутрішніми і зовнішніми правовласниками, зокрема щодо сумлінності ідентифікації та розшуку правовласників, розподілу і виплати винагороди, обґрунтованості вирахувань; дотримання організаціями колективного управління вимог прозорості та підзвітності)
146. Результати моніторингу діяльності уповноважених організацій колективного управління
147. План заходів щодо удосконалення організаційних і правових умов для інтелектуальної, творчої діяльності, забезпечення ефективної охорони майнових прав на об'єкти авторських і суміжних прав, запобігання використанню таких об'єктів без згоди власників прав (крім випадків, встановлених законом) із зазначенням статусу їх виконання

Міністерство охорони здоров'я

148. Національний перелік основних лікарських засобів
149. Державний реєстр небезпечних факторів
150. Державний реєстр дезінфекційних засобів
151. Державні санітарні норми та правила
152. Гігієнічні нормативи
153. Державний реєстр медичної техніки і виробів медичного призначення
154. Державний кадастр природних лікувальних ресурсів
155. Державний формуляр лікарських засобів
156. Національний перелік основних лікарських засобів і виробів медичного призначення
157. Реєстр оптово-відпускних цін на лікарські засоби
158. Реєстр медико-технологічних документів
159. Реєстр косметичних та лікарських засобів, які містять генетично модифіковані організми або отримані з їх використанням
160. Перелік лікарських засобів, заборонених до рекламування, які відпускаються без рецепта
161. Реєстр галузевих нововведень
162. Інформація з бази даних медичних, фармацевтичних та науково-педагогічних працівників сфери управління МОЗ
163. Ліцензійний реєстр МОЗ
164. Народна медицина (цілительство)
165. Інформація автоматизованої інформаційно-аналітичної системи ресурсного забезпечення закладів охорони здоров'я
166. Дані щодо статистики захворювань відповідно до форм медичної статистичної звітності (№ 7 – № 25; № 31-здоров – № 60-здоров) на рівні району, міста або лікувально-профілактичного закладу з 1991 р. по теперішній час (у разі відсутності – починаючи з року, коли інформація є в наявності)
167. Єдиний державний реєстр закладів охорони здоров'я
168. Дані інформаційної системи «МедСтат»
169. Реєстр лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню
170. Реєстр референтних цін (цін відшкодування) на препарати інсуліну

Продовження дод. И

171. Реєстр граничних оптово-відпускних цін на лікарські засоби

Міністерство енергетики та вугільної промисловості

172. Екологічна та радіаційна обстановка в зоні розташування атомних електростанцій
173. Звіти, що готуються в рамках Ініціативи прозорості видобувних галузей
174. Баланс природного газу (оперативні дані)
175. Видобуток вугілля в Україні (за шахтами, марками продукції)
176. Видобуток газу в Україні (оперативні дані, за компаніями)
177. Видобуток нафти і газового конденсату в Україні (оперативні дані, за компаніями)
178. Видобуток та переробка уранової сировини
179. Виробництво та відпуск електричної енергії атомними електростанціями
180. Виробництво та відпуск електричної енергії генеруючими компаніями
181. Витрати теплової енергії на її транспортування в теплових мережах (підприємствами, що підпорядковані Міненерговугіллю)
182. Виявлені та усунені порушення у роботі атомних електростанцій
183. Відпуск теплової енергії енергетичними компаніями і тепловими електростанціями
184. Дебіторська та кредиторська заборгованість (за підприємствами, підпорядкованими Міненерговугіллю)
185. Запаси природного газу в підземних сховищах газу (розподіл запасів за конкретними підземними сховищами газу, відсоток заповненості)
186. Магістральні мережі об'єднаної енергетичної системи України (несальдовані надходження електричної енергії в мережу, у тому числі з інших енергетичних систем України, та абсолютні витрати)
187. Обсяг готової товарної продукції (в оптових цінах, за підприємствами)
188. Обсяг реалізованої продукції (в оптових цінах, за підприємствами)
189. Обсяг імпорту/експорту вугілля (за напрямками, обсягом і митною вартістю)
190. Обсяг постачання природного газу в Україну (за напрямами)
191. Обсяг розвідувального та експлуатаційного буріння нафтогазовими компаніями (оперативні дані)
192. Оплата населенням постачання природного газу (відсотків оплати, за областями)
193. Оплата підприємств теплокомуненерго і теплоелектроцентралей поставок природного газу (обсяг заборгованості, відсотків оплати, за підприємствами)
194. Переробка вугілля (за підприємствами)
195. Питомі витрати палива на відпуск електричної енергії енергетичними компаніями та електростанціями
196. Порівняльний аналіз максимального навантаження в об'єднаній енергетичній системі України за режимні робочі дні
197. Поставка і наявність палива теплових електростанцій (оперативні дані)
198. Прогноз розвитку нафтогазового комплексу, атомно-промислового комплексу на наступний рік
199. Прогнозний (орієнтовний) склад блоків та виробіток електричної енергії теплових електростанцій енергогенеруючих компаній
200. Прогнозний баланс електричної енергії об'єднаної енергетичної системи України
201. Пропускна спроможність міждержавних перетинів для експорту/імпорту електричної енергії та їх поточне завантаження
202. Рух палива на енергетичних підприємствах
203. Середня фактична ціна 1 тонни товарної вугільної продукції (за юридичними особами, за марками вугілля)
204. Собівартість готової вугільної продукції (за підприємствами)
205. Технологічні витрати електричної енергії на передачу електричними мережами 0,38–800 кВ

Продовження дод. И

206. Фактичний баланс електричної енергії об'єднаної енергетичної системи України
207. Фактичний баланс потужності в об'єднаній енергетичній системі України за день максимуму електроспоживання
208. Фактичний обсяг товарної вугільної продукції (в оптових цінах, за юридичними особами)
209. Баланс природного газу (оперативні дані)
210. Видобуток газу в Україні (оперативні дані, за компаніями)
211. Видобуток нафти та газового конденсату в Україні (оперативні дані, за компаніями)
212. Запаси природного газу в підземних сховищах газу (оперативні дані)
213. Надходження газу від видобувних компаній (за оперативними даними ПАТ «Укртрансгаз»)
214. Обсяг постачання природного газу в Україну (за напрямами)
215. Обсяг розвідувального та експлуатаційного буріння нафтогазовими компаніями (оперативні дані)
216. Прогноз розвитку нафтогазового комплексу на наступний рік
217. Транспортування газу трубопроводами (за оперативними даними ПАТ «Укртрансгаз», за напрямами – транзит, внутрішнє споживання)
218. Видобуток вугілля в Україні (за шахтами, марками продукції)
219. Втрати теплової енергії на її транспортування в теплових мережах
220. Відпуск теплової енергії енергетичними компаніями та електростанціями
221. Запаси вугілля на складах теплових електростанцій

ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»

222. Інформація про обсяги споживання газу в Україні
223. Обсяг імпорту/експорту нафтопродуктів (за напрямами, обсягом і митною вартістю)
224. Обсяг імпорту/експорту природного газу (за напрямами, обсягом і митною вартістю)
225. Обсяг перевалки нафти і нафтопродуктів у портах (за даними Адміністрації морських портів)
226. Обсяг розвідувального та експлуатаційного буріння нафтогазовими компаніями
227. Розрахунки за природний газ, поставлений ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (за категоріями споживачів, за регіонами)
228. Транспортування нафти трубопроводами (за оперативними даними ПАТ «Укртранснафта», за напрямами – транзит, внутрішнє споживання)
229. Транспортування нафти трубопроводами (оперативні дані, за напрямами – транзит, внутрішнє споживання)

Державне підприємство «Національна енергетична компанія «Укренерго»

230. Дані про граничні величини споживання електричної енергії
231. Аналіз використання палива в Україні тепловими електростанціями і теплоелектроцентралями
232. Баланс виробництва і споживання електричної енергії (прогнозований і фактичний)
233. Виробництво та відпуск електричної енергії генеруючими компаніями
234. Динаміка і структура споживання електричної енергії (за категоріями споживачів)
235. Експорт електричної енергії з України
236. Несальдовані надходження і витрати електричної енергії в магістральних і міждержавних мережах об'єднаної енергетичної системи України

Продовження дод. И

237. Обсяг імпорту/експорту електричної енергії (за напрямами, обсягом і митною вартістю)
238. Порівняльний аналіз максимального навантаження в об'єднаній енергетичній системі України у дні осіннього-зимового максимуму
239. Робота блочного обладнання теплових електростанцій (за енергоблоками)
240. Споживання електричної енергії в Україні за категоріями споживачів

Державне підприємство «Енергоринок»

241. Обсяг електричної енергії, придбаної з оптового ринку електричної енергії
242. Структура електричної енергії, придбаної та проданої державним підприємством «Енергоринок»
243. Довідка про перерахування коштів за електричну енергію виробникам та іншим учасникам оптового ринку електричної енергії (прогнозні дані)

Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження

244. База даних енергетичних сертифікатів

Міністерство освіти і науки

245. Єдина державна електронна база з питань освіти (відомості з Реєстру вищих навчальних закладів)
246. Деперсоніфіковані дані учасників зовнішнього незалежного оцінювання з кожного навчального предмета

Міністерство інфраструктури

247. Бази даних Регістру судноплавства України
248. Перелік поштових індексів та відділень поштового зв'язку України
249. Інформація про стан аварійності на транспорті в Україні
250. Звіти про перевезення небезпечних вантажів авіаційним, залізничним, морським транспортом
251. Розклад руху пасажирських поїздів, на які відкрито продаж квитків
252. Інформація про споживання енергетичних ресурсів приватними акціонерними товариствами в галузі залізничного транспорту
253. Інформація про планове споживання та економію газу приватними акціонерними товариствами в галузі залізничного транспорту
254. Інформація про обсяги перевезення вугілля за станціями відправлення та призначення
255. Інформація про контактні дані підприємств, що належать до сфери управління Мінінфраструктури
256. Інформація про оренду вагонів ПАТ «Укрзалізниця»
257. Реєстр суден малого флоту
258. Реєстр судозаходів
259. Портова статистика з перевалки вантажів за терміналами та причалами
260. План ремонтних та капітальних днопоглиблювальних робіт та статус їх виконання
261. Інформація про зібрані портові збори за їх видами та портами
262. Інформація про обсяг, вантажообіг та дохід від вантажних перевезень за номенклатурними групами вантажу, родами вагонів, видами сполучення і тарифними класами (вантажовідправник, вантажовласник, експедитор) із зазначенням типу вантажу, вагона, напрямку, тарифної схеми, інформації про сплату за перевезення
263. Інформація про обсяги відправлених, прийнятих вантажів за станціями
264. Реєстр наявних вагонів ПАТ «Укрзалізниця» за типами
265. Інформація про обсяги ремонту вагонів (одиниць, гривень)

Продовження дод. И

266. Інформація про пробіг вантажних вагонів у порожньому стані (порожній пробіг)
267. Дані щодо вагонного господарства (наявність вагонів ПАТ «Укрзалізниця» у робочому та неробочому парку за родами рухомого складу)
268. Дані щодо колійного господарства (протяжність, відремонтовано, потребують ремонту)
269. Дані щодо локомотивного господарства за видами тяги та родом роботи
270. Пасажиропотік на постійних приміських маршрутах
271. Інформація про міжнародні перекази
272. Перелік поштових відділень
273. Інформація про місця концентрації дорожньо-транспортних подій на автомобільних дорогах загального користування
274. Інформація про хід ліквідації ямковості на основних дорогах міжнародного, національного та регіонального значення
275. Довідка про фінансування дорожньої галузі на поточну дату
276. Річні плани закупівель підприємств
277. Фінансова звітність підприємств
278. Інформація про видані картки цифрових тахографів
279. Дані про доходи підприємств за контрагентами, групами товарів/послуг та натуральними показниками
280. Інформація про оренду вагонів ПАТ «Укрзалізниця»
281. База даних договорів фрахтування державного рухомого майна та поточного стану розрахунків за ними підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Мінінфраструктури
282. База даних про закупівлі підприємств, установ та організацій за контрактами з відображенням фактично витрачених сум
283. Перелік фактичних тарифів на перевантаження державних стивідорів
284. Інформація про кількість та маршрут перевезення пасажирів у структурі
285. Інформація про пасажиропотік пасажирських поїздів далекого сполучення

Державна авіаційна служба

286. Державний реєстр цивільних повітряних суден
287. Інформація про стан розгляду справ щодо стягнення штрафних санкцій з компаній-авіаперевізників, які порушили повітряний простір
288. Інформація про пасажиропотік за аеропортами та авіакомпаніями
289. Статистичні дані щодо регулярності польотів та аварійних випадків
290. Реєстр сертифікованих суб'єктів, що надають послуги з наземного обслуговування повітряних суден
291. Реєстр авіаційних компаній, призначених для експлуатації міжнародних повітряних ліній
292. Тексти (умови) укладених міжнародних угод щодо використання повітряних ліній та ступінь їх використання
293. Перелік країн, з якими Україна має двосторонні угоди про міжнародне повітряне сполучення на умовах повної лібералізації авіаційних перевезень
294. Перелік країн, з якими Україна має двосторонні угоди про міжнародне повітряне сполучення на умовах призначення не більше одного авіаційного перевізника з кожної сторони
295. Реєстр укладених міжнародних угод про повітряне сполучення

Державна служба з безпеки на транспорті

296. Інформація про видані та анульовані ліцензії та сертифікати на транспорті

Продовження дод. И

297. Інформація про результати здійснення державного контролю за технічним станом об'єктів міського електричного транспорту та забезпечення безпеки його руху та контролю за додержанням вимог законодавства, норм і стандартів на міському електричному транспорті
298. Реєстр трамвайних вагонів і тролейбусів
299. Інформаційні звіти про кількість перевірених транспортних засобів, сум накладених штрафних санкцій та сплачених до державного бюджету у грошовому еквіваленті за видами (щокварталу, за управліннями)

Державне агентство автомобільних доріг

300. Дані щодо об'єктів будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення, у тому числі з обов'язковим опублікуванням вартості робіт, строку виконання та змін (у частині вартості та строків) у разі внесення, із зазначенням початкової та остаточної вартості об'єкта
301. Просторові координати автомобільних доріг загального користування державного значення
302. Дані щодо техніко-експлуатаційного стану автомобільних доріг загального користування державного значення за автомобільними дорогами, у тому числі із зазначенням категорії, пікетної прив'язки автомобільної дороги, геометричних та технічних характеристик, показників рівності та міцності, обсягів руйнувань
303. Інформація про місця концентрації дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах загального користування (дані про місця концентрації дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах загального користування державного значення)
304. Інформація про виконання робіт за об'єктами капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення за станом на поточну дату
305. Довідка про фінансування дорожньої галузі на поточну дату
306. Дані щодо об'єктів будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення відповідно до стандартів CoST - Construction Sector Transparency Initiative Infrastructure Data Standards
307. Протоколи засідань технічної ради Укравтодору (з фіксацією поіменного голосування)
308. Інформація про місця концентрації дорожньо-транспортних пригод на автомобільних дорогах загального користування
309. Інформація про хід ліквідації ямковості на основних дорогах міжнародного, національного та регіонального значення
310. Довідка про фінансування дорожньої галузі на поточну дату
311. Висновки державної будівельної експертизи щодо проєктної документації об'єктів будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення (щодо кожного об'єкта після отримання такого висновку)
312. Звіти про врахування замовниками рекомендацій CoST під час будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення
313. Розподіл коштів на експлуатаційне утримання автомобільних доріг загального користування державного значення між службами автомобільних доріг в областях
314. Звіт про виконання щорічного фінансового плану ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України»

Продовження дод. И

315. Звіт Укравтодору про виконання робіт з будівництва, реконструкції та ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення за відповідний рік

Міністерство соціальної політики

316. Державний реєстр дитячих закладів оздоровлення та відпочинку
317. Інформація про державні соціальні стандарти та гарантії
318. Інформація про основні показники рівня життя населення
319. Результати моніторингу показників заробітної плати
320. Реєстр підприємств, установ, організацій України, що мають заборгованість із заробітної плати
321. Єдиний реєстр отримувачів гуманітарної допомоги
322. Перелік організацій та установ, що залучають до своєї діяльності іноземців та осіб без громадянства для провадження волонтерської діяльності на території України
323. Довідник телефонів гарячих ліній для осіб, які постраждали від торгівлі людьми
324. Інформація про відповідальних посадових осіб за проведення процедури встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми
325. Дані інформаційної системи «Житлові субсидії»
326. Реєстр отримувачів коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам
327. Реєстр оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб за населеними пунктами та регіонами
328. Дані інформаційної системи «Наш Дім»
329. Класифікатор професій

Пенсійний фонд

330. Державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування
331. Дані про платників, що мають заборгованість із платежів до Пенсійного фонду України
332. Дані про розмір середньої заробітної плати для обчислення пенсії
333. Дані про виконання бюджету Пенсійного фонду України
334. Узагальнені дані реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування про кількість застрахованих осіб, одержувачів пенсій, їх заробітну плату, дохід, грошове забезпечення, допомогу та компенсацію, на яку нараховано і з якої сплачено страхові внески, розмір призначених пенсійних виплат

Центральний апарат Державної служби зайнятості

335. Дані єдиної інформаційно-аналітичної системи Державної служби зайнятості України

Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб

336. Дані з інвестиційних проєктів та залучення інвестицій, кредитів та грантів для реалізації проєктів з питань, що належать до компетенції МТОТ
337. Інформація про порушення прав і свобод людини, внутрішньо переміщених осіб, мешканців територій, на яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження
338. Інформація про заходи, спрямовані на захист державних активів, що перебувають на окремих територіях Донецької та Луганської областей, де органи

Продовження дод. И

державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та/або тимчасово окупованій території

Міністерство культури

339. Державний реєстр нерухомих пам'яток України
340. Державний реєстр національного культурного надбання
341. Державний реєстр виробників та розповсюджувачів фільмів
342. Історико-містобудівні обґрунтування
343. Інформація про видані посвідчення національного фільму
344. Інформація про фільми, вироблені за державні кошти
345. Інформація про відвідування кінотеатрів та присутність національних фільмів у прокаті (коефіцієнт відвідуваності у містах і загальний в країні, кількість найменувань за видами фільмів, а також кількість сеансів у часові періоди: ранок, день, вечір)
346. Дані про обсяги касових зборів за перегляду національних і зарубіжних фільмів (сума і відсоткове співвідношення)
347. План заходів, спрямованих на підвищення рівня кінообслуговування населення (наявності кінотеатрів, мобільних пересувних цифрових комплексів, кіноклубів або інших майданчиків, пристосованих для кінопоказу), із зазначенням статусу їх виконання
348. Інформація про відвідування театрів (у тому числі кількість платних, пільгових і безоплатних відвідувачів)
349. Дані про поповнення репертуарів театрів новими постановками за творами сучасних вітчизняних драматургів і композиторів
350. Реєстр суб'єктів ринку творів мистецтва (аукціонних домів, галерей, художніх салонів, крамниць тощо, у тому числі тих, що здійснюють продаж за допомогою Інтернету), які як продавці, покупці або посередники беруть участь у процесі публічного перепродажу оригіналів художніх творів чи рукописів
351. Дані щодо обсягів здійснених продажів творів мистецтва (у тому числі перепродажів, з виокремленням доходів, з яких виплачується винагорода, передбачена правом слідування)
352. Інформація про стан комплектації вітчизняними виданнями бібліотечних фондів і їх використання
353. Інформація про наявність культурно-мистецької інфраструктури, технологічного, сервісного та іншого ресурсного забезпечення створення (виробництва) культурних благ
354. Дані про частку культурних і креативних індустрій у валовому внутрішньому продукті (номінальному) за областями та за видами культурно-мистецької діяльності
355. Звіт про заходи щодо поліпшення виміру частки культурних і креативних індустрій у валовому внутрішньому продукті
356. Огляд інструментів підтримки культурних і креативних індустрій, запровадження спеціальних податкових стимулів і преференцій, а також визначення ефективності застосування таких інструментів (правових чи фінансових)
357. Підсумки моніторингу застосування та фінансового забезпечення державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами (інституціями) культури
358. Огляд про стан поширення вітчизняного культурного продукту і культурних послуг, утримання їх цінової доступності та заходів з підвищення рівня споживання таких послуг
359. Рішення колегії
360. Перелік та інші відомості про музеї України

Продовження дод. И

Міністерство молоді та спорту

361. Інформація про напрями діяльності та контакти молодіжних центрів праці в Україні
362. Реєстр визнаних видів спорту в Україні
363. Реєстр спортивних рекордів з визнаних в Україні видів спорту
364. Єдина спортивна класифікація України
365. Списки спортсменів України з олімпійських видів спорту, які посіли першешосте місця на офіційних міжнародних змаганнях
366. Інформація про національні збірні команди України
367. Рейтинги з неолімпійських та олімпійських видів спорту
368. Єдиний електронний реєстр спортивних споруд
369. Інформація про проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України
370. Інформація про проведення статистичних спостережень про сферу фізичної культури і спорту, списки спортсменів України з неолімпійських видів спорту, що посіли перше-третє місця на офіційних міжнародних змаганнях
371. Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України на відповідний рік
372. Інформація щодо системи відбору до складу національної збірної команди України для участі у головних змаганнях з олімпійських видів спорту
373. Інформація про склад національної збірної команди України різних вікових груп
374. Правила змагань з видів спорту
375. Інформація про антидопінгову діяльність
376. Перелік дитячо-юнацьких спортивних шкіл та шкіл вищої спортивної майстерності
377. Звіт за формою № 5-ФК
378. Звіт за формою № 8-ФК
379. Навчальні програми з видів спорту
380. Рейтинги серед шкіл вищої спортивної майстерності, спеціалізованих дитячо-юнацьких закладів спортивного профілю та дитячо-юнацьких спортивних шкіл, нормативно-правові акти, розпорядчі документи з питань розвитку олімпійського спорту, дитячо-юнацького та резервного спорту, науково-методичного та методичного забезпечення збірних команд України

Міністерство екології та природних ресурсів

381. Реєстр екологічних аудиторів та юридичних осіб, що мають право на здійснення екологічного аудиту
382. Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні
383. Дані регіональних реєстрів об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів України
384. Державний кадастр тваринного світу
385. Державний кадастр природних територій курортів
386. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду
387. Переліки ліцензіатів
388. Перелік об'єктів, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища
389. Інформація про заповідання території України
390. Загальнодержавна екологічна автоматизована інформаційно-аналітична система забезпечення доступу до екологічної інформації
391. Дані про державні випробування та реєстрацію пестицидів та агрохімікатів

Продовження дод. И

392. Дані державної системи моніторингу довкілля
393. Дані автоматизованої системи геоінформаційного контролю, моніторингу та управління транспортними засобами та персоналом
394. Дані кадастру антропогенних викидів та абсорбції парникових газів України
395. Інформація про стан довкілля (вода, земля, повітря, біорізноманіття)
396. Перелік міжнародних угод у сфері охорони навколишнього природного середовища, стороною яких є Україна, та стан їх виконання

Державна служба геології та надр

397. База даних спеціальних дозволів на користування надрами
398. Інтерактивна карта ділянок надр, на які надано спеціальні дозволи користування надрами
399. Об'єкти для залучення інвестицій
400. Дані державного кадастру родовищ та проявів корисних копалин
401. Дані державного кадастру родовищ підземних вод
402. Дані реєстру нафтових та газових свердловин
403. Дані державного балансу запасів корисних копалин
404. Інформація про стан мінерально-сировинної бази України
405. Оглядові геологічні карти

Державна екологічна інспекція

406. Реєстр даних з онлайн-датчиків про стан довкілля у місцях їх розташування
407. Реєстр інспекторів та звіти про їх роботу і місцезнаходження (прив'язка до GPRS)
408. Перелік моніторингових заходів та результати їх здійснення
409. Перелік проведених перевірок та звіти про проведення таких перевірок
410. Звіти про кінцевий результат вирішення питання щодо виявлення певного порушення у стані довкілля
411. Пропозиції, які були розроблені та надіслані Держекоінспекцією до Мінприроди, щодо поліпшення стану довкілля в Україні

Державне водне агентство

412. Загальні показники використання водних ресурсів України
413. Дані державного моніторингу поверхневих вод

Міністерство аграрної політики

414. Державний реєстр суб'єктів насінництва та розсадництва
415. Реєстр сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал
416. Інформація про сертифіковані ліси підприємств, які належать до сфери управління Держлісагентства
417. Інформація про лісові пожежі
418. Дані моніторингу лісів
419. Реєстр сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників
420. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб
421. Реєстр насаджень технічних і столових сортів винограду у господарствах усіх форм власності
422. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві
423. Державний реєстр технічних засобів для агропромислового комплексу України
424. Фонд нормативних документів Мінагрополітики
425. Списання виноградників усіх форм власності, які закладені за рахунок державних коштів
426. Державні книги племінних тварин

Продовження дод. И

427. Реєстр заявок
428. Реєстр патентів
429. Єдиний державний реєстр тварин
430. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні
431. Державний реєстр селекційних досягнень у тваринництві
432. Реєстр складських документів на зерно та зерна, прийнятого на зберігання
433. Інформаційний банк даних про стан ґрунтів земель сільськогосподарського призначення
434. Дані системи моніторингу ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення
435. Інформація про обсяги вилову – за видами риб відповідно до водойм, адміністративних одиниць, річкових басейнів

Державне агентство лісових ресурсів

436. База даних «Мисливець»
437. Відомості Державного лісового кадастру

Державне агентство рибного господарства

438. Інформація про кількість водойм за напрямами та із зазначенням власників/орендаторів
439. Інформація про стан та обсяги рибних запасів у водоймах, де ведеться промисловий вилов
440. Інформація про обсяги вилову – за видами риб відповідно до водойм, адміністративних одиниць, річкових басейнів
441. Інформація про обсяги вселення молоді (або плідників) риб – за видами риб відповідно до водойм, адміністративних одиниць, річкових басейнів

Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів

442. Реєстр затверджених експортних потужностей
443. Реєстр операторів ринку та потужностей харчових продуктів, на які видано експлуатаційний дозвіл
444. Реєстр потужностей (об'єктів)
445. Державний реєстр потужностей операторів ринку
446. Реєстр ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів
447. Державний реєстр генетично модифікованих організмів – джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням
448. Реєстр виробників органічної продукції (сировини)
449. Реєстр потужностей, з яких може здійснюватися ввезення (пересилання) на митну територію України харчових продуктів тваринного походження, відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»
450. Реєстр потужностей (об'єктів) для імпорту в Україну товарів відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину»
451. Інформація про обмеження на ввезення в Україну об'єктів ветеринарно-санітарного контролю та нагляду у зв'язку з виявленням небезпечних хвороб тварин
452. Перелік висновків державної санітарно-епідеміологічної експертизи, виданих Держпродспоживслужбою
453. Переліки об'єктів регулювання відповідно до Закону України «Про карантин рослин»

Продовження дод. И

454. Перелік осіб, що внесені до Реєстру осіб, які провадять господарську діяльність, пов'язану з виробництвом та обігом об'єктів регулювання, визначених Законом України «Про карантин рослин»
455. Перелік осіб, що внесені до Реєстру осіб, які провадять господарську діяльність з виробництва та маркування дерев'яного пакувального матеріалу
456. Результати аналізу ризиків, визначених Законом України «Про карантин рослин»
457. Інформація про заборону імпорту об'єктів регулювання, визначених Законом України «Про карантин рослин»
458. Перелік регульованих шкідливих організмів, визначених Законом України «Про карантин рослин»
459. Рішення про запровадження або скасування карантинного режиму, визначеного Законом України «Про карантин рослин»
460. Огляд поширення карантинних організмів в Україні
461. Державний реєстр харчових продуктів спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок
462. Реєстр потужностей (об'єктів) та їх операторів, що провадять діяльність з виробництва та/або обігу харчових продуктів
463. Реєстр санітарно-епідеміологічних висновків

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства

464. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад
465. Перелік експертних організацій, що можуть проводити експертизу проєктів будівництва
466. Державні та галузеві будівельні норми
467. Перелік базових організацій з науково-технічної діяльності у будівництві
468. Перелік національних стандартів, які в разі добровільного їх застосування є доказом відповідності продукції вимогам Технічного регламенту будівельних виробів, будівель і споруд
469. Перелік технічних свідоцтв придатності будівельних виробів для застосування
470. Матеріали Генеральної схеми планування території України
471. Реєстр саморегулівних організацій у сфері архітектурної діяльності
472. Реєстр атестованих осіб
473. Відомості (метадані) про містобудівну документацію, невід'ємно пов'язані через систему гіперпосилань з електронними копіями відповідної документації (документів), розміщеної (розміщених) на інтернет-ресурсах уповноважених органів містобудування та архітектури та виконавчих органів місцевого самоврядування
474. Державний класифікатор будівель та споруд

Міністерство закордонних справ

475. Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна
476. Список іноземних дипломатичних місій в Україні

Адміністрація Держспецзв'язку

477. Перелік засобів технічного захисту інформації, дозволених для забезпечення технічного захисту державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом
478. Перелік суб'єктів господарювання, які мають ліцензії на провадження господарської діяльності з надання послуг у галузі технічного захисту інформації
479. Перелік суб'єктів господарювання, які мають ліцензію на провадження господарської діяльності з надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації
480. Перелік сертифікованих засобів криптографічного захисту інформації

Продовження дод. И

481. Перелік технічних засобів, які можуть застосовуватися в телекомунікаційних мережах загального користування України
482. Перелік засобів криптографічного захисту інформації, які мають позитивний експертний висновок за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру

483. Перелік земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності, права на які планується продавати на земельних торгах
484. Реєстр апаратури супутникових радіонавігаційних систем
485. Державний реєстр сертифікованих інженерів-землевпорядників
486. Державний реєстр сертифікованих інженерів-геодезистів
487. Довідник показників нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в Україні
488. Довідник показників нормативної грошової оцінки земель населених пунктів
489. Державний реєстр оцінювачів з експертної грошової оцінки земельних ділянок
490. Перелік видів документації із землеустрою
491. Інформація про розпорядження землями сільськогосподарського призначення державної власності
492. Відомості Державного земельного кадастру
493. Інформація про моніторинг земель
494. Перелік матеріалів Державного картографо-геодезичного фонду

Державна служба статистики

495. Довідник розділів статистики
496. Метаописи державних статистичних спостережень
497. Звіти про якість
498. Результати статистичних спостережень (статистична інформація)
499. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД)
500. Статистична класифікація продукції (СКП)
501. Номенклатура продукції промисловості (НПП)
502. Основні промислові групи (ОПГ)
503. Номенклатура продукції будівництва (НПБ)
504. Номенклатура продукції сільського господарства (НПСГ)
505. Номенклатура продукції рибальства і аквакультури (НПРА)
506. Класифікація видів вантажів (КВВ)
507. Класифікація індивідуального споживання за цілями (КІСЦ)
508. Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП)
509. Класифікація країн світу (КС)
510. Класифікація валют (КВ)
511. Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України (КОАТУУ)
512. Класифікація організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ)
513. Класифікація інституційних секторів економіки України (КІСЕ)
514. Статистичний класифікатор органів державного управління (СКОДУ)
515. Класифікація видів науково-технічної діяльності (КВНТД)

Фонд державного майна

516. Єдиний реєстр об'єктів державної власності
517. Реєстр концесійних договорів
518. Державний реєстр оцінювачів та суб'єктів оцінної діяльності
519. Реєстр організаторів аукціонів з відчуження майна

Продовження дод. И

520. Реєстр корпоративних прав держави у статутному капіталі господарських товариств
521. Реєстр договорів (угод) Фонду державного майна про організацію продажу майна, що перебуває у державній власності
522. Перелік потенційних об'єктів оренди державного майна

Антимонопольний комітет

523. Зведений перелік суб'єктів природних монополій
524. Рішення та рекомендації Антимонопольного комітету
525. Реєстр суб'єктів природних монополій

Державна архітектурно-будівельна інспекція

526. Єдиний реєстр документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт і засвідчують прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, відомостей про повернення на доопрацювання, відмову у видачі, скасування та анулювання зазначених документів
527. Інформація про виконавців робіт з обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва, підприємства, установи та організації, у складі яких є відповідальні виконавці таких робіт

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг

528. Державний реєстр фінансових установ
529. Перелік фінансових компаній, яким видано ліцензію на провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), а саме на управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю
530. Реєстр аудиторських фірм та аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ
531. Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів
532. Перелік осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги
533. Перелік осіб, яким видано та/або анульовано свідоцтво про відповідність кваліфікаційним вимогам до осіб, які можуть займатися актуарними розрахунками
534. Єдиний реєстр бюро кредитних історій
535. Перелік осіб, які мають сертифікат на право здійснення тимчасової адміністрації фінансових установ
536. Перелік осіб, які відповідають кваліфікаційним вимогам та можуть займатися визначенням причин настання страхового випадку та розміру збитків (аварійні комісари)
537. Перелік осіб, які мають сертифікат на право здійснення тимчасової адміністрації фінансових установ
538. Основні показники діяльності небанківської фінансової установи на основі поданої нею звітності, а саме: обсяг наданих фінансових послуг, зобов'язання, активи, капітал, дані про фінансові результати їх діяльності та інші показники звітності

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення

539. Державний реєстр суб'єктів інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

540. Дані про виробництво теплової енергії

Продовження дод. И

541. Дані про споживання теплової енергії
542. Повна розшифровка тарифу із зазначенням закладених грошових коштів та у натуральному вимірі
543. Аналіз виконання тарифу
544. Реєстр суб'єктів господарювання, що провадять свою господарську діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

545. Інформація, що міститься в Загальнодоступній інформаційній базі даних про ринок цінних паперів
546. Інформація про фінансові установи, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів
547. Інформація, що міститься в Реєстрі правопорушень на ринку цінних паперів
548. Відомості про власників значних пакетів (10 і більше відсотків) акцій емітентів цінних паперів
549. Інформація, що міститься у Державному реєстрі випусків цінних паперів
550. Інформація, що міститься у Державному реєстрі уповноважених рейтингових агентств
551. Інформація, що міститься в Реєстрі аудиторських фірм, які можуть проводити аудиторські перевірки професійних учасників ринку цінних паперів

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації

552. Реєстр присвоєнь радіочастот у смугах радіочастот загального користування

Національний банк

553. Інформація про власників істотної участі у банках України
554. Довідник банків України
555. Інформація про генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій
556. Основні показники діяльності банків України
557. Значення економічних нормативів у системі банків України
558. Інформація про доходи та витрати банків України
559. Дані фінансової звітності банків України
560. Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури
561. Небанківські фінансові установи, яким Національним банком видано ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків

Вищий господарський суд України

562. Відомості про справи про банкрутство, що оприлюднюються відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»
563. Оголошення у справах про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

564. Інформація про банки, в яких запроваджена тимчасова адміністрація

Державна судова адміністрація

565. Реєстр електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб
566. Реквізити для сплати судового збору
567. Єдиний державний реєстр судових рішень
568. Судова статистика

Продовження дод. И

569. Перелік судів із зазначенням коду ЄДРПОУ, юридичних адрес та електронних адрес для листування
570. Реєстр судових справ з результатами автоматичного розподілу між суддями та результатами повторного автоматичного розподілу справ відповідно до положення про автоматизовану систему документообігу суду
571. Реєстр судових засідань (номер справи, суддя, сторони, результат засідання, дата і причина перенесення)

Центральна виборча комісія

572. Державний реєстр виборців
573. Результати виборів Президента України
574. Результати виборів до Верховної Ради України
575. Адреси місцезнаходження окружних виборчих комісій
576. Адреси місцезнаходження дільничних виборчих комісій звичайних та спеціальних виборчих дільниць, утворених на постійній основі, до яких належать виборча адреса виборця і адреси приміщень для голосування
577. Межі виборчих округів
578. Фінансові звіти про надходження та використання коштів виборчих фондів

Рада міністрів Автономної Республіки Крим

579. Схема планування території Автономної Республіки Крим (за винятком відомостей, які відповідно до законодавства становлять інформацію з обмеженим доступом)

Місцеві держадміністрації

580. Схеми планування територій областей (для облдержадміністрацій)
581. Схеми планування територій районів (для райдержадміністрацій)

Органи місцевого самоврядування

582. Основні положення генеральних планів населених пунктів та детальних планів територій
583. Перелік об'єктів комунальної власності
584. Перелік об'єктів комунальної власності, що передані в оренду чи інше право користування (з даними про умови передачі об'єктів в оренду)
585. Перелік незадіяних земельних ділянок і майнових об'єктів (приміщень) комунальної форми власності, які можуть бути передані в користування
586. Результати радіаційного контролю
587. Інформація про використання публічних коштів під час будівництва, ремонту та реконструкції об'єктів дорожньої інфраструктури та хід виконання проєктів
588. Генеральні плани населених пунктів, історико-архітектурні опорні плани, плани зонування територій та детальні плани територій (за винятком відомостей, які відповідно до законодавства становлять інформацію з обмеженим доступом)
589. Дані про місцезнаходження громадського транспорту в режимі реального часу
590. Звіти про виконання фінансових планів комунальних підприємств
591. Паспорти бюджетних програм місцевого бюджету
592. Звіти про виконання паспортів бюджетних програм місцевого бюджету
593. Титульні списки на проведення капітального та поточного ремонту, будівництва, реконструкції та благоустрою
594. Інформація про рекламні засоби (дані про місце розміщення рекламного засобу, його вид і розміри, найменування розповсюджувача зовнішньої реклами, номер його телефону, дата видачі дозволу та строк його дії, номер і дата

Продовження дод. И

укладення договору, якщо місце розміщення рекламного засобу належить до комунальної власності)

595. Реєстр боргових зобов'язань суб'єктів господарювання комунальної власності територіальної громади (як суб'єктів господарювання перед третіми особами, так і третіх осіб перед суб'єктами господарюваня)
596. Інформація про інвестиційні договори, додатки, додаткові угоди та інші матеріали до них
597. Відомості щодо схем розміщення засобів пересувної торгівлі
598. Відомості щодо схем розміщення засобів сезонної торгівлі
599. Відомості щодо ярмарків (строк проведення, місце, кількість місць, вартість місць), організаторів ярмарків, договорів, укладених з організаторами таких ярмарків
600. Дані про розміщення громадських вбиралень
601. Відомості щодо залучення пайової участі (як у забезпечення розвитку інженерно-транспортної інфраструктури, так і в утримання об'єктів благоустрою)
602. Перелік перевізників, що надають послуги пасажирського автомобільного транспорту, та маршрути перевезення
603. Відомості щодо транспортних засобів, які обслуговують пасажирські автобусні, тролейбусні та трамвайні маршрути перевезення (кількість транспортних засобів на кожному маршруті, марка, модель, державний номер, пасажиромісткість)
604. Розклад руху громадського транспорту
605. Дані про місце розміщення зупинок міського електро- та автомобільного транспорту
606. Перелік розповсюджувачів реклами, що отримали дозвіл на розміщення зовнішньої реклами
607. Перелік земельних ділянок, що пропонуються для здійснення забудови
608. Перелік укладених договорів, укладені договори, інші правочини, додатки, додаткові угоди та інші матеріали до них
609. Актуальні списки власників/орендарів місцевих земельних ділянок
610. Відомості про лікарські засоби/препарати, придбані за бюджетні кошти, відомості про розподілення таких ліків між закладами охорони здоров'я та їх залишки в кожному з них
611. Інформація про заповнюваність пасажирських і приміських поїздів
612. Бази даних щодо ремонту доріг: точне зазначення ділянки відремонтованої дороги (від кілометра до кілометра), ширина та довжина дороги, довжина ділянки, товщина дорожнього покриття, матеріали, види робіт, вартість робіт, гарантійний строк, виконавці робіт
613. Схеми планування територій громад та плани зонування територій (для сільських, селищних, міських рад)
614. Інформація про дотримання державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами (інституціями) культури, підсумки споживання культурних благ і їх доступність для різних категорій населення
615. Огляд стану забезпечення правової охорони і захисту прав інтелектуальної власності (щодо дій органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування, правоохоронних та контролюючих органів, спрямованих на запобігання та припинення порушень прав інтелектуальної власності) з переліком проведених заходів для підвищення обізнаності та поваги до інтелектуальної власності, розвитку культури суспільства у зазначеній сфері

Додаток К

Інформація, що підлягає розкриттю згідно з Директивою 2003/71 /ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 4.11.2003 р. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до Директиви 2001/34/ЄС»[1]

1. Дані про членів Правління, менеджерів, радників та аудиторів. Така інформація дозволяє визначити представників корпорації та інших осіб, пов'язаних з її пропозицією чи доступом до торгівлі. Це особи, що відповідають за розробку проспектів емісії та особи, відповідальні за перевірку річних балансів.

2. Статистика пропозицій, метод розміщення та запланований графік розміщення цінних паперів. Інформація дозволяє одержати ключові дані щодо будь-якої пропозиції з розміщення цінних паперів.

3. Ключова фінансова інформація. Подаються підсумкові дані, що дозволяють оцінити фінансове становище корпорації, рівень її капіталізації та фактори ризику, зокрема:

- показники капіталізації;
- показники заборгованості;
- дані про надходження та використання фінансових ресурсів;
- інформація про емітента (його історія та огляд комерційної діяльності);
- фінансові плани (баланс, фінансові результати);
- стан досліджень та розвиток компанії, її патенти, ліцензії тощо;
- тенденції розвитку компанії;
- інформація про членів Правління, менеджмент та працівників;
- дані про основних акціонерів та операції з пов'язаними сторонами;
- фінансова звітність (консолідований звіт та інша фінансова інформація, суттєві зміни);
- детальна інформація щодо виставлених на продаж цінних паперів (обсяги пропозиції, ціни; план продажу; ринки; власники, що відчужують свої частки участі у статутному капіталі; дроблення акцій; витрати на емісію);
- додаткова інформація (статутний капітал; статут та інші статутні документи; інше).

4. Інформація про корпорацію. Для ознайомлення з видом діяльності корпорації, її продуктами та послугами, а також чинниками, що впливають на її діяльність, подається історія розвитку корпорації, огляд її діяльності, організаційна структура. Для оцінки відповідності та достатності капіталу корпорації наводяться дані про її майно, власний капітал та плани щодо майбутньої діяльності.

5. Фінансова позиція корпорації та її перспективи. Подаються статистичні дані та пояснення керівництва корпорації щодо чинників, які впливали на її фінансову позицію та результати діяльності, а також прогнози щодо очікуваних впливів і тенденцій фінансового розвитку корпорації. Подаються дані про фінансово-економічні показники діяльності корпорації, її ліквідність, власний капітал, фактичні та планові показники щодо досліджень і розвитку, патентів, ліцензій тощо.

6. Члени Правління, менеджери та працівники. Для оцінки інвесторами досвіду, кваліфікації та рівня винагороди і зв'язків із корпорацією членів її Правління, менеджерів та працівників стосовно цих осіб подається відповідна інформація, зокрема: зазначення особи, її винагорода, володіння акціями.

---

[1] Директива 2003/71 /ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 4.11.2003 р. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до Директиви 2001/34/ЄС».

Продовження дод. К

7. Головні власники та операції з пов'язаними сторонами. Для оцінки можливостей контролювати корпорацію або впливати на неї подається інформація про її головних власників та інших осіб. Надаються дані про її операції з пов'язаними особами, а також про те, чи відповідають такі операцій інтересам корпорації. Подається також інформація про експертів і радників корпорації та їхні інтереси щодо неї.

8. Фінансова інформація. Має подаватись консолідована та інша фінансова річна звітність корпорації, підготовка та аудит якої здійснено за Міжнародними стандартами звітності та Міжнародними стандартами аудиту. Окремо мають подаватись суттєві зміни у діяльності корпорації.

9. Деталі щодо пропозиції та доступу до торгівлі цінними паперами. Для оцінки пропозиції та доступу до торгівлі цінними паперами подається інформація про види та обсяги цінних паперів, що пропонуються для продажу, план їх збуту, ринки, власники, що відчужують свої цінні папери, їх дроблення та витрати на емісію.

10. Додаткова інформація. Додатково подається інформація з питань статутного капіталу, установчих документів, важливих угод, валютного контролю, оподаткування, дивідендів та платіжних агентів, експертного висновку, а також інформація про дочірні компанії.

Додаток Л

Суттєві події, інформація про які має розкриватися згідно з вимогами Комісії з цінних паперів та бірж США[1]

1. Зміни у контролі над корпорацією.
2. Придбання або відчуження корпорацією активів на значну суму.
3. Банкрутство корпорації або управління її майном у разі неплатоспроможності.
4. Зміна бухгалтера корпорації, який завіряє відповідну інформацію.
5. Звільнення директорів корпорації та обставини такого звільнення, призначення або звільнення головної посадової особи, обрання нових директорів у спосіб, відмінний від обрання шляхом голосування власників цінних паперів на загальних зборах.
6. Зміни у фінансовому році корпорації та поправки до її статуту або внутрішніх документів, що раніше не розкривалися.
7. Укладання суттєвого договору, що не передбачається в ході здійснення звичайної ділової діяльності.
8. Припинення суттєвого договору, що не передбачається в ході здійснення звичайної ділової діяльності.
9. Припинення або обмеження ділових відносин з клієнтом, який забезпечує значну частку доходу корпорації.
10. Виникнення прямого або умовного фінансового зобов'язання, що є суттєвим для корпорації.
11. Події, що викликають появу прямого або умовного фінансового зобов'язання, що є суттєвим для корпорації, включаючи невиконання або завчасне виконання зобов'язання.
12. Діяльність у кінці відповідного періоду, включаючи суттєві списання та витрати на реструктуризацію.
13. Будь-яке суттєве погіршення показників діяльності.
14. Зміна у висновку рейтингового агентства, видача кредиту за умов нагляду за його використанням або зміна у планах корпорації.
15. Перенесення торгівлі цінними паперами корпорації з однієї фондової біржі або котирувальної системи на іншу, делістинг її цінних паперів з фондової біржі або котирувальної системи або видача попередження про те, що вона не дотримується стандарту лістингу.
16. Видача висновку або попередження про те, що власники цінних паперів не повинні більше довіряти попередньому фінансовому звіту корпорації або відповідному висновку аудитора.
17. Будь-яке суттєве обмеження або заборона (з позначенням дат початку та кінця) щодо пільг для працівників корпорації, пенсійних планів та планів володіння акціями.
18. Випадки незареєстрованого продажу пайових цінних паперів корпорацією.
19. Суттєві зміни у правах власників цінних паперів корпорації.
20. Розподіл прибутку.
21. Зміни в управлінні прибутком.
22. Інші суттєва інформація щодо основних фінансових та операційних тенденцій, що є відмінною від відповідної інформації, яка подається у періодичній звітності.

[1] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. – Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). 2002. Жовтень. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

Додаток М

Суттєві події, інформація про які має розкриватися на фондовому ринку Японії[1]

(А) Мають подаватися окремо щодо кожної компанії, що входить у групу:

1. Публічна пропозиція або публічний продаж цінних паперів за кордон.
2. Випуск цінних паперів без публічної пропозиції.
3. Надання прав підписки на нові акції у формі фондових опціонів.
4. Зміна материнської або дочірньої корпорації.
5. Зміна у складі основних акціонерів.
6. Катастрофа (у разі, коли сума збитків становить 3% або більше від обсягу чистих активів).
7. Судова справа, що порушена або вже врегульована (при сплаті за позовом коштів на суму 15% або більше від обсягу чистих активів, або коли виплачується компенсація на суму 3% або більше від обсягу чистих активів).
8. Укладання договору на обмін акціями (якщо в результаті укладання договору 100% має належати материнській або дочірній кампанії).
9. Рішення про передачу акцій.
10. Затвердження плану або укладання договору про поділ корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення активів на 30% або більше від суми чистих активів або збільшення чи зменшення валового доходу від продажу на 10% або більше).
11. Укладання договору про злиття (якщо при цьому планується збільшення активів на 30% або більше від суми чистих активів або збільшення валового доходу від продажу на 10% або більше).
12. Укладання договору про передачу бізнесу (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення активів на 30% або більше від суми чистих активів або збільшення чи зменшення валового доходу від продажу на 10% або більше).
13. Зміна у складі директорів представництв.
14. Пред'явлення позову щодо банкрутства тощо.
15. Вірогідність невиплати за кредитами (якщо сума кредитів становить 3% або більше від суми чистих активів).
16. Значна зміна у фінансовому стані корпорації та показниках її діяльності (якщо є зміни в розмірі 3% або більше від суми чистих активів та 20% або більше від суми середнього чистого доходу за останні 5 років).
17. Будь-яка подія, яка потребує змін в інформації, що міститься в реєстраційній заяві, до того, як запропоновані цінні папери потраплять у лістинг.

(Б) Мають подаватися на консолідованій основі:

18. Катастрофа у діяльності дочірньої корпорації (якщо сума збитків становить 3% або більше від суми консолідованих чистих активів).
19. Судова справа проти дочірньої корпорації, що порушена або вже врегульована (при сплаті коштів на суму 15% або більше від обсягу консолідованих чистих активів або виплата компенсації на суму 3% або більше від обсягу консолідованих чистих активів за позовом).
20. Укладання дочірньою корпорацією договору щодо обміну акціями (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30% або більше від суми консолідованих чистих активів або збільшення чи зменшення консолідованого валового доходу від продажу на 10% або більше).

[1] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. – Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). 2002. Жовтень. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

Продовження дод. М

21. Рішення про передачу акцій дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30% або більше від суми консолідованих чистих активів або збільшення чи зменшення консолідованого валового доходу від продажу на 10% або більше).
22. Затвердження плану або укладання договору про поділ дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30% або більше від суми консолідованих чистих активів або збільшення чи зменшення консолідованого валового доходу від продажу на 10% або більше).
23. Укладання договору щодо злиття дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30% або більше від суми консолідованих чистих активів або збільшення чи зменшення консолідованого валового доходу від продажу на 10% або більше).
24. Укладання договору щодо передачі бізнесу дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30% або більше від суми консолідованих чистих активів або збільшення чи зменшення консолідованого валового доходу від продажу на 10% або більше).
25. Пред'явлення позову щодо банкрутства дочірньої корпорації (якщо її чисті активи або дефіцит становить 3% або більше від суми консолідованих чистих активів).
26. Вірогідність невиплати дочірньою корпорацією за кредитами (якщо сума кредитів становить 3% або більше від суми консолідованих чистих активів).
27. Значна зміна у консолідованому фінансовому стані та показниках діяльності (якщо зміни в розмірі 3% або більше від суми консолідованих чистих активів та 20% або більше від суми середнього консолідованого чистого доходу за останні 5 років).
28. Будь-яка подія, яка потребує змін в інформації, що міститься в реєстраційній заяві, до того, як запропоновані цінні папери потраплять у лістинг.

Додаток Н

Суттєві події, інформація про які має розкриватися на фондовому ринку Бразилії[1]

Цей перелік може включати, але не обмежуватися таким:

1. Підписання договорів або контрактів щодо передачі контролю над корпорацією (навіть умовно).
2. Зміни у контролі над корпорацією, включаючи укладання, внесення змін або скасування договорів з акціонерами.
3. Укладання, внесення змін або скасування договорів корпорації з акціонерами, якщо ці договори є проміжними або зареєстровані у відповідному реєстрі, який вона веде.
4. Поява або вибуття акціонерів, які мають контракти або співпрацюють з корпорацією щодо фінансових, технологічних або адміністративних питань.
5. Дозвіл на обіг цінних паперів корпорації, що знаходяться в лістингу, на будь-якому вітчизняному або іноземному ринку.
6. Рішення про набуття статусу приватної корпорації.
7. Реєстрація, злиття або виділення корпорації або пов'язаних із нею корпорацій.
8. Реорганізація або ліквідація корпорації.
9. Зміни у складі активів корпорації.
10. Зміни у стандартах бухгалтерського обліку.
11. Перерахування боргів.
12. Затвердження планів винагород співробітникам у формі акцій.
13. Зміни у правах та привілеях, які надають цінні папери корпорації.
14. Спліт, зворотній спліт або виплата дивідендів на акції.
15. Придбання акцій з метою збільшення або скасування вилученого капіталу та наступного їх продажу.
16. Сума прибутку або збитку та розподіл дивідендів.
17. Укладання або припинення контрактів або невиконання угоди, коли загальновідомо про те, що ці події мають відбутися.
18. Затвердження, зміна або припинення проєкту та затримка у його реалізації.
19. Початок, продовження або призупинення виробництва або комерціалізації товарів або послуг.
20. Винаходи, зміни або розвиток технології або ресурсів корпорації.
21. Зміна корпорацією планів, інформація про які розкривалась.
22. Реорганізація, банкрутство або судовий процес, що спричиняє зміну у фінансовому стані корпорації.

[1] Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). 2002. Жовтень. URL : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf.

Додаток О

Перелік Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS) за станом на 1.01.2022 р.[1]

№ IFRS	Назва IFRS
IFRS 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (First-time Adoption of International Financial Reporting Standards)
IFRS 2	Платіж на основі частки участі у статутному капіталі (Share-based Payment)
IFRS 3	Об'єднання бізнесу (Business Combinations)
IFRS 4	Страхові контракти (Insurance Contracts)
IFRS 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність (Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations)
IFRS 6	Розвідка та оцінка запасів корисних копалин (Exploration for and evaluation of Mineral Resources)
IFRS 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації (Financial Instruments: Disclosures)
IFRS 8	Операційні сегменти (Operating Segments)
IFRS 9	Фінансові інструменти (Financial Instruments)
IFRS 10	Консолідована фінансова звітність (Consolidated Financial Statements)
IFRS 11	Угода про спільну діяльність (Joint Arrangements)
IFRS 12	Розкриття інформації про частку участі в інших компаніях (Disclosure of Interests in Other Entities)
IFRS 13	Вимірювання справедливої вартості (Fair Value Measurement)
IFRS 14	Рахунки відкладених тарифних корегувань (Regulatory Deferral Accounts)
IFRS 15	Дохід за угодами з покупцями (Revenue from Contracts with Customers)
IFRS 16	Угоди лізингу (Leases)
IFRS 17	Страхові угоди (Insurance Contracts)

[1] IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). URL : http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx Deloitte (official website). Standards. URL : https://www.iasplus.com/en/standards IFRS. Перечень стандартов МСФО. URL : http://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/.

Додаток П

Перелік Міжнародних стандартів екаунтингу (International Accounting Standards, IAS) за станом на 1.01.2022 р.[1]

№ IAS	Назва IAS
IAS 1	Подання фінансової звітності (Presentation of Financial Statements)
IAS 2	Запаси (Inventories)
IAS 7	Звіт про грошові потоки (Statement of Cash Flows)
IAS 8	Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors)
IAS 10	Події, що відбулися після останньої дати звітності (Events After the Reporting Period)
IAS 11	Договори підряду (Construction Contracts) (з 1.01.2018 р. замінений IFRS 15. Superseded by IFRS 15 as of 1 January 2018)
IAS 12	Податки на прибуток (Income Taxes)
IAS 16	Основні засоби (Property, Plant and Equipment)
IAS 17	Лізингові угоди (Leases) (з 1.01.2019 р. замінений IFRS 16)
IAS 18	Дохід (Revenue) (з 1.01.2018 р. замінений IFRS 15)
IAS 19	Винагороди працівникам (Employee Benefits)
IAS 20	Екаунтинг для урядових грантів та розкриття інформації про урядову допомогу (Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance)
IAS 21	Вплив змін валютних курсів (The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates)
IAS 23	Витрати за позиками (Borrowing Costs)
IAS 24	Розкриття інформації про пов'язані сторони (Related Party Disclosures)
IAS 26	Облік та звітність за пенсійними планами (Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans)
IAS 27	Окрема фінансова звітність (Separate Financial Statements)
IAS 28	Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства (Investments in Associates and Joint Ventures)
IAS 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції (Financial Reporting in Hyperinflationary Economics)
IAS 32	Фінансові інструменти: подання інформації (Financial Instruments: Presentation)
IAS 33	Прибутковість звичайних акцій (Earnings per Share)
IAS 34	Проміжна фінансова звітність (Interim Financial Reporting)
IAS 36	Уцінка активів (Impairment of Assets)
IAS 37	Забезпечення, потенційні зобов'язання та потенційні активи (Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets)
IAS 38	Нематеріальні активи (Intangible Assets)
IAS 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка (Financial Instruments: Recognition and Measurement) (з 1.01.2018 р. частково буде замінений IFRS 9)
IAS 40	Інвестиційна нерухомість (Investment Property)
IAS 41	Сільське господарство (Agriculture)

[1] IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). URL : http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx Deloitte (official website). Standards. URL : https://www.iasplus.com/en/standards.

Додаток Р

Перелік Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) в Україні, станом на 1.01.2022 р.[1]

№ НП(С)БО	Назва НП(С)БО	№ НП(С)БО	Назва НП(С)БО
НП(С)БО 1	Загальні вимоги до фінансової звітності	НП(С)БО 19	Об'єднання підприємств
НП(С)БО 2	Консолідована фінансова звітність	НП(С)БО 21	Вплив змін валютних курсів
НП(С)БО 6	Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах	НП(С)БО 22	Вплив інфляції
НП(С)БО 7	Основні засоби	НП(С)БО 23	Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін
НП(С)БО 8	Нематеріальні активи	НП(С)БО 24	Прибуток на акцію
НП(С)БО 9	Запаси	НП(С)БО 25	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва
НП(С)БО 10	Дебіторська заборгованість	НП(С)БО 26	Виплати працівникам
НП(С)БО 11	Зобов'язання	НП(С)БО 27	Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність
НП(С)БО 12	Фінансові інвестиції	НП(С)БО 28	Зменшення корисності активів
НП(С)БО 13	Фінансові інструменти	НП(С)БО 29	Фінансова звітність за сегментами
НП(С)БО 14	Оренда	НП(С)БО 30	Біологічні активи
НП(С)БО 15	Дохід	НП(С)БО 31	Фінансові витрати
НП(С)БО 16	Витрати	НП(С)БО 32	Інвестиційна нерухомість
НП(С)БО 17	Податок на прибуток	НП(С)БО 33	Витрати на розвідку запасів корисних коралин
НП(С)БО 18	Будівельні контракти	НП(С)БО 34	Платіж на основі акцій

[1] Національні положення (Стандарти) бухгалтерського обліку. Інтерактивна бухгалтерія. URL. : https://interbuh.com.ua/ua/documents/onemanuals/35131.

Додаток С

Перелік Національних положень (стандартів) для суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі, станом на 1.01.2022 р.[1]

№ НП(С)БО	Назва НП(С)БО
НП(С)БО 101	Подання фінансової звітності
НП(С)БО 102	Консолідована фінансова звітність
НП(С)БО 103	Фінансова звітність за сегментами
НП(С)БО 105	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції
НП(С)БО 121	Основні засоби
НП(С)БО 122	Нематеріальні активи
НП(С)БО 123	Запаси
НП(С)БО 124	Доходи
НП(С)БО 125	Зміни облікових оцінок та виправлення помилок
НП(С)БО 126	Оренда
НП(С)БО 127	Зменшення корисності активів
НП(С)БО 128	Зобов'язання
НП(С)БО 129	Інвестиційна нерухомість
НП(С)БО 130	Вплив змін валютних курсів
НП(С)БО 131	Будівельні контракти
НП(С)БО 132	Виплати працівникам
НП(С)БО 133	Фінансові інвестиції
НП(С)БО 134	Фінансові інструменти
НП(С)БО 135	Витрати
НП(С)БО 136	Біологічні активи

[1] Міністерство фінансів України. URL : https://www.mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja.

Додаток Т

Показники розвитку компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні, 2002–2020* років[1]

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість КУА	5	32	88	159	228	334	409	380	339
Темпи приросту кількості КУА		*540%*	*175%*	*81%*	*43%*	*46%*	*22%*	*-7%*	*-11%*
Кількість сформованих (визнаних) ІСІ (тобто тих, що досягли нормативу мінімальних активів)	0	10	39	128	324	577	887	983	1093
Темпи приросту кількості визнаних ІСІ			*290%*	*228%*	*153%*	*78%*	*54%*	*11%*	*11%*
Активи визнаних ІСІ, млн. грн.			1938	6904	17145	40778	63257	82539	105865
Річний темп приросту активів визнаних ІСІ				*256%*	*148%*	*138%*	*55%*	*30%*	*28%*
Середній розмір активів одного визнаного ІСІ, млн. грн.			50	54	53	71	71	84	97
Річний темп приросту середнього розміру активів одного визнаного ІСІ				*9%*	*-2%*	*34%*	*1%*	*18%*	*15%*

[1] За даними УАІБ. URL : https://www.uaib.com.ua/analituaib.

Продовження дод. Т

Показники розвитку компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні, 2002–2020* років

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020*
Кількість КУА	341	353	347	336	313	295	296	296	293	297
Темпи приросту кількості КУА	*1%*	*4%*	*-2%*	*-3%*	*-7%*	*-6%*	*0%*	*0%*	*-1%*	*1%*
Кількість сформованих (визнаних) ІСІ (тобто тих, що досягли нормативу мінімальних активів)	1123	1220	1248	1186	1149	1134	1167	1230	1284	1439
Темпи приросту кількості визнаних ІСІ	*3%*	*9%*	*2%*	*-5%*	*-3%*	*-1%*	*3%*	*5%*	*4%*	*12%*
Активи визнаних ІСІ, млн. грн.	126788	157199	177521	213988	236172	230187	263820	313324	339921	358934
Річний темп приросту активів визнаних ІСІ	*20%*	*24%*	*13%*	*21%*	*10%*	*-3%*	*15%*	*19%*	*8%*	*6%*
Середній розмір активів одного визнаного ІСІ, млн. грн.	113	129	142	180	206	203	226	255	265	249
Річний темп приросту середнього розміру активів одного визнаного ІСІ	*17%*	*14%*	*10%*	*27%*	*14%*	*-1%*	*11%*	*13%*	*4%*	*-6%*

* на 21.04.2020 р.

Додаток У

Розрахунок плинних (ковзних) середніх показника усередненої суми активів одного сформованого(визнаного) ІСІ в Україні, середньої абсолютної величини їх зміни, 2004–2019 років, млн грн[1]

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн. грн.	50	54	53	71	71	84	97	113
Плинні (ковзні) середні	(50 + 54)/2 = 52							
		(54 + 53)/2 = 53,5						
			(53 + 71)/2 = 62					
				(71 + 71)/2 = 71				
					(71 + 84)/2 = 77,5			
						(84+97)/2=90,5		
							(97 + 113)/2 = 105	

[1] За даними УАІБ. URL : http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html.

Продовження дод. У

Розрахунок плинних (ковзних) середніх показника усередненої суми активів одного сформованого (визнаного) ІСІ в Україні, середньої абсолютної величини їх зміни, 2004–2019 років, млн грн

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн. грн.	129	142	180	206	203	226	255	265
Плинні (ковзні) середні	(113 + 129)/2 = 121							
	(129 + 142)/2 = 135,5							
		(142 + 180)/2 = 161						
			(180 + 206)/2 = 193					
				(206 + 203)/2 = 204,5				
					(203+226)/2=214,5			
						(226+255)/2=240,5		
							(255+265)/2=260	
Середня абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	[(53,5 - 52) + (62 - 53,5) + (71 – 62) + (77,5 – 71) + (90,5 – 77,5) + (105 – 90,5) + (121 – 105) + + (135,5 - 121) + (161 - 135,5) + (193 – 161) + (204,5 – 193) + (214,5 -204.5) + (240,5 – 214,5) + + (260 -240,5)]/14 = **14,8**							

Додаток Ф

Динаміка ВВП, доходів і видатків Зведеного бюджету, а також кількості населення України, 1992-2019 років[1]

Показники	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
ВВП у фактичних цінах. млрд грн	0,05	2	12	55	82	93	102,6	130,4	170,1
Індекс споживчих цін		4834,9%	991,2%	476,7%	180,2%	115,9%	110,6%	122,7%	128,2%
ВВП, скорегований на дефлятор, млрд грн		0,03	1,2	11,4	45,2	80,6	92,8	106,3	132,7
Доходи Зведеного бюджету, у фактичних цінах, млрд грн	0,012	0,5	5,2	20,7	30,2	28,1	28,9	32,9	49,1
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	0,019	0,6	6,3	24,3	34,1	34,3	31,2	34,8	48,1
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд грн	0,01	0,1	1,1	3,6	3,9	6,2	2,3	1,9	-1,0
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	36,84%	16,67%	17,46%	14,81%	11,49%	18,08%	7,37%	5,46%	-2,08%
Частка видатків Зведеного бюджету та ВВП	38,0%	40,0%	52,5%	44,6%	41,9%	36,7%	30,4%	26,7%	28,3%
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	14,00%	6,67%	9,17%	6,61%	4,81%	6,64%	2,24%	1,46%	-0,59%
Наявне населення України, тис. осіб	51708	51870	51715	51300	51297	50818	50371	49918	49430
ВВП на душу населення, тис. грн		0,001	0,02	0,22	0,88	1,59	1,84	2,13	2,68

[1] За даними:
- Бюджет України 2003, 2006, 2009, 2012,2015
- Населення України за 2010 рік. Демографічний щорічник.
- Національні рахунки України за 2009 рік. Державний комітет статистики України, 2011. 172 с.
- Про соціально-економічне становище України за 2016 рік.
- Калькулятор інфляції. URL : http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?kat=6.

Продовження дод. Ф

Динаміка ВВП, доходів і видатків Зведеного бюджету, а також кількості населення України, 1992–2019 років

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП у фактичних цінах. млрд грн	204,2	225,8	267,3	345,1	441,4	544,2	720,7	948,1	913,3	1 082,6
Індекс споживчих цін	112,0%	100,8%	105,2%	109,0%	113,5%	109,1%	112,8%	125,2%	115,9%	109,4%
ВВП, скорегований на дефлятор, млрд грн	182,3	224,0	254,1	316,6	388,9	498,8	638,9	757,3	788,0	989,6
Доходи Зведеного бюджету, у фактичних цінах, млрд грн	54,9	61,9	75,3	91,5	134,2	171,8	219,9	297,9	273,0	314,5
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	55,5	60,3	75,8	102,5	142,0	175,3	226,1	309,2	307,4	377,8
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд грн	0,6	-1,6	0,5	11,0	7,8	3,5	6,2	11,3	34,4	63,3
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	1,08%	-2,65%	0,66%	10,73%	5,49%	2,00%	2,74%	3,65%	11,19%	16,75%
Частка видатків Зведеного бюджету у ВВП	27,2%	26,7%	28,4%	29,7%	32,2%	32,2%	31,4%	32,6%	33,7%	34,9%
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	0,29%	-0,71%	0,19%	3,19%	1,77%	0,64%	0,86%	1,19%	3,77%	5,85%
Наявне населення України, тис. осіб	48923	48457	48003	47622	47281	46930	46646	46373	46144	45963
ВВП на душу населення, тис. грн	3,73	4,62	5,29	6,65	8,23	10,63	13,70	16,33	17,08	21,53

Продовження дод. Ф

Динаміка ВВП, доходів і видатків Зведеного бюджету, а також кількості населення України, 1992–2019 років

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1302,1	1408,9	1522,6	1586,9	1979,4	2383,2	2 983,9	3 560,6	3974,6
Індекс споживчих цін	108,0%	100,6%	99,7%	112,1%	148,7%	113,9%	114,4%	110,9%	107,9%
ВВП, скорегований на дефлятор, млрд грн	1205,6	1400,5	1527,2	1415,6	1331,1	2092,4	2 608,3	3 210,6	3 683,6
Доходи Зведеного бюджету, у фактичних цінах, млрд грн	398,5	445,5	442,8	456,7	652,0	782,8	1 016,8	1 184,3	1 289,8
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	416,8	492,4	505,8	523,1	679,9	835,8	1 056,7	1 250,2	1 370,1
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд грн	18,3	46,9	63,0	66,4	27,9	53,0	39,9	65,9	80,3
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	4,39%	9,52%	12,46%	12,69%	4,10%	6,34%	3,78%	5,27%	5,86%
Частка видатків Зведеного бюджету у ВВП	32,0%	34,9%	33,2%	33,0%	34,3%	35,1%	35,4%	35,1%	34,5%
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	1,41%	3,33%	4,14%	4,18%	1,41%	2,22%	1,34%	1,85%	2,02%
Наявне населення України, тис. осіб	45779	45593	45373	45246	42759	42604	42 386	42 153	41 902
ВВП на душу населення, тис. грн	26,34	30,72	33,66	31,29	31,13	49,11	61,54	76,17	87,91

Додаток Х

Розрахунок плинного (ковзного) середнього обсягу ВВП України (скорегованого на дефлятор) на душу населення, середньої абсолютної величини його зміни 1996–2019 років, тис. грн[1]

Показники	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ВВП на душу населення	0,88	1,59	1,84	2,13	2,68	3,73	4,62
	(0,88 + 1,59)/2 = 1,24						
Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення		(1,59 + 1,84)/2 = 1,71					
			(1,84 +2,13)/2 = 1,98				
				(2,13 + 2,68)/2 = 2,40			
					(2,68 + 3,73)/2 = 3,20		
						(3,73 + 4,62) /2 = 4,17	

[1] За даними Додатку 9.

Продовження дод. Х

Розрахунок плинного (ковзного) середнього обсягу ВВП України (скорегованого на дефлятор) на душу населення, середньої абсолютної величини його зміни 1996–2019 років, тис. грн

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП на душу населення	5,29	6,65	8,23	10,63	13,70	16,33	17,08
	(4,62 + 5,29)/2 = 4,95						
	(5,29 + 6,65)/2 = 5,97						
Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення		(6,65 + 8,23)/2 = 7,44					
			(8,23 + 10,63)/2 = 9,43				
				(10,63 + 13,70)/2 = 12,16			
					(13,70 + 16,33)/2 = 15,01		
						(16,33 + 17,08)/2 = 16,70	

Розрахунок плинного (ковзного) середнього обсягу ВВП України (скорегованого на дефлятор) на душу населення, середньої абсолютної величини його зміни 1996–2019 років, тис. грн

<table>
<tr><th>Показники</th><th>2010</th><th>2011</th><th>2012</th><th>2013</th><th>2014</th><th>2015</th><th>2016</th><th>2017</th><th>2018</th><th>2019</th></tr>
<tr><td>ВВП на душу населення</td><td>21,53</td><td>26,34</td><td>30,72</td><td>33,66</td><td>31,29</td><td>31,13</td><td>49,11</td><td>61,54</td><td>76,17</td><td>87,91</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">(17,08+21,53)/2=19,30</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td colspan="2">(21,53+26,34)/2=23,93</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="9">Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення</td><td></td><td colspan="2">(26,34+30,72)/2=28,53</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td colspan="2">(30,72+33,66)/2=32,19</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">(33,66+31,29)/2=32,47</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">(31, 29+31,13)/2=31,21</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">(31,13+49,11)/2=40,12</td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">(49,11+61,54)/2=55,32</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2"></td><td colspan="2">(61,54+76,17)/2=68,85</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2"></td><td></td><td colspan="2">(76,17+97,91)/2=87,04</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td colspan="2"></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Середня абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх</td><td colspan="9">[(1,71-1,24) + (1,98-1,71) + (2,40-1,98) + (3,20-2,40) + (4,17-3,20) + (4,95-4,17) + (5,97-4,95) + (7,44-5,97) + (9,43-7,44) + (12,16-9,43) + (15,01-12,16) + (16,70-15,01) + (19,30-16,70) + (23,93-19,30) + (28,53-23,93) + (32,19-28,53) + (32,47-32,19) + (31,21-32,47) + (40,12-31,21) + (55,32-40,12) + (68,85-55,32) +(87,04-68,85)] /22 = 3,93</td></tr>
</table>

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Андрій Ігорович Крисоватий,
Надія Сергіївна Рязанова,
Віктор Михайлович Федосов

ІНФОРМАЦІЯ – ФІНАНСИ – ЕКАУНТИНГ

Редактор *Інна Калачик, Інна Буняк*
Комп'ютерна верстка *Любові Верней, Надії Демчук*
Дизайн обкладинки *Марії Юрків*

Підписано до друку 11.02.2022 р.
Формат 70x100 $^{1}/_{16}$. Гарнітура Bookman.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 38,1. Облік.-вид. арк. 33,1.
Зам. № У-19. Тираж прим. 200.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 7284 від 18.03.2021 р.

Видавничо-поліграфічний центр «Університетська думка»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@wunu.edu.ua